

4/6

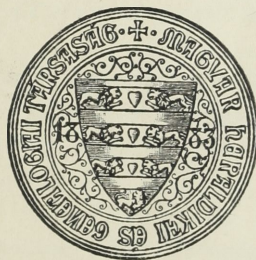
TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság
Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL

TITKÁR.

HARMINCZEGYEDIK KÖTET.

1913-İK ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMXIII.

TARTALOM.

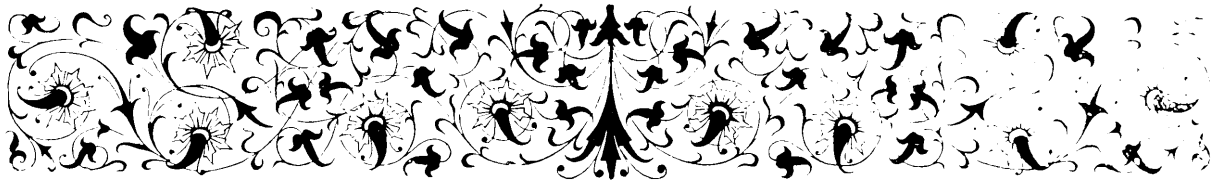
I. Értekezések és önálló cikkek.

	Lap
ÁLDÁSY ANTAL. ... Petrus Gentile Senilis de Montefalco czimereslevele 1478-ból. (<i>Színes czimerképpel.</i>)	131
BALOGH GYULA ... A Mecseryek leszármazása	92
BERWALDSZKY KÁLMÁN ... Nemeslevelek a szepesi káptalan levéltárában	136
BEVILAQUA BÉLA ... Állatokról szóló mendemondák hatása heraldikai típusok kialakulására	116
DARÓCZY ZOLTÁN ... A Monostori Berzethe család	25
— — — János küüllői főesperes és családja	138
— — — Melyik családot illeti a Mikó (?) armális	183
— — — Nedeczkyek a Daróczyak családfáin	183
ECKHART FERENCZ ... Hiteles helyeink oklevélkritikája	158
GÁRDONYI ALBERT ... Budapest címere	88
KARL LAJOS ... Egy metzi magyar család története. (<i>Öt szövegközti ábrával.</i>)	76
KIS BÁLINT ... A Fricsi Feketék	41
Dr. KOMÁROMY ANDRÁS ... A Kazinczy-család történetéhez	24
MISKOLCZY-SIMON JÁNOS ... Závölgye	137
— — — A Sztranyavai Sztranyavszky család	163
Dr. ORTVAY TIVADAR ... Pór Antal	1
PÁLMAY JÓZSEF ... Czímeres sírkövek. (<i>Tizenöt szövegközti képpel.</i>)	21
REXA DEZSŐ ... A Tinódi címerek	28
— — — Czímeres nemes levelek Fejér vármegye levéltárában. (<i>Két közlemény.</i>)	119, 169
Dr. SCHILLER BÓDOG ... A Koháry hercegi család egyenjoguságáról	13
TERSZTYÁNSZKY DEZSŐ ... A Nádasi Tersztyánszky család ősei	27
VUCSKICS GYULA ... Az Eőri Hegedüs család	90
Dr. WERTNER MÓR ... Hottothyn	30
— — — Családtörténelmi kalászat. (<i>Két közlemény.</i>)	56, 106
— — — Bokodi György kir. jegyző családi történetéhez	133
— — — Pabar hirnökmester	135
— — — «Gallo isti»	184
Dr. ZÁVODSZKY LEVENTE ... A Héder-nemzetség és a küszéni monostor	97
ZICHY NÁNDOR. ... A Járai-család címere. (<i>Huszonhárom szövegközti képpel.</i>)	145
— — — A Héder-nemzetség eredete	181

II. Kisebb rovatok.

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései	33, 94, 141, 185
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1913. évben	187
Gróf Andrássy Dénes †	32
Id. Szinnyei József †	140

	Lap
<i>Szakirodalom.</i> Redlich, Die Privaturkunden. Ism. <i>Eckhart Ferencz</i>	35
Chronik des ungar. Adelsgeschlechtes Schiller. Ism. <i>Gárdonyi Albert</i>	38
Hellebronth, Családtörténeti jegyzetek. Ism. <i>Daróczy Zoltán</i>	39
Szerémi és Ernyey, A Majthényiak és a felvidék I. Ism. <i>Gárdonyi Albert</i>	94
Sándor, A kolozsvári Farkas-utczái ref. templom régi sírkövei. Ism. <i>B. Sz. L.</i>	95
A pannonhalmi Szt. Benedek-rend története XII. B. kötet. Ism. <i>B. Sz. L.</i>	142
Otto Forst-Battaglia, Genealogie. Ism. <i>Holub József</i>	188
Hope, Heraldry. Ism. <i>Ghyczy Pál</i>	191
Kretschmar, Anleitung zur Darstellung von Wappen. Ism. <i>Ghyczy Pál</i>	192

PÓR ANTAL.

1834—1911.

Ha végig forgatjuk társulatunk folyóiratát, a Turult, arról győződünk meg, hogy annak lapjain csak kevés írónak nevével találkozunk annyiszor, mint azon jelesünkével, kinek emléket megürendők, ez órában itt egybegyülekezünk: a *Pór Antal* nevével. Társulatunk igazgató-valasztmányának kezdettől való tagja, Pór Antal, a magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság közlönyének 1888 óta egyik legbuzgóbb, legszorgalmasabb, legtermékenyebb munkatársa. Nyelvtanilag hibátlan, helyütt Pázmányi zamatosságra emlékeztető, velős magyarságával, vonzó szerény írói modorával, élénk s tartalmas előadásával és következetes okfejtéseivel minden cikke és tanulmánya nemcsak élvezetere van az olvasónak, hanem nagy tanulságára is, mert közleményeiből kitetszik, hogy azok írója mint küzd becsületes törekvéssel az igazság kiderítéseért s hogy mily nemes lélekkel rendeli alá egyéni érvényesülési ambícióját, ne mondjam egyéni hiúságát annak a fenkölt törekvésnek, melylyel csakis a történeti igazság megismerését óhajtja fáradozásai eredményeiül és jutalmul. Sem hiu fitogtatás, sem gazdag ismeretekkel való kérkedés, a porhintésnek még csak látszata sem kísérik igyekezetét. Tisztán és kizárólagosan a történeti igazság kinyomozása a cél, melyet ő a tudományos szakma művelésében magának kitűz s mely felé minden tudásával törtet. Elve s kötelességérzése: «kutatni a mily mélyre csak lehet s az igazat fürkészni».¹

¹ *Magyar Tört. Életrajzok*, IV. köt. Budapest, 1888. Trencsényi Csák Máté 5 l.

S a mi őt emellett legszebben, legigazabban jellemzi, az, hogy a nem egyszer tapasztalt meddő eredmény, a bonyolult kérdések vizsgálatában mutatkozott sikertelenség nem lohasztotta le munkakedvét. Az ismeretes közmondás értelmében, qui perdidit numerum, incipiat iterum, újból meg újból előről kezdte a munkát s azt mindaddig folytatta, miglen meggyőződése szerint való sikeres eredményhez nem vezette. Így csak azok a tudósok szoktak eljárni, kik munkásságuk terén nem önmagukat, nem egyéni hiúságos hirnevüket, nevök s írói értékük becsét, hanem a szent igazság érdekét tekintik s annak rendelik alá magukat. Pór Antal ambíciója nem a csillogás, hanem az a nemes vágy volt, hogy mint hű sáfár érvényesülhessen a tudomány nehéz szolgálatában.

Pór Antal írói tevékenysége még az ötvenes években vette kezdetét. Az 1856-ik évtől kezdve sűrűn találkozunk nevével vagy álneveivel² és írói jegyeivel³ az időszaki folyóiratokban: a Családi Lapokban,³ az Ifjusági Plutarchban,⁴ az Uj Magyar Muzeumban,⁵ a Kath. Közlönyben,⁶ a Havi Szemlében,⁷ az Egyházi Közlönyben,⁸

¹ Agricola, Kárász Huba, Lászlófi Antal, Virág völgyi.

² =, Ω, + valamint Non quis sed quid.

³ Fraknó, Visszaemlékezés Mária-Nosztrára. Bécsi levelek. Utrajzi cikkek: Bakonybél és Zircz. A magyarok méivetségi állapota az Árpádok korszakában. Bakács Tamás, kor-, élet- és jellemrajz. Pest, 1856—57.

⁴ Pázmány Péter. 1858. Vitéz János. 1859.

⁵ Zrednai Vitéz János. 1859.

⁶ A görög költészet Perikles korában. 1868.

⁷ Frederik William Faber. 1869.

⁸ Konstantinápoly bevétele. 1873.

a Csengery Antal Budapesti Szemléjében,¹ a Vasárnapi Ujságban,² a Tájékoztatóban,³ az Uj Magyar Sionban,⁴ a Kath. Szemlében,⁵ a Tanár Egyl. Közlönyben,⁶ s egyes fővárosi és vidéki hírlapokban, névszerint a Nemzetben,⁷ a Magyar Sajtóban, a Reformban, a Szabad-Egyházban, az Ellenőrben, a Hölgyfutárban,⁸ a Pozsonyvidéki Lapokban,⁹ a Nógrádi Lapokban,¹⁰ az Esztergomban.¹¹ Az ezen folyóiratokban és napilapokban közzétett hasznos ismeretterjesztő cikkein és tanulmányain kívül sokat írt az Egyetemes Magyar Encyclopédiába¹² s a Történelmi Tárbba.¹³ Ez időben már több önálló műve is

¹ Enea Sylvio di Piccolomini viszonya Magyarországhoz. XI. köt. 1877. — II. Pius pápa és Hunyadi Mátyás 1879. — Enea Silvio di Piccolomini mint humanista 1882

² Somogyi Károly, 1880. — Aeneas Silvius adomáiból és elmés mondataiból. 1881. — Somogyi Károly esztergomi kanonok életrajzi vázlat. 1881. — Ipolyi Arnold, Bars-Szt.-Kereszt és Nagyvárad, képekkel. 1886.

³ Törvényjavaslat a gymnasiumi és reáliskolai oktatásról. 1880.

⁴ Miklós ostiai püspök követsége Magyarországon. 1885. — Abbatia S. Henrici. 1887. A jezsuiták viszontagságai Magyarországon a XVII. század első negyedében. 1888. — Rónay Jácint és a trónörökös. 1889.

⁵ A nagyszombati iskola a XVI. században. 1887. — Boldog Csáky Móríc sz.-domokosrendi szerzetes. 1887. — Habsburgi Agnes magyar királyné és Erzsébet hercegné asszony az Árpád-ház utolsó sarja. 1888. — Nemes Magyar Pálné asszony. 1889. — Kanizsai István zágrábi püspök. 1891. — Magyar hymnologia. 1893. — Nagy Lajos király a halicsi érsekség alapítója. 1900.

⁶ I. Frigyes császár viszonya Oroszlán Henrikhez. 1870. (III. 97. 161.)

⁷ Rónay Jácint az udvarnál. 1885. évf. 343. sz.

⁸ Ezekbe politikai és vegyes cikkeket írt.

⁹ Üdvözlét a Petőfi-Társasághoz. 1883. — Magyar prédikációk Peczonyban. 1882. 13., 24., 38., 39. sz. — Pozsony és a harmadik egyetem. 1882. évf. 50., 52. 1883. évf. 7., 9., 12., 21., 22., 79., 115., 121., 127., 135., 140., 141., 143. sz. — Rónay Jácint 1884. 59., 61., 66., 71., 107. sz. 1889. évf. 76. sz.

¹⁰ Blaskovics Ferencz életrajza. 1886. évf. 43. sz.

¹¹ Programm- és beszámoló beszédek az 1875. és 1878. évi folyamokban.

¹² Cikkeket az egyiptomi, görög és római történelem és régiségek köréből a XI. és XII. kötetben.

¹³ Házassági szertartások a XIV. században. 1883. — A pozsonyi társaskáptalan egyik kanonokja és préposti helytartó: Halli János házának leltára 1555-ben. 1884. — A pozsonyi társaskáptalan örkanonoki házának leltára 1557-ben. 1884. — A pozsonyi társaskáptalan idősb kanonokja: Balaszentmiklósi György leltára 1558-ban. 1884. — A nagyszombati csizmadia mesterlegények rendtartása

jelent meg,¹ melyek egyike-másika oly jónak bizonyult, hogy azokat mint kiváló olvasmányu műveket a Magy. Tud. Akademia jutalomban részesítette.² Dolgozatainak értékét különben eléggé mutatja az is, hogy őt a Magy. Tud. Akademia már 1872-ben május 24-ikén levelezőtagjának választotta meg. Állásánál fogva is ez időszakban tekintélyes egyénné lett: 1874-ben pápai tiszteletbeli titkos káplánnyá, 1875-ben országos képviselővé, majd esztergomkerületi esperessé és tanfelügyelővé, 1880-ban pozsonyi kanonokká s 1888-ban Szt. Imréről nevezett czimzetes apáttá.

Mint ilyen előkelő állásban levő s tekintélyes irodalmi működéssel bíró egyén szegődött 1888-ban Társulatunk folyóiratához, a Turulhoz munkatársul. A Turul szerkesztősége s olvasói örömmel fogadták a jeles tudományos készütségnek örvendő író s élvezettel olvasták közzétett tanulmányait. Ezek sűrűn követték egymást s csakhamar nyilvánvalóvá tették azt, hogy e tanulmányok ismereteinkben sok hézagot töltenek ki és sok új igazságokat derítenek fel avagy az igazság felderítéséhez vezető vitákat indítanak meg. Czikkei és értekezései megírásában Pór Antal nem állapodott meg szorosán egy-egy elkülönített szak mezején, mert mint

1674. és 1705-ből. 1885. — Szemelvények a pozsonyi társaskáptalani egyház levéltárából. 1885. — Adalék Gantilis biboros magyarországi követségéhez. 1886. — Viszály a pécsi káptalanban 1302—1309. 1889. — A Lipóczi kegyurak. 1891. — Két újabb leltár az aacheni magyar kápolna szerelvényeiről. 1900. — Apácák levelei a XVII. század közepéről. 1904.

¹ 1888-ig megjelent önálló vagy különlenyomatu művei: *Athén Perikles korában*. Curtius után. Pest. 1868. — *I. Frigyes császár viszonya Oroszlán Henrikhez*. Buda. 1870. (Klly. az Orsz. középtan. tanáregylet közlönyéből.) — *Hellas földirata és hellen államrégiségek*. A művelt rendek szükségeihez alkalmazva. Pest. 1871. (Tudományok Csarnoka 6. sz.) — *Szent István király*. Tört. tanulmány. Pest. 1871. (Megj. a Szt. Istv.-Társ. Házi Könyvtárban I. sz.) — *Róma története a nyugoti birodalom elenyészéséig*. Bpest, 1873. — *Hunyadi János*. Élet- és korrajz. Bpest, 1873. (Házi Könyvtár XIV.) — *Egyházi beszéd*, melyet Szt. István király ünnepén 1873 aug. 20-ikán a budai vártemplomban mondott. Bpest, 1873. — *Aeneas Sylvius II. Pius pápa*. Élet és korrajz. Bpest, 1880. (Házi könyvtár XXXIII.)

² Ilyenek a *Hellas földirata és Róma története* címü művei.

historikus rálépett a kutatás mindama területeire, melyek a historiai igazság kinyomozásában nem mellőzhetők. Nem riadt vissza a történeti tudományművelés összes segédtudományainak igénybevételétől sem: a heraldikától, a genealogiától, az archæológiától, a palæographiától, a numismatikától, a sphragistikától, a chronológiától, az archontológiától, a diplomatikától. Mindezeket a segédtudományokat alaposan művelte és használta fel történeti kutatásaiban annyira, hogy ezekben mint tekintélyes szakművelő országszerte közelismerésben részesült. S bár egymástól messze eső korszakok történeteiben kutatott, mégis murkásságának talaja mondhatni a XIII. és XIV. századok történetében pontosult össze. E korszakok ismeretében ő lett egyik legkiválóbb s legtekintélyesebb írónkká. Ezt a nagy eredményét jutalmazta meg a M. Tudományos Akadémia azzal, hogy őt 1892-ben május 5-ikén rendes tagjának megválasztotta.¹

A Turulban közzétett cikkei és tanulmányai részint *pecsétani* apróbb, részint *nemzetségi* nagyobb közlemények. Pecsétani apróságai nagyon értékes tanulmányok, melyekkel jelentékenyen hozzájárult ezen nálunk még kevésbé művelt ismeág erősebb megalapozásához. Ilyenek Nagy Lajos hercegi, az Orsini-Blagaji grófi család egyik ősenek, a Németujváriaknak 1336-ból való ismeretlen pecsétjeinek ismertetése s a csornai convent pecsétjének átalakulásait kimutató tanulmánya.² Továbbá Demeter esztergomi érseknek (1379–87.), Margit bajor hercegnőnek (István magyar herceg, Nagy Lajos király öccse egykori feleségének), Csáktornyai Laczfi István nádornak 1388-ból való s Küküllői János pecsétjeinek ismertetése.³ Nemkülönbén Nagy Lajos király arczképes, Boleszló toszti herceg, esztergomi érsek s I. Károly király sógora pecsétjeinek,⁴ valamint Opuli László herceg pecsétjeinek az ismertetése.⁵

Mint ezek, ugy nemzetségi tanulmányai is

¹ Székét: *Nagy Lajos magyar király viszonya Giannino di Guccio francia trónkövetelőhöz* című értekezésével foglalta el. Budapest, 1892. (Értekezések a tört. tud. köréből XV. köt. IX. sz.)

² *Turul* XI. 177–183.

³ *Turul* XV. 10–19.

⁴ *Turul* XXIII. 17–20.

⁵ *Turul* XXVII. 49–56.

sok körütekintéssel s a forrásokban való elmerüléssel irvák. Nincs köztük egy sem, mely hevenyészett sietséggel volna megszerkesztve. Mindegyikében a történetkutató nemes ambíciója mutatkozik, kutatása tárgyát lehetőleg alaposan és hűen, a valóságnak megfelelően tisztázi. A Philippus de Sancto (Geraldó) című cikkében Drugeth Fülöpöt állítja mint e név viselőjét élénk.¹ Nagy fáradsággal kutatja László erdélyi vajda nemzetségét, kiről kideríti, hogy a XIII. század ezen minta-oligarcháját sokáig Apornak, aztán Hermannak hívták,² mely állításával azonban élénk történeti kritikát idézett fel maga ellen. Többszöri úttévesztés után Pór, László vajdát a Keán-nemzetségből származottnak mondja s ezen állítását később is fentartotta.³ Különbén a vajda nemzetségének kérdése őt azután sem engedte nyugodni.³

Nádoraink sorozatában nevezetesek voltak közéleti és állásbeli szereplésük miatt az *Omodék*. Pór ezen a Kut-Keledek és az Abák nemzetségéből származó egyének tanulmányozására hívja fel a nemzetségitírókat.⁵ Nevezetes nádori egyéniségek voltak Rénold és Opuli László herceg. Az elsőnek, a híres Rozgonyi család ősenek és alapítójának alakját Pór sok fáradozással állítja élénk s megszerkeszti a Rozgonyiak XIII. századi családfáját.⁶ A másodiknak életmegírásához nem nagy rokonszenvvel fog, de mentül mélyebben kutatta annak viselt dolgait, annál nagyobbra nőtt az az ő véleményében. Olyanul ismeri fel, «ki nemcsak rendületlen hive volt Nagy Lajos királynak, anyjának, feleségének, leányainak, igaz barátja a magyar nemzetnek, fáradhatatlan munkásságu nádorispánja, hanem egyuttal kora legnemesebb politikusa, ki a békét szerette, a háborút gyűlölte, Nagy Lajost a szerb, oláh, bolgár hadjáratoktól elvonta, figyelmét és vonzódását Nyugat felé irányította, a földmívelést,

¹ *Turul* VI. 40.

² *Kérdés, László erdélyi vajda nemessége iránt.* (*Turul* VI. 140–41.) És: *László erdélyi vajda nemzetsége.* (U. o. VII. 137–139.)

³ *László erdélyi vajda és a Keán-nemzetség.* (U. o. IX. 105–112.)

⁴ *A tengeri kigyó, vagyis ama bizonyos László vajda nemzetsége.* (U. o. X. 124.)

⁵ *Amadé (Omode) nádorok.* (*Turul* VII. 47–48.)

⁶ *Rénold nádor és ivadéka.* (U. o. VII. 114–118.)

ipart és kereskedelmet, a földműves és polgári osztályt pártolta, hogy ekként kizárólag a népek jólétét, az állam anyagi haladását előmozdítsa.¹

Egy másik nagy tanulmányában az *Osl-nemzettség* tagjait vezeti szemeink elé. Kimutatja, hogy az Osl-név sem vezeték-, sem ragadvány-, hanem keresztnév, a mennyiben e név az Osel, Esel = Szamár névből alakult ki. Kimutatja a nemzettség többrendbeli elágazását s megszerkeszti az Oslók hatalmas családfáját.² Az e nemzettség származásában hangoztatott állításai szintén nem maradhattak kritikai kifogások nélkül. Nagy Géza, jeles genealogusunk, szokott beható, élesen metsző kritikai késével bonczolgatta Pór állításait s kifejti, hogy az Oslók nem tekinthetők délszlávokul, hanem olyanokul, kik minden valószínűség szerint a fertőmenti besenyőktől vették eredetüket. Pórra Nagy Géza fejtegetései azonban nem voltak annyira meggyőzők, hogy eredeti állításától elállott volna. Válaszolt nem okvetlenkedő nyakassági ösztönből, hanem tanulmányi érvek szülte meggyőződésből Nagy Géza támadására,³ s ezzel tetézte e nagyfontosságú genealogiai kérdés érdekességét.

A *Nagymartoniak* sem bírnak kis jelentőséggel hazánk politikai és közjogi életében. Ezek történetének kutatásában Pór épen nem csekély érdemeket szerzett. Kimutatja, hogy a Spanyolországból, Aragoniából származó ezen nemzetiség tagjai kezdetben Bagótiaknak és Martoniaknak, aztán Nagy-Martoniaknak, végre Fraknóiaknak hívták magukat.⁴

Mondhatni, hogy Pór Antal aknázó és változó keze alatt így egyre gyarapodott az anyag, mely őt egyes, hazánk történetében szerepelt nemzetiségek és egyének származásának és működésének megismerésére és megismertetésére képessé tette. Cikkeivel és tanulmányaival világosságot derített Gergely választott esztergomi

érsék (1298—1303.) származására, a Nagy-Martoniak és Kanizsaiak közt levő rokonságra, Miklós esztergomi érsek (1350—57.) életére,¹ továbbá I. László veszprémi püspök származására, ki szerinte a Geled fia Miklós nádor fia volt a Zsámbóki nemzetsegből.²

Kutatta azonkívül Nagy-Martoni Pál országbíró és Laczkfi István erdélyi vajda rokonsági összeköttetéseit, helyreigazítva Nagy Imre és Knauz Nándor tévedéseit.³ Azonkép vizsgálát alá fogta Dénes kalocsai érsek (1350—55.) nemzetiségét bizonyítva Karácsonyi és Wertner ellenében, hogy Dénes a még ma is virágzó Herman nemzetiségnek a sarja és Laczk székely ispán fia volt.⁴ Irt figyelmet érdemlő cikkeket a Nelipics fia Iván barsi főispánról (1369.)⁵ és Macska Domokos királyi kardhordóról s erdélyi alvajdáról, ki N. Lajos királytól Krasna birtokot kapta volt adományul.⁶

Az *Anjouházi* magyar királyok: Károly és Lajos nagyban foglalkoztatták Pór Antal elméjét és tollát. Mondhatni szívét kötötte le e tanulmányainak. Az idegenből hozzánk szakadt emedíc királyokról társulatunk közlönyében magvas cikkek és tanulmányok jelentek meg az ő tollából. Egyik cikkében sikra száll dr. Gárdonyi Albert ellen, bizonyítva benne, hogy I. Károly király első és második koronázása a szent koronával történt. E cikkében érdekes megjegyzései vannak az Anjou-czimerre vonatkozólag is.⁷ Egy másik cikkében az Anjou kor megoldatlan kérdései egyikét: a Nagy Lajos király gyermekeiről és születési éveiről szólót tisztázza,⁸ valamint meghatározza Hedwig lengyel királyné, Nagy Lajos magyar király leánya és Jagello Ulászló lengyel király felesége születési évét.⁹ E tanulmányával kijavítja Dlugoszt s 1371 helyett 1373-ban mondja Hedwiget születettnek.

¹ *Opuli László herceg, Magyarország nádorispánja nemzedékrendéhez.* (Turul 1908. XXVI. 30—33.)
Ujabb adatok Opuli László nemzedékrendéhez. (U. o. 1911. XXIX. 59—61.)

² *Az Osl-nemzettség története a XIII. és XIV. században.* (U. o. VIII. 153—200.)

³ *Válasz Nagy Géza ily című értekezésére: Árpád-kori személynéveink s az Osl-nemzettség eredete.* (Turul IX. 179—188.)

⁴ *A Nagy-Martoniak.* (U. o. VII. 57—78.)

¹ *Genealogiai kérdések.* (Turul X. 120—125.)

² Turul XIX. 138—141.

³ Turul XVIII. 84—86.

⁴ Turul XIX. 141—142.

⁵ Turul XXVI. 33.

⁶ Turul XXVII. 130.

⁷ *Megjegyzések dr. Gárdonyi Albert «I. Károly király nagypecsétjei» című értekezésére.* (Turul XXV. 151—52.)

⁸ Turul XIII. 90—91.

⁹ Turul XIII. 122—24.

Közlönyünkben megjelent mindezen dolgozatai csak részét teszik Pór Antal szellemi, irodalmi termékenységének. Mint olyan tudós, ki hivatalos teendőiből fennmaradt egész szabadidejét a történettudomány művelésére fordította, rendkívül sokat termelt. Ezt hirdetik a különböző szakfolyóiratok, melyekből kiderül, hogy ezek az 1888-ik év után is, mikor mint mondtuk, a Turulban kezdette meg irodalmi tevékenységét, egymást üzve jelentek meg. Így a folyóiratok közt az Erdélyi Múzeumban,¹ az Esztergomvidéki régészeti és történelmi társulat Évkönyveiben,² az Esztergomi kisdudóvíi Társulat Értesítőjében,³ az esztergomi Szabadságban,⁴ az Esztergom és Vidéke című lapban,⁵ a Kath. egyházi Közlönyben,⁶ a Budapesti Hirlapban,⁷ a Pesti Naplóban,⁸ a Nyugatmagyarországi Hirdetőben,⁹ a Hittudományi folyóiratban.¹⁰ Igen tartalmasak azok a cikkei, melyeket az Archæologiai Értesítőben¹¹ s a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemlében¹² tett közzé. Az egyes önálló művek-

¹ Csór Tamás, 1890. — A Bánk-bán kérdéséhez. 1893. — Nagy Lajos lithván hadjárata 1377-ben. 1899. — Idősb Erzsébet királyné uralkodása Lengyelországban 1370—1380. 1901. — A magyar Anjouk lengyel krónikása: Czarnkovi János. 1901. — A magyar Anjouk igényei a lengyel trónra. 1902.

² Teendők: Esztergom monographiájának programja. 1896. — Demeter biboros esztergomi érsek 1896. — Boleszkó herceg esztergomi érsek. 1900.

³ Elnöki beszédei és jelentései. 1893—1898.

⁴ Liberalizmus, Kráplancz Kálmán, 1896. 42. sz. — Az esztergomvidéki rég. és tört. társ. 1904. máj. 29. közgyűlésén mondott megnyitó beszéde.

⁵ A benczések Magyarországon. 1901.

⁶ Calumniare audacter, semper aliquid haeret. A Vaterland és a Rónay-ügy. Rónay Jácint szabadkőműves? 1889. — Jezsuita missziók Pozsonyban. 1891.

⁷ Az osztrák katolikusok gyűlése. 1889. ápr. 2. sz. — A régi magyar keresztnevekről. 1890. 317. sz.

⁸ Az Anjou-kor és a millenium. 1895. 194. sz.

⁹ A pozsonyi püspökség, 1891. 44. sz.

¹⁰ A római pápák és a magyar Anjouk. 1893.

¹¹ Az aacheni magyar kápolna XIV. századi ötvös-műveiről. 1892. — Az Anjou-kori Mária-kép Krumbaiban, Csehországban. 1893. — Szent Simeon zárai ezüst koporsója keletkezéséről. 1896. — A karlsteini vár magyar érdekű emlékei. 1896. — Magyar vonatkozású faliképek Runkelsteinban. 1900. — Nagy Lajos király Madonna képeiről. 1900. — Magyar festő és műhímező Párisban 1384—1417. 1901. — A zürichi múzeum színes ablaktáblája. 1903.

¹² A rozsnyói bányák bérbeadása 1332-ben. 1899. — Nagyszombat város megváltja magát a tized fizetése

hez toldalékul, kiegészítésül írott cikkei is nagyon figyelemreméltóak. Így azok, melyek Pozsonyváros története II. kötetébe,¹ Mátyás király Emlékkönyvébe,² Magyarország vármegyéi és Városai című kiadvány egyik kötetébe,³ a Szt. István-Társulat Almanachjába⁴ és a Fraknoi által megindított, s a magyar püspöki kar költségén közzétett Vatikáni Okirattár II. kötetébe bevezetve és irt.⁵

Mindezen dolgozatai mellett különösen ki kell emelnünk azokat, melyek a Magyar Tört. Társulat közlönyében, a Századokban láttak napvilágot. E jeles folyóirat telve van az ő közléseivel. Annak 1888. évi folyamában a *Német-Ujvári grófok elnevezése* czímen elmondja, hogy a Németországból bevándorolt Volfer vitéz ivadékait, első szállóhelyük Kűszin (Kőszin, németül Kűszing) lévén, a régibb történetirók Gűszingieknek vagy Német-Ujváriaknak nevezték, mert IV. Béla király Kűszin nevét Ujvárra változtatta, melyből megkülönböztetés végett Német-Ujvár lett. A Német-Ujvári név anachronismus, a Gűszingi germanismus. Ujabbán a Volfer nemzetségét helytelenül Kűszingiek kezdték elnevezni, melylyel szemben visszaállítandónak véli Pór az ősi szállótól kölcsönzött Kűszini nevet.⁶

alól 1347-ben. 1899. — Malmok és malombérletek 1328—29. 1900. — Földesur és jobbágyok közti viszony 1329-ben. 1900. — Magyar iparosok Krakóban a XIV. század első felében. 1900. — Magyar asztalosok Rómában 1368-ban. 1900. — Adat a XIV. századi kivándorlókról. 1900. — Rézsahegy város kezdete. 1900. — A magyarok kedvelt letelei a középkorban. 1900. — A posta ősi hazája. 1900. — Hongroyeurs vagyis magyar timárok Párisban. 1900. — Külkereskedelmünk föllendülése a XIV. században. 1903. — Gazdaságtörténelmi okiratkivonatok, XIV. sz. 1904. — Nemzeti birtok benépesítése 1292-ben. 1904. — Az örmények falvának megnépesítése 1315-ben. 1904. — Háborúság Esztergom város és az esztergomi káptalan közt a vám miatt. 1904. — Gazdaságtörténelmi okiratkivonatok a XV—XVI. sz. 1904.

¹ *Ortvay*: Pozsony város története. II. köt. A pozsonyi városház kapualjának zárköveiről.

² II. Pius pápa és Mátyás király.

³ Esztergom története az Anjouk korában 220—314. l. Az e terjedelmes vállalat történelmi cikkeinek egyik legalapsóbika s legtartalmasbika.

⁴ II. Tamás mester esztergomi érsek. (Nemzeti Társulat 1889-iki Almanachja.)

⁵ *Monumenta Vaticana Hungariae*: Gentilis biboros követsége Magyarországon 1307—1311.

⁶ *Századok* 1888. XXII. 252—255.

Ezt a véleményét Karácsonyi János erősen megostromolta, tagadva, hogy Volfer ivadékaival valamikor Kúszinról nevezték volna magukat, ám Pór régi véleményét a tagadásal szemben azontul is fentartotta.¹

Meg kell itt jegyezni, hogy valaminthogy egyéb, úgy ezen negatíójának az alapja sem a nyakas megátalkodottság, hanem a tudományos meggyőződés. Ő maga írja erre vonatkozólag egyik helyt: «Bizony nem érzem magamat ludasnak abban, hogy egyszer kimondott állításomhoz makacsul ragaszkodnám. Sőt nem egy példával bizonyíthatnám, hogy egyik-másik véleményemet, ha téves voltára vagy magamtól rájöttem, vagy erre mások figyelmeztettek, módosítottam.»²

A Századok 1890-ik évi folyamában közli *Lipóczi és szekcsei Demeter és Sándor*,³ valamint *Bogár István és Bogár fia Márton*⁴ című terjedelmes tanulmányait. Amaz családfás nemzedékrendi, emez nagyérdékű korrajzi cikk. Mindkettő az ő megszokott alaposágával és eleven-ségével van megírva. A következő 1891-iki évfolyamban jelent meg tőle *Tót Lőrincz, a királyi tárnokok és zászlótartók mestere* című ugyancsak terjedelmes tanulmánya,⁵ bő világosságot árasztva azon férfura, kiről krónikáink alapján eladdig nem sokkal többet tudtunk annál, mint hogy I. Károly király zászlótartója és Kont Miklós nádor atyja volt. Az ő személyiségének ismeretével bőven ismerteti magát a kort is, melybe e nevezetes férfi szereplése beleesett. Ugyanez évfolyamban *A királyi tárnokmesterek a XIV. században* című közlésében összeállítja és kiegészíti a királyi tárnokmesterek addig ismert hiányos és zilált sorozatát.⁶

Az 1892-iki évfolyamban két fontos cikke látott napvilágot, egyik: *I. Lajos király követ-sége a szent-székhez Avignonba 1346 elején*,⁷ másik:⁸ *A Piasztok és a magyar Anjouk közötti rokonság* című. Ez utóbbi kiváló figyelmet érdemel a

szóban levő rokonság hiteles kimutatása miatt a főleg Beleházi Bartal György kritikát nem álló állításával szemben. Az 1893-iki évfolyamban közzétett két közlemény: *János, küküllői főesperes, Nagy Lajos király történetírója (1349–1397.)* nagy hézagot tölt ki középkori krónikáink, illetve életrajzaink terén, mert bőven ismerteti azon férfit, kinek műve hitelesség és szerkezet dolgában első helyet foglal el középkori krónikáink között. Ezt a művet Pór előtt senki behatóbban nem ismertette, a mint szerzőjéről is eddig vajmi keveset tudtunk.¹ Egy későbbi cikkében² újabb adatokkal egészíti ki Küküllői János életrajzát, melyhez genealogusaink figyelmét arra is felhívja, hogy vajjon Fónyi Balázs nem-e testvére Küküllői Jánosnak? Az 1893-iki évfolyamban a *Történeti jelenetek korhű rekonstruálásáról* ír egy a szerkesztőhöz intézett levelet, melyben a történeti képirás szakszerű művelésére szólítja fel tudományos világunkat, mert a művészek «tanulmányoznia kell a kor szokásait, viseletét, jelmezeit, fegyvereit, épületeit, butorait s egyéb szereit; szóval: otthonosnak kell lennie a kor archæológiájában, nehogy nevetség tárgyává váljék». Nem mondott ugyan ezzel újat és ismeretlent a jeles író, mert hiszen az idős-bek közül ki ne emlékeznék vissza azon lelkes szakmákra, melyeket e tárgyban felejtethetetlen Ipolyink, mint az országos magyar képzőművészeti-társulat elnöke hangoztatott, de Pór érdeme, hogy az elhangzott felszólítást megisméltette és nagyon tanulságos történeti események elmondásával kapóssá tenni igyekezett.³

Déli szláv történelmi tanulmányok címén 1894-ben közrebocsátott cikksorozata híven mutatja,⁴ hogy Pór a rébuszokként boszantó történeti kérdések faggató nehézségei előtt nem tért ki, ha utjába akadtak. Ezek lidérczként nyomták az ő történetírói lelkiismeretét s ő kész elszántsággal fogott azok megfejtéséhez. Így ismer-tet meg Stenischnachi István bánnal a Blagayak eleivel, az Orsiniek s Blagajiak Anjoukhoz való viszonyával, Zára Velence elleni lázadásával, az 1319. évi szerb-magyar háborúval, Subic II.

¹ *Köszegiek vagy Kúsziniek? Századok* 1903. évf. XXXVII. 475–76.

² U. o. 1903. XXXVII. 475.

³ U. o. 1890. XXIV. 26–43.

⁴ U. o. XXIV. 217–230.

⁵ U. o. XXV. 347–377.

⁶ U. o. XXV. 226–232.

⁷ U. o. XXVI. 139–144.

⁸ U. o. XXVI. 232–236.

¹ *Századok* 1893. XXVII. 1–15. és 97–106.

² Újabb regesták Küküllői János, a Nagy Lajos történetírója életrajzához. (*Századok* 1909. XLIII. 422–424.)

³ *Századok* 1893. XXVII. 420–428.

⁴ *Századok* 1894. XXVIII. 21–39., 135–145., 807–25.

Mladen (1322.) bukásával, Medvevár történetével, a Nagy Lajos uralkodása alatt szerepelt tót, horvát és dalmát bánokkal s ha mindezek a közlések helylyel még annyira hézagosak és inogók is, mégis a szilárdabb építkezéshez ezek a közlések nagyon jó alapul és támasztékokul, vagy legalább is a sötétben világító szövetnekekül szolgálhatnak.

Nagyon vonzó, de egyuttal mozgalmas és szomorú az a kép, melyet *Ifjabb Erzsébet királyné, Nagy Lajos király felesége*¹ s mintegy ennek kiegészítésében *Kis Károly és Erzsébet utolsó évei* cz. tanulmányaiban megrajzolt.² Annál fel-emelőbb kutatásainak azon eredménye, melyek *Adatok a bolognai és padovai jogegyetemen a XIV. században tanult magyarokról*³ közöl. E tanulmányát átsugározza, mondjuk átheviti az a hazafias öröm, mely szívét dagasztja azon tény constatálásánál, hogy a magyarság a középkorban, midőn sorsának önmaga volt intézője, a műveltség magas fokán állott. Számos, külföldön tanult s ott akadémiai tanárságot, vagy előjáróságot viselt magyarral ismertet meg, kiknek egyike Szepesi János, Szepesi Jakab országbíró fia volt, ki mint nápolyi érsek 1409-ben fejezte be életét.

Egy jeles hazai írónk, Marczali Henriknek a Záh Klárára vonatkozó nézete⁴ Pórt a *Záh Feliczián pöre* tárgyalására birta.⁵ E cikkében ő a Klára-legenda történeti tarthatatlanságát igyekszik kimutatni s tanulmányai eredményét abban foglalja össze, hogy nincs alapos ok arra, hogy a hivatalos ítélet előadását, mely Záh Klára nevét nem is említi, kétségbe vonjuk. Valószínűséggel állithatni, hogy a Klára-legenda rosszakaró, rágalmas forrása nápolyi Johanna feslett udvarában keresendő és hogy nincs kizárva annak a lehetősége, mely szerint Záh Feliczián haimatomaniában szenvedett.

Aachen nevét a magyar csak pietással ejtheti ki ajkain. Sok magyar emlék fűződik a középkori magyarság által sűrűn felkeresett e régi kegyhelyhez. Nagyon vonzó előadásban írja le Pór Antal *Erzsébet királyné aacheni zarándok-*

*lását 1357-ben.*¹ E cikke annál becsesebb, mivel hazai történeteink eddig feltárt magyar kutfői egy betűre valót sem emlitenek Nagy Lajos királyunk anyja ezen zarándoklásáról. Merőben idegen kutforrásokból¹, krónikákból és okiratokból merítette adatait. Ép oly érdekes egy másik közleménye is: *Az aacheni káptalan pecsétje* cz., melyben Pór a híres műértő Bock Ferencz czimermagyarázata ellenében az aacheni káptalan pecsétjén levő sást nem római birodalmi, hanem lengyel sasnak, a stilizált lilimokat pedig magyar anjoui lilimoknak tartja.

Igen értékes *Nagy Lajos király halálos betegsége* című cikke.² Ebben ő tette meg az első nagy lépést e kérdés vizsgálatában s ha nem is tisztázta kórtanilag, a mikroszkopikus diagnostica fellendülését megelőzőt korban írott krónikaforrás által feljegyzett betegséget, mégis nagy érdeme, hogy a király betegségének mivoltát a lepra gyűjtőnévben foglalt néhány betegség körére szorította.

A négy Miklós című közleményében³ Nagy Lajos király négy kiváló államférfiát: Geletfia Miklós nádort (1342—1356) a Zsámbokiak nemzetségéből, Vásári Miklós esztergomi érseket (1350—1358.), Kont Miklós erdélyi vajdát (1351—1356.) s aztán nádort (1356—1363.) és Keszei Miklós zágrábi püspököt s alkancellárt (1350—1356.), utóbb kalocsai érseket (1356—1358.) s végül esztergomi érseket és főkancellárt (1358—1367.) ismerteti meg velünk. E négy nagy államférfiu közül még egynek sincs élete megírva s így annál nagyobb köszönettel fogadhattuk Pór gondos forrástanulmányát. Megjegyezzük, hogy az utolsó helyen említett Keszei Miklós életéhez újabb s részben helyreigazító tanulmányt tett közzé.⁴

Még ugyanaz évben egy nyílt levelet intéz a folyóirat szerkesztőjéhez, melyben serkent Gravina Domokosnak Muratorinál közzétett⁵ krónikájának *De rebus in Apulia gestis*-nek kritikái tanulmányozására,⁶ mutatva ezzel, hogy

¹ Századok 1901. XXXV. 1—14.

² Századok 1902. XXXVI. 209—214.

³ Századok 1902. XXXVI. 601—614. és 716—728.

⁴ *Újabb adatok Keszei Miklós életéhez. Századok.* 1906. XL., 144—148.

⁵ Muratori XII.

⁶ Századok 1902. XXXVI. 581.

¹ Századok 1895. XXIX. 833—844. és 902—921.

² Századok 1896. XXX. 128—147.

³ Századok 1897. XXXI. 769—795.

⁴ *Budapesti Szemle* 1899. évi decz. füz.

⁵ Századok 1900. XXXIV. 1—9.

mily nagy fontosságot tulajdonít a krónikák szövegének kritikai megállapítására.

Magyar-ruthén érintkezések a XIV. században című szép cikkében¹ az előadott történeti érintkezések alapján, hazafias érzülettől eltelve mint magyar visszaköveteli Nagy Lajos királyunk szerzeményét, Galicziát és Lodomériát, a lengyel szabadság eszméjének, a lengyel nemzet műveltségének és jólétének ezen anyaköpjét, nem a földet, nem az uralmat fölötte, hanem az élő lengyel nép rokonszenvét, barátságát és szeretetét a szabadság nevében, önfentartási ösztönből, hogy jövőnk biztos alapjait annál inkább megvethessük és megóvhassuk.

Jegerndorfi Pát nyitrai főesperes 1350 címen két terjedelmes közleményben megírta ennek a magyar királyi udvar szárnyai alól nagygyánótt és hazánk politikai ügyeibe jelentősen befolyt német érzésű főpap életét,² mely tanulmányát később újabb adalékokkal kiigazította.³

Terjedelmesen szokott okfejtési biztonságával tárgyalja *Anjouk és Wittelsbachok* címen Nagy Lajos második szövetkezését IV. Károly császár ellen.⁴ Közöl egyes biografikus⁵ nemzetkrendi⁶ és várostörténeti kutatásokat.⁷ Mindezek a dolgozatai is az ő lelkiismeretességére és a történeti forrásokban való teljes otthonosságára vallanak.

Ép oly becsesek, mert oktatók a M. Történelmi Társulat közlönyében megjelent könyvismertetései. Ismertetett hazai és külföldi irodalmi termékeket: hazaiakból Kubinyi,⁸ Mag-

¹ *Századok* 1904. XXXVIII. 935—949.

² *Századok*. 1905. XXXIX., 693—711. és 789—810.

³ *Századok*. 1906. XL., 916—923.

⁴ *Századok* 1907. XLI. 681—705., 777—792. és 887—911.

⁵ *Adatok Della Pusterla Vilmos pozsonyi prépost életéhez.* (*Századok* 1908. XLII. 905—913.) — *Nagy Lajos király építőmestere.* (U. o. 1908. XLII. 753—754.) — *Opuli László herceg, Magyarország nádorispánja.* (U. o. 1909. XLIII. 537—554., 642—655. és 731—746.) — *Nagy Kázmér lengyel király családi élete.* (U. o. 1903. XXXIII. 693—712.)

⁶ *Köszegiek vagy Köszüniek?* (U. o. 1903. XXXVII. 475—476.) — *Lehel-e Volfer nemzetiségét «Köszegi»-nek neveznünk?* (U. o. 1903. XXXVII. 566—567.)

⁷ *Esztergom királyi város elzálogosítása 1502-ben.* (U. o. XLII. 934—936.)

⁸ *Magyar tört. emlékek* II. köt. (*Századok* 1889. XXIII. 63—67.)

dics,¹ Nagy Imre,² Wertner,³ Bunyitay,⁴ Gyárfás,⁵ Némethy,⁶ Takáts,⁷ Babics,⁸ Békefy,⁹ Poda,¹⁰ Széchényi Miklós,¹¹ Barabás és Thallóczy,¹² Rački,¹³ külföldiekből: Rigault,¹⁴ Camera,¹⁵ Schipa,¹⁶ Josephi de Blasii,¹⁷ Weransky,¹⁸ Gabrielli,¹⁹ Dudik,²⁰ Wertheim²¹ műveit, történeti és diplomatikai kiadványait. De a Századokon kívül más folyóiratokban is sűrűn olvashatni Pór tollából folyt könyvismertetéseket és bírálatokat, így a Kath. Közlönyben, a Magyar Sionban, az Uj Ma-

¹ *Diplomatarium Raczkviense.* (*Századok* 1889. XXIII. 67—69.)

² *A zichi és vásonkeői gr. Zichy-család idős. ágának Okmánytára.* V. k. (U. o. 1889. XXIII. 155—159.) — *Sopron vármegye története.* Oklevéltár I. köt. (U. o. 1889. XXIII. 794—95.) — *Anjoukori Okmánytár.* (U. o. 1892. XXVI. 325—327.)

³ *Borics und Ratislav.* (U. o. XXIII. 546—547.) — *Die Grafen v. St. Georgen.* (U. o. 1891. XXV. 496.)

⁴ *A római Szt. Lélek-Társulat anyakönyve 1446—1523.* (U. o. 1889. XXIII. 688—690.)

⁵ *Pannonia őskeresztény emléke.* (U. o. 1889. XXIII. 690—692.)

⁶ *A pesti főtemplom története.* (*Századok* 1891. XXV. 52—54.)

⁷ *Péteri Takáts József.* (U. o. XXV. 54—58.) — *Benyák Bernát és a magyar oktatásügy.* (U. o. XXV. 840—846.)

⁸ *A rom. kath. egyház története M.-O.-ban.* (U. o. XXV. 314—324.)

⁹ *A zirczi, pilisi, pásztói és szent-gotthardi apátságok története.* (U. o. XXV. 663—668.)

¹⁰ *A soproni kath. «parochia» és a «soproni kath. hitközség» története.* (U. o. XXVI. 582—587.)

¹¹ *A jaáki apátság.* (U. o. 1901. XXXV. 829—33.)

¹² *A Blagay-család Oklevéltára.* (U. o. 1897. XXXI. 524—527.)

¹³ *Thomas Archidiaconus: Hist. Salonitana.* (U. o. 1896. XXX. 54—59.)

¹⁴ *Le Procés de Guichard.* (U. o. 1897. XXXI. 746—750.)

¹⁵ *Elucubrazioni storico-diplomatiche su Giovanna regina di Napoli e Carlo III di Durazzo.* (U. o. 1891. XXV. 846—848.)

¹⁶ *Carlo Martello Angionio.* (*Századok* 1892. XXVI. 429—431.)

¹⁷ *Chronicon Siculum incerti authoris ab anno 340 ad annum 1396.* (U. o. 1892. XXVI. 503—506.)

¹⁸ *Gesch. Kaiser Karls IV u. seiner Zeit.* (U. o. 1892. XXVI. 764—766.)

¹⁹ *Epistolario di Cola di Rienzo.* (U. o. 1892. XXVI. 766—67.)

²⁰ *Mährens allg. Geschichte.* Bd. XII. (U. o. 1889. XXIII. 792—94.)

²¹ *Mattheus v. Trencsin.* (U. o. 1891. XXV. 585—86)

gyar Sionban, a kath. Theologiai Folyóiratban, a Tájékozóban, a Kath. Szemlében s mindez ismertetésekben és bírálatokban nem egy helyt árulja el kritikai fölényét és irodalmi megkútfői téren való bőszeges tájékozottságát. Így, hogy csak egyet-mást felhozzunk, kijelenti bírálati egyikében, hogy az «ösmagyar» személynevekre nézve nem lehet a megbírált szerzővel egy nézetben. «Minél tovább tanulmányozom a XIII. és XIV. századbéli szokatlanabb személyneveket, mondja, annál inkább erősödik bennem a meggyőződés, hogy ama régi személynevekben mentül kevesebb az «ösmagyar». Sőt már is szabályul merném fölláztatni, hogy a XIII. és XIV. században használatos, ma már szokatlan keresztnevek (és nem a többnyire «dictus» szal jelölt vezetéknevek) az ó-testamentumból és keresztény Martyrologiumból kölcsönzött, részint magyarított, részint csonkított vagy átídomított, részint a szláv-ból, németből, olaszból és más idegen nyelvekből már ídomítva átvett nevek.» Éppenséggel nagyon lekötelezte magának a Századok olvasóit azzal, hogy pótolta Rački mulasztását, ki Tamás főesperes salonai történetének szövegkritikai kiadásában elejtette a nagyfontosságú dalmát-író életrajzát mellékelni. Ezt Pór nagyon elismerőleg pótolja. De elismeréssel kell lennünk — íróinknál nem mindig szem előtt tartott — azon jóakaró s helylyel elnéző rokonszenvért s udvariasságért, melylyel az ismertett műveket az olvasóközönségnek bemutatja. Cikkeivel kedvet ébresztett az íróban s nem elkedvetlenedést. Vonzani és nem elriasztani akart. Azt a sarcastikus enyelgést, melyet magának elvéve egyik-másik osztrák íróval szemben megenged, nyilván magyar ember nem veszi neki zokon.¹

A Turul és a Századok lapjai, melyekben előzeretettel vágyódott tanulmányainak, történeti értekezéseinek és nemzékrendi kombinációinak eredményeit közzétenni, mintegy tárházaiul tekinthetők annak a nagy fáradsággal összehordott történeti és genealogiai anyagnak, melylyel mint önálló művek alkotója, hazánk tudósainak figyelmét magára vonta. Önálló művek létesítésében egy nagy eszme lebegett lelki vágyakodása előtt: az *Anjoukor történetét megírni!* Annak a

¹ Így Hugo Wertheim *Mattheus von Trencsin*. cz. műve bírálatában.

kornak történetét, mely nemzeti létünk legfényesebb képét, nemzeti hatalmunk legbefolyásosabb szakát, nemzeti művelődésünk legtanulmányosabb s legmegkapóbb idejét mutatja. E dicső körben hazánkat Európa főországának nevezték, mert a magyar *világtörténeti* szerepléshez jutott ellenkezőleg azon világtörténeti szerepléshez képest, melyet az a magyar keresztény állam consolidációja előtt, a pogányság idejében a külországok támadásával és pusztításával, a közép- és nyugoteurópai közrend megbolygatásával és felforgatásával játszott volt. Az Anjouk-kora, a bel- és külpolitikai hatalomkifejtés impozáns kora, mikor fegyveres nép ellenséges szándékkal Magyarországhoz közeledni se merészel, s mikor a szerbek, bosnyákok, bolgárok és oláhok a magyar király hűbéresei, az oláh vajda és a horvátok meghódolnak, a magyar lobogók az Adrián és Olaszországon végig vonulva, Nápoly királyi palotáján hirdetik Magyarország királyának hatalmát s mikor egy áldatlan interregnum sivár tala-jából a cultura csiréit az olasz műveltség fogantató erejével megtermékenyíti. Ezt a kort részleteiben és áttekinthető összességében megismertetni, egy nagyratörő ambíció feladatának kínálkozott s Pór elszánt akaraterejét s erejében, képességeiben való bizakodását mutatja az, hogy ezt a nagyratörő ambícióját nem fojtotta el magában, hanem érvényesülni engedte. Már 1892-ben mondhatta, nagy szerényen és mégis nagy öntudatosan: «Tizenkét esztendeje, hogy a magyar Anjouk történetében pihenni nem tudó fáradtsággal buvárokodom és jóllehet nem egyedül működöm e téren, sőt mások tovább fáradnak és rendszerint eredményesebben, mint én: men-nél mélyebben bocsátkozom le a történet aknáiban, annál szélesebben tárul föl előttem a teendő mézeje és fényesebben hazánk elmúlt dicsősége.»¹

Az évek során át folytatott tanulmányainak, fáradhatatlan kutatásainak összeredményét tényleg az Anjoukort tárgyazó műveiben tünteti fel. Ezek fennen hirdetik róla azt, hogy ő oly író, «ki anyagát felkutatni, megválogatni, meggyúrni, alakba önteni, színét, ízét, savát, borsát megadni jól tudja.» A mi másoknál csak röpke

¹ Nagy Lajos cz. műve zárószorai. (Magy. Tört. Életrajzok 1892. 618. l.)

jámbor óhaj volt, az ő nála akaraterje és kitartása révén valóság lett: *az Anjoukor ismeretében Pór Antal neve tekintélylyé lett.* Ezt senki tőle el nem vitathatja.

Ily, az ő irói nagyságát hirdető munkáit jelölhetjük meg *Trencsényi Csák Máté* (1260—1321.), *Nagy Lajos élete* (1326—1382.) s az *Anjou-ház kora* (1301—1386) című monografiáit. Trencsényi Csák Mátét, ezt a Dunától a Kárpátok határgerinczéig fejedelmi hatalmat gyakorló, királyi tekintélyt csorbitó, országos törvényt nem ismerő, a középs. rsu nemességet elnyomó s a mátyusföldi vidék népének hagyományaiiban ma is élő hatalmas magyar typos-oligarchát a XIII. század közepén s a XIV. század két első tizedében, sok higgadt tárgyilagos kritikával írta meg s bocsátotta közre számos képpel a M. Történelmi Életrajzok 1888-ik évi fo'yamában. E mű Csák Máté életét nem rajzolja meg ugyan a legaprólékosabb vonásig, mert ehhez a lezajlott idők mostohasága nem hagyott az író számára elég adatanyagot, hanem igenis megrajzolta azt a kort, mely egy ilyen hatalmaskodó főur garázdálkodását lehetségessé tette. Mint ilyen mű Csák Máté könyve irodalmunk egyik legbecsesebb terméke s ha nem is ment minden hibától¹ — hol van ily könyv? — egészében mégis nagybecsű alapmunkául szolgál ma s a jövőben irodalom-művelésünk terén.

A másodikat, a Nagy Lajos élete című nagy művét 4 évvel később, 1892-ben bocsátotta közre 20 önálló s 175 szövegbe nyomott képpel ugyancsak a Tört. Életrajzokban. Mintegy érzi e mű olvasója, hogy a XIV. század közepének e nagy fejedelme volt Pór irói becsvágyának legkedvenczebb tárgya s hogy szétszórt egyes cikkei, kisebb-nagyobb tanulmányai az Anjoukor e hőse plastikus kialakításában készültek.

Mintegy egyesíti az itt szóban levő két művének előnyeit harmadik nagy munkája, az 1894-ben a millenium alkalmára készült: *Az Anjou-ház kora* című vaskos kötete, mely a magyar nemzet története milleniumi kiadásában,

¹ Így mindjárt nádorságát 1296—1299. évekre teszi, holott azt nyilván nagy valószínűséggel 1294—1297-re kell tennünk. (L. Karácsonyi cikkét a *Századok* 1893. XXVII. 398—401.)

mint annak III. kötete jelent meg.² E gazdagon és izléseesen illusztrált mű széles látókörrel és részleges kiterjeszkedéssel tárgyalja a második magyar Anjou-király külpolitikáját, békés és háborus érintkezéseit és összeköttetéseit az olasz, lengyel, német és a balkáni államokkal s a Szent-Székkal és ha el is mulasztja Lajos külpolitikájának nagy és jellemző körvonalait megrajzolni s kiemelni, hogy e nagy uralkodó külpolitikájában mi sarkallott országos s mi családi érdekeken, mégis annyira kiváló műnek tarthatjuk, hogy az a folyton gyarapodó levéltári kutatások daczára is még sokáig mint elsőrangú, vezető élet- és korirat irodalmunk felszintén marad s írója készülségét, lelkiismeretes kutatását s formai szépérzékét még akkor is dicsérni fogja, mikor a haladó, fejlődő irodalom már mint túlhaladottat s elévültet félre fogja tenni. Mint mű irodalomtörténeti jelentőségét mindvégiglen meg fogja tartani.

Még meg kell említenem, hogy Pór irodalmi működését felette emeli az az erős hazafias érzés, mely minden sorát jellemzi. Ugy nyilvános, mint magánélete a jó hazafinak, az erős fajmagyarság mintaélete. Fiatal éveiben mint honvéd szolgálta szorongatott hazáját, később, mikor az orosz és osztrák fogságból hazakerült, s az idők beköszöntött békéje a tollat adta kezébe, ez lett hazafiságának hirdető eszköze. Egy időn át, 1875—81-ig, mint országgyűlési képviselő szerepelt s mint ilyen mondott beszédeit nemcsak az országos ügyekhez való hozzászólásaiban feltüntetett szakismeretek, hanem az erős fajmagyar-ézés is teszik kiválókká.³ S a mint az országgyűlési rostrumon, úgy hatott ő közszereplése mindazon helyein is, hová őt előljárói vagy polgártársai bizalma és egyéniségének tisztelői állították. A nagyszombati érseki gimnasiunban, melynek egykor tanulója volt,⁴ utóbb mint tanár, a lelkipásztorkodás terén mint esztergomk'rályvárosi plébános,⁴ majd mint eszter-

² A kötet címe: *Az Anjou-ház és örökösei* (1301—1439.), de az örökösök története már nem Pór, hanem Schönherr Gyula tollából folyt.

³ Országgyűlési program- és beszámoló beszédei megjelentek az *Esztergomban* 1875. és 1878. évf. Országgyűlési beszédei az Országgyűlési Naplókbán (1875—1881.)

⁴ Két évig volt itt bölcséleti hallgató.

⁴ 1871 decz. 30-ikán választották meg lelkésznek

gomkerületi esperes és tanfelügyelő, Pozsonyban mint kanonok s végül Esztergomban mint kanonok és honti főesperes¹ hiven és állhatatosan szította a hazafias lelkesedés tüzeit. Pozsonyhoz, e kedves határszéli városhoz gyöngéd régi, ifjúkori emlékek fűttek.² E város magyarságának társadalmi centrumában, a Toldy-körben, szeretett otthonára talált. Abban a körben, mely kezdettől fogva a szunnyadó hazafiság felköltője, a magyar nemzetiségi eszme öntudatra ébresztője s a magyar társadalmi fejlődés hathatós elősegítője. Mint a kör egyik alelnöke s irodalmi bizottságának vezető elnöke hazafias magatartásával minden jó magyar tiszteletét és becsülését vivta ki magának. Magas szárnyalású felszólalásai mindig élénk visszhangra találtak a közgyűlések résztvevői lelkében. Tett indítványai mindig életrevalóknak bizonyultak. A kör választmányát utasíttatni kérte azon utak és módok tanulmányozására, melyekkel Pozsonyban, főleg a pozsonyiak számára magyar tannyelvű nőnevelő- és tanítóintézetet lehessen léteíteni és fentartani.³ Egyik közgyűlésen kimondotta, hogy «Magyarországban nem játszhatik diszes szerepet, nem uralkodhatik, inkább is süllyedésnek indul minden város, ha minden ízében, tehát nyelvében, szellemében, erkölcsében, szokásaiban, társadalmában az államalkotó nemzethez nem simul.»⁴ A kör helyiségeiben tartott ismeretterjesztő felolvasásaiban is⁵ mindig a hazafias érzés ébrentartására törekedett. Egyes ünnepek rendezésében s azokon való szereplésében a hazafias érdek magasztalója és dajkálója volt.⁶ Mikor 1890 jan. 16-ikán fel-

mint ilyen oly buzgóságot fejtett ki az 1873. évi járvány idején, hogy a király legmagasabb meglegedésében részesült.

¹ 1893 okt. 12-ikén lett eszterg. kanonok s attól fogva, hogy Vaszary Kolos primás az eszterg. kanonoki stallumoknak megszerezte az apostoli protonotáriusi méltóságot, ez utóbbival is ékeskedett.

² Mint növendékpap e város Emericumában egy évet töltött.

³ A *Pozsonyi Toldi-Kör XXX. éves története* című mű közlése szerint.

⁴ Az 1883. évi jan. 7-iki közgyűlésen.

⁵ 1882-ben: *Vázlatok a humanizmus első századából* s 1883-ban: *A királyi magyar Anjou-ház őseiről* tartott magvas felolvasást.

⁶ Az 1883-ban, Pozsonyban tartott Dux-emlékünnepe-
pélyen ő tartotta az elnöki megnyitóbeszédet, elismerően

szaporodott irodalmi ügyei miatt a választmányi tagságról lemondott, 200 koronával a kör alapító tagjának lépett be s így támogatása ma is ható még. Egyébként Pór nemcsak hazafias s politizáló, hanem egyházi szónoklataival is feltűnt. Prédikációival mindig nagy és művelt hallgatóságot vonzott a maga körébe. Hogy mint egyházi szónok mily jó hirnek örvedett, mutatja az, hogy a legjobb szónokokat érni szokott kitüntetés, a Szt. Istvánnapi beszédnek a budavári főtemplomban történendő megtartására való felszólítás, neki is osztályrészül jutott. Az 1895 szept. 7-ikén Lourdesben tartott egyházbeszéde is nagy tetszésben részesült.¹ Emellett még megemlítem, hogy Pór egyik lelkes szószólója volt a pozsonyiak régi vágya: a harmadik egyetem megvalósulásának is. Pozsonyi (s még inkább későbbi, esztergomi) háza gazdag könyvtárral ékeskedett s bátran mondhatni, hogy könyvtára Anjou-korra vonatkozó részének nem volt párja magántudósok és irodalombarátok könyvtárai sorozatában.

A hazafiság tüzeinek élesztésére még kalendáriumi irónak is beszegődött. Irt a tót nép nyelvén, hogy imádság és áhitat útján is behatoljon hazaszeretetével annak szívébe.² De Pór a jó, lelkes hazafin kívül mindenkor jó barátnak is bizonyult mindazok irányában, kikhez őt a kölcsönös személyes bizalom, a kölcsönös személyes tisztelet s a kölcsönös érdek elismerésének gyöngéd érzelemszállai fűttek. Ez a meleg barátság ösztökélte őt arra, hogy egyes műveit és tanulmányait kipróbált hűségű barátainak az irántuk viselt gyöngéd érzelmek kifejezésül felajánlja, mint Vaszary Kolos primásnak,³ Fraknoi Vilmos püspöknek,⁴ Szilágyi Sán-

dicsőítve azon férfi emléket, ki, az ünnepelt szülőháza falába helyezett emléktábla szavai szerint, «lelkesen szolgált hazáját s ki nemzeti irodalmunkat a külfölddel jó és rossz napokban egyaránt hiven ismertette.» Ez ünnepe-
pélyen Pór oly buzgóságot fejtett ki, hogy a Toldy-Kör választmánya neki elismerő köszönetet szavazott.

¹ *Religio* 1896. évf.

² *Pamiatka svätej Alžbety uhorskej.* (Megjelent a pozsonyvármegyei 1909. évi tót naptárban.)

³ Nagy Lajos életírást ajánlta neki «a régi igaz barátsággal.»

⁴ Trencsényi Csák Máté életírást ajánlta neki «szere-
rettel».

dornak,¹ Beöthy Zsoltnak,² Károlyi Arpádnak.³ Melegen érző szívének mindenkor maradandó emlékei azon életrajzi vázlatok és emlékbeszédek is, melyeket elhalt egyes jelesekről: Rónay Jácint püspök, pozsonyi prépostról,⁴ Ipolyi Arnold váradí püspökről,⁵ Dankó Józ ef püspök, s pozsonyi prépostról⁶ irt s illetve ezek felett tartott. A szerető meleg szív, a megható kegyelet és nagyrabecsülés szózata hangzik ki ez őszintén átértett életiratokból és emlékbeszédekből. Barátaival váltott levelei ugyancsak telvék a szintiszta barát-ág és a szerető bajtárs érzelmeinek megnyilatkozásaival. Lehetetlen a derüs kedvben, a csapongó lelki jó humorban ömlengő jó baráttra forró szeretettel és hálás kegyelettel vissza nem emlékezni. Mikor 1905-ben ötven éves írói működése alkalmából Szinyeyi József «Magyar írók élete és munkái» XV-ik kötetéből a magára vonatkozó cikket (*Pór Antal*) különnyomatban kérte, emléket kívánt nyújtani barátainak, kik valóban hálásan fogadták tőle ezt a gyöngédfigyelmű becses ajándékát.

De Pór, mint igazi emberbarát is kivívja ma-

¹ A bolognai és padovai jog-egyetemre vonatkozó adatait ajánlta neki «születése 70. évfordulójára régi barátságga». (*Századok* 1897. XXXI. 769.)

² Lipóczi és nekcei Demeter és Sándor cz. cikké (*Századok* 1890. XXIV. 20.)

³ Déli szláv tört. tanulmányait. (*Századok* 1894. XXVIII. 21.)

⁴ *Rónay Jácint pozsonyi prépost.* Életrajzi vázlat. 1885. Megjelent a *Kortársaink* című Stampfel Károly-féle kiadványban 6-7. füz. — *Emlékbeszéd Rónay Ján. Jácint, a M. Tud. Akad. rendes tagjáról.* 1891. (Akad. Emlékbeszédek.)

⁵ *Ipolyi Arnold váradí püspök élete és munkái vázlat.* 1886. (*Kortársaink* 11-15. füz.) Ugyane címmel diszkiadásban, a püspök aczélmetszetű térképével s több szövegbe nyomott rajzzal. 1886. — *Ipolyi Arnold, a Magy. tört. Társulat elnökének emlékezete.* (Megjelent a *Századok* 1888. évf. XXII. 1-14.)

⁶ *Emlékbeszéd Dankó József levelezőtágról.* 1897. (Akad. Emlékbeszédek IX. 2.)

gának teljes elismerésünket. Annak a városnak, melyben ő 1834. okt. 18-ikán született s melyben ő 1911 szeptember 8-ikán elhalálozott, Esztergomnak, az ő egyéni dicsőségén kívül nagy földi jótéteményt is juttatott. Végrendeletében mintegy 350 ezer koronát kitevő vagyonát egy ott felállítandó fiú-árvaházra hagyta.

Mindezekkel, miket felőle ekként elmondtam, csak jelezni kívántam azokat az értékes tudományos, honfiui, emberbaráti és egyéni tulajdonságokat, melyek Pór Antalban megvoltak s melyeknek annyi üdvös eredményeket s annyi szellemi élvezeteket köszönhetünk. Hosszu életét, melyet az isteni Gondviselés jóságá számára kimért, — 77 évet élt — hü és hasznos sáfárként futotta meg, jól kamatoztatva a rábizott talentumot. Csaknem haláláig magásra tartotta kezében az ismereteket terjeztő világító fáklyát. Még halála előtt néhány évvel jelent meg tőle egy szép tanulmánya, az esztergomi várbeli Szt. István-prépostságról szóló¹ s kevéssel halála előtt Társulatunk folyóiratában, 1911-ben az ő bucsuczikke a fentebb említett Opuli László nemzedékrendjéről szóló, ezekkel élte végén mintegy serkentve minket nemes példájának követésére. Mi ő benne egy kedves személyes ismerőst, egy hü barátot, egy nemes jó embert veszítettünk, hazai irodalmunk egy jeles tudóst sirat el benne. Most ott piheni ki földi fáradalmait a magyar Sion ormán álló esztergomi bazilika kriptájában, hová őt szerető s tisztelő barátai s nagyszámu gyászoló közönség nagy részvétellel és lelki meghatottsággal és virágkoszorúk özöne alá temették. Megdicsőült l-lke az égiek boldog világában a Fejérek, Prayok, Katonák, Horváthok, Ipolyik társaságát élvezi s mi, kiket elhagyott, az ő dicső szellemétől várunk küzdelmeinkben gyámolítást. Áldott legyen emléke ete!

DR. ORTVAY TIVADAR.

¹ *Az esztergomi várbeli Szt. István első vértanúról nevezett prépostság története.* Bpest, 1909.

A KOHÁRY HERCZEGI CSALÁD EGYENJOGUSÁGRÁÓL.

József szász hercegnek 1857-ben Pernice Lajoshoz, a hallei egyetem akkori kurátorához intézett levele, a melyet Áldásy Antal közölt a Turul hasábjain,¹ valóban nagyérdekű kérdést érint, a mely, noha tulajdonképpen a német közjogba, szorosabban: a régi birodalmi főnemesség jogába, az ugynevezett Privatfürstenrechtbe tartozik, e magyar családtörténeti folyóiratnak olvasói előtt sem lehet közömbös. A Szász-Coburg-Gothai fejedelmi ház amaz ágának, a melynek a többi ággal és a többi szász fejedelmi házzal való egyenjoguságát tagadja a levél írója, magyar főrendi család utolsó leánysarja, Koháry Mária Antónia hercegnő volt az ősanja; és az az ág maga is viselte sokáig a Coburg nevezethez kapcsoltnak a Koháry nevet, tagjai nemcsak a Koháry-vagyon révén magyar nagybirtokosokká, hanem az indigenatus megszerzésével magyar honfiakká lettek, — egyikük, a ki ma a bolgárok czári trónján ül, ha királyi méltóságának disze nélkül óhajt megjelenni, a Wesselényiek czimével² élve, kiknek gazdag örökébe egykor az ő anyai ősei léptek, Murány grófjának mondja magát; sőt ama magyar hercegnő egyik leányunokája éppen a «magyar» főhercegnek, József nádor fiának lett a hitvese. Ez utóbbi tény egymaga érdemes feladattá teszi számunkra, hogy a felvetett kérdéssel foglalkozunk; mert ha a «Koháryak» — miként József szász herceg Ferdinánd coburg-gothai hercegnek és Koháry Mária Antóniának ivadékait röviden nevezi³ — csakugyan nem volnának egyenjoguak, úgy vitássá válhatnék egyszersmind József főherceg és Klotild coburg-gothai hercegnő házassági frigyének egyenjogusága, tehát az ő leszármazóiknak főhercegi volta is.

Az Áldásy Antal közölte levélből tudjuk, hogy Pernice megbízást kapott a Coburg-Koháry ág egyenjoguságának kimutatására. Áldásy beszámolt arról is, hogy Pernice ily tárgyú dolgozatának nem birt nyomára akadni. Valószínű,

¹ 1912. évf. 82. s. kk. ll.

² Lásd szerző művét: Az örökös főrendiség eredete Magyarországon 255. l.

³ «... über die Ebenbürtigkeit der Cohary's ... dass ein Cohary König von Portugal ist ...»

hogy Pernice azt a védőiratot el sem készítette. Arra nézve, hogy miért nem felelt meg előkelő megbízói kívánságának, természetesen csak feltevés-el állhatunk elő. Azt gyanítjuk, hogy kutatásai nem vezették el a kívánt eredményhez, hogy ő a Koháryak egyenjoguságát bebizonyíthatónak nem lát a.

A Privatfürstenrecht tudományának Pernice korabeli állása szerint a Koháryak egyenjoguságát tényleg nem lehetett bebizonyítani. De mi sem állíthatjuk megszorítás nélkül, pur et simple, hogy a Koháryak egyenjoguak; hanem csak bizonyos megkülönböztetéssel. A Coburg-Koháry ág egyenjogusága nem minden vonatkozásban, nem feltétlenül áll fenn, hanem csupán némileg szűkebb körben. Ámde egyenjoguságának e határaihoz a család csak többé-kevésbé távoli jövőben, a szász fejedelmi házak esetleges trónöröklési vitáiban fog — ha egyáltalán — elérkezni; *idegen* fejedelmi házak irányában — és addig a távoli, bizonytalan időpontig a családra nézve is egyedül ez fontos s lényeges — az egyenjogusága teljes értékű.

I.

A római szent birodalom főnemességének joga szerint, a mely a német uralkodóházaknak (ideértve az osztrák dynastiát) és a mediatizált családoknak¹ jogában folytatódik, a házasság csak abban az esetben eredményezi a jogi hatások teljességét: csak akkor szerzi meg a nőnek és a gyermekeknek a férj, illetve apa családjába való tartozást, a családi tagsággal járó jogokat, nevezetesen a gyermekeket csak akkor avatja a családi név, méltóság s czim és a családi vagyon örökösévé, ha a nő a férjével egyenjogu (*ebenbürtig*).² Arra nézve, kik tekinthetők egyen-

¹ Lásd szerzőnek *Mediatisatio* cz. cikkét, Magyar Jogi Lexikon V. k. 362. s. k. l.

² V. ö. szerzőnek *Morganatikus házasság* cz. cikkét, ugyanott 456. s. kk. ll.; különösen az osztrák ház egyenjogusági jogát tárgyalja szerzőnek a Magyar Jogászegyleti Ertekezések (Régi folyam) 215. füzetében (1903) közzétett, *A Pragmatika Sanctio és a házi főrvények* című előadása 34. s. kk. ll.

joguaknak, a birodalmi főnemesség joga a XVI. század óta nem volt egységes. Az 1582 előtt a birodalmi fejedelmek (Reichsfürstenstand) sorába emelkedett, «régi» fejedelmi házaknak (altfürstliche Häuser) közönséges joga — a melyet minden egyes fejedelmi ház a maga körében tetszése szerint enyhíthetett — továbbra is, a (keresztény) souverain családokon kívül, egyegyedül a birodalmi főnemességhez tartozó családokat ismerte el egyenjoguaknak; holott a grófi és az ezek sorából kikerült «ujabb» fejedelmi (neufürstlich) házaknak közönséges joga — a melyet viszont mindegyik ház a maga részére szigorubb szabályokkal helyettesíthetett — egyenjoguaknak fogadta el az alsó nemességhez tartozó családokat is.¹ (A hercegi, grófi vagy bárói czimmel felruháztak, ha nem voltak egyuttal reichsständisch családok, azaz ha nem foglaltak helyet a birodalmi gyűlésen valamely közvetlenül a birodalom alá tartozó s fenségjoggal bírt terület jogán, tudvalevőleg épp oly egyszerű nemesek voltak, mint a czim nélküli nemesek.)

Az 1423-ban a szász hercegség birtokába lépett, akkor már századok óta Meissenben és Thüringiában uralkodó Wettin-nemzetség, a «Gesammthaus Sachsen», a melynek idősbik, ugynevezett ernestin főágából valók a coburg-gothai, 1826 előtt coburg-saalfeldi hercegek, az *altfürstlich* házak közé tartozik és ezeknek szigoru egyenjogusági jogához a maga egyetemes observantiájával mindenkor hiven ragaszkodott.² Éppen a Coburg-Saalfeldi házban is találkozunk már az 1816. évet — Ferdinánd

¹ Nem mellőzhetem annak felemlítését, hogy az egyetlen házasságjogi vonatkozásu helyből, a melyet Pernicének a Privatfürstenrechtbe vágó két főmunkájában találtam, egyenesen azt lehet következtetni, hogy Pernice (miként a régiek közül a nagytekintélyű Pütter és az újabb írók közül p. o. Gierke) még a grófi házakra nézve is a szigoru jog uralmát tanította. Die staatsrechtlichen Verhältnisse des gräflichen Hauses Giech cz. műve 53. lapján ugyanis azzal érvel a Giech családnak a régi birodalmi főnemességhez tartozása mellett, hogy két Reuss gróf Giech leányt vett nőül, a nélkül, hogy külön kiemelne, hogy a Reuss-ház grófi család létere is az egyenjoguság kérdésében szigoru elveket követett.

² A. W. Heffter, Sonderrechte der souverainen und der mediatisierten vormals reichsständischen Häuser Deutschlands (1869) 297. l.

hercegnek Koháry Mária Antóniával történt házasságkötését — megelőzőleg a házi jognak írott rendelkezésével, a mely kifejezetten megköveteli a nőnek (szigoru jog szerinti) egyenjoguságát. Ferencz Józsiás coburgi hercegnek 1736. évi declaratiója kimondja: «Wir wollen, das unsere freundlich geliebten Kinder und deren Descendenten sich an keine anderen als fürstliche und gutgräfliche Häuser und Familien verheiraten sollen. Wofern aber eines und das andere unserer fürstlichen Kinder und deren Descendenz dieser... Verordnung zu contravenieren sich begeben liesse, soll... die aus solcherlei ungleicher Ehe... erzeugte Descendenz zur Landessuccession niemals zugelassen sein».¹ Figyelemreméltó továbbá, hogy az ernestin főág uralma alatt álló négy ország (Sachsen-Weimar-Eisenach, Sachsen-Altenburg, Sachsen-Meiningen és Sachsen-Coburg und Gotha) közül csakis a szász-coburg-gothai hercegségnek 1852-ben kelt alkotmánytörvénye tartalmazza expressis verbis a trónöröklés feltételeül az egyenjogú házasságból való születést: «Zur Successionsfähigkeit wird rechtmässige Abstammung aus ebenbürtiger, mit Bewilligung des Herzogs geschlossener Ehe erfordert».² Az 1855. márczius elsején kibocsájtott szász-coburg-gothai házi törvény nem csupán ismétli az állami törvénynek ezt a tételét (I. fej. 5. cz.), hanem az első cikkben a hercegi ház fogalmát meghatározván, kétszer is hangoztatja az egyenjoguság követelményét: «Das herzogliche Haus begreift in sich a) alle fürstlichen Personen, welche von dem Herzog Johann Ernst zu Sachsen-Saalfeld durch rechtmässige Geburt aus ebenbürtiger Ehe in männlicher Linie abstammen; b) ihre ebenbürtigen, mit Genehmigung des Herzogs geehelichten Gemahlinnen, ingleichen ihre Witwen.»³

A Coburg-háznak eme kétségbevonhatatlan szigoru szabálya értelmében egyenjogu volt-e Koháry Mária Antónia, az osztrák császártól hercegi czimet nyert magyar mágnás család leánya?

¹ Hermann Schulze, Die Hausgesetze der regierenden deutschen Fürstenhäuser III. k. 229. l.

² Felix Stoerk, Handbuch der deutschen Verfassungen 442. l. V. ö. 321., 369. és 397. ll.

³ Schulze id. m. III. k. 266. l.

Az *osztrák hercegi* cím révén semmi esetre nem volt az; hiszen az annak előtte a német császár adományozta római szent birodalmi hercegi cím sem avathatott senkit a birodalmi főnemesség tagjává. József szász hercegnek tehát a Titularfürstokről tett megjegyzésével tökéletesen igazsága volt; csak abban tévedett, hogy az osztrák hercegi címmel felruházottak körét azonosította az «osztrák hercegekkel», azaz az osztrák császárnak hercegi rangú alattvalóival, holott ez utóbbiak közt vannak a Lichenstein hercegeken kívül is egyenjogúak (természetesen mind birodalmi hercezséggel megadományozottak), p. o. a Windischgrätz, Salm, Lobkowitz, Rosenberg hercegek; sőt a magyar király alattvalói közt is akad¹ egy nemcsak a római szent birodalmi herceg címével ékeskedő, hanem egyszersmind a birodalmi főnemességhez is tartozott család: az Esterházy nemzetség hercegi ága, a mely 1804-ben az edelstetteni apátságnek birtoka alapján a birodalmi rendek sorába emelkedett volt.

De Koháry Mária Antónia hercegnő a férje házának szigorú joga szerint nem volt egyenjogú *magyar főrendi* (grófi) *családból való származása* révén sem. A birodalom kötelékén kívül álló családok közül a régi német főnemesség csak a souverain dynastiákat, továbbá még a hajdani souverainitásuktól megfosztott házakat tekintette egyenjogúaknak; idegen államok főnemességétől azonban mereven elzárkózott, nem tagadhatjuk: helyes értékelésével annak a mélyreható különbségnek, a mely közte és más országok főnemessége között az előkelő örökös jogi állásnak tartalma s jelentősége tekintetében fenforgott. Európaszerte, a Nyugaton, ugy, miként a Keleten, a főnemesség igazán csak *fő* nemesek voltak: csupán egyes köz- s magánjogi jogositványok szempontjából,² többnyire címek vagy egyéb külső disz birtokánál fogva is, váltak ki az egyszerű nemesek (köznemesség)

³ Nem szólva a Magyarországon indigenatust szerzett nagyszámu mediatisált családról.

¹ A magyar örökös főrendiség differenciálódása volt a nemességnek, egy alanyi közjognak: a legfőbbiknek, a törvényhozásban való részvételnek szempontjából. Szerző id. m., különösen 190. s. kk. II. Ugyanez volt eredete szerint az angol Nobility (Peerage) és az maradt lényegileg mindmostanig.

köréből; egyedül a német főnemesség volt az egyszerű nemesek (alsó nemesség) fölött *uralkodó nemesség*: az egyre jobban halványuló, névlegessé szétfosló császári hatalomnak tünete kellett csak, hogy e főnemesi családok fejei teljes souverainitást gyakorló államfökként álljanak a történelem színpadán.

Az angol főnemesség, a Nobility egyenjogúságának kérdése több ízben került napirendre — egyszer, 1851-ben éppen a Wettinek ernestin főágában, a Szász-Weimari nagyhercegi házban —, de mindannyiszor tagadólagosan dőlt el: néha a házasulóknak vagy leszármazóiknak legerélyesebb igyekezete ellenére, más esetekben az érdekelt feleknek mindjárt kezdetben teljes megnyugvásával — Eduárd szász weimari herceg is kifejezetten morgantikus házasságot kötött Richmond herceg leányával, Lady Gordon-Lenoxsal.¹

¹ Két angol királyi hercegnek házassága is tesz itt számot annál fogva, hogy a (Viktória királynővel kihalt) Hannover-dynastia a braunschweig-lüneburgi családnak, vagyis német altfürstlich háznak volt egyik ága, és így azok az angol királyi hercegek egyszersmind braunschweigi (hannoveri) hercegeként is szerepeltek. Sussex hercegnek, III. György király fiának és Lady Augusta Murraynak házassága, a mely Angliában az 1772-iki Royal Marriage Act által megkívánt családfői beleegyezés híján érvénytelen volt, Németországban sem eredményezhette a braunschweigi (hannoveri) hercegi rangnak az ivadékokra átszállását, mert Lady Murray a braunschweig-lüneburgi családdal egyenjogú nem volt. Épp így Gloucester hercegnek, II. György király fiának és Lady Waldegravenak — Sir Edward Walpole törvénytelen leányának — házassága sem volt egyenjogú; azonban angol jog szerint e házasság teljesen érvényes lévén, az abból született gyermekek angol királyi hercegek voltak, és tehát Gloucester herceg leányaival nem ugyan mint braunschweigi hercegnőkkel, hanem mint Royal princesssekkel bármely reichsständisch család tagjai egyenjogú házasságot köthettek volna. Az angol királyi hercegek házasságainak ez a kétféle értékelése ma sem mellőzhető, minthogy a VII. Edwarddal trónralépett új dynastia hasonlóképpen oly német uralkodócsaládnak mellékága, a mely szigorú egyenjogúsági szabályoknak hódol: éppen a Szász-Coburg-Gothai háznak, a melynek első, jelenleg uralkodó ágából sarjadt ki. (A Coburg-Koháry ág e háznak sorrend szerint második, a belga királyi család pedig annak harmadik ága. Ez utóbbi ágnak megalapítója, I. Lipót belga király Ferdinánd hercegnek testvéröccse volt; Ferdinánd hercegnek és Koháry Mária Antóniának Lipót nevű fia vezérőrnagy volt az osztrák-magyar közös hadseregben és morgantikus házasságot kötött Geiger József bécsi zenetanár

Az irodalomban különösen Eichhorn, a XIX. század első felének legkitünőbb germanista jogásza fejtette ki, hogy az angol Nobility a Gentryvel egy születési rendet alkot, a mely lényegileg lovagi rend és így a német alsó nemeseknek felel meg.¹ Ugyanő általánosságban is megkísérelte² ama kellékek meghatározását, melyeknek fenforgása esetén külföldi nem souverain családot a német fejedelmi házakkal egyenjogunak lehetne tekinteni; megkívánta pedig a középkorban virágzott valamely dynastacsaládtól (Herren-geschlecht) való leszármazást, olymértvü területi fenségjognak «ujabb időkig» fennállott gyakorlását, «a milyen a régiebb kor fogalmai szerint az uri rend (Herrenstand ismérveihez tartozott), végül a rendi egyenlőségnek (Standesgenossenschaft) oly uralkodó családokkal való házassági összeköttetésben nyilvánuló tartós elismertetését, a melyek csakis főnemes család tagjával kötött házasságot tekintenek egyenjogunak. Eichhorn maga e kellékeket a lenyél Radziwill nemzetségben vélte feltalálhatni; a német fejedelmi jognak egy másik kiváló írója a Biron hercegi családot, a mely egy félszázadnál tovább, 1795-ig birta volt a balti tartományok egyikét, Kurlandot Lengyelország szuverenitása alatt, jelölte meg ama kellékek alapján egyenjogú gyanánt.³ A Biron hercegeket illetőleg nem nyílt alkalom a gyakorlat próbájára; a Radziwill-ház pedig a gyakorlatban egyenjogunak el nem fogadtatott: tudvalevő dolog, hogy III. Frigyes Vilmos porosz király másodszülött fiának, a későbbi I. Vilmos császárnak le kellett mondania arról, hogy ifjúkori szerelmét, Radziwill Eliza hercegnőt nőül vegye, minthogy bátyja után, kitől utódot remélni nem lehetett, ő volt a trónon követke-

Konstancia leányával, a ki utóbb a Ruttenstein bárónő címét nyerte. V. ö. Kamillo v. Behr, Genealogie der in Europa regierenden Fürstenhäuser 2. kiad. 150. l.)

¹ Über die Ehe des Herzogs von Sussex mit Lady Augusta Murray (1855) 143. s. kk. II.

² Idevágó dolgozata, «Das Verhältnis des hochfürstlichen Radziwill'schen Hauses zu den Fürstenhäusern Deutschlands aus dem Standpunkte der Geschichte und des deutschen Staats- und Fürstenrechts erörtert», csupán néhány példányban sokszorosított. Főtételeit Schulze ismerteti, Lehrbuch des deutschen Staatsrechts I. k. 222. l.

³ Schulze u. o.

zendő s a tervezett házasság esetén trónöröklési vitáktól kellett volna tartani.

Hogy a magyar örökös főrendiség még az Eichhorn felállította egyenjogúsági ismérveket sem ünteti fel legkevésbé sem, azt magyar olvasóközönség előtt nem kell bizonyítani. Pernicét, úgy lehet, a *csábrági örökös gróf* czime — a mely, hogy Koháry Mária Antóniát s elődeit illette,¹ előtte bizonyára tudva volt — tévesztette meg, a midőn a Koháryak egyenjogúságának kimutatására vállalkozott. Ez a területhez kapcsolt, a vezetéknévtől különböző grófi nevezet, úgy gondolhatta, territorialis értelemben vett grófságot, «grófi tartományt» jelent, tartományuri fenségjognak legalább is valamely analogonját takarja!² Pernice tévedése s — reménye kétségkívül azonnal eloszlott, mihelyt hozzáfogott a kérdés tanulmányozásához. A magyar grófi czim fejlődésének alapjait s menetét tüzetesen ismertető munkából ugyan nem meríthetett volna felvilágosítást még abban az esetben sem, ha tudott volna magyarul.³ De őt, a különböző jogrendszerben, a római és a német jog világában egyaránt otthonos, éles elméjű jogászt, már az az általános kép is, a melyet a magyar közjogot tárgyzó latin s német nyelvű művek nyomán a magyar állam régi szervezetről és kormányzatáról fáradságos utánjárás nélkül megalkothatott magának, kellőképpen tájékozathatta arról, hogy a csábrági gróf feudális hangzásu, büszke neve merő czim és az volt már akkor, a midőn I. Lipót király Koháry Farkasnak adományozta: hogy sem Csábrág,

¹ Szerző id. m. 257. l.

² Kevés német publicista hangoztatta oly nyomatékkal, hogy a «területi fenségjog» nem volt változatlan, befejezeten egységes jogi fogalom, hanem különböző alkotóelemeknek eltérő, folytonos fejlődésben levő összetétele, mint éppen Pernice. «(Die Landeshoheit) ... in ihren Basen auf den Besitz an Grund und Boden und auf den Besitz an ursprünglich königlichen Rechten zurückführbar, hat sich im Verlauf von Jahrhunderten ... durch Conglomerierung der mannigfaltigsten Berechtigungen, welche an die ursprünglichen Substanzen sich angelehnt und mit ihnen zu einer äusseren Einheit verbunden, gestaltet; sie war selbst dann noch dehnbar, als der Westphälische Friede scheinbar dem Gebäude der deutschen Territorialherrschaften den letzten Schlussstein hinzugefügt.» Id. m. 32. l.

³ E sorok írójára maradt a feladat, hogy e fejlődés felderítését megkísérelje: id. m. 212—261. ll.

sem a Koháry grófoknak egyéb birtoka — sem akármely más gróf kortársuknak uradalma — soha külön közigazgatási kerületet, a rendes vidéki kormányzati szervezetből, a vármegyék-ből kivett és közvetlenül a központi királyi hatóságoknak alárendelt magánuralmi területet nem képezett; hogy a Koháryak által birtokai-kon gyakorolt joghatóság pusztán a jobbágyaik feletti, közönséges földesuri hatóság volt és a mennyiben esetleg — a pallosjog alapján — ennek körét megáldta, magába foglalván az uradalomban tettenért idegen gonosztevők feletti büntetőbiráskodást is, egyfelől különös királyi adományon alapult, másfelől megillette ily adomány folytán a nem grófokat s általában nem főrendüeket: a köznemeseket is; hogy nevezetesen, miként bármely más mágnásnak vagy nemesnek Magyarországon, a Koháry grófoknak is igazában csak «paraszt» alattvalóik voltak, hatalmuk még városi polgárookra sem terjedt ki, a mennyiben még ha jobbágyaiknak földművelés mellett ipart és kereskedelmet űző népesebb községeire átruházták is akár egész földesuri joghatóságukat, ezzel azokat a községeket jogi értelemben vett városokká nem emelheték. Miként lehetett volna tehát nemes ember nemesi állapota körében az ő «subditusuk»? Pernice magyar jogi olvasmányai során hamar eljuthatott a *Prima non usque*, a mely a nemesek második sarkalatos szabadságaként hirdeti: «*Nobiles totius regni nullius praeterquam principis legitime coronati subsunt potestati*». Tovább nem kellett olvasnia; a magyar államjognak ez az alapvető tétele megadta az ő kérdésére a végleges tagadó választ.

II.

Kétségtelen tehát, hogy a Coburg-háznak joga értelmében Ferdinánd herczeggel *Koháry Mária Antónia herczegnő egyenjogú nem volt*. De épp annyira kétségtelen viszont, hogy frigyük *egyenjogú házasságként érvényesült*. E ténynek csakugyan nem az a bizonyítéka, a minek bizonyító erejét (nem tudjuk, kikkel szemben) József szász herczeg abban a levélben tagadta: hogy a házasságból született legidősbik fiú, Ferdinánd II. Mária da Gloria portugál királynőnek férje lett s maga is királyi czímet nyert, hogy továbbá nővére, Viktória Augusztia Lajos

Fülöp francia királynak másodszületett fiához, a nemoursi herczeghez ment férjhez, — sem a Braganza-, sem az Orleáns- (illetve Bourbon-) házban egyenjogusági szabályok s korlátok soha fenn nem állottak,¹ tehát úgy Mária királynővel, mint a nemoursi herczeggel mindenki «egyenjogu» volt. Coburgi Ferdinánd herczeg és a Koháry leány házasságának egyenjogu házasságként való érvényesülését mutatja az, hogy ilyennek ismertetett el a Coburg-ház körében. Ennek pedig legékezebb bizonyága maga az említett szász-coburg-gothai házi törvény, a mely az első cikkben a «herzogliches Haus» fogalom meghatározását kiegészíti az életben levő összes családtagok felsorolásával: «Infolgedessen gehören dormalen zum herzoglichen Hause...»; az uralkodó ág tagjainak megnevezése után folytatja: «... aus der Linie des verstorbenen Prinzen Ferdinand dessen *Wittwe* Maria Antonia Gabriele, Prinzessin von Coburg und Gotha, Herzogin von Sachsen, geborene Fürstin Koháry, *Kinder*...».² Nem ismerjük apróra e házi törvény keletkezése történetét; nem tudjuk, vajjon annak a teljességgel szokatlan³ eljárásnak, az egyes családtagok névszerinti felemlítésének az volt-e a fő indító oka, hogy a megelőző negyedszázad során három külföldi dynastia sarjadt ki a Coburg-házból (t. i. a Viktória angol királynőtől s «Prince Consort» férjétől, Albert Eduárd coburg-gothai herczegtől leszármazó új angol királyi család, a portugál és a belga királyi ház), és nem látszott fölöslegesnek annak kifejezett constatalása, hogy e külföldi dynastiák tagjai is változatlanul megmaradtak a herczegi ház kötelékében; avagy pedig az összes családtagok egyenkinti felsorolása főképpen vagy kizárólag azért történt-e, hogy világosan kinyilvánítsák, hogy Ferdinánd herczeg özvegye és ivadékai is

¹ A hajdani birodalmi főnemes házakon kívül az ezekkel egyenjogu, azaz souverain vagy trónjukat vesztett családok között egyetlen egy van csupán, a mely egyenjogusági korlátokat ismer: az orosz császári ház (a mely maga is német altfürstlich háznak része, t. i. az Oldenburgi «Gesammthaus» egyik főágának, a Holstein-Gottorp háznak idősbik ága).

² Schulze. *Hausgesetz* III. k. 266. l.

³ A német uralkodócsaládoknak Schulze háromkötetes művében közölt összes házi törvényei közül egyedül a coburgi házi törvény sorolja fel az életben levő családtagokat.

teljes jogu tagjai a háznak. Ha egybevetjük a házi törvény kibocsájtásának idejét (1855 márcz. 1.) József szász herceg levelének keltével (1857 szept. 18.), lehetetlen elzárkóznunk ama feltevés elől, hogy a Pernice megbízatása azoknak a nyilatkozatoknak volt a folyománya, a melyek a coburg-gothai házi törvény közzététele után a többi szász fejedelmi házak köréből hangzottak fel a Coburg-Koháry ág egyenjogúsága ellen, és hogy éppen régebbi, hasonlóan tagadó, habár talán kevésbé éles, nyilatkozatok készítették volt a Coburg-házat arra, hogy a «Koháryak» egyenjogúságát a megalkotandó házi törvényben kifejezetten deklarálja.

Miképpen ismerhette el, mily jogalapon ismerte el immár a Coburg-ház egyenjogunak azt a házasságot, a melyet egyik tagja a házi jog szerint nem egyenjogú nővel kötött?

A felelet nagyon egyszerű. A hercegi háznak módjában, jogában állott, a nem egyenjogú házasságot pusztán azzal a ténnyel, hogy azt egyenjogunak elismeri, egyenjogúvá is tenni. Az elismerés jogalapja a háznak erre irányuló akarata, souverain tetszése volt. A Privatfürstenrechtnek ősi, elemi tétele, hogy a főnemesi család tagjainak: a családtagok szervezett egyetemének beleegyezése (Agnatenconsens) az egyenjogúság hiányát orvosolja.¹ Ez önként következett a főnemesi házak autonomiájából: a birodalmi alkotmány integráns részeül tekintett abból a jogukból, hogy a maguk belső viszonyait önállóan szabályozzák. A mint joga volt — és van — az egyes főnemesi családnak (érintettük fejtegetéseink elején) arra, hogy a főnemesi házak ama körének, a melyhez maga is tartozott, közönséges jogától eltérőleg enyhébb egyenjogúsági szabályt állítson fel általánosságban, minden jövőbeli esetre vonatkozólag, úgy (*a maiori*) joga volt — és van — ugyanezt megtenni különösképpen *egy* bizonyos, legközelebb megkötendő vagy már megkötött, házasságra nézve. Azt az egyenjogúsági kelléket, a melyet a ház elengedhet egyszersmindenkorra, bármely tagjának házassága tekintetében, elengedheti ad hoc, *egyik* tagjának házassága alkalmával is.

Ennek az elengedésnek — individuális jogszabály alkotásának — a formája nyilván ugyanaz,

¹ V. ö. Heffter id. m. 124. l. (Lásd a 28. j.)

mint a házi jog — a generális jogszabály — alkotásának. Tehát a «ház» nevében való cselekvésre hivatott legfőbb szervnek — a «házi alkotmány» különbözőségéhez képest az összes nagykoru agnátusok gyülekezetének vagy az egyes ágak képviselőinek vagy csupán az «uralkodó» családtagnak, a ház fejének — akaratnyilvánítása.

A Koháry Mária Antónia személyében fenforgott egyenjogúsági hiányt megszüntető illetően kifejezett akaratnyilvánítás a Coburg-ház illetékes tényezője részéről *nem* történt. Minthogy Ferdinánd herceg agnatusainak beleegyezéséről az irodalomban sehol említést nem találtam,¹ a coburgi házi és állami levéltár vezetőjétől, dr. Krieg Thilo urtól kértem felvilágosítást, vajjon amaz egyenjogúsági hiány az illetékes családtagok kifejezett akaratnyilvánítása után orvosoltatott-e. Dr. Krieg levéltáros ur a Coburg-Koháry házasságra vonatkozó ügyiratok tanulmányozása alapján szives volt velem közölni, hogy «az egyenjogúság kérdését illetőleg oklevél nincs, de sőt arra célzó egyes kitételek sem találhatók az iratokban».² És ez voltaképpen nem is lephet meg bennünket, ha a nő atyjának, Koháry Ferencz József hercegnek arra a kikötésére gondolunk, hogy veje a maga ősi családi neve mellé vegye fel a neje nevét, és hogy a házasságukból születendő gyermekek is viseljék majd a kettős Coburg Koháry nevet. Az ilyen névegyesítés a német fejedelmi házakban szokásos volt akkor, ha akár egy család több ágának, akár különböző családoknak — a főnemesi kvalitást egyformán megalapító — birtokai egyesültek, — a gondos apa, a ki a thüringiai uralkodóházba beházasodott egyetlen gyermekét az egyenlőségnek azzal a külső dokumentálásával is biztosította holmi kicsinylés s lenézés el-

¹ Heffter id. m. 297. és 303. lapjain, a Gesamt-haus Sachsen, majd a Coburg-ház szigorú egyenjogúsági jogát konstatálván, egy árva szóval sem emlékezik meg a házasságról; Schulze is id. m. III. k. 57. l. minden magyarázó megjegyzés nélkül regisztrálja: «Ferdinand... vermählte sich mit Maria Antoinette, Erbtochter des Fürsten Franz Josef von Koháry».

² «Beim Studium der auf den Fall Coburg-Koháry bezüglichen und hier vorhandenen Urkunden bin ich zu dem Ergebnis gelangt, dass über die Ebenbürtigkeitsfrage usw. kein Document, auch keine einzelne Redewendung vorliegt». 1912. decz. 5-ikén kelt levél.

lenében, nyilván nem akarta túrni még azt sem, hogy a leánya személyében fenforgó egyenjogusági hiánynak kifejezett *elengedése* hirdesse az írott betű maradványával leányának — óriási vagyon és régi családi fény örökösének — «nem egyenjogu» születését, alsóbbrendű voltát. Azt, hogy Koháry herceg, a Bécsben székelő magyar udvari kancellár — és éppen 1815-ben, a bécsi congressus évében (ne felejtjük el, hogy a Deutsche Bundesakte XIV. cikke tartotta fenn a mediatizált családoknak a souverainekké lett házakkal való egyenjoguságát) — ne ismerte legyen igen jól a Privatfürstenrecht házassági szabályait, teljességgel kizártnak kell tartanunk. Azonban ő a maga józan táblabírói észjárásával egyszerűen nem félt attól, hogy a kifejezett Agnatenconsens elmaradása a leányának s a leánya ivadékainak jogi helyzetét bármiképp veszélyeztetné; ő nem kételkedett abban, hogy az egyenjogusági hiány kifejezett orvoslásával tökéletesen azonos erejű, ha köztudomás szerint nem egyenjogu leánya tényleg legott egyenjogu családtagként, coburgi hercegné gyanánt lép be férjének házába és ha utóbb a születendő gyermekek is sans phrase coburgi hercegeknek, illetve hercegnőknek tekintetnek rögtön születésük pillanatától kezdve.

Magától értetődik, hogy a mitől az érdekeltek tartózkodtak a házasság létrejötte előtt, azt mellőzendőnek s feleslegesnek ítélték a házasságkötés után is. Szóval: Pernice a Coburg-ház kifejezett akaratnyilvánítására, az agnatusok kifejezett beleegyezésére mint a Coburg-Koháry házasság egyenjoguságának forrására a célba vett munkálatban nem hivatkozhatott volna.¹

Ő pedig — kétségtelenül — csakis kifejezett akaratnyilvánításra vélte alapíthatni a «Koháryak» egyenjoguságát. A *hallgatag* akaratnyilvánítással, mely hogy megtörtént, a napnál vilá-

¹ Jóformán «kifejezett» (utólagos) orvoslásként tesz számot a házi törvénynek 1. cikke, az egyenjogu családtagok sorában megnevezvén Ferdinánd herceg özvegyét és gyermekeit. E megnevezés ténye constituálta volna az ő egyenjoguságát, ha még nem voltak volna egyenjoguak. Azonban Pernicének éppen az volt a feladata, hogy kimutassa ennek a törvénytörvénynek nem constitutív, hanem pusztán declaratív jellegét: azt, hogy a «Koháryak» egyenjoguságukat nem az 1855. évi házi törvény teremtette, hanem, hogy az már a törvény létrejötte előtt fennállott.

gosabb volt: az agnatusok hallgatólagos beleegyezésével ő még nem tudta beérni. Mert a mit a Werböczi iskolájába¹ járt magyar kancellár oly biztossággal megérte, megérezte: a hallgatólagos hozzájárulásnak a kifejezett beleegyezéssel egyenlő joghatályát, azt Pernice korának Privatfürstenrecht tudománya sem bírta még, noha meglátta,² jogászilag levezetni, construálni. Gierke Ottó, a berlini egyetem nagyhirű professzora volt az, a ki alig egy évtized előtt elsőnek kimutatta, hogy miként a fejedelmi háznak általános egyenjogusági szabálya kétféleképpen keletkezhetik: írott jogtétel alkotása, házi törvény hozatala *vagy* a háznak jogszokása, observantiája útján, éppugy az egy bizonyos esetre vonatkozó különös egyenjogusági szabály — vagyis valamely az általános szabály szerint nem egyenjogu házasságnak egyenjoguvá avatása — nem csupán ad hoc külön házi törvény hozatalával, hanem szokásjogi uton is jöhet létre.³

A Coburg-háznak Ferdinánd herceg neje s leszármazói irányában állandóan s változatlanul tanusított, családi tagságukat elismerő magatartása e házasságra nézve *individuilis szokásjogi szabályt* fejlesztett: a háznak általános szigorú jogától eltérő *enyhe egyenjogusági normát*.

III.

A Coburg-ház, tudjuk, ága a szász Gesamt-hausnak, a melynek idősb k — ernestin — főágát, említők ezt is, vele együtt a Szász-Weimar-Eisenachi nagyhercegi, a Szász-Altenburgi és Szász-Meiningeni hercegi családok alkotják, míg az ifjabb — u. n. albertin — főág Szász-

¹ Gondoljunk a törvénynek és szokásjognak *expressum* és *tacitum* gyanánt való éles szembeállítására Prologus 11. cz.

² V. ö. Heffter id. m. 297. l.: «... von den Agnaten... stillschweigend toleriert ist die kinderlos gebliebene Ehe des Herzogs Albrecht zu Sachsen-Coburg mit einer zu Schwisitz und Altenhofen...» A 124. lapon általánosságban szólva az Agnatenconsens orvosló hatásáról csak ennyit mond: «Jede ungleiche Ehe kann *unter agnatischer Zustimmung* der Wirkungen der Ebenbürtigkeit teilhaft werden».

³ Gutachten über die Thronfolgefähigkeit der Söhne des verstorbenen Grafregenten Ernst zur Lippe-Biesterfeld (1905) 15. s k. l.

országnak királyi családja. Egy-egy szász *Specialhaus* teljesjogu tagja tehát egyszersmind a *Gesammthaus Sachsen agnatusa*. De csak a rendes joghelyzet szerint: a mennyiben tudniillik az illető *Specialhaus*nak házassági, nevezetesen egyenjogúsági joga azonos a *Gesammthaus* jogával. Ha valamely szász fejedelmi ház a *Wettinek* közös szigorú j gától eltérve enyhe egyenjogúsági szabályt létesít, bár e szabályozásnak az illető ház tulajdon körében teljes joghatálya van,¹ a *Gesammthaus* tagságát *nem* alapíthatja meg, akár általános-ágban enyhíti a ház a maga jogát, akár egy bizonyos házasságra nézve alkot enyhébb jogot. A *Specialhaus* ugyanis autonómiájánál fogva csak arról rendelkezhetik, ki legyen a *Specialhaus* agnatusa; a *Gesammthaus* kötelékébe való tartozást egyedül a *Gesammthaus* adományozhatja. Szóval ahhoz, hogy az egyik vagy másik szász fejedelmi ház al alkotott új, enyhébb jogszabály alapján az illető háznak tagjává lett egyén a szász *Gesammthaus*nak is agnatusa legyen, megkívánatik a *többi* szász fejedelmi háznak amaz új jogszabályhoz való *hozzájárulása*.

A Ferdinánd hercegtől leszármazó coburgi hercegeknek, a «Koháryaknak» *Gesammthaus*-beli tagsága tehát azon fordul meg: beleegyeztek-e a felsorolt házak Ferdinánd hercegnek Koháry Mária Antóniával kötött házasságába?

Hogy e fejedelmi házak a maguk részéről nem engedték el *kifejezetten* az egyenjogúsági hiányt, a fentiek után alig kell mondanunk. Már pedig a távolabbi atyafiak részéről hallgatólagos elengedésnek, a szokásjog útján való orvoslásnak jogi lehetősége nincsen meg. Ily elengedés s orvoslás még akkor sem forog fenn, ha e fejedelmi házak a «Coburg-Koháry» hercegeket és hercegnőket a hercegi címmel illetik, vagy akár ha e házaknak fitagja házasságot köt Ferdinánd ágából származó valamely coburgi hercegnővel. Mert e hercegek és hercegnők a Coburg-háznak mint ilyenek teljes jogu tagjai,

¹ Tüzetesen fejtegettem ezt *Ebenbürtigkeit und Thronfolge. Der Fall Welsburg* cz. munkám (1907) 88. s kk. lapjain.

tehát minden német uralkodó (s mediatisált) házzal egyenjoguak; a mit bármely más — idegen — fejedelmi ház megtehet e hercegek és hercegnők irányában, attól a vérrokon szász fejedelmi házaknak sem kell tartózkodniok s annak megtétele reájuk nézve sem járhat joghátránnyal, nem tekinthető jogról való lemondásnak.¹

A «Koháryak» *Gesammthaus*-beli agnatiójának hiánya ugyanis azt jelenti, hogy ha valamikor Coburg-Gotha államban Ferdinánd herceg ivadékára kerülne a trónöröklés sora — feltéve, hogy a Coburg-ház legifjabb, belga ágából sincs többé a *Gesammthaus Sachsen* szigorú joga szerinti egyenjogu utód² — ama «Koháryval» szemben az ág közelségéhez képest a *Meiningeni*, illetve az *Altenburgi*, a *Weimari* ház, végül a szász királyi család fogja követelhetni a trónon — és a családi vagyonban — való utódlást. Természetesen az öröklésre jogosult háznak hatalmában áll majd, hogy a Ferdinánd hercegtől leszármazó Coburgiak javára a trónöröklésről lemondjon — azaz hogy e hercegeket a maga részéről a *Gesammthaus* agnatusainak elismerje, a mely esetben a sor szerint következő további ház is csak amanak, a közelebbinek, mely lemondott kihaltával fog igényt támaszthatni Coburg-Gotha trónjára. És természetesen semmi sem állja útját, hogy a szász fejedelmi házak a «Koháryak» *Gesammthaus*-beli agnatióját összeszerűen megalapító ilyen nyilatkozatokat még a Coburg-ház többi ágainak magvaszakadása előtt is tegyenek ugyanazzal a teljes joghatállyal, a melylyel Ferdinánd herceg és Koháry Mária Antónia házasságához annak megkötése előtt adhatták volna beleegyezésüket.

DR. SCHILLER BÓDOG.

¹ Helytelenül az ellenkezőjét állítottam a *Gesammthaus Oldenburg* egyes házait illetőleg id. munkám 97. lapján.

² Addig tudniillik a joghelyzet ugyanaz, mint volt régi jogunkban *consensus regius* hijján eszközölt örök-vallásnál. A míg az adományosnak (a *donationális* levél szerint öröklésre jogosult) nemzetsége ki nem halt, a király kénytelen volt a vallományos, illetve ennek örökösei kezén meghagyni az adománybirtokot.

CZIMERES SIRKÖVEK.

(Tizenöt szövegekzi képpel.)

A székely temetők s ezek közül is különösen a marosvásárhelyi az, mely aránylag legtöbb nemesi czimert tüntet fel sirkövein. A székely utókornak ezen ősei irányában megnyilatkozó nemzeti büszkesége egyszerre elárulja, hogy itt a «Nemes» székely nép fővárosának temetőjében járunk. S mint hogy nézetem szerint egy czimer melyet a XVII., XVIII. században megörökítés czéljából vétek köbe, sokkal hitelesebb mint két vagy három azonos czimeres pecsét, melyet egy család tagjai különböző időkben használtak, ebből kifolyólag a marosvásárhelyi ref. temetőben levő czimeres sirkövek megörökítését nem tartom feleslegesnek. 32 részint elsülyedt, részint még fenálló czimeres sirköre bukkantam; ezek közül 9 a heraldikánkban ismeretlen czimereket tartalmaznak, 23 azonban az armálisokon levőkkel többé kevésbé azonos.

Az ismeretlen czimerek közül a Marosvásárhelyi Borsos Tamás sarkophagján levő a legrégebb. Borsos Tamás 1566-ban született, portai követ és író volt; mint Marosvásárhely főbirája egyik ujjáteremtője e városnak. Ha a sarkophag betűit a mohától megtisztítjuk s egyenként vetjük papírra, a következő felírást kapjuk:

«In hoc tumulo requiescunt pace generosus
Thomas Borsos de Vasarhely, tabulae sedis judicariae
Transylvaniae quondam assessor, tribus in fulgida
porta Ottomanica vicibus Orator Continuus
et Civitatis M. Vasarhely Index primarius
† 1634—18 mensis Aprilis, aetatis suae Anno
68 necnon uxor eius Dorothea Marosi †
1637 - 25 mensis Julii, aetatis vero suae 63».

A Borsos czimer heraldikánkban ismeretlen s Marosvásárhelynek nagy szolgálatot tenne a Genealogiai és Heraldikai Társaság, ha e család helyes czimerét végleg megállapítaná. Az új városház aulájában többek között a Borsos Tamás cimere is ott diszeleg, a sarkophagon levő czimer

hű mása. Nézetem szerint a fatörzsön álló madár csak a kőfaragó hibájából üttetett a fején át nyillal; ez a heraldikában szokatlan s azt hiszem, hogy a nyilvesszőnek a nyakon kellett volna átfutnia; a madár pedig inkább sashoz hasonlít, tehát galambnak semmi esetre sem vehető, pedig a városházán levő paizsban a madár galambot ábrázol. De összehasonlítottam a sarkophagon levő czimert Borsos Tamásnak czimeres pecsétlenyomataival is; két pecsétjét kaptam meg Borsos Tamásnak, mindkettő a gróf Teleki nemzetség levéltárában őriztetik; ¹ az egyik egy 1618. év július hó 27-én, a másik egy 1618 november hó 6-án kelt okmányon fordul elő, a két pecsét azonos s a mellékelt czimerrajznak hű mása; itt a madár görbe csőre határozottan föltűnik, de hármassal halmon áll s a nyilvessző a madár előtt a középső halomba van szurva. Mindkét pecsét a nyilvessző és madár között kissé meg van rongálva, nem lehetetlen, hogy a nyilvesszőt a madár felemelt jobb lábában tartja; nem is képzelem, hogy a nyilvessző a levegőben állana, mivel csak a hegye érinti a halmot.

Második helyen a Kolozsvári Székely István 1650. évből származó siremléke áll. E család közelebbi adatai ismeretlenek, csak annyit tudunk, hogy 1651-ben özvegyét Nagy Szabó Ferencz feleségül kérte, de kosarat kapott tőle. ²

¹ Gr. Teleki lt. Uj rend. 749. és 750. sz. a.

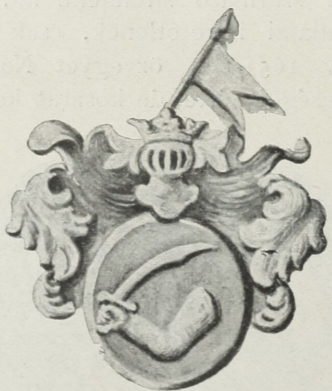
² Kelemen Lajos közlése.

A Kolozsvári Székely család címere heraldikánknak szintén ismeretlen; a sírkő szerint: a paizs baloldalából jobbfelé törtető lovas vitéz, jobbában levő bárdjával egy előtte álló lándzsás gyalogos felé sujtani látszik. Sisakdisz: cölöpösen felfelé nyuló kar nyilvesszőt tart.

Harmadik; Koncz Mártonnak 1648. évből eredő sírköve a következő czimert tünteti fel: Koronából kinövő vitéz jobbában karddal. Valószínűleg a Székely Vásárhelyi³ Koncz család címere, melyből a XVII. század elején egy ág a «Lőrinczévi» előnevet veszi fel.

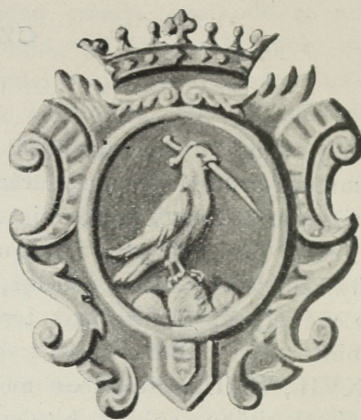
Negyedik; a Nagyváradi Veres család címerével ellátott sírkő és pedig az 1763. évben elhalt Veres Lászlóé. Címer: kerek paizsban könyöklő kar karddal. Sisakdisz: balra dőlt zászló.

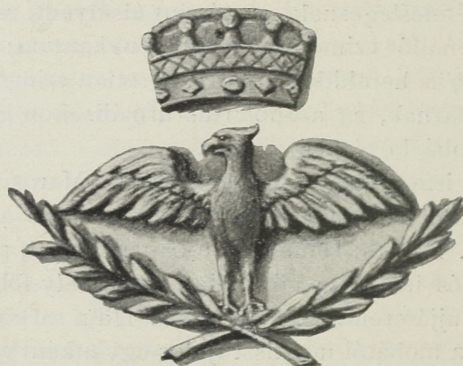
Az ötödik kő Fogarasi Görög Anna Nyirő Székely Mártonné sírjánál található fel. A Fogarasi Görög család címere ismeretes;⁴ tehát a sírkövön levő, csak a Nyirő Székely család címere lehet. A kő 1782. évből származik.

³ Ma «Marosvásárhely».

⁴ Eredeti cz. n. levél Gróf Teleki levéltárban.

A hatodik kövön a «Marosvásárhelyi Sombori» család címere látható; kiterjesztett szárnyu sas jobbra fordult fejjel. 1800. évből származik.

Hetedik, a «Bölkényi Kis» család címere szintén ismeretlen; az 1814. évben elhalt Kis András síremlékén lelhető fel.

A nyolczadik sírkő Felsőkápolnai Kakutsi János címerét tünteti fel Csücskőstalpu paizsban törökfejes kardot tartó kar. Kakutsi János kir. táblai bíró volt s 1831. évben halt meg. A címer azonos a család tagjai által használt pecsétlenyomatokon látható címerekkel.

Vége a Szenttamási Szalánty család címerét

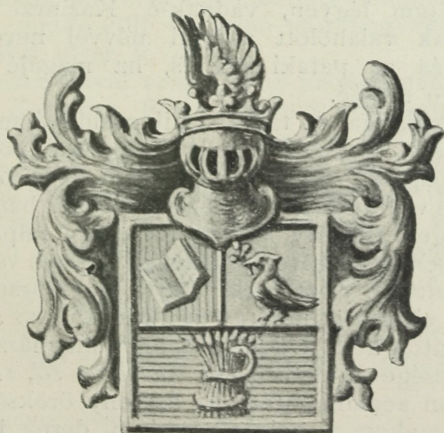
a kilencedik sírkövön találjuk ; koronából kinövő oroslán jobb lábában karddal.

Az ismeretes czimerek közül a Borosnyai Lukáts János ref. püspök sírjánál fekvő sarko-

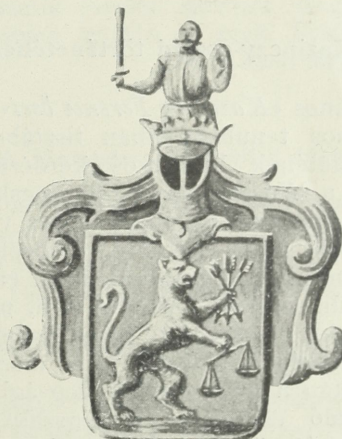
phagra és ugyanoda állított sírkőre vésett czimer azonos a családnak 1758. XI. 26. adományozott czimeres nemes levelen levővel. O. L. Kk. X. 533.

A Fogarasi Pap József dr. tanár 1775. évből eredő sarkophágján levő czimer azonos a Fogarasi Pap Jánosnak 1664. I. 14. Apafi fejedelem által adományozott czimerével. O. L. Kk. XXVIII 789—791. Itt megjegyzem, hogy a Siebmacher-Wappenbuch ettől eltérő czimert közöl.

A Zoltán Mihály siremlékére vésett czimer azonos a Zoltán Pálnak 1697. V. 25. Lipót király által adott czimeres nemes levelen levővel. Ki-hirdetve Tordán 1697. Siebmacher Siebenbürg. Adel 190. Tábla.

A Kibédi Mátyus István orvos sarkophágján levő czimere azonos a családnak 1765. IV. 18. Mária Terézia királyasszony által adott nemes levelen említett czimmerrel. Az eredeti czimeres

nemes levél a ref. collégium levéltárában Marosvásárhelyt.

A Fogarasi Balogh Ádám 1811. évben készült sirkövén levő czimer annyiban tér el a Balogh Jánosnak és gyermekeinek: Andrásnak és Katalinnak 1608. évben Báthory Gábor által adott nemes levelen feltüntetett czimertől, a mennyiben a vitéz nem lándzsát, hanem zászlót tart. Megjegyzem, hogy az eredeti nemes levelen is a czimer helyén a vitéz áll; foszlányok, sisak,

korona stb. hiányoznak. Eredeti nemes levél a Gróf Teleki nemzetség levéltárában.

Az 1832 évben elhalt Alsó Csernátoni Molnár Sámuel tanár sirkövén látható czimer azonos az Alsó-Csernátoni Molnár István és János lófő székelyeknek 1633. V. 10. Rákóczy fejedelem által adományozott nemes levelen levő czimerral. Az eredeti nemes czimeres neves levél Molnár Benedeknél Kolozsvárt.

PÁLMAJ JÓZSEF.

VEGYES.

A Kazinczy-család történetéhez.

Váci János «*Kazinczy Ferencz ősei*» cz. érdekes és alapos tanulmányában tisztába hozza a család eredetének homályos kérdését. Böven foglalkozik a Wesselényi-féle összeesküvés történetéből ösmeretes Kazinczy Péter viselt dolgaival, kinek atyja szegény, üldözött jobbágy fiúból a nemzet kiváltságosai közé emelkedett, ő maga pedig előkelő birtokos urrá, nagy hivatalokat viselő, országSZerte híres emberré lett.¹ Az összeesküvés felfedezése s a mozgalom elnyomása után a mint tudjuk fogágba került. Istenhez való térésének és megszabadulásának története régóta ösmeretes. Elég könnyen ment a dolog, több fáradságba került lefogalt javainak visszaszerzése. Még mielőtt kegyelmet kapott volna, a szepesi kamara elkobzott birtokait összeíratta és megbecsültette. De ugyanakkor Kazinczy érdekében tanukihallgatást is tartottak annak igazolására, hogy a confiskált jószágok nagyobb része a felesége öröksége volt, másrészt pedig együtt szerezték. Az eljárást Barankó Sándor Zemplén vármegye szolgabírája Dobozy Pál esküdt társával teljesítette, a kik a fiscus megbízottja, Lasztóczy Ferencz sztropkói harminczados jelenlétében 1671 szeptember 2-án és a következő napokon, Sátoralja-Ujhelyen összesen 17 tanut hallgattak ki ezekre a kérdő pontokra:

1. Tudod-e bizonyosan Kazinczy Péter uramnak házassága előtt micsoda javai voltak vagy aviticum avagy acquisitum.

2. Tudod-e házassága után a feleségével micsoda jókat acquiralt mind itt Ujhelyben s' mind másutt, akár *halott*, revezet szerint a redmeczi porciót az ujhelyi házat, az ujhelyi *Köveshegyen* lévő *Daniás* szőlőt, a tolcsvai szedő színt avagy sajtoló házat.

3. Tudod-e, hogy az ujhelyi köveshegyi két darab szőlők Kazinczy uram apjái és anyjái voltak.

4. Tudod-e az tolcsvai *Gyapáros* hegyen és Kutpatlán *soska* nevű szőlő a Kazinczy asszonyom anyja örül maradt örökségből álló szőlője.

5. Tudod-e a tokaji hegyen lévő szőlő az Kazinczy asszonyom édes anyja pataki és ujhelyi hegyen lévő szőlőjén cserélt szőlője legyen.

6. Tudod-e ezeken kívül akár aviticum akár acquisitum légyen, vadnak-e Kazinczy Péter uramnak valaholott akármi névvel nevezendő javai és az pataki ház is, ha magájé avagy felesége atyjáié.

A kihallgatott tanuk a kik mindnyájan sátoraljujhelyi és pataki lakosok, nemesek, polgárok és jobbágyok voltak — csaknem egyező értelemmel vallották, hogy Kazinczy Péter házassága előtt igen szegény legény volt; egy talpalatnyi földet sem mondhatott magáénak s'összes vagyona egy *hitvány ló*ból állott. Barta Imre uram még arra is visszaemlékezett, hogy *köntöst* is az anyósa cs'náltatott neki. De minekutánna megházasodott és felesége szüleivel *egy kenyeren élt*, szorgalmasan acquirálgatott az asszony örökségből, Sárospatakon a belső városban derék kőháza

¹ Turul 1912. évf. I. 54. I.

volt az anyósának, de Lorántffy Zsuzsánna fejedelemszony kibecsültette belőle, hogy a kollegiumnak adhassa. Ennek az árából vették a tolcsvai szőlőt. A külső városban lévő házukat azonban megtartották, sőt tekintélyes majorsági birtokot is vásároltak hozzá; a tokaji szőlőt pedig pataki és ujhelyi «*ösről maradt*» szőlőkön cserélte Kazinczy Péter nemes Egry Istvántól, az apósa *Szücs Tamás* uram beleegyezésével. A regmeczi jószágot és az ujhelyi kőházat szintén az öregek vagyonából szerezte, a kik 1671-ben még éltek és «*kezdetlől fogván mind egy kenyeren voltak*» vele stb.

Annak utána a vármegye tisztjei a tanuvallomások és a fölmutatott oklevelek alapján Kazinczy Péter összes vagyonát megbecsültették, következőképen:

1. Ujhelyi *Köves hegyen* lévő Tólos Mihálytól vett rész darab szőlőt az ujhelyi tanács által «*hegyaljai szokás szerint*» becsültetett négyszáz magyar forintokra id est ft 400.

2. Ugyan *Köveshegyen* lévő *Domik* és *Boda* nevű szőlő becsültetett harmadfél ezer fokra, idest ft 2500.

3. Item. Az ujhelyi kőháznak fundusa acquiráltatott kilencszáz magyar forintokon, a mint a *pura statutióból* kitetszett, idest ft 900.

Azon funduson építettett kőház becsültetett kétezerszáz magyar forintokra, idest ft 2100.

Az redmeczi portio inscriptioban lévén, cum omnibus pertinentiis, mely edgyrül is másrül is zálogosítottatott, kívül való inscriptionalis leveleket in specie producálván előttünk, teszen in summa in inscriptio computatis computandis három ezer száz negyven edgy frtot, idest ft 3141.

5. Az pataki major kertestül s' hozzá való pertinentiáival edgyütt azon pataki tanács által becsültetett ezer magyar fokra id est ft 1000.

6. Item. Tolcsván is vagyon edgy sajtoló ház, mely acquiráltatott hatvan magyar forinton, az épület rajta becsültetett circiter negyven forintra, mely in summa teszen száz magyar frtot, idest ft 100.

Summa universa aestimationis bononum . . . teszen minde-etül tiz ezer száz negyven edgy forintokat idest *fl. 10141*.

Ezeket kívül semminémü jószágá nem találattott Kazinczy Péter uramnak sem aquisitum, sem aviticum, mivel házassága előtt szegény legény lévén, semmije nem volt, mint az inquisitionból kitetszik, ezeket az jószágokat is penig Kazinczy Péter uram feleségével s' felesége atyával s' anyjával edgyütt keresték, minthogy házasságátul fogvást edgyütt laktak s' edgy kenyeren voltak stb.¹

Bizvást állíthatjuk, hogy a felbecsült ingatlanok jóval nagyobb értéket képviseltek, de a

vármegye tisztjei segíteni akartak Kazinczy Péteren, hogy szabadulásáért nagy váltságdíjat ne követeljenek tőle. Ugylátszik, hogy a tanukat is ez a jó szándék vezérelte, mikor olyan ágról, szakadt szegény legénynek tüntetik fel, a kinek házassága előtt még tisztességes ruházatja sincs. A tokaji és tolcsvai szőlőt s' a pataki házat meg sem becsültették, azt vetvén okul, hogy a ház, melynek a tanuk vállomása szerint, még a fundamentumát is Kazinczyné szülei építették, östül maradt vagyon, a fel nem sorolt szőlő örökségeket pedig ugyancsak ezeknek ősi javai-ból vásároltak vagy cserélték.

Váczi János forrásai szerint Kazinczy Péter nemes és vitézlő *Makay Tamás* leányát vette feleségül,¹ de az 1671-ben kihallgatott tanuk Kazinczy apósát állandóan «*Szücs Tamás uram*»-nak emlegetik. A személy azonosság azonban kétségtelen. A tanuk között találjuk Maki Szücs Ferenczet, mint a Rákóczy ház sárospatak, jobbágyát, a kinek megkülönböztető előnevei nyilván származás helyét jelenti. Nagyon valószínű, hogy Kazinczyné apja is a fejedelmi család jobbágya volt, mielőtt meggazdagodván *Makay* néven annalis levelet szerzett magának, de a pataki civisek ezután is csak *Szücs Tamás*nak hívták.

Dr. Komáromy András.

A Monostori Berzethe család.

A család eddig első ismert őse Berzethe Miklós, ki 1343 máj. 11-én Verőczemegye főispánja, 1344 decz. 5-én palocsai és dunajeczi várnagy, 1348 aug. 30-án Szabolcsmegye főispánja.

1348-ban a verőczemegyei Weh birtok szomszédja.²

1353 máj. 11-én fiaival Péterrel, Jánossal, Miklóssal és Istvánval, mint Monostor birtokosa szerepel.³

Miklós nevű fia elvette, Jakab pozsonyi bíró leányát Annát, ki eljegyzésekor 2000 frt hozományt adott át Miklósnak, ki ennek ellenében és nászhozományként Dapolch, Waloyde, Peresye és Weych Verőczemegyében fekvő birtokokat engedte át Annának. A birtokok azonban ugy látszik soha sem kerültek Anna kezére és azok idegenek birtokába jutottak, miért is 1402 aug. 24-én Berzethe Miklós megjelent a király előtt s annak beleegyezésével és kárpótlásul Kopach baranyamegyei birtokának felét engedte át Annának, nejének.⁴

1385 szept. 28-án a pozsonyi káptalan előtt Monostori Berzete Miklós, azon 200 arany forint

¹ Id. h. 5. l.

² Br. Majthényi lt. Elenchus.

³ AO. VI. 66.

⁴ Ortvay: Pozsonyváros tört. v. Dipl. Pos. II. 12.

¹ Országos levéltári *Lymbus* I.

fejében, melyet Bonaventura pozsonyi polgár fiától Andrástól vett fel, leköti verekenyei és sellendorfi birtokrészeit.¹

1391 május 1-én Monostori Berzethe Miklós neje, Anna és fia, László, tiltakozik az ellen, hogy Henrik pozsonyi polgár a vödricszi, plumói, héthi és sellendorfi birtokokat e'adhassa a pozsonyi polgároknak.²

1390-ben Losonczy István macsói bán és valkói főispán vizsgálatot rendel Fülöpöfalvai Nagy Domokos, Baranyai István, Nyéki Sebestyén, Anthi Fábrián fia Tamás, Bozzásy Sebestyén fia György, Gabonyásy Bodó fia Miklós ellen, kik Monostori Berzethe Miklósnak Monostor, Szöllős, Tamásfalva és Domszlófalva birtokain hatalmaskodtak.³

1390 decz. 12-én Losonczy István macsói bán és Valkó megye főispánja felmenti Monostori Berzethe Miklós fiát Lászlót azon kötelezettség alól, hogy István pénzhamisítót és társait előállítsa.⁴

1397 május 10. A pozsonyi káptalan előtt Berzethe Miklós és ennek neje Anna s fiuk László Wolf ausztriai zsidónak 200 frt tartozásuk egy harmadát megfizetik; ugyancsak június 26-án a tartozás többi részét is lefizetni akarják, ezen kitűzött napra, azonban Wolf nem jelent meg.⁵

1397 július 25-én panaszt tesznek a királynál, Monostori Berzethe Miklós neje Anna és fiuk László, hogy Himmelreich Nykus pozsonyi polgár Jánok Kekeusaru, Kermesd, Chandal, Boldogasszonyfalva és Budy birtokokra vonatkozó iratokat elvette és visszaadni nem akarja s ezzel 1000 márkát okoztak.⁶

1402 május 19. A pozsonyi káptalan előtt tiltakozik Berzethe Miklós neje Anna verekenyei és sellendorfi birtokai iránt az esztergomi érsek, a pilisi apát és a pozsonyi tanács ellen.⁷

1402 jul. 21. A pozsonyi káptalan jelenti, hogy előtte Monostori Berzethe Miklós és neje Anna tiltakoznak az ó-budai apáczáknak Tolvajfalva, Kermend, Chandal, Kukeuzarva és Jamnik birtokokba való beiktatása ellen.⁸

1396 május 15. Előfordul Monostori Miklós fia László.⁹

1400 november 11. Monostori László macsói albán.¹⁰

1408 május 18. Monostori László és Péter Boya birtok szomszédjai.¹¹

1410 május 16. A pozsonyi káptalan jelenti, hogy előtte Monostori Berzethe Miklós özvegye jelenleg Gweld Jánosné verekenyei birtokrészeit férjének adományozta nászhozományul.¹

1413 nov. 8. Az országbíró Chemenyi Istvánnak Monostori Miklós fia Péter ellen Monostor birtokba történt beiktatáskor használt ellentmondás iránt folyt perben a feleknek halasztást ad.²

1421. A pécsváradi konvent bizonyítja, hogy Monostori László Baranya és Bács vármegyei jószágaiiba beigtattatott.³

1426. Monostori János fia Gergely és László fia László Bezeldeg szomszédjai.⁴

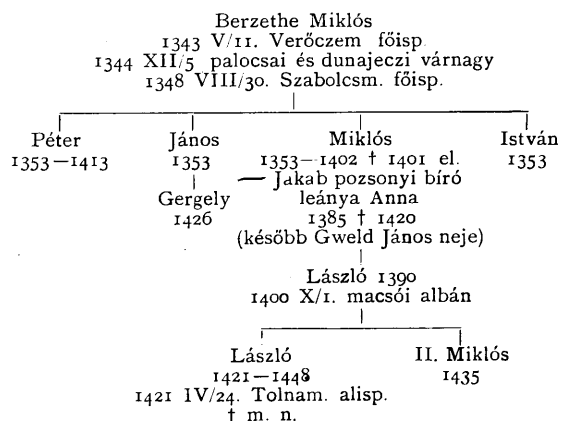
1421 ápr. 14. Monostori László Tolnamegye alispánja.⁵

1435. A pécsváradi convent bizonyítja, hogy Monostori László és Miklós a birtokaikban u. m. a baranyavármegyei Monostor, Árki Láz, Bán Pergelincz, Rékás, Mitvarcz és Hályogszeg falukban s Pusztarékás és Körtvélyesvölgy pusztákban lappangó királyi jogba Zsigmond király parancsára beigtattatott.⁶

1438. A pécsi káptalan bizonyítja, hogy Monostori László fiúörököse nem lévén Baranya és Bács vármegyében fekvő összes jószágait, ha fiúörököse nem születik, Garai László macsói bánnak hagyta.⁷

1448-ban azonban Bucsányi Osvatnak adja zálogba s ez az utolsó adatom a családra.⁸

A fentiek alapján lehet a családfát a következőképp állíthatjuk össze:

Daróczy Zoltán.

¹ U. o.

² Ortway i. m. Dipl. Pos. I. 739.

³ Pesty: Elt. régi vm. I. 245.

⁴ Br. Bánffy cs. okl. I. 311.

⁵ Ortway: i. m. Dipl. Pos. I. 782.

⁶ Ortway, i. m. Dipl. Pos. I. 778.

⁷ U. o. II. 11.

⁸ U. o. II. 18.

⁹ ZO. v. 21.

¹⁰ ZO. v. 209.

¹¹ ZO. v. 540.

¹ Ortway: i. m. Dipl. Pos. II. 74.

² ZO. VI. 183.

³ Századok 1887. VIII. 78. Tholdalaghy A.

⁴ ZO. VIII. 280.

⁵ ZO. VIII. 1.

⁶ Századok 1887. VIII. 79.

⁷ U. o.

⁸ Csánki: Huny. kora.

A Nádasi Tersztyánszky család ősei.¹

A Nádasi Tersztyánszky család őseire vonatkozó tanulmányaim kiegészítéseképp újabb kutatásaim eredményéről a következőkben óhajtok beszámolni.

Az 1272. évben kiállított okmány kivonat egy előbb kelt eredeti okmányból,² melyben Székalkai Damian apát beleegyezését adja ahhoz, hogy Kassai Smaragd ispán a János fia az ő általa birtokolt terület déli határán magának lakhelyet, kuriát építhessen.

Smaragd ispán az országnagyok közt szerepel 1166 és 1167-ben, 1205-ben országbíró és szolnoki főispán, 1213-tól 1223-ig pedig pozsonyi főispán.³ Az 1272. évben, ez okmány kiállításakor tehát, már nem lehetett életben. Ez okmányt tehát annak kellett kiállítani, a ki e területnek az 1272. évben birtokában volt és hogy ki volt ez? megtudhatjuk Róbert Károly királynak 1330. évben kiadott okleveléből, melyben kijelenti, hogy e terület Fekete Miklós birtoka volt.⁴ Ez a Fekete Miklós pedig azonos Felhévvi Fekete Miklós ispánnal az Ereus fiával.⁵ Ezt a névazonosságon kívül talán még abból a körülményből is következtethetjük, hogy a mindkét okmányban említett Fekete Miklósnak örökösei nem voltak, a mint ez az oklevelekben különösen ki van emelve.

Felhévvi Fekete Miklós ispán Margit hercegnő, az apácza királyleánynak szolgálatában állott,⁶ ki szüleit, az István ifjabb királytól adományul nyert Beckenfeldet, czinkotai birtokát, Felhévvi melletti palotáját a nyulszigeti apáczáknak hagyományozza. Ezen két okmány arra látszik utalni, hogy Miklós ispán már előbb is a királyi család szolgálatában állhatott, talán épen ő kísérte az anyakirálynét gyermekeivel a tatárbetöréskor Pozsonyba s talán épen atyjának Ereusnek védszárnyai alá s azután is a királyi család mellett maradván saját családját a tatárok kiirtották, ő pedig a tatárjárás után újra megnősült, fiatal nőt vett el, ki még 1290 után bekövetkezett halálakor újra is férjhez mehetett volna. Halála előtt végrendelkezhetett, mint az kitűnik azon okmányból, melyet nőtestvérének Pénteknének fiai Domonkos és Vincze 1294. évben a budai egyház káptalana előtt kiállítottak s melyben a nyulszigeti apáczáknak hagyományozott ingatlanokról ünnepélyesen lemondottak.⁷ Nőtestvérének fiai bizonyára más

birtokaival elégíthette ki, míg unokaöccsének Fekete Pálnak, Fekete András atyjának kassai birtokát hagyományozhatta.

Hogy pedig felhévvi Fekete Miklós nem csak birtokosa, hanem névszerinti örököse is volt Smaragd ispánnak kitűnik az alábbiakból. Az 1272. évben kiállított okmányt is bizonyosan ő állította ki az n alkalomból, hogy a nagyatyja által épített nyárilak helyén egy várat építvén birtokjogát biztosíthassa. De határozottan igazolja ezen állítástom nőtestvérének Pénteknének fiai, Domonkos és Vincze utódai és örököseit között történt osztoszkodás. Vincze ugy látszik ifju korában és örökös hátrahagyása nélkül hal meg, Domonkos fia István, Nagy Lajos király magánjegyzője, fiával Péterrel és testvérének Pálnak fia Istvánnal 1347-ben a budai káptalan előtt megjelennek, hogy Heves, Nógrád, Bihar, Bereg, Pilis, Szatmár és Szabolcs megyékben lévő közös birtokaikon megoztozzanak.¹ Mindezen birtokok egykor Smaragd országbíró, szolnoki, majd pozsonyi főispán birtokai voltak s ezek között a névleg is megjelölt biharmegyei Chukmo (Csökmő) Róbert Károly király oklevelében megnevezett Fekete Pál, Fekete András atyja is a Smaragd nembeli Pál ispán lehetett.³

A csereadományozott Nadas birtok székely telepítvény volt. Kitűnik ez az 1330. évben végzett határjárás adataiból, melyben a következő hely és tárgynevek fordulnak elő: Mélypatak, Bodókö, Vereskő, Somorja, Kerekkrét, Kisnyes, Mésópatak, Zuhanás, hegyes málnicza, dél, határ, rakottyabokor, bércz.⁴ 1330-ban tehát a birtok lakosai magyarajkuak voltak, azonban a tótságtól körülvéve, évek folytán egészen eltótosodtak annyira, hogy még lakhelyüket is és Nadas birtokot tótul, de magyaros kiejtéssel Tersztyének nevezték el s neve mai napiglan is Tersztye, lakossága azonban még most kiválik testalkatra és arczkifejezésre nézve a környékbeli lakosság közül.

Nagy Lajos király 1372. évi június hó 29. napján kiadott oklevelében megnevezi nádasi Fekete András fiait.⁵ Elsőszülött fia János 1350-ben a ka'ocsai érsek bandériumának parancsnoka, apáti ispán, Magnus niger comes de Apáti⁶ véleményem szerint a Szapolyai család őse;⁸ István a családfőnartó; Mihály hadiszolgálatban van; Benedek 1336 február 22-ről kiállított okmány szerint sasskői alvárnagy⁸ és Tamás az idézett okmányban áldozárnak (presbyter) van nevezve.

¹ Nagyérdemű tagtársunknak utolsó dolgozata az itt közölt tanulmány. F. évi márczius hó 25-én véletlen bal-esetnek lett áldozata.

² Fejér Cod. Dipl. Tom. X. Vol. III.

³ Wenzel Árpádk. új okmt. XI. 173. l.

⁴ Fejér Cod. Dipl. VIII., III. 451-3.

⁵ Wenzel IX. 524.

⁶ Hazai okmt. 39. 47. l.

⁷ Wenzel X. 58. l.

¹ Anjouk okmt. X. 66. l.

² Anjouk okmt. IV. 39.

³ Reg. Várad 282 l. 340., 267.

⁴ Anjouk okmt. 500 l. 430. sz.

⁵ Kaprinay Ms. B. Tom XIX., LXIII.

⁶ Zichy család oklvt. II. 440.

⁷ Turul 1909. 3. f. 137. l.

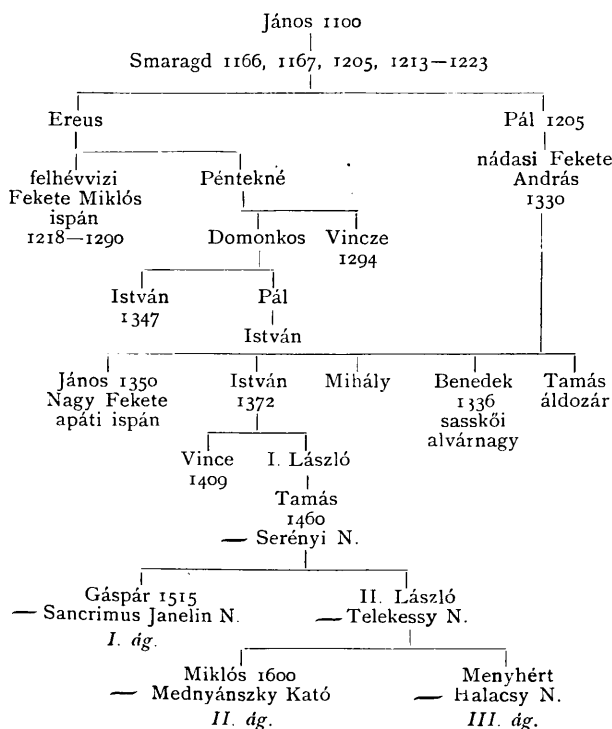
⁸ Eszterg. főkápt. lvt. lad. 1, 4, 18.

Istvánnak fiai az 1409. évben kiállított a család birtokában levő és a Zsigmond király korabeli okmányok közé fölvetett eredeti okmány értelmében alsownádasdi Vincze és László az okmányban szereplő királyi emberek. Alsownádasdnak van nevezve itt Nádas birtok megkülönböztetésül felső Nádas vagyis Egyházás Nádas a mai Podszkaltól.

Lászlónak fia az 1460 körül élő Tamás, ki a Kisserényi Serény családból nősül és fiai 1. Gáspár, kitől származik az első ág, Gáspár kir. személynök (1630) ága. 2. II. László. Gáspár és II. László 1517 május 6-án kiállított okmányban Therthénszky névvel vannak megnevezve¹

II. László fiaiban Miklós és Menyhértben a család ismét két ágra szakad. Miklós ágából származnak István kurucz huszárezredes 1712; János alnádor 1754 és a jelenleg élő Károly cs. és kir. altábornagy.

Menyhért utódai pedig Dániel kir. kamarai tanácsos 1800 és Ágoston nyug. kir. honvédtábornok 1890.

Tersztyánszky Dezső.

A Tinódi czimerek.

Mikor boldogemlékezetű *Acsády*-nk megírta pályadíjjal koszoruzott munkáját, melynek czime: «Magyarország háromrésze oszlásának törté-

¹ Orsz. lvt. DL. 22913.

nete»¹ — abban Tinódi Lantos Sebestyén deák-ról szólván, — az ötödik könyv végén a hegedős Tinódi Sebestyén *jelvényeit* közli záróképkül.² A «jelvény» — a Tinódi Sebestyén szerzette «*Cronika*» záróképe.

A kép közismert. Erősen stilizált czimerpajzs, melynek körvonalai a pajzs belsője felé levelekkel s csigavonalakkal díszítvék. A pajzs baloldalán ujjal mutató balkéz, mely görbe magyar kardot markolata fölött szorít tenyerében; jobbra ugyancsak balkéz, mely gitárt tart. A két motívum fölött kétoldalt összesodrott szalag a lantos nevének betűivel: S. T.

Acsády e műve 1897-ben jelent meg, a mikor e rajz még nem jelentett egyebet, mint a harczokat éneklő lantos czégérért. Tinódi, a török-magyar csetepaték, viadalok, ostromok, a vitézi élet énekese — találó jelvényét látá a czimerpajzsba szorított kardban és gitárban.

A Beothy-Badics-féle «Magyar Irodalom Története»³ című munkában⁴ ugyancsak e rajz látható, de annak aláírása már nem a régi hanem «*Tinódi nemesi czimere*».

A két illustratio megjelenése közti időben a kép jelentősége nagyot változott. A dalmok-jelvényből nemesi czimer lett.

Dr. *Szűdeczky* Lajos ugyanis 1901-ben rátalált Marosvásárhelyt, az özv. Csiszér Albertné birtokában őrzött Pálosi Donáth-család levelesládájában Tinódi Sebestyén czimeres levelére,⁵ a melyben I. Ferdinánd a lantos diáknak a fent leírt s munkája végén rajzban látható czimert adományozá. — Így lett 1901-ben a jelvényből nemesi czimer.

Tinódit életírója, Acsády⁶ már a napvilágra került armalis ismerése nélkül is nemesnek tudja, — de nem mondja meg, hogy e hitét mire alapítja. Talán csak az adott tápot hitének, hogy vázlatosan ismerte a dalmok életfolyását s az megfelelt a XVI. századbeli nemes ifjakénak. Az, hogy kora ifjúságában Enyingi *Török* Bálint udvarába kerül, a hol társa lesz *Martonfalvay* Imrének, annak a nemes ifjunak, a ki életének nyomát fennhagyta naplóiban⁷ —; az, hogy joga volt otthonától távol szolgálatba állani; az, hogy élete nagy részét az országban szabadon szerte bolyongva tölté: — mind közvetve nemes szár-

¹ Megj. mint a Szilágyi-féle u. n. Millenaris Történet ötödik kötete. Athenæum.

² Lásd ott a 488. lap.

³ Chronica. Kolozsvár, 1954 (R. M. K. 33.) a 156-iki számozatlan levelen.

⁴ Harmadik jav. és bőv. kiad. Athenæum, 1906. 310. lapon.

⁵ Megjelent az «Erdélyi Múzeum» 1901. évfolyamának VII. füzetében (391. s következő lapok.)

⁶ Megj.: Budapesti Szemle 1899. évf. (XCVII. köt.) 1-24. és 181-213. lapok.

⁷ Megj.: Magyar Tört. Emlékek. Irók XXXI. köt. 131-176. lap.

mazása mellett bizonyít. Tinód, a Fejérvármegyében — Sárbogárdal tőszomszédos s ma már ezzel eggyé vált helység nemesi birtok volt a török hódoltság előtt is, — azt igazolja az, hogy a hódoltság után is — minden ellentmondás nélkül — az volt, s hogy a költő ide való, azt csaknem biztosra vehetjük. Van ugyan Bihar-megyében is egy Tinód helység, mely ősi lakhely, (már egy 1466. évi adóösszeírásban szerepel mint Thynold), de az soha nemesi birtok nem volt; Lipszky is ismert repertoriumában ezt *pagus*nak, a fejérmegyei Tinódot pedig *prædium*nak mondja. És még egy, bár ismét nem közvetlen, de erős bizonyítéka annak, hogy Tinódi a fejérmegyei nemesi föld szülőtte — az, hogy Kassára vonulván, ott a polgári jogot — a mi akkoron nem volt könnyen szerzhető előny — a város főkapitányának, *Czecey Lénárd*nak pártfogása révén könnyen elnyerte. *Czecey Lénárd*, a mint neve is mutatja, a Fejérmegyében fekvő *Czece* helységből származott, a hol elei már a XIII. században hatalmasul éltek.¹ Az a közeli szomszédság, mely Tinód és *Czece* közt van, hozhatta össze a hatalmas főkapitányt az énekessel s ennek köszönhető *Sebestyén* diák Kassán hirtelen és könnyen nyert pozícióját és tekintélyét.

Tinódi *Sebestyén* nemességét tehát már ősi-nek elfogadhatjuk s az, hogy ő mégis I. Ferdinánd királytól kapott armálissal nyert czimert használt, inkább az akkori viszonyoknak a következménye.

Sárbogárd és vidéke lakói, a mikor a Székesfejérvár alá huzódó török hadak a határt felélték, a házakat elpusztították — hontalanokká lettek.

1543. év szeptember 4-én Székesfejérvár elesett s vele az egész vármegye török kézre jut. Valószínű, hogy mindenki, a ki tinordi fi, örül ha távol lehet honától. Szétszórva kóboroznak az országban s bizonynyal egyéb nem táplálja őket, mint a véres verejtekkel szerzett szolgálkenyér és a remény, hogy a pogányt is elhordja egyszer az otthon-földről a sors és van még repositio a világon! A vagáló *Sebestyén* diák, a ki mit sem menthetett meg otthonából, miként igazolja nemes voltát? Nincs vármegye, viczispán, archivum, kis gyűlés, nagy gyűlés... Nincs hatóság, a mely csak a köztudalomra is hivatkozva igazolhatná, hogy a földönfutó Tinódi — nemes...

Ez Lantos sorsa. Pedig, mikor hűen szolgált és szerette gazdáját a török magával csalva — elzárta a «*Héttoronynak*» egy sötét zugába, a hol üldögél magában, mignem

Ifju korát a vénség megszállja,
Megérleli s a halál levágja.

¹ Károly János. Fejérvármegye története IV. köt., 211. lap.

akkor ő is vándor életre kap s lantjával oldalán bejárja az országot. Akkor szüksége van a nemességre. A vámokon a nem nemes nem engedik át könnyű szerrel, utközben erőszakoskodnak vele, még le is csukják s csak valami pokrócz-goromba «én magyar nemes vagyok»-nak botoljon szerencsétlenül az utjába, még rajta felejtethetnek huszonöt botot is abból az olvasatlanból. Mivel igazolja hát a szegény vándor dalnok jussát?

Kénytelen volt ahoz az uralkodóhoz fordulni, a kit énekbe szerze, mondván honfitársainak:

Adjatok azért istennek nagy hálát,
Hogy adott tenéktek kegyelmes királyt...

az ő többször megénekelt kegyelmes voltaéhoz fordul s nagy pártfogói, *Czecey Lénárd* és *Núdasdy Tamás* segedelmével 1553 augusztus 22-én Bécsben a maga s gyermekei: *Farkas*, *Sándor*, *Károly*, *Margit* és *Judith* részére czimeres levelet nyer.

A czimeres levélben adományozott czimer részletes megismerését az említett helyről szerzheti az olvasó, most csak a később Tinódon ismét birtokossá lett Tinódiak által használt czimerről ejtsünk szót.

Fejér vármegye levéltárának gazdag nemesi anyagában a *Tinódi* családra vonatkozólag nem sok adat van. Feltűnő dolog, hogy ez az ősi birtokban ülő család nem adott a vármegyének szereplő férfit egyetlen egyet sem, hogy a török hódoltság elmúltától a rendiség eltörléséig e családból senki sem kért nemesi bizonyítványt, s hogy olyan okmány, a melyet Tinódi állított ki s pecsételt meg, eddigelé csak kettő került elő!¹

Ezek elsőjén «*Bogárd* nevű s ezen *N. Fehér vármegyében* situált örökös pusztájukra» felvesznek Tinódi Péter és birtokostársai «*Öt ezer Rhenesi forintokat*». (Kelt: *Albæ Regalis die decima septima Mensis Aprilis; AD. 1725.*)²

Másodikjában pedig Tinódi Péter és birtokostársai arra nézve nyilatkoznak, hogy Tinord nevű pusztájokat «*Nemes Németh Istvánnak és testvéreinek Arendába kibocsátották*». (Kelt: *Fejérvárott, Sz.-György Havának 17. Napján. 1725.*)³

E két okmány aláíró birtokosai közül egyedül Tinódi Péter nem volt irástudatlan, a többi csak keresztvonásával ismeri el a kötést — és pecsétjével, a melyek mind görbe magyar kardot tartó kart ábrázolnak, — ugy a czimerpajzsban, mint orrjegyül.

A Tinódi czimer tehát a XVIII. századbeli családtagok használatában más, mint az, a melyet *Sebestyén* diák és családja nyert. Teljesen más, — bár van vonatkozás a kettő között —

¹ Ez adatokat igazolja a vmegye levéltárának nemesi anyagáról írott munkám, mely most van sajtó alatt.

² Acta juridica et Instrumenta publica F. XI. No. 79.

³ U. o. F. XII. No. 10.

e vonatkozás azonban, ha szabad ily nagy időtávra következtetéseket vonnunk, csak közvetett érintkezés a Sebestyén címerével.

Kombinátóink ugyanis az, hogy Tinódot a török visszahuzódása után azok a Tinódiak vették birtokba, a kik a hódoltság ideje alatt vagy alávétve magukat a török földesur hatalmának, ott maradtak az ősi földön több kevesebb szolgái teher alatt nyögve, vagy pedig a közelben tartózkodva a jó hirre, hogy ismét felszabadult az ősi juss, siettek beleülni. Ezek aligha lehettek Sebestyén fiai, kik a gazdag s bátorságosabb Kassa városában polgárjoggal, s anyai részről ingatlannal s bizonyosan némi tekintéllyel birhattak. Az ujra otthonba jutott Tinódiak, — a kiknek semmi jussuk nem volt a Sebestyén-féle 1553. évi czimerhez — használták azt a czimert, a mit a török hódolás előtt már viseltek, a mi valószínűleg a kardot tartó kar lehetett — és Sebestyén, mikor fenmaradt czimerkérdő folyamodványát megírta — valószínűleg régi czimerének motívumait — a mely még hozzá mesterségébe is vágott, — mint a harczok énekesének — a kardot tartó kezét kérte — megtoldván azt mestersége szerszámával a gitárral.

Hitünk azonban, hogy a Tinódiak ősi czimerében a kardot a *keresztvas felett* markoló kéz szerepét, — a mit Sebestyén diák fenn is tartott, — a honn maradt Tinódiak lassan, idők múltán kiejtették emlékezetükből s az érdekes forma helyett a szokott, schémának mondható egyszerű, markolaton fogott karddal ábrázolták a motívumot.

Jól tudjuk, hogy a czimerek, — akár csak a családnevek is — mily változásokon mentek át, s ez történhetett a Tinódi czimerrel is, mely a török hódoltság másfél évszázada alatt valószínűleg használaton kívül állott.

A fentebb leirt két okmányon a Tinódiakkal állítólag egy törzsből fakadt *Huszár* család, a mely u. l. nem azonos a Dercsikay Huszár családdal, mely czimerül a Siebm.-ben VIII-al jelzett Huszár czimert használja s ma is Sárbogárdon birtokos) ugyancsak a Tinódi czimert használja s ugyancsak ezzel élnek a tinódi birtokos *Dörögdi*-ek is, a kik pecsétje a vmegye levéltárában egy helyen maradt fenn.¹

A Huszár czimer még abban a tekintetben is érdemel különös megemlítést, hogy abban a kar (nézőtől) balról jobbfelé áll, úgy, mint a Tinódy Sebestyén Literatus czimerében. Bár ez nem sokat mond, ha eszünkbe jut Arany «Nagyldai Czigányok»-ának e pár sora:

«Ne feledjük immár Süsüt, a ki szépen
Tud véteni betűket, czimert a pecséten:
Czimerbe oroslánt három-négy farkunak,
Metszi a p betűt, megfordítva, q-nak».

Rexa Dezső.

¹ U. o. F. XI. No. 92.

«Hottothyn».

Benkó Imre úr a Turul 1912. évf. 145-ik oldalán azt mondja, hogy a dubraviczai Dubraviczky-család első ismert őse Hottothyni György, ki némelykor Hotutinai néven is szerepel. Horvátországi embernek tartja, de nem sikerült a családnak Horvátországban régiebb időről e néven nyomára akadni, sem ősi fészket megállapítani, mert e név a régiebb horvát oklevelekben elő nem fordul és a középkorban sem volt Horvátországban Hottothyn, vagy Hotutina nevű földrajzi tárgy; az egyetlen hasonló hangzású helynév csak a ma is meglévő, Hotjna (= Hotyna) Zágráb-megyében stb.

Ezekre nézve a következő megjegyzéseim vannak:

1. Mindenek előtt Hottothyni György életrajzához újabb adatot szolgáltatunk, miután fent idézett értekezés az 1447 és 1464 közötti időre vonatkozólag hézagos. Első adatunk az, hogy *Hotutinai György 1456 nov. 21-én.* mint *tarkői kapitány* Tarkőből levelet ír Bártfa város tanácsához, melyben a Komorowski Péter (Liptó- s Árva-megye főispánja) által Tarczai Péter fia Tamástól elfoglalt Tarkóvár helyreállítására sürgősen közműveseket kér. A másik azon levele, melyet 1456 december 19-én szintén Tarkőből mint tarkői kapitány Talafus Jánoshoz, Berzeviczi Péterhez és társaihoz, továbbá Kassa, Eperjes és Bártfa városokhoz intéz és melyben leírja a rablók garázdálkodását és azt közli, hogy Veresalma nevű birtokot a mult éjjel felgyújtották; egyuttal írja Ratkóczi Péternek is, hogy adjon segítséget és kéri a fentieket is, hogy támogassák őt, mert ő nem elég erős a rablók megfenyítésére. Ugyanazon napon tudatja Talafus Jánossal, Berzeviczi Péterrel, (Knezevicz) Mátyás sárosi várnagygyal, Sárosmegye nemeseivel, Kassa, Bártfa s Eperjes városok közönségével, hogy a gyűlésre Simon nevű emberét küldte el; a mi pedig a rablókat illeti, ő azokat nem pártolja, mert az ő népeit épugy sanyargatják mint másét, sőt Ratkóczi Péterhez elküldte embereit a rablók ellen segínyt kérni.¹

2. Midőn Bőbék országbiró 1391-ben a Liptó- s turóczi megyei birtokviszonyok rendezése céljából az ezekre vonatkozó eredeti okleveleket vizsgálat tárgyává teszi, többiek között tanusítja, hogy I. Lajos király 1355-ben Bodor fia Domonkosnak és (Revisnyei) Ladány fia Dénesnek az árvamegyei kerületben, ott a hol a Hadachyn és a Jaurapataka nevű folyók összefolynak, hat ekealját adományozott.² A turóczi konvent tanusítja 1391 jul. 5-én, hogy «*Johannes filius Blasii de Hotochyn comitatus de Arva*» egész hodo-

¹ Iványi: Bártfa levéltára I. 144—145.

² Történelmi Tár 1902. évf. 205.

chyni birtokrészét Revisnyei Ladány fia Dénesnek *Hotochyni Domonkos fia Miklós*nak eladja. 1437 és jul. 13-án Sigismundus filius Johannis *de Hodo* . . . azoknak egyike, kiket Zsigmond király a Revisnyiek és Nagyfalviak közötti birtokháborgatási ügyben kiküld. Árvamegye alispánja s szolgabírái tanusítják 1449-ben, hogy Revisnyei János saját és fivéreinek részjóságát *Hodochini Márton fia Mátyás*nak elzálogosítja. Ugyanazon évből tudjuk, hogy *Hodochini Dobertovich és fia Mátyás* a Revisnyiek hotochini birtokrészeit zálogba veszik.¹

3. A knini káptalan jelenti 1467-ben a királynak, hogy a mekinjáni nemeseket a nekik odaítélt birtokokba beiktatta. E birtokok szomszédjai sorában *Georgius Iwrychich* (= *Furisics*) *de Hottwechina* is szerepel.² Hottwchnát lehet Hotucsina, Hottotina vagy Hattutina alakjában kiejteni.

Miután már most láttuk, hogy egy Hottotin nevű helység valamikor Árvamegyében és Horvátországban (a krbavai kerületben) feküdt, azon kérdés merül fel, hogy Hottotini György e községek melyikétől vette nevét?

Miután az 1467-ben szereplő Hottwchyna a krbavai kerületben feküdt, Hottotini György Krbavai Gergelylyel összeköttetésben állt, utódai közül egyik másik a Horvát nevet kapta s egy horvátországi várral birt: első pillanatra úgy látszik, mintha Hottotin hovatarozandósága nem is képezhetné kérdés tárgyát; világosnak látszik, hogy itt csak a horvátországi helységről lehet szó.

Én az ellenkezőt merem állítani.

Mindenek előtt szemügyre veendő, hogy ama bizonyos horvátországi vár — Komocsász — nem

Hottotini Györgynek, hanem csak egyik későbbi ivadékának birtokában található s így nem lehet határozottan állítani, hogy e vár György ősi vagy ő általa szerzett birtoka volt. A «Horvát» név mit sem bizonyít. Ha magyarországi ember valamely horvátországi birtokán tartózkodott vagy legalább ezt gyakrabban meglátogatta, egészen természetes volt, hogy őt hébe-korba «Horvát»-nak is nevezték. Hogy Komocsász — melyet e néven ma már nem ismerünk — hol feküdt, nem tudjuk. Volt a petrovopoljei (= pétermezei) kerületben valamikor egy Kamicsász nevű vár, volt 1507-ben egy Kamicsászi Horvát Márk dalmát-horvát-tótországi bán, a mivel azonban nem akarom éppen állítani, hogy Komocsász Kamicsászczal azonosnak veendő.

Krbavai Gergely 1445 szept. 21-én, midőn Györgynek Dubraviczát adományozza, azt mondja, hogy azon hű szolgálatokat akarja méltatni, melyeket György már régóta «*nostris praedecessoribus et nobis*» tett.¹ Nézetem szerint ez mérvadó. Praedecessor alatt lehet helylyel-közzel az őst is érteni, de ezt rendszeren a progenitor-ral szokták kifejezni, míg praedecessor az esetek tulnyomó részében a *hivatali elődöt* jelenti. Ha már most fontolóra vesszük, hogy Árvamegyében már 1391-ben egy Hottotin nevű földrajzi tárgy, illetve helység létezett és hogy a megye egyik családja e Hottotintól nevét vette s hogy Hottotini György utódai s oldalrokonai nem Horvátországban, hanem Magyarország északkeleti részeiben terjeszkedtek, azt hiszem biztosra vehetjük, hogy azon *Hottotin* alatt, melytől György nevét vette, nem a horvátországi, hanem az *árvamegyei helység* értendő.

Dr. Wertner Mór.

¹ A Revisnyei Reviczky-család oklevéltára 14., 18., 20.

² Blagay oklevéltár 380.

¹ Hazai oklevéltár 409.

GRÓF ANDRÁSSY DÉNES

1835—1913

Társaságunkra a folyó esztendő mindjárt elején újabb gyászt hozott. Távol hazájától, Olaszország derüs ege alatt hunyta le a szemeit gróf Andrássy Dénes, társaságunk tiszteletbeli elnöke.

A magyar közéletnek egyik kimagasló, tiszteletreméltó alakja tűnt le benne az élet színpadáról, a ki nem vágyott szerepre a nagy nyilvánosság előtt, nem lépett ki a politika színterére, de a kinek emberbaráti működését százan és ezren áldották, a kinek bőkezűségét, finom művészi érzékét és képzettségét hirdetik azok a műkincsek, melyeket egy emberöltőn keresztül fáradhatatlan buzgalommal, nagy áldozatokkal hordott össze, a melyeknek nemzetsége ősi fészken, a büszke Krasznahorkaváralján fényes otthont emelt, gyarapítva vele hazai gyűjteményeinknek számát, és követendő példát adva ezzel osztálytársainak.

Társaságunk a megboldogult főurat 1907-ben választotta meg tiszteletbeli elnökévé. Nem tartozott ugyan azok közé, a kik irodalmi téren is fejtenek ki munkásságot és élte legnagyobb részét külföldön töltve el, társaságunk munkásságában tevőlegesen részt nem vett, de mint egy nagy, hazánk régi és újabb történetében oly kiváló szerepet vitt és játszó család fényes nevének viselője, birt érzékkel társaságunknak a régi magyar családtörténet felderítését, megvilágítását célzó működése iránt is. Halála súlyos veszteség a hazai kultúrára és művészetre, mely az elhunytban a bőkezű főurat gyászolja. Abban az általános gyászban, melyet elhunyta mindenfelé keltett, őszinte részvételt osztozik társaságunk is, mely kegyelettel fogja mindenkor megőrizni elköltözött tiszteletbeli elnökének emlékét.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmánya f. évi február hó 27-én *Fejérpataky László* elnök elnöklete alatt tartott ülésén jelen voltak: *Ortway Tivadar* másodelnök, *Barabás Samu*, *Csánki Dezső*, *Döry Ferencz*, *Gárdonyi Albert*, *Holub József*, *Iványi Béla*, *Makay Dezső*, *Reiszig Ede*, *Soós Elemér*, *Szentpétery Imre*, gróf *Zichy Nándor* ig. vál. tagok, *Aldásy Antal* titkár, *Szabó László* jegyző, *Sohár László* pénztárnok, *Sárközy Imre* lev. tag, *Isoz Kálmán*, *Relkovič Neda*, *Závodszy Levente* társ. tagok, *Kujáni Gábor*, *Relkovič Davorka* vendégek.

Elnök az ülést megnyitva kegyeletteljes szavakkal emlékezik meg a társaságnak nemrég elhunyt tiszteletbeli elnökéről, gróf *Andrássy Dénesről* s megemlékezését az ig. választmány tagjai mély megilletődéssel hallgatták meg. Indítványára az ig. választmány a halálet feletti gyászának és részvétének az ülés jegyzőkönyvében kifejezést ad, elhatározza, hogy az elhunythoz legközelebb álló családtaghoz részvét-irat intéztessék és hogy az elhunyt emléke a Turul legközelebbi füzetében nekrologgal örökítettessék meg.

Ezután *Kujáni Gábor* vendég felolvassa a Brodaries család őseiről szóló tanulmányát. A tetszéssel fogadott felolvasás után titkár néhány szóval bemutatja *Csoma József* másodelnöknek nemrég megjelent «A magyar heraldika korszakai» című munkáját, valamint a Thelegdi családnak XII. Lajos francia királytól 1502-ben nyert czimerlevelét.

Új évdíjas tagokul megválasztatnak 1913-tól kezdve *Dr. Domanovszky Sándor* egyetemi m. tanár, Budapest, aj. *Csánki Dezső*, *Dr. Sipos Zsigmond* rendőralkapitány Beregszász, aj. a jegyző és *Tóth Károly* főmérnök, Szekszárd, aj. *Holub József*.

Titkár jelenti, hogy a legutolsó igazgató választmányi ülésén megválasztott ig. választmányi tagok megválasztásukért köszönetet mondtak. Jelenti továbbá, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága a társaságnak a Monumenta Hungariae Heraldica III. füzetének kiadására 600 koronát szavazott meg, ugyanoly feltételek mellett, mint az az első két füzetnél történt, hogy t. i. a czimlapon kitétéssék, hogy a munka a Történelmi Bizottság támogatásával jelenik meg és hogy a Bizottság azon tagjai, kik nem tagjai a társaságnak, a munkát megkapják.

Titkár előterjeszti az 1912. évi zárszámadást és vagyonmérleget, mely a következő:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1912. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.	Előirányzat		Eredmény		Különbözlet	
	K f.	K f.	K f.	K f.	K f.	K f.
1. Pénztári maradvány 1911-ről	---	---	346 15	346 15	---	---
2. Értékpapírok kamatai	---	---	1248	1256	+	4
3. Be nem fizetett alapítványok kamatai	---	---	180	40	---	140
4. Tagdíjakból:						
a) pártoló tagok után	---	---	5000	3900	---	1100
b) évdíjak után	---	---				
5. A társulati kiadványok eladásából	---	---	250	365 04	+	115 04
6. Alapítvány-befizetés	---	---	200	300	+	100
7. Rendkívüli bevétel	---	---	20	26 48	+	648
Összesen	---	---	7244 15	6229 67	---	1014 45

A tényleges bevétel e szerint 1014 kor. 45 fillérrel kevesebb az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirányzat		Eredmény		Különbözlet	
	K f.	K f.	K f.	K f.	K f.	K f.
1. Személyi járandóságok	---	---	1600	1000	---	600
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíja	---	---	1392	1022 10	---	369 90
3. Nyomdaköltségek	---	---	2200	2236 20	+	36 20
4. Szinnyomatok	---	---	500	476	---	24
5. Metszetek és rajzok készítése	---	---	300	---	---	300
6. Irodai átalány	---	---	120	120	---	---
7. Társulati szolga díjazása	---	---	120	120	---	---
8. Újévi ajándékok, tagdíjbeszedési költségek, stb.	---	---	200	137 40	---	62 60
9. Lombard-kölcsön utáni kamatok és költségek	---	---	300	272	---	28
10. Alapítvány-tőkésítés	---	---	367 50	450 30	---	82 80
11. A Nemzeti Zsebkönyv II. évf. 2. kötetére az előfizetési felhívások stbre	---	---	100	113 20	---	13 20
12. Rendkívüli kiadás	---	---	20	30	+	10
Összesen	---	---	7219 50	5977 20	---	1242 30

A tényleges kiadások tehát 1242 kor. 50 fillérrel kevesebbet tesznek ki, mint az előirányzatban.

Előirányzott maradvány ... 24 kor. 65 fill.

Tényleges maradvány ... 252 " 47 "

Több tehát 227 kor. 82 fill

Vagyonállás 1912 decz 31-ikén:

A) Cselekvő vagyon.

I. Tényleges vagyon:

a) Alapítványi tőke:	K f.	
1. értékpapírokban	28,800	---
2. készpénzben	407 50	---
3. kötelezvényekben	3000	---
4. kötelezvény nélküli alapítványok	792 50	32,200

	K. f.
b) Alapítványi jelleggel nem bíró tőke értékpapirokban	3,400 —
c) A Nemzeti Zsebkönyv II. rész 2. kötet színes mellékleteire a takaréokban	410 —
d) A decz. 31-iki egyenleg	252 47
Összes tényleges vagyon	36,262 47
II. Követelés:	
alapítványi kamatok- és tagdíjakban	3240 —
Összes cselekvő vagyon	39,502 47
B) Szenvedő vagyon.	
I. A magy. kereskedelmi banknál	
levő lombard-kölcsön	2700 —
II. Nyomdai tartozás	4693 50
III. Lombard-kölcsön kamatai és költségek	
	104 —
Összes szenvedő vagyon	7497 50
Összes tényleges vagyon	36,262 K 47 f.
Szenvedő vagyon	7,497 " 50 "
Tiszta vagyon	28,764 K 97

Dóry Ferencz igazgató választmányi tag felolvassa a számvizsgáló bizottságnak jelentését, mely a következő:

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1912. évi pénztári állapotának és számadásának megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a folyó évi február 14-én teljesített számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni.

Eljárásunkban az eddigi szokásos módot követvén, mindenekelőtt a pénztári naplókönyvet vizsgáltuk át s annak 1912. évi minden tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdíj befizetésére nézve pedig a tagok nyilvántartási könyvében is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyveket rendben találtuk s az 1912. december 31-ikével 6229 K 67 fill. bevétellel, 5977 K 20 fill. kiadással és a folyó 1913. évi költségelőirányzatba első bevétel tétel gyanánt átvendő 252 K 47 fill. pénztármaradvánnyal lezártuk.

Ezután a házipénztárt vizsgáltuk át. A pénztár 1913. évi tételeit, kezdve a múlt évről áthozott és fentebb kimutatott 252 K és 47 fill. pénzmaradvánnyal bezárólag február 14-ig összegeztük és 1272 K 97 fill. bevételt, 619 K 20 fill. kiadást, vagyis 653 K 77 fill. pénzmaradványt állapítottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézipénztárban fedezetül 653 K 77 fill.-t készpénzben, minélfogva a kézipénztárt hiánytalanak jelenthetjük.

A kézipénztár megvizsgálása után áttértünk a Nemzeti Zsebkönyv számadásainak megvizsgálására s azt találtuk, hogy 1912. december 31-ig befolyt 40 K; e szerint a Nemzeti Zsebkönyv II.

rész első kötetének céljaira az 1913. évre áthozat 40 K. Megemlítettöknek tartjuk még, hogy az első kötet nyomdászamlájából még 1337 K 6 fill. tartozás fennáll.

Vizsgálat alá vettük ezután a törzskönyvet. E szerint a társaságnak két 200 K-ás új alapító tagnak belépése folytán a mai napon nyolcz ezer koronás (8000 K), 39 négyszáz koronás (15,600 K) és 43 kétszáz koronás (8600 K) alapító tagja van. A felsorolt, összesen 32,200 K-át tévő alapítványokból be van eddig fizetve 28,407 K 50 fill. és fizetetlen még 3792 K 50 fill. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben (számszerint 6 darabban) biztosítva van 3000 K, a miről a közvetlen szemlélet és számbavétel alapján győződünk meg, ellenben 792 K 50 fill. kötelezvényekkel biztosítva nincsen.

A társulat törzsvagyához tartozik még az az alapítványi természettel nem bíró 3400 K összeg is, a mely megtakarításokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyona összesen (32,200 + 3400) 35,600 K-át tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 28,407 K 50 fill. befizetett alapítvány és a megtakarított 3400 K, összesen 31,807 K 50 fill.-ből 31,200 K koronajáradékban, 200 K jelzáloghitelbanki nyeresemény kölcsönkötvényben a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál, 407 K 50 fill. pedig takarékpénztári könyvben a pénztárban van elhelyezve, a bank 1912. december 24-én kelt letéti kivonatának és a pénztárban őrzött takarékpénztári könyvecskéknek megtekintése által győződünk meg.

Ezek szerint a teljes vagyon állása a fentebb említett 35,600 K törzsvagyon, a Nemzeti Zsebkönyv II. rész, második kötet színes mellékleteire a takarékpénztárban elhelyezett 410 K, továbbá a fent kimutatott 1912. évi pénztári maradvány 252 K 47 fill., végre a hátralékos alapítványi kamatok és tagdíjak 3240 K, az összes vagyon 1912. december 31-én 39,502 K 47 fill. Ezen vagyonnal a következő terhek állanak fenn: a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál az alapítványi jelleggel nem bíró tőkésítés terhére felvett 2700 K lombard kölcsön és kamatok stb., e kölcsön után 1912. december 31-ig 104 K kamatok, nyomdai tartozás 4693 K 50 fill., összesen 7497 K 50 fill. E szerint a hátralékos alapítványi kamatok és tagdíjakat figyelmen kívül hagyva, a tiszta vagyon 28,764 K 97 fill.

A mi az 1912-iki zárószámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárószámadásnak részletes összehasonlítását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a bevétel az előirányzatnál 1014 K 48 fill.-rel kevesebb volt; ezzel szemben a kiadás is 1242 K 30 fill.-rel tett ki kevesebbet, úgy hogy az előirányzott 24 K 65 fill. maradvány helyett

a pénztári maradvány 252 K 47 fill l.-t teszki. Javasoljuk a tisztelt választmánynak, hogy az 1912. év végével fennálló és a vagyonállásban feltüntetett 3240 K régiebb hátraléokra nézve, hogy a pénztárnok által jegyzékbe foglalandó és teljesen behajthatatlan követelések törlése után még fennmaradó hátralék behajtása iránt intézkedni méltóztassék. Ugyszintén javasoljuk, hogy az elnökség már most lsson hozzá a tagdíjaknak minél erélyesebb behajtásához. A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál fennálló lombard kölcsön által lekötött értékpapírok értékesítésére nézve a bizottság javasolja, hogy az elnökség továbbra is utasítsassék a lombardirozott értékjegyek kellő időben való eladására, miután ez ideig a pénzpiacz alakulása az eladásra javasolt pénzművelet keresztülvitelére nem volt kedvező.

Mindezek után jelentvén azt, hogy a tisztelt elnökség az elmúlt évben is realisan és körültekintőleg gazdálkodott, javasoljuk a tekintetes választmánynak, hogy Sohár László társ pénztárnok urat a múlt 1912. évi számadásokra nézve a szokásos fenn tartással felmenteni méltóztassék.

Áttérve az 1913. évi költségvetési előirányzatra, annak tételeit 7738 K 47 fill. bevétellel, 7652 K — fill. kiadással és így 106 K 47 fill.-nyi előirányzott maradvánnyal van szerencsénk javaslatba hozni.

Budapest, 1913 február hó 14-én.

Soós Elemér
számv. bizott. elnök.

Dr. Döry Ferencz
számv. bizott. tag.

Dr. Hóman Bálint
számv. bizott. tag.

Az igazgató választmány a számvizsgáló bizottság jelentését tudomásul véve az abban foglalt indítványokat egyhangulag magáévá teszi, a számvizsgáló bizottságnak buzgó és fáradságos munkájáért, titkárnak pedig, hogy a társaság pénzügyeire való tekintettel a titkári tiszteletdíjról a múlt évben lemondott, jegyzőkönyvi köszönetet mond.

Az 1913. évi költségvetést az ig. választmány a számvizsgáló bizottság javaslata alapján a következőkben állapítja meg :

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetési előirányzata az 1913. évre.

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1912-ről	252 kor. 47 fill.
2. Értékpapírok kamatai (31,000 kor. korona-járadék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyer.-kölcsönkötvény után 4%)	1256 kor. — fill.
3. 3600 kor. be nem fizetett alapítvány után 5%	180 " — "
4. Tagdíjakból:	
a) pártoló tagok után 2000 K }	5000 " — "
b) évdíjak után 3000 " }	
5. A társulati kiadványok eladásából	250 " — "
6. Alapítvány-befizetés	200 " — "
7. Rendkívüli bevétel	600 " — "
Összesen	7738 kor. 47 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 korona, jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	1600 kor. — fill.
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai:	
a) 24 iv írói díja, ivenként 48 kor. 1152 kor. ;	
b) szerkesztés ivenként 10 kor., 240 kor.	1392 " — "
3. Nyomdai költségek	2200 " — "
4. Szinnyomatokért	600 " — "
5. Metszetek, rajzok készítése	300 " — "
6. Irodai átalány	120 " — "
7. Társulati szolga díjazása	120 " — "
8. Ujévi ajándékok, tagdíjbeszedési költségek, stb.	200 " — "
9. Lombard-kölcsön utáni kamatok és költségek	300 " — "
10. Alapítvány-tőkésítés	200 " — "
11. Mon. Hung. Herald. III. füzetére	600 " — "

Összesen 7632 kor. — fill

Bevétel 7738 kor. 47 fill.

Kiadás 7632 " — "

Előirányzott maradvány 106 kor. 47 fill

Titkár ezután jelenti, hogy a Magyar Nemzeti Szépkönyv II. sor. II. kötetének Nemes Családok II. kötete kiadására Szily Kálmán min. tanácsos, akadémiai főkönyvtárnok és Hoitsy Pál urak közbenjárására az Országos Kaszinó 3000 K-át szavazott meg a társaságnak azzal a kikötéssel, hogy a kötet legkésőbb 1914 folyamán jelenjék meg. Minthogy e nagylelkű adomány következtében, hozzászámítva a jelentkezett előfizetőket, a kötet kiállításának költségei túlnyomó részben fedezetet nyernek, az igazgató-választmány az elnökség indítványaihoz képest a kötet kiadását elhatározza, újabb előfizetési felhívásokat bocsát ki, az eddig jelentkezett előfizetőket pedig körlevélben értesíti, hogy a kötet előreláthatólag a folyó év végével meg fog jelenni, valamint erről a körülményről azokat is értesíti, a kik a kötet címzer mellékleteire a pénzt már régebben beküldötték. A kötet utáni tiszteletdíjat egyelőre 1600 K-ban állapítja meg, végül elhatározza, hogy az Országos Kaszinó igazgatóságának a nagylelkű adományért, Szily Kálmán és Hoitsy Pál uraknak szives közbenjárásukért az elnökség a társaság köszönetét átiratban fejezze ki. A kötet szerkesztőül az igazgató-választmány egyhangulag Dr. Reiszig Ede és Dr. Holub József ig. választmányi tagokat választja meg és utasítja őket, hogy a kötetbe felveendő családok jegyzékét állítsák össze és terjesszék az ig. választmány elé.

A pénztárnok jelentése szerint a társaság bevétele az ülés napjáig 1348 K 82 fill., a kiadás 689 K 44 fillér volt, az egyenleg tehát 659 K 38 fill.

Ezután az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Döry Ferencz és Szentpétery Imre ig. vál. tagokat kérve fel az ülést bezárja.

SZAKIRODALOM.

Urkundenlehre von W. Erben, L. Schnitz-Kallenberg und O. Redlich. III. Teil. Die Privaturkunden des Mittelalters von Oswald Redlich. München und Berlin 1911. VIII + 283. (Below-Meinecke Handbuch etc. Abteilung IV.)

Below-Meinecke sikerült vállalatának e kötete harmadik része annak az Oklevéltannak, melynek első részében Erben oly kitűnő összefoglalást adott a királyi oklevelekről. Magában kellett foglalnia mindazt, a mi ez utóbbiban és a pápai okleveleket tárgyalandó kötetben nem foglalhat helyet, a mit «magánokleveleknek» (Privaturkunden) szoktak nevezni. Sokat irtak már arról, hogy ez elnevezés nem megfelelő, nem fedi a meghatározandó fogalmat. Nem akarunk e kérdéssel bővebben foglalkozni, csak rámutatunk arra, hogy ez elnevezést mindenki rossznak tartja, de más hiányában megtartása szükséges. Ha valaki, úgy Redlich volt hivatva e kötet megírására. Mint Ficker tanítványa, ki először mutatott rá az inkább jogtörténeti, mint történelmi emlékek ez elhanyagolt csoportjára, kezdettől fogva foglalkozott e kérdéssel. Mint a bécsi Institut tanára egész nemzedéket nevelt, mely az oklevelek ezen csoportjával foglalkozva lehetővé tette a munka megírását. A dolog természetéből, az anyag rendkívüli terjedelme hozza magával, hogy nem adhat mindenütt befejezett eredményeket, hanem csak rendszerbe foglalja azt, a mit az eddigi munkálatok gyümölcsöztek. Éppen az adja meg e könyv érdekességét, hogy sok helyütt mutat arra, hogy mit kellene még tisztázni, mely irányban kellene a továbbkutatásnak haladnia. Míg a királyi oklevelek tana úgyszólván csak a német-római birodalom, s némileg Franciaország területét öleli fel, addig Redlich-ről el kell ismerni, hogy látóköre a legszélesebb s még ott is be-bemerkol az említett területen kívül álló anyagba, hol csaknem teljesen hiányoznak az előmunkálatok.

A könyv öt fejezetre oszlik: 1. A római-germán oklevél. 2. Az oklevél elleni visszahatás kora. 3. A papsági oklevél a XI–XIII. századig. 4. A kancelláriák és egyéb oklevéladó helyek. 5. A közjegyzői oklevél a XII. század óta.

Az öt közül a két első fejezet van legjobban kidolgozva. A római-germán oklevél ismertetésénél a nagy jogtörténész Brunner nagyszabású munkáira, az oklevél elleni reakció koránál pedig saját maga és tanítványai számos dolgozatára támaszkodhatik. Az első fejezeten a Brunner-alkotta megkülönböztetés carta és notitia között vonul végig. Az előbbi a diszpozitív, rendelkező oklevél, mely befejezi, úgyszólván alkotja a jogcselekményt, az utóbbi bizonyít, de csak közvetve felsorolja a tanukat, kik a szóbanforgó jogcselekményről bizonyosságot tehetnek. E két típus

megtalálható már a római viasztáblákon, tőlük vették át a hódító germánok: keleti és nyugati gótok, burgundok. A frankoknál és longobardoknál azonban az átvétellel egyidejűleg kezdődik meg a visszahatás. Itáliában két terület közt kell különbséget tenni: római- és longobard-jog szerint. Az előbbin a tabelliók, mint szervezett czéh lassanként elnyerik az oklevéladás kizárólagos jogát, az utóbbin másoknak is megvolt e joguk. A formulákat, a carta és notitia közt megkülönböztetést téve, átveszik ugyan s a traditio cartae fejezi be a jogcselekményt, de lassan elmaradnak a notitia formulái, úgy, hogy már alig mehet oklevélszámba. A ratoroman oklevél Rátiában egészen a XII. századig megtartja a római hagyományt. Különös figyelmet fordít még az angol-szászok okleveleire, kik Rómától, I. Gergely hittérítőitől vették át az oklevéladás szokását. Itt a királyi oklevél is teljesen meg egyezik magánoklevéllel. Seholy sem tulajdonítottak az oklevélnek oly nagy jogi hatást, mint az angol-szászoknál, hol elégséges volt az oklevél átadása ahhoz, hogy a birtok, melyről szólt — újabb oklevél kiállítására nélkül — az oklevél új tulajdonosa kezére jusson.

Más volt azonban a frankok és longobardok fel fogása az oklevél jogi hatásáról, mint a rómaiaké. A traditio cartae tényében, melyet főleg az egyházak követeltek meg, csak symbolikus cselekményt láttak s utóbb csak üres pergamen-lapot adtak át az investitio egyéb jeleivel. Igaz ugyan, hogy azután oklevelet is állítottak ki, de ez már lényegében csak notitia. A germánoknál csak a királyi oklevélnek volt teljes bizonyító ereje, melynek nem volt szüksége tanukra. Ez megtámadhatatlan, míg a magánoklevél megtámadható, még pedig úgy, hogy az oklevelet bemutatónak félnék kell azt tanukkal védeni. Redlich, mindamellett, hogy Brunner tanára épít, elkerüli annak merev alkalmazását, mi csak előnyére válik.

Minthogy a notitia csak arra szolgál, hogy bizonyítás esetében a tanukat ismerjék, a formális részek lassan teljesen elmaradtak s csak egyszerű feljegyzéseket irtak már megtörtént jogcselekményekről és a tanukról, a kik előtt azok lefolytak. Ezen feljegyzéseket mindig az irta, a ki oklevélkiállítás esetében az elfogadó volt. Több feljegyzést tettek egy-egy pergamen-lapra s utóbb azokat könnyebb áttekinthetőség céljából könyvekbe, codexekbe gyűjtötték. A tanukat az ily könyvekbe másolt feljegyzések is megőrizték. Már a IX. századból vannak ily «traditios könyvek». Utóbb mindjárt a könyvekbe jegyezték fel a jogeseteket, a legtöbb mégis csak egyes följegyzések alapján készült másolat. Bajor területen e könyveknek bizonyító erejük is volt bizonyos kérdésekben, mint pl. hogy valaki egy egyházi testület censuralisa-e vagy nem. A traditios könyveknek más céljaik is

voltak: belőlük ismerték a jövedelmeket, a birtokkezelést stb.

Az egyház birta rá, mint legnagyobb birtokos, a germán népeket a római oklevél átvételére, az egyháznak lehetett legkellemetlenebb az oklevélnélküli kor s ezért korán megkezdődött a visszahatás ez állapot ellen, mely különösen Dél-Németországban uralkodott. Hisz az oklevél nem veszett ki itt sem egészen. A királyi és pápai oklevelek utánzásra ösztönöztek, mint a melyek oly szilárdan biztosítottak egy-egy birtokot. A római oklevél azért nem tudott állandóan meghonosodni a germánoknál, mert hitelességét kézírása tette, a mi nem volt megfogható bizonyíték az íráshoz nem értő népeknek. A chirographum csak kétoldalu szerződéseknél bizonyíthatott. Más a pecsét, mely a királyi oklevelek tekintélyét is annyira biztosította.

A harmadik fejezetben a pecsételés szokásának eredetét és elterjedését ismerteti. Eleinte mint tulajdonosa jegyét használták, főleg idézéseknél. Nem érdektelen, hogy csak a magyar törvények és szokás ismeretével, melyekre Sufflay figyelmeztetett, lett bizonyossá, hogy a peesétet oklevél nélkül is használták idézésekre. Először a királyi okleveleken szorított ki minden más hitelesítő részt. A X. század első évtizedeiben kezdenek a legfőbb egyházi és világi nagyok pecséttel élni s már a XII. században egészen elterjedt a pecséthasználtság szokása. Czélszerűsége mellett más tényezők is előmozdították elterjedését: a kánonjog és a czimerek fellépése. Az előbbi megkövetelte, ha a tanúk meghaltak, a hiteles személy írta, vagy hiteles pecséttel (sigillum authenticum) ellátott oklevelet, a czimer meg érthetőbbé tette a pecsétet. A XIII. században már nincs is pecsét czimer nélkül. A tanukkal való bizonyítás egyelőre a pecsétes oklevelek mellett sem szűnt meg, azonban a XIII. század végén már ez a fontosabbik. Redlich szerint a XIII-XIV. század folyamán úgy fejlődik a dolog, hogy az oklevél megpecsételése teszi befejezetté a jogcselekvényt s így újból dispositívá az oklevelet.

A mit ezekután az elfogadó szerepéről mond az oklevél kiállítása körül valóban megfontolandó s nemcsak a magánoklevélről áll, hanem a királyiakéról is. A XII. században és a XIII. század első felében az oklevelet rendszeren az elfogadó fogalmazza és írja, vagy legalább írja, avagy fogalmazza, hisz a fejedelmeknek és a püspököknek még nem voltak kancelláriák. A szerző táblázatát állított össze az eddigi kutatások eredményéről. Az oklevelek provenienciájának megállapításánál az írásösszehasonlítás fontos. Itt is fontosabb az elfogadó összes okleveleit ismerni, mint a kiállítóét.

Ez átmeneti kor egyszersmind az oklevelek újból való kiadásának (Neuausfertigung) kora. A mint szükséges volt oklevelek szerzése a régi egyszerű fel-

jegyzések helyett, ép úgy kellett számolni a megváltozott birtokviszonyokkal, meg azon kívánsággal, hogy az utód megerősítse jogelődje birtokait. A lényeges ebben, hogy az oklevelet később újból kiadják bővítve, változtatva a nélkül azonban, hogy erről szó volna, úgy, hogy a szöveg teljesen úgy tűnik fel, mintha eredeti volna. Ezekon kívül hamisítvány is van bőven ebből az időből. Az oklevelek emelkedő értéke, az okleveles bizonyítás előtérbe nyomulása oka a sok hamisításnak. E kor vezet be az igazi okleveles kort, melyben kancelláriák és oklevéladó hatóságok fejlődnek ki. Összefüggésben áll ez a területi hatalom emelkedésével és a városok autonomiájának fejlődésével. Érinti ezután röviden a különböző kancelláriai könyveket, melyek a diplomatikai kutatást az alkotmány és közigazgatástörténettel oly szoros összeköttetésbe hozzák. A XIII. századtól kezdve az oklevelek egyformák lesznek és a registratura- és számadás-könyvek lépnek előtérbe.

Mínthogy nem mindenkinek volt hiteles pecsétje, ellenben voltak olyan pecsétek, melyek mások ügyeiben is bizonyítottak, kifejlődtek oly intézmények, melyek hivatalosan foglalkoztak oklevéladással. Ilyen Franciaországban az officialatus, mely a püspökök bíráskodási jogköréből fejlődött ki, Magyarországon pedig a hiteles helyek. Ezeket Hajnik nyomán ismerteti. E sorok írója támogatta szerzőt az idevonatkozó irodalom megismerésében. A városokban a városi hatóság előtt történtek a jogi változások. A flandriai városokban a chirographum jött divatba, melynek egyik példánya a városi levéltárban maradt, a rajnai városokban meg a Schreinurkunde terjedt el, melynek az adta meg a hitelt, hogy a hivatalos szekrényben őrizték. Ezeket eleinte rotulusokra írták, majd könyvformát vettek fel. A városi könyvek mellett a pecsétes Ratsurkunde is elterjedésnek örvendett. Az utolsó fejezetben még az Itáliában és a szomszédos területeken kifejlődött közjegyzői intézményről a közjegyzői oklevelek jegyeiről, a megőrzésük céljából készült imbreviatura-könyvekről szól. A notariátus Itálián kívül Német- és Franciaországban is elterjedt, sőt szerinte nálunk is erősen volt képviselve. Ez azonban nem áll. A közjegyzőség hazánkban igen alárendelt szerepet vitt a hiteles helyek mellett.

Csak vázlatosan ismertettük a könyv gazdag tartalmát. Az anyag különösen az utolsó részekben oly terjedelmes és változatos, az előmunkálatok pedig oly gyérek, hogy gyakran csodálunk kell, mily világos Redlich összefoglalása, mily áttekinthető előadása. Ha még meggondoljuk, hogy ez az első ilyen természetű összefoglalás, úgy minden szakember csak örömmel üdvözölheti e minden tekintetben elsőrangú kézikönyvet, mely bizonyára számos új munkára fog buzdítást adni.

Eckhart Ferencz.

Schiller Chr. Wilhelm: Chronik des ungarischen Adelsgeschlechtes von Schiller 1902.

Hatalmas kötet, már külső alakjával is tiszteletreméltóan tárja elénk a Schiller-család három évszázados történetét. A késő unokák kegyelete szentelte e diszművet a rég elköltözött örök emlékének. Nincs nagy nyilvánosságnak szánva, a szerző kézirat gyanánt nyomatta ki. Tartalma is olyan, hogy hangjának közvetlenségével s adatainak meghitt jellegével inkább a családtagokhoz szól, kik természetes szeretettel függnek az elköltözött ősök emlékének, kiknek minden életrajzi apróság becses. Az a meggyőződésünk, hogy ez az igazi családtörténelem, a mely nem arra helyezi a fősúlyt, hogy egy darab köztörténelmet nyújtson s e mellett elhanyagolja a család benső életének föltárását. Így csak az írhat, a ki maga is a családhoz tartozik, s a ki nem csupán tudományos kedvtelésből dolgozik, hanem szíve természetes vonzalmának is szabad folyást enged.

A munkát 1905. szeptember 25-én terjesztette a szerző a Boroszlóban, a család német ágának törzshelyén összegyűlekezett első családi tanácskozás elé, a mely annak kinyomatását elhatározta. Ezzel azonban nem zárta le a szerző művét, mert 1911-ből is találunk benne adatokat. Sőt a következő nemzedékek életrajzi adatainak megörökítéséről is gondoskodott s a diszmunka megfelelő helyein üres lapokat hagyott azok beiktatására.

A Schiller-család nemességét 1633. április 6-án kapta II. Ferdinánd királytól. A nemességszerző Schiller Kristóf szentgyörgyi vásárbíró volt, kinek csupán leánygyermek maradt s így családja fiágban kihalt. A nemességet a királyi kegyelem testvéreire, Györgyre és Gáspárra is kiterjesztette s ezektől származott le a család ma is virágzó magyar, illetőleg német ága. A magyar ág őse György még Szentgyörgyön lakott, fia István azonban már Sopronba költözött át s itt ütötte fel székhelyét a család magyar ága. Gáspár leszármazottai nem maradtak Szent-Györgyön, hanem Győrbe költöztek át. Győr azonban nem vált a család ez ágának állandó fészkévé, mert 1750-ben Schiller János Boroszlóba költözött át s megalapította a család német ágát. Ezzel a család ismét visszajutott a német földre, a honnét egykor vándorutjára indult. Nem vált azonban hűtlenné a magyar földhöz, a mely századokon át táplálta, mert egy virágzó törzset hagyott itt s a visszánémetesített ág is hűen megőrizte szívében a magyar föld s a magyar faj szeretetét. Ugyanazon törzs különböző hajtásai idővel más-más jelleget öltöttek: a magyar ág tulnyomóan a közpályán szerepelt, a német ág ezzel ellentétben inkább a kereskedelem és mezőgazdaság terén tűnt ki, s ez uton tekintélyes vagyonhoz is jutott, a mint ezt a diszmunkában bemutatott kastélyok sorozata igazolja.

Bármennyire méltányoljuk azonban azt a meleg szeretetet, melylyel a szerző a családtagok legapróbb életrajzi adatait is felkutatta és feljegyezte, még sem hagyhatjuk szó nélkül tévedéseit és hibáit, melyek a család XVII. és XVIII. századi emlékeinek ismertetése kapcsán jutottak művébe. A szerző nem magyar ember s nem vett annyi fáradságot, hogy a magyar történelmet, a magyarság letűnt intézményeit tanulmányozta volna. Ismereteinek fogyatékosága következtében aztán sok furcsaságot állapított meg az okleveles emlékekből. Kár, hogy ennek következtében a különben értékes diszmunkába olyan hibák jutottak be, melyek tudományos értékének rovására esnek. E hibákból azt is meg kell állapítanunk, hogy családtörténelmet nem szabad tisztán műkedvelésből, minden tudományos előkészültség nélkül írni, s a tárgy szeretetén kívül sok szaktudást kell bevinni, hogy e téren maradandó becstűt alkothassunk.

A szerző 1904 nyarán felkereste mindazon magyarországi helyeket, a hol ősei éltek. Felkereste első sorban a pozsony megyei Szentgyörgyöt, melynek levéltárában a XVI. századtól kezdve fennmaradtak a Schiller-család emlékei. Kijegyzett minden látszatra is jelentéktelen levéltári adatot s nagy szorgalommal buvárkodott a régi anyakönyvekben. Talán tulsokat is jegyzett, mert olyan adatokat is kiírt és közölt, melyeknek igazán nincs történeti értékük. (P. o. mikor és kikenél szerepeltek keresztszülőkül a Schiller-család tagjai!) Ez azonban nem olyan nagy hiba, mint az okleveles emlékek téves értelmezése, a miből bizony sok mutatványt találunk. Így mindjárt a litteræ armales katonai nemességgel (Militáradel) való fordítása, illetőleg magyarázása. E magyarázatnál ugyan levéltárosi tekintélyre hivatkozik, azt kell hinnünk azonban, hogy itt félreértésről lehet szó, mert ilyet magyar levéltáros még sem mondhatott.

A katonai nemesség gondolata annyira tetszetős a szerző előtt, hogy hajlandó a czimerpajzsban előforduló hármashalmot az 1620 évi fehérhegyi csatára visszavezetni a hol a megnemesített ősök vitézkedtek. Pedig ez az állítólagos hármashalom semmi más, mint a griff lábainak elhelyezésére szolgáló alapzat, a melyet semmi egyéb nem tesz szükségessé, mint a magyar heraldikai ábrázolás természetűsége. Egyéb szempontból is rosszul értelmezi a szerző a czimerképet, mikor a négyelt pajzsban elhelyezett két czimerképből arra következtet, hogy a család már a nemesítés előtt is viselt nemesi vagy polgári czimert, a mely természetesen ősi német czimer volt. Nem áll az t. i., hogy az ujonnan nemesítettek czimere szükségképen csupán egy czimerképből állott s a két czimerkép már czimerbővítés, mert ez időben már összetett czimerképeket is szerkesztettek. Különösen pedig abban téved a szerző, a mikor a rózsát német

czimeralaknak minősíti, mert éppen a magyar heraldika nagyon kedvelte a rózsát. A Schiller-család czimerében nincs semmi idegen, egészen magyar az, a XVII. századi magyar heraldika terméke, a melyet első látásra felismer minden szakértő s magyarázatához nem szükséges német ősczimert felvennünk. A Schiller-család négyelt czimerpajzsában egyszerűen a harántpólyában elhelyezett rózsza és a liliumot tartó griff váltakoznak.

Szerző megállapítja a nemességszerző ősokról, hogy a mészáros mesterséget gyakorolták s valószínűk tartja, hogy e téren teljesített szolgálataikért kapták nemessegüket is. Igyekezik azonban társadalmi állásukat előkelőbb színben feltüntetni, a mikor hozzáteszi, hogy állattenyésztéssel is foglalkoztak. Ez mindenestre bizonyításra szorul! De bizonyításra szorul azon állítás is, hogy tekintélyes magyar családok emelkedtek ki a mondott társadalmi osztályból. Az pedig igazán új minden magyar történetbuvár számára, hogy még a Rákóczyak ősei is mészárosok voltak.

A munka legnagyobb fogyatékoságai ez oklevélfordítások. Az eredeti czimereslevél fordításába, sajnos, megbocsáthatatlan hibák csuszta be. Csak néhányat sorolunk fel. Pázmány Péter bitorosi czime — tituli sancti Hyeronimi presbyteri cardinalis — szerinte: des titl. Presbyters des hl. Hieronimus Thelegdy János kalocsai érsek czime — Colocensis et Bachyensis exclesiarum canonice unitarum archiepiscopo: als Canonicus zu Colocen und Bachien. Gróf Zrinyi Miklós főlovászmester czime — comite Nicolao a Zrinio agazonum — dem Grafen Nicolaus von Zrinio zu Ergaz! És ilyen hibát nagy mennyiségben sorolhatnánk még fel. Kár, hogy a latin fordításokat nem szakemberek közbenjöttével végezte a szerző. A magyar eredetiek fordítása sokkal jobban sikerült. A latin szövegek átírásai azonban éppen olyan rosszszak, mint ugyanazon szövegek fordításai. Ezek, sajnos, mind olyan hibák, a melyek nem menthetők, s a mint említettük, a munka tudományos értékét lényegesen leszállítják.

Nagy elismeréssel kell végül megemlékeznünk a munkát diszítő képekről. Ezek nem csupán a munka diszére szolgálnak, hanem tudományos értékét is emelik. Egész sereg régibb és újabb arczképet mutat be a szerző, melyek embertani szempontból méltán megérdemlik a figyelmet, mert ugyanazon embertípus százados elváltozásait tanulmányozhatjuk bennük.

Mindezeket összevetve, meg kell állapítanunk, hogy a Schiller-család története érdekes irodalmi jelenség, mert követendő példát nyújt arra, hogy lehet és kell megszerkeszteni egy család történetét a nélkül, hogy köztörténelem váljék belőle. Bizonyos, hogy elsősorban a családtagokat fogják érdekelni a nagy-

mennyiségű életrajzi apróságok, de bizonyos az is, hogy a családtörténet elsősorban mégis a családtagoknak van szánva. A magyar viszonyok ismertetésébe becsuszott botlások arról tesznek tanuságot, hogy idegen viszonyokról csupán nagy körültekintéssel szabad írni s szaktanulmányok nélkül nem is szabad ilyesmire vállalkozni.

Gárdonyi Albert.

Ifj. Hellebront Kálmán: Családtörténeti jegyzetek. I. Füzet. Budapest. Pesti könyvnyomda részv. társ. 1912. 168. lap.

Családtörténeti íróink száma ismét gyarapodott egy új erővel. Az ifjú szerző, nem a levéltárnokok gárdájából került ki, kiknek hivatása a porlepte iratok között kutatni és kiknek alkalmá és módja van ezekkel foglalkozni és lehet mondani, ezeknek kötelessége kutatásaik eredményét nyilvánosságra hozni, munkáikat a legtöbb esetben a pontosság és a nagy adat halmaz jellemzi. Viszont pedig meg vagyunk szokva, hogy a dilettansok nagy része legtöbbször oly lehetetlen munkákkal lép a világ elé, melyekből kéri a genealogiában való járatlanság és az, hogy a szerzőket semmi más mint a hiúság vagy az anyagi érdek vezette. Hellebront munkájáról ezeket nem mondhatjuk s így könyve családtörténeti irodalmunkra figyelmet érdemlő nyereség, részben pontos adatainál fogva, részben pedig azért, mivel munkájában főleg oly családok leszármazásával ismerkedünk meg, kiknek leszármazása eddig sehol közölve nem lett.

Munkája részint anyakönyvek, részint családi közlések és részint levéltári kutatások alapján készült.

A munka legbecsesebb részét képezik az anyakönyvi adatok alapján készült családfák; minden családtörténet író tudja, hogy ezek összeszedése mily nagy fáradsággal és költséggel jár.

Becses részét képezik a családi leveles ládákban közölt adatok is. Ezen közleményeknek azonban nagy hibája, hogy a szerző a megjelent forrás munkákat és az ezekben szétszórt adatokat nem használja fel.

Kevésbé értékes részét képezik a családi közlések és a levelesládákban lévő genealogiai táblák közlése. A családi közlések köztudomásulag a régibb leszármazásokra, a legtöbb esetben hibás és hamis adatokat tartalmaznak, épen úgy, mint a levelesládákban lévő genealogiai táblák. Azt hiszem nem fogja a szerző rossz néven venni, ha figyelmeztetem őt arra, hogy a családi közlésekben ne bizzon vakon, hanem ha módjában áll, nézze át a család iratait is.

A munka két részből áll; az első rész 70 család részben teljes, részben töredékes leszármazását tartalmazza; a második rész a függelék, melyben a Gömör és Kishont vármegye levéltárában őrzött armalisok és nemesi jegyzőkönyvek, továbbá Győr vármegye levél-

táraban őrzött és a megyében kihirdetett armalisok jegyzékét közli.

Az ismertetett 70 család közül 7-re a mohácsi vészt megelőző időkből találunk adatokat, u. m. Bak, Bajánházy alias Hensellöczy, Gencsy, Horváth alias Radic, Kosztolányi, Perneszy, Szentgyörgyi de Abád.

A Bak, illetve Kövesdy és Mohoray családokról egy teljesebb családfát találunk Szabó: Széchényi cs. tört. című művében. Farnosy Vid elvéve Mohoray Zsuzsannát leszámazói a mohorai Vidfy nevet veszik fel. (Turul III. évf.)

A Bajánházy alias Hensellöczy család leszámazási táblájáról hiányzik Ilona Daróczy Györgyné. (Leleszi lt.)

Gencsy. A közölt családfa részben kiegészíthető lett volna Petri: Szilágym. monographiája és a Károlyi cs. okl. adataival.

Kosztolányi családnál megemlítendőnek tartom Mátyás király adománylevelét Coztholáni néhai Pál fiai György, Polycarp kir. secretarius és Mihály részére (Mosonm. rég. egyl. lt.), ezen okmány azért érdekes, mert ez ideig sem György, sem Polycarp családi viszonyait nem ismertük. Ha nem csalódom, ezen Pál egy személy a II. táblán szereplő Pállal. (1373—1437.)

Perneszy Jánosnak, ki 1599-ben élt neje Paksy Katalin volt, nővére Kata pedig Hagymássy Gáborhoz ment férjhez. Jánosnak Ferenczen kívül több gyermeke volt, u. m. Kata, Anna, Bora és István. Ferencz leánya Judith, Meszlényi Benedek felesége volt. (Novák cs. ltban levő genealogia.)

A Szentgyörgyi de Abád családra sok érdekes adat található a br. Bánffy okl. I. kötetében.

Daróczy Zoltán.

A FRICSI FEKETÉK.

«Erdélyben mindenki atyafi egymással». E közmondás szállott az atyafiságtartó régi idők-ből a mai anyagias korra, midőn nemzeti örökösödési jogunk úgyis fel lévén már forgatva, a rokonság is elvesztette értékét s feledésbe megy. Legfeljebb annyiban áll még fenn e híres erdélyi atyafiság, hogy miként annak révén őseink sokat perlekedtek, ha azért nem is mindig ellenségeskedtek: mi most viszont mindig ellenségeskedünk, ha már nem is perlekedhetünk egymással. Ez sokkal modernebb dolog!

A hajdani családi perekből — az akkori ügyvédeken kívül — legtöbb hasznuk az utókor genealogusainak volt. Ritka kivétel az, mi épen a most tárgyalandó családnál megesett s mit az indolenciától óvó például elő kell adnom: hogy a rá vonatkozó adatoknak s mondhatni az egész ősi levéltárnak, megsemmisülését épen a családi perlekedés idézte elő. A családi levéltár ugyanis, mely állítólag több ládát betöltő s nemcsak hazai, hanem lengyel oklevelekben is bővelkedő volt, egy per folytán épen az absolutismus végnapjaiban birói zár alá helyeztetett. Csakhamar beállott a politikai rendszerváltozás; új és még újabb területi beosztások, más és más bíróságok léptek életbe, a családtagok pedig, perük már be lévén fejezve, nem törődtek levéltárakkal, s mire én vagy két évtized mulva kutatni kezdtem utána, már nyoma veszett. Így kénytelen voltam éveken át az országos s más közlevéltárakból és rokon családok okleveleiből mondhatni szemenként gyűjteni össze az adatokat; s csak ezelőtt pár hóval véletlen szerencse folytán jutott tudomásomra, hogy fenmaradt az egyik 1823-ban elhalt családtagnál volt levelek-

nek egy hiteles regestruma, melyet mai tulajdonosa Martián nyug. honvédőrnagy ur nekem aztán át is engedni sziveskedett, s fenmaradt még egy pár ugyanazon levéltári részlethez tartozó oklevél is, melyeket a sajóudvarhelyi Fekete-féle birtok megvásárlója a padláson talált s aztán lemásolás végett szintén kezeimhez juttatni szives volt.

Sikerült tehát mindezekkel annyira teljessé tennem adatgyűjteményemet, hogy a Kővári s Nagy Iván-féle munkákban s a Mike Sándor kézírataiban is csak meglehetősen hiányosan található genealogiák helyett e család okleveles alapon szerkesztett s lehetőleg teljes nemzedékrendét, mely az eddig ismert legelső törzset is még egy pár régibb izzel megelőzi, most már bemutathatom.

Általános genealogiai érdek teszi indokolttá, hogy Erdély összeatyafiságosodott családjai között a Feketékkel tisztába jöhessünk. Csak felületes áttekintéssel is közel kétszáz különböző rangú és sorsú családot számláltam össze, melyek egyik vagy másik tagjának Fricsi Fekete ősei voltak; s elmondhatni, hogy ha valaki két egymástól távol eső erdélyi család közt közelebbi vérbeli kapcsot nem talál, azt vagy az idegenből betelepedett Logofet családban, melynek utódai — bárha Erdélyben alig két generációt ért meg — úgyszólván fél Erdélyt kiteszik, vagy pedig, ha ebben nem, akkor a Fricsi Fekete családtól származó vonalakon találhatja legkönnyebben meg.

De bármekkorra legyen is a család genealogiai jelentősége, — melyet már azonnal a Fekete Lőrincz Erdélybe településével nyert,

kinek leányait az itteni legelőkelőbb régi törzsökös, nagyvagyonu s közéletünkben kiváló szerepet játszó családok tagjai siettek feleségül venni, — mégsem lehetett mai napig sem kideríteni, hogy e Fekete Lőrincz elődei, kik közül egy párt, mint Sárosmegyében élőket még felkutatnom s táblámra is elhelyeznem sikerült, voltaképen kik voltak, miféle nemzetségből származtak?

A családi hagyomány, elődeinek Csernovszki nevet tulajdonítva, lengyel származásról regél; régi családtörténeti íróink is ennek hatása alatt állanak.¹ Kővári a Szapolyaiak idejében állítólag Lengyelországból való beszármazásról beszél; Nagy Iván is átveszi ezt, de Kemény János fejedelem önéletírása nyomán már helyesebb irányba indul s a Bethlen Gábor uralkodása alatt csakugyan Lengyelországból jött Fekete Lőrincz elődeit oda kivándorolt magyaroknak mondja.

Én sem mellőztem e kérdést, s tisztázásában egyebek között a lengyel genealógiában kiválólag avatott dr. Balzer lemergi egyetemi tanár urhoz is folyamodtam, kinek szives kutatásai azonban a lengyel származást s Fekete Lőrinczünknek a Csernovszki nevű vagy más lengyel családokkal való összeköttetését sem genealogiai sem heraldikai úton legkevésbé sem tették valószínűvé.

El kell fogadnunk tehát, a mit különben Kemény János önéletírása — miként látni fogjuk — határozottan is állít, hogy Fekete Lőrincz, noha Lengyelországban növekedett s fiatal korában ott is vitézkedett, de *magyar* volt, s atyja is csak ideiglenesen keresett Lengyelországban hazát. Ez ottani szereplések s a családi levéltárban csakugyan nem hiányzott néhány lengyel irás² (melyeket Lőrincz ideje óta a családban valószínűleg senki sem tudott elolvasni) kéltették a jóhiszemű családi hagyományt; mihez hozzájárulhatott az is, hogy Lőrincz atyja talán nem is volt közülök az első, ki Lengyelországba rövidebb vagy hosszabb időre kikerült. Hiszen

¹ L. Kővári: Erd. nev. csal. 85, Nagy Iván M. csal. IV. 146 l.

² Az 1823-iki regestrumban (melyet ezután csak röviden «Regest.» alatt fogok idézni) fasc. VII. nr. 58 alatt: «öt darabotska egyben kötött lengyel és német irások» említettnek.

fészkük a Lengyelországgal szomszédos s vagyoni dolgokban nem bővelkedő Sárosmegyében volt; de különben is Lőrincz anyai ősei, a Tóthfalvi Kuntzkiak és Svábotzkiak, ha talán nem is épen lengyel eredetűek, de szepességiek voltak, hol a magyar és lengyel terület akkor a legnagyobb tarkaságban volt egymás közt megoszolva. E mellett nem szabad elfelednünk azon körülményt sem, hogy Báthori Istvánnak lengyel királylyá választatása óta a Báthori ház hiveinek, kik mint a Feketék ősei is főképp hazánk felvidékén voltak elterjedve, mind több és több alkalmuk és okuk volt, akár ragaszkodásból akár saját boldogulásuk végett, Lengyelország felé gravitálni s szolgálataikat oda felajánlani.

Ezek tisztába hozatala után most már azt kellene kimutatnom, hogy Fekete Lőrincz, kit már első megjelenésekor tekintélyes és jó összeköttetésű embernek látunk, minő nemzetségből származott, vagy legalább is kik voltak Sárosmegyében vagy Szepes földén régi atyai ősei s állottak-e ezek vérségi összeköttetésben a más előnéven ismert Fekete családokkal?

Sokat fürkésztem ez irányban is. Évek óta levélváltásaim voltak többekkel a különböző Fekete családok tagjai közül, kutattam a leleszi konventnél s igénybe vettem a sárosmegyei forrásokat is. Az eredmény annyi: hogy Fekete Lőrincznek atyai nagyatyjáig még sikerült okleveles biztossággal felhatolnom, s egy ez utóbbi-tól leszármazó s úgy látszik, Sárosmegyében elenyészett rövid mellékágot is találtam, valamint egy pár leányág kiinduló pontja is felderített; de ezeken túl haladni nem tudtam.

A Fricsei Feketék közt fennállott családi hagyomány, mely őket a galanthaiakkal egy eredetűnek, csak különböző valláshoz (amazokat az ev. ref., utóbbiakat a rom. kath. valláshoz) tartozóknak állította, s az a másik is, melynek alapján a részben szintén Sárosmegyéhez tartozó Nagyiváni Fekete család némely tagjai Fricsei Fekete Lőrinczet az ők családjuk vérének hitték, semmi beigazolást sem nyerhettek; s mindössze csak az derült ki, hogy a XVI—XVII. század folytán mindezen családoknak voltak — épen az első ismert izeken — egyes, a Fricsei Fekete családbeliekkel *azonos keresztnévű* ősei, a kiket azonban egymással identifikálni teljességgel nem

lehet.¹ Czimereik is merőben különbözők lévén, ugyanazon törzsből származásukra semmi számbavehető támpont nem mutatkozik.

Fekete Márton áll tehát táblámon mint a legelső ismert törzs, kivel a nemzedékrendet okleveles alapon megkezdhetjük. Egy a Feöldy-Doby levéltárban eredetiben fenmaradt de hézagossá s csak töredékesen olvasható oklevélről szól arról, hogy: «anno 1596 Szent Bálint napján az o Calendarium szerént woltunk Fricben in Comitatu Saaros szolgabiro és esküttek Bertothy János, Fricij Miklos, Soos Ferentz, Pelij István, Darnocij István woltunk az Fekete Márton Felesége és gyermekey közet walo oszlason».²

Sajnos, ez oklevél eredetijét betekintésre sem kaphattam meg; de a küldött másolatból ítélve nagyon megrongált lehet, úgy hogy hézagossága miatt az osztozók közül is csak Fekete Márton egyik fiának *Mihálynak* s a leányörökösök közül csak *Földynének* és *Nagy Pálnének* nevei olvashatók ki belőle; pedig a szöveg töredékéből az tűnik ki, hogy az osztály hat részre történt.

Hogy ezen Fekete Mártonnak, ki az osztálylevél töredékes szövegéből is megítélhetőleg csak nagyon szerény vagyont hagyott hátra, ki volt felesége, az ez osztálylevélből, legalább kezeimnél levő másolatából, ki nem derül. De

¹ A Nagyiváni Feketék családfáján (I. Turul XIX. 127. l.) az első törzs Péter, ennek fia István, kié ismét István, s ettől származik úgy az un- mint a sárosmegyei ágazat. Az utóbbi István életideje meglehetősen összeesik ugyan ama Frici Fekete Istvánéval, ki a Lőrincz atya volt; de sem az életükről fenmaradt adatok nem egyeznek, sem hitveseik nem ugyanazok. Mindössze csak az mutatna némi összetartozás *lehetőségére*, hogy mindkét családnak voltak a Hedryekkel, Bertóthyakkal összetyafiságosodásai. Másfelől a Galánthai Feketék a fricsiekkel a legelső eddigé ismert törzsnek keresztnévében, *Mártonban* igaz ugyan hogy találkoznak, de a galánthaiak Mártonja, úgy látszik, körülbelül egy fél századdal megelőzi a fricsiek hasonló nevű törzsét, s feleségeik is különbözők voltak. És mivel a galánthairól szóló adat szerint ő már azon század elején, de mindenesetre 1590 előtt, vette el a dúsgazdag Bessenyei Potentianát, nem tehető fel hogy azonos lehetett volna azon Frici Fekete Mártonnal, ki 1596 táján, özvegyül Frici Huszár Annát hagyva hátra, nagyon is szerény vagyoni viszonyok közt halt el. (Lásd: Regest. fasc. I. nr. 3—7. és a Dobyak levéltárában levő 1596-iki osztálylevelet.)

² Ez oklevél a Regest. fasc. I. nr. 7 szerint hiteles transumptumban a Fekete levéltárban is megvolt még 1823-ban is.

megtudjuk a családi levelek regestrumából,¹ hogy az *Huszár Anna* volt, ki már 1590-ben mint Fekete Márton neje osztozik rokonával «frichi Huszár György leánya Huszár Dorottya Kálna Mátyásnéval». E Huszár Anna Sárosmegyei törzsközség nemzetségeinek volt ivadéka, mert az alább ismertetendő oklevelek szerint,² anyja Pápai alias Huszár Jánosné Zsófia, a Hedry Ambrus leánya volt.³

A tőlük eredő két ág közül a már említett I. *Mihálytól* származónak nyomát találjuk még egyideig Sárosmegyében. Ennek fia *János* («nobilis Joannes Fekete de Frich») 1627 husvét utáni második vasárnapon (április 18-ikán) a *római kath. anyaszentegyház szertartása szerint* házasa-

¹ Regest. fasc. I. nr. 3, 4, 6.

² 1652 és 1657-iki intő levelek a Kőszeghy Kálmán levéltárában. Megjegyzendő, hogy ezek egyikében Pápai alias Huszár Jánosné Hedry Zsófia a Fekete Lőrincz nagyanyjaul van írva, mi kétséget kizárólag téves kifejezés, s helyette ősanynak kellene állania; mert Fekete Lőrincznek, miként látni fogjuk, anyai nagyanyja Kuntzki Jánosné Svábi Borbára volt, atyai nagyanyja pedig — miként épen most láttuk — Fekete Mártonné Huszár Anna. Így tehát Pápai alias Huszár Jánosné Hedry Zsófia csak ennek anyja, s így Fekete Lőrincznek nem *nagyanyja*, hanem *ősanynya* lehetett.

³ Érdekes volna megállapíthatni, hogy ki volt ezen Hedry Ambrus? Mert a Hedryek régi családfáján, melynek másolata Hedry József úr szívessege folytán birtoomban van s csak a férfitagokat tartalmazza, az 1652 s 1657-iki oklevelekkel intető vérrokonok Hedry Kristóf és András megtalálhatók ugyan, de Hedry Ambrus — talán mert fia nem maradt — hiányzik róla, s egyáltalán nem találunk rajta ily keresztnévű családtagot. Így tehát létezéséről még csak a Turul XXI. 134. lapján ismertetett 1456 február 24-iki czimeradományozásból volna adatunk, mely szerint Hedry Ambrus a régi családfán is látható Péternek testvére s Miklósnak fia lévén, ő is egyike volt a Sirokay László mislyei prépost azon Sirokay, Frichy, Hedry és Bertóthy családokbeli rokonainak, kikre V. László király a nevezett prépostnak adományozott czimer használatát kiterjesztette. Hogy azonban ez lett volna az 1596-ban is élt Huszár Annának nagyatyja, első tekintetre oly chronologiai lehetetlenségnek tetszik, hogy inkább még egy második, a családfáról szintén kifeledett Ambrus létezését is hajlandók volnánk feltenni. Pedig a dolog nem egészen így áll: s habár kivételes chronologiai jelenség volna, s némi merészség kell akceptálásához, jól meggondolva mégsem merőben lehetetlen! A czimer ugyanis *Sirokay László prépost érdemeiért* és neki adományoztatott, s csak *általa* rokonainak, köztük Hedry Ambrusnak is; ki ekkor (1456-ban) esetleg még egészen serdületlen gyermek is lehetett.

ságra készülvén s oly nagy szegénységben levén, hogy annyija sem volna, miből tisztességes lakodalmat tarthasson, sirokai részecskéjét, melyre egy házikó is van építve, a szepesi káptalan előtt örökösön eladja rokonának Sirokai Hedry Istvánnak husz magyar forinton.¹

Ámde az ily szűk körülmények közt is újabb házasságra gondoló János urnak, ki nem érte be a sirokai részecske elidegenítésével, hanem Fricsen is el kezdte zálogosítani ősi javait, előbbi házasságából ekkor már felnőtt fia volt, *II. Mihály*, ki hogy magát önerejéből fentarthassa épen tisztességes szolgálatot vállalni készült; sietett is tehát rokonával Feöldy Zsigmonddal («egregii ac nobiles Sigismundus Feldy et Michael Fekete de Frich») 1628 december 13-án a szepesi káptalan elé jöni, hogy ott a frichi ősi és örökös javaknak atyja által, ki tudja miért, elméje gyengesége folytán, Viczmándy Sándor részére tett törvénytelen elzálogosítása ellen protestáljon, s mivel ő azokat nem gondolhatja s másban nem bizhatik mint Feldy Zsigmondban, e vérrokonát jogosítsa fel kiváltásukra; úgy hogy e birtokoknak is s neki magának is gondját viselje, míg az Úr Isten őt megsegíti s biztos állásba helyezi hogy maga gondoskodhassék.²

Ugyanezen napon kelt másik oklevélben e *II. Mihály*, hogy becsületessé szolgálatba állhasson, melyre egy vagy két ló és szerszáma s illő öltözet szükséges (mi a Lengyelország ellen tett 1628 őszi hadi készülődések alkalmával lehetett³) maga is zálogba adta a fricsi nemesi kuriából és birtokból számára jutandó egész részt minden tartozékaival együtt Feldy Zsigmondnak, egy a keresztvonásával megerősített elismervény szerint már szentmihálynap előtt átvett s szerszámával együtt 17 magyarforintra becsült lóért, egy 5 magyarforint és 50 dénárba becsült felsőruháért és 22 magyarforintos másik lóért, összesen tehát 48 forint (!) és 50 dénárért; hatalmat adván Feldy Zsigmondnak, hogy más javakat és birtokjogokat is úgy Fricsen mint Sirokán, melyek

atyja Fekete János által bármi módon elidegenítettettek volna, a maga részére kiválthasson.¹

Többet nem is tudunk a Sárosmegyében maradt ágról.² Sajátságos játéka a végleteknek, igazi «*lusus mundi*», miként a régi jó Apor Péterünk mondaná, — hogy mialatt ott a könnyelmű Fricsi Fekete Jánosnak egy házacska kell eladnia nagy szükségében, hogy lakodalmára — melyet Isten tudja kivel akart kötni — husz forintot előteremtsen: azalatt elsőunoka testvére Lőrincz már az udvarnál is nagy befolyással bíró tekintélyes csapatvezér, ki saját szép számu adományos birtokain kívül a nőül vett s őt számos erdélyi törzsökös családdal összefűző gazdag örökös nő révén is sok vagyonnal rendelkezik. S míg az előbbinek fia csak aláírás helyett adott keresztvonással tud elismervényt kiállítani a tizenhét forintos lóról, melylyel fel kell szerelnie magát, hogy életet kezdessen, s érte még minden meglevő és lehető javait is el kell zálogosítania: addig unokabátyja, az idegen nyelvekben is járatos Lőrincz oly pozíciót és intelligenciát tud megszerezni saját fiának, hogy az pár évtized multával mint a fejedelem és ország követe küldetik Bécsbe a római császárhoz.

Kövessük most táblánkon (hova minden rajta előforduló családtagnál, ha életrajzi datumaikat tüzetesebben meg nem állapíthattam, az életükre vonatkozó oklevelek azon *szélső évszámait* tettem ki, a mikor az okmányok szerint mint *már* illetőleg *még* élők jelentkeznek) a Fricsi Fekete családnak a Sárosmegyében maradottnál szerencsésebb *erdélyi főágát*.

Ez *I. Istvántól* indul ki, kiről csak egyetlen 1597-ben kelt jelentéktelen oklevél maradt fenn

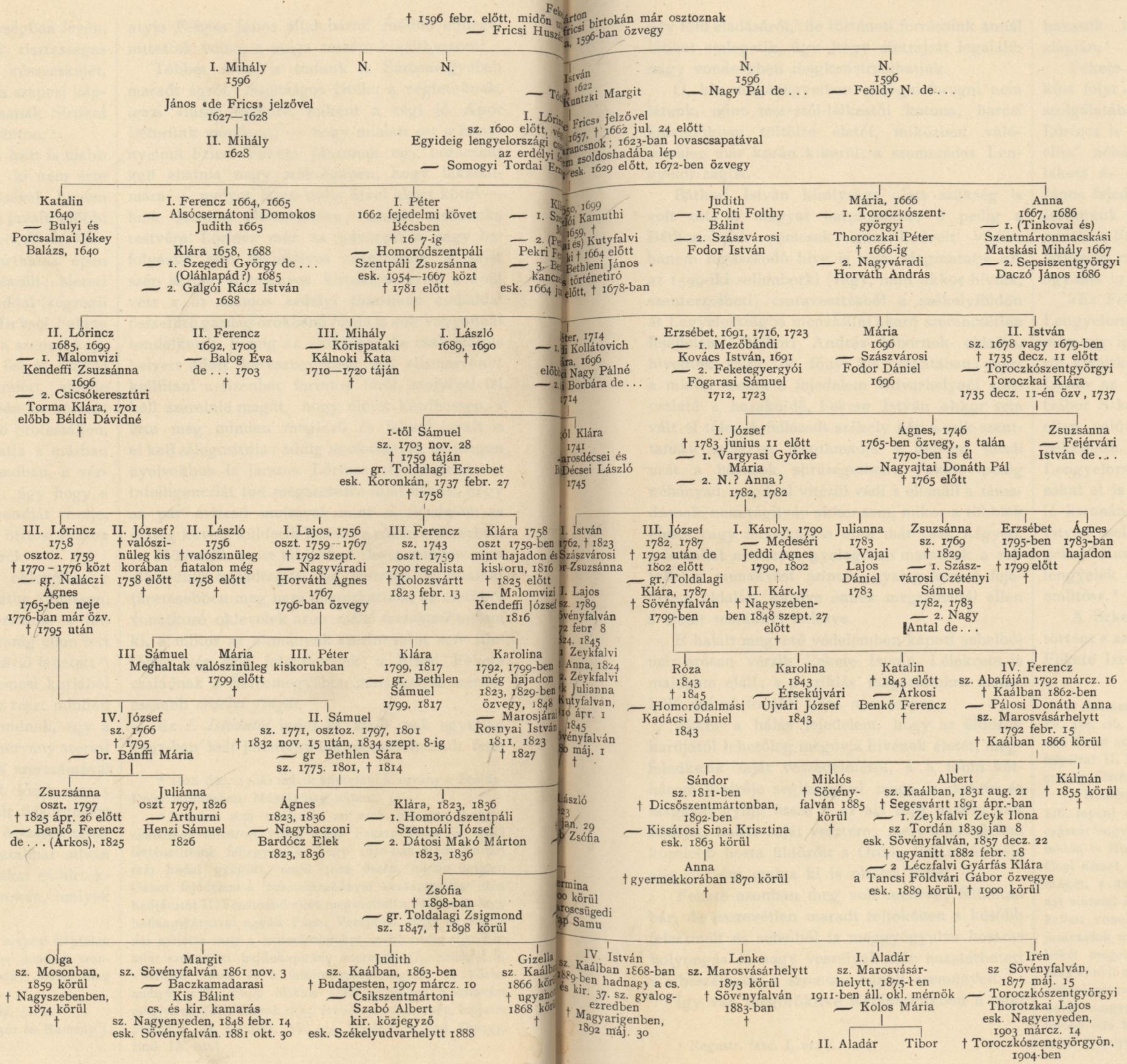
¹ 1628 dec. 13-iki másik káptalani kiadvány a Feöldy-Doby levéltárban. Másolatilag nálam.

² Semmit sem találtam, mi arra mutatna, hogy e családhoz tartozott volna azon Fekete Péter is, kiről történetíróink feljegyezték, hogy 1616-ban Nádudvarnál már hadat gyűjtött, majd 1620 őszén, midőn Bethlen Gábor fejedelem a beszercebányai országgyűlés után hadjáratát II. Ferdinánd ellen megindította, Haller György hadnagyársával együtt Pápa, Veszprém, Eger és Szalánál nyitotta meg a hadműveleteket, utóbb pedig 1630-ban mint szoboszlai hajdukapitány szerepelt. (I. Szilágyi S. «Bethlen Gábor és a felsőmagyarországiak» cz. közleményét a K. Papp Miklós szerkesztésében Kolozsvárt megjelent Tört. Lapok 1875. évi 1072., 1073., 1089. lapjain. Szalay L. M. O. Tört. IV. 535. Szilágyi S. Erd. Orszgy. Eml. IX. 10.)

¹ Ezen 1627-iki oklevél megvan a szepesi káptalan 1637 febr. 23-án Feöldy Zsigmond részére kiadott transumptumában a Feöldy Doby levéltárban; másolatilag nálam.

² 1628 dec. 13-iki káptalani kiadvány. U. o.

³ L. Szalay László M. O. Tört. IV. 561 és Kemény J. Önéletírása 123 l.

egy föld eladásáról,¹ de történeti forrásaink annál többet emlegetik, úgy hogy életrajzát legalább nagy vonásokban megkonstruálhatjuk.

Ő, kit magánügyeiben sűrögni-forogni nem látunk, mint teststől-lelkestől katona, harci kalandokban töltötte életét, miközben valószínűleg már korán kikerült a szomszédos Lengyelországba.

Báthori István királysága alatt szükség is volt ott jó magyar harcosokra; ő pedig a Báthoriaknak nemcsak igen kedvelt vitéze, hanem ragaszkodó hive is volt. Megmutatta ezt az 1599-iki sellenberki (vagy, mint akkor hívták, szenterzsébeti) csatavesztésből a székelyföldön át Lengyelországba menekülni akaró szerencsétlen fejedelem, Báthori András bibornok oldalán, hiveinek vagy 100 főnyi kis csapatában; mert a midőn ezeket a fejedelem Udvarhelynél szétoszlata s hazaküldé, Fekete István akkor sem vált el tőle. A fellázadt székely nép a csik-szenttamási széleken megtámadja s üldözni kezdi urát a havasok sűrűségeiben; Fekete pedig néhányad magával vitézül védi s ellenáll a támadásnak, nem tágítván akkor sem, mikor a többiek eleste vagy menekülése után már csak négyen, s lovaikat elvesztve gyalogosan maradtak a rejteket s menekvést szintén gyalog kereső fejedelem oldalán, küzdve ennek megtámadói ellen s életét testükkel fedezve.

E halált megvető védelemben kapott sebeiből már erősen vérzik Fekete István. Lélekezete is majdnem eláll; s a sziklás magaslatokra menekülő urával tovább futni nem képes.

Ekkor a hálás fejedelem, hogy az üldözők kardjától lehetőleg megóvja hivének életét, megfedlekedik saját veszedelméről, s a többi kétéhárom kísézője segítségével maga is csalitot és faágakat gyűjt össze s az alá rejti halálra vált védőjét, habár saját vesztére; mert e késelelem közelebb hozta üldözőit s Ördög Balázs fejszéje alig pár óra múlva ki is oltotta életét.

Fekete azonban meg volt mentve; félholtan bár, de észrevétlen maradt rejtekében s később feleszmélt és sebeiből is meggyógyulva hosszas bolyongás és nagy veszélyek után hazatérhetett s elbeszélhette e szomorú napok eseményeit.

Így van megörökítve történetünkben a csiki

¹ Registr. fasc. I. nr. 6.

havasok tragédiája egykorú író feljegyzései alapján.¹

Fekete István élete ezután is vitézi tettek közt folyt tovább, részint az erdélyi fejedelem szolgálatában, részint Lengyelországban, hol fia Lőrincz is nemcsak az Erdélybe jövetelét megelőző néhány év alatt vitézkedett, hanem ott lakott és *ott is nevedett sok időnkig*, Kemény János fejedelem tanusítása szerint, ki főképp az Istvánunk vitézségét emeli ki, s úgy tünteti fel, mintha a Fekete Lőrincz híressége is inkább csak Istvántól rááradó fény lett volna. Önéletírásában ugyanis így emlékezik meg róluk:

«Ez Fekete Lőrincz noha magyar nemzet, de Lengyelországban lakván, nevedvén sok időnkig, más egy igen vitéz Fekete István nevű magyarról kiváltképen híresedett volt el: mely Fekete István az fennemlített időben, midőn Bethlen Gábor Szkender passával Moldváig az lengyelek ellen való expeditiokor ment volt, de megbékéltette volt őket, ez akkor szökve ment volt Lengyelországban, mert sok csintalansági voltak, sokat el is szenyvedett az fejedelem neki, mint jó katonának, de már megesezt volna. Ez Fekete István cselekedett csudálkozásra méltó vitézségeket Hutinnál midőn Oszmány török császár lengyelek ellen ment volt, kiről leszen hátrébb említés».²

A Szkender pasa alatt Lengyelország ellen történt s az imént említett első felvonulás, midőn Fekete István is «csintalansági» miatt Lengyel-

¹ Szamosközi Pentad. VI. 358 l., Bethlen Fark. Hist. IV. 450. stb. l. Neugeboren K. «Andreas Báthori Kardinal und Fürst von Siebenb.» czimű értekezése a Transilvania folyóirat II. köt. 1. füz. 18., 19. lapjain. Szilágyi S. Erdélyország Története II. 9.

² Kemény J. Önéletírása 54. l. Más helyen (a 115. és 116. lapon) csakugyan megemlékezik még az Oszmán császár lengyelországi betörésekor történt hadműveletekről, midőn is Huttinnál a hetman vezetése alatt álló 50 ezer főnyi német, magyar és lengyel fizetett had elsánczolta magát, s az eleségben is hiányt szenvedő török sereg azt sikerrel nem támadhatta, úgy hogy Oszmának vissza kellett vonulnia s békét kötnie, kit aztán a fellázadt janicsárok meg is öltek. Ezen 1622-iki — a nikolsburgi békét megelőző — események elbeszélése után azonban csak annyit mond Kemény, hogy: «Ez Huttinnál hatalmas vitézséget cselekedtek egyebek is, de legnevezetesebb az kevés magyar fizetett had Fekete Istvánnal, kit említettem oda hátra.» Fegyvertetteinek bővebb ismertetésével tehát e helyen is adós marad.

országba ment át, 1617-ben volt;¹ az Oszmán szultán alatti támadás pedig 1622-ben, s itt találkozunk utószor Fekete Istvánnal, ki azon alkalommal már lengyel szolgálatban vitte véghez a «csudálkozásra méltó vitézségeket».²

Felesége *Kuntzki Margit*, az 1589-ben már nem élt Kuntzki Jánosnak és az ekkor özvegyként említett tótfalvi Svábi Borbárának (a Svábi András leányának) leánya volt s ezek révén rokonságban állott a Petko, Radvánszky, Tluch és Matthiasovszky családokkal.³ Az ő jogán fia Fekete Lőrincz követelte is részesedését a szepes-megyeyit Tótfalu, Haligócz és Lipnik jószágokban; hogy minő eredménnyel, az nem tudható.

Ezen *Fekete Lőrincz*zel, ki táblánkon I-öként van jelezve, ismét egy jelentékeny történeti névvel bíró tagja lép szereplésbe a Fricsi Fekete családnak.

Ő ugyan nem volt nagyon rokonszenves Kemény János, az utóbbi fejedelem előtt; mert Bethlen Gábor halála után nem a Rákóczi-párthoz, hanem mint Brandenburgi Katalin kegyeltje, inkább a Csáky-párthoz tartozott; mégis feljegyzi róla Kemény: hogy a Bethlen Gábor fejedelemnek II. Ferdinánd ellen 1623 augusztus 14-én kiindult második támadásakor maga is mint 16 éves ifjú a fejedelem kíséretében lévén, egy fegyveres elkalandozása alkalmával «ellopván magamat akadék Fekete Lőrincz hadabeli jó lengyel és egyéb nemből álló katonáira. Ez Fekete Lőrincz noha magyar nemzet, de Lengyelországban lakván, nevedvén sok időkig». És itt áttér aztán, mint fennebb láttuk, Fekete István magasztalására; azután pedig hozzáteszi: «Az említett Fekete Lőrincz maga is, jó böcsületes és nem is bátortalan, de igen magas termetes ember vala; azután Erdélybe telepedék Somborra, jeles gyermekei is vadnak. Ezzel jüttek vala ki valami háromszázig való lengyel, és oda be hadakban forgott, lakott horvát, rác s közöslég többire lengyellé vált magyarok is, vitéz legények, jó fegyveresek, paripások, köntösösök, fejedelem fizetésére. Ezfélékhez akadván én is, általvergödtem a Morva szakadékján

veszödtünk, ellenkeztünk, tartoztattuk volna az ellenség menetelit; de az erdős berek közzül süröven lövén nem árhattunk, azok bennünk sok károkat tőnek, s elmenének. Én akkor is csaknem odaveszék, melyet is az fejedelem megtudván, az sógoromat is eltilták és mindeneket, hogy lovat alám ne adnának; és így ez expeditio alatt különben nem járhattam széljel hanem csak fejedelem körül».¹

Azután felemliti Kemény más helyen, hogy lengyelországi utjában megvendégelte egy barátja Dembinski² nevü lengyel főember «kivel voltam ismeretes régen, lakván az fejedelemnél az Fekete Lőrincz alatt, és kivel együtt is voltam ellen-ségen.»³

Megemlékezik továbbá Feketének 1630-beli szerepléséről is a fejedelemasszonyt lemondató kolozsvári gyűlésen. Erről azt írja: «Confluálódván azért az ország azon tábori gyűlésre, subordináltak másokat is, de kiváltképen Fekete Lőrinczet, ki jó német levén, és az fejedelemasszonynak is meghitt embere, ígírvén jószágot is neki, ha végbeviszi, persuadeáltatták, hogy bucsuznék el sponte az fejedelemségtől: mert az ország kedve ellen is gyalázatosan letenné ezen egybegyűléseken, s jobb lenne csendességben élni, levén elege.»⁴

A fejedelemségre meghívott Rákóczi György bejövetelének küszöbén, az 1631-ik év eseményeinél, tesz Kemény János még említést Fekete Lőrinczről e szavakkal: «Elsőben is azért az hátrébb említett Fekete Lőrincz, ki igen Csákista, másik Fábíán Márton, ki igen Zólyomista, akarák szolgálatra magokat beszínleni, kik ellen az egész udvarnépét, még az magyar gynaeceumot is alattomban fellázasztám, kik az fejedelemasszonyra izenének, hogy ha azokat beveszi melléje, készebbek minnyájan egyszermind elhadni; én is megizeném nekik, ha élet kell, ott ne tekeregjenek, s ez úton őket onnan amoveálám.»⁵

Az önéletírás többé nem említi; de Keménynek egy II. Rákóczi György fejedelemhez 1651 december 28-án intézett levelében van még

¹ Kemény J. Önéletírása 54., 55. l.

² Vajjon szabadságharcunk egyik fővezérének nem valamelyik őse volt ez?!

³ Kemény J. önéletírása 119. l.

⁴ Kemény J. önéletírása 192., 193. l.

⁵ Kemény J. önéletírása 205., 206. l.

¹ Kemény J. Önéletírása 33. l.

² U. o. a 115., 116. lap, melyeket megelőző jegyzetemben ismerttettem.

³ Regest. fasc. I. nr. 1., 2., 9., 11., 12., 17—19.

említés róla,¹ melynek homályos kifejezéseiből csak annyi tűnik ki, hogy Kemény ekkor is ellenséges lábon állott Fekete Lőrinczel, de őt ártalmatlan helyzetben tudta. Arról volt szó ugyanis, hogy Fekete a fejedelem valami titkát bírná, de erről Kemény mit sem tud, hanem arra céloz burkolt szavakban, hogy ha nyugtalanokodnék: «*így* eshetik meg hamarább, kötelessége zálogja levén benn, mintsem feleségéhez maga emberi jüjjenek menjenek, annak alkalmatosságával másokkal is egyre praktikáljanak». E homályos szavak értelmét egy később ismertetendő 1651-iki okiratból fogjuk tisztábban látni.

A fejedelmi krónikásnak noha nem épen barátságos, de kedvezéssel annál kevésbé gyanúsítható keze ilyképen festvén meg nemcsak a történeti háttért, hanem Fekete Lőrincz életének egyes vonásait is, nem nehéz azt a nyilvános levéltárainkban fenmaradt elég számos oklevél alapján kellőleg kidomborítanunk.

Ő Lengyelországban növekedvén s néhány évig a lengyel király fizetett hadában vitézkedvén, 1623-ban Bethlen Gábor zászlai alá hozta háromszáz főnyi lovas csapatát, s végig küzdve ennek második és harmadik hadmenetét, a fejedelem házassága s Brandenburgi Katalinnak utódává választása után 1626 július 7-én kapja fejedelmétől az első adományt Besenyő, Szászvölgy és Pánád Küküllőmegyében és Csit-Szentivány Marosszéken fekvő birtokokra;² mely adománylevélben a fejedelem róla így nyilatkozik:

«Méltó tekintettel levén hivünknek, nemzetes fricsi Fekete Lőrincznek, (Laurentii Fekete de Fricz), bizonyos zsoldos lovasaink parancsnokának (ductoris) kitűnő hűségére és hű szolgálataira, melyeket ő ifjú korától fogva a dicső magyar nemzet iránt mindenütt, s kiválólag azon egész időtől fogva, midőn nemes Lengyelországból, hol néhány év leforgása alatt ő lengyel királyi felségének katonái között zsoldját kiérdemelve parancsnoki tisztben működvén nagy ajánlatos-

sággal szolgált, a mi ezen erdélyi országunkba ezelőtt három évvel némely lengyel sereggel a mi zsoldunk kiérdemlésére jövéen s itt is parancsnok levén, nekünk is és ezen erdélyi országunknak, úgy az ő hűségére és szorgalmatosságára bizott egyéb dolgokban és nagyfontosságú ügyekben, mint főképp a haza üdvére vállalt hadmeneteinkben dicséretes lelki készséggel s különös szorgalommal és állhatatossággal hiven tanusított és miként nem kétkedünk ezután is tanusítani fog», stb.¹

Két év telt el azóta, hogy a fejedelem ekkora elismeréssel tüntette ki Fekete Lőrincz érdemeit. Ezek leforgása alatt a pozsonyi béke létrejött. Háboru tehát többé nem volt, de nem volt teljes nyugalom sem. 1628-ban Fekete Lőrincznek a fejedelem útlevelével Lengyelországba kellett mennie,² s voltak bonyodalmak a portánál is s Esterházy Miklós nádor részéről is. Ezekre célozhatott a fejedelem, midőn 1628 október 21-iki újabb adománylevelében, melylyel Fekete Lőrincznek a kolozsmegyei Zutoron adományoz egy házhelyet tartozékaival együtt, egyebek között így ír:³

«tekintve hűségét s hű szolgálatait hivünk nemzetes Fekete Lőrincznek, bizonyos lovas katonáink parancsnokának, melyeket azonnal ifjúsága első napjaitól kezdve katonai szolgálatokra szentelvén magát, nekünk s ezen erdélyi országunknak minden szükségben és hadmenetben, kivált pedig a mult zavarok lángoló és pusztító tüzei között s azoknak Isten segítségénél fogva szerencsés lecsendesítésével és elsimításával lelke legnagyobb ügyességével tanusított» stb.

Így tekintélyének s hírnevének teljes magaslátán állott Fekete Lőrincz, midőn a halál hálás fejedelmétől megfosztotta. Befolyása még ekkor is nagy volt; a Kolozsvárott összegyűlt rendek 1630 sept. 27-én őt, mint «jó németet» s a fejedelemasszony meghittjét küldték be ehhez, hogy a fejedelemségről lemondásra bírják. Katalin e fellépést nem a rendek, hanem Baroffsky a

¹ Közzétette Szilágyi S. a K. Papp Miklós által szerkesztett «Történeti Lapok» Kolozsvárt 1876-ban megjelent évfolyamának 1173. lapján

² E birtokokba a statutio 1626 és 1627-ben ellenmondásokkal történt meg, s perlekedésekre adott alkalmat. (Regestr. fasc. VI. nr. 5, 7, 8, 9.) A perek 1629-ben és 1631-ben is folytak. (Regestr. fasc. VI. nr. 11, 12, 13.)

¹ Orsz. levélt. 1626 Lib. Reg. XII. fol. 8.

² Regestr. fasc. VII. nr. 41.

³ Orsz. lvt. Lib. Reg. Gabriellis Bethlen fab anno 1620 ann. 1630. Tom. VI. pag. 755, 756. Ezen zutori praediumba 1629-ben a beiktatás is ellenmondás nélkül megtörtént. (Regest. fasc. IV. nr. 1. 2.)

krakkai vajda megbizásának tulajdonította, s az országnak tett hitére hivatkozva, a lemondástól vonakodott. «Rosz dolga van itt Felségednek, — felelé Fekete, — én nem cserélnék Felségeddel. Nagyobb úr volna magyarországi jószágából. Az igazat megvallva, Felséged nem kell az országnak; kérdezze meg csak tanácsurait!» — Még sokáig beszélgettek együtt, s Fekete távoztása után Katalin a tanácsuraknál tudakozódott. Más nap ki akart menni a táborba; de félt, hogy megölik őt is s a katolikus tanácsosokat is, s kimenetelét elodázta. September 29-én, midőn erre készülteket tett s épen reggelinél volt, ismét Fekete kért sürgősen bebocsátást és sürgette a lemondást, kérve hogy a tanácsurakat hívja össze. «Roppant zaj van a táborban, úgy hogy nem maradhattam ott — mondá Fekete — ne várja be Felséged, hogy erővel letegyék». Hívták aztán a tanácsurakat s Bethlen István a kormányzót, s ez is megerősítette, hogy mind igaz az, a mit Fekete a táborról mondott, s a lemondás elvégre megtörtént, Bethlen Istvánt pedig akarata ellen fejedelemmé választották,¹ ki az épen általa ajánlott és meghívott I. Rákóczi György közeledtére pár hét múlva aztán lemondott s új fejedelemválasztásban történt megállapodás.

Rákóczi fejedelemsége alatt nyomban hanyatlani kezd a nem annyira Csáky-párti (miként Kemény János fennidézett egyik nyilatkozatában írja), hanem inkább a Bethlenekhez ragaszkodó Fekete Lőrincz szerencsecsillaga is. Már mindjárt egy Csapón 1631 január 10-én kelt s az új fejedelemhez intézett levélben bevádolja őt Váradi János, hogy a szomszédos Radnóthon titkos éjjeli gyűléseket tartanak Rákóczi ellenségei, «egymás között pedig pénzt szedtenek fel és Fekete Lőrincztől kiküldötték az palatinus hadának».² Kemény János is — miként fennebb saját nyilatkozatából látjuk — meggyűlöli s nem tűri meg a fejedelemhez való közeledését.

Ez épen elég volt az amugy is gyanakvó és önző természetű fejedelemnek, hogy országában Fekete Lőrincznek többé maradása ne legyen. 1631 óta, midőn egy a szentmihályi határon levő

föld iránt intézkedik,³ nem is találjuk többé e fejedelem életében Erdélyben, hol úgy látszik csak felesége maradt benn; maga pedig 1633, 1648-ban⁴ magyarországi, különösen szepesmegyei, őt anyai ágon illető birtokok ügyével foglalkozik.

Bethlen Gábornak tett hű szolgálataiért nyert erdélyi adományos birtokaiból ekkor már kiforgatták. Az 1633 aug. 21-iki fehérvári országgyűlés I. törvénycikke értelmében «mivel Székely Mózes, Petki Ferencz, Maróthi György *etc. mind az többi complicesekkel egyetemben*... hitetlenül országunkból kiszöktek», felségsértőknek s a közbéke megbontóinak nyilvánítottak s minden utódaikkal, s ha tudomásuk volt urok dolgáról, feleségekkel együtt proscibáltattak s jószágaikat elveztették.⁵

E törvénycikk alá vonatva, Fekete Lőrincz is hűtlenség bélyege érte s a küküllőmegyei Iklód, Pánád és Szászvölgyön nyert jószágai 1633-ban az ő notáztatása folytán szentmártonmatskási Matskási Ferencznek adományoztattak.⁴

Szemére is veti Bethlen István, a rendekhez 1636 márczius 17-én intézett körlevelében, Rákóczi fejedelemnek: hogy «Székely Mojzes, Petki Ferencz, Maróthy György, Fekete Lőrincz az ő kgye birodalmából soha ki nem jöttek volna, ha törvéntelen, irgalmatlan országglása ne kénszeritse őket.»⁵

Csak I. Rákóczi György halála után, 1651-ben látszott ismét fejedelmi kegy mosolyogni Fekete Lőrincz felé, midőn az új fejedelem, II. Rákóczi György április 28-án kelt oklevelében neki és feleségének Tordai Erzsébetnek a Kővár várához tartozó s onnan 2300 magyar forinton elzálogosított Csokmány birtokot, melyet Fricsi Fekete Lőrincz a fejedelem engedelmével kiváltott, ezen 2300 forintban s a fejedelmi kegyből még hozzá-tett 600 forintban, így tehát összesen 2900 forintért visszaválthatólag inscribálja. — Ez inscriptio azonban nem annyira jutalom, mint inkább lekötelezés színét hordta magán, a mint-hogy a fejedelem idevonatkozó oklevelét a következő szavakkal vezeti be:

«minthogy ugyanazon hajlandósággal és ke-

¹ Regest. fasc. II. nr. 18.

² Regest. fasc. I. nr. 2., 11., 12., 14.

³ Szilágyi S. Erd. Orsz. Eml. IX. 377.

⁴ Regest. fasc. VI. nr. 15.

⁵ Szilágyi S. Erd. Orsz. Eml. IX. 488.

¹ Így írja le ez eseményeket Marczali nyomán Szilágyi S. az Erd. Országgy. Emlékek IV. 49., 50. lapjain.

² Szilágyi S. Erd. Orsz. Eml. IX. 249.

gyesség gyakorlásával fekszik lelkünkön a mi hiveinket engedelmességökben s hozzáuk való ragaszkodásban megtartani, mint a külsőket s idegeneket szolgálatunkra édesgetni: a jóindulat ily mérsékletével s egyensúlyával levén hajlandók nemzetes Fricsi Fekete Lőrincz irányában is, — hozzájárulván tanácsos urainknak érte való sürgős közbenjárása is, — nemcsak hogy visszatérését s régi helyzetébe visszajutását akarjuk, de részéről magunkat a legjobbakkal kecsegtetjük; ezért» sat.¹

Jól számbavéve a körülményeket, II. Rákóczi György fejedelem ez oklevele teljes világot derít Kemény János 1651 december 28-án hozzá irt s fennebb ismertetett levélének burkolt kifejezéseire. Az inscriptio voltaképen csak csapda volt, melybe a némi kényes titkokat is talán megneszelt Fekete Lőrinczet meg akarták ejteni az által: hogy őt visszajövetelre vegyék rá, nehogy az ő emberei, Erdélyben maradt feleségéhez való jövés-menéseikben kívülről valamit árthassanak a fejedelem dolgainak s itt benn más elégedetlenekkel fondorkodhassanak. Inkább legyen itt benn neki «záloga és kötése», hogy hazajöjön s ha nyugtalankodik, könnyebben meg-ejthető legyen.

Bekövetkezett-e ez? Arról nincs adatunk. Csak egy pár erdélyi² és sárosmegyei oklevél beszél még ezután Fekete Lőrinczről. Utóbbiak közül az 1652 december 18-iki intetés arról szól, hogy fricsi birtokát el akarván adni, ez ellen Hedry Kristóf és András mint vérrokonok tiltakoznak, felhozván, hogy e birtokot a Sirokán levő portioval együtt a Fekete Lőrincz elei 1000 frtban adták volt ugyan zálogba nagyanyjának,³ néhai Pápay alias Huszár Jánosné

¹ Orsz. lvt. L. Reg. XXV. fol. 441., 442.

² 1654-ben Matskási Ferencz ellen perel Pánád és Szászvölgy iránt, 1656-ban kiveszi Rákóczi György fejedelemnek 1645-ban Besenyőre nézve Jármí György részére adott adománylevelét. (Regest. fasc. VI. nr. 16., 17.)

³ Tulajdonképen nem nagyanyja, hanem, miként fennebb láttuk, ennek anyja volt. A felmenő rokonsági fokoknak (pater, avus, proavus, abavus, atavus) felsőbb sorozatára maig sincs általánosan használt magyar megnevezésünk. A «proavia»-t az osztály jog magyar fordításai szerint «ősanja» fejeznék ki, de Apor Péter tanúsága szerint régen «jobbanyá»-nak mondták, ma pedig Erdélyben még szélteben a «szülőbanya» kifejezést használják reá. Az 1652-iki magyar nyelvű oklevélben Fekete Lőrincz

Hedry Zsófiának a Hedry Ambrus leányának, de Anarchy Borbára néhai Bertóthy Bálint özvegye csak másfélszáz forintot adott a fricsi birtokért, ők tehát ez összegben akarják kiváltani. A másik 1657 október 17-én kelt, s benne ugyanazon Hedryek tiltatnak minden vevőt, különösen Bertóthy Jánost és Bertóthy Bálintné Anarchy Borbárát a Földy Zsigmond és Fekete Lőrincz birtokainak megvételeitől, vagy nagyobb összeggel megterhelésétől, mint a mennyiért azok néhai Pápay alias Huszár Jánosnál voltak zálogban.⁴

Különben úgy látszik, hogy a vásár nemcsak megtörtént, hanem meg is állott s a fricsi birtok a Bertóthyak kezén maradt; kikerül aztán egyéb javaikkal együtt a br. Ghyllányiakra ment át. Csak a család maig is használt előneve tartotta fenn emlékét.

Ugyanazon 1657. évben Fekete Lőrincz végrendelezését is megtette,⁵ s életéről további emlékezet nincs. Hogy végrendelezése és halála összefüggésben volt-e az ez évi szerencsétlen lengyel hadjárattal, azt felderítnem nem sikerült. A fia Péter részére adott 1662 július 24-iki adományleveléből azt lehet következtetni, hogy Lőrincz 1662-ben már nem élt.

Annyi bizonyos, hogy felesége 1667-ben mint özvegy van említve.⁶

Ez *Tordai Erzsébet* volt, a Kornis Boldizsár-féle összeesküvésben való részesség miatt 1610-ben kivégzett Tordai Kolosvári János Deák fiscalis director leánya⁴ Sombori Judittól, a Sombori Péter és Vetési Priska (Vetési László leánya) leányától, kitől Erdélyben, többek közt Bölcsháza,⁵ Magyarországon pedig Szatmár- és Ugocsa megyében Vetés, Gyulnes, Váda, Szárazberek, Kaptján, Merotheren, Bátor, Kökényesd, Tökés, Feketefalva, Oláhkékes birtokok és Háboru prædium iránti osztályigények szállottak

nagyanyjának nevezett Huszár Jánosné, miként már fel van derítve, voltaképen ilyen *proavia*-ja volt.

⁴ Eredeti oklevelek Kőszeghy Kálmán levéltárában.

⁵ Regestr. fasc. VII. nr. 43. Sajnos, hogy maga a végrendelet nem található; csak a regestrumban maradt fenn nyoma.

⁶ Regestr. fasc. II. nr. 29.

⁴ Regestr. fasc. I. nr. 16., II. nr. 13. Zeyk levéltárbeli 1672-iki oklevél, s Pálmay J. gyűjteményében egy 1765-iki perirat.

⁵ Regestr. fasc. II. nr. 13.

a családra.¹ Annak, hogy Kemény János Önéletírása szerint, Fekete Lőrincz *Somborra* telepedett, e házasság adja magyarázatát; s valószínű, hogy az már 1629 július 2-ika előtt meg volt kötve, mert ekkor *egyszerre* kap intést Fekete Lőrincz egy jobbágy — s Sombori Judith valami zutori föld iránt;² noha különben csak 1637-ben látnók Tordai Erzsébetet mint Fekete Lőrincznét először említve.³ Utolsó említés róla, mint előőről, 1672-ben történik.⁴

Két fiu- és öt leánygyermeküket, az oklevelekből merített, rájuk és hitveseikre vonatkozó chronologiai adatokkal együtt, táblánkból ismerhetjük meg. Legkelendőbb volt a leányok közül *Klára*, ki háromszor ment férjhez, mindig Erdély színejavabeli férjekhez, s második házassága folytán a grófságra is emelt Pekri Lőrincz nagyhirű kurucz generalisnak adott életet, a harmadikkal pedig Bethlen János kancellár és történetíró feleségévé lett, s mint ilyen, 1664 június 15-én Lúdasra kapott adományt, elsősorban saját rendelkezésére, másodsorban fia Pekri Lőrincz számára, s végül a saját mindkét nembeli maradékai részére. Utóbb azonban, azon vád folytán, hogy férjét a Béldi Pál-féle összeesküvésben részvételeért nem jelentette fel, sőt e mozgalmat maga is elősegítette: 1679-ben, alig egy év multával, hogy özvegyen maradt, hűtlenségi per alá került.⁵ Nevét és czimerét az általa 1678-ban öntetett ozdi harang, valamint testvéreét Matskási Mihálynéét, ki utóbb Daczó Jánosné lett,⁶ az által öntetett nagylaki harang is fentartotta.

A fiuk közül *I. Ferencz* lehetett idősebb, mert 1664 április 29-én ő tiltakozik maga és atyjafiai nevében a szülőiknek, fricsi Fekete Lőrincznek és Tordai Erzsébetnek, bárhol levő javait hatalmas uton elfoglalók ellen.⁷ Felesége *Damokos Judith* volt, a tatár rablásban sinlett alsócsernátoni Damokos Tamás és szentmártonmacskási

Matskási Ilona leánya s Köpeczi János özvegye,¹ kitől csak a táblán látható leánygyermek maradt.

Testvére *I. Péter* folytatta tovább, — s mondhatnók azt is, hogy ő is fejezte be a család történelmi jelentőségű szereplését. Alig hogy a török Apaffi Mihályt Erdély fejedelmévé tevén, az új fejedelem már 1662 júniusában az erdélyi rendek instrukciójával s a Leopold megbízásából idejött Szentgyörgyi Ferencz váci püspök levelével őt küldi követségben Bécsbe a királyhoz, a német hadak kivonásának kieszközlésére.²

Sietett is megjutalmazni s továbbra is lekötelezni követét, ki «néhai jóemlékü elődei nyomdokához ragaszkodva s az ősi erényektől el nem szakadva,» már fia' al korától fogva előbb a megelőző törvényes erdélyi fejedelmeknek, azután mindjárt fejedelemsége kezdetével neki is, lelke egész készségével érdemes és hű szolgálatozat tett, és ez érdemeiért már keresztmezei táborából 1662 július 25-én kelt adománylevelével neki adományozza az egész Lupsa fehérmezei kincstári birtokot, a hozzátartozó királyi jogokkal együtt.³ Mely adománylevelét aztán, miután fejedelemsége megszilárdult, Nagysinkről 1664 február 14-ről keltezve újra is kiadta.⁴

Ez adománynál fogva lett Lupsa a Fricsi Fekete család fiut illető birtokává, mely osztatlanul a család kezén is maradt, egészen a legutóbbi időkig.

A család másik legrégebb s leghosszasabban birt jószágát, a küküllőmezei Sövényfalvát, szintén Fekete Péter szerezte meg házassága útján. Felesége ugyanis *Szentpáli Zsuzsanna* volt, a Homoródszentpáli Szentpáli családot megteremtő s esze és élelmessége által nemcsak nemességre, hanem nagykiterjedésű vagyona és jelentékeny tisztségekre is jutott Szentpáli István

¹ Apor Péter Munkái: *Lusus Mundi* 85. l. — A csik-tusnádi Beteghek levéltárában egy 1782-iki örökösödési per ítéletébe befoglalt 1685-iki és 1688-iki oklevelek — Székely Oklt. VI. 295—297. és 303. l. — E források a Turul VI. 100 lapján Deák Farkas által közölt Damokos-családfa e részben eltérő feljegyzéseinek helyesbitésére szolgálnak.

² Regest. fasc. VII. nr. 44—47. Szilágyi S. Erdély-ország. Története II. 305. l.

³ Orsz. lvt. Lib. Reg. XXVII. fol. 502—506.

⁴ Orsz. lvt. Lib. Reg. XXVII. fol. 760—761.

¹ Regestr. fasc. I. nr. 10.

² Orsz. lvt. Gyfv. Kápt. I. 79. Cc. nr. 26.

³ Regestr. fasc. VII. nr. 60.

⁴ Zeyk levéltb. eredeti okl.

⁵ Zeyk levéltb. ered. okl. — Székely Oklt. IV. 318—321. l.

⁶ Székely Oklt. VI. 401—403. l.

⁷ Orsz. lvt. Gyfv. Kápt. Prot. Stef. Bárdi II. pag. 291., 292.

(alias Németh)-nek leánya¹ első feleségétől, Sövényfalvi Nagy Erzsébettől (Elizabetha Nagy alias Sewenyffalvi) a Sövényfalvi Nagy Dániel és felesége Székelyvásárhelyi Köpeczi Anna² leányától. Ezen Nagy Erzsébet már 1633-ban mint még csak jegyese, s 1634-ben — midőn Sövényfalván atyai vagyonát kezéhez vette — mint már felesége Szentpálinak, ezzel együtt Udvarhelyszéken vagy 12 falut nyert adományul³ s Szentpáli azután még Küküllő- és Fehérmegyében is nagy adományos birtokokat szerzett:⁴ de második házassága után, 1654 február 8-án kelt végrendeletében⁵ úgy elintézte a dolgokat, hogy akkor még «neveletlen» (=növéndéksorban levő) Zsuzsanna leánya, Fekete Péterhez való férjhezmenetele után (mi 1666-nál nem később történt)⁶ még 1667, 1672, 1675, 1679-ben is hiában kereste részét az adományos jószágokban,⁷ s meg kellett elégednie azzal, hogy Sövényfalvát, az anyai ősi vagyont, a hozzátartozó ádámosi és dombói részekkel együtt 1677-ben testvérével Tövisi Dánielné Szentpáli Judittal feloszthatta.⁸

Különben egy 1683-iki oklevél alapján⁹ meg kell említenem, hogy ez évben Fekete Péter maga is Sövényfalván lakott; 1687 óta már csak *arvá*i szerepelnek.¹⁰

Miként láthatjuk, nyolczan voltak ezek. A két leány férjeit s a rájuk vonatkozó oklevelek évszámát táblánkból megismerhetjük. Ezek mindketten hagytak hátra utódokat. A hat fiu közül a legidősebb *II. Lőrincz* volt, kit egy oklevél már 1685-ből is említ, s ki 1689 nov. 12-én ünnepélyesen tiltakozik saját és vérei lupsai jószágának Teleki Mihály által szándékolt elfog-

lalása ellen.¹ Ő szintén Sövényfalván lakott, s először Malomvizi *Kendeffi Zsuzsannát*, kinek nevét csak egy a sövényfalvi templomnak aján-dékozott s 1696 febr. 8. dátumot viselő arany-himzetű terítő tartotta fenn,² másodsor pedig *Torma Klárát*, a Csicsókereszturi Torma György és Brenhidai Huszár Borbára leányát vette nőül, ki mint Béli Dávid özvegye ment hozzá férjhez s azután még 1701-ben is életben volt.³ Magának ezen Lőrincznek életfolyását számos oklevél alapján 1699-ig tudjuk követni.⁴ Magtalan halála csak ezután következett be.

Szintén magtalan haltak el fivérei közül: *II. Ferencz*, kinek életéről 1692—1700-ig vannak nyomok s 1703-ban még élő felesége *Balog Éva* is meg van nevezve, ki valószínűleg a nagyváradi előnevű Balog családdhoz tartozott,⁵ továbbá *III. Mihály* a Kőröspataki *Kálnoki Kata* férje⁶ és *I. László*, kiről szintén csak alig egy pár adatban van említés.⁷

Csak két fiutól terjed tovább a család: *II. Pétertől*, ki a nagy vagyonu Kollatovith Borbárát vevén nőül, az ennek kezével nyert birtokokra telepítve a *sajóudvarhelyi ágat* alapította meg és *II. Istvántól*, a legifjabb testvér-től, ki a régi fészekben maradván, a *sövényfalvi ág*nak lett törzsévé.

Mielőtt ez ágakat részletesen ismertetném, előrebocsátom, hogy a Mike Sándor kézirati gyűjteményében levő s a Kővári és Nagy Iván-féleknél határozottan jobb és teljesebb genealo-

¹ Regest. fasc. V. nr. 1., 4., 5., 6. és a Szentpáli család Magyarigenben volt levéltárából áttanulmányozott eredeti oklevelek, melyek alapján e családot a Turul X. 177--180. l. ismerttettem.

² Gyulai Rikárd cs. és k. kamarás közleménye.

³ A már említett Szentpáli lvt. oklevelei s a Regest. fasc. V. nr. 1.

⁴ Szentpáli lvt. s a Registr. fasc. VI. nr. 14.

⁵ Szentpáli lvt.

⁶ Regest. fasc. VII. nr. 48.

⁷ Regest. fasc. V. nr. 5—7., VII. nr. 4., 6., 8.

⁸ Regest. fasc. VII. nr. 7.

⁹ 1683 jul. 2-án Ozdon kelt végrendelete Hedri Benedekné Deli Katának, a Pekri Lőrincz anyósának, melynél Sövényfalván lakó Fekete Péter tanuskodik. Eredetije az orsz. levéltárban.

¹⁰ Regest. fasc. VII. nr. 16.

¹ Regest. fasc. VII. nr. 11. L. 1689 nov. 12-iki protestatióját, az Orsz. lvt. Gyfvári Kápt. 144. Prot. Georg. Csicsói p. 543., 544. s öcscsének Istvánnak 1691-iki retractatióját. Orsz. lvt. Gyfv. Kápt. 42 Miscell. 16.

² Ismertette Kelemen Lajos erd. muz. e. titkár úr által az «Erdély Népei» folyóirat 1901. évf. 1. sz. 13. lapján. Az ajándékozók nevét tartalmazó himzett körirat a rövidítések kellő kiegészítése után így szól: «Fekete Lőrincz és Kendeffi Zsuzsanna adták Isten dicsőségére Sövényfalván 1696. 8. Februarii.»

³ Regest. fasc. VI. nr. 3.

⁴ Regest. fasc. VI. nr. 20 és a fasc. VII-nek számos oklevelei.

⁵ Registr. fasc. VII. több helyén s jelesen 54. sz. a. V. ö. a gr. Teleki levéltár gr. Teleki Sámuel kancellárra vonatkozó osztályának 1760-iki okleveleivel.

⁶ Lásd: Turul X. 83—86. l. megjelent dolgozatomat és Apor Péter munkái: *Lusus mundi* 87 l. mely utóbbiban e Feketének keresztneve tévesen Pálnak van írva.

⁷ Regest. fasc. VII. nr. 21., 23.

giát s a Pálmay gyűjteményéből kapott s egy 1843-iki osztályos perben hivatalosan is elfogadott leszármazási táblát csak az egyéb okleveles adatokkal való szorgos összehasonlítás után s ezekkel való egyezések esetén használtam; a legutolsó izeknél pedig anyakönyvi adatokra és saját közvetlen tudomásomra is támaszkodtam. Úgy a filiatio, mint az évszámok is mind teljesen biztos pozitív alapon vannak tehát táblámon feltüntetve; melyek, a mennyiben más forrást meg nem jelölök, 1836-ig mind az 1823-iki Regestrumból vagy ennek 1836-iki pótlékából meritvék, ha ezt — előadásomat rövidítendő — nem is idézem.

Lássuk először a ma már egészen kihalt *sajóudvarhelyi ágat*.

II. Péter Küküllőmegye főbirája volt.¹ Egyetlen okleveles nyoma maradt, s ez is nem annyira róla, mint inkább második feleségének *Ajtoni Borbárának* egy 1714-iki ügyletéről szól, kinek genealogiájáról különben nincs semmi adatunk. Ellenben első feleségéről, a gazdag *Kollátovith Borbáráról*, kit mint petki Nagy Pál özvegyét vett el, s kivel Belsőszolnokmegyében Sajóudvarhely, Brete, Alsó-Egres, Kocs, Preszlop, Luska és Csépany, Dobokamegyében Szentandrásh, Küküllővármegyében pedig Oláhkocsárd birtokokat kapta, biztosan tudjuk, hogy ő az 1666-ban a somkereki uradalommal (melyhez az imént felsorolt birtokok is tartoztak) megadómanóyozott váradi Kollátovith Györgynek volt leánya sepsiszentiványi Henter Klárától, az I. Apaffi Mihály fejedelem unokahugától, s testvér volt a magtalan elhalt ifjabb Kollátovith Györggyel s Kollátovith Katával, ki előbb Kemény Péterné s utóbb Bethlen Györgyné lett.²

E különben kevésbé ismert *II. Péter*ünk halála mindenestre 1727 előtt kellett hogy történjék, mert az ő 1703-ban született³ s 1726

¹ Apor P. munkái: Synopsis Mutationum 274. l.

² Gr. Teleki levélt. leszárm. tábl. 136., 280., 410., 412., 466. sz. Ugyanott a gr. Földvári osztály 1717. évi oklevelei és az új rendezés 3602a/2 és a dipl. oszt. 9116. száma alatti oklevelek. Regest. fasc. X. nr. 31 s fasc. XII. nr. 1. — 1726 jul. 26-iki retractatio s 1733 junius 2-iki protestatio, melyek eredetijét Sajóudvarhelyi mostani tulajdonosa szíveségéből kaptam lemásolásra.

³ 1726 július 26-án kelt aetatis revisio, ugyanonnan lemásolásra kapva.

óta 1758-ban történt haláláig a Regestrum számos okmányaiban szereplő fia, *I. Sámuel*, addig féltestvére Nagy Krisztina utján való mostoha-sógorának, tancsi Földvári Ferencznek, gyámsága alatt állott. E Sámuelnek 1737 február 27-én volt esküvője Koronkán a csakhamar grófságot nyert nagyercsei Toldalagi Mihály és tancsi Földvári Erzsébet leányával *Toldalagi Erzsébettel*,¹ melyre előző napon Vajdaszentiványon gr. Bethlen György özvegye Kollátovith Kata udvarházánál gyültek össze a vendégek s a lakadalom márczius 4-én a vőlegény sajóudvarhelyi házában volt tovább folytatandó.²

Gyermekeik közül *II. Józsefet*, kiről semmi más nyom nincs, csakis a Mike-féle genealogia alapján (mely különben e helyen maga is homályos) iktattam be, mint kétségest kérdőjel alatt, táblámra. A többiek 1759-ben osztoznak,³ kivéve *II. Lászlót*, ki úgy látszik már azelőtt elhalt; mert felőle csak 1756-iki retractatiojából van tudomásunk.⁴

I. Lajos 1765 augusztus 22-én az erdélyi kir. tábla számfeletti ülnöke lett,⁵ 1784 szept. 11-én pedig annak rendes ülnöke volt;⁶ feleségétől *Horváth Ágnes*től a Nagyvárad-i Horváth András és gr. Teleki Borbára leányától, kit 1767 előtt vett nőül s 1792-ben özvegyen hagyott, a táblán látható gyermekei rekesztették be ágát.⁷ E Lajosnak, mint utolsó még életben volt fivérének haláláról testvére Ferencz 1792 szeptemberben értesítvén br. Rudnyánszkyné br. Kemény Te-

¹ Róla 1751., 1754. és 1758-iki oklevelek a gr. Teleki levéltár gr. Földvári osztályában. Az 1758-ikiban gyermekei is felsorolva.

² Gr. Teleki levélt. új rendezés 266. sz. alatti lakadalmi meghívó.

³ A gr. Teleki levéltárban és Pálmay József gyűjteményében sok erre vonatkozó oklevél.

⁴ Regest. fasc. X. nr. 7.

⁵ K. Papp Miklós «Történeti Lapok» folyóirata 1874 évi f. 404. lapján Cserei György naplója.

⁶ U. o. a 809. l.

⁷ Gr. Teleki lvt. Dipl. oszt. 861. sz. — Egy 1781-iki oklevél saját gyűjteményemben. — V. ö. Horváth Ágnesnek férje Fekete Lajos részére 1767 nov. 10-én és 1777 márcz. 9-én adott meghatalmazásaival, melyeket a sajóudvarhelyi iratokból lemásolásra megkaptam. — A gyermekek közül azonban a három első, kik táblámon kis korukban elhaltakul jelezvék, csak a Mike S. kézirati gyűjteményében levő genealogia alapján vettem fel táblámra.

réziát, ki férjével s egész családjával együtt a nagyeszű és tekintélyű Fekete Ferenczhez a legmeghittebb barátsággal viseltetett s vele évek óta társadalomtörténetileg is igen érdekes levélváltást folytatott,¹ ez urnő 1792 október 3-án kelt vigasztaló levelében így ír az elhunytól: «Boldog előttem és minden ötöt esmerősök előtt még emlékezete is Fekete Lajosnak! Fényes Lajos ő most! mert hasznát veszi most az ő kincseket feljül múló jó erkölcsöknek, virtusainak, melyekről ez az álnok világ csak hebegni tud; de ha még közte jár a virtus meg nem ösméri, szemét gyanánt tapodja.»

III. *Ferencz*, a legfiatalabb fiú, ki Klára nővérével együtt 1761-ben még anyai rokonának, gr. Wass Ádámnak, gyámsága alatt állott, 1743-ban született;² 1773–4-ben a göttingai akadémián tanult,³ az 1790-iki országgyűlésen regalista és a magyar országgyűlésre is kiküldött követ, 1795-ben az erdélyi kir. tábla ülnöke volt, 1810 körül mint a kolozsvári színházi bizottság tagja buzgólkodott a magyar színügyért,⁴ s miután sajóudvarhelyi és hozzátartozó birtokait már 1801-ben zálogczímen unokaöcscsére II. Sámuelre ruházta s utóbb szerzeményeit is végrendeletileg ráhagyta, 1823 február 13-án Kolozsvárt nőtlenül halt el, hol czimere a farkasutczai ev. ref. templomban látható, bárha nem ott, hanem Sajóudvarhelyt van eltemetve.

A testvérek közül⁵ csak a legidősebbik, III. *Lőrincz*, tartotta fenn még néhány izen át a sajóudvarhelyi ágat. Ő rövid életű volt; az 1765-től 1770-ig kelt oklevelekben még feleségként, 1776-ban azonban már özvegyként jelzett hitvese, br. *Nalácsi Ágnes*, br. Nalácsi Istvánnak volt leánya gr. Toldalagi Zsuzsánától,⁶ s nem-

¹ Ezekből tizenkét levél a család sajóudvarhelyi birtokával együtt a mai tulajdonos ur kezébe jutott, kinek szivességéből velök megismerkedhettem.

² Kolozsvárt levő temetési czimerének felirata szerint.

³ Regest. fasc. XV. nr. 11., 12.

⁴ L. br. Rudnyánszkynek hozzá irt 1789–1795-iki fennebb már említett leveleit és K. Papp Miklós «Történeti Lapok» folyóiratának 1874-iki 450., 479., 830., 832. l.

⁵ L. táblánkkal megegyezőleg az 1762-iki protestatiót. Orsz. lvt. Prot. Jos. Jeszenszky ab anno 1760 usqu. 1770. nr. 35.

⁶ A gr. Teleki levéltárbeli leszárm. táblák 37. és 136. sz. a. s ugyanott a Mindszenti osztálybeli 1785-iki okl.—Pálmay gyűjteményében az 1843-iki hitelesített genealo-

csak férjét, hanem 1766-ban született s 1795-ben két leány hátrahagyásával meghalt¹ idősebb fiát IV. *Józsefet* is túlélte.

Ez utóbbinak felesége br. *Bánffy Mária*, az István és Márkus- és Batizfalvi Máriássy Ágnes leánya volt.² Két leánygyermekük, *Zsuzsánna* és *Juliánna*, nagybátyjukkal Fekete Sámuellel 1797-ben osztoznak, s őket 1825—1826-ban már férjhez menve, sőt egyiköket már el is halva találjuk.³

A most említett s táblánkon II-iknek jelzett *Sámuel* ténykedései felől 1779 nov. 1-ről van az első okleveles adat, de születése 1771-re⁴ s halála az 1832 és 1834 év közé esik.⁵ Felesége már 1801-ben az 1775-ben született s 1814-ben meghalt gr. *Bethlen Sára* a gr. Bethlen Pál és br. Kemény Krisztina leánya volt,⁶ kitől két leányán kívül egyetlen fia, ez ág utolsó férfitagja III. *László* született. Ezt 1823—1836-ban sógora Bardocz Elek,⁷ 1850-ben a sövényfalvi ágbeli rokona Fekete Lajos⁸ gondnoksága alatt találjuk és feleségétől *Sváb Zsófiától* csak két leánygyermek maradván, 1860 január 29-én történt halálával rekesztette be ezen ág férfitagjainak sorozatát.⁹

Át kell most térnünk a *sövényfalvi ágra*.

Ez ágnak első törzse, a fennebb már említett II. *István*, súlyos körülmények közt kezdte meg az életet.

Miként 1691 április 11-iki protestatiójában⁹ mint tizenharmadik évében járó gyerek¹⁰ a gyula-

gia. — Regest. fasc. IX. nr. 71. — Fekete Sámuel 1792 okt. 8-iki retractatiója a sajóudvarhelyi eredetiből másolva.

¹ Szomorujelentés az erd. muz. egyll. könyvtárban, Sándor Imre közleménye szer.

² Pekriek dicsőszenzmártoni levéltára. Pálmay gyűjteményében az 1843-iki geneal.

³ Regest. fasc. IX. nr. 68 és pótregestr. fasc. LIII. nr. 4., 5.

⁴ Regest. fasc. IX. nr. 74., pótregestr. fasc. LII. nr. 1. LIII. nr. 3., 8. sat. és 1792 okt. 8-iki retractatio a sajóudvarhelyi eredetiből.

⁵ Pótregestr. fasc. LIII. nr. 11.

⁶ Geneal. Füzetek IX. 6. sz. Pótregestr. fasc. L. nr. 1. és egy 1811 máj. 4-én kelt meghatalmazás a sajóudvarhelyi eredetiből.

⁷ 1823-iki Regestr.-és 1836-iki pótregestr. bevezetése.

⁸ és ¹⁴ Az én birtokomban levő Zeyk levéltár eredeti oklevelei.

⁹ Orsz. lvt. Gyfvári Kápt. 42. Miscell. 16.

¹⁰ U. o. Miscell. Cista 2. fasc. 1. nr. 17.

fehérvári káptalan előtt Osztopáni Perneszi Zsigmond fejedelmi udvarmester kíséretében megjelenve maga elpanaszolja: azelőtt néhány évvel atyáról anyáról árván maradt, s minthogy testvérei jobb részt nagyok valának, a szülőiről maradt jószágot és ingóságokat felosztották. A mi rá jutott, annak egy részét tartja sógora bándi Kovács István, a többi Sövényfalván lakó legidősb testvére Fekete Lőrincz. Őt magát Isten nevében keresztapja¹ Perneszi Zsigmond neveli és taníttatja saját költségén, s ő semmi javaiból és jószágból hasznot nem vett.

További életfolyásáról különben kevés maradt feljegyezve. Említi még mint Sövényfalván lakót egy 1718-iki oklevél,² és tudomásunk van arról is,³ hogy felesége *Thorotzkai Klára*, a toroczko-Szentgyörgyi Thorotzkai László és Homoród-szentmártoni Biró Zsófia leánya volt, kit már 1735 december 11-én özvegyen, — de még 1737 márcziusban is életben találunk.⁴

Három gyermeküket, úgy a mint táblánkra fel vannak véve, az imént felsorolt adatokat szolgálta s⁵) alatti jegyzetemben ismertetett források hitelesen igazolják. Köztük az egyetlen fiura, *I. Józsefre* vonatkozólag, ki 1782-ben még élt, de 1783 június 11-én már meg volt halva,⁶ sikerült legalább első feleségének nevért, az eddigi összes genealogiák e részbeni hiányosságát megszüntetve adatszerűleg megállapítanom. Ugyanis kétszer házasodott: első felesége, kitől összes gyermekei is származtak, *Györke Mária* volt,⁶ az 1675 november 26-án megnevesített

¹ Perneszi Zsigmond a Szentpáliak révén családi összeköttetésben is állott keresztfiával.

² Erd. Muz. Egly. levéltár a Bándi Kovács család levelei között.

³ A gr. Teleki levélt. gr. Földvári osztályának 1746-iki oklevele. U. o. Béli-féle gyűjtemény és leszárm. tábl. 66. és 191. száma. Egy 1770 nov. 1-i eredeti oklevél s az 1843-iki hitelesített genealogia Pálmay József gyűjteményében. Ez oklevelekben a Fekete István és Thorotzkai Klára gyermekei is meg vannak nevezve.

⁴ Registr. fasc. IX. nr. 66. és az «Erdély Népei» folyóirat 1901. évf. 1. sz. 14. lapján Kelemen Lajos ismertetése a sövényfalvi ref. egyház egy himzett terítőjéről, a melyre ráhímzett szavak a rövidítések kellő kiegészítésével így szólanak: «Isten dicsőségére adta Tekintetes Toraczka Kalára, Anno Domini 1737 die 10 Martii.»

⁵ Zeyk levéltárban 1783 június 16-iki s szeptember 16-iki eredeti intélevek. — Registr. fasc. VII. nr. 40.

⁶ Registr. fasc. VII. nr. 40.

vargyasi Györke családból;¹ második felesége azonban, kit 1783-ban gyermektelenül özvegyen látunk, maig is ismeretlen. Csak sejthető (s az idő is összevág Fekete József halálának idejével), hogy ő volt a himzés kibomlása miatt már nem olvasható egyszótagos vezetéknevű «Anna», ki 1782-ben egy zöld selyem és aranynyal himzett diszes terítőt ajándékozott a sövényfalvi egyháznak. De az évszám és keresztneven kívül egyéb már 1901-ben sem volt róla kibetűzhető.²

Ezen Fekete Józsefnek «első feleségétől Györke Mária asszonyról maradt mindkét ágon levő posteritássai ugymint Fritsi Fekete István, József, Károly, Julianna, Susánna, Erzsébet és Fekete Ágnes», kik 1783 június 11-én Sövényfalván osztoznak, teljesen úgy vannak felsorolva a sokszor idézett Regestrum fasc. VII. 40. tétele alatt, miként őket más biztos források alapján is,³ — a Kövári és Nagy Iván hiányos tábláit kiegészítve, s a fiukat és két leányt helyesen adó, de a leányok közül kettőt nem ismerő Mike Sándor-féle genealogiát is e kettővel megpótolva, — táblámra felvettem. Rájuk és leszármazóikra⁴ vonatkozólag, a család biztos tudomása mellett már anyakönyvi adatok is állanak rendelkezésre.

Közülök a legidősebb, *III. István* 1762-ben született s 1823-ban halt meg Sövényfalván. Felesége *Fodor Zsuzsánna*, szászvárosi Fodor Dániel és Sárpataki Krisztina (de ead.) leánya volt, s fiában *II. Lajosban* szakadt magva, ki 1789-ben született s 1872 febr. 8-án halt el, és kétszer volt házasságra lépve: először *Zeyk Annával* s zeykfalvi Zeyk Dániel leányával gr. Teleki Borbárától; másodszor *Zeyk Julián-*

¹ Czimereslevél eredetije a bukaresti román tud. akadémia levéltárában, fényképmásolata az erdélyi muzeumban. Nemesség kihirdetés Háromszéken 1775 február 16-án. (Kelemen Lajos tanár ur Erd. Muz. E titkár szives közleménye szerint.)

² Kelemen Lajos ur ismertetése az «Erdély Népei» cz. folyóirat 1. sz. 14. lapján.

³ A gr. Teleki levéltárban, leszármazási táblák 136. sz. a. Zeyk levéltárban 1783 június 16-iki és szept. 16-iki s nov. 24-iki oklevelek. Sövényfalvi 1799—1810-iki határozatly jegyzőkönyve.

⁴ Ezek a Pálmay gyűjteményében levő 1843-iki hitelesített genealogia, a Zeyk levéltár legújabb kori oklevelei s a sövényfalvi anyakönyvbéli feljegyzésekből is ismertek.

nával a János és zsögödi Mikó Klára leányával, ki 1880 május 1-én halt meg.

A legifjabb fiu *I. Károlynak*, az 1790 ben már vele házasságban élő s 1802-ben özvegyeként jelzett medeséri *Jeddi Ágnes* férjének ága hasonnevű fiában, az 1835-ben is szereplő s kevésel 1848 szeptember 27-ike előtt Nagyszébenben meghalt *II. Károlyban* szakadt meg.¹

Csak a középső fiu *III. József* ágán maradt fenn maig a család. — Róla 1782 óta tudunk, s már 1787-ben egybe volt kelve az utóbb Sövényfalván 1799-ben elhalt *gr. Toldalagi Klárával*, gr. Toldalagi Jánosnak nagybarcsai Barcsai Katalintól született leányával, kinek a tordamegyei Abafáján, Magyarfülpösön, Magyarrégenben és Rücsön s a kolozsmegyei Harasztoson voltak egy 1792-iki osztály alkalmával részébe jutott birtokai.²

E Fekete József 1802 elején már nem élt.³ Három leánya maradt és egyetlen fia: *IV. Ferencz*, ki Abafáján 1792 márczius 26-án született, és az itteni birtokáért cserében kapott maroszséki Kaálban 1862-ben halt meg. Teljeskorúsága előtt rokona *III. Ferencz* gyámsága alatt állott.⁴ Felesége *Dónáth Anna*, a Feketékkel «Jármijuson» különben is rokon s velök Sövényfalván birtokostárs pálosi Donáth Antal kir. táblai ülnök és kebelei Kelemen Máriának leánya volt; minek folytán, midőn meggondolatlan birtokcseréi sat. miatt családjának aggodalomra adott okot, sógo-

rának Donáth Sándor kir. táblai ítélmesternek gondnoksága alá helyeztetett.¹

Négy fia közül *Sándor*, egyetlen leánykájának elvesztése után gyermektelenül, *Miklós* és *Kálmán* pedig nőtlenül haltak ki. Egyedül *Albert* tartotta fenn tovább a családot, ki kétszer nősülvén, először *Zeyk Ilonát*, a Zeykfalvi Zeyk László és Nagyvárad Intzédi Anna leányát, másodsor Tancsi Földvári Gábor özvegyét *Gyárfás Klárát*, a Léczfalvi Gyárfás Elek és Winckelsteini Winckler Karolina leányát vette nőül s első házasságából a táblán látható mai nemzedéket hagyta hátra, második házassága magtalan maradván.

Csak pár szavam van még: a család vallásáról és czimeréről.

Miként meggyőződhattünk, a Fricsi Fekete család első ismert izei Sárosmegyében kétséget kizárólag róm. katolikusok voltak.² Valószínűleg még I. István is az volt, s csak a Bethlen Gábor zászlói alá jött I. Lőrincz vette fel a reform. vallást, melyet utódai is, egészen IV. Ferenczig, kivétel nélkül követtek. Ez a kath. vallásra tért; de csak ő és legifjabb fia Kálmán maradtak halálukig abban.

A család czimere a birtokomban levő XVIII. századbeli pecsétlenyomatokon, a családtagok által önttetett s már megemlített harangokon s III. Ferencznek a kolozsvári farkasutcza ev. ref. templomban látható temetési czimerein egymással teljesen megegyezőleg van ábrázolva s utóbbiakból színezése is megállapítható. A paizs kék udvarában leveles aranykoronából kinövő természetes színű szarvast mutat az, ugyanilyen növekvő szarvas sisakdiszszel. A foszladék jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.³

KIS BÁLINT.

¹ 1843-iki eredeti oklevél Pálmay gyűjteményében.

² L. a már idézett 1627 április 18-iki oklevelet a Feöldy-Doby csal. levéltárából.

³ A temetési czimereken (kettő van ilyen a kolozsvári templomban) a balfoszladék a festő tévedéséből vörös-kékre van festve.

¹ Zeyk levéltárban 1849-iki osztálylevél, s az 1802 január 21-iki lupsai számadások a Sajóudvarhelyt fennmaradt levelek között.

² Eredeti osztálylevél Pálmay József gyűjteményében.

³ Az 1802 jan. 21-iki lupsai számadás szerint jutalékát ekkor már fia, «Fekete Ferencz urfi» részére folyósították.

⁴ Ez, számadásainak be nem adása miatt, 1822 márczius 23-án kártérítésért végrehajtás alá is vétetett. Lásd 1836-iki pótrege. fasc. LII. nr. 9.

CSALÁDTÖRTÉNELMI KALÁSZAT.

(Első közlemény.)

I. Beheim Mihály az 1457. évi magyarországi események szereplőiről.

Beheim Mihály történelmi énekét magyar történelmi művek már többször említették. Magyarországra vonatkozólag azon része a legérdekesebb és legfontosabb, mely Hunyadi László halálát ecseteli s az események szereplőit, bár ő is egy-néhány szereplőt nem ismer, oly körülményesen és bőven felsorolja, hogy az ügyről szóló egyéb források vele nem versenyezhetnek. Dr. Bleyer Jakab ur «Beheim Mihály élete s művei a magyar történelem szempontjából» czim alatt Beheim magyar vonatkozású énekeit a «Századok» 1902. évi folyamában ismertette meg és az 1457-ről szóló részletet a maga fontosságához képest teljes szövegében közli s a nevek megfejtését jegyzetben adja. A kitűnő ismertetéshez méltó ezen névmegfejtés is, csak hogy néhány nevet, illetve személyt egyáltalában meg nem határoz, másokat csak a valószínűség szerint és minden családtörténelmi részletezés nélkül. De ez nem is lehetett az ő feladata. Dolgozata az országos eseményekkel foglalkozik, nem genealogiával. De mivel éppen Beheim éneke világosnál, világosabban azon Magyarország történetében elég gyakran ismétlődő körülményt illusztrálja, hogy külföldi elemek mennyire hatoltak be elég hathatósan országunk belügyeibe, azt hiszem: nem végzek haszontalan munkát, ha a fenti dolgozatban fel nem ismert személyeket, a mennyire a rendelkezésemre álló források megengedik, meghatározom, a felismeretkről pedig egy-néhány pótló adatokat nyujtsak.¹

* * *

Beheim a Hunyadi László halálával összefüggésben lévő szereplőket két főcsoportban tárgyalja; az elsőben szerepelnek V. László hivei, a másodikban a Hunyadiak barátjai. Az első csoportban két alcsoportot kell megkülönböztet-

¹ Ott, a hol a dr. Bleyer urtól felhasznált adatokról szövegek, rövidítés kedvéért «Bleyer» helyett csak a «Bl.» megjelölést fogom használni. Megjegyzendő, hogy Hans Gille «Die historischen und politischen Gedichte Michel Beheims» (Berlin 19.0) czimű művében Bleyer meghatározásait magáévá tette.

nünk, a mennyiben szerző a király hiveit nemzetiségük szerint csoportosítja. Sorukat nyitja a kalocsai érsek és zárja Ország Mihály, tehát csak magyarokról szól, bár egy külföldi is van köztük; a második alcsoport élén a külföldi Volkensdorf áll, végén pedig «Sigmüt der recke», tehát külföldiek; de ezek között is találunk — a mint ezt majd alább látjuk — egy-néhány magyart.

A sorrend a következő:

1. *A kalocsai érsek.* Gutkeled nb. [Kis-] Várdai István, ki 1457 kezdetén érsek lett; † 1470.

2. *A nádor.* Der Grossgraf. Dorozsma nb. Garai László, 1447 óta nádor; † 1459 február 20-ika táján.¹

3. *Miklós vajda.* Ujlaki Miklós, ki 1441-től 1465-ig félbeszakítás nélkül tényleges erdélyi vajda volt és mint Bosznia királya 1477-ben meghalt.

4. *graf toim von Crabat.* Bl. az osztrák Karajan-ra való hivatkozással «Thomas comes de Corbavia»-ra gondol, «ha ugyan nem Horváth Tamás». Mindkét feltételezés nem felel meg a valóságnak. «Toim» nem Tamás! A szóban lévő férfit nem más mint *Frangepán Doim* (= *Duym*), családja szluini ágának alapítója. Bizonyítják ezt a következő érvek:

a) A Doim illetve a Duym név gyakran szerepel a Frangepánoknál.²

b) Ezen Doim, fivére Frangepán Zsigmond, 1441 márcz. 4-én Erzsébet királyné egyik okiratában mint «graf *Sigmund von Crabaten*» szerepel.³

c) Ezen Doim ki magát 1458-ban és 1462 jun. 27-én világosan *Doym*-nak nevezi,⁴ 1456 és 1457-

¹ Aranyosi János 1459 febr. 22-én Kassán keltezett levelében Bártfa városa tanácsának írja: «Az udvarról vegyék tudomásul, hogy az öreg nádor (Gross Graff), Garai László ur meghalt stb.» (Bártfa város levéltára 1079. sz.)

² Doim-ról szól pl. Wenzel, Árpádkori uj okmánytár XI. 39. ddo 1163.

³ Frangepán-oklevéltár I. 333.

⁴ Vjestnik Zem. Arkiva I. 141.

ben Borsodmegye főispánja és diósgyőri várnagy¹ és így kétségkívül sokkal közelebb állt az 1457. évi eseményekhez, mint az 1441-ből ismert Krbavai Tamás. E néven ő különben családjában a negyedik. 1460-ban mint Doimo de Segna (Zengg) szerepel; 1468 márcz. 21-én még él.

5. *von werdenberg graff ucz.* Werdenberg valamikor önálló grófság volt a Svájcban; most a st.-galleni kanton egyik járása. Ucz annyi mint az Ulrik-név dédelgetője. A Werdenbergi dynasztia-családnak több ága volt, u. m. Montfort, Feldkirch, Bregentz, Tettngang, Werdenberg, Sargans és Albeck. Fenti Utz — ha csak minden jel nem csal — a bregentz-tettngangi ágból való V. Ulrik (1439 † 1494). Családjának egynéhány tagja már korábban állt Magyarországgal érintkezésben. Az ugyanazon ágból származó II. István fiai I. Hermann (1423 † 1434) és III. István 1430-ban (mint comites de Mondforth) és 1435-ben (mundfurthi Groff István) mosonymegyei birtokosok.² János, Montfort grófja s Bregentz ura (ugy látszik I. János 1434 † 1469) kijelenti 1466 jun. 19-én, hogy miután ura, Frigyes császár a magyar királylyal kibékült és neki megparancsolta, hogy a király ellen a háborút tovább ne folytassa, ő ezen parancsot tisztelni fogja, Rohrau várát (Alsó-Ausztriában) Braunsdorfer Györgynek átadja stb. Az illető okiratot rokona (Vetter), Montforti Hugó is hitelesíti.³ Ebből némileg magyarázható, hogy Werdenbergi Ulrik, miként került V. László 1457. évi kísérei közé.

6. *herr issgra.* Az eléggé ismert brandeisi Giskra János cseh vezér, kit egyéb források is *Iscla*-nak neveznek.⁴

7. *Három Rozgonyi (roszgan) fivér:* Rajnald, János és Ozsvát. Volt még egy Lőrincz nevű fivérük is, kit 1440-től 1463-ig ismerünk. Atyjuk János (1406—1433), anyjuk: Aba nb. Domoslói Miklós fia Demeter leánya Apollónia (1406). János, ki 1457-ben Ujlaki Miklóssal erdélyi vajda volt, meghalt 1471/2-ben. Rajnald, ki 1454-ben a székelyek főispánja, 1459-ben pedig Temesmegye főispánja volt, meghalt 1472-ben.⁵

¹ Csánki I. 193.

² Csánki III. 693.

³ Teleki, Hunyadiak kora XI. 162.

⁴ Mátyáskori dipl. emlékek I. 21., 29.

⁵ Nejét eddig nem ismertük. A következő adatok

Ozsvát, kit 1443-tól 1463-ig ismerünk, 1457-ben a székelyek főispánja volt.

8. *Herzog niclaus.* Ehhez Bl. a következő megjegyzést teszi: «Karajan szerint Nicolaus Hertzegh de felső Lendva». Talán inkább, bár hibás keresztnévvel «Paulus Bánffi filius, cui de Lyndwa» cognomen erat (Bonfini). Az említett oklevél szerint (Teleki, Hunyad. kora X. 552.). «Paulus de Lyndva»; a boroszlóiakhoz intézett levél szerint (Fontes rer. Austriacarum XX 108.) «Paul von Lyndaw, vnser hoffmeister». Mind-ezen feltételezések hibásak.

Mindenekelőtt hangsúlyozandó, hogy itt nem holmi Miklós nevű herczeggel, hanem egy Herczeg Miklós nevű ural van dolgunk. A mi Karajan állítását illeti, határozottan mondhatjuk, hogy csak egyetlen egy férfit ismerünk, ki a Felsőlindvai Herczeg nevet viselte, ez pedig a Ba'og nb. Felsőlindvai Szécsi-család tagja Péter, kit 1385-től 1415-ig ismerünk és ki már 1432 előtt *fiutódok hátrahagyása nélkül meghalt.* Miklós nevű fivérének (1385—1415) egyenes utódai csak a Szécsi-nevet használták. Lindvai Pál, ki 1455 máj. 27-én kir. lovászmester, 1456 ápr. 28-án és 1457-ben kir. ajtónállómester¹ és 1475-ig kimutatható, a Buzád-Hahót nemzetségből kiágazott Alsólindvai Bánfi-család tagja ugyan, de arról, hogy csak egyetlen-egyszer is a Herczeg néven szerepelt volna, a legkisebb nyom sem szól. «Herczog niclaus» tehát más nyomon keresendő.

A Héder nb. Güsszingi-család egyik sarja, III. Henrik (1279 † 1309/10) két fiut hagyott hátra: Jánost, kitől a Tamási- és Pétert (1309—1351), ki állandóan a Herczeg-nevet használta s kitől a már kihalt Szekcsői Herczeg-család származott.² Ennek egyenes leszármazottja Mik-

meghatározzák. Rozgonyi Rajnald neje, *Maynbercki Erzsébet* 1466 jun. 16-án Varannóból Bártfa városának írja, hogy bizonyos küldeményét fivére számára Krakkóba továbbítsák. Ugyanő (*Mamberk Erzsébet*, Rozgonyi Rajnald özvegye) Varannóból kéri 1472 aug. 12-én Bártfa város külső tanácsát, hogy hozzájuk küldött embereinek mindenben higgyenek (Bártfa város levéltára 1639. és 1894. sz.). Hogy Mamberk és Maynberck ferdített nevek, kézzelfogható; valami Meyenberg vagy Mainburg lehetett.

¹ Teleki, Hunyadiak kora X. 470., 509., 553.

² Felette szükséges, hogy erre nézve itt a következő helyreigazítást adjuk: Az Árpádok korában találjuk ugyan, hogy egyik-másik országnagy a hercegi címet

lós, ki 1449-ben felmerül, 1459 márcz. 12-én Várdai Aladárral együtt kir. pohárnokmester; 1461 jan. 26-án és máj. 22-én ugyanaz; utóljára találkozunk vele 1477 jan. 5-én, hol már csak mint Kalocsa-egyházmegyei birtokos szerepel.¹ 1482 febr. 2-án már csak özvegye, Anna s fia, Ferencz szerepel; az illető okirat² «nagyságos»-nak nevezi Miklóst. Mindezek alapján határozottsággal mondható, hogy fenti herczog niclaus nem más, mint **Héder nb. szekesői Herczeg Miklós**.

9. *von Palacz herr lasslaw*. A Ruszkai Dobó-családdal közös származásu Pálóczi László, ki

(princeps, dux) kapta, a mint ezt (a valószínűleg Gutkeled nb.) Merkur erdélyi vajda (1103., 1111., 1113.), Konrád fia Benedek erdélyi vajda (1202—1209), Kán nb. László szlavón bán († 1246/47), Túrje nb. Szentgróti Dénes szlavón bán († 1254/55) és Gutkeled nb. István szlavón bán († 1260) bizonyítják. A herczegi czim azonban — a mi ismételen hangsúlyozandó — sem a tényleges herczegről alkotott fogalmat, sem az örökös méltóságot vagy rangfokozatot nem foglalta magában, hanem csak a hivatalhoz és a személyhez kötött rangfokozati jelzöt képezte. Hogy ily értelemben veendő czimet a XIV. század első felében kiosztottak volna, arról nincs okirati bizonyítékunk. Már most azt mondja Pór Antal a Századok 1907. évf. 695-ik oldalán, hogy a bajor Lajos császár Güsszingi Péternek, a Szekesői család ősenek herczegi czimet és rangot adott; bizonyítékul pedig felhossa, hogy Károly magyar király 1336-ban ezen Pétert «*Petrum ducem*» néven szerepelteti (S/ázadok 1900. évf. 837.). Csakhogy nem így áll a dolog!

Héder nb. III. Henrik (bán) fia Péter, ki többre mint a bodrogmegyei főispánságra nem vitte, már 1328 szept. 18-án mint «Magister Petrus filius Herrici *dictus Herczeg*» szerepel (Blagaj-oklevéltár 105.), a mi megczáfolatlanul bizonyítja, hogy a «herczeg» itt sem méltósági, sem rangjelző megjelölés, hanem pusztá *vezetéknev* és hogy a Károly királytól használt «dux» *nem egyéb, mint a magyar «herczeg» latinra fordítása*. «Herczeg» régi okiratainkban mint személy-, illetve keresztnév is szerepel és így könnyen magyarázható, hogy egyik-másik család egy ily nevű ősatya után a Herczeg vezetéknevet felvette. A zalamegyei Enyerei Herczeg-család egyenes őse is Herczeg, kinek fia Imre már 1265-ben felmerül (Hazai oklevéltár 45. V. ö. VIII. fej. 3., 63.); ezen család mellett volt Zalamegyében a XV. században egy Fernekági Herczeg nevű család is, a kiről szintén nem tudjuk, hogy őse vagy valamely tagja herczegi rangot kapott volna. Az egész — úgy látszik — arra vezetendő vissza, *hogy a magyar «Herczeg» keresztnév a középkori Hartwich és Hartwig magyaros alakja*. (V. ö. Hazai okmánytár VI. 474. old.)

¹ Történelmi Tár 1899. évf. 16,

² Károlyi-oklevéltár II. 497.

1457-ben (de korábban is) országbíró; meghalt 1470-ben.

10. *urssag mihel*. A Gutkeled nb. Gutí Ország Mihály, ki 1433-ban a királyt mint ennek kamarása Rómába elkiséri; 1455., 1456., 1457. és 1458-ban kir. ajtónállómester. 1459 óta nádor, mely minőségben meghalt.

Ezek után következik «die lantschafft mit einander» vagyis V. László Magyarországon kívül törzsökös hívei, bár — mint majd meglátjuk — ezek között is magyarok vannak.

11. *von volkendorff ein frey*. Kihalt alsóausztriai család, mely felváltva mint Volckhenstorf, Vollchenstorf, Volckentorff, Volckersdorff is szerepel.¹ Birtokaihoz tartoztak: Weissenburg, Reichersdorf, Stein, Wolkensdorf, Wigalois; 1431-ben fogott bíró Salzburgban. Gáspár 1510-ben császári tanácsos és az osztrák tartományi marsallhivatal intézője. Farkas Vilmos (szül. 1567-ben) 1611 és 1616-ban az Ennsen felőli Ausztria országos kapitánya, meghalt 1616 decz. 12-én; egyetlen fia Vilmos, 18 éves korában meghalt Flórenczben. 1612 okt. 18-án vele kihalt a család fiága.

12. *der iung von crey*. Creyg volna a helyes. Kraig még most is létezik Karinthiában. A Krayg-család némelykor mint Chreiger is szerepel. Kreiger Andrásnak 1461-ben kelt oklevele az országos levéltárban (DL. 33809.) található. Kreig *András* 1458-ban császári tanácsos, Karinthia örökös kamarása; szerepel még 1471-ben is. — *János*, Karinthia tálnokmestere szerepel 1423., 1448. és 1458-ban. — *Konrád*, ki 1428., 1441., 1448. és 1458-ban szerepel, karinthiai kapitány, Frigyes, Tyrol herczegének udvarmestere. — *Farkas* (= Wolfgang), ki 1418-ban és 1454-ben szerepel Karinthia főkamarása. Khreig *György* 1492-ben él stb., Kreyg *Lipót* 1431-ben osztrák hadvezér.

13. *herr von vetaw*. Alább majd látjuk, hogy a cseh-morva Lichtenburg-család egyik ága a

¹ Volt egy Wolkensdorf (Molchinsdorf, Wolkendorf, Wolchesdorf, Volchenstorf) Felső-Ausztriában Enns és St. Flórián mellett, melynek birtokosai már a XII. században felmerülnek. Volchenstorfi Albert 1308-ban Grein helységet veszi zálogba. 1623-ban II. Ferdinand császár ezen Wolkensdorf-várat az ismert Tilly-nek adta, kinek unokaöccsétől, Wernertől, 1636-ban a még most is fennálló Tillysburg-nevet kapta. Jelenleg a St. Flórián-kolostor tulajdona.

Vötau-i (Vethovia) nevet viselte, hogy ennek egyik tagja, Smilo a XV. század kezdetén Pozsonymegye főispánja volt és hogy Sopronmegyének 1441 és 1447 közötti főispánja Vötau György minden valószínűség szerint Smilo fia. A mi fenti Vetawi urat illeti, azt hiszem, *hogy őt bátran a sopronmegyei főispánnal, Györggyel azonosíthatjuk.*

14. **ian von Kotschaw.** Ez nem más, mint *Kočovi Kočovský János* cseh lovag, ki 1454-ben a pilseni területben feküdt Choteschau nevű klostrom melletti Teinitzl nevű falvát V. László királynak átengedte. Később a hazai urak szövetsége oldalán Podjebrád György király ellen harczolt; 1467-ben a nürnbergi országgyűlésen ő az urak szövetségének képviselője. Gottschau nevű helység van most is a csehországi pláni kerületi kapitányságban.

15. **jan von holab.** Ez helytelen. Ez **Holub János**, kinek a neve Holubař és Holowersy alakjában is szerepel; III. Frigyes császár és Albert osztrák herczeg kapitánya, ki nevezetesen az ismert Baumkircher András ellen harczolt.

16. **her gybisch.** Ez annyi mint **Divis** vagyis a *Dionysius* (= *Dénes*) személynév cseh alakja. Beheim tehát itt csak az illető ur személy-, de nem családnevét közli, miért is pontos meghatározását egyelőre nem adhatom.

17. **zwan floiten**, azaz két Floit nevű ur. Karajan egy steinebrunni Floyt Bernátot és egy russbachi Floyt Vilmost ismert. Russbach alsóausztriai helység, a Floyt-család is alsóausztriai. Az országos levéltárban van Floyt Tibald (DL. 9626. ddo. 1410.) és Floyten János (DL. 9794. ddo. 1411.) oklevele. 1416 körül találjuk, hogy Johann Floyt von Ober-Russbach egynéhány russbachi részbirtokát Puchheimi Albertnek cserébe adja.¹

18. **her stiber.** Bl. hivatkozással Karajan-ra csak azt mondja, hogy a bécsiekről szóló krónikában «Stibor von Cynpurg» említetik.

Többet is tudunk róla. A morva gayai kerületi kapitányságban lévő Koritschan mezőváros közelében van egy Czimburg (Zimburg) nevű kastély, melyről valamikor egy főúri család nevét vette, de használta mellette a «Towaczow»-i

nevet is. Az 1447-ben elhalálozott Czimburgi s Towaczowi János sziléziai források szerint állítólag Katalint, Premko troppau herczeg († 1433) leányát vette nőül.

1452 jun. 14-én Einczinger Ulrik Bécsből értesíti Perényi János tárnokmestert, hogy bizonyos ügyeknek V. László király nevében való megtárgyalására *thowaczowi Czimburk János* morva kapitányt, Geya Jánost, Milenczky Miklóst, Hölezle(r) Konrádot és Bosna Jánost hozzája küldte, kiknek mindenben higgyen.

Ugyanezen évi jun. 21-én írja (Váczból) Czimburk János morva kapitány (fenti társaival egyetemben, valószínűleg Hunyadi Jánosnak), hogy Frigyes császár Grác előtt áll és tudatják továbbá, hogy az osztrákok hadat gyűjtenek és vezetnek ellene.²

Ezekből tehát kiviláglik, hogy a morva Czimburg-család Magyarországgal már 1457 előtt is állt érintkezésben.

1481 jan. 6-án találjuk, hogy Frigyes császár követeinek egyike, ki a morva rendekkel a béketárgyalásokat vezette, **Czimburgi s Thowaczowi Cztibor** (= Tiburtius = Tiborc), a morva örgrófság hetmanja (= főkapitánya) volt; 1487 decz. 16. pedig a morva főurak sorában mint **Thiborius de Thobocho** szerepel.³ Stibor morva hetman 1484-ből származó oklevelét az országos levéltár (DL. 18992.) őrizi. Leánya Kunigund magyar főurhoz, Szentgyörgyi-Bazini Péterhez († 1517) ment férjhez.³

Teljesség kedvéért legyen még kiemelve, hogy 1341 előtt bizonyos **Chemburg** a krasznamegyei Valkó várnagya.⁴

19. **herr hennig**, kit Beheim következőleg vezet be: «zwen riter weit herkennig aus tennenmark: herr hennig, herr iobs uon wigalos», azaz messze földről, *Dániából* származó két lovag: hennig ur és Wigalosi jobst. Bl. mondja: «Ezek minden valószínűség szerint Czernin Henning főlovászmester és Jodok véglesi kapitány, mint már Karajan gyanítja». **Hennig határozottan a lovászmester**, de szükséges, hogy róla egyet-mást elmondjunk.

¹ Bártfa város levéltára 667., 668. sz.

² Teleki, Hunyadiak kora XII. 151., 376.

³ V. ö. «Die Grafen von St. Georgen und Bösing» cz. művem 77. old.

⁴ Anjoukori okmánytár IV. 147.

¹ Jahrbuch des «Adler» 1888. évf. 160.

1437 decz. 8. Znaim. Zsigmond király «fideles nostros egregios *Henneng de Czernen* et *Justh de Fankwssso* aulæ nostræ milites de rehabilitatione illorum 4000 florenorum auri, quibus nos eisdem ratione servitiorum et salariorum» (tartozik) «castrum nostrum Cherep vocatum et villas et possessiones nostras Kwuesd et Keresztes vocatas» zálogba adja. Itt a borsodmegyei Cserép, Mezökövesd és Mezökeresztur nevü helységekröl van szó. Ugyanazon napon megparancsolja a király a fenti vár és helységek népeinek, hogy engedelmessédjenek Fankwssoi Justnak és Czerneni Hennengnek. Egyuttal meghagyja ugyanezen napon az egri káptalannak, hogy nevezettek Cherep, Kwuesd és Keresztwr (így!)ba beiktassa.

1439 jul. 5-én, Buda. Albert király Selk és Meggyes erdélyi szász-székekhez parancsot intéz, hogy az 1438. évi szentmártonnapi censusukat, melyet még nem fizettek meg, fizessék ki «fidelibus nostris *Henningo* et *Just* aulæ nostræ militibus» sallariumuk fejében.

1440 jan. 10. Buda. Erzsébet királyné meghagyja a fenti szász székeknek, hogy elhalt férje parancsa értelmében az 1438. évi szentmártonnapi censust adják meg *Henneng* és *Just* testöröknek.

1446. Az országtanács a kir. curiába idézteti a fenti székek szászait, mert az 1438. évi censust még most sem fizették meg «strenuo militi *Jodoco de Kwssso*» és «strenuo militi *Henneng*».

1446. Hunyadi János levele Szeben városához «*Justh de Kwz ac Henningh de Zomzedwara*» érdekében az előbbi szászok censusa ügyében.

1455. Andreas Justh de Wigless apja Jodocus de *awssaw* nevében megjelenik a turóczi kovent előtt s átíratja a budai káptalan egy levelét, melyben szó van arról, hogy *Henning Cherning de Somsedwar* kölcsönvett Cwssawi Jodoktól 3500 forintot, lekötvéen érte szomszédvári és *wiglessi részeit*, mely utóbbiakat Erzsébet királynétól 2000 forintban közösen bírnak zálogban.¹

Ezen adatokból kitünik, hogy Henning 1446-

¹ Ezen, valamint a következő szám alatti jobs von wígalos-ra vonatkozó adatok egy része a Neczpáli Justh-családnak a Nemzeti Muzeumban őrzött levéltárában található, melyből Jakubovích Emil ur volt szives azokat velem közölni. Fogadjá érte e helyen is őszinte köszönetemet.

ban a «Szomszédvári» nevet használja, de van rá adatunk, hogy ezt már korábban is tette. 1441 okt. 9-én ő a fenti Jobszt-tal együttesen a véglesi vár kapitánya.¹ A név arra vezetendő vissza, hogy neje a Horvátországban törzsökös Szomszédvári Tóth-családból származott. 1439 aug. 29-én szomszédvári Tóth János kérésére történt, hogy Albert király Tóth János leányát, Dorottyát fiusította. 1442 aug. 17-én Tóth János már nem élt és Dorottya már Szomszédvári Henningnek a neje. 1452 jun. 21-én *Szomszédvári Henningh Cernin* és neje Dorottya bizonyos birtokügyben okiratot állítanak ki. 1457 febr. 7-én Henning és neje Dorottya Tóth Jánosra vonatkozó okiratot íratnak át. 1454 máj. 13-án Henning de Zumzedwar² csak mint zágrábmegyei birtokos szerepel. 1457 márcz. 21-en Henning Czernyn de zomzedwar királyi lovászmester; 1458 jan. 17-én még él;³ további nyomait nem találjuk. Özvegye Dorottya 1472 nov. 21-én már Frangepán Bertalannak a neje (1482 máj. 18-án még életben van). Egyetlen fia, János (kinek neje 1482 ben litavai Horvát Dömjén dalmát-horvát bán leánya, Zsófia) egy András nevü fiut hagyott hátra, kivel a család fiága 1517-ben kihalt.

A Csernin-név minden kétséget kizárólag cseh származású s az ó-cseh családokban mint személy- (= kereszt-) név fordul elő. A még most is létező chudeniczi Černin-család ősei sorában I. Csernin 1115-ben fordul elő; II. Csernin 1219-ben szerepel; III. Csernin 1212-ben él; IV. Csernin 1228 és 1234-ben szerepel; csak később lett a Cserninből családnév. De előfordul e név mint *helynév* is. Egy Černin nevü község van most is a csehországi horowitzi kerületi kapitányságban, egy másik Csernin helység pedig a csehországi kuttenbergi kerületi kapitányságban. Miután már most láttuk, hogy emberünk kezdetben mindig a Csernin-nevet használta s még akkor is, midőn már a Szomszédvári előnévvel birt, hébe-korba magát Csernini Henningnek nevezte, meg lehetünk róla győződve, hogy Csehországból származott

¹ Botka, Barsmegyei oklevelek 94, (hol tévesen Herminie Chernu néven szerepel).

² V. ö. Barabás Samu a Teleki-oklevéltár II. köt. 64—65. old. közzétett és magyarázott adataival.

³ Teleki, Hunyadiak Kora XII. 569.

és onnan Magyarországra vándorolt, hol Zsigmond és Albert királyok alatt katonai szolgálatba lépett.

Már most csak az a kérdés, hogy melyik cseh családból való. Némelyek szerint Henning vagy Henning cseh nyelven Jenik, a mi állítólag a magyar Jani- vagy Jancsinak megfelelne; de ez mellékes. A chudeniczi Csernin-család nemzedékrendi tábláján Henning nevű családtagot nem ismerünk; de volt egy *Csernini Csernin* nevű család is, mely Königsgrätz táján birtokolt és melynek egyik tagja: Csernini Csernin György 1567-ben háztulajdonos volt Pardubitzon.¹

Mindez pedig Beheim azon állításával, hogy Jobszttal együtt Dániából való, nagy ellentétben áll. Beheim-nek ezen állítása első látszatra nevetségesnek tűnik fel ugyan, de egyuttal azon gondolatot is ébreszti, hogy alap nélkül csak fel nem állíthatta ezen határozott állítást. Hosszabb kutatás után rájöttem, hogy állításának némi jogosultsága van, mely azonban nem teljesen fedi

Már fentebb mondtuk, hogy az eredetileg csak személynévnek használt Henning Németországban és a Németország határain kívül élt németnyelvű családoknál később igen gyakran családnévvé átalakult. Volt többek között Ausztriában is egy Henning nevű nemesi család, melyről tudjuk, hogy egyik ága 1700 körül, egy másik 1800 körül Dániába fordult. Egy gróf de Henning Károly federic (Frigyes) részt vett a harminczéves háboruban. A de Henning-család egyik tagja, ki 1695-ben meghalt, a rostocki Jakab-templomban el van temetve: ez a még most is Dániában létező ág őse.² Ha már most meg van állapítva, hogy századokkal ezelőtt egy német eredetű nemes vagy főnemes Henning-család Dániába költözködött, akkor Beheim állítását már nem szabad tudatlansága feletti szánakozó mosolyal a lomtárba dobní; a dolog a legnagyobb valószínűség szerint úgy áll, hogy a Henning-család egyik ága már 1457-ben Dániában virágzott, hogy Beheim-nek erről tudomása volt és hogy ő minden további alapos kutatás nélkül — miután őt senki a helyes tényállásról nem tudta vagy nem akarta értesíteni —

¹ Jahrbuch des «Adler» 1897. évf. 202.

² Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft «Adler» in Wien, I. köt. 64.

Henning Csernint a névazonosság alapján az elbűttség kivételével kortársai előtt is ismert dánországi család tagjának vette.

20. *iobs von wigalos*. Bl. mondja, hogy ez minden valószínűség szerint Jodok véglesi kapitány, mint már Karajan gyanítja. Határozottan ez, de itt is szükséges, hogy róla egyet-mást említsünk. Már fent láttuk, hogy 1437 decz. 8-án Cernini Henninggel egyetemben Fankusoi Justh is felmerül, ki vele együtt 1446-ig szerepel. 1447-ben Hunyadi János az 1438-ból hátramaradt fizetés ügyében kiadott rendeletében már csak *Justh de Kasso capitaneus castris* Wegles érdekében szól. Midőn az országtanács 1448-ban az erdélyi szászoknak erre nézve halasztást ad, akkor is *Justh de Kasso* néven szerepel. 1449-ben az országtanács róla ismét mint *Jodocus de Kasso*-ról tesz említést. Ugyanezen évben Newsol (Neusohl = Besztercebánya) város bírája s polgárai német levelükben «strengen Herren *Fosten von Koszew dy Zeit hauptmann off dem Wiglesch*» írnak.

1453-ban László király Szeben városához a fidelis noster egregius «*Justh de Kasso*» véglesi kapitány érdekében a szászok cenzusa tárgyában levelet ír. 1454-ben «fidelis noster egregius *Jodocus de Cwssow*» véglesi kapitány. 1460-ban IV. Frigyes császár nagy privilegiális levelében «fidelis noster *Jodocus de Wyglesch*»-nek adja 6000 forintban Wyglesch várát, melyet Erzsébet királyné adott nevezettnek zálogba.³ Ezeket kívül még a következőket is ismerjük: 1441 márcz. 8-án *Jodocus de Bossaw* (a szintén külföldi származású Schellendorfi Haskóval) Zólyom kapitánya;² ugyanazon évi okt. 9-én Czernini Henninggel együttesen mint *Jodocus de Bussau*, a véglesi vár kapitánya.³ 1457 márcz. 21-én V. László hivei sorában (csak Jodok-néven) véglesi kapitány; 1458 jan. 17-én mint «a Véglesen székelő Jodok» szerepel.⁴ 1466 decz. 18-án és 1467 jan. 2-án megengedi neki s nejének, Mártának, a pápa, hogy hordozható oltárt használ-

¹ A Neczpáli Justh-családnak a Nemzeti Múzeumban őrzött és Jakubovich Emil úrtól kapott családi adattokból.

² Brüsszeli okmánytár I. l. «Bossaw» téves.

³ Botka, Bars megyei oklevelek 94. Itt is «Bossaw» téves.

⁴ Teleki, Hunyadiak kora X. 552., 569.

hassanak; neve akkor «nobilis vir Jodocus de Cussaw miles, capitaneus et domicellus castris Viglesth»¹ 1482-ben már nem él. Egyetlen fiát ismerjük, ki már 1455-ben a «Véglesi»-nevet használta; ez a még létező neczpáli Justh-család őse, de erről más helyen.

Honnan származik e Jodok?

Az 1437-ben említett «Fankussó» helytelen; sem azelőtt, sem utána nem akadunk ily nevű helységgel. «Bussau» annyiban hibás, a menyenyiben *B* helyett *C* veendő. Magát és utódait az okiratok a következő néven említik: *Kwssow*, *Kwz*, *Kesso*, *Kasso*, *Kossaw*, *Kazo*, *Cwssaw*, *Kwssaw*, *Kussaw*, *Kuwsaw*. A *Kwssaw* két utolsó betűje (aw) határozottan a német au-ra mutat és így kétségkívül, hogy a név nem magyar eredetű.

Hogy mi a helyes meghatározása, nem éppen igen könnyű mondani. Van a csehországi németbródi kerületi kapitányságban egy *Kosau* és a csehországi semili kerületi kapitányságban egy *Kosov* nevű község. Ha már most fontolóra vesszük, hogy ezen Jodok is külföldi ember, ki Csernini Henninggel egyetemben Magyarországon királyi katonai szolgálatba lépett és hogy az eléggé ismert cseh csapatvezér, Axamit Péter († 1458) rendszeren a *Kossovi* illetve *Kossawi*, németül pedig a *Kosau*-i nevet használta, azt hiszem több mint valószínű, hogy Jodokunk családja a csehországi *Kosau*-ból származott. Hogy Beheim, ki e Jodokot «Véglesi»-nek nevezi, őt szintén dán származásának tartja, abban leli magyarázatát, hogy úgy Jodokot, mint Csernini Henninget neki mint sógorokat vagy rokonokat bemutatatták; ha Henninget dánnak tartotta, világosnak, vagyis magától értetődőnek vette, hogy rokona, Jodok (a német Jobszt) is dán. A kettejük közötti rokonsági vagy sógorsági kapcsolatot nem ismerjük ugyan, de ha fontolóra vesszük, hogy 1437-ben mindketten Cserépet kapták, hogy 1441-ben együttesen Végles kapitányai, hogy 1457-ben egy és ugyanazon politikai párthoz tartoztak, el kell ismernünk, hogy itt nem holmi mindennapi érdekközösség, hanem határozottan valamely rokonság vagy sógorság közreműködött.

21. *Rukkendorfer wolfgang*. Egyik helyen Be-

heim Rukkendorffer-nek is nevezi;¹ maga a király 1457 márcz. 21-én Rukkendar-nak mondja, de itt kétségtelen, hogy a név végén az *f* betű hiányzik. Egy Rukkendorf nevű német helységet nem ismerünk. Rukkendorf nevű ma csak Csehországban létezik. Helyes kiejtése nézetem szerint csak Rockendorf. A sopronmegyei Német-Zsidány helységet ugyan még ma is Rokkendorf- (Roggendorf)nak nevezik, de nem valószínű, hogy fenti Farkas (= Wolfgang), ki 1457-ben a király kamarása volt, a sopronmegyei helységből lett volna. Lehetne a stájerországi Ro(g)endorf-családra gondolni, de a XV. században élt Rogendorfiak között nem találunk Farkas nevű tagot. Emberünk meghatározására csak a következő adatokat ismerem. Midőn IV. Albert osztrák herceg Palaesztnába utazott, Velenczén 1398 szept. 8-án kelt okiratával családja és vagyona számára gondnokokat nevezett ki. Ezek voltak: Puchheimi Pilgrim főudvarmester, Weisspriacher Miklós legfelsőbb udvarbíró, Dachsbergi Ulrik Ausztria tartományi marsallja, Garsi Frigyes kancellár és *Rukkendorfer János* «rentmeister» (pénztári igazgató = quaestor). 1399-ben találjuk pedig, hogy Albert herceg Puchheimi Pilgrim, *Rukkendorfer János* és Weisspriacher Miklós számára azért állít ki kártalanító levelet, mert nevezettek a herceg számára bizonyos kölcsön-felvétel alkalmából ke-

¹ Ő t. i. azt mondja, hogy 1456-ban (Cilly Ulrik megöletésekor) a király hívei sorában her Nicolaus truchsess és Wolfgang Rukkendorffer életveszélyben forgott. Az előbbi Bl. «Miklós pohárnok»-nak tartja, a mi azonban nem áll. «Truchsess» annyi mint tálnok, étektfogó; pohárnok pedig a németben «mundschenk». Hogy alatta (mint Bl. valószínűnek tartja) Ujlaki Miklós értendő, ki van zárva, mert ő sohasem volt tálnok- vagy pohárnokmester. 1456 ápr. 28-án Ónodi Czudar Simon és Szentgyörgyi-Bazini Zsigmond a pohárnokmesterek, Bazini László és Losonczi László pedig a tálnokmesterek. — Rám a «Nikolaus Truchsess» azt a benyomást teszi, hogy alatta nem is tálnok, hanem a felette számos és különböző előnevű Truchsess nevű német családok (ismerek huszonötöt) egyikének a tagját kell értenünk. Azt hiszem különben, hogy pontosan is meghatározható. Midőn Albert király 1438-ban osztrák helyetteseit kinevezi (Fejér XI. 63.), azoknak sorában «*Niclasen den Drugsezen vnsern Hofmarschalch*, tehát «*Truchsess Miklós nevű udvari marsall*» is találjuk. 1447 szept. 18-án pedig találjuk, hogy *Truchsess Miklós* azoknak egyike, kik osztrák részről Szentmiklósi s Óvári Pongrácz ellen harcoltak. (Chmel, Reg. Frid. IV. 2329. sz.).

¹ Történelmi Tár 1899. évf. 259.

zeskedtek.¹ Mindezekből kitűnik, hogy Ruckendorfer János (ha ez a névnek helyes kiejtése) osztrák vagy stájerországi ember volt. Több mint valószínű, hogy fenti Farkas a fia vagy unokája.

22. *reynprecht fronhover*. Magyarországon birtokolt osztrák ember, kit V. László ide hozott.

Midőn az osztrák bernhardi² Peiletter-család kihalt, V. László a Sopronmegyében lévő Szerdahely, Egered és Szántó nevű birtokait 1455-ben Fraunhofer Rempert-nek adta;³ Rempert pedig nem más, mint a német Reinprecht vagy Reinbert személynév. 1457 okt. 9-én kijelenti V. László, hogy a fejmegyei Gárdony nevű birtokot, mely Helczler Konrád⁴ hűtlensége folytán a királyra szállt, hű kamarásainak: Várdai Aladárnak és *Fraunhofer Reynpert*-nek adományozza. Kiemeli, hogy mindketten neki trónralépése óta nagy szolgálatokat tettek. 1460 máj. 4-én Frawnhouer Reinprecht az alsóausztriai Krumbauban mint fogott bíró szerepel. 1462-ben találjuk, hogy Fraunhoferi György és Engelbert Krumau vidékén birtokolnak és Albert osztrák herczegnek a hivei.⁵ Teljesség kedvéért legyen még kiemelve, hogy Frauenhofen helység az alsóausztriai horn-i kerületi kapitányságban még létezik és hogy így a (szintén ott fekvő) Bernhardi Peiletterek magvaszakadtán Fraunhofer Reinprechtre történt birtokszállás érthető.

23. *hans mülvelder*. Osztrák család. Egy nemes *Mühlfelder* Kordula a XVII. században Don Ugarte Józsefnek a neje.

24. *Ioszinczi Sigmüt*. Erre megjegyzi Bl.,

¹ Lichnowsky V. Regest. 264. sz.

² Bernhard nevű helység az alsóausztriai horni kerületi kapitányságban most is létezik.

³ Csánki III. 658.

⁴ 1457 márcz. 21-én Holczler Konrád osztrák tárnokmester (magister hubarum = Hubmeister) még V. László hivei sorában szerepel (Teleki, Hunyadiak kora X. 552.). Hogy mit követett el, nem tudom. A király csak azt mondja, hogy bünei miatt őt letartóztatta s összes birtokaitól megfosztotta (Zichy-oklevéltár IX. 591.). 1468-ban megengedi a pápa, hogy Gailsam Albert, Kohany János, Potemberger János és *Holczler Konrád*, a passauai s esztergomi egyházmegyékből való laikusok hordozható oltárt használhassanak (Történelmi Társ. 1899. évf. 263.); vajjon fenti Holtzerről van-e itt szó, nem tudni. Előfordult különben már 1452-ben is (Bártfa város levéltára 667.).

⁵ Jahrbuch des «Adler» 1889. évf. 157.

hogy Karajan egy Luschinczgi Ráfáelt említ. Erre azonban a következő észrevételem van:

«Luschinczgi» határozottan lengyel hangzásu és majdnem bizonyosnak vehető, hogy alatta az ismert *Leszczyński* nevű lengyel család értendő, melynek egyik tagja, I. Ráfáel, mint Pózen altárnokmestere és Sieradz starostja ismeretes. II. Ráfáel, przemyslavi várnagy, ki 1461-ben meghalt, (III.) Ráfáel nevű fiut hagyott, ki 1502-ben mint korona főmarsall meghalt; ennek is volt egy Ráfáel nevű fia, de előfordult e név még később is a családban. Fenti Ráfáel, ha Karajan őt 1457-ből ismeri, valószínűleg nevének második viselője. A mi pedig Zsigmondot illeti, nem vagyunk azon helyzetben, hogy őt ezen uton meghatározzuk. A Leszczyński-család leg részletesebb genealogiája (ap. Boniech: Herbarz polski) nem ismer egy a XV. század közepe táján élt Zsigmondot. Volt egy Lozinski nevű lengyel család is, de ebből sem ismernek a lengyel heraldikusok és genealogusok egy a XV. század táján élt Zsigmondot. Ily körülmények között ösztönszerűleg arra kell jönnünk, hogy miután a Loszinczi-név még németnek sem vehető, hovátartozandóságát Magyarországon kell keresnünk; hogy Beheim a nem magyar honoságuk sorában egyszerre egy vagy két magyart is szerepeltet, nem változtat a dolgon, miután fent láttuk, hogy a színmagyar királyhívek sorába a német Werdenberg Ulrikot is felvette.

A Tomaj nb. Losonczi-családnak három ága volt: a Losonczi, losonczi Dezső(fi) és losonczi Bánfi-család. Losonczi Dezsőfi Dénes fia Zsigmond 1456-ban merül fel; fivére László már 1456 ápr. 28-án kir. tárnokmester. 1457 márcz. 22-én Zsigmond kir. testőr;¹ 1463 április 1-én már csak mint birtokos szerepel.² Tekintettel már most arra, a mit a következő társáról mondani fogunk, azt hiszem, hogy Loszinczi Sigmüt alatt a Tomaj nb. *Losonczi (Dezsőfi) Zsigmond* értendő.

25. *der alader*. Ezt Bl. nem tudja magyarázni, de a következő érvek alapján felismerhető. A Gutkeled nb. (Kis-) Várdai Domonkosnak többiek között egy Pelbárt nevű fia is volt (1390—1437), kinek fiai István († 1470-ben mint

¹ Bánffy-oklevéltár I. 700.

² Zichy-oklevéltár X. 272.

kalocsai érsek), Mihály (1440—1450) és Aladár voltak. Aladár, ki rokonaival együttesen 1440 óta mint birtokos szerepel, 1454 febr. 15-én a király kamarása s mint ilyen állandóan a királyi szolgálatban el van foglalva. Ugyanezen évi nov. 17-én kir. testőr és akkor emliti László király, hogy azon időtől kezdve, midőn Frigyes császár kezéből és neveléséből megszabadult és az uralkodást személyesen átvette, neki Várdai Aladár felette értékes szolgálásokat tett, melyeknek elismerésül neki a pestmegyei Gyón-ban és a csongrádmegyei Pázmántelkében egynéhány birtokot adományoz. 1456 máj. 1-én még királyi kamarás. Ugyanezen évi nov. 16-án kijelenti a király, hogy többiek között Várdai Aladár kamarásnak és Losonczy Dezsőfi Dénes fia László kir. tálnokmesternek azon kiváló érdemeik elismerésül, melyek neki gyermeksége óta s nevezetesen uralkodásának átvétele után tettek, az Erdélyben lévő Bálványos várt adományozza; 1457 jan. 31-én, szept. 14-én és okt. 9-én kir. kamarás, 1459 márcz. 12-én és máj. 29-én kir. pohárnokmester.¹ Ezután elvész a nyoma, mert azon Várdai Aladár, ki 1464-től 1484-ig ismeretes, a család másik ágából származó Miklós (1424—1457) fia.

Fentebb láttuk, hogy V. László tanúsága szerint Várdai Aladár 1457-ben Frauenhofer Reinberttel együttesen kir. kamarás és hogy mindkettejüknek az ő szolgálatában szerzett érdemeiről szól; ez már most, ha a fentieket összegezzük, megdönthetetlen bizonyítéka annak, hogy Beheim Alader-ja nem más, mint **Gutkeled ub. (Kis-)Várdai Aladár**; de van ennek még egyéb bizonyító következménye. Azon körülmény t. i. hogy Várdai Aladár a losonczy Dezsőfi-családbeliekkel érdekközösséget vállal és hogy V. László azon érdemeiről szól, melyeket Losonczy Zsigmond fivére, László, Várdai Aladárral együtt neki megtett, bizonyítja azt is, hogy fenti Loszinczi Zsigmond tényleg a magyar Losonczy Zsigmond és hogy Beheim a két személyt talán nem egészen véletlenül egymásután felsorolja.

26. *leschenprand*. Erre megjegyzi Bl., hogy Aschbach² szerint «Petrus Leschenprand Ulma»

¹ Zichy-oklevéltár IX. 422., 473., 514., 530., 540., 588., 591. X. 76. V. ö. Raguzai oklevéltár 616. old.

² Geschichte der Wiener Universität I. 621.

a bécsi egyetem 1457-iki lajstromában előfordul, a mivel természetesen csak egy oly nevű család létezését akarja igazolni. Említi a családot különben más forrás is «*Otto von Löschbrandt*» 1651 és 1654 között a spandau anyakönyvekben mint zászlós szerepel, és Ottó Friedrich von *Leschebrand* (talán az előbbi) 1674-ben a brandenburgi gyalogos-testőrségben százados.¹

27. *tanbecke*. Bl. nem tudja magyarázni. Ausztriában és Stájerországban törzsökös család, melynek egyik ága Magyarországon is birtokolt és melynek neve a következő alakokban szerepel: Tanpeh, Tanpæken, Tanpekch, Tambek, Tampeck, Tanbæck, Tannbeck, Tompek, Tanpek, Tamppek, Thombeh.

A család egyik ága már a XIV. század végén megkapta a mosonmegyei Oroszvárt, melyről magát oroszvári Tompek-nek nevezte; megkapta azonban 1400-ban a vasmegyei Szalonok-ot is, továbbá a sopronmegyei Walbersdorf (= Borbolya) egy részét is, úgy, hogy hébe-korba a «szalonaki» és «walbersdorfi» előnevet is viselte. A családnév helyes kiejtése véleményem szerint: *Tannbeck*.

Oroszvári Tamppek János és fiai Szalonaki György és János 1412-ben sopronmegyei birtokosok,² 1421 és 1426-ban Joannes Thombeh (Thompek) de Orozwar szintén az; 1438-ban György fia János szalonaki részirtokos. 1467-ben megengedi a pápa a győri egyházmegyéből való Tanbeh János lovagnak, Chezburck (a ferdített Karlburg, a mi Oroszvár német neve) urának és Anna nevű nejének, hogy hordozható oltárt használhassanak.³ Az országos levéltár (DL. 15645.) Kernburgi (= Karlburgi) Tanpeken János 1461-ben kiállított oklevelét őrzi. Egyébként még a családra vonatkozó következő adatokat is akarom felsorolni.

1344: *Miklós* Stájerországban él. 1385—1395: *Markwart*, admonti (Stájerországban) bíró. 1431: *Vid* egynéhány birtokot vásárol Stájerországban (Niederhof, Jedolfsleiten, a Hub és a Furthmentén); 1459 okt. 11: *Tanpekchinn Kunigund* (Strasser Péter bécsi polgár neje) IV.

¹ Vierteljahrsschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie 1884., évf. 474. és 1892. évf. 212.

² Sopronmegyei oklevéltár II. 2. Magyar-zsidó oklevéltár L. 157.

³ Történelmi Tár 1899. évf. 256.

Frigyes császár számára rendelkező levelet állit ki. 1486 jan. 5: *Tanpekh János* leánya Regina, a Windhaagi kastély (a karinthiai Machland-ban) örököse. Vele együtt előfordul *Tanpekh Gáspár és fia*. 1488 jun. 24: említik a néhai *Tanpekh Jánost* és *Ulrikot*. Regina jegyese: Práger László császári kamarás. 1492 febr. 11: *Tanpekh Ozsváth* pottendorfi intéző (= Pfleger) kapja a Waltersdorfi udvarról szóló tartozási levelet.¹ Mindezek alapján határozottan mondható, hogy Beheim tanbeck-e nem más, mint az itt tárgyalt **Tanbeck**-család tagja, kinek személynevét nem ismerjük és kiről nem tudjuk, vajjon a család magyarországi vagy ausztriai ágához tartozik-e.

28. *riter sigmut der recke*. Ezt sem magyarázza Bl. Reck vagy Recke a németben annyit jelent mint óriás, vitéz (= levante), magastermetű s erős alkatu fiatal ember. Ezt azonban feltételezni, hogy Beheim itt a «recke» ezen jelentőségét akarta kiemelni, illetve, hogy Zsigmond lovagról egyebet nem akart volna kiemelni, mint vitézségét és erős testi alkatát, teljesen kizárandó; határozottan állíthatjuk, hogy «recke» is itt a családnév.

A poroszországi münsteri kormánykerület tecklenburgi körében van egy *Recke* nevű helység, mely valamikor a westphaliai Mark nevű grófsághoz tartozott és melyben a westphaliai legrégebbi családjai egyikének, a még most is létező *von der Reck* vagy a *von der Recke* nevűnek ősi kastélya fennállt. A család egyik tagja: I. Göddert († 1431 előtt) nőül vette Volmersteini (szintén westphaliai helység) Ágneszt (= Neise), ki családjának magvaszakadtán (maga Ágnesz 1442-ben halt meg) a Volmerstein-birtokot férjének családjába hozta, minek következtében a család a «von der Recke-Volmerstein» nevet felvette s mai napig viseli. Az 1587 és 1588-ban szereplő Theodorus Reck ugyanazon czimert használja, mely a Recke-Volmerstein-család ősi czimerével azonos, a mi bizonyítja, hogy a család némely tagjai még a Volmersteini birtokszerzés után is csak a «von der Reck» nevet használták. Zsigmond nevű férfit a családnak rendelkezésemre álló nemze-

dékrendi tábláján 1457-ben nem találtam ugyan, de a mondottak után több mint valószínű, hogy sigmut der reck mégis csak e család leszármazottja.

E Zsigmonddal bevégzi Beheim a király hiveinek sorozatát, bár világosan hangsúlyozza, hogy sok más kiráypártiról volt tudomása, kikről azonban nem akart említést tenni.

Áttér most a Hunyadiak hiveire, kiknek sorából a következők fogságba kerültek:

1. A *váradai püspök*. Ez Vitéz János.

2. der *ganisi lasslaw*. Az ismert Osl nb. Kanizsai-család tagja; felmerül 1431-ben; 1460 nov. 2-án erdélyi vajda, Sopron-, Vas- és Zalamegye főispánja; mint főispán még 1476-ban is szerepel. 1464 aug. 16-án, 1465 febr. 16-án és 1466 okt. 15-én kir. lovászmester.

3. *sebastian rasgauer*, azaz Rozgonyi Sebestyén, ki a család Simon-ágából s armazott, míg a királyhű János, Rajnald és Ozsvát a Lőrincz-ág sarjai voltak. Felmerül 1439-ben. 1445 és 1448-ban Pozsonymegye főispánja; 1458 febr. 9-én kir. lovászmester; ugyanezen évben a felső részek kapitánya s Sárosmegye főispánja; 1459 márcz. 12-én erdélyi vajda, 1461-ben a mellett a székelyek főispánja; 1463-ban még él.

4. *ieste mihell*, ki Bl. szerint ismeretlen; igaza van; eddig ismeretlen, de felismerhető.

Beheim mondja: «vnd auch ein *lasterpauer* der hiess ieste mihell».

Kezdjük a «lasterpauer»-rel és jelentsük ki azonnal, hogy a mai németség e szót nem ismeri. «Laster» körülbelül annyi mint vétek, bűn; «pauer», a mi tulajdonképen «bauer», annyi mint paraszt. Ha már most az első szót tényleg «laster»-nek vesszük, akkor az egész nem más, mint egy parasztmodoru, minden rosszra hajló, erkölcsileg sülyedt, bűnös ember. Azt feltételezni, hogy Beheim itt oly emberre gondol, határozottan kizárandó, sőt képtelen dolog. Lehetetlen elfogadni, hogy az ország legelőkelőbb nevei viselőinek sorában, Hunyadiak, Kanizsaiak és Rozgonyiak között ilyen embernek jutott volna cselekvő szerepe, kiről Beheim-nak mást nem tudtak volna mondani, mint azt, hogy erkölcsileg sülyedt, gyalázatos, alávaló ember! Ellenzik ezzel határozottan az is, hogy a közvetlenül utána említett Bodó Gáspár ezen lasterpauer-nek «gesell»-e, a mi annyit jelent, mint

¹ Chmel, Materialien stb. II. 182. Reg. Frid. IV. 7792., 8218., 8909. sz.

társ, helyettes vagy segéd. Ez pedig a többi érvvel egyetértőleg arra enged következtetni, hogy Beheim itt nem valami jellemrajzi meghatározást akart adni, hanem az illetőnek a foglalkozását, állását vagy hivatalát. Nem is lehet ez Lasterpauer, hanem *Lastenbauer*! Last annyi mint teher (podgyász); ha már most a bauer-t némi kutatói szabadsággal «mester»-rel azonosítjuk, megkapjuk a teherhordó-, szállítómestert, a régi magister plaustrorumot vagyis a *szekeerészmestert*.

Ki volt már most ieste mihell?

A mai porosz mindennapi nyelvén a g-betű helyett rendszeren a j-betűt használja; a középkori németiségben Georg (= György) helyett rendszeren Jörg-öt használtak; Beheim és számos más tudósító Giskra helyett issgra vagy Jiskra-t használ; Jeszte nevű helység van ugyan Gömörmegyében, (melyet *Geszticze*-nek is mondanak) de egy Jesztei vagy Jeszti nevű családot ott hiába keresünk a XV. században. De ha Beheim és a *Gesztice*, értelmében a «jeszte» helyett Geszte-t veszünk, meg van a **Geszti Mihály**, a mi a valóságnak meg is felel, mert családi hovatarozandóságát is találjuk.

Az ismert Győr nb. (magyar-) Óvári Konrád (1239—1299) egyik unokája, Miklós (1315—1356), ki a Kéméndi nevet viselte, három fiut hagyott maga után, kik a Kéméndi nevet (e helység Baranyamegyében van) viselték. 1384-ben már találjuk, hogy e fiak egyike, Mihály a «Gyulai» nevet viseli, utódai pedig a bodrogmegyei Geszt nevű birtokuk után később mint Gesztiek szerepelnek. 1438 decz. 21-én ezen család sarja: Mihály fia: Geszti László él, kinek akkor Katalin a neje, János, László és Mihály pedig a fiai,¹ kik a család fényét emelték.

János pl. 1448 febr. 22-én, 1453 okt. 4-én macsói albán; 1456 jun. 16-án belgrádi kapitány. 1458 jul. 17-én macsói (al-)bán.² Hogy tényleg vele van dolgunk, bizonyítja az, hogy mint bán is a bodrogmegyei tisztviselőkkel együttesen működik. 1477 jan. 3-án Katalin nevű nejével, mint a kalocsai egyházmegyében élő birtokos szerepel.³

Fivére, Mihály 1440, 1451, 1453, 1460-ban

¹ Zichy-oklevéltár VIII. 643.

² Történelmi Tár 1901. évf. 216. — Zichy-oklevéltár IX. 183., 372. X. 20.

³ Történelmi Tár 1899. évf. 16.

mint birtokos szerepel. 1461 jan. 16-án Geszti László és Mihály az ország legelőkelőbb neveinek viselőivel egyetemben (Gutkeled nb. Maróti Lajos, szekcsői Herczeg Pál és bátmonostori Töttös Lászlóval) a bodrog- és bácsmegyei adószedés ellen szövetségre lépnek. 1461, 1463 és 1464-ben szintén mint birtokos szerepel.¹ Az 1461 jan. 16-án kelt oklevelen függő pecsétei között van a Gesztiek (László és Mihály) köriratoss gyűrűpecsétje is, melynek rajzában *stilizált lilium* látható.² Miután ez a Győrnemzetség ősi czimerképe, *be van bizonyítva, hogy a baranya- és bodrogmegyebeli Gesztiek a Győrnemzetség hajléka s így már teljesen magyarázható, hogy az ugyanezen nemből kiágazott Gyulaiakkal ezeknek összes birtokaiban osztályosok voltak.*³

Az eddigi adatokból azonban nem derül ki, hogy Geszti Mihály országos vagy udvari hivatalt viselt volna s pedig ennek kimutatása nagyban járulna hozzá, hogy a Jeste Mihálylyal való azonosságát támogassa. A következő adat erre is nyújt kielégítő felvilágosítást. Magától érthető dolog t. i. hogy Hunyadi Mátyás, alig hogy trónra került, első feladatának tekintette, hogy családjának hiveit, nevezetesen azokat, kik 1457-ben érte fogságba jutottak, kellőleg megjutalmazza. 1459 ápr. 3-án tényleg találjuk, hogy **Geszti Mihály az országnagyok sorában mint a királyi kamara igazgatója (= magister camerae regis) szerepel**,⁴ mely minőségben mint Michael de Gezth magister camerae regiae még 1460 márcz. 7-én is szerepel.⁵ További közszereplését nem ismerem.

1467-ben olvassuk, hogy a pápa többiek között a következőknek is hordozható oltárprivilegiumot engedélyez: 1) Szentgróti Jánosnak, 2) Berekszői Hagymás Miklósnak, 3) Zerendi Felföldi (= Kinizsi) Pálnak, 4) Drági Tamásnak, 5) *Geszti Jánosnak*, 6) Somlai Mihálynak, 7)

¹ Zichy-oklevéltár IX. 14., 302., 372. X. 104., 113., 133., 143., 268., 288.

² Zichy-oklevéltár X. 134.

³ V. ö. Csánki II. 546.

⁴ Theiner, Monum. Hung. II. 324. — Az érdekes sorozat a következő: *nádor*: Gutti Ország Mihály; *tálnokmester*: Bodó Gáspár; *tárnokmester*: Bodó Gergely; *Somogymegye főispánja*: Dombó Pál; *kincstartó*: Laki Tusz János; *kamarások*: (Alsó)lindvai Miklós és Bajmóczi Noffri Albert; *kir. kamaraigazgató*: Geszti Mihály.

⁵ Hédervári-oklevéltár I. 293.

*Geszti László*nak, 8) Szentkirályi János özvegyének, Katalinnak, kik mindnyájan a bácsi egyházmegyéhez tartozó világiak.¹ Miután a Gesztiek között csak János és László szerepel, feltételezhető, hogy Mihály 1467-ben már nem élt.

5. *Bodo caspar*. Erről Beheim mondja, hogy Geszti Mihálynak a «gesell»-je, a mi jelen esetben kétségtelenül jelent, hogy Gesztinek a hivatali társa, helyettese vagy segédje volt.

Bodó Gáspár a Tolnamegyében törzsökös Anyai s Györgyi Bodó-csa'ád tagja. Miután Mátyás király rokonát, Györgyi Bodó Gergelyt már 1458 jul. 11-én tárnokmesterré kinevezte,² nem szenvedhet kétséget, hogy Gáspár is 1458-ban országos hivatalt kapott, de ennek biztos nyomára csak 1459 márcz. 12-én akadunk, midőn Györgyi Bodó Gáspár, Losonczy Dezsőfi Lászlóval együtt kir. tálnokmester; 1461 jan. 26-án Dengelegyi Pongrácz Jánossal ugyanaz.³ 1460-tól 1463-ig Dombói Pállal Tolnamegye főispánja 1486 nov. 13-án pedig kir. ajtónállómester és Tolnamegye főispánja.⁴ Az országos levéltárban (DL. 15719. sz. alatt) őrzött oklevél szerint 1462-ben kir. lovászmester lett volna.

6. *paulus der crabat*. Bl. mondja: «Horváth Pál. Karajan hibásan nevezi «Paulus comes de Corbavia» néven. Ebendorfer «Paulus de Crvatia» névvel nevezi». Meghatározására a következő adatokat találtam:

a) Kassa város tanácsa 1457 márcz. 19-én (német) levelet ír Bártfa város tanácsához, melyben a királyi udvarba küldött követei részéről megérkezett ajdonságokat közli. «(Követeink) mult hétfőn (= márczius 14-én) mindjárt ebéd után az udvarba akartak menni, hogy ügyeiket elintézzék, de a hidak fel voltak huzva és a kapuk voltak bezárva és Giskra, ki szintén a király udvarában tartózkodott, különös ajdonságot közölt, melyből csak azt értjük, hogy a király, részint már azért is, mert önállóan akar uralkodni, részint pedig a belgrádi események (= Cillej Ulriknak 1456-ban történt megöletése) miatt egynéhány urat fogságba ejtett, nevezetesen a kormányzó fiait: Lászlót és Mátyást, Modrár-t, valamint kedden (= márczius 15-én)

¹ Történelmi Tár 1899. évf. 256.

² Bártfa város levéltára 1022. sz.

³ Theiner II. 616. — Teleki, Hunyadiak kora XI. 7.

⁴ Teleki, Hunyadiak kora XII. 341.

a váradi püspököt, Kanizsay Lászlót, Rozgon Sebestyént, Bodó Gáspárt, *Horvat Pált*, a király belső kamarását: egy Fradnacher nevű német lovagot és egyéb előkelő urakat, kiket még keresnek.»¹ Ezen adat tehát bizonyítja, hogy «paulus der crabat» alatt nem «a horvát Pál», hanem Horvát Pál értendő, de miután Horvát nevű családok már a XV. században is felette nagy számban szerepeltek, ezen pusztán névből még mitsem tudunk; családi hovatartozandóságát tehát másutt kell keresnünk; meg is találjuk.

b) Már fentebb kiemeltük, hogy Mátyás királynak első feladata az volt, hogy trónra lépése után a családja érdekében magukat kiélt urakat megjutalmazza. 1458-ból teljes országnagyjegyzékeket nem igen ismerünk; de egy 1459 ápr. 3-án kelt okirat záradékában találjuk, hogy nevezett napon Szobi Péterrel egyetemben *Sperančići Horváth Pál* a dalmát-horvát bán.² 1460 nov. 10-én mint comes Paulus Spernaich (később Speranich) szerepel; 1461 márcz. 13-án és 1463 jun. 13-án még mindig tényleges bán;

¹ Bártfa város levéltára 945. sz. — A német lovagot Beheim nem említi, de ismerk öt egyéb források, melyek őt Fradnacher Eustách-nak nevezik. 1461 jul. 25-én előfordul egy Fradnacher Márton a poroszországi (kőnybergi kormánykerületben fekvő) Rössel nevű helységben, honnan a német rend nagymesteréhez levelet intéz. Egy Fronalwer (= Fronauer) Gellért 1447 nov. 7-én Albert osztrák herczeg házitiszte azzal van megbízva, hogy a herczeg és néhai Nagymartoni s Fraknoi Pál leányai között ezeknek sopronmegyei birtokaira vonatkozó szerződése ügyében közreműködjön (Teleki, Hunyadiak kora X. 226.); kérdés azonban, vajjon Fronalwer alatt Fradnacher értendő-e.

² A felette érdekes sorozat (Raguzai oklevéltár 616.) a következő: *Nádor*: Gutí Ország Mihály; *erdélyi vajda*: Rozgonyi Sebestyén; *országbíró*: Pálóczi László; *szlavóniai bánok*: Szentgyörgyi Székely Tamás vránai perjel és Gerebeni Bitovecz János; *dalmát-horvát bánok*: Szobi Péter és Sperančići Horvát Pál; *szörényi bánok*: Dóczi László és Meothenki (?) István; *macsói bánok*: István Tamás boszniai király fia István, Dombói Miklós és (Gutkeled nb) Szokolyi Péter; *tárnokmester*: Györgyi Bodó Gergely; *ajtónállómesterek*: Hédervári Imre s Ónodi Czudar Simon; *pohárnokmesterek*: Szekcsői Herczeg Miklós és (Gutkeled nb. Kis-) Várdai Aladár; *tálnokmesterek*: Losonczy Dezsőfi László s Györgyi Bodó Gáspár; *lovászmesterek*: Rozgonyi Oszvát és Gergelylki Buzlai László; *Temesmegye főispánja*: Rozgonyi Rajnald; *Pozsonymegye főispánja*: üresedésben. Ezen hiteles forrás megczáfolja azon állítást, hogy Sperančić Pál csak 1460 közepe óta lett volna a horvát bán.

1463 szept. 9-én azonban arról értesülünk, hogy török fogságba került és hogy neje, saját, mint fiai nevében a velencei államtanácstól férje számára váltságdíjkölcsönt kér. 1464 szept. 29-én találjuk, hogy neje Margit, Klisza grófnője s ennek rokona (cognatus) Juanus vajda.¹ 1464 június 8-án már Szapolyai Imre a dalmát-horvát bán.

7. *paulus moderer*, vagyis Modrák Pál (a Modrák kétségtelenül a név *szláv*os változata). Egyik kutatónk² szerint Modrák Pál körmöczi polgár Giskra Jánostól az Abaujmegyében lévő Nagy-Ida nevű várt szerezte. Midőn Hunyadi János 1447 jul. 21-én, Giskrával békét köt, a bizalmi férfiak sorában Modrák Pál is szerepel. 1452 szept. 12-én pedig találjuk, hogy Perényi János és rokonai az akkor a nagyidai várban székelő Modrák Pált a nagyidai várnak és Szikszó várának foglalása miatt tilalmazzák.³ 1454 febr. 7-én Modrák Pál V. Lászlónak hű embere s követe. 1455 körül Modrák Pál *felsőmagyarországi kapitány* Kisszebenből Bártfa város tanácsához levelet meneszt, melyben esküvőre menetelről és zsoldosok küldéséről ír.⁴ Leánya, Margit, előbb Tarkői Rikolfnak, később (1477-ben is) Rozgonyi István temesmegyei főispán unokájának, Rozgonyi Jánosnak a neje.

* * *

Végezetül még a következőt. Beheim nem adja a fogságba jutottak teljes névsorát és Bl. helyesen megjegyzi, hogy vannak olyanok, kikről más írók megemlékeznek. Kiemeli egyik jegyzetben, hogy «Jorig Henckel aus der lewtsch» szintén fogságba került. Ezen adatot támogatja egy a pozsonyvárosi levéltárban őrzött okirat, melyben olvassuk: «man hat den Georg Henkel aus der Leutschau auch gefangen» vagyis, hogy a Lőcséből való Henkelt is elfogták. Henkel György, ki Lőcsében lakott és — ha csak minden jel nem csal — a Bethlenfalvi Thurzók-kal egy és ugyanazon nemzetségből származott — és ki a még most is élő Donnersmarki Henckel-család őse — 1441 aug. 12-én levelet intéz a bártfai bíróhoz, melyben kéri, hogy a nála (Bártfán) lévő posztóját kellőleg

¹ Mátyáskori diplom. emlékek I. 80. 212., 237., 293.

² Csánki I. 198.

³ Zichy-oklevéltár X. 170., 333.

⁴ Bártfa város levéltára 724., 757., 785., 849. sz.

őrizzé.¹ Georgius Filius Petri de Henkel de Leuczscha 1427-ben a bécsi egyetem tanulója, de nem bizonyos, hogy ez a fenti Györggyel azonos.

2. «Heidenreichsturm».

Zsigmond király 1417 decz. 16-án elismeri, hogy Friedingeni Rudolf² Wolffurti Ulriknak egy 8600 forintból szóló kötelezvényt adott és hogy Ulrik ezen adóslevelet saját zsebéből szárazzó 1591 forinttal együtt Schaffhausen városánál letéteményezte; később megparancsolta azonban a király, hogy a város mindkét összegget Wolffurti Ulrik özvegye, Katalin számára ennek fivérének: *Heidenreichsthurni Lőrincz* lo-vagnak adja ki s biztosítja a várost, hogy nem lesz abból semmi baja; még Puchheim Pilgrim részéről sem lesz nehézség, kinek neje Anna, Wolffurt Ulrik leánya, most örökösödési igényeket támaszt; ezen ügy tudniillik a magyarországi bíróságok hatáskörébe tartozik.³

1431 ápr. 14-én a király Nürnbergben okiratot állít ki, melyben a Plaueni Henrik (meissenai várnagy és kir. udvarbíró) és Sternbergi Also közötti perben ítélik. A szavazó-bírák között «Lorenz v. Heidenreichsthurn marschalk» is van.⁴

Ugyanazon évi máj. 1-én a következő követeket meneszt a milánói herceghez, hogy olaszországi útját előkészítsék: della Scala Brunero-t, Tamási László udvarmestert és *Ederwari* Lőrincz marsallt. Ugyanazon évi július 1-én ezekhez még Mátyás alkanczellár is csatlakozik, hogy a milánói herceggel szövetséget kössenek.⁵

1432 márcz. 25-én (Parmán) felhatalmazza a király Tamási László udvarmestert, *Ederwari* Lőrincz marsallt, Matko Keve főispánját és Belgrád várnagyát, Mátyás alkanczellárt és Thomsa dalmát-horvát viczebánt, hogy a velenceiakkal a béke ügyében tárgyaljanak.⁶

¹ Bártfa város levéltára 374.

² Friedingen a bádeni Konsztancz és Radolfszell vidékén fekvő helység.

³ Altmann, die Urkunden Kaiser Sigmunds. 2745. sz.

⁴ Ugyanott 8465. sz.

⁵ Ugyanott 8551., 8663. sz. — Windecke Eberhard, Zsigmond király életrője Lőrinczet szintén «von dem Heidenrichsthurn»-nak nevezi.

⁶ Ugyanott 9086. sz. — Megjegyzendő, hogy 1432 márcz. 20-án bizonyos Donise de Vladichovich a dalmát-horvát viczebán.

1446 nov. 10-én találjuk, hogy «*Laurentius von Heidenreichsturn Grossgraf in Ungarn*» Bécs városához levelet intéz.¹

* * *

Minden részletes indokolás nélkül határozottsággal kimondhatjuk, hogy Heidenreichsthurmi Lőrincz marsall nem más, mint *Hédervári Lőrincz* királyi lovászmester; a középkori német marschall annyi, mint lovászmester.

Vajjon a magyar főúr a németországi udvari légkörben annyira elnémetesedett-e, hogy nevét saját kezdeményezéséből németesítette vagy vajjon ez csak a német udvari kancelláriának germanizáló törekvésének folyománya, arról nem lehet vitatkozni; de a fenti adatoknak, nevezetesen az elsőnek nyelvészeti s genealogiai értékük van.

Nyelvészeti irányban érdekes, hogy a magyaros Héder név e szerint nem Henrikkel, hanem a valamikor mint személy-, most csak mint családnév divott *Heidenreich*-chal azonos; érdekes az is, hogy a «vár» szót itt nem burggal, hanem «thurn» vagyis «thurm»-mal, illetve toronyra fordították és hogy ott, hol a magyar családnévet használták, Hédervár helyett «Ederwar»-t alkalmazták.

Ezen Lőrincz tudtommal csak 1418 jul. 26-án merül fel; fenti adat szerint pedig már 1417 végén kir. lovászmester; hazai okirataink e minőségben csak a 20-as évek második felében ismerik; a magyarázat valószínűleg abban keresendő, hogy 1417-ben csak allovászmester volt.

Katalint, kit fenti okiratunk mint Wolffurti Ulrik özvegyét ismer, eddig Hédervári Lőrincz nagynénjének tartottuk; hazai okirataink 1415 máj. 31-én róla mint Miklós fia néhai Hédervári Miklós leányáról szólnak,² de miután 1309-től 1398-ig Lőrincznek atyja, nagyatya s dédatyja a Miklós nevet viselték, nem lehetett biztosan meghatározni, hogy Katalin melyik Miklónak a leánya. Fenti okiratunk német nyelven van írva s ez dönt. Hazai okiratainkban a sorozóval nemcsak az édes nővért, hanem a nagynénét és minden néven nevezendő nőrokont jelölték meg; a németnek a nagynénére vonatkozólag meg volt a «Muhme» megjelölése; ott tehát, hol valakit «Schwester»-nek neveztek,

bátran elhíhetjük, hogy ez alatt az édes nővér értendő. A Héderváriak nemzedékrendje tehát ez értelemben módosítandó.

A Hédervári- és a Wolffurt-család közötti viszonyról majd alább szólunk.

3. Kaplirzs.

Pozsonymegye azon magyar területek egyike, melyek földrajzi fekvésüknél fogva az osztrák vagy egyáltalában a külföldi érintkezéseknek leginkább ki voltak téve. Már 1287-ben találjuk, hogy Albert osztrák herceg győzelmei után Pozsonymegye közigazgatása osztrák kézbe kerülván, az osztrák Tellesbrunner Éberhard 1291-ig Pozsonymegye főispánja. Az Árpádok kihalta után 1313-ban az osztrák Pilichsdorfi Detre a főispán, 1303-tól 1322-ig pedig még német nevű alispánjai is vannak. 1323-tól 1385-ig a főispánjai mind magyarok; 1386-ban azonban egészen 1421 végéig kezdetét veszi az idegen főispánok sorozata, melyet csak egyetlenegyszer és itt is rövid időre (1409-ben) Szentgyörgyi-Bazini György szakít félbe. Elsejük Kunsttadt Smilo, Jodok morva őgróf embere, kit a lengyel származású Stibor követ; ennek utódja Vöttaui Smilo (lásd alább); ezt követi bizonyos Silstrang (lásd alább), ennek utóda Maysdorfer Kristóf (lásd alább).

1412 márcz. 27-étől 1421-ig bizonyos *Kapler Péter* Pozsonymegye főispánja s a pozsonyi vár parancsnoka. 1422-ben olvassuk, hogy (szuleviczi vagy szulaviczi) Kapler Péter volt pozsonyi várnagy, a Mosonmegyében lévő Köpcse nevű várt az oroszvári harminczaddal együtt 11.000 forintért a vöröskői Wolffurt-családbeliektől zálogban magához váltotta.¹ 1426 febr. 5 én Péter már nem él és akkor özvegye Valpurgisz,² fiai János és Péter, valamint leányai Margit, Borbála s Orsolya ismét újabb összeggel toldották az eddigi zálogtőkét, mire a köpcsenyi várt, várost, Paumen (= Körtvélyes) és Redendorf (= Rajka) falu felét kapták.³ Az erre vonatkozó okiratban e Pétert egyszer Kaplirz, máskor Kaplircz-nak írják. 1428-ban Kapler Walpurga és fiai Péter

¹ Csánki III. 674.

² Tehát nem a Wallburg- vagy Waldburg-család egyik tagja, a mint ezt egyik irónk határozottan állítja.

³ Fejér X. 6., 802—809.

¹ Chmel, Reg. Frid. IV. 2183. sz.

² Hédervári-oklevéltár I. 148.

és János a köpcsényi vár tulajdonosai; ¹ 1447 aug. 23-án Pozsony városa tiltakozik Szentgyörgyi György, *köpcsényi Kappler János és Péter* és Szécsi Tamás Komárommegye főispánja ellen, mert ezek a pozsonyi polgároktól bizonyos adót erőszakos módon behajtottak. ² 1454-ben Kappler János a pozsonyi várkapitány. ³ 1463-ban Kapler Miklós áll pörben Köpcsény miatt Szentgyörgyi-Bazini Zsigmonddal és Jánossal. ⁴

Mindezekből azonban csak azt tudtuk, hogy ezen család a «szuleviczi vagy szulaviczi» előnevet használta. A következő adatok pedig a család eredetére nézve is adnak felvilágosítást.

a) Zsigmond király Kutienbergen 1420 aug. 10-én kötelezi magát arra, hogy *Kapleř Gerung*⁵ és *Jánosnak* 422 schock garast fizet azon károkért, melyet Wořic-on (a csehországi Pardubitz táján) szenvedtek. Ugyanakkor elismeri, hogy *Szuleviczi Gerungnak* 90 schock garas zsolddal adósa maradt. — (Sulowitz a leitmeritzi kerületi kapitányság lobositz-i járásában még most is létező község.)

b) A király 1420 aug. 11-én *Zuleviczi Kapliř* javára 200 schock garast hátralévő zsold fejében egy Sulevicen lévő majorságra bekebeleztet.

c) A király megengedi 1421 febr. 16-án, hogy Leitmeritz város az ottani bíraskodási jogot *Kepler Péter*től illetve ennek képviselőitől: Dubai Venczel csehországi altárnokmestertől és Sulowitzi Henczlintől megvásárolja.

d) A király Budán 1423 okt. 8-án *Szuleviczi Kapler Jánosnak* a cseh Schlan város adóit 1000 schock garasért elzalogosítja.

e) Zsigmond 1429 szept. 7-én megparancsolja Rosenberg Ulriknak, hogy a *szuleviczi Kapliř Kunatának* zálogba adott Klingenberg (Zwikow, Csehországban) nevű várt a zálogösszeg kifizetése mellett magához szerezze, mert attól kell tartani, hogy tulajdonosa az eretnekhez csatlakozik és a várt ezeknek átadja. — Ezen darab azonban gyanus.

f) 1431 jun. 8-án felhatalmazza a király

Rosenberg Ulrikot, hogy *Szuleviczi Kapleř*ral Klingenberg vár átengedése ügyében tárgyalásokba bocsátkozzon.

g) 1436 decz. 21-én elzalogosítja Zsigmond király *Szuleviczi Kapleř Jánosnak* 1000 schock garasért Trebnitz városát, Chodolitz, Oppolan, Welemin, Kolloletsch, Schirzowitz (a Szentgyörgyről nevezett prágai klostromhoz tartozó) falvakat, Dubecz (a leitmeritzi prépostsághoz tartozik) és Sibeč (a melniki prépostsághoz tartozó) helységeket.

h) Ugyanezen napon elzalogosítja a király Erzebrmczitz-et szuleviczi Caplerz Jánosnak 1000 schock prágai garasért. ¹

i) 1471 jan. 24-én olvassuk, hogy Sternbergi Zdenko Budweisban a nála fogságban volt Kapler Pétert szabadon bocsátja s neki a Helfenburg-ot (az Auscha melletti Hradek-et) átengedi. ²

Mindezekből már most kiviláglik, hogy a «Kapler» vagy — mint helylyel-közzel írják — Kep'er-család, melynek egyik tagja Pozsonymegye főispánja volt, a csehországi *Sullovicz*-ből származik és hogy nevének helyes kiejtése nem Kapler, hanem *Kapliřs*, a mint ezt különben az 1426. évi magyar okirat is igazolja.

Beheim Mihály (szül. 1416-ban, † 1474 körül) német történelmi énekében a Cilly Ulrik és Hunyadi László halálával összefüggő eseményeket és személyeket ecsetelvén, többiek között említi, hogy Cilly Ulriknek egyik hive az akkor (1456-ban) 16 éves Kepler volt; más forrás «Kapeller»-nek nevezi. A «Századok» 1902 évf. 455-ik oldalán azon határozott állítással találkozunk, hogy ezen ifju alatt szulaviczi Kapliř horvát nemes értendő. Ezen állítás fenti adataink értelmében nem felel meg a valóságnak.

A Kapliřs-család a fenti tagjaival nem halt ki. 1581 aug. 14-én találjuk, hogy Kapliř Zdislaus, 1587 febr. 4-én, hogy Kapliř Venczel nősül. A család egyik kiváló tagja, Gáspár Zdenko, ki 1645-ben felmerül, 1686-ban kiállított végrendeletében mint «Graf Kapliřs, Freiherr von Sullewitz, herr auf Milleschau, Medweditz, Heiligenkreuz und Weissensulz», császári titkos tanácsos, kamarás, udvari haditanácsi alelnök és tábornagy szerepel. Tudjuk róla, hogy 1683-ban,

¹ Altmann, 4202., 4203., 4460., 5629., 7400., 8611., 11596., 11597. sz.

² Vierteljahrsschrift des «Herold» 1803. évf. 32.

¹ Pozsony város levéltára Lad. 13. 6a., 6b.

² Ugyanott Lad. 6., Nr. 54.

³ Pozsonyvárosi levéltár, Lad. 12. Nr. 1c.

⁴ Csánki III. 675.

⁵ Gerung személynév előfordul nálunk már 1326-ban, midőn bizonyos Gerung a sopronmegyei kedhelyi apátság perjele. (V. ö. Történelmi Tár 1910. évf. 298.)

a török ostromlás alatt Bécs első polgári kormányzója volt. Megjegyzendő, hogy mindazon fenti helységek, melyekről Gáspár Zdenko magát nevezte, *Csehországban* feküdtek. Végrendeletében mondja, hogy Bécs ostroma 62 napig tartott és 1683 szeptember 12-én végződött.

4. Kratzer.

I. Lajos magyar király 1351 jul. 11-én a következő személyek számára engedélyt kér a pápától, hogy haláluk órájában külön gyóntatást választhassanak;

1) Péter fia Miklós, jászói prépost, 2) Miklós szepesi prépost, 3) Péter «custos ecclesiae Pol-lomensis», 4) Lőrincz fia Miklós, Pozsonymegye főispánja (Kont Miklós, a későbbi nádor), 5) Miklós fia: Budai Győri Péter és neje, 6) Eyzecher Mihály és neje (Eyzecherné), 7) Budai Brünni (de Brunna) Lőrincz és neje Erzsébet, 8) Elrenkateli Burchard neje Erzsébet (ferditett név; lehet esetleg Ellerbachii Burkhard), 9) néhai Budai Miklós özvegye Margit, 10) Chasschai Jakab és neje Erzsébet (ez minden valószínűség szerint a trencsénmegyei Kaszsa), 11) Pannwitzi Verner és neje Gele, 12) Péter fia Budai János és neje Klára, kik az esztergomi, veszprémi, ágostai s boroszlói egyházmegyéhez tartoznak, 13) *Rudolpho dicto Cratzer* és nejének.¹

1358 aug. 28-án *Rude dictus Cratzer Zólyom-megye főispánja s Áravár várnagya.*²

Kicsoda e Rratzer Kudolf?

1371 decz. 6-án tanusítja Puchheim Albert osztrák főúr, hogy «*Rudolf der Chratzer von Ofen*» (ez lehet budai vagy Budáról való Chratzer) és fivére Frigyes, Cholmuntz és Budweis nevű váraikat ös-zes tartozékaikkal Tyrnai³ János osztrák tárnokmesternek (= Hubmeister) 2300 font bécsi denárért eladták.⁴ Miután Puchheimi György 1513-ban arról panaszkodik, hogy Collmütz urai: Hofkircheni Farkas és Watzlarn az ő Raabs nevű birtokán garázdálkodnak, ennek következtében a szereplő személyek családi vi-

szonyaival egyetértőleg határozottan mondható, hogy úgy «Cnolmuntz», mint Budweis Ausztriában feküdt; Budweis e néven ott már nem található; de van Alsóausztriában egy Kollmitzberg, egy Kollmitzdörfl és egy Kollmitzgraben (a két utóbbi Raabs táján, a thayai Waidhofeni kerületi kapitányságban) nevű helység, melyeknek egyike a fenti Cholmuntz-nak megfelel; így tehát az is mondható, hogy Kratzer Rudolf osztrák származású ember.

Teljesség kedvéért legyen még kiemelve, hogy egy Kratzer nevű rablóvezér Puchheim Hartneidot, valamint az altenburgi s szent-Bernhardi kolostorokat 1473-ban arra kényszerítette, hogy «homagium» (= hűbér) czim alatt 600 forintot neki fizessenek.⁵

5. Maninio.

Hunyadi János kormányzó 1448 aug. 12-én levelet küld «*nobili Pape de Florentia*» nevű, akkor Désen székelő belszolnokmegyei vámszedőjének.² Három nappal később (1448 aug. 15-én), egy pénzbehajtási ügyben levelet intéz «*nobili Odvardo Italico*» nevű kamaratisztjéhez.³ Hogy kik voltak ezen olasz származású kamaratisztek, megmondja ugyanő 1450 febr. 25-én.

Kijelenti e napon, hogy «*egregius Odardus Italicus . . . de Florentia*», Máramarosmegye főispánja s várkapitánya, előbb a magyar koronának, azután neki is számos szolgálatot tett, melyeknek elismerésül *ugy Odvardot, mint fivéreit: Pape s Angelo-t, kik szintén olaszok*, magyar nemesi ranggal felruházza.⁴

Mindezekből tehát csak azt tudjuk, hogy a három fivér Flórenczből származik; de hogy mi volt a családi nevük, azt azért nem tudjuk, mert a kormányzónak 1450-ben kiállított oklevele éppen a családi nevet megjelölő helyén, az idézett forrásműben csak kipontozva van. Segítségünkre jön azonban egy másik forrás,⁵ mely világosan mondja, hogy 1450-ben *Maninio Odoardo* Máramarosmegye főispánja. Ugyanezen forrás szerint Erdélyi István és egy bizonyos *Angelo* az 1455.,

¹ Supplic. ad Clem. VI. Ann. X. fol. 67.

² Reviczky-család oklevéltára 8.

³ Tirna (= Terna) Alsóausztriában van Raabs mellett. Ternai Weikhard 1454-ben a magyar-cseh béketárgyalásokban vett részt.

⁴ Fontes rer. Austriac. XXI. Második kötet 259.

¹ Jahrbuch des «Adler» 1859. évf. 168.

² Magyar-szerb összeköttetések levéltára 152.

³ Bánffy-oklevéltár I. 663.

⁴ Hazai okmánytár VII. 466.

⁵ Csánki, Hunyadiak kora I. 461.

1456. és 1457. években a nevezett megye főispánjai. Hogy Angelo alatt Odoárd (= Eduárd) fivére értendő, a fentiek alapján kétségbe nem vonható.

1450 után az okiratok a három fivért már nem nevezik «olaszok»-nak, a mi abban leli magyarázatát, hogy Odoárd és fivérei Magyarországon nem csak állást, hanem birtokot is kaptak, melyről magukat meg is nevezték. 1450-ben megkapják a biharmegyei *Szentpéterszeg* nevű birtokot, 1459 és 1463-ban az ugyanazon megyében feküdt Gáborján, Tótfalu és Boldogasszonyfaluban is birtokoltak;¹ így tehát magyarázható, hogy 1450-től kezdve a «Szentpéterszegi» néven szerepelnek.

1459 jan. 19-én Szapolyai Imre deák mellett *Szentpéterszegi Angyallo* az összes királyi főkamarak igazgatója, mely minőségben a vizaknai kamarára vonatkozólag királyi parancsot kap.² 1458/9-ben birtokait is szaporítja. Mátyás király felhívja nevezett évi nov. 30-án a nagyváradi káptalant, hogy hívét, *Szentpéterszegi Olasz Angelló*-t a biharmegyei (Dobrácsi-) Apáti helység egy részébe iktassa be, a mi a káptalannak 1459 febr. 10-én a királyhoz intézett jelentése szerint meg is történt.³ A család további ősait egyelőre nem ecsetelhetem.

6. Melano.

Johannes de Melan de Florencia nagyváradi püspök 1426-ban azon florenczi jószágokra nézve, melyeket Ozorai Pipótól kapott, Zsigmond királytól megerősítést nyer, melyben fivérei, Fülöp és János is részt vesznek.⁴ A vatikáni levéltár adatai szerint Giovanni de Milanensi 1426-ban lett váradi püspök és ügyvivő di Milanensi Miklós és Tamás. Tudjuk továbbá, hogy 1433-ban Zsigmond király magyar kísérei sorában nobilis Thomas de Melauen (helyesen Melanen) a császár offiálisa is tartózkodik. Neje (E)Smeralda; Lucia, fivérének, Melani Simonnak az özvegye.⁵ Hogy ezen Melan(o) alatt nem szabad Milánót (= Mediolanum) érteni, ezt már más

helyen hangsúlyoztam. A család hovátartozandóságát mindeddig nem ismertük. A következő adatok megvilágítják e kérdést.

Dr. Johannes de Melanensibus Budán 1424 jun. 28 án Zsigmond királynak egyik okiratan tanu. Ugyanezen évi julius 21 én Visegrádon is tanu. 1424 aug. 16-án Johannes de Melanensibus, della Scala Brunoro és Pratai Vilmos gróf azon királyi követek, kiknek kezeiből a Bern, Zürich, Solothurn, Schwyz és Luzern által választott kapitány (ki a birodalmi zászló alatt Miláno ellen vonuljon) a birodalmi zászlót átvegye. 1424 aug. 17-én ugyanazok működnek egy Bern és Wallis között folyó ügyben; itt Melanensis Jánosról már kiemelik, hogy *Prata városból való*.

1424 aug. 17-én találjuk, hogy Zsigmond király *Simon Pieri (így!) de Melanensibus, Prata-ból való florenczi polgárt* házitisztjévé kinevezi.

1425 márcz. 22-én a Prataból való Johannes de Me'anense (így!) Burgundi Antal herceg fiai ügyében Tatán mint királyi tanu szerepel.

1425 szept. 23-án találjuk, hogy a király Thomas de Melanensibus, Prataból származó florenczi polgárt és Johannes de Melanensibus házitisztjeivé kinevezi.

1436 márcz. 20-án pedig olvassuk, hogy a király (Budán) Melanensis Péter fiát, a Prataból származó Tamást és ennek unokaöccsét Pétert, lateráni palotagróffokká emeli, de nem adja nekik azon jogot, hogy főrangúaknak természetes gyermekeit törvényesítsék.¹

A család neve tehát Melan(o)i, latinul Melanensis; származási helye az okiratokban egyszer Prata, máskor Prato; ilyenü helységeket még most is találunk Olaszország különböző vidékein, de mivel a Melániak florenczi polgároként szerepelnek, nem szenvedhet kétséget, hogy ősi fészük a florenczi tartomány florenczi járásában még létező Prato helység volt. A családnak különben itt két ágáról van szó, melynek egyikét a nagyváradi püspök és a vele együtt közös atyától származó fivérei (fratres carnales), Fülöp és János képviselik.² Ez utóbbiak, úgy lát-zik,

¹ Csánki, I. 640.

² Teleki, Hunyadiak kora X. 613.

³ Károlyi-oklevéltár II. 323.

⁴ Temesmegyei oklevéltár I. 605.

⁵ Turul, 1893. évf. 6.

¹ Altmann 5894., 5911., 5937., 5943., 6199., 6428., 11303. sz.

² Hogy dr. Joannes de Melanensibus a püspökkel azonos, bizonyítja az is, hogy a vatikáni levéltár 1426-ban a váradi püspökké választottat egyházi tudornak mondja.

sem Magyarországon, sem Zsigmond udvarában nem szerepeltek; további nyomaik Flórenczben keresendők; abból a körülményből, hogy Ozorai Pipótól és ennek Mátyás nevű fivérével flórenczi birtokokat kaptak, bizonyosan következtethető, hogy köztük és Pipo között, ki a flórenczi de Scolaris-családtól származott, anyai uton rokonság létezett. A másik ág őse bizonyos Péter, kinek Simon és Tamás a fiai; mert a fenti okiratban szereplő Simon Pieri alatt nem azt kell értenünk, hogy Pieri ezen Simon családneve, hanem — mert Pieri olvasási vagy írási hiba — hogy ő «Simon Petri», azaz Péter fia. 1433-ban Simon már nem él; fia Péter azonban nagybátyjával, Tamással együtt 1436-ban még életben van.

7. Meysdorfer.

Már fentebb említettük, hogy Kaplirzs Péter közvetlen elődje a pozsonymegyei főispánságban bizonyos Maysdorfer Kristóf (1410—1412) volt. Ennek családi hovátartozandóságát nem ismerem ugyan, de a következő — bár gyér — adatok talán alkalmasak arra, hogy erre némi fényt vessenek.

a) A pozsonyi káptalan tanusítja 1411 nov. 3-án, hogy Oroszvári Tombeck János és tundolczkircheni Vogt János mosonmegyei birtokosok Poczneusiedl és Vytezst nevű birtokok iránt kiegyeztek. Tombeck bizalmi férfai között van *Christophorus dictus Maystorfer pozsonyi polgár*, Vogt-éi között Sighard pozsonyi várnagy, Konrád pozsonyi polgármester stb.¹ Már most igaz ugyan, hogy (Maysdorfer) Kristóf pl. 1411 jun. 2. és 18-án (de azelőtt és utána is) Pozsonymegye főispánja s hogy így feltűnő, hogy a pozsonyi káptalan őt 1411 nov. 3-án csak pozsonyi polgárnak nevezi; de ez kérdésünkre nézve nem valami döntő, mert ha nem ő volt a főispán, akkor ezen Kristóf nevű polgár kététségkívül a rokona; a fő az, hogy 1411-ben Pozsonyban egy Meysdorfer-család létezett.

b) Suntheim László, ravensburgi születésű író, I. Miksa császár udvari történeírója, 1498 és 1505 között beutazta a Dunavölgyet eredetétől Tétényig és erről igen érdekes utijegyzeteket hagyott hátra.² Ezekben többi között azt

¹ Sopronmegyei oklevéltár I. 644 skk.

² Ráth Károly dolgozata a Győri régészeti s történelmi füzetek II. 120—123. old.

mondja, hogy (a Dévény átellenében Hainburg és Wolfsthal között fekvő) Rotenstein nevű vár a Myssendorfer-családé volt. Tekintettel arra, hogy Suntheim e dolgozatában a családi és helyneveket nagyon ferdíti,¹ nem igen tévedhetünk, ha ezen Myssendorfer-család alatt egy Meisendorf (= Meysendorf, = Maysendorf) nevűt értünk és ezt fenti Kristóf családjával azonosnak vesszük.

8. «Nankenreiter.»

A pozsonymegyei Éleskő nevű várat 1453-ban bizonyos *Nankenreyter Nabuchodonozor* és neje: sztrázsai Skola János özvegye, Verona vette meg, kiktől 1468-ban vétel útján sárosfalvi Nehéz Péter- és Györgyre rászállt.

Az újbabyloni birodalom egyik uralkodója, ki 604-től 561-ig Kr. e. uralkodott és ki a Juda nevű zsidó államot 586-ban megsemmisítette, bizonyos *Nabukudruszur*, kit a biblia *Nevuchadneczar*-nak nevez. Hogy 2000 évvel halála után német ember az ő nevét fogja viselni, arról ezen uralkodó, minden hatalma mellett, nem álmodhatott; nem is hiszszük, hogy fenti magyar birtokoson kívül még más is viselte volna e nevet, melyet a kutfők rendesen Nabuchodonozornak irnak. A családi név azonban több alakban szerepel. 1457 febr. 23-án kötelezi magát Hunyadi László, hogy Éleskő várát *Ankelreyter Nabogodonosor* kezéből Rozgonyi Sebestyén részére kiváltandja.² Az országos levéltárban (DL. 15426) van egy 1460. évi okirat, melyben *Nankenreiter Nabukodonozor* néven szerepel.

Előéletéből ismeretes, hogy Hunyadi János 1454-ben V. Lászlóhoz intézett levelében arról szól, hogy Nankenreiter-t, ki Magyarországot 1500 lovas élén nyugtalanítja, ártalmatlanná akarja tenni.

¹ Így pl. mondja, hogy az alsóausztriai Peternell (= Petronell) a Krampergeké volt; ily nevű családot pedig nem ismerünk. Tudjuk azonban, hogy Zsigmond király 1417 okt. 19-én *Kranichbergi* Leutold, Zsigmond, Frigyes, Antal és Haug (= Hugo) fivérek számára. III. Konrád császárnak 1142. évi okiratát megerősíti, melynek alapján a Petronelli örökségüket a Duna középtől a Lajta közepéig minden tartozékkal kapják (Altmann 2611. sz.). Kranichberg (Glognitz mellett) tehát Krampergre van ferditve.

² Hazai okmánytár VII. 476.

A milánói fejedelem követe 1459 szept. 13-án Budáról urának a magyar királyi udvar többrendbeli ügyeiről tesz jelentést, melyben többi között azt mondja, hogy Szentgyörgyi-Bazini János és Zsigmond oldalán bizonyos *Mandiebok* is van; azt hiszem, hogy alatta Ellerbach és nem Nankenreiter értendő.¹ 1460 jul. 24-én olvassuk, hogy Albert osztrák herceg Nannckenrewtter Nabuchodonosort szolgálatába veszi, a mennyiben őt tanácsosának s tisztjének kinevezi s neki a Sewsenburg nevű kastélyt adományozza, mire nézve Nabuchodonosor Linz városában ugyanazon napon elleniratot ad.²

Midőn a klosterneuburgiak 1462-ben a bécsi ellen fellázadtak és ezek a várost ostrom alá helyezték «quidam dictus *Anckilreithir*» 40 emberrel az ostromlókat szétkergette.³

Hogy futódokat hagyott volna maga után, arról nincs tudomásunk. Családi hovatarozandósága — legalább tudtommal — nincsen felderítve; a következő adatok azonban felderítik.

Ankenreuthe falu jelenleg a württembergi Ravensburgi kerületben található s az innen származó Ankenreute nevű német család az összes forrásokban ravensburgi származásának neveztetik. A helyes név tehát nem Nankenreiter, hanem *Ankenreute(r)*. A név alakjaira nézve szóljon a következő három példa:

a) IV. Frigyes császár 1471 jul. 10-én *Anckenrewter* Kelemennek újra ad címert.⁴

b) 1548 decz. 17-én *Anckereutte Magdolna* férjhez megy ifj. Ratoldt Györgyhez.

c) *Ankareuth Veronika* (szül. 1526-ban, † 1604 máj. 20.), 1545 kör. férjhez ment a bécsi származású dr. Tafinger János Kristófhhoz (sz. 1516-ban, † 1600 jan. 30-án mint ravensburgi polgár.)⁵

A württembergi nemességhez tartozott Ankenreute(r)-család különben kihalt.

9. Schad.

Tudjuk, hogy Pozsonymegye közigazgatása az Árpádok kihaltja után egy időig osztrák kézen

volt és hogy ezzel egyetértőleg nem csak a főispán, hanem az első alispánok is osztrák származású emberek voltak. Ezek sorában találjuk 1307 jun. 3-án ama «*Hermannus dictus Schad*»-ot, ki Budafa nevű falu elosztására nézve rendeletet ad. Ez az egyetlen okirati nyoma, mely magyarországi vonatkozásairól szól, családi viszonyairól pedig a legkisebb nyomot sem ismerjük.

Zsigmond király 1414 nov. 8-án Schad Wolfgang (= Farkas) nevű osztrák lovagnak czimerváltoztatást enged.¹

Puchheim Zsigmond (Wolffurt Anna unokája) és unokatestvére, Puchheim Hartnid, bizonyos *Schad Hermann*tól 3000 magyar forint kölcsönt vettek fel, mely összegről 1465-ben kötelezvényt kiállítottak. Ezen összegből 1467-ig lefizettek 400 forintot, mire a hátralévő 2400 forint lefizetésére halasztást kaptak. Schad Hermann halála után a kötelezvény fivérére, Kristófra szállt át és 1468-ban tanusítja Pottendorfi György alsó-ausztriai tartományi marsall, hogy Schad Hermann sógora, Seissenecki György² ez ügyben panaszt emelt; 1470 márcz. 28-án pedig olvassuk, hogy Schad Kristóf Puchheimi Henriket fogóságba ejtette.³ Alig tévedünk tehát, ha Schad Hermann főispánt ausztriai származású embernek tartjuk és az 1465-ben szereplő Schad-családbelieket nemzetsége sarjainak vesszük.

Miután a valószínűségi számítás nem csak a matematikában szerepel, felhasználom ez alkalmat arra, hogy Schad Hermann nevét egy magyarországi földrajzi tárgy szövegtésével kapcsolatba hozzam.

A Pozsonymegye szempczi járásában fekvő Cseszte nevű helység német neve *Schattmannsdorf*. E helység sokáig volt Vöröskő-vár tartozéka s mint ilyen 1296-ban találkozzunk vele legelőször; akkor Cseszte a neve. 1451-ben már Satmansdorf-nak nevezik és így gyakrabban *Schadmania* és *Schadmannsdorf* néven ismerjük; ezen némethangzású név természetesen csak így keletkezhetett, hogy az idő folyamán németek telepedtek le a helységben vagy egyik részén, kik az eredeti s előttük idegen hangzású hely-

¹ Mátyáskori diplom. emlékek I. 64.

² Chmel, Materialien etc. II. 214.

³ Pertz: S. S. IX. 520.

⁴ Chmel, Reg. Frid. IV. Nr. 6270.

⁵ Vierteljahrsschrift des Berliner «Herold» 1886. évf. 50. és Monatsblatt des Wiener «Adler» V. 130.

¹ Altmann, die Urkunden Kaiser Sigmunds Nr. 1304.

² Előfordul 1435 és 1455-ben Magyarországon is (Bártfa város levéltára 698., 757. és 785. sz.)

³ Jahrbuch des «Adler» 1888. évf. 157. és 1890. évf. 157.

ségnevet nyelvük ize szerint átmódosították. Mikor történt ez? nem tudjuk; 1296-ban még Cseszte a neve. De minek feleljen meg e német név? Hogy *schatten-re* (= árnyék) gondolhasunk, teljesen ki van zárva már azért is, mert a legrégebb alakjai nem is Schattmannsdorf, hanem *Schadmania* s *Schadmannsdorf*; kell tehát, hogy e név etymológiáját valamely földesúrának nevével kapcsolatba hozzuk és így tehát sem nevetséges, sem teljesen valószínűtlen, ha feltételezem, hogy *Schad Hermann*, Pozsonymegyének 1307. évi főispánja Csesztén birtokot szerzett, ott németeket, illetve osztrákokat letelepített, kik az uruk után *Schad Hermannsdorf*-ből kényelmesebb és rövidebb kiejtés végett *Schadmannsdorf*-t alakítottak.

10. Schallaga.

Windecke Eberhard, Zsigmond király életírója, 1424-hez a következőt írja: «Ugyanazon időben, midőn irtak 1424-et, Magyarországon egy Schallaga Miklós nevű földesúr élt; országos úr volt és a nádor nővérének fia; atyja volt «Simon Francken;» volt neki nyolcz jó vára, nagy vagyona s köteles volt arra, hogy 2000 lovat a király szolgálatába bocsásson. Ezen Schallaga Miklós már most arra bujtott fel és segédkezett abban, hogy atyja fivérének fiát meggyilkolták, t. i. Krungo francken fiát, a mi azonban később elsimított; mindamellett rablásra adván magát, megfosztotta az embereket vagyonuktól és sok gonosztettet vitt véghez, a mivel Magyarország törvényeit megsértette; jött is miatta sok panasz a magyar királyhoz, mire ez az országos szokásnak megfelelőleg őt vád alá helyezte s az ellene indított pert sikerrel bevégezte. . . . törvényszék elé idézték Schallaga Miklóst, rábizonyították az ellene felmerült vádakát és arra marasztalták, hogy fejét és jószágait veszítse . . . de Schallaga Miklós megszökött az országból, ott hagyván várait, földjeit és népeit. A magyar király ez időtájt ezen Schallaga Miklósnak összes várait és földjeit hatalmába kerítette; leromboltatta egyik kastélyát, melyben talán 18 egymás felett boltozott helyiség volt; így üzték el ezen Schallagát. Ugyanazon időben a király Buda városában, a

zsidó-utczában lévő új kápolnában Isten és saját tiszteletére egy fél kanonoki alapítványt tett, melynek fenntartására leginkább Schallaga Miklósnak javait felhasználta.»

Ki volt Schallaga Miklós?

Zsigmond király a német császári koronának megszerzése végett tett római utjáról Magyarországra visszatérve, Pozsonyban 1435 márcz. 13-án országgyűlést tartott, mely alkalommal számos fél panaszait rendezte. A jogorvoslást keresők egyike Ákos nb. pelsőczy Bőbék Miklós volt, János volt királyi tárnokmester fia. Előadta, hogy daczára annak, hogy néhai Garai János († 1429 végén) leányával, Katalinnal már el volt jegyezve, ennek anyja, Mazóviai Hedvig tudta és beleegyezése nélkül valamely osztráknak ágyasául kiszolgáltatta. Elpanaszolja továbbá, hogy Hedvig még férje életében annak conso-brinusával (Katyisz nb.) Kónya bán fia Simon fia Szécsényi Miklóssal házasságtörő módon együttélt és hogy a becstelen asszony, hogy a megcsalt férj részéről reá háramlandó büntetéstől megszabaduljon, azt mérgeztette. A király erre Szécsényi Miklóst Magyarországból való állandó számkivetésre marasztalta.¹

De még egyéb bűn is terhelte Miklós lelkét. Mátyás király 1467-ben tanusítja, hogy Hédervári Imre s Miklós, továbbá a pestmegyei Kálnaiak és gútori Nagy-ok Stósz (Sthoz) Egyed budai polgárral a pestmegyei sóskuti, káposztásmegyeri, szászhalmi, érdi s berkai részbirtokokra nézve egyezsége léptek. Ezen birtokok valamikor néhai Salgói Miklós kezén voltak, de miután ez *hamis pénzverés által* hűtlenségbe esett és száműzetésbe jutott, összes birtokai a királyra háramlottak, ki a fent nevezetteket Stósz Günternek, Egyed rokonának adta. Günter fia: ifj. Günter, Zsigmond király házitisztje, e birtokokat végrendelet utján Egyedre hagyta stb.²

Ezen Miklós (ki különben már 1418-ban szerepel) 1422-ben mint Bán fia Simon fia: *Salgoy* Miklós fordul elő³ és ezzel meg van oldva kérdésünk. A nógrádmegyei Salgó a Katyisz nb. Szécsényi-család birtokát képezte s innen van, hogy ezen Szécsényi Miklós rendszeren a «*Salgói*»

¹ Hazai okmánytár VII. 455.

² Hédervári-oklevéltár I. 324. skk.

³ Hazai oklevéltár 374.

nevet viselte, mely tehát nem más, mint a ferdített Schallaga helyes eredetije.

A krónikás előadása nagyon érdekes; talá-lunk benne sok újat és meglepőt; csak az a kérdés, vajjon megfelel-e mindenütt az időrendi követelményeknek.

Hogy Sallaga atyja «Simon Francken», nem egészen helyes; Simon Francken annyi mint «Frank fia Simon»; Simon tényleg az atyja, de Ferencz nem Simonnak az atyja, hanem fivére. Hogy Sallaga anyja a nádor nővére, lehet igaz, mert a hazai okiratban szereplő consobrinus alatt rendszeren a nővér fia értendő; ezen nádor csak Garai II. Miklós (1386 † 1433) lehet és így Garai I. Miklósnak egy eddig ismeretlen leányával volna dolgunk. Windecke mondja, hogy a hirhedt férfi atyja fivérének a fiát, vagyis Krungo Francken fiát megölette; eddigi ismereteink szerint Szécsényi Simonnak csak Ferencz volt a fivére; mindketten pedig «Kónya» Miklósnak a fiai; Krungo tehát nem más, mint a Kónya ferdítése; Ferencznek csak egy László nevű fiát ismerjük, kinek nyomát csak 1421-ig

követhetjük; 1424-ben már csak özvegyét említik; megjegyzendő azonban, hogy ennek második férje 1423 nyarán már nem élt; így tehát valószínű, hogy az 1421-ben említett László már Lászlónak a fia, s hogy Ferencz fia László még 1421 előtt meghalt. Hogy Salgói Miklós 1423 márcz. 19-én még nem volt száműzetésben, bizonyítja azon körülmény, hogy ő azon magyar főurak egyike volt, kik nevezett napon a lengyel uraknak, kik a lengyel király és Zsigmond közt létesítendő béke ügyében járnak, védmenetet adtak, hogy szabadon közlekedhessenek.¹ Utolsó nyoma 1437 jan. 18-ára esik, midőn «Katic nb. Salgói Miklós» magyar főur Velen-czén végrendelkezik és összes családi birtokait fivérének, «Sicheni» Lászlónak (= Szécsényi László fia Lászlónak, tehát unokafivére fiának), *mint a kit azok jogosan megilletnek*, hagyományozza.²

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Óváry, oklevél-másolatok I. 300. sz.

² Ugyanott 415. sz.

EGY METZI MAGYAR CSALÁD TÖRTÉNETE.

A történelem nem az egyének tetteinek összegezése, sem egyes kiváló emberek szereplésének elbeszélése. A társas életben oly tényezők lépnek fel, melyeket az egyén tevékenységéből nem magyarázhatunk. Mégis kiváló emberek és családok történetének kutatása sokszor élesen megvilágítja nagyobb szociális közösségek életét.

A Seille és Moselle folyók összefolyásánál, a Reimsbe, Trierbe és Strassburgba vezető utak metszéspontján épült Metz¹ városa arra volt hivatva, hogy Lotharingiának fővárosa legyen. Ennek lakossága germán és kelta-római keverék s függetlenségének elveszte után majd a francia, majd a német birodalomhoz tartozik, de mindig ethnikai egységnek tartják. A hagyományában és költészetében feltűnő magyar

nyomokat egyik tanulmányomban fejtegettem.¹ Most Metz város középkori történetét oly keresztmetszetben szeretném bemutatni, hogy egy magyar eredetű család szereplése szembe-tűnjék. Eredetét nevében megőrizte, története egyetemes szempontból is figyelemre méltó. Tagjai a város kormányzásában és gazdasági életében vezető szerepet játszottak, sőt nem egyszer a világtörténet eseményeivel is kapcsolatba kerültek. Metz történetét kell rövidre fogva ismertetnem, hogy a család tevékenységének keretét és hátterét megrajzoljam. Egy térképvázlat bemutatja az események színterét. Adataim tulnyomó részét kiadatlan oklevelekből és kéziratokból merítettem, melyeknek keltét a zárójelben adott évszám jelzi.²

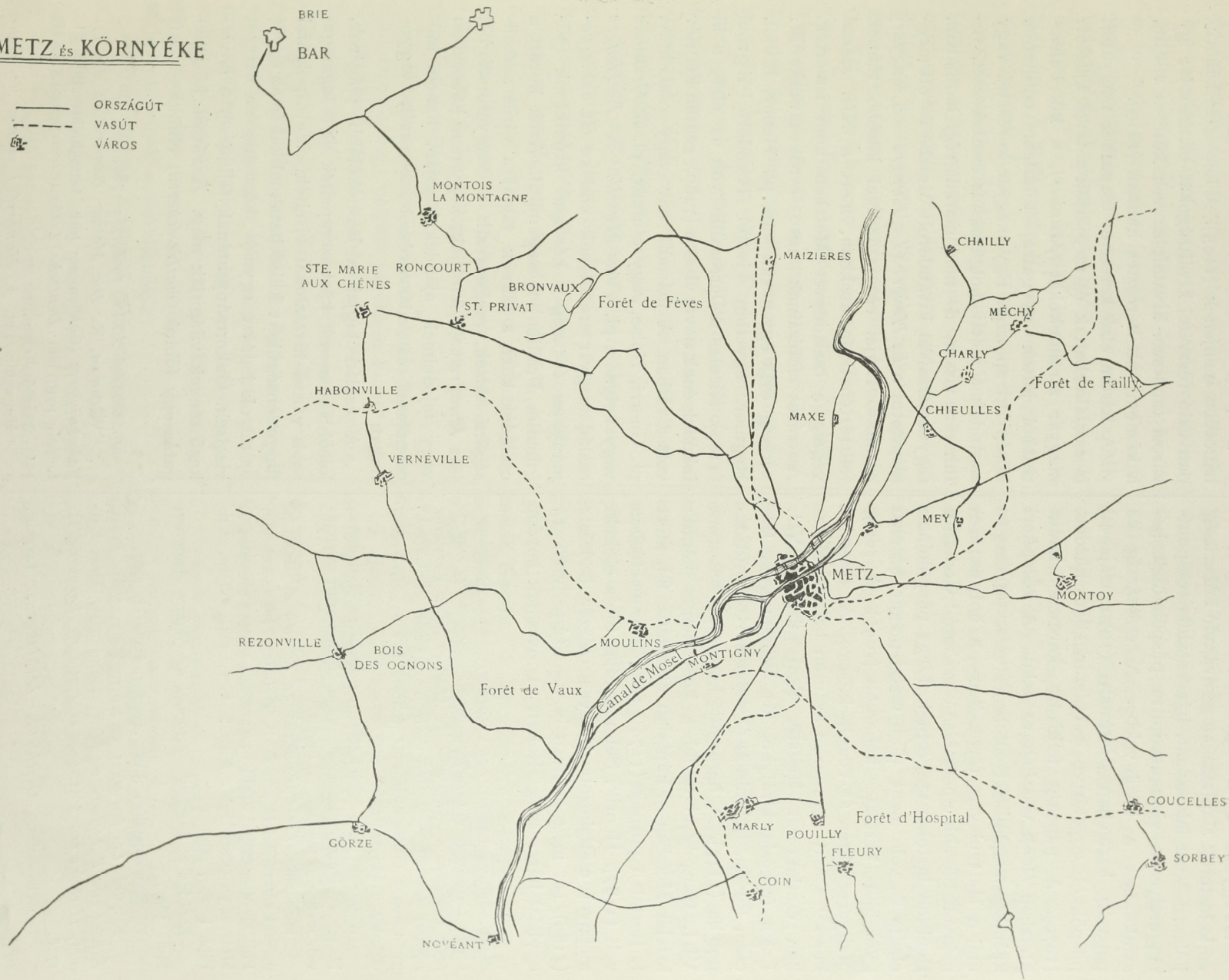
¹ Századok XLIV. 1908. 769—780. l.

² Források: Párisban a Bibliothèque Nationale Collection Lorraine gyűjteménye, mely 364 kartonban 22,000

¹ Lat *Metae* (Mediomatrices) ném. Metz, fr. Mess(in).

METZ és KÖRNYÉKE

- ORSZÁGÚT
- - - VASÚT
- ☼ VÁROS

Az egyházhoz való ragaszkodás, a templomok és kolostorok alapításában nyilvánuló bőkezűség jellemzi Metz lakosságát, bár hatalmas tetőpontján erősen visszautasította püspökeinek beavatkozását a közügyekbe. A császárság és pápaság harcában Heriman (1070 máj. 4.) püspökkel egyetértve a császár ellen küzdött (1070). A pápaság felhívása keresztes hadra Metzben élénk visszhangra talált. A középkori krónikás megemlíti Remete Péter szereplését és utal a Hattyulovag történetére, a hol az események bővebb elbeszélése olvasható.¹ Godefroy Bouillon birtokát Onbertnek, Liége püspökének eladta és vele ment több metzi polgár az első győzelmes keresztes háborúba (1096). A sereg Magyarországon át vonult keletre. A második keresztes had ugyanazon az úton haladt; Metzben csatlakozott Henrik, Toul püspöke VII. Lajos francia királyhoz és Würzburgon, Bécsen, Budán, Belgrádon át mentek Konstantinápolyba (1147). A harmadik keresztes háborúra VIII. Gergely hívta fel a keresztény világot; levelét Metzben a káptalan olvastatta fel, mert I. Bertalan püspök (1179—1225) száműzetésben volt (1187). Henrik, Salm grófja, több előkelő metzivel csatlakozott Frigyes császár hadához (1189), sőt még Bertran is visszatérte után 15 egyházi harcosnak sisakot, 12 lovagnak kardot

darab. Tárgymutatója: *nouv. acqu. fr. 4882—4905*, jegyzéke: *Catalogue des collections manuscrites et imprimées relatives à l'histoire de Metz et de la Lorraine légulées par. M. A. Prost*, Paris, 1897. Prost (1817—1896) gyűjtésének eredményét 1894. febr. 2. kelt levelével ajánlódta a könyvtárnak.

Kiegészíttem a Bibl. Nat. az Archives Nationales, Nancy és Metz levéltárainak 1907-ig feldolgozott anyagával, melyre a jegyzetben utalok

Huguenin, *Les Chroniques de la ville de Metz* p. S. Lamort (Le Doyen de S. Thibault. Jean Aubrion, Phil. de Vigneulles, Praillon, Annales messines 900—1552.) Metz 1838. (Paris Bibl. Nat. L. k. 7, 4845, Wien, Un. Bibl. I. 274, 286.)

Lorédan et Larchey, *Journal de Jehan Aubrion*, Metz 1857.

D' Hannoncelles, *Metz Ancien*. Metz II. 1867.

Klipffel, *Les paraiges messins*. Metz, 1864. Prost. *Études sur l'histoire de Metz*. Metz, 1865. Dom Calmet, *Histoire ecclésiastique et civile de Lorraine* II, 1728.

Derichsweiler, *Geschichte Lothringens*. Leipzig, 1905.

¹ Vigneulles Krón.

és 32 polgárnak botot adott, hogy keresztes háborúba menjenek (1195). A keresztes háborúban való részvétel kiváltságokat biztosított; így városi tanácsosi hivatalt az volt köteles viselni, a ki nem volt keresztes hadban (1213).

A három első keresztes csapathoz magyarok is csatlakozhattak és megjárták a távol keletet; magyar zarándokokat (*paumier*), a kik Palesztinából jöttek nyugatra, többször emlitenek középkori eposzok. Egy magyar keresztes vagy zarándok a metzi polgárokhoz csatlakozott, velük tért vissza, de nem maradt régi hazájában, fegyvertársaival kivándorolt Metzbe és ott megalapította a *Le Hongre* (*Le Hungre* = a magyar) családot. Tagjai egy századdal később tűnnek fel történeti forrásokban, mert a XII. század végéig a családnevet Metzben nem ismerték. A város főbiráinak neve erről tanuskodik: 1200-ig csak egy nevük van, pl. Henry, Raoul, Regnier, egyetlen kivétel Theodoric Ingroul (1187). Nicolas d'Outresaille volt az első, a ki lakóhelyének nevét viselte (1200), ezután két név volt divatban. A második név vagy családnév, pl. Guerri, Noise, vagy csufnév, pl. *le Gronnais* vagy helynév, pl. *Porte-Muselle*.¹ A *Le Hongre* család magyar eredetének emléke élt a hagyományban és még a későkori krónikások (Vigneulles, Praillon) is megemlítik. Azok között a családok közt, a kiknek tagjai a város szabadságára törtek, megnevezik a Magyarországból jött *Hungre*-t és felrójják, hogy nem háborúban vagy fejedelmek ajándékai útján, hanem kölcsönzéssel és adásvevéssel szereztek vagyónukat.²

A család tagjai a legelőkelőbb polgárok, később nemesek közt szerepeltek és a legmagasabb városi hivatalokat viselték. Metz polgárai függetlenségükért külső hatalmakkal és az egyes osztályok jogáért egymás közt hosszú harcot viseltek. Önkormányzatának fejlődését a következő tények világítják meg. A városi közigazgatás egy főbíró (*maitre-échevin*) elnöklete alatt

¹ Századok XXIV, 1908, 764—780. l.

² Wichman, K. *Die Metzzer Bannrollen des 13. Jahrhunderts* (Quellen zur loth. Geschichte Bd. VI. Leipzig 1910) ism. *Deutsche Literaturzeitung* XXXII. 1911, 33—35. h.

³ Huguenin 245. l. *Hungre(s) venant de Honguerie*.

21 tanácsos (*échevin*)¹ tiszte volt. Amolbertin volt az első főbíró (1010). A tisztség viselőinek eleinte alárendelt szerepük volt. Bertran püspök a hivatalt reformálta (1179), a nép választói jogát beszüntette, ezt a nemességre ruházta. Miután Thiebault, Metz utolsó grófja meghalt (1220), a nemesség és a polgárság között az ellentét kiéledett. A XIII. század a régi nemes családok küzdelmének kora (1225—1255), mely végre arisztokrata kormányforma kialakulására vezetett. Ez a *paraige*-nek nevezett osztályrendszerben gyökerezett. A *paraige*² rokonságon és politikai jogon alapuló kötelék, mely a görög *genos*-hoz vagy a római *gens*-hez hasonlítható. A XII. század közepe óta ismeretes³ és eredetileg öt volt: Jurve, Outreseille, Porte-Muzelle, Portsailis, Saint-Martin, míg végre a *Commun* lázadás árán mint hatodik *paraige* ugyanazokat a jogokat vivta ki (1283). Tagjai lehetek egyaránt nemesek és polgárok. Eleinte arisztokrata kormányforma volt, de nem a nemesi renden alapult. A XIV. századtól kezdve a főbíró a *paraige* tagjai közül választják.

Később a kormányforma oligarchikus színezetet nyert; a legtöbb főbíró a Gournay és Baudoche-családok tagja, a kik vérrokonságban vannak a Le Hongre családdal. A XV. században új név az évente választott főtisztviselők sorában alig szerepel: néhány régi család örökli a hivatalt. A Le Hongre-család két ízben viselte ezt a méltóságot.

A tanács a főbíró elnöklete alatt a legmagasabb bírói közeg; polgári perekben hozzá megfellebbezhető volt a tizenhármak (*treize*) ítélete. Ezt a testületet egy adománylevél említi először (1207).⁴ Tagjait a XIV. századtól fogva a *paraige*-k sorából választják. A bíráskodást és a közigazgatást maguk közt megosztották, azok ágai szerint az ítéletmondás, a hitelesítés, a hadügy, a pénzügy, a betegügy, a köztisztaság gondozása volt hivatásuk. Több Le Hongre tagja volt ennek a testületnek.

Bertran püspök a főbírói méltóság reformá-

¹ *Échevin* lat. scabinum, germ. skap, és lat. inus (ném. schafen).

² *Paraige* (lat. par ?) = lat. parentela cognatio, fr. parage.

³ Etienne de Bar egy oklevélén Porte-Muselle (1133).

⁴ *Testes fuerunt tredecim jurati.*

lása után (1197) megteremtette a hiteles helyeket. Elrendelte, hogy a szerződéseket írásba foglalják és a róluk vezetett jegyzéket a tizenkilencz plébánia-templom egy-egy leveles ládjában őrizték. Ezzel az intézkedésével a perosztó párbajokat megszüntette. A kik a szerződéseket írásba foglalták, azok neve *wardour des arches* később *amant*¹ vagy kezelő. A jogügylet megkötése után annak hitelül a fél kezét megszorította, a szerződést jegyzékbe iktatta, de azt a fél nem írta alá. Később a tanácsosok és a tizenhármak is átvehettek szerződéseket, hogy azokkal megőrizték (1257). Az *amant* címet élethossziglan viselték az egyes kerületek tekintélyes polgárai, így a Le Hongre-család több tagja.

Garsirius a legelső Le Hongre, a ki két oklevélen mint hitelező szerepel. A bevándorlónak unokája lehetett, de elődei a XII. század keresztneveinek tömegében jeltelenül vesznek el. Az első oklevélen Garsirius de Creve megfizette tartozását Garsirius Le Hongre-uak, keze a verduni püspök volt (1241. nov. 13, Garsirius pecsétjével).² A második homályos oklevélben Beaulieu apátja kezes állit tartozásáért Garsirius Le Hongre polgárral szemben (1247 jan. 3).³ Két fiát ismerjük: az egyik II. János, a másik Warins.⁴ II. János Chempuis-ben (?) Bielloy urának egyik hűbérese volt; hűbérura a birtokot az amiensi püspökségtől vette bérbe (1302. jan. 13). II. János lehetett talán I. Izabella férje, a kit forrásaink meg nem neveznek.

I. János (*Johannes li hungres*), Garsirius öccse, egy oklevélen Róbert verduni püspök (1257—1271) hitelezője, a ki kötelezvény alapján egyrészt 1000, másrészt 1500 livre-re⁵ tartozott I. Jánosnak és Garsirius örökösének. A püspök tartozását évi 200 l. részletekben

¹ *Amant amanuensis, ex eo quod amanuarent.*

² *Coll. Lorr. 716. k.: Quod Guarsirius de Creve et mater sua soluerunt debitum Garsirio Le hongre, in quo Epis. Verd. eidem tenebatur pro eisdem. S. Bris. 1241. Verdun püspöke Raoul de Torrolt 1240—1245.*

³ U. o. *Quod abbas et conventus belliloci constituerunt Johannem Elect. Virid. fidejuporem (?) de IIII. L de fors (?) etc. Octavo de S. Jehan Evang. 1247.*

⁴ Paris. Bibl. Nat. ms. fr. 31,931.

⁵ A pénzt értékére nézve 1342. jan. adat: a rozs fertálya 10 sou, a buza fertálya 12 sou.

törleszti és leköti Hadonchestel és Habonville Sampignei várgazdaságának jövedelmét (1271)¹ I. János lovag, mint tanu is szerepel Jean de Boulogne és felesége Isabelle de Carcicourt több adománylevelén, melyben Raoul de la Tourette Troyes vidéki tiszttartójának nevezik.²

Mig Metz püspökei majd Bar herczegével, majd Lotharingia fejedelmével háboruskodtak, mig egyrészt a francia király (IV. Szép Fülöp 1296), másrészt a német császár (I. Albert 1299) igyekezett a várost hatalmi körébe venni, a Le Hongre-család tagjai sokoldalú és széleskörű tevékenységökkel megvetették gazdagságuk alapját. Az eddig említettek sem a középkori krónikások,³ sem Metz ujkori genealogusa⁴ nem ismerték. A család ősenek I. Izabellát (*Isabel La Hungre*) tartották, a ki János özvegye lehetett. Több XIV. századi oklevél szól birtokvásárlásairól Metz határának Semécourt kerületében (1301—1315).⁵ Háza a Champ á Seille (Champasseille) téren állott és itt lakott a későbbi években (1320, 1338). Ez a tér a Seille hidja közelében volt, itt tartották az ünnepélyeket, a felvonulásokat. Seille-kaszárnyához vezető *Champestrasse* épült a helyén és a XIV. századból való nagyon kevés magánház daczolt az idők viszontagságával.⁶ Férje volt, feltevésem szerint, II. János, de fia is (III) János volt, a mit D'Hannoncelles állított. Az utóbbi mellett szól, hogy I. Izabella már 1301, mint jogi személy lép fel, tehát özvegy, III. János azonban jóval később kórházat alapított (*Hôpital de la Maternité* 1334), a mit VI. Kelemen pápa szentesített (1337). III. János Araiatte nevű feleségét is említik, de az adat kétes.

I. Bertran, III. János fia és I. Izabella unokája

¹ *Coll. Lorr.* 716. k, Quod Johannes li hungres civis metensis et episcopus Robertus concordaverunt de mile L metens.

² Paris, Bibl. Nat. ms. fr. 31,931.

³ Huguenin, Metz 1838.

⁴ D'Hannoncelles, Metz 1856.

⁵ Metz Arch. 7718. Sebelate-től 1301 ápr. 23, Ermanzette-től 1302 máj. 28, Jennin-től 1310 jul. 1, Yzabel-től 1314 jan. 12, Jehan lou Gouge-től decz. 27, Jehan Berbestel-től 1315 decz. 30. Semeicourt vagy Sesmeringas (857) két hűbértörök, mely a metzi S. Glossinde apátság és a káptalan tulajdona.

⁶ Brunnenstrausse nr 21 a De Heu-család háza, nr 19 góttstilü kapubejárata.

volt. A család eddig birtokok vásárlása utján gyarapodott; I. Bertran bankár volt és I. Eduard (m. 1338) Bar grófjának hitelezője. Voltaire-rel mondhatta volna, hogy mig fejedelmeknek hitelezett, csak idejét vesztegette, de pénzét sohase. Eduard 1900 l. 112. s. 8 d. tartozása fejében Bertran Nouveroit le Venour (Norroy le Veneur) jövedelméből tizedre tarthat számot Jehan de la Court-ral együtt. A teljes összeg 2800 l. (valószínűleg kamatos-tul), ha a gróf lefizeti, kötelezettsége megszűnik (1320 febr. 15). A gróf jóval később 540 l.-t törleszt (1334). Bertran jelen volt Notre Dame du Pont Thieffroy (Pontiffroy) apátság alapításánál (1320 jun. 25). Jehan Lowiat alapította, hogy fia, a ki Villers-ben (Villers-la-Montagne) ciszterczita szerzetes, benne apát lehessen. Bertran, a város egyik tekintélyes polgára, a kit a tizenhármak tisztségére megválasztanak (1327).

Pénzügyi műveletei és hivatalos szereplése nem kötik le annyira, hogy a birtokszerzést ne folytatná. Geoffroy d'Aspremonttól hűbérbe vett Jussy-ben egy birtokot Jacquennin le Gournay-vel együtt (1331).¹ Megtoldotta a Sainte Ruffine völgyében fekvő területtel és mindkettőt több éven éven át megtartotta.²

Bertran vagyonát, mint IV. Henrik, Bar grófjának hadi szállítója is gyarapította. A gróf 762 l. és tizenöt s.-val tartozott neki, mert a cseh királylyal folytatott háboru után Metzben tárgyalt a békéről és Bertran házába szállt, a ki őt kíséretével együtt eltartotta (1342. jan.).³ Tartozását pünkösdig megfizeti. Ugyanakkor *Bertran* bort is szállított a grófnak, ezért okt. 1-ig 1500 l.-t fizet. A fizetési határidőt a gróf pontosan nem tartotta be, mert öt év mulva Jolande de Flandre Bar grófnője (IV. Henrik özvegye), 200 l. összegű kötelezvényt adott Bertran-nak (1347).

Többször szerepelt hivatalos minőségben. Burtaldus Piédeschalz-nak mesterlevelet állított ki (1342 nov. 23).⁴ Ennek családjával Izabella leánya révén rokoni viszonyban volt. Egy hetes bizottság (*dou franc mestier*) tagja lett, melynek egyrészt Louis de Buevenge és Thiedrich Xeline,

¹ Paris, Bibl. Nat. ms. fr. 31,931.

² Nancy, Arch. B 518.

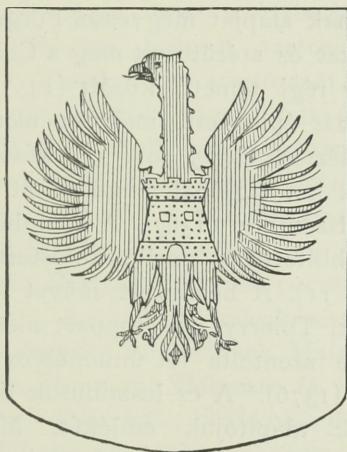
³ A rozs fertálya 10 sou, a buza fertálya 12 sou.

⁴ Metz, Arch. mun. portefeuille 81. Ll. no. 3.

másrészt Metz városa kártérítési pörében kellett vizsgálatot folytatnia (1348, 1357 márcz. 2).¹

Háza, melyben Bar grófját vendégül látta, Faccol néven volt ismeretes (*la grand' maison Faccol*). Simonius Faicol főbíró volt (1214 decz. 29). A róla elnevezett ház a *Place Facolte* (később Coquotte) és a *rue des Parmentiers* (később *rue de la Grand maison*) sarkán állt.² A Notre Dame des Champs templomban temették el, mely az antonistáké volt (1216). Itt temetkezett el a család több tagja; az ostrom idején lerombolták (1444).³

Név szerint három gyermekét ismerjük: I. Vilmos főbíró volt, II. Bertran amant tisztséget viselt, mindkettőnek szereplését a következők-

ben ismertetem. Leányát, II. Izabellát, elvette Nicolas Piedeschault főbíró (1341), ez által a város egyik tekintélyes családjával rokonságba jutott. A leányági leszármazottakat mellőzöm, a férfiág II. Bertrannal és utódaival folytatódott.

A Le Hongre-család hatalmának tetőpontjára jutott I. Vilmostal (*Willaume*), a ki 1362 januárban halt meg. Atyja I. Bertran volt, öccse II. Bertran.⁴ Feleségül vette Jacques Badoche-t, Arnoul leányát, de házasságukból gyermek nem származott. I. Vilmos fellépése

¹ U. o. no. 7. Xeline : Croiseline.

² Faccol: *sise de coste la maison Thibalt Fessalt*.

³ Metz, Bibl. ms. *Épitaphes recueillies par Nicolai Tabouillet*.

⁴ Paris Bibl. nat. n. acqu. fr. 4851 téves genealogiája szerint II. János fia volt s Katalin, Mahoult és Beatrix atyja. Czimere München, Hofbibl. és Wien Hofbibl. (Cod. no. 3336) czimertárában.

világtörténeti eseményre utal. A százéves háboru elején III. Eduard angol király betört Franciaországba és Crecy mellett Pikárdiában döntő ütközetet vívott VI. Fülöp francia királlyal. Az angol sereg a francziának felével ért fel, VI. Fülöpöt mégis arra kényszerítette, hogy Amiensbe vonuljon vissza. A csatában a francia seregben küzdött Vilmos, több metzi polgárral; Rogier de Heu és Jacques de Morlain a csatában elesett, Vilmos az angolok fogságába került, a kik magukkal vitték Angolországba¹ (1346). A következő évben visszatért fogságából. Nem sok dicsőséget szerzett a háboruban, de a zavaros időben tapasztalt, világot látott vezetőre volt a városnak szüksége. Polgártársai megválasztották a város főbirójának (1347 jun. 11). Vilmos az első a főbirák közt, a kit a lovag czim megilletett. Hivatalát egy évig szerencsésen viselte. A várost külső háboru fenyegette, a mikor Adhemar püspök és Marie de Blois² egymással Château-Salinsért háborut viseltek. Metz városa ebben a háboruban semleges maradt. A belső békét lázadás veszélyeztette. Voguignon mészáros és öccse a város ellen összeesküdtek, de elfogták őket és halálra ítélték. A lázadókat akkor a Moyen-hidról a vízbe szokták taszítani, így végezték ki a két mészárosot.³

Ugy hivataloskodása idején, mint később kölcsönök utján gyarapította vagyonát. Jolande de Flandre grófnőnek 150 arany tallért kölcsönzött, a tartozást Vitry-sur-Orne (Thionville cantonban) birtokra táblázták be (1347). Ennek törlesztésére fizetett Philippe de Navarre, Languerville grófja és a grófné 200 aranyforintot⁴ (1364 aug.). A gorzi apátsággal szemben egy izben mint hitelező lépett fel, mert az apátság

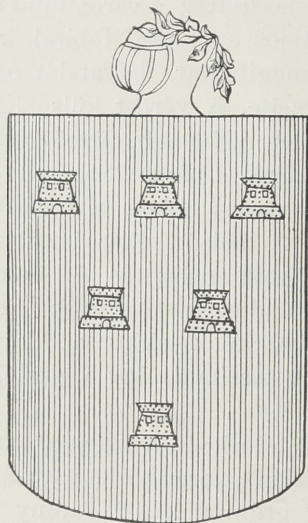
¹ Jaicomin Hupon Krón. (1113—1518), melyet Thiebaut-nak tulajdonítottak (fol 8 vo) *Sgr Willaum de Heu* (sic) *chevalier fut prins des Anglois et en monnes* (sic) *prisonnier en Anglettere*. L. Jean le Bel krón. (k. Viard és Deprez II. k.), Froissart krón. (k. Luce III. k. 178. l.), Perceval de Cagny krón. (k. Moranville 33. l.), Vigneulles (k. Huguenin 83. c. l.) a csata évét 1343-ra teszi.

² Raoul, Lotharingia herczegének (1328—1346) felesége, Guy de Chatillon leánya.

³ Huguenin 83 e. h.

⁴ Bibl. Nat. nouv. acqu. fr. 31,931. A keltezés téves lehet, vagy az adat II. Vilmosra vonatkozik.

sekrestyése és alamizsnása nem fizették a Champasseillen-n levő kápolna szolgáját. A végzés szerint az apátság tartozott I. Vilmosnak és testvéreinek hét nap alatt 30 sout lefizetni (1354). Birtokszerzéseire vonatkozólag több adatunk van. Coin birtokon Ferriat Bouquinnel osztozott. (1354). Tulajdona volt a Cornu Gelline nevű major, a melynek közelében IV. Károly császár és a császárné második metzi látogatásakor hajóra szállt (1356). Egyik birtoka miatt pörben volt Jehan de Roubair polgárral (1356). A Mosellen Longe-terre (Longeville) területén fekvő Mathiat malmom után a tized fele Vilmost illette.¹ A Wagiere határban Bar hercegtől bérelt birtokáról II. Bertrannál szólunk. Halála után Jan de Vy,

mint végrendeletének végrehajtója, S. Clément templom területén fekvő házat és szérűjét az egyháznak ajándékozta.² Vilmos lakóháza a Champasseille-téren állt, tehát valószínűleg, mint a család legidősebb férfitagja, atyjától és nagyanyjától örökölte. Özvegye két évvel első férje halála után másodsor is férjhez ment és Nicolas Mortel felesége lett (1364), a kit később főbirónak választottak meg (1375). Mint Mortel feleségét említi az a kötelezvény, mely 300 l. betáblázásáról szól, Thibaul de Bar gróf S. Mihiel birtokára (1376 jan.).

II. Bertrannál a család anyagi jóléte tetőpontjára jutott;³ erről tanuskodik legnevezete-

¹ Nancy, Arch. H. 1725.

² U. o. H. 1726.

³ Czimere Wien, Hofbibl. (cod. no. 3336) és München, Hofbibl. egyik czimertárában.

sebb tette: templomot alapított. Bátyját jóval túlélte, mert 1397 dec. 24. (25.) halt meg. Feleségét is korán elvesztette (1348 okt.). Neje Izabella, Jacomin Boyleau leánya volt, a kinek gótbetűs sírfelirata¹ ránk maradt, miután tetemét a férje alapította új templomba átvitték (1444 nov.) Bertran az *amant* tisztséget viselte, egyik forrásmű tévesen főbirónak nevezi.² Felesége halála után mindennap a Notre Dame-aux-Champs templomba járt *Porte des Repenties* nevű kapuján át.³ Szokását oly pontosan tartotta, hogy egyik haragosa Pallemaire, a ki felesége örökségéért kártérítést követelt, templomba menet el akarta fogni; úgy látszik elkerülte és később kibékült vele (1366). A kegyelet indította arra, hogy a czelesztinusok templomának alapját megvesse. Forguignon Danieltől házat és szérűt vett meg a Champasseilletér és egy régi temető között (1357 nov. 29). Ott kápolnát építtetett, melyben először világi papok miséztek (1365 nov. 9), később a czelesztinusok két tagjának engedte át és Tesslin püspök felszentelte (1367). A templomot idővel megnagyobbította és mellé kolostort építtetett (1370 jan. 11). A bevégzett művet ismét Tesslin püspök, Thierry de Boppart metzi püspök suffragense szentelte fel ünnepélyes beszéd kíséretében (1376).⁴ A czelesztinusok tisztelték és megőrizték alapítójuk emlékét. Megfestették képmását, mely a kolostor refectoriumában volt; hü leírásából ismerjük.⁵

¹ *Cy gist Jsabibels lai feme Bertrand Lou Hungre l'amant que morut lou jeudj devant Feste saint Luc quant il ot a miliaire MCCCet XLVIII. ans. Prieis Deu por lu.*

² Paris Bibl. Nat. fr. 8227.

³ Befalazták 1406. és 1407.

⁴ Metz város 1698-i verses krónikája így szól az eseményről:

Bertrand le Hongre en celuy temps
Tres-puissant en or et argent,
Qui aimoit Dieu et tous ses Saints,
Fit commencer les *Celestins*...
Commencer les fit et parfaire
Maintes autres belles oeuvres fit faire,
Comme la Chapelle au Champs-à-Seille
Qui fut une Eglise très-belle.

⁵ Fára volt festve álló helyzetben, mögötte a templom terve és egy szerzetes; a kép háttérét rózsák és levelek borították. Bertran vörös barátruhát visel, rövidre nyírott haja, ősz szakála hosszú volt. Balra fent egy czimer

Vagyonának gyarapodását a Bar hercegével való üzleti összeköttetésének köszönhetette. Még bátyja életében a herceg kettőjüknek régi tartozása fejében 1000 tallért fizetett¹ (1357). Hugues de Bar Verdun püspöke (1352—1361 aug. 13. után) háboruskodása idején a metziekhez fordult kölcsönért és adóssága törlesztésére Bertrannak átengedett 40 arany forint értékű tizedet Moleinville (Moulins) és Dieppe (?) községek tizedéből; a kamat összegét 10 aranyforintban szabták meg. Róbert, Bar hercege, (1352—1411) viszont Bertrannak és Geoffroi de Raigecourt nevű társának 5000 arany forinttal tartozott, a mit helyette a hetes hadi bizottságnak kifizettek (1370 aug. 10) és kötelezte magát, hogy szept. 6-ig törleszti; ez nem érintette azt a kötelezettségét, hogy a városnak kártérítés fejében 60,000 forintot tartozott fizetni. Yolande de Flandres fia tartozását elismeri; kezes Roul de Louppey lovag volt (1370 aug. 14). Hasonló tartozásról szól a néhány hónappal korábbról kelt 1804 arany forint összegű nyugta (1370 jan. 25). A herceg tartozása egy részét készpénzben fizette és egy 52 $\frac{2}{5}$ l.-ről szóló nyugtán Bertran czimeres pecsétje látható (1387 ápr. 27). Az adósság másik részének törlesztésére átengedte hitelezőinek Maizières község-területén Montagne (Montois la Montagne) és Noweroy (Norroy) birtokok jövedelmét, Moyeuve község jövedelmének egy részét; a de Vy és Le Hongre családok tagjai tartoztak erről elszámolni. Jehan de Vy elszámolt 1359-től 1387-ig, II. Bertran 1359-től 1370-ig és 1385-től 1388-ig, Colin Paillat 1371-től 1384-ig. A jövedelem egy harmada I. Vilmost és örököseit illette (1388 nov. 17). Bertran 90 l. összegű követeléséből törlesztés után 15 l. maradt, a mit a herceg Mousson (?) birtok jövedelméből törlesztett (1393 márcz. 29).

Bertran a Sorbey nevű házban lakott. Végredelele szerint, mely 1397 nov. 2-ről kelt, utódai ezt a házat örökölték. Karácsony éjjelén halt meg és a czelesztinusok templomának hajójában temették el; kilencz év múlva átvitték az

helye, jobbra lent arany betűkkel vörös alapon a következő felírás volt látható: *Nobilis viri nostri Bertrandi Li Hungre qui hoc fundavit coenobium anno domini 1370 m. Januarii. Obiit autem anno 1397 24 decembris.*

¹ Paris, Bibl. Nat. nouv. acqu. fr. 31,931.

oltár elé a templom chorusába, mert ezt a részét akkor fejezték be (1406). Összesen tizen-négy gyermeke volt, de végredelele csak öt gyermekének nevét említeni, a kik egy-egy ötdrészben örökölték. III. Jánosról és IV. Jánosról a következőkben fogunk megemlékezni. Leányai közül Jacomin 1412 szeptember 14. halt meg; férje ismeretlen, egyetlen leánya III. Izabella 1431 aug. hunyt el. II. Izabella, Bertran második leánya, meghalt 1423 márcz. 16; férje, Nicolas Noirons, amant és tanácsos volt, gyermekük nem maradt. A harmadik Mahoult 1401 máj. 3. hunyt el, mint Thiébault de Gournay, III. János sógorának felesége.

Bertran többi gyermekéről biztos adatunk nincs. Néhány névre akadunk a forrásokban, de a leszármazásra semmi se utal. Mátyás (Maitheu) pecsétje Philippe de Gournay (le Gronnais) egy nyugtáján látható, melyet Henriknek, Bar hercegének adott (1340 márcz. 9). Egyik oklevélen ötdmagával megígéri, hogy febr. 2-ára a Porte Muzelle parageból azt választják meg a *treize* tisztségre, a kit Nicolas Bataille és Simon Marcoult kijelölnek (1341). Az oklevél éve valószínűtlenné teszi, hogy Mátyás II. Bertran fia lett volna, bár a metzi Le Hongre-család egyik tagja.¹

Bertran egyik fia azonban valószínűleg az egyház szolgálatába lépett és úgy családjától, mint szülővárosából elszakadt. Ez Péter volt, kinek fiát VI. Károly francia király törvényesítette (1391 decz. 11.)²

Kétséges, vajjon ebből a francia ágból származott-e *Estienne Le Bievre dit le Hongre* himző, a kit Touraine hercegének költségvetése említ (1390 aug., jóváhagyta szept. 9). E szerint a herceg inasa és pénztárosa a nevezett iparosnak a hercegnő ruhájára és ágyneműjére készített himzésért 1100 frt-ot fizetett (1390 jun. 27).³ A Le Bievre név egy más családra utal, mely magyar származású. Ismeretes a De Bièvre-család, melyből a híres calembour-

¹ A nevek elcserélése megnehezíti az azonosság megállapítását. Az egyik oklevélen I. Vilmos neve Hermann (1331).

² Paris, Arch. Nat. JJ. 140 no. 10: *Perimetum dictum le Hongre filium Petri le Hongre presbiteri et Henrieti quond. Johannis Bason.* Kelt Párisban, a király nevében jegyezte De Crespy.

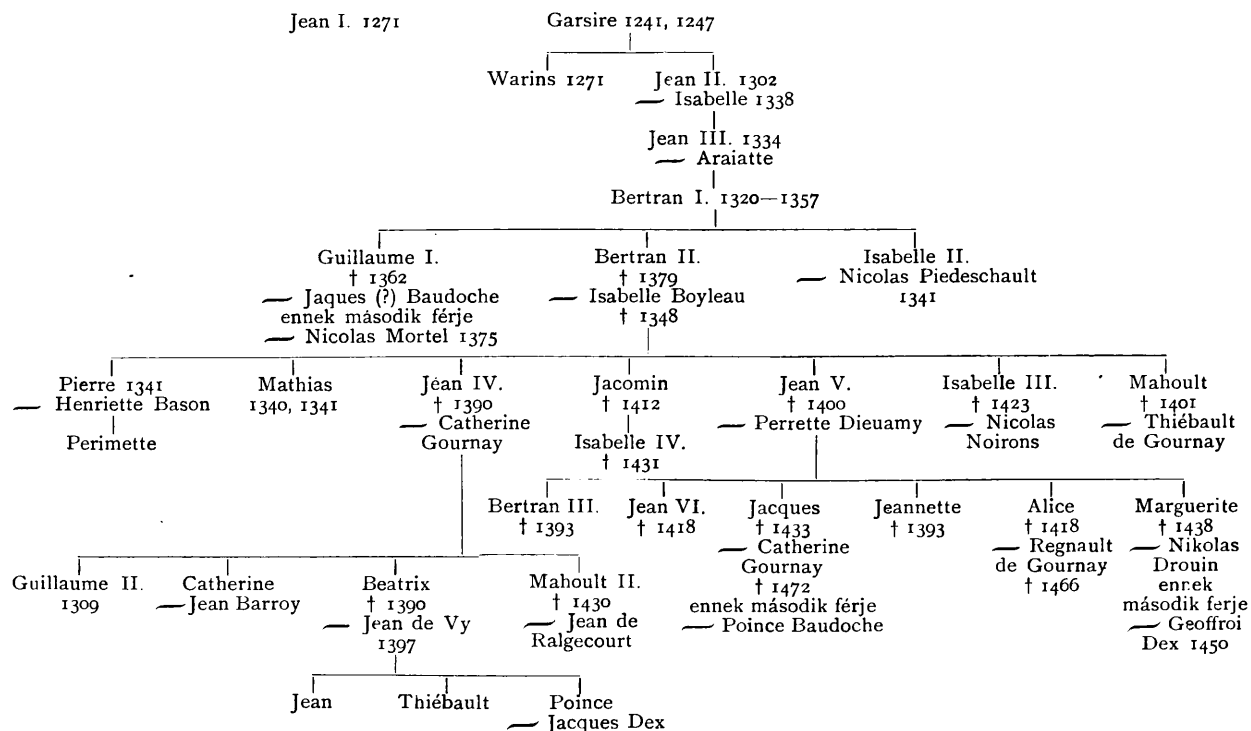
³ Paris, Bibl. Nat. nouv. acqu. fr. 3638 no. 138.

gyártó származott, de egyik utódjának állítása szerint irlandi eredetű.¹

IV. János (*Jean l'Ainé*), Bertran legidősebb fia, atyjánál korábban hunyt el (1390). Felesége Catherine de Gournay volt, Thiebault testvére, a ki I. Mahoult-t vette feleségül; atyjuk Pince de Gournay egy ízben főbíró volt (1348). Apósa révén lett Róbert Bar hercegének hitelezője; a herceg neki és Bouquin, Baudoche-nek (Baudiche) augusztus 22-re 400

testvére Beatrix (meghalt 1390 jul.) Jean de Vy¹ lovag felesége volt, a ki a főbírói tisztelet viselte (1387) és két évtizeddel túlélte (meghalt 1409), a Cordeliers templomában temették el. Házasságukból három gyermek származott: Jean de Vy tanácsos, Thiebault de Vy és Pince de Vy, a ki Jaique Dex (D'Esch) lovag felesége lett. Dex krónikája a történelem egyik fontos, újabban méltatott forrása.² János második leányáról, Katalinról (él még 1419) annyit tudunk,

A Le Hongre család.

arany forintot tartozott fizetni és ennek fejében kezeseket állított (1374 jul. 12). A kitűzött határidőre 500 arany forintot (a különbözet a kamat) lefizetett. János házasságából egy fiú és három lány származott. Fia II. Vilmos (élt még 1399) Aspremont területén gazdálkodott és több birtokra vonatkozó hűbéresküt tett.² Úgy látszik nőtlen állapotban halt meg. Legöregebb

hogyan Jean Barroy (Berroy) felesége volt. Harmadik leányát Mahoult-t (meghalt 1430) Jean de Raigecour amant vette el.

V. János (*Jean le Cadet*) három évvel élte túl atyját (meghalt 1400 szept. 14.). Feleségül vette Pierre Baudoche (Baudache) tanácsos leányát, Perette-t (meghalt 1424. márcz. 18.),

1398 és 1399, Saint Privé, La Montaigne 1398 és 1399. L. a metzi kir. bíróság ítéletét 1683 aug. 23.

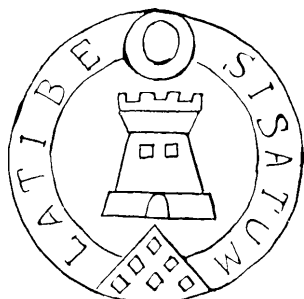
¹ Vy: Vic városnévből.

² Wolfram, G., *Die Metzger Chronik Jaique Dex (Jacques D'Esch) über die Kaiser und Könige aus dem Luxemburgischen Hause*. Metz, 1906.

¹ Gabriel Mareschal de Bievre, *Le Marquis de Bievre*. Paris, 1910.

² Nancy, Arch. Aspremont 42e liasse: Chezelles 1392 és 1398, Jussy 138 (?) és 1392, (I. Vilmos 1331, I. Bertran 1331, 1342), Vaux, Sainte Ruffine 1398 okt. 5, Viley

a ki Poincignon Deuamy, Saint Maximin amantjának leánya volt. János Sainte-Croix amantja és birói tanácsos (*échevin du palais*) címet viselt. Az angol-francia háború hullámai Metzre elhatoltak: a bretonok betörték a város határába (1363, 1373), a metziek Róbert, Bar hercegével háborúba keveredtek (1367), a herceget foglyul ejtették (1368) és csak 140,000 forint váltságdíjért bocsátották szabadon. A város az egyház javait sem kimélte, ezért Thodoric püspök három évre kiközösítette. A szövetséges Lotharingiának is kárt okoztak és János neve másokkal együtt először egy szerződésen szerepel, melyben Perin de Ruppes-nek kártérítést biztosítanak több feldult birtokáért¹ (1373). Roberttel, Bar hercegével többször kötött jogügyletet. A herceg 120 fr.-ért egy lovat vett

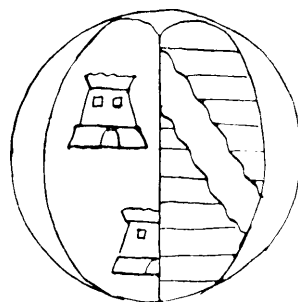

tőle és kötelezte magát, hogy tartozását nov. 11-ig lefizeti (1383). Sem ezt, sem más kötelezettségét nem teljesítette, mert négy év múlva részletezett tartozását betáblázással biztosította (1387 máj. 10); az oklevélen János pecsétje van. Adósságából 198 fr.-ot és 4 s.-t maga lefizetett (1399 márcz. 16), nagyobb részét azonban a Porsailis-n lakó lombard bankárok törlesztették; az összeg 803 1/2 fr. volt, melyből 640 fr. Jánost illette, 163 1/2 fr. Jehans Deuamy-t, a ki ezért a herceget pörölte (1399 márcz. 9).²

János halála után felesége, Perrette, lett Bar hercegeének hitelezője és egy jegyzék részletesen felsorolja a herceg tartozásait (1404). A teljes összeg 4209 fr., melyet kölcsön, Moyeuivreben Montagne birtok,³ kohók, briey-i erdők

visszaváltása és Mousson jövedelméből¹ kamafejében tartozott fizetni. A herceg 2000 fr.-ot lefizetett, a többi betáblázással biztosította; hat év alatt tizenkét részletben kellett a hátrálékot törlesztenie (1405 ápr. 26),² Perrette azonban nemcsak hitelező volt, hanem adós is: karácsony előtt vásárolt fűszerért 111 fr. és 9 s.-val tartozott, ebből egy rész vejét, Nicolas Drouin-t terhelte. Adósságát le is fizette, de a feljegyzés szerint veje adós maradt (1416).³

Perrette és férje János, a Porsailis paraigéhez tartoztak. Háború idején a városnak lovat kellett szállítania. Ingatlanait halála után több jegyzék sorolja el. A mikor a város a vízi malomokat megszüntette, örökösének, sógornőjének, Jacomin Le Hongre-nek és vejének, Geoffroy-nek 50 l. kártérítést fizettek a Moselle-n túl S.

Jehan de Saulny templom (lebontották 1556) mögött állott malomért (1425 jun. 21). Ezenkívül örökösének tíz községben volt házuk vagy birtokuk.⁴

Jánosnak és Perrettenek három fia és három leánya volt: III. Bertrand tizenhárom éves korában halt meg (1393 jul. 1.); VI. János 1418 szept. hunyt el, egy hét évvel későbbi adat szerint *sergent des treizes* hivatalát viselte (1425); Jacquesről, a család fejről alább szólunk. A leányok közül Jeannette (*Jeunette*) mint hajadon halt meg (1399 okt.); Alice (*Alixette*) mint Regnault de Gournay⁵ (meghalt 1466)

¹ U. o. 1393 márcz. 29.

² Az oklevélen Perrette pecsétje, mely a Le Hongre és Dieuamy családok egyesített czimerét mutatja.

³ Wien, Hofbibl. 3378 fol. 95 v.

⁴ A községek nevei: Solney (L'Ospitault) 10 tüzhely, Chairly (Charly), Xuelle (Chieulles), Maiey (Méry), Maisley (Marly), Heiz (Hay), Halte Rive (Haute-Rive), Silley (Silley sur-Nied), Lemen (Lemud), Ancerville.

⁵ Családi sirboltjuk a S. Martin templomban.

¹ Benoit, *Histoire de Metz* (kézirata Metz, Bibl. 44), IV. 272, 273; Broncourt (Roncourt), Eglise St. Elophe, Moncel és Happoncourt (Habonville).

² A lombardok alkusz-dija 13 fr.

³ L. II. Bertran 1387 nov. 17.

első felesége gyermektelenül hunyt el (1418); Margit kétszer ment férjhez; először ifjabb Nicolas Druin-hez, a ki főbíró volt (1418), másodsor Geoffroi Dex lovaghoz, a ki *amant* és főbíró volt (1450), de gyermektelenül halt meg 1438 nov. 29).

A XV. században Metz szerencsecsillaga elhomályosult. Az előző század végén a város oly hatalmas volt, hogy a török ellen Magyarországra is küldött segítséget és a metziek résztvettek a nikápolyi ütközetben (1396).¹ Lassanként a szomszédaikkal folytatott folytonos háboru lekötötte és kimerítette erejét. A német főurak Metz ellen szövetkeztek (1404), de nem tudták elfoglalni (1407). A lotharingiakat megverték (1418, Maily), de tartós békét nem biztosítottak (1427). Belső forrongás is lenyűgözte: a *Commun paraige* fellázadt (1430), a káptalan elhagyta a várost (1462). A százéves háboru után a francia király szemmel tarthatta az ország határán mozgolódó városokat, fejedelemségeket és a békének magánjogi következményei is voltak.

Jakabnak (*Facquemín*) a Le Hongre-család utolsó férfitagjának szereplése ebbe a korba esik (meghalt 1433 máj. 3). Felesége Catherine de Gournay, a kinek atyja Lorent de Gournay lovag, anyja Catherine, Jean Baudoche lovag leánya volt; atyai részről ugyanabból a családból való, melyből III. János felesége és Alice férje. Jakab *amant* tisztséget viselt (1404 jan.) és ebben a minőségben pecsétjével megerősítette a nyugtákat, melyeket barátja Thibault de Vy (III. János unokája) Nowery és Commercy urainak adott (1404 okt. 18). A család említett tagjait jellemezte, hogy vagyoni érdekeiket gondosan óvták, de az összeütközést vagy perlekedést kerülték. Jakab az első vonást örökölte, de őt érdekének védelme merevvé, hajthatatlanná tette. Lajos, Bar biboros hercege (1415—1430 jun. 25) hitelezőivel egyezséget kötött. Jakabnak felesége révén S. Mihielre betáblázott 450 fr. követelése volt, egyezséget nem kötött, fizetési határidőt nem adott, hanem Moieuvre bíráját elfogatta és megzálogolta (1416 nov.). A tartozást még két ízben követeli, de elutasít-

¹ Róbert, Bar hercegének két fia: Henrik és Fülöp Nikápolynál esett el.

ják (1418 okt. 4 és 1430 máj.). A biboros titkárainak számadása szerint Jakabnak és sógorának, Geoffroy Dex-nek, Jean Baudoche révén Bouconvillere, majd S. Mihielre betáblázott 200 forint követelésük van s kártérítési igényük a herczeg szolgálatában elveszett lovakért; a lovakra nézve nem tudtak megegyezni (1425 máj.).

Jakab második tagja a családnak, a ki főbíró volt (1429).¹ A lotharingiai herczeg ez évben hadat üzent a városnak (máj. 31), a herczeg 20,000 emberrel állt a város területén (szept.), de a háboru veszedelmét sikerült elhárítani. Ez évben vezette VII. Károlyt csodás győzelemre a lotharingiai Jeanne d'Arc és a királyt megkoronázták Reimsben (jul. 17). Metzben heti fejadót vetettek ki minden tizenkét évnél idősebb polgárra, a mi a közterhek emelkedésére vall.

Négy évvel később Jakab meghalt. Felesége férje halála után Poince Baudoche-nak, egyik rokonának felesége lett. Első férje vagyonát és Bar herczegével szemben hangoztatott követeléseit örökölte. A S. Mihielre kivetett 200 forint lefizetését többekkel együtt sürgette, miután több mint harmincz éve a herczeg sem a tőkét, sem a kamatot nem fizette. Azzal a megokolással utasította el a kérést, hogy a francia királylyal kötött béke következtében a követelés elévült (1446 után). Jakab sógorát Regnault de Gournay-t 500 forint követelésével ép így elutasította (1446). Másik sógorával Geoffroy Dex-vel, a ki 2250 forintot és Mouson birtok jövedelméből 60 forintot követelt, a herczeg egyezségre lépett (1447 okt. 4). Catherine második férjét is túlélte és mint Poince Baudoche özvegye halt meg (1472 aug. 25). Egyik házasságából se született gyermeke, benne a Le Hongre-család is kihalt.²

Metz egyik genealogusa³ elsorolja a 150, 200 és 300 éve magvaszakadt családokat és köztük említi a Le Hongre-családot. Egy régebbi forrás⁴ is annak tartja, de tévesen II. Bertran-t

¹ Vigneulles szerint; Praillon ifj. Jean Dieuamyt nevezi főbírónak ez évben.

² Sensban volt egy Jacques le Hongre és felesége Denise sirja, a kik misealapítványt tettek (Paris, Bibl. Nat. fr. 8225 fol. 17.)

³ Louis Claude Emmery (1742—1823.)

⁴ Relu(c)o 1651.

nevezi utolsó tagjának. Nem meglepő, hogy még a XVI. és a XVIII. században is akadunk a Le Hongre név viselőire. II. Bertran 14 gyermeke közül csak hétnek sorsáról tudunk, a többi vagy elhalt vagy Franciaországba kivándorolt. Péterről valószínűnek tartom, hogy kivándorló volt és törvényesített fiának utóda lehetett IV. Bertran, Lotharingia királyi főkapitánya. Metz beolvadt Francziországba (1552) és jellemző, hogy a város patricius családjának sarja hivatalos működésben ellene fordul. Bertran egyik leiratában megróttá Prény tisztjeit, mert Metz erődítéseinek építésére munkásokat küldtek.¹ Nancy főbírája is volt, erről tanuskodik fizetési nyugtája.² Kiválóságát és erélyességét jellemzi egy hadi művelet végrehajtására vonatkozó parancs, mely Bertran és Bernard de Luttelbourg német kapitányt felhatalmazta, hogy Sarrebourg (Saarburg)³ városát III. Károly herceg (1545—1608) nevében elfoglalják (1563). Kiméletességéről és mérsékletéről szól, hogy a hódító hadjáratban Bouxiére egyháztól elvett okiratokat ismét visszaadta, a mit az egyház írásban elismert.⁴ Családi életéről semmiféle adatot sem ismerünk.

Egy századdal később Anne le Hongre neve merül fel. Atyja a Ferté ezredben őrmester volt, anyja Sebastienne Dedou. Annát elvette Perrault de Rougeron (Benoft) Condé ezredének hadnagya huszonhároméves korában (1675 nov. 30). Házasságából Margit nevű leánya született. Anna halála után (1702 ápr. 11) másodsorú nősült: felesége Anne Godfrin, Baudaine özvegye volt, a ki 1744 febr. 24. hunyt el.

¹ Nancy, Arch. B. 855.

² Nancy, Arch. B. 1099.

³ Saarburgot Merész Károly nem bírta bevenni. (1475.)

⁴ Nancy Arch. H. 2944.

Az ujkorban nem ritka a Le Hongre családnév, példakép egy híres francia szobrászra (Etienne Le Hongre-re 1628—1690) hivatkozom.¹ E családok eredetének kutatása nem tartozik tanulmányom keretébe, mely a metzi család történetével foglalkozik. A jelzőből lett családnév nem bizonyítja a közös leszármazást, mert egy időben egymástól idegen egyének viselhették. Kétségtelen, hogy a metzi család magyar eredeteért kapta nevét. Az oligarcha városi köztársaság fénykorában döntő szerepet játszott, a vele rokon családok (Gournay, Baudoche) kihalta után a közügyeket vezették addig, míg a város függetlensége meg nem szűnt. Metz a középkori városi életnek egyik tipikus példája.² Román és germán elemek egyesülése és tevékenysége adott neki fényt, de egy szikrát a magyar föld kölcsönzött. A magyar koronát ma a lotharingiai hercegek egyik utódja viseli; a német Lotharingia fővárosának a középkorban viszont egy magyar kivándorló adott irányító, vezető elemet. A kölcsönhatás nem tagadható és a metzi Le Hongre-család szereplésének jelentőségét a nagy időköz nagyítja, mert a tényeket és következményeiket kutató emberi ész a mult eseményeinek láncolatát tisztán látja, míg a jelen és jövő összefüggését csak sejtí.

KARL LAJOS.

¹ Mazarin siremlékét, mely a Collège des Quatre Nations (Institut) kápolnájában volt és ma a Louvre muzeumban látható, Charles-Antoine Coysevox (1640—1720), Etienne Le Hongre (1628—1690) és Jean-Baptiste Tuby (1630—1700) alkották.

² A *Geste lorraine* francia középkori eposz-ciklusban a nagyító költői képzelet színében tükröződik. V. ö. Au. Calmet, *Histoire ecclésiastique et civile de Lorraine*. etc. Nancy, I—III. k. 1728.

VEGYES.

Budapest címere.

Negyven esztendeje mult, hogy Buda, Pest és Ó-Buda városokból Budapest lett s az új főváros új címet kapott. Az új címet kitűnő magyar heraldikusunk, br. Nyáry Albert tervezte,¹ s bár az egykoru magyar szaktudomány jelesei kifogástalannak találták a címertervezetet, mégsem mondhatjuk szerencsés alkotásnak. Kifogás alá eshetik a címer ugy történeti, mint heraldikai szempontból, főleg azonban a művészi szempont az, melynek hiányát erősen érezzük benne. A millennium alkalmával a székesfőváros akkori érdemes főlevéltárnoka, dr. Toldy László foglalkozott azon tervvel, hogy Budapest számára új címet szerkeszt,² s tervét indítvány alakjában 1896 január 15-én a székesfővárosi tanács elé juttat'a, az indítványt azonban a tanács 1896 január 23-iki ülésében mint időszerűtlent mellőzte. A tanácsi határozat után 1896 január 21-én a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társasághoz fordult címertervezetével a nevezett főlevéltárnok s arra kérte a társaságot hogy a címerújítás ügyében tett javaslatát pártolja. A társaság azonban csupán az esetben volt hajlandó e tárgyban nyilatkozni, ha erre a tanácstól hivatalos felszólítást nyer. Minthogy ez nem történt meg, a társaság nem foglalkozott az ügygyel s az egész elaludt.

A negyven éves évforduló ismét alkalomszerűvé teszi a címerkérdés felvetését. Nem reméljük, hogy ez uton a címer megváltoztatására sikerül mozgalmat indítani, mert ilyen természetű mozgalmaknak a mai közhangulat nem kedvez. Csupán a szakkörök figyelmét akarjuk felhívni e szerencsétlen címerre, hogy alkalmat nyujtsunk a kérdés tudományos megvitatására. 1873-ban még nem állott fenn a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, a hol ilyen természetű kérdések megvitatására alkalom nyilott volna. Így történhetett meg, hogy Magyarország fővárosa olyan címerhez jutott, a mely semmiképen nem megfelelő. A kérdés jelen formában való felvetése talán alkalmat ad majd rá, hogy a szaktudomány ítéletet mondhason a címer felett.

Budapest címerének és színeinek megállapítására az egyesítés részleteivel foglalkozó Harmincznégyes Bizottság 1873 márczius 3-án Királyi Pált, Ország Sándort és Preuszner Józsefet küldötte ki, kik br. Nyáry Albert, Rómer Flóris, Nagy Iván, Dobóczy Ignác és Horváth Árpád

egyetemi tanár közreműködésével 1873 márczius 23-án a következőkben állapodtak meg: «A címer külalakja egy felálló (francia) pajzs, melynek alapszíne veres. Ezt középen szélességben kettéválasztja egy hullámos kék vonal (pólya), mely a Dunát jelképezi. A felső mezőben a kék pólya felett háromtornyú kétkapus, a kék pólya alatt egytornyú egykapus várkastély van. A felső Budáé, az alsó Pesté volt. Mindkét várkastély sárga (arany) színű lesz. A címer színe tehát veres, sárga (arany) és kék (a Duna színe). A pajzs fölül Magyarország államisága eszméjének kifejezéseül jó a magyar korona. E pajzs jobboldalára (címertanilag) jó a budai címerből az oroslán, balról (címertanilag) a pesti címerből átvéve a griff aranyban kivéve. A pecsétekre csupán a pajzsos címer alkalmazandó, pajzstartók nélkül. Budapest lobogója veres, sárga (arany) és kék lesz, hosszas csikokkal. A középső sárga csik közepén egy kisebb rövid egyenszögben a nemzeti színek, mint Buda színei lesznek jelzendők úgy, hogy a sárga csik szélei alól és felül kilássanak.» A nevezett albizottság az Óbuda pecsétjében látható tulipánt mellőzte, mert véleménye szerint a fővárosi címet «izléstelené és tudományos szempontból helytelené» tenné.

Az albizottsági javaslatot 1873 április 28-án tárgyalta a Harmincznégyes Bizottság s a következőkben állapodott meg:

«Egy magyar pajzs, melynek alapszíne veres. Ezt középen szélességben kettéválasztja egy hullámos fehér (ezüst) vonal (pólya), mely a Dunát jelképezi. A felső mezőben a fehér pólya felett egy egytornyú, egykapus, az alsó mezőben háromtornyos kétkapus várkastély sárga (arany) színben. A várkapuk bejáratának háttere égszínkék (aeruleus). A felső várkastély Pesté, az alsó Budáé, s ez utóbbinak Óbuda miatt van két kapuja. A címer színei tehát veres, sárga (arany), kék és fehér (ezüst), a pajzs fölül hazánk államiságának kifejezéseül jó a magyar korona. A pajzs jobb oldalára (címertanilag) jó a budai Zápolya alatti címerből az oroslán, balról (címertanilag) a pesti címerből a griff. Az oroslán és griff körmökkel rajzolandók. A pecsétekre csupán a pajzsos címer alkalmazandó tartók nélkül. Budapest lobogója veres, sárga (arany) és égszínkék lesz.»

A Harmincznégyes Bizottság ezek szerint eltért az albizottsági javaslattól, és pedig nem mindenben szerencsésen. Az elválasztó pólya színét kék helyett ezüstben állapította meg, a mi megfelelt a heraldika szabályainak; a kapuk hátterét azonban helytelenül vette kéknek, mert

¹ Századok 1873. évf. 314. l.

² Budapest régiebb és újabb címerei 16. és kk. ll.

e színnek természet szerint azonosnak kell lenni a pajzs alapszínével. Sokkal szerencsésebb megoldás lett volna, ha a pajzs alapszínét változtatták volna kékre, mert az jobban megfelelt volna a címerképeknek is s nem követték volna el azon címertani hibát, hogy a kapuk hátterében és a tornyok mögött más-más szín látszik. Ha pedig a vörös szín behozatalára súlyt helyeztek, akkor meg kellett volna hagyniok a toronyfedelek eredeti veres színét, illetőleg helyre kellett volna hozniok a címertervezők hibáját.

A címertartó oroszlán és griff lábainak ábrázolására is változtatást javasolt a Harmincznégyes Bizottság, minek következtében a fővárosi címer címertartó oroszlánja madárkarmu heraldikai csodává lett s a griff hátsó lábai is eltérők lettek a heraldikai gyakorlattól. A lobogóból helyesen maradtak el a budai színek, mert a színek tervezett egyesítését nem így kellett volna megvalósítani, hanem a színek szaporításával.

A Harmincznégyes Bizottság címertervét a három város közös közgyűlése 1873 május 29-én változtatás nélkül elfogadta s ugyanígy hagyta jóvá az uralkodó is 1873 szeptember 22-én.

Az új címer megteremtésében a bizottsági tárgyalások szerint a következő elvek szolgálták irányadónak: a múlt iránti kegyeletből megtartani az egyesített városok régi címereit és színeit, figyelemmel lenni a címertan követelményeire, egyszerű címert alkotni s az ország államiságát is kifejezésre juttatni. Lássuk, mennyire érvényesültek ez elvek! Buda és Pest középkori címerei nem címeradományon, hanem szokáson alapultak, s minthogy a fenti városokat az 1686. évi ostrom után egészen újból kellett megtelepíteni, nem is jöhetnek figyelembe. Pest és Buda I. Lipót királytól 1703-ban egészen új címert kaptak s e címert használták az egyesítésig. A pesti címer a következő volt: *Scutum erectum coelestini coloris, duabus cornucopiis ex iisque diversis floribus eminentibus circumcinctum, in cuius medietate turris, rubris tegulis sive lateribus tecta, e quadratis lapidibus, solido muro et propugnaculis constans, portaque bifariam aperta et patente, catharactisque de more intra ipsius portae introitum suspensis et pendulis locata esse cernitur.*

Vagyis kék színű pajzsban természetes színű, veres fedelű toronnyal diszitett, ormós bástya, nyitott kapuval, mely felett felhuzott rostély függ. Az 1703. évi oklevél elején látható címerkép szerint a bástya és a torony is kerek. Ezzel szemben az új címerben a bástya szögletes lett s a torony kerekéhez is kétség fér. Ez azonban kisebb eltérés még, mert jóval nagyobb és semmivel sem indokolható, hogy az új címerben a természetes színű bástya arany színűvé lett.

Az 1703. évi oklevél szerint a budai címer

a következő: *Scutum erectum, summa quidem eiusdem parte angulare, ab ima vero in forma lunae rotundum, violacei coloris, laciniis et lemniscis, hinc quidem candidarum inde vero rubrarum rosarum manipulis, toga videlicet et sago fidelitatem eorundem civium in regem et patriam innuentibus, ab utroque latere stipatum, fundum eiusdem solido e quadratis lapidibus muro et propugnaculis, exindeque eminentibus tribus turribus portaque in bifariam aperta et patente, cataractisque de more intra ipsius portae introitum impensis, et pendulis occupantibus; supra scutum porro et praetactas turres aliud scutum rotundum vera et gemina mentionati regni nostri Hungariae insignia, praecipuos utpote quatuor fluvios et ex viridi tricolore corona aurea redimito praeminentem auream duplicem crucem continens et caput sive metropolim regni ipsam civitatem Budensem designans.*

Vagyis lilaszínű pajzsban természetes színű, három vörösfedelű toronnyal diszitett ormós várfal, nyitott kapuval és felhuzott rostélyal, a pajzs felett Magyarország címerét feltüntető kisebb pajzsral, mely Buda fővárosi jellegét van hivatva kifejezésre juttatni. Ezt a lila színt, a mely nem heraldikai szín, az új címer teljesen mellőzte. Megváltoztatta az új címer a budai várfal és tornyok eredeti színét is, s az eredeti címertől eltérően egy második kaput is nyitott a várfalon, hogy Ó-Buda beolvasztását jelezze. Ez utóbbit a tornyok számának szaporításával lehetett volna helyesebben kifejezni s ez esetben négy tornyot kellett volna a budai címerbe felvenni.

Egyszóval az új címerről távolról sem lehet elmondani, hogy a történelem tanúságaihoz és a heraldika szabályaihoz alkalmazkodott, mert ábrázolásban is és színezésben is eltért az 1703. évi címertől, s olyan címert alkotott, a mely ellen heraldikai szempontból több kifogást lehet emelni. Az még a legkisebb heraldikai kifogás, melyet egyetlen egykoru bírálója¹ elmondott, t. i. hogy Pest egy tornyos kisebb bástyája a felső mezőbe s Buda háromtornyos nagyobb várfala az alsó mezőbe került, mert p. o. Szapolyai János 1533. évi budai címerében is a pajzs alsó mezejében van a háromtornyos várfal, a felső mezőben pedig az oroszlán. E kifogás különben csupán akkor állana meg, ha a pajzs alakja miatt az alsó mezőben nem jutna elegendő hely a nagyobb címeralaknak, a mi az 1873. évi címerpajzsról nem mondható el. Súlyosabb kifogások a következők:

A pajzs alapszínű minden történelmi emléktől eltérően választották a vörös színt, történelmi és heraldikai szempontból is helyesebben alkalmazták volna a kék színt, mert a vár hátterét termé-

¹ Századok 1873. évf. 367. l.

szetszerűen levegő alkotja s azt kék színben látja a szemlélő. E vörös alapszínre azért volt szükségük az 1873. évi czimerszerkesztőknek, hogy Pest veres sárga-kék lobogószíne a czimerpajzsban érvényre jusson. Ezt azonban szerencsésebben megcsinálhatták volna, ha Pest 1703. évi címéréhez ragaszkodnak, a melyből a lobogó színei is kialakultak. Természetes színben kellett volna a bástyát ábrázolni veres toronynyal, mert a természetes színű bástyafal megengedi, illetőleg indokolttá teszi a sárga lobogószín használatát, a vörös lobogószínt pedig teljesen indokolja a vörösfedélű torony. Óriási hibát követett el a Harmincznégyes Bizottság, mikor az albizottsági javaslatról eltérően a várkapuk hátterét a pajzs alapszínétől eltérően szerkesztette meg. Ezt a czimer egykoru bírálója is megrótta s a Harmincznégyes Bizottság változtatásait tudománytalanoknak minősítette. Pedig a Harmincznégyes Bizottság azon változtatása, hogy a pajzs közepén alkalmazott s a Dunát jelképező hullámos pólya kék színét ezüstre változtatta, heraldikailag egészen helyes volt. Akkor járt volna el a Harmincznégyes Bizottság leghelyesebben, ha a Dunát ábrázoló pólyát egyszerűen kihagyja, mert a hullámos pólya elég szokatlan czimeralkotórész s a jelen esetben inkább czimeralaknak minősíthető, a melynek a várak aljában lett volna természetszerű helye, nem pedig a két vár között lebegve.

Egyedül az egyszerűség az, melyet az 1873. évi czimertől elvitatni nem lehet. Ez az egyszerűség azonban egyszerűen unalmas s a leghatározottabban művészetlen. Felül vár, alul vár, igazán lehetetlen czimeralkotórészek. Ha e várak ábrázolásában művészi vonások volnának, akkor még menthetnők, de a budai vár 1703. évi ábrázolása olyan művészetlen, hogy jobb lett volna a feledés homályával borítani. Bizony nagy kár, hogy az 1873. évi czimer szerkesztésénél nem működtek közre művészek, ezek észrevették volna a bajt.

Azt hisszük, hogy az új czimer számára egészen elég lett volna egy vár, és pedig az 1703. évi pesti vár, mert ennek ábrázolása művészi szempontból megfelelő s mellékalakok felvételére is alkalmas. Teljesen át kellett volna venni az 1703. évi pesti czimert: a kék alapszínű barokkpajzsban feltüntetett természetes színű s vöröstornyú körbástyát, a pajzs két oldalán virággal telt bőségszarukkal s pajzstartó griffekkel. Buda 1703. évi háromtornyú várfala helyett Buda középkori pólyás háromszögű pajzsát, vörös alapszínű, lehetett volna a pesti torony jobb felén feltüntetni, mert Buda történeti jelentőségének ez jobban megfelelt volna. Ez a pólyás czimer ugyanis Buda középkori czimerének főalakját képezte s a három torony a középkori czimerben csak mellérendelt sze-

repet vitt. A pesti torony baloldalán pedig egész megfelelő elhelyezést talált volna Ó-Buda középkori czimeréből a háromszögű anjoupajzs, a mely az ó-budai czimer jellegzetes alkotórésze volt a középkorban. Ez uton nagyon tetszetős czimerképet kaptunk volna, a mely Buda és Ó-Buda városok történeti jelentőségének megfelelő kifejezést adott volna, művészi szempontból pedig határozottan előnyös lett volna.

A magyar koronát helyes érzéssel helyezték az 1873. évi czimerszerkesztők az új czimer fölé. Csupán az indoklás el'en van kifogásunk. Ez ugyanis nem az ország államiságát van hivatva kifejezni, hanem Budapest fővárosi jellegét, a mint az 1703. évi budai czimer is azért helyezte a pajzs felé a magyar czimert, hogy Buda fővárosi jellegét fejezze ki.

Gárdonyi Albert.

Az Eőri Hegedüs-család.

Királyaink, hogy az ország határain fekvő községek lakosságát annál sikeresebben ösztö-
nözzék nehéz kötelességeik teljesítésére, azoknak különféle kiváltságokat adtak, nem ritkán nemes-
séget is.

Ezen községek közé tartozott a Vas vármegye nyugati határan fekvő *Eőr* vagy *Felső-Eőr* falu, melynek lakosai már 1327-ben *I. Károlytól* kaptak némi szabadalmakat, 1582-ben pedig *Rudolf* királytól nemességet kaptak és *Felső-Eőrré* királyi adományt, melyet *II. Mátyás* 1611-ben megerősített.

A *Felső-Eőrből* származó nemesi családok között van az *Eőri Hegedüs-család* is, mint azt monumentális művében *Nagy Iván* is megemlíti,¹ de ennél többet nem is tud e családról a magyar genealogia, még a legújabbban megjelent *Kempelen-féle* A magyar nemes családok V. kötete sem. E sorokban e hiányt akarom pótolni az általam felkutatott levéltári adatok alapján.

A legrégebbi adat *Felső-Eőr* községnek 1718 január 13-án kiállított bizonyítványa,² melyet a veszprémmegyei *Devecserbe* költözött Hegedüs fiuk «*Nemes Hegedüs aliter Öri Mihály fia*»: *György*, *Benedek* és *András* kérelmére állított ki, hogy ott is igazolhassák remességüket s élhesse-
nek nemesi jogokkal. Ezen autentikus községi tanubizonyosság szerint «Instansoknak édes Attyja, sokszor említet Hegedüs *Mihály* és annak is attya, Néhai Hegedüs *Mátyás* édes Elejkkal együtt, Donátiónkban nevezet szerint világosan extalo és per *Donationem Regiam* nobilitált személyek voltak». Ugyanezen okmány emliti Hegedüs *Mihálynak* «egy testvér Attyafiait is,

¹ Lásd Magyarország családai V. köt. 75 l. és XII. köt. 303. l.

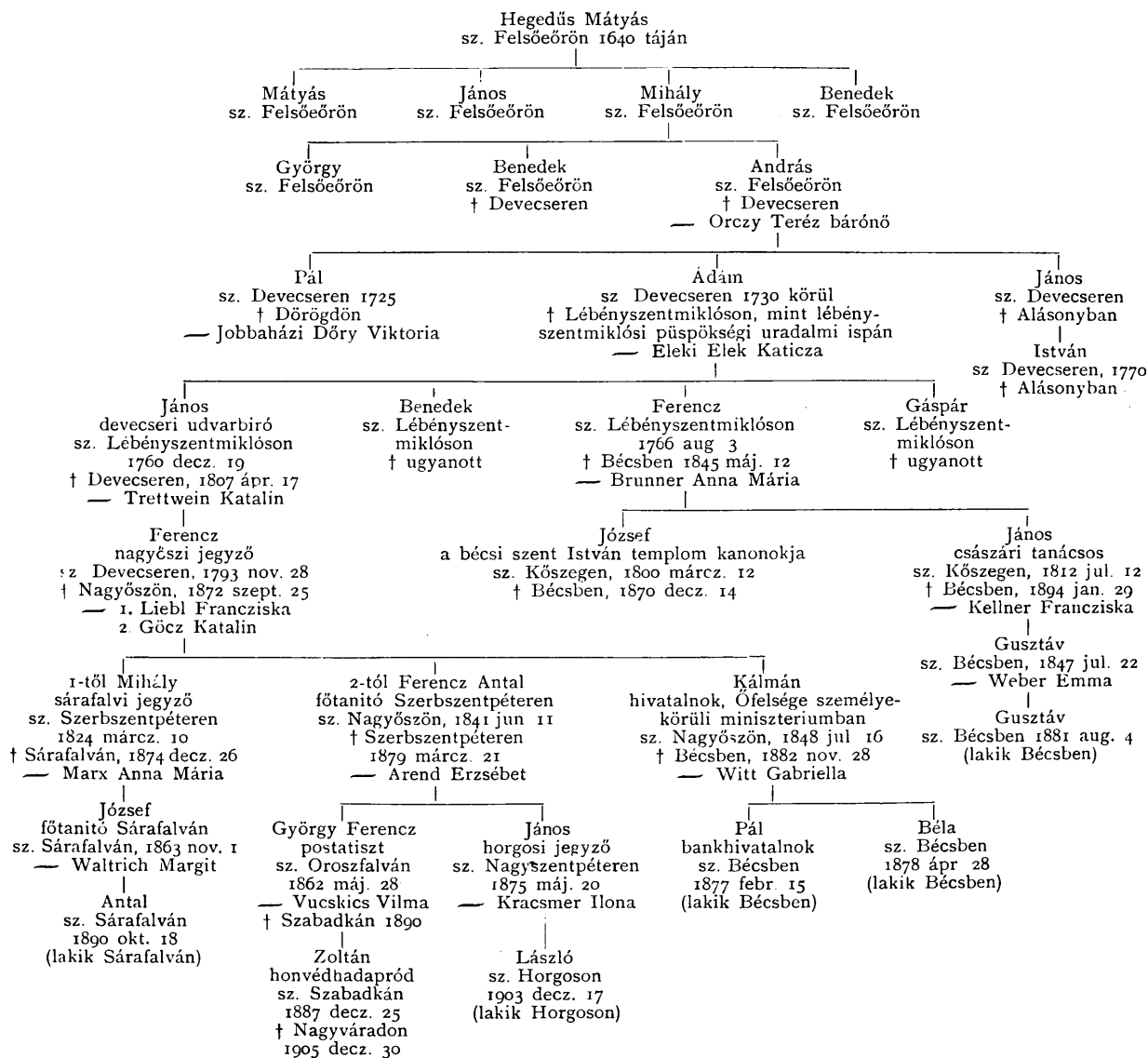
² Veszprémmegye levéltárában «H. III. 17—32. jelzésű fascikulusban a 21. sorszám alatt.

ugy mint néhai Hegedüs *Mátyást, Jánost és Benedeket*.

Ezek szerint az Eőri Hegedüsök genealógiája a XVII. század közepén tulra nyulik vissza, úgy hogy az itt említett *I. Mátyás* valószínűleg közvetlen leszármazottja a Hegedüs család nemeséget szerző ősenek.

időben állandóan Devcserben lakott s a *III. Károly* uralkodása alatt tartott nemesi investigatiók alkalmával is igazolták nemességüket.¹

1750 táján Devcser földesura *Eszterházy* Károly uradalmából kitiltotta a lutheránusokat; az Eőri Hegedüsök pedig lutheránusok voltak s ennek következtében a családnak egyik ága

Felső-Eőr község előjáróságának említett igazolványa alapján Veszprém vármegyének *Pápin* 1719 január 18-án tartott közgyűlése nemesi sorába igtatta Hegedüs Mihály fiait *Györgyöt, Benedeket és Andrást*.¹

E három testvér az 1718—1733. évek közötti

elszakadt Devcserből, a másik pedig katolikus lett.

Eőri Hegedüs *Györgynek és Benedeknek* fiai, gyermekei nem maradtak ² *Andrásnak* (felesége — családi hagyomány szerint — *Orczy Teréz bárónő*) három fia maradt: *Pál, János és Ádám*,

¹ Veszprémi levéltár idézett fascikulus 21. sz. kizetén: «Benedicti et Mich. Hegedüs Devcseriens» olvasható.

¹ Veszprémi levéltár Protocollum Investig. I. Cottus Veszprim. etc. 125. lapján.

² Így vallja ötven évvel később egy nemesi investigatio alkalmával unokaöccsük Hegedüs Pál.

kik közül *Pál* és *János* Eszterházy Károlynak említett intézkedése miatt elköltöztek Devecserből; Pál *Dörögdre* Szalamegyébe ment, János pedig Devecser közelébe *Pusztá Miskére*, majd onnét *Alásonyba* költözött; mindketten jószágot szereztek s mint nemes emberek éltek. Pál idegen megyébe költözvén ott igazolnia kellett nemességét. Az 1791 márcz. 16-án Pápán tartott megyegyűlés ki is állította erről neki — a szokásos *investigatio* után — a bizonyítványt.¹ Pálnak ivadékairól mit sem tudunk; felesége — ugyan-csak családi hagyomány szerint — *Fobbaházi Döry* Viktória volt. Jánosnak *István* nevű fia 1800-ban még Alásonyban gazdálkodott.² Azután nyoma vész a család ezen ágának is.

Az Eöri Hegedüs-családot *Andrásnak Ádám* nevű fia tartotta fenn, ki gyermekkorában katolikussá lett s így a mai Eöri Hegedüsök is mind katolikusok. Ádám iskolásgyermek volt még akkor, a mikor a lutheránusok kiköltöztek Devecserből. Ugy látszik jóeszü, szorgalmas gyermek volt, mert Devecsernek akkori plébánosa *Mátéffy* megszerette, gondjaiba vette és Györre vitte, hol a gyermek a püspök költségén neveltetett. Iskolái végeztével a püspök lébenyszentmiklósi uradalmának ispánja lett. Eleki *Elek* Katiczát vette nőül, kitől négy fia született János, Benedek, Ferencz és Gáspár.

János a Hegedüsök második fészkebe Devecserbe került, hol az Eszterházy uradalomnak udvarbirája lett. 1800-ban nemesi bizonyítványt kért Veszprémmegyétől. Április 16-án Devecserben tartották meg a vizsgálatot, hol mint tanu megjelent a család legöregebb tagja az akkor 75 éves *Pál*, ki a vizsgálatot vezető szolgabíró előtt elmondotta, hogyan lett az Ádám testvére katolikussá és bizonyosságot tett (öt más tanuval együtt) a családnak régi nemes voltáról.³ E bizonyosság és a bíróság előtt előmutatott anyakönyvi kivonat alapján *Perczel* János szolgabíró Veszprémben 1801 jan. 28-án a devecseri udvarbirónak kiállította az igazolványt, hogy ő az Eöri Hegedüsök családjából való, Pálnak unokaöccse s így őt megilletik az Eöri Hegedüsök nemesi jogai.⁴

A devecseri udvarbíró két testvérenek Benedeknek és Gáspárnak nem maradtak fiutódai. A mai Eöri Hegedüsök a devecseri udvarbirótól *Jánostól* és *Ferencz* öccsétől származnak. Ez utóbbinak ivadékai (sőt János leszármazói közül is néhányan) Bécsbe kerültek, közülük egyik császári tanácsos, másik bécsi plébános, majd

¹ Veszprémi levéltár, idézett fascikulus 21. sor *Inquisitio pro perte nobile*, Pauli Hegedüs etc. cím alatt.

² Saját vallomása a Devecserben 1800 ápr. 16-án felvett jegyzőkönyvben.

³ E jegyzőkönyv a család birtokában van.

⁴ Országos levéltár. 1801. 3624. sz. helytartótanácsi rendelethez csatolt jelentés.

a Szent István-székesegyház kanonokja lett. A többiek elszéledtek az ország különböző vidékére s az intelligenzia soraiban foglaltak helyet és fejtettek ki működést az ország boldogulásának érdekében.

Az Eöri Hegedüsök leszármazását (az idézett forrásokból és anyakönyvi kivonatból összeállítva) a következő táblázat tünteti fel:

Vucskics Gyula.

A Mecseyek leszármazása.

Rexa Rezső a Turul mult évi első füzetében a Mecseyek czimereiről irván, közben megemlékezik arról is, hogy ő Csergheő Gézának a Siebmacher-féle czimeres könyvben és a «Vasvármegye nemes családjai» című munkámban található, a Mecseyi Mecsey család leszármazására vonatkozó adatokból egy közös táblát szerkesztett és úgy találta, hogy az általa ekként összeállított származási rend *hamis*.

Ez a dolog egy kissé különösnek látszik ugyan, még sem tehetem, hogy azt hallgatással mellőzzem.

Nem rajtam mult, hogy csak most szólhatok hozzá.

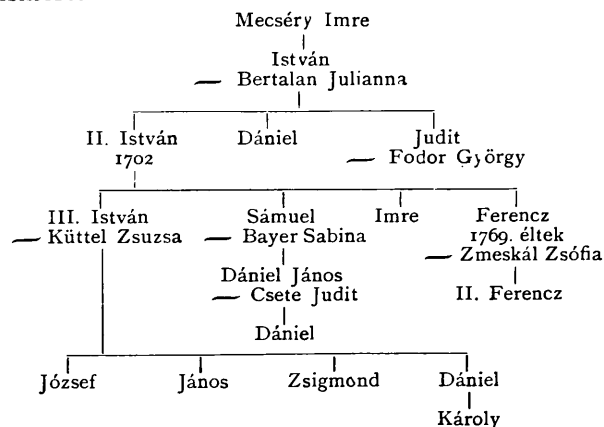
Tehát Csergheő és az én adataim összeállítva, nem állják ki a kritikát!

És ha tévesek, együtt tévesek, valótlanak azok külön-külön is!

Am lássuk, ugy van-e?

A Siebmacher féle czimeres könyv adatainak védelme nem az én feladatom, de *azért*, a mi tőlem való ez ügyben, helyt kell állanom és kijelentem, hogy munkámnak idevágó adatai hivatalos és hiteles levéltári okmányokon alapulnak s így azok hitelességét kétségbe vonni nem lehet.

Főntebb említett művemben a Mecsey-család leszármazását a következő töredékes tábla ismerteti.

A tábla élén álló Mecsey Imre nemeshollói birtokos s a körmendi várórség parancsnoka

volt, a ki 1656 martius 10-én nemeshollósi házat, szántóföldjeit, rétjeit és erdeit zálogba vetette Hertelendy Sebestyénnek és feleségének, Körmeny Orsik asszonynak 80 egész forintért 10 esztendőre.¹

Imrének fia István, kinek neje Bertalan Juliánna, 1697 martius 20-án nemesi bizonyítványt nyer Vas vármegye közönségétől.²

I. Istvánnak nejétől, Bertalan Juliánától három gyermeke született: II. István, Dániel és Judith, Fodor Györgyné. Az anya neve a kérdéses okmányban egy helyen mint Bertalanfi, de ismételve is mint Bertalan Julianna fordul elő.³

II. Istvánnak gyermekei III. István, Sámuel, Imre és Ferencz. Ezen Ferencznek Zmeskál Zsófiától született Ferencz nevű fia 1813-ban Moson vármegye Moson városába költözött.⁴

III. Istvánnak Küttel Zsuzsannától fiai József, János, Zsigmond és Dániel, kik közül József Pozsonyba költözött el, Dániel pedig 1840-ben és korábban is községi lakos, a Dunántuli Kerületi Táblánál szegények ügyésze és Vas vármegye táblabírája volt. A «Vasvármegye nemes családjai» című munkám 97-ik lapján neve alá nyomdai tévedésből került Fischer Johanna és Szirmay Terézia neve, mert ezek az ő feleségei nem voltak.⁵

III. István testvérének, Sámuelnek fia Dániel János hódmezővásárhelyi lakos lett, kinek fia ugyancsak Dániel nyugalmazott cs. kir. hadnagy, hódmezővásárhelyi lakos, Vas vármegyétől 1837 november 6-án nemesi bizonyítványt nyert.⁶

Mecséry Dánielnek, a Dunántuli Kerületi Tábla főntebb említett ügyészének volt egy Károly nevű fia, a ki 1839-ben a Savoyai herczeg nevét viselő 5. számú dragonyos ezredben mint kadet szolgált. Fiát a magyar kir. testőrséghez áthelyezni kívánván, a szokásos ajánlásért kérelmet intézett a vármegyéhez.

Ez a kérvény bennünket azért érdekel közelebbről, mert módot nyújt rá, hogy a bárói méltóságra emelt Mecséry Dániel vezérőrnagynak, a Mária Terézia-rend lovagjának helyét a fönt közlött leszármazási táblán kijelölhessük.

¹ Vas vármegye levéltára. Nemesi Irományok, Okmányok, M. Mecséry. 1.

² Vas vármegye levéltára. Nemesi Irományok, Okmányok, M. Mecséry. 1.

³ Vas vármegye levéltára. Nemesi Irományok, Okmányok, M. Mecséry. 2.

⁴ Vas vármegye levéltára. Nemesi Irományok, 23. kötet, 17. szám.

⁵ Vas vármegye levéltára. Nemesi Irományok, 23. kötet, 17. sz. és Vegyes kötetek 39. Mecséry.

⁶ Vas vármegye levéltára. Nemesi Irományok, 23. kötet, 17. sz.

Kérvényében ugyanis a többek között a következőket adja elő: «Különösen családom jelesbjei közül megemlíteni bátor vagyok Ádámot, királyi kamarai tanácsnokot, Dánielt, Moson vármegye alispánját, Jánost, a Dunántuli kerületi tekintetes Királyi Tábla lajstromozóját, *másik Jánost*, ki mint Mária Terézia keresztes báróságra emeltetett s tábornagyi vezér és egy gyalogezred tulajdonosa volt, *Dánielt, atyám öccsét*, ki hasonlóképpen Mária Terézia nagykeresztes vitéze, báróságot nyert tábornok és a felkelt nemes seregek kerületi osztályos vezérje, császári királyi belső titkos tanácsnok, a hadi fő-kormányzó ülnöke és egyik huszárezred második tulajdonosa volt.»¹

Ezek szerint tehát báró Mecséry Dániel vezérőrnagy a folyamodó atyjának, Mecséry III. Istvánnak testvérje, még pedig az öccse volt s atyja II. István.

Bizonyágtétel ezen idézet a mellett is, hogy János báró is csakugyan a *vasvármegyei* Mecséry nemes családból származott.

Az említett kérvényből kitünik az is, hogy a családnak csakugyan volt egy *Ádám* nevű tagja is, s úgy látszik, hogy Csergheő Géza sem a levegőből szedte adatait!

Vas vármegye levéltárában a Mecséry-család kétféle czimeréről az alapokmányok sem eredetiben, sem másolatban nincsenek meg.

Pecsetlenyomata Mecséry Dánielnek, a községi Dunántuli Kerületi Tábla ügyészének van 1837-ből. Királyi koronából kinövő kettősfarku oroszlán, fején koronával s első ballábalával koronát tart. Sisakdisz ugyanaz.²

Annak sincs semmi nyoma, hogy ezen ősi czimert a család valamely armalis erejével bírta volna.

Hogy ebbeli gyanunk nem éppen alaptalan, onnan is következtethető, hogy a mikor Mecséry I. István Vas vármegyétől 1697 martius 20-án nemesi bizonyítványt kért, felmutatta volna czimeres levelét, ha olyannal birt volna.

De a vármegye csak arra alapítja bizonyítványát, hogy a folyamodó és elődjei nemesi javakat birtak, nemesi jogokat gyakoroltak, a nemesi felkelésekben, Buda- és Érsekújvár ostromában résztvettek. Szóval a Mecséryek nemesiségét a köztudomás támogatta.

Balogh Gyula.

¹ Vas vármegye levéltára. Vegyes kötetek, 39. sz. Mecséry.

² Vas vármegye levéltára. Nemesi Irományok. 23. 17. D.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányának f. évi május hó 29-én tartott ülésén *Fejérpataky László* elnök elnöklete alatt jelen voltak: *Csoma József* és *Ortvay Tivadar* másod-elnökök, *Csánki Dezső*, *Döry Ferencz*, *Gárdonyi Albert*, *Holub József*, *Horváth Sándor*, *Hóman Bálint*, *Iványi Béla*, *Makay Dezső*, *Nagy Géza*, *Reiszig Ede*, *Szinnyei József*, gr. *Zichy Nándor* ig. vál. tagok, *Aldásy Antal* titkár, *Szabó László* jegyző, *Sohár László* pénztárnok, *Relković Neda* és *Závodszy Levente* társ. tagok, *Relković Davorka* mint vendég.

Elnök az ülést megnyitva, *Závodszy Levente* társ. tag felolvassa a Héder nemzetség és a küszéni monostor cz. értekezését, mely a Turulban fog megjelenni.

Ezután titkár bemutatja a Bobai családnak 1418, a Körmendi Fartagh családnak 1559 és a Fejérpataky családnak 1564. évi czimeresleveleit.

Uj évdijas tagokul megválasztatnak: *Magyary Kossa Márton* földbirtokos, *Tápiószentmárton* aj. *Kolosy István*, *Magyary-Kossa Béla* kamarás, földbirtokos, *Pusztá-Kakat* aj. ugyanaz, *Nagyvárad* város könyvtára aj. a jegyző, *Székely Nemzeti Múzeum Sepsiszentgyörgy*, *Premontrei-rend* könyvtára *Nagyvárad* és dr. *Patek Ferencz* tanár *Budapest*, aj. a titkár.

A Levéltárosok Lapja szerkesztősége a csereviszony megindítását kéri, mihez az ig. vál. hozzájárul.

A pénztárnok jelentése szerint a társaság bevétele május 26-ig 2579 kor. 82 fillér, kiadása 1480 kor. 22 fillér volt, egyenleg 1099 kor. 60 fillér.

Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Csoma József* és *Makay Dezső* ig. vál. tagokat kérve fel, az ülést bezárja.

SZAKIRODALOM.

Szerémi és Ernyey József: A Majthényiek és a Felvidék I. k. Budapest: Benkő Gyula 1913. (705. l.)

Egy munkás emberöltő levéltári kutatásainak az eredményeit tünteti fel e munka, melynek első kötete most hagyta el a sajtót. A munka tartalmilag többet mond a cziménél, mert nem csupán a Majthényi családdal, eredetükkel, leszármazásukkal és birtokviszonyaikkal foglalkozik, hanem ismerteti egyszerűsmind a Mátyus-földnek a történelem folyamán szerepelt urait, uradalmait és nevezetesebb eseményeit

is. Levéltárak, oklevelek rengeteg anyagát kellett összegyűjteni, rendszerbe szedni, magyarázni, hogy ez a mű elkészülhessen, a mely nem csupán a Majthényi család becsületes és komoly kritikával megírt krónikája, hanem annak a földnek, mely a Duna és a Kárpátok között egészen a Tátra hólepte csúcsáig terjed, nagy szeretettel összeállított, ugyyszólván bizalmas története.

A Szerémi álnév alatt rejtőző illusztris szerző, hg. *Odescalchi Arthur*, már nyomtatásban is közölte a Majthényi családra vonatkozó kutatásainak eredményeit, a mikor 1897-ben «*Monumenta inclytæ familiæ Majthényianæ*» czim alatt becses okmánytárral gazdagította irodalmunkat. Jelen műve messze tulszárnyalja az előbbit, mert oklevélszövegek egyszerű közlése helyett az oklevelek tartalmával ismertet meg. Oklevelek tartalmával a Majthényi, *Motesiczky*, *Bossányi*, *Pongrácz* stb. családok levéltáraiból, a mely családok élete ott zajlott le a felvidéken s történetük közös a felvidék történetével.

A mint már ismételen említettük, az ismertetett munka a Majthényi család keretén belül Magyarország egyik részének a történetét is adja. Megismertet a trencsényi kiskirály, *Csák Máté* történetével, *Stibor* vajdával, *Szentmiklósi Pongráczczal*, a husziták 1420—1435. évi felvidéki szereplésével, a vágvölgyi várakkal és uraikkal és sok más köztörténeti érdekű felvidéki jelenséggel. Ezt a szűkebb látókörű család-történeti irodalom nem tartaná szerencsés vállalkozásnak. mert tullépi a családtörténet határait s köztörténelemmé lesz; mi azonban örömmel üdvözljük, mert olyan jelenséget látunk benne, mely a család-történeti irodalomban uj és egészséges irányt van hivatva megindítani. Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy a családtörténetnek szükségképen köztörténetté kell lennie, sőt szerencsétlen vállalkozásnak tartjuk azt, ha a családtörténeti író mindenáron köztörténetet akar írni. Hanem igenis fontosnak tartjuk azt, ha a családtörténeti jelenségek megfelelő köztörténeti háttérrel kapnak, illetőleg megfelelően bekapcsolódnak a köztörténeti eseményekbe. A szűkebb látókörű birálat aggodalmait előrelátta a Majthényiek nagyérdemű történetírója is s módszerének őszinte feltárásával védekezik ellene. Ez a védekezés teljesen felesleges, mert hiszen középkori köztörténeti kutatásainkhoz hol találunk megfelelőbb anyagot, mint a családi levéltárakban, s egy-egy családi levéltár középkori okleveleinek ismertetésével tulajdonképen egy-

egy darab köztörténelmet adunk. A középkori történelem tulajdonképpen családtörténelem, családi érdekek irányítják a politikát, háborút és a békét, a közgazdasági viszonyokat és még a közművelődést is. Egy-egy hatalmas család valóságos kiskirálya uradalmainak, állandó harcban vagy szövetségben a szomszédos családokkal, sőt az uralkodókkal is, s az országos politika nem egy esetben egy-egy hatalmas család érdekein fordul meg.

Egész sereg olyan családdal foglalkozik e munka, a mely a Majthényiekkel házasság útján rokonságba jutott és e rokonság révén a felvidéki birtokviszonyok alakulására befolyást gyakorolt. E rokoni kötelékek eredményezték, hogy a Majthényi-levéltárba olyan oklevelek kerültek, melyek a felvidék legkülönbözőbb pontjaira vonatkoznak. Igaz, hogy a Divék-nemzetség bármelyik családjának a levéltárban található ilyen okleveleket, jelen munka azonban a Majthényi-család nováki levéltárának tanulmányozása alapján indult meg, s ez a legteljesebb mértékben feljogosította a szerzőt, hogy a Majthényi családot állítsa érdeklődésünk középpontjába.

Ez a tárgyalási mód természetesen csupán a középkori anyagban indokolt, a mikor zsenge állami életünk hiányzó összetartó erejét a családi érdekek és vonatkozások szárai pótolják. Az új korban igazi állami érdekek alakulnak ki, melyek erősen alárendelik a családi vonatkozásokat. Tudja ezt a munka érdemes szerzője is s nem habozik kijelenteni, hogy az újabb korra nézve más eljárást tart szükségesnek s 1520-on túl, a mely évvel a jelen kötet tartalma bezáródik, kevesebb köztörténelmi vonatkozást, de annál több genealogiai adatot fog nyújtani, úgy a Majthényi családról, mint a vele összeköttetésbe jutott más családokról.

A Majthényi család legrégebb története a mondák homályában vész el s a legrégebb oklevelek legfeljebb személy- és helynevekkel vagy jogi ténykedések előadásával gyarapítják ismereteinket. A Tripartitum a Majthényi családot Zuthmund buvártól származtatja, Kationa pedig a család őseül Mojtehet említi, a ki 1052-ben Pozsony alatt Henrik császár ellen harczolt. Jelen munka sokkal lelkiismeretesebb kritikával készült, semmint e mondai alakokkal foglalkoznék, hanem kiindulópontul egyszerűen megállapítja, hogy a Majthényi család a Divék-nemzetségből és pedig e nemzetség Mikov, illetőleg Basska nevű tagjától származik. A család két főága a XIV. század elején már túl volt a birtokosztályon: Felső-Majthén (Motesicz) az egyik ágé, a későbbi Matesiczky családé lőn, Alsó-Majthén (Alsó-Motesicz) pedig a Bacskai ivadékoké, a Majthényieké és Bacskádyaké lőn. A Bacskafalvay, illetőleg Bacskády, továbbá a Majthényi, Motesiczky, Kernechi illetőleg Krencsey, Besznák és Elefánthy

családok közös őse Mikov comes volt, ki a XIII. század elején élt. A Majthényi-család legrégebb jószágai Trencsén, Nyitra és Bars megyék területén feküdtek, később pedig Pozsony, Turóc, Mosony, Hont, Pest, Heves, Borsod és Somogy megyék területén is szereztek jószágokat. Kesseleőkeő várának Zsigmondkori megszerzése óta azonban a nevezett vár és Novák mezőváros a család tulajdonképeni székhelye.

A Majthényi család középkori legkiválóbb tagja Majthényi Gergely volt. Majthényi Gergely szerzi meg 1434-ben Kesseleőkeő várát s Hunyadi János legodaadóbb hívei közé tartozott. Egykoru sírköveknek töredéke most is megvan a nováki egyház falában. Kivüle azonban mások is kimagaslanak a család tagjai sorából, a mint azoknak életét és tevékenységét a jelen munka nagy körültekintéssel és alapos kritikával ismerteti.

Oklevelek alapján és elfogulatlanul megírt családtörténelmi munka mindenkor maradandó becsü jelenség, a jelen munka értékét azonban fokozza az a lelkesedés és szeretet, melylyel a szerző nem csupán a szereplő nemeseket, hanem szereplésük színterét is körülveszi. Ismeri mindazon helyeket, a hol hősei szerepeltek s igazi költői lelkesedéssel mereng el a hozzá fűződő emlékeken. Ismeri a régi nemesi társadalom alakjait és életüket, s lelke könnyen visszazáll a régmúltba, a mikor ez alakok szerepeltek, ez élet valóság volt. Bennünket, a mai prózaibb és ridegebb kor szülötteit igazán érdekelnék ezek a visszaemlékezések, mert megtanuljuk e kort abból a látószögből nézni, a mely a valóságot tünteti fel.

Nagy elismeréssel emlékezik meg a mű szerzője érdemes munkatársáról, Ernyey Józsefről, a ki nem csupán a feldolgozásban, hanem az anyag összehordásában is segédkezett.

Végül meg kell még említenünk, hogy a munkában felhalmozott rengeteg anyagot csupán akkor fogja felhasználhatni az irodalom, ha megfelelő név- és tárgymutató készül hozzá. Ezt a második kötetre hagyta a szerző. Meg vagyunk róla győződve, hogy ez a mutató méltó lesz a műhöz, illetőleg hozzáférhetővé teszi a műben felhalmozott becses anyagot a kutató számára.

Gárdonyi Albert.

Sándor Imre: A kolozsvári Farkas utcza ref. templom régi sírkövei, Kolozsvár, 1913.

A magyar genealogiai szakirodalom jól ismert munkása külön lenyomatban is közzéteszi az Erdélyi Múzeum érem- és régiségtárának dolgozataiban megjelent munkáját, a Mátyás király építette templomban az 1911-ik évben megkezdett restaurálás alkalmával előkerült sírkövekről. Ezek a következők: 1) 1471.

Szamosfalvi Mikola Ferenczé és Jánosé, 2) 1499. Manino Peciti(?) é, 3) 1500 körül Szamosfalvi Gyerő Tamásé, 4) 1579. Seres János kolozsvári kőfaragómesteré, 5) 1595. Berkenyesi Máté fiáé, Istváné, 6) 1633. Ilona asszonyé (töredék), 7) XVII. sz. befejezetlen síremlék felirat nélkül, 8) XVII. századbeli másik töredék, a czimerkép nem vehető ki rajta, 9) XVII. sz. vége, Bek Kata és fia, Literatus Márton síremléke, 10) 1704. Csepreghy (Turkovic) Mihály tanár síremléke (1663 + 1704 ápr. 13.), 11) 1775. Pataki István kolozsvári főbíró sírköve.

A töredékektől eltekintve, a heraldikus igen becses anyagot lel a dolgozatban, főleg a czimerábrázolásra ezen egykoru emlékek érdekes tanulságokkal szolgálnak. Az emlékekhez Sándor Imre igen becses levéltári anyagot gyűjtött össze az illető családok és családtagok megismertetésére. A Seres Jánosra, Hunyadi János sírládájának állítólagos faragójára vonatkozó adatok a magyar művelődéstörténelem szempontjából is megfigyelést érdemelnek. Szívesen láttuk volna, ha a kérdést részletesebben kifejti, vajjon Veress Endrének vagy Varjú Elemérnek felfogását osztja-e? Érdekes azon megfigyelése, hogy a kolozsvári kőfaragók mesterjegyében minden esetben feltehető a nyílhegy.

A dolgozatban felsorolt három középkori sírkő szintén figyelemre méltó.

A két Mikoláé Sándor nézete szerint eredetileg az óvári templomban állott, onnan került a mostani helyére. A koronából kinövő szarvasfej, a sisakon ugyanazon alak két-két szarvasagancs közé téve. Az utóbbiakat a közlő hibásan tartja esetleg a sírkő sarkába helyezett disznek, mert a fényképben csatolt másolaton is kivehető, hogy a sisakhoz tartoznak. A sisaktakarót pusztá szalagfonatok alakjában ábrázolja az emlék. A sírkő feliratát nem tartom elfogadhatónak. Az alsó, keskenyebb helyen a közlő által

odaképzelt szavak (az emlék itt teljesen megkopott felületű), nem férnek el. A fényképen látható betűk gondos összerakása után a Sándor által közölt olvasást a következő módon vélem javítandónak: (3-ik sor).

annis · filii · CO · micola · alter · de · somosfalu.

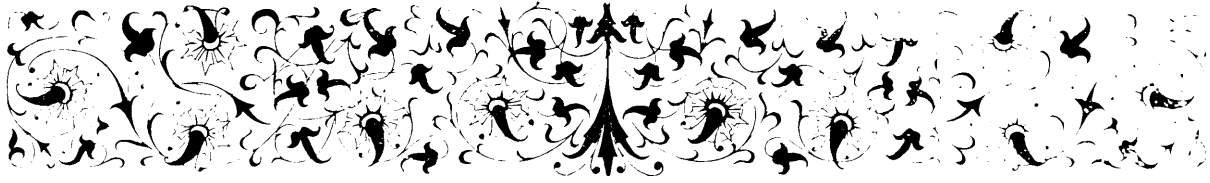
an · 1471.

Az egész felirat megfejtés e szerint: Hic est sepultura egregiorum Francisci Micola et Johannis filii condam Mikola alterius de Somosfalu anno 1471.

A második helyen közölt középkori síremlékre az a megjegyzésem, hogy a sírkő felírása következetlen, a név olvasása a fényképmásolaton és Sándor szerint az eredetiben is teljesen lehetetlen, azért nemcsak a Pecchi, hanem a Marino név olvasását is fentartással kell fogadnunk.

A Gyerő Tamásnak tulajdonított sírkövet én mai alakjában hamisításnak tartom. A közlő maga is elismer annyit, hogy a felirat és a czimerkép nem egy kéztől és nem ugyanazon időből való. Nemcsak a kivitelben való eltérés jellemző itt, hanem a felirat rendszertelensége, befejezetlensége és kezdetlegessége. A legnagyobb valószínűség szerint más volt a sírkőnek egykoru felírata, ezt levakartatták, és helyére igen műveletlen kézzel rávésették Gyerő uram nevét. A szöveget itt sem találom teljesen hünek, az eredetiben GEREEV áll nem Gerev, de Zamosfalva, nem de Szamosfalva, a tulajdonneveknél a pontos közlést meg kell kívánnunk. Sándor szerint a negyedik sorban OS VT olvasható, pedig VT VT van, a me-os csak kiegészítendő. A megfejtésben olvassuk: ut orent *dñi* pro animam suam. Egy kicsit jobban kellene a latin szöveg közlésében vigyázni. Ez lehet az oka annak is, hogy a 9. szám alatt Beck Kata és fia név alatt közli az emléket, holott a szöveg világosan elmondja, hogy a nő férjének, a fiu atyjának emelték a sírkövet.

B. Sz. L.

A HÉDER NEMZETSÉG ÉS A KÜSZÉNI MONOSTOR.

Régen ismert dolog, hogy a Héder nemzetség (Volfer és Héder testvérpár) bejövetelét a Képes Krónika Géza fejedelem idejére teszi.¹ Ezt vallja a nemzetségi köztudat,² s körülbelül erre az időre vezet Kézai Simon művének függeléke.³ A Képes Krónika a heinburgi gróftól, Kézai ellenben Viltoniából származtatja. Ezzel szemben a tudományos genealogia a nemzetségnek hazánkba költözését II. Géza idejére teszi Volfer szereplése és főleg 1157-iki oklevele alapján, — a melylyel a küszéni monostort megalapította — s eredete helyéül Kézai után a stajer Vildont jelöli meg, de az indokolást mellőzi.⁴

Azt hiszem azonban, hogy nem lesz érdektelen, ha e nemzetség eredetének sokszorosán vitatott kérdését ismételten előveszszük és a kritika világánál tárgyaljuk, 1) a Héder nemzetség származását; 2) a küszéni monostor alapítását, illetve alapító levelét, és 3) a nemzetség elnevezését.

I.

A nemzetség szülőföldjét illetőleg krónikáink két helyet emlitenek, és pedig a Képes Krónika szerint: Németországból a Hainburgi gróftól

származott (de Alania... de comitibus Heinburg ortus), Kézai pedig Wiltoniából vezeti be (introiuit de Viltonia). Melyik tehát igazi hazájuk, természetes ingerül szolgált a genealogusoknak úgy itthon, mint a külföldön: Hainburg-e, de melyik: az alsóausztriai vagy a karinthiai, Wildon-e Stajerországban vagy Wilten Tirolban?

Stessel József¹ Karinthia mellett foglalt állást, de be nem bizonyította, hogy a Héder nemzetség a Starhandi és Hainburgi gróftól származott, a kiknek családfáját — de a Héder nemzetség ősei nélkül — Tangl² két évtizeddel előbb összeállította. Wendrinsky József³ egyik helyet sem fogadta el, hanem a Héder nemzetséget a Schwarzburg-Nesta családdal, az alsóausztriai Kis-Maria-zelli kolostor alapítóival kötötte össze, mert ezek a XII. században Nyugat-Magyarországban is birtokosok voltak és családjukban Haderich-Hedrich (ebből Hadersdorf Bécs mellett) és Heinrich nevek előfordulnak. Ennek a nézetnek tulajdonit legnagyobb valószínűséget Krones⁴ is, a ki nem tud kapcsolatot találni sem a tiroli Wilten, sem a XII. sz.-i stajer Wildoni ministerialisok, sem a Wildon melletti S. Margarethen birtokosai, a

¹ M. Florianus: Historia Hungaricæ Fontes Domestici. Pars I. Vol. II. p. 129.

² Héderváry Lőrincz nádor és Thamásy Henrik örökösödési szerződése 1443 jan. 25. A Héderváry cs. oklevéltára. I. k. 208. l.

³ M. Florianus: II. 94.

⁴ Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. II. k. 144. l.

¹ Századok 1882. 57. l.

² Archiv für die Oesterreichische Geschichte. XIX. 51. és XXV. 157.

³ Blätter des Vereins für die Landeskunde Niederösterreichs XI. 343. XII. 48. 124. V. ö. e czikkről Pauler Gyula bírálatát, I. k. 627. l. 456. j.

⁴ F. v. Krones: Deutschbürtiger Adel im mittelalterlichen Ungarn. München. 1896. 10—12. ll.

Heingist-Hengist várurak és a magyarországi Héder nemzetség között. Pauler Gyula a karinthiai vagy karantán (stájer) örgrófság részeiből,¹ Karácsonyi János ellenben «Vildonból» vezeti be őket.

Nehéz a kérdés, kevés a támaszpont. A krónikák adatait kell kiinduló pontul venni és keresni azokat az adatokat, amelyek egyik vagy másik irányban a rokonsághoz kapcsolatot nyújtanak, mert közvetlen összeköttetést még remélni is sok volna. Ilyenekül kínálkoznak a család tagjainak nevei, amelyek tudvalevőleg, szokás szerint megisméltődnek.

Az alsó-ausztriai Hainburg megerősített város volt, polgárság lakta, nemes családnak nevet sem adhatott, nem is adott. A karinthiai Heunburg-i grófok leszármazása ismeretes, azokkal nem kapcsolódik a Héder nemzetség, s náluk még a nemzetség szokásos neveinek ismétlődését sem találni. A tiroli Wiltannel sincs semmi összeköttetés, a Wildoniakkal azonban — a hová Kézai utal — igenis van, de nem Géza fejedelem, sem Sz.-István idejéből, hanem csak a XII. századból.

Wildon Graz-tól délre fekszik a Mura jobbpartján, miután ez a Keinach-folyót nyugatról felvette. Első okleveles említése 1173-ból van s azon a környéken egy századdal előbb, 1053-ban *Hengistiburg* állott.² 1173-ban lép elénk a Wildoni ministerialis család, mely Stájerországnak több marschalt, (Hartnidot és Herrandot Gurknak pedig püspököt (szintén Hartnid) adott,³ s a XIII. században Wildoni Liutold felesége, Ágnes (VI. Lipót osztrák és stájer herceg negyedik leánya) által a Babenbergekkel is rokonságba jutott.⁴

Honnan került a család Wildonba, hol éltek előbb Volfger, Héder vagy Herrand ősei, illetve hasonnevűek? Ha a krónika adatain kívül a névismétlődésből akarunk következtetni, azt hi-

¹ Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. I. k. 627. l. 456. j. Bpest. 1893.

² Joseph Zahn: Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter. Wien. 1893. 499. l.

³ Muchar: Geschichte der Steiermark. 1–8. k. IX. kötet index. Hartnid gurki püspök, (1269–1283) előbb pölsi plébános, Karinthiában főesperes, Friesachban Sz. Virgil apátja.

⁴ 1227. jul. 21. Wildon. Monumenta historica ducatus Carinthiae. IV. k. 163. l. Klagenfurt 1906.

szem, az említettekén kívül nem választhattunk volna jellegzetesebbeket a nemzetség tagjainak nevei közül, mert Heinrich-Henrik oly sűrűn fordul elő, hogy tájékozódni sem lehetne tőlük, míg a két testvér nevén kívül Herrandéra azért is szükségesnek tartottam kiterjeszkedni, mert egyik leányági unokája Olfer, meg Olfert néven emlegeti.¹

A kérdéses nevek elég sok változatban maradtak reánk. Wolf'er a különböző írásmód daczára is könnyen felismerhető, azonban Héder eredeti, teljesebb alakjában már változatosabb.² Herrand, Herrant, néha még Hertneiddel is cserélődik. Neveik tehát kétségtelenné teszik német eredetüket, ebben tehát igazuk van a krónikáknak, a mikor Stájerországba vagy Karinthiába utalnak.

Átvizsgálva a megfelelő okmánytárakat, elég korai nyomokat kaptam. Volfker név 906 körül merül fel először, a mikor Lajos király birodalma keleti része (Ostland) dunai vámjainak vizsgálatával Arbo örgróftól megbizta.³ 985 körül a linzi stb. dézsma megállapításánál Wolfker, 993 körül pedig UVolfger is tanu; ez utóbbi azon egyezségnél, melyet Christián passauai püspök Arnolf gróffal köt vitás erdeikre nézve.⁴ 1050 körül az erlai apácakolostor alapítólevelében tanu: Hederich de *Hederichesdorff*.⁵ 1111 aug. 23-án említés történik Volfger és Totila adományáról, melyet a Sz.-Flórián kolostor részére tettek.⁶ 1125-ben Otaker stájer örgróf notarius:

¹ A győri káptalan előtt 1371. jan. 17-én Rumi Gergely fia Gergey vallja, hogy az ő anyja, Erzsébet, Hédervári Olfert leánya. M. Nemzeti Múzeum. Törzssanyag. Heinrich-ből ered Heinz = Aenz név is, de — mint Kónes jól megjegyzi — merész volna Aenz = Heinz nevéből a mai hienc (Land des Heinz) elnevezést származtatni. Herrant mester névadója a vas megyei Hernádmesteri falunak.

² Változatai: Wolfker, Wolfkar, Wolfher, Wolfger, Wolfer, Wolker, Wolcher vagy latinus végzettel, továbbá Wölflin. V. ö. az olasz Uolfo-val. Összevonva is: Wlgerus, Wlfcherus, Wlfherus. — Hadinricus, Hed-, Hand-, Heden-, Heinden-, Haidenricus, Heidenrichus, Haidenricus, Heidiricus, Heindinricus. Monumenta historica ducatus Carinthiae. IV. 1048. és 894. ll. Még Zsigmond király korában is Hédervári Lőrinczet a német források: Lorenz von Haidenreichsturn néven említik.

³ Urkundenbuch des Landes ob der Enns. II. k. 54.

⁴ U. o. I. 473. és II. 70.

⁵ U. o. II. 87.

⁶ U. o. II. 141. 1120 körül Wolfher özvegye, Gertrud

Wolfger és ugyanakkor tanu; Alttemannus de *Haderichshouen*.¹ 1140 körül Liutoldus, willihalmisburci prépost testvére, Wolfherus már elajándékozta azt a birtokot, melyet Walto-nak, Liupold stajer örgróf domesticusának testvérétől, Richer-től szerzett.² 1135-ben pedig az admonti kolostor birtokainál határu van említve: planicies, que dicitur Richeri.³ 1140-ben Herrandus de *Wolfgersteine*, majd 1142-ben Herrandus de *Herrantsteine* és Hertnidus de *Rötgerespurc* szerepel tanuként.⁴

Ezek az adatok a Dunától délre, a XII. századiak pedig egyenesen Stájerországra, az admonti apátság messze terülő birtokainak környékére utalnak. Itt voltak *Haderichshouen*, *Wolgersteine*, *Herrantsteine* és *Rötgerespurc*, *Rutkerspurc* — a mai *Riegersburg*, a *Wildoniak* hazája.

Riegersburg *Graz*-tól keletre, a *Rába* felett, közel hazánk határához fekszik. Itt lakik 1142-ben Hertnid-Hartnid. 1147-ben testvéreit is megismerjük: Herrant és Richer név alatt. Mindhárman atyja Richer volt.⁵ Azt hiszem, Richer-től nyerte az 1128 óta előforduló hely is nevét (*Rötker*-, *Rutker*-, *Richer*-, *Rieger*- es-s-burg).⁶

1147-ben mozgolódní kezd a család, Hartnid és Richer a szentföldre készülnek s ekkor 2—2 mansust adnak *Siegersdorfb*an az admonti kolostornak Hartnid adományánál tanukul szerepel két testvére: Herrand és Richer, Richerénél azonban csak Herrand és katonái.⁷ Meg is térnek, de ismeretlen okból régi fészüket elhagyják és Hartnid 1173-tól, Herrand 1177-től, Richer pedig a *Rutkerspurc*hi és *Hengistburgi* előnéven kívül 1188-tól már *Wildoni* (de *Wildonie*) néven szerepel a stájer oklevelekben.⁸ Herrand új hazájukban érdeklődéssel kíséri a szomszédos ese-

ményeket és gyakran szerepel mint tanu, hol *Judenburg*-ban, *Weisskirchen*-ben, *Graz*-ban, *Fischau*-ban, *Admont*-ban, a karinthiai *Friesach*-ban, *Krungel-seen* és *Holczprucke*-n. Szomszédosa az admonti apátság; birtokai: *Predel*, *Gradnitz* és *Obdah* közel esnek a karinthiai határhoz.¹ Megházasodik, feleségül véve *Gutenberchi* Liutold és felesége, *Erzsébet* leányát, *Gertrudot*,² akitől *Hartnid*, a marschal, Liutold, a Lipót osztrák és stájer herceg veje, továbbá *Richer* és *Ulrich* nevű fiai születnek. *Ulrich* fia *Herrand* szintén marschalja volt *Stájerországnak*.³

Hartnid 1204-ben *wildoni* házát törvénykezési jogával együtt eladja *Albrecht* hercegnek egy *eibiswaldi* házért és 500 ezüst márkáért.⁴ 1207-ben a *Mura* partján levő *Waldstein* várat birja zálogban *Ulrich* *waldsteini* gróftól.⁵ A család főága 1325-ben fiával, *Hartniddel* kihal, de tovább él egyik oldalágán, t. i. *Herrand* fia *Liutold*-nak, a *stainzi* kolostor alapítójának, VI. *Lipót* herceg vejének unokaöccsében, *Ulrich* fia (?), III. *Liutoldban*, a ki *Friesach* mellett fekvő *Tiernstain* (ma: *Dürnstein*) váráról nevezte magát és a XIII. század végén *Alsó-Ausztriába* költözött. Ennek utolsó tagja *Bernhard von Tierstain* 1488 után halt meg.⁶

Ez a rövid életű, de fényes multu *Wildonicsalád* s a mi *Héder* nemzetségünk egy közös törzs hajtásai. Virágkorát a XIII. században élte, a mikor hazánknak is élénk összeköttetése volt *Stájerországgal* a *Babenberg* örökség kapcsán. Nincs okunk kételkedni épen e korban *Kézai* adatában, melyet közös névhasználat is támogat: *Herrand* ott is, *Herrand* nálunk is véletlenül mind a kettő marschal.

¹ U. o. I. 557., 581., 582., 587., 604., 610., 624., 627., 628., 629., 634., 641., 644., 657., 677., 678., 689., 691., 697., 699., 709. és: *Monumenta historica ducatus Carinthiae* I. 276., 286., 292., 311. III. 476., 508. 509., 533., 549., 598.

² Zahn I. 667., 669.

³ U. o. II. 328., 329; *Mitth. des hist. Vereins für Steiermark* V. 215. — *Mon. hist. duc. Carinthiae* IV. 163.

⁴ *Eibiswald Wildon-tól d.-ny.-ra a Saggau-patak völgyében.* 1294 nov. 22. *Bruck. Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark* V. 216., 217. Más adat szerint 1293-ban történt: Zahn: *Ortsnamenbuch*, 163. l.

⁵ *Mitth. des hist. Vereins für St.* 42. füzet, 38 l.

⁶ Zahn: *Steiermärkisches Wappen-Buch von Zacharias Bartsch* 1567. *Graz und Leipzig* 1893. 124. l.

és testvére: *Reginher*. U. o. I. 134. — 1120., 1130., 1140 körül tanu: *Wolfger*. U. o. I. 537., 732., 159.

¹ U. o. II. 165—168. II.

² U. o. I. 159. és 153. II.

³ Zahn: *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark* I. 169.

⁴ Zahn: I. 202. II. 4. és I. 217., 219.

⁵ *Hertnido de Rotgerespurc*. Zahn I. 219. — 1145 körül: *Hartnidus filius Richeri de Rutkerspurc*. U. o. I. 239. A testvérek említve u. o. I. 279.

⁶ Zahn: *Ortsnamenbuch* 392. l.

⁷ U. o. I. 279., 280.

⁸ U. o. I. 523., 557., 679. Zahn: *Ortsnamenbuch* 49. U. o. szó van az új *Wildonról*.

Hogy Héder és Volfer a XII. században hazánkba költözik, nevük is eltűnik a stajer forrásokból s csak a család egyik milese — talán kegyeletos emlékezetből — viseli még 1229-ben a hasonhangzású Wolfkerimus nevet.¹

Ebből a virágkorában Wildoni-nak nevezett és Riegersburg-ból odaszakadt családból származik a Héder nemzetség. Talán Wolfer és Héder wildoni helyébe szállottak Richer fiai? Alig hihető; hanem valószínűbb, hogy a stajer családtagok költözését követő névcseréhez alkalmazkodtak a Héder nemzetségbeliek is, a mikor azt állították, hogy már ők is Wildonból jöttek. Ki tudja, Heinburg nem-e rontott és a krónikaíró ismereteihez alkalmazott formája-e Hengistiburc-nak, Wildon környéke régi nevének?

II.

A Héder nemzetség XII. századi bejövetelére legfőbb bizonyítékul a küszéni monostor 1157-iki alapítólevelét² tartják, miért is szükségesnek véltem, hogy a nemzetség történetével kapcsolatban behatóan foglalkozzam vele. Eredetiben nem maradt fenn, csupán egy 1230 körül készült átiratban³ Adalbert királyi követ 1153-iki végrendeletével együtt, mely utóbbinak azonban eredetijét is ismerjük.⁴

A mikor Géza (Geysse) király a *pannonok országát* Pannoniorum regna) vitézül és dicsőségesen kormányozta s tisztelendő Martirius esztergomi, Mico kalocsai érsek, Lukács választott egri püspök, Belus bán és nádorispán, Appa ispán, Heyndricus, a király nádorispánja volt, Walfer, *Isten és az említett király kegyelméből ispán*, «megszivlelvén, hogy az isteni fölségnek ajándékozott muló földi javakkal az emberek örök javakat érdemelhetnek és érnek el», a fent említett király kegyes jóindulatából, a jelenlevő és Magyarország (Ungarie) összes főembereinek tetszésével, nemkülönb Gyárfás, győri «megyéspüspök akaratával és segítségével Isten és minden szent tiszteletére, de különösen a boldog, dicsőséges és mindenkor Szűz Máriának czimére,

¹ Wolferimus in Wildonia. Zahn III. 43.

² A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története I. k. 603. l.

³ U. o. 698. l.

⁴ U. o. 602. l.

az egész kereszténység javára, diszére és ugy a maga, mint összes vérbeli elődeinek és utódainak¹ lelke üdvösségére lakatlan és magános helyen», melynek Quizun (Küszén) a neve, monostort épített és azt «javakkal ellátva és felszerelve» a király kegyéből és parancsára (precepto) és az egész ország valamennyi főemberének helyeslő beleegyezésével, leginkább pedig az említett megyéspüspök akaratából és segítő áldásával «alája rendelte a Pannonia szent hegyén levő szent Márton monostornak, ugy a mint másutt a szabályszerű fegyelem érdekében többnyire nagyobb monostorokhoz vannak rendelve az «obedientiak». Erre indította azon helynek szentsége és iránta való tisztelete és Szent Márton pártfogása, a kinek ott történt születésével dicsekszik Pannónia. Az új «obediencia» apátját a szentmártoni «főapát» és egész konventje egyértelműleg válaszszaak a küszéni egyház fiaival».²

Felsorolván az oklevél Walfer adományát, folytatja: Ezt az oklevelet Barnabás jegyző a király meghagyására írta és a király parancsára a király és az egész ország fő pecsétjével megerősítette 1157-ben.

Az oklevél kiállítása tehát 1157-ben történt, az alapítás azonban a pannonhalmi Sz.-Benedek-rend története szerint 1153-ban.³ Tényleg 1157-ben nem illenek a felsorolt méltóságok, s azt hiszem, ez indíthatta a rend érdemes historicusát, a mikor az alapítás tényét előbbre helyezte s 1157-et csupán az oklevélkiállítás idejének tekintette. Szerény nézetem szerint azonban nem kellett volna négy évvel visszamenni, mert a kérdéses méltóságok 1153—1156-ra is illenek.

Az oklevél a «charta pagensis» nálunk szokásos formáját követi és elbeszélő modorban van tartva. *Invocatio*val kezdődik (In nomine Domini Dei summi), mit a *kormeghatározás* követ az uralkodó (Victoriosissimo Geysse rege regna

¹ Így fordítja Erdélyi az oklevél e kitételét: ob... salutem animarum tam proprie, quam omnium parentum meorum presentium et succedentium U. o. I. k. 603. l.

² U. o. I. 332. és 333. ll.

³ U. o. I. 118. l. — 1252-ről beszélve így folytatja: «A következő évben Ráfael már főapát, mert Hedrik királyi udvarbíró testvére, Valfer ispán, Küszén hegyén monostort épített, ... Az alapításról szóló oklevél, melyet négy évvel utóbb állítottak ki, valamint Adalbert főur végrendelete Ráfaelt már főapátnak czimezik».

Pannoniorum strenue et gloriose gubernante) és az országnagyok nevének felsorolásával (quando Strigoniensis stb.). Majd az adományozó (ego Walferus, Dei et predicti regis gratia comes) átvévén a szót, az *arenga* (recolens et cordetenus amplecteus, quia per donari diuine maiestati fideliter oblata stb.) után a *promulgatióban* jelzi a végrehajtott tényt (in loco inhabitato et solitario, qui dicitur Quizun, monasterium edificavi). A *narratióban* elmondván az alapítás körülményeit (in obedientiam tradidi, ita, ut archiabbatis (?) Sancti Martini stb.), a *dispositióban* intézkedik a kolostor fentartásáról (ad usum et cottidianam sustentationem fratrum . . . disposui). Az intézkedést a *corroboratio*, a cancellarius sora a *sigillatióval* (Hanc igitur cartam Barnabas notarius ex precepto regis scripsit, et idem iussu regis regali et totius regni sigillo principali roboravit) datum (Anno stb.) és anathema (Cuius statuti stb.) zárja be.

Az oklevél beosztása és egyes részei megfelelnek II. Géza kancelláriája praxisának, nem úgy azonban kifejezései. II. Géza kancelláriája hazánkat és melléktartományait nem foglalta össze: *regna Pannoniorum* névvel. «Elvitázhatatlan dolog, hogy okleveleink csakis a XI. században nevezik hazánkat Pannoniának és így királyainkat Pannoniorum vagy Pannoniæ rexek»¹ és országunkat regnum Pannoniorum-nak. Egyébként már Szt.-Istvánnál Ungarorum, Vngorum és Ungarie rex a szokásos, a mi állandósul a XII. században, a mikor vagy csak a főországot, Ungaria-t említik, mint egy helyt ezen oklevél is: principum Ungarie, vagy pedig a királyi cimbe felvett melléktartományokat is névszerint, de nem foglalják egybe valamennyit a *regna Pannoniorum* gyűjtőcíme alá.

A korhatározó méltóságok között szerepel Heyndricus, curialis comes regis, vagyis Hedrik vagy Héder a király udvarbírája is — mint Erdélyi megjegyzi,² Walfer testvére, szóval ők ketten a Héder nemzetség hazai ősatyjai megalapítói, a beköltöző testvérpár. E viszonyról azonban az oklevél hallgat, pedig két ízben is volna alkalma ennek nyilvánítására. Egyszer a

méltóságok között említi Hédert; — de tegyük fel, hogy ekkor a stilus curialis korlátozta az oklevélíró, Barnabást — másodszer azonban, a mikor az alapítót beszélgeti és ennek kegyes indítókait sorolja fel, Volfer a nemzetség egyetlen, tehát mintegy nemzetségi monostor alapításakor csak a maga és saját elődei és utódai lelki üdvösségét tartja szemé előtt, megfedkezve a testvéréről, a ki vele idegenből ide szakadt s a ki magas királyi tisztséget is töltött be. Hogy az oklevél hallgat erről a viszonyról, önkénytelenül is felmerül az a kérdés, mi lehet az oka? Talán itt nem is a bevándorló testvérpárról van szó, hanem csak véletlen találkozása a neveknek, avagy az adományozó nem akart testvéréről tudni, pedig a hatalmas rokont nem szokták elfeledni, vagy pedig az oklevél írója nem tudta a kapcsolatot. Ez azonban hihetetlen, hogy a királyi notarius ne ismerje a királyi udvarbíró testvérét.

Egyébként e kifejezés Ob... salutem animarum tam proprie, quam omnium *parentum* meorum *presentium* et *succedentium* szinte értelmetlennek látszó szokatlanságával arra késztet, hogy vele kissé behatóbban foglalkozzunk.

Parentes jelentése a szokásos nyelvhasználatban ismeretes: szülők, tehát ha «a beköltöző» Valfer 1153, illetve 1157-ben parentes praesentes-ről beszél, akkor azok még éltek, — akár vele jöttek Magyarországra, akár őshazájukban maradtak, — és szép kort érhettek el. Ugyanis, ha a testvérpárt együtt említik, rendesen Valfert teszik első helyre, tehát valószínű, hogy ő volt az idősebb. Már 1135-ből, tehát II. Béla idejéből is ismerünk Héder soproni ispánt, igaz, hogy tartalmilag hamisnak nyilvánított oklevél méltóságai között, s ettől el is tekintve, az ifjabb Héder azonban már 1146-ban, II. Géza uralkodásának ötödik évében ispán, kilencedik évében 1150-ben udvarbíró és 1162-ben nádor, tehát javakorbéli embernek kellett lennie. Ha tehát 1150-ben Héder udvarispánt körülbelül 40 évesnek vesszük és 52 évesnek nádor korában, — s azt hiszem, közel járunk korához — 1157-ben 47 év körül járhatott, bátyja Valfer valamivel több és szüleik legalább 70 évesek lehettek, a mi szép kor, de elég ritka.

A praesentes parentes kifejezés még valahogy csak megállana, de a *parentes succedentes* Bar-

¹ Dr. Karácsonyi János: Szent-István király oklevelei és a Szilveszter-bulla. 61. l. U. o. a veszprémi püspökség alapítólevelében: Pannoniorum rex.

² U. o. I. 118. l.

nabas királyi notarius és cancellarius fogalmazatában, a szokásos *hazai* nyelvhasználatban ha nem is érthetetlen, de mindenesetre szokatlan és homályos. Ritkán is fordul elő, de azért találunk hozzá hasonlót, akkor is azonban idegen hatás alatt.

Sz.-István ravennai adománylevelében ugyanis találkozunk e kitételrel: «pro anima nostra et *parentum* nostrorum, tam antecedentium, quam *subsequentium*.¹ Katona István homályosnak tartotta e helyet, Karácsonyi János azonban megfejtette, hogy a *parens* szó itt az olasz *parente* (rokon) értelmével egyezik és bizonyosága a pápai kancellaria befolyásának Szt.-István okleveleire.² Akkor és ravennai adománynál ez az olaszos jelentéshasználat teljesen érthető, de hogyan magyarázható ez Barnabás fogalmazatában 1157-ben? Talán Adalbert követségének hatása, a mikor Rogernél járt? Alig hihető. Sűrűbb a pannonhalmi konvent érintkezése az olasz földdel az oklevél átírása idején (1230) — említettem ugyanis, hogy eredetiben nem maradt fenn, — hisz' Uros apát ötször fordul meg Olaszországban, először 1212 elején, másodszer 1215-ben a IV. lateráni zsinat idején, harmadszor 1225-ben, a mikor megindította a pert Kűszén visszaszerzéseért is, negyedszer 1227-ben, ötödször 1232-ben.

A mily idegen hatás látszik a *parentes* szó jelentéstani használatában, annyira szembeszökő a *hazai* közlélek hatása a «beköltöző» Walferen. Alig 10 éve jöhetett be és már el is feledte, legalább nem tartotta szükségesnek, hogy fel-említse azt, hogy összes javait az Isten után II. Gézának és e hazának köszönheti s azért ad belőle. Sőt mint meggyökeresedett magyar átérzi, hogy Pannonia büszkesége Szt. Márton és ezért az új monostort a Pannonia szent hegyén levő Sz. Mártonmonostor alá rendeli a «jövevény» Walfer, Isten és a király kegyelméből ispán. (Ego Walferus, Dei et predicti regis gratia comes).

Ez a cím szintén szokatlan dolog hazánkban,

¹ Dr. Karácsonyi János: Szent-István király oklevelei és a Szilveszter-bulla. 17. és 22. ll.

² Ugyanily értelemben használja Crescimir horvát király 1095-ben. U. o. 22. l. Egyébként a horvátoknál: *parentas-gens, familia*. Bartal A.: A magyarországi latin-ság szótára 471. l.

sőt II. Géza idejében nem is használatos. Külföldön már előbb is szokásban volt és a hazánkban megforduló pápai követek révén nálunk is felmerül a XII. század vége felé, de virágkorát a magyar egyháziaknál II. Endre alatt éri el s tart körülbelül a beregi egyezmény (1233) idejéig, a mikor ismét a pápai követek honosítják meg az új címet: *divina permissione*, majd az állandósuló *miseratione divina*-t. Ez időből ismerünk *Dei gratia* archiepiscopusokat, episcopusokat, prepositusokat és abbas-okat.³

Rövid ideig tartott az egyháziaknál, de még ennyire sem volt elterjedve a világiaknál.

Világi használata egybeesik az egyházi virágkorával. Barcz fia Miklós nádor 1220. és 1226-iki kiadványaiban használja e címet: «*Nicholaus Dei gratia palatinus et comes de Suprun*»⁴ majd pedig Demeter országbíró 1234-ben: *Demetrius, Dei gratia aule regie curialis comes et Bachiensis*.⁵ Walfer neve mellett a *Dei gratia comes* tehát II. Endre, vagyis az oklevél átíratása idejének (1230 körül) felel meg, de nem a kiállítás, szóval II. Géza korának.

Walfer az oklevél szavai szerint monostort épített (*monasterium edificavi*) «javakkal ellátta és felszerelve ugyancsak a király kegyes parancsa szerint, az egész ország főembereinek beleegyezésével s különösen a megyéspüspökök segítő áldásával és akaratából alája rendelte (*in obedientiam tradidi*) a Pannonia szent hegyén levő Szent-Márton monostornak, úgy, a mint másutt is a kisebb monostornak a *szabályszerű fegyelem érdekéből* többnyire alá vannak rendelve egyes nagyobb monostoroknak». «Az új «*obediencia*» apátját a szentmártoni «*főapát*» és egész konventje egyértelműleg válaszszák a kűszéni egyház fiaival.»⁵

Nem tagadhatom, de ez a rész — szerintem — önmagával keveredik ellenmondásba. Walfer monostort alapít és mégis *obediencia* a jellege, mert aképen bánnak vele. Az *obediencia* csak

³ Lásd a pannonhalmi Szt. Benedek rend tört. I. k. oklevéltárában 19., 22., 32., 38., 70., 113., 135., 136., 140—143. 156. sz.

⁴ U. o. 62., 63., 85., 86., 89. sz.

⁵ U. o. 139. sz.

⁶ «*Quemadmodum in aliis terris regularis discipline gratia ad maiora monasteria plerumque constitute sunt obedientie.*» — U. o. 603. l.

⁷ U. o. 333. sz.

apát nélküli filialis-szerű különítménye az anyamonostornak s az nemcsak másutt (in aliis terris), hanem hazánkban is alája volt rendelve az anyamonostornak, mint pl. a Szent keresztől nevezett fényi «obedientia», melyet 1184—1186 között ítél vissza Theobaldus ostiai és velletrii püspök és pápai legatus Similis apátnak.¹ Az obedientia alárendeltsége érdekében nem kellett külföldi példára hivatkozni, de hogy monostor a «szabályszerű fegyelem érdekében» nagyobb monostornak, apát pedig *főapátnak* legyen alárendelve, erre a példát már «másut» kellett keresni, mivel hazánkban az itt szereplő Rafaelen kívül tudtommal a főapátság szervezéséig (1510) csak Dobói Miklós nevezi magát főapátnak (1433), mások azonban őt is csak apátnak.² Magyarország nem is ismer főapátot egész a XVI. századig, sőt még az itt szereplő főapátot Rafaelt is csak *apátnak* választották meg (rex . . . mandavit abbati Sancti Martini *Raphaeli*, qui eodem quoque anno *in abbate* fuerat electus atque benedictus)³ s mégis Adalbert 1153(?)-iki végrendeletében *R(aphaele) archiabbate* szerepel, szintugy a küszéni monostor 1157-iki alapítólevelében archiabbas áll a szentmártoni monostor élén vagyis két oly oklevélben, a mely közös átiratban találkozik.⁴

Felötlő a főapáti czim, még ha a külföldi szokást is nézzük. A pannonhalmi monostor jogok és kiváltságok tekintetében mindig a monte-casinóira hivatkozott alapítólevele értelmében, itt azonban még azt is tulszárnyalta, mivel Monte-Casinóban ebben az időben csak apát van, Cluny-ben azonban már főapát. «Pontius (1109—1122) Monte-Casino apátjával versengve fölvette az archiabbas czimet». «A cluny-i apátot a pápa erősítette meg, a szoroson egyesített kolostorok apátjait vagy priorjait pedig a cluny-i apát, ki megszabta jogaikat. Szent Hugo idején az anyakolostorhoz 25 fiókapátság és 100 perjelség tartozott s ezektől ismét más fiókkolostorok függtek. A congregatio legtöbb kolostora

megtartotta önkormányzatát, de elismerte a cluny-i apátot vezérének, s monostorát «monasterium capitale» főmonostornak tisztelték. Majdnem minden kolostornak voltak czellái és obedientiái, a hol néhány convertus frater egy szerzetes pap, dékán vezetése alatt végezte és intézte a mezei munkát.»¹ Ez a példa lebeghetett a pannonhalmi monostor előtt, de ez merőben idegen volt nálunk és nem is valósult meg, a mint fictiv az ekkorbéli «archiabbas» czim is.² Sőt a mikor a pannonhalmi apátok Küszénért pereskednek (1225—1263), mindig csak mint apátok szerepeltek ugy a pápai, mint a királyi oklevelekben, a czimre azonban szükség volt, hogy a két monostor közötti viszonyt megmagyarázza és a pannonhalminak jogot adjon Küszénhez, nem pedig «a szabályszerű fegyelem érdekében».

A fegyelem kérdésének említése sem kedvez az 1157-iki esztendőnek. A IV. lateráni zsinat foglalkozik a benczések reformálásával, sürgetve a fegyelem szigorítását és három évenkénti káptalanok megtartását, de nem nagy eredménnyel. 1225-ben vagyis az átirás idején aktuális ez, nem pedig 1157-ben.³

Még a pecsételés kérdésével kell foglalkoznunk. Az oklevelet — mint tudjuk — Barnabas jegyző a király parancsára írta, a király és az ország főpecsétjével meg is erősítette.⁴

Milyen lehetett az a regale et totius regni sigillum principale? II. Géza tudvalevőleg czipóalaku, vagyis egyoldalú viaszpecsétet a király ülőalakjával, továbbá ólom és aranypecsétet használt, de ezek mind regium sigillumok, és nem egyuttal az országé is, vagy helyesebben, ezeken az ország czimere nincsen képviselve. Ez a kettős fogalom — király és az ország — együttes szerepeltetése a sphragistikában a kettős pecsétet juttatja eszünkbe, a mi pedig tudva-

¹ U. o. I. 19. l.

² Helyesen észrevette e czim szokatlanságát dr. Erdélyi László is, a mikor a küszéni alapítólevelében felkiáltójellel közölte, előbb azonban Adalbert végrendeletében e nélkül.

³ V. ö. u. o. 1225. febr. 13., 1231. máj. 17. és 1241. febr. 26. U. o. I. 76., 116. és 192. sz.

⁴ Hanc igitur cartam Barnabas notarius ex precepto regis scripsit et idem iussu regis regali et totius regni sigillo principali roboravit. U. o. I. k. 604. l.

¹ U. o. I. 611. l. V. ö. a salai egyházzal: «eadem ecclesia una sit de monasterii predicti cellis». 1228. jan. 9. U. o. 100. sz. 687. l.

² U. o. III. k. 48., 68., 506., 630., 649. ll.

³ U. o. I. k. 12. sz. 600. l.

⁴ U. o. I. k. 14., 15., 109. sz. 602., 603., 698. ll. Adalbert végrendelete «eredetiben» is; ez a 14. sz.

levőleg II. Endre vagyis a küszéni monostor alapítólevele átíratásának korába esik.

* * *

Mielőtt magára az átíró oklevélre áttérnék, néhány szóval foglalkoznom kell Adalbert 1153(?)-iki végrendeletével is, hisz a küszéni alapítólevél után benn van a közös átíróban.

Ennek megvan «az eredetije» is.¹

Géza, Magyarország, Dalmácia, Horvátország és Ráma királyának, Martyrius érsek és az ország összes főurainak parancsából Roger Sicilia, Apulia és Capua királyához a követségbe küldetve, Adalbert halála esetére végrendeletet tesz. Tanúk: Rafael főapát és a szerzetestársak, meg Tacianus fia, királyi pristaldus. Ha elhal, Szent-Mártonnak hagyja Philes (Füles) Druc (Dörög) Jac, Suesla (Suslán, Somfalva, Heuchlin (Höflein) falvakat, testvérének Hodunnak (Adony) Niwic és Gmir, nővére leányának, Krisztinának Couroug — a feleségének a balatoni birtokot, továbbá Naragc (Nyárád, Gormot (Gyarmat) Pririza (Piricza) birtokokat és a sziget egy részét 4 halászszal, szintugy szolgálóit, könyveit pedig az apátságnak. Ha meghal és özvegye újra férjhez megy, Gormot, Obda sziget és Pririza az apátságé; ha pedig fia születik, birtokai $\frac{2}{3}$ -adát öröklí ez, és $\frac{1}{3}$ -át az apátság.

Igy rendelkezik az eredeti, az átírásban azonban nem találjuk meg ezeket a részeket, Kimaradt belőle a mit Hodunnak és Krisztinának adott — szintugy a szolgálók adományozása feleségének, meg a fia születése esetére tett rendelkezése. Az apátságnak hagyományozott birtokok között Jac nevét Sac-ra változtatta az átírat.

Egyébként különös az eredeti régi hátírata: Privilegium Geysse regis de donatione Hodun prepositi: Obda insula, különös, mert nem is Hodun-nak hagyta Adalbert, másrészt, meg épen «Obda» nevén van vakarás az eredetiben, s az átíratból először kimaradt s csak későbbi kéz írta a sor fölé: Abda.

Kérdés, mi történt Adalberttel, megjött-e, avagy odaveszett és özvegye férhezment vagy fia született? Ha egyáltalában elment, meg is jött, mert a miket az apátságnak hagyott, azok

¹ U. o. I. 14. sz. 602. l.

eredeti nevük szerint nem jutottak birtokába, csak a Jac-ból alakított és az átíratban szereplő: Sac, (Ság) — továbbá 1216 után Leusták és Hilta, — tehát nem Adalbert hagyományából Pririza, meg Abda szigetén predium 10 libertinus házzal, nem pedig 4 halász.¹ «III. Incze 1216-ban már az apátsági falvak közt említi Saagot Semian mellett»,² de a ságiak később megtagadják szolgálataikat, mert «szabad emberek» s perük csak 1237-ben ért véget. Abda az apátság javainak 1216-iki összeírásában nem található, 1221-ikiben pedig csak a 10 libertinus házhely, a négy halász csak 1225-ben³ kezd szerepelni és tart 1244-ig. Itt találkozik össze a két oklevél s a közös érdek megérteti közös szereplésüket, közös vonásaikat.

Az átírat hiányos, és nem egyezik «az eredetivel», tehát nem igaz, hogy az eredetiben sincs egyéb, mint az átíratban.⁴ Az eredetiben Magyarország már Hungaria pedig II. Géza idejében Ungaria a neve. A királyi czimben az országok felsorolása: regis Hungarie, Dalmacie, Crhoacie (így), Rameque... decreto — oly rendet követ, a mely II. Endre kancelláriájában szokásos.⁵ A küszéni alapítólevélben kellett a főapát, tehát itt is fellelhető, még pedig névszerint is. A küszéniben olaszos a parentes használata, itt meg Olaszországban jár Adalbert követségben.

* * *

Az átíró oklevél néhány soros. Éve nincs, kiállító: a vashegyi (pécsváradi, abbas de Ferreo-Monte) az eperjesi apát (abbas de Apries), Ubald szent-tamási prépost és esztergomi örkanonok, meg Pósa ispán. Az átírást ezek alapján 1230 tájára kellett tenni. Csak a különös, hogy a XIII. században a pécsváradi apát már nem nevezi magát vashegyinek, hanem váradinak.⁶ A jogtudós Ubaldussal pedig valami pénzbeli

¹ U. o. I. 218., 222., 239., 651. ll.

² U. o. I. 222. l.

³ U. o. I. 663., 667. ll.

⁴ «et nichil amplius in eo continebatur, quam in transcripto». U. o. I. 109. sz.

⁵ U. o. I. k. 33., 65., 72., 74., 81., 92., 103., 107., 137., 146. sz.

⁶ Abbas Waradiensis, de Warad, de Waradino 1215—1227. U. o. I. 45., 56., 70., 76., 77., 89., 91., 94. sz. — vagy 1224-ben: abbas monasterii de sub radice Montisferrei Waradiensis. Karácsonyi id. m. 92. l.

egyezsége volt a szentmártoni apátnak. Per támadt köztük, de a közreműködő, békéltető pilisi apátnak szereplése gyanús volt a szentmártoniak előtt mivel ennek hasonló pénzbeli ügye volt Ubaldussal. A szentmártoni apát fellebbezett s az ügyet IX. Gergely 1230 márczius 15-ikén Egyed pápai követhoz utasította,¹ a ki 1228 óta hazánkban tartózkodott és a szentmártoniak több vitás egyházi ügyét döntötte el. Minden esetre elfogadhatóbb és szokottabb forum lett volna az átírára, mint az említett négy személy, hisz, úgy is együtt tárgyaltak.

* * *

Azt hiszem, elég súlyosak ezek az okok, a melyek elsősorban a küszéni monostor 1157-iki alapítólevelének, Adalbert 1153(?)-iki «eredeti» végrendeletének és átíratának s a mindkettőt 1230 körül átíró oklevélnek hitelességét erősen megtámadják. Hogy az átíró oklevélen még két pecsét látszik, az csak az oklevélhamisítás technikájának fejlettségét bizonyítja. Nem az egyetlen pecsétellátott hamisítvány ez. A pannonthalmi Sz. Benedek rend tudós történetírója maga figyelmeztet egyre, a melyet Uros apáttal hozott össze a késő utód azzal a célzattal, hogy a Héderváry birtokokból 2400 kis holdat megszerezhessenek.² Nem is titkolja csodálkozását. «Csak azt nehéz megfejtetni, miképen függesztette rá a hamisító a közepes nagyságu (5 cm. átmérőjű) csészés viaszpecsétét», melynek «egész alakja egyezik a győri káptalan pecsétjével». Előfordult biz ez többször is s a történelmi kritika feladata, hogy törölve a hamisakat a valódiak sorából a tényeket a lehetőség szerint megállapítsa.

Az oklevél hamissága azonban nem dönti meg az alapítás tényét, sem a monostor létezését.³ Igenis volt ott monostor, de azt előbb

¹ U. o. I. k. 110. sz.

² U. o. I. k. 195. sz. — «Sokat pereskedtek a Héderváryak a szentmártoni apáturakkal Táplán pusztá miatt. Gencsy Egyed apátur elszántatta a Sasdombtól kezdve. A szentmártoni apáturak erővel Fejéregyháznak akarták nevezni és pedig olyan alapon . . . felére ledülvén az szent egyháza, ezen szentegyházat félegyháznak neveztek mely félegyházból az szentmártoni apáturak Fejéregyházot tenni és nevezni . . . akartak». Urbarium arcis Hédervár. 1706-iki inventarium. Kézirat Hédervárott Nr. 120.

³ Ugyanigy megtörtént Adalbert követségé is, — de nem a végrendelete.

egy templom építése előzte meg. III. Béla felismervén azonban a hely honvédelmi fontosságát, a monostor kegyuri jogát Walfer fiától Aenz-tól elvette és érte a kapornakival kárpótolta,¹ a küszéni monostort pedig várrá alakította, más birtokot igérvén érte a pannonthalmiaknak. Ez a kárpótlás azonban késett. Hiába sürgetik a szentmártoni apátok, s kértükre a pápák legalább a régi monostor visszaadását, ezt nem adta vissza még IV. Béla sem, hanem 1263-ban inkább kárpótolta az apátságot Küszén, Szigliget várakért és Urostól kölcsön kapott 800 márkáért.²

III.

Miért nevezték magukat Volfer és Héder leszármazói csak Héder nemzetségbelieknek, tünődik rajta a genealógia.

Krones úgy magyarázza, hogy Volfernek és Hédernek az atyja Héder lehetett és ez után nevezte volna magát a nemzetség.³ Ez azonban valószínűtlen, mert 1. annak semmi nyoma, 2. akkor még nem is használták a nemzetség nevet, 3. s ha névfelvétele volt szó, megvolt a hasonló esetekre (Hont-Pázmán stb.) a hazai példa, 4. és nem is hihető, hogy a külföldi ősről nevezzék el magukat, a kit hazánkban nem ismertek.

Fel lehetne vetni, hogy a nemzetségnév talán akkor alakult, a mikor Volfer unokái, Aenz fiai, Mihály és Henrik az országtól távol, idegenben nevedtek⁴ s így hazánkban csak Héder ága szerepelhetett. Ez az idő is korai. Kevesen is vannak, szükségtelen az összefoglaló név s még ha így is történt volna, valószínű, hogy a Volfer unokák felserdülések után felvették volna a Volfer nemzetség nevet.

Általános az a nézet, mit Karácsonyi is vall. «Volfer Héder nevű testvére vagy nagyon kiváló férfiú volt vagy szerfelett nagy kort ért el, mert csak így érthető meg, miért nevezték el az egész nemzetséget róla és nem Volferről.»⁵ De melyik Héder lehetett az a kiváló férfiú: az

¹ U. o. I. 335. l.

² U. o. I. k. 75., 77., 95., 102. b., 118., 152., 173. és II. k. 2. és 57. sz.

³ Krones Deutschburtiger Adel 10—12. ll.

⁴ Wenzel: Á. U. O. VI. 353.

⁵ Karácsonyi János: A magyar nemzetségek II. 144. l.

I. vagy a II., mert csak e kettőről lehet szó, mivel a III. idejében már megvolt a nemzetség neve.

II. Héder tekintélyes, tisztelt ember lehetett és valószínűleg szép kort is ért el, mivel főleg az ő tanuskodása döntött 1220-ban a fényi birtokperben,¹ méltóságra nézve azonban csak ispán²

¹ A pannonhalmi Sz. Benedek r.-t. I. 252., 647.

² Győr megyéé 1223-ban Fejér. C. D. III/1. 395. l.

volt, mint a nemzetségnek számos más tagja. Tekintélyesebb férfinak kellett tehát lenni, a ki jobban kitűnt a nemzetség tagjai között, ez pedig nem lehetett más mint az a Héder, a ki a XII. század derekán ispán, királyi udvarbíró, majd nádor volt. Ezért én azt hiszem, hogy a nemzetségnek nemcsak tagja, de névadója is II. Géza 1150—1157-iki udvarbírája, és III. István 1162-iki nádora, I. Héder.

Dr. ZÁVODSZKY LEVENTE.

CSALÁDTÖRTÉNELMI KALÁSZAT.

(Második, befejező közlemény.)

II. Siebenhirter von Sittendorf.

A pozsonyi káptalan tanusítja 1402 nov. 22-én, hogy Széki Miklós fia Mihály és ennek fia Péter Sopronmegyében fekvő Száka, másként Oka nevű birtokukat (ma Okka = Oggan) *nemes Sichisdorfi Schübenhyerter Bolfgongh alio nomine Gangel* és *Wel*-nek örök áron eladták.¹

Alsóausztriában van két *Siebenhirten* nevű helység; az egyik a bádeni, a másik a mistelbacheri kerületi kapitányságban van; az előbbinek Mödling-en van a járásbirósága. Sichisdorf nem más mint *Sittendorf*, mely szintén a bádeni kerületi kapitányságban van és a mödlingi járásbirósághoz tartozik. Bolfgongh nem más, mint a német Wolfgang (a magyar Farkas), melynek dédelgetője a fenti Gangel.²

Windecke Éberhard krónikás elbeszéli, hogy 1403-ban, midőn Zsigmond király a Durazzói László pártján állt Esztergom-ot ostromolta, bi-

¹ Sopronmegyei oklevéltár I. 559., 560.

² Későbbi kutatók figyelmét arra hívom fel, hogy a Gangel-név nem éppen a legritkább, hogy helylyel-közzel Gängel-nek is nevezik és némelykor mint családnév is szerepel. Vas megyében volt 1475-ben egy Gangel Padner (Hédervári-oklevéltár I. 402.) Az esztergommegyei Kőbölkúton egy pár évvel ezelőtt egy Gange] nevű orvos élt. A múlt század második felében elhalt Gangelbauer nevű bécsi érsek családneve is arra vezetendő vissza, hogy egyik jó módú földmives (paraszt = Bauer) őse a Gangel nevet viselte, miből szabatosabb megkülönböztetés végett a «Gangelbauer»-t gyártották.

zonyos (családtörténelmileg még meg nem határozott) Láboson kívül még egy Siebenhüter nevű hadvezér a várost vitézül védte. Hogy ezen «Siebenhüter» alatt egy sittendorfi Siebenhirter értendő, világos; csak azt nem tudjuk, vajjon Wolfgang-e vagy Wel.

Az e családról szóló legközelebbi adat csak 1415 márcz. 14-én található. Nevezett napon tanusítja a pozsonyi káptalan, hogy az alábbiak a Sopronmegyében fekvő Chaka, másként Oka nevű birtokukat egy Pordányban (másként Prodesdorf) lévő telküket és a Sárvice másként Lajta folyón lévő malmukat Kanizsai István és Jánosnak örök áron eladják.¹ Az eladók a következők:

1) *Schichisdorffi Sybenhitter Ulrik*.

2) *Schichisdorffi Sybenhitter Gangel fiai Benedek és Wolphkang «fratres patrueiitei»*; ebből kiviláglik, hogy az 1402. évi Gangel 1415-ben már nem élt és hogy fenti Ulrik minden valószínűség szerint az 1415. évi Wel fia. Nincs is kizárva, hogy az 1392 évi Wolphard nem más, mint Wolfgang.

Ezután sokáig elvész a család nyoma. Csak 1459 szept. 19-én találjuk, hogy Siebenhirter János, Frigyes császár konyhamestere, ura szolgálatában Magyarországon működik; 1464 decz. 9-én pedig császári tanácsos és Fraknó intézője.²

¹ Sopronmegyei oklevéltár II. 20.

² Hazai okmánytár V. 261. 272. (V. ö. Sopronmegyei oklevéltár II. 427.).

1488 febr. 6-án e János a Szentgyörgyrend nagymestere¹ s ez évben visszaadja Mátyás királynak Fraknó várát és Kismarton várost.²

12. S(z)ilstrang.

1405-től 1407-ig bizonyos *Silstrang(h)* Pozsonymegye főispánja. 1407 után csak kétszer akadunk még nyomára. Borbála királyné 1413 okt. 19-én a Pozsony városa s Rauhenwarther Ulrich volt pozsonyi polgármester³ között folyó per ügyében a következőkhez intéz levelet: 1) Szentgyörgyi Péter, 2) Bazini György és Miklós, 3) *Silstrang, Vitán és Gesthey várnagya*, 4) Kapler Péter Pozsonymegye főispánjához, 5) Nagyszombat város birájához és esküdtjeihez.⁴ Zsigmond király pedig 1415 jan. 13-án az erdélyi német kereskedők ügyében a következőkhez ír: 1) Zoelus de Nassis, Fehérmegye főispánjához; 2) *Silstrang, Vytan és Kestes várnagyához*; 3) Wolffhard, Óvár várnagyához.⁵ Vitán(y) fehérmegyei, Gesztes komárommegyei vár volt. Silstrang esetleges utódait és családi hovátartozandóságát mindeddig nem ismertük; az utóbbira nézve a következő adataim vannak:

a) *Silstrank Péter* 1416 nov. 7-én több cseh emberrel együtt Zsigmond királynak egy 3000 forintra rugó adóssága ügyében kezes.

b) 1417 máj. közepén Konsztanczban Zsigmond király «*hern Peter Zilstrang*»-nak 911 forintra adós.

c) 1419-ben megígéri a király *Plotischi Selstrang János lovagnak*, hogy neki 900 vörös magyar forintot fog adni.

d) Az 1420-ban a prágavisehradi csatában elesettek között volt *Selstranck Miklós* is.

¹ 1337 körül találjuk, hogy Ottó ausztriai herceg a bécsi Szent-György-lovagokkal egyetemben az ujonnan épített Ágostoniak templomát a Sz.-Györgyről nevezett kápolnával kibővítette, melyet az uralkodócsalád tagjain kívül számos gróf, báró s nemes alapított. Ezen társaság az egynéhány évvel azelőtt beszüntetett templomosrendiek emlékeztére a «szentgyörgylovagok» vagy «templojer» nevét vette fel.

² Teleki, Hunyadiak kora XII. 395.

³ 1411 nov. 3-án ő még tényleges polgármester (Sopronmegyei oklevéltár I. 645.).

⁴ Pozsony-városi levéltár, Lad. 37. Sect 2. Nr. 21a.

⁵ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen III. 639.

e) 1437 márcz. 13-án Prága. A király megengedi *Selstrang Péternek*, hogy a Spremberg kastélyhoz tartozó és Görlitzi János herceg által horni Gersdorf Miklósnak zálogba adott birtokokat kiváltsa.¹

Spremberg (kastélylyal) a poroszországi frankfurti kormánykerületben fekvő város; Plotisch nevű földrajzi tárgyat nem talállok; egy Plotitz nevű falu van a szászországi Oschatz táján. Így tehát bizonyosan nem mondhatjuk, vajjon a Silstrang-család cseh vagy német eredetű; a fonetika az utóbbi mellett vall. Miután okirataink Silstrang főispán és várnagy keresztnévét nem közlik, azt sem tudjuk határozottan, vajjon a fenti Péter vagy János a magyar tisztviselővel azonosnak veendő-e?

10.

13. Svampek de Lothomberg.

Ország Mihály nádor 1466 jul. 30-án néhai Marczali János leánya, Katalin, férjezett *Lothombergi Svampek Györgyné* kérésére a somogyvári konventnek Győr nb. Szerdahelyi György fizetési kötelezettségére s illetve Zákány város és tartozékaira vonatkozó 1457, és 1458. évi okiratait írja át.² 1469-ben találjuk, hogy a Kani-zsaiak ez évben a Zalamegyében fekvő Bekcsely, Gerécze és Bánkfalva részeit *lotombergi Svampek Györgynek* zálogba adták.³

1474 máj. 7-én panasolja Balog nb. felsőlindvai Szécsi Miklós, hogy *Lothombergi Svampek György salzburgmegyei világi ember* eskü alatt kötelezte magát, hogy neki bizonyos összeg pénz és egyéb dolgokat átadjon; kötelességének azonban nem tett eleget, mire Szécsi Miklós nevezett Svampeket pápai engedéllyel a seckau püspöknél bepanaszolta, ki Sergiust, a győri egyházmegyéhez tartozó parnói monostor apátját bizta meg az ítélkezéssel. Alperes névtelenül felebbezett a pápához, minek következtében Szécsi Miklóst a bécsi prépost és Dénes tolnai főesperes elé idéztette; Szécsi a nagy távolság miatt meg nem jelent, miért őt «in contumaciam» elítélték. Erre azt kérte a pápától, hogy mentse őt fel az esetleges egyházi büntetéstől és semmisítse meg az ellene hozott ítéletet,

¹ Altmann, 1989., 3175., 3702., 11710. sz.

² Zichy-oklevéltár X. 390.

³ Csánki III. 157.

mit a pápa meg is tett és az ügy vizsgálatával két más egyházi embert megbizott.¹

1474 és 1476-ban *Swampek György* a zalamegyeyi Szentgyörgyvára ura s nevezi ki ide vár-nagyait.

1475-ben a stájer Rann melletri Utythalnál vívott csatában, mely Schenk György karantén kapitány és Achmed bey között folyt, török fogságba került.²

1476-ban a Kanizsaiak ugyan reá panasz-kodnak, hogy Básfalva, Szedege s Kislak (zalamegyeyi) helységekbeli birtokukat elfoglalta; ugyanazon évben kiváltották tőle Bekcsehely, Gerécze, Bánkfalva, Csornota, Bikalja, Czinegéd-földe, Bánócz és Perenye helységeket. 1479-ben lotombergi Swampek György Frigyes császárhoz szegődött, minek következtében a király Szentgyörgy nevű zalamegyeyi várát a Bátoriaknak adományozta.³ E férfiú további magyar vonatkozásait nem ismerem; hogy őt jelen értekezésbe felvettem, annak az az oka, hogy családi hovátartozandóságára nézve magyar kutfőkben felvilágosítást nem találtam. Vannak azonban másutt.

A stájerországi Radkersburg (Regede) táján van *Luttenberg* nevű helység, melytől a *Schweinbeck(en)* nevű, Stájerországban törzsökös volt nemesi család előnevét vette. E család czimere a következő volt: Fehér alapon fekete vadkan arany hátsértével; koronás sisak; a vadkan növekvő; sisaktakarók: feketék és fehérek.⁴ Miután Zalamegye Stájerországgal határos, könnyen megkapjuk annak magyarázatát, hogy miképpen juthatott *Schweinbeck* (György a *Marczali*-családból származó nejéhez.

Előéletéből ismeretes, hogy Frigyes osztrák herceg Jörg *Schweinpechet* 1431-ben azért idézi maga elé, mert a regedei intézőt a *luttenbergi* bányászati adóbehajtásban megakadályozta.⁵

14. Vesachi Perotto.

Mátyás király 1485 jan. 22-én házitisztjének (aulæ nostræ familiaris), az *egregius Visath*

¹ Monum. Rom. episc. Vesprim. III. 224.

² Muchar, Geschichte der Steiermark.

³ Csánki III. 16., 157.

⁴ Vierteljahrschrift des «Herold» 1888. évf. 148.

⁵ Chmel, Materialien stb. I. 17.

Perotto kérésére felhívja a székesfehérvári káptalant, hogy a marczelházi Posár nevű család tagjait a komárommegyei Marczelháza, Madar, Páth és Gyármát nevű helységekbe iktassa be.¹

Hogy ki volt e királyi házitiszt, azt a következőkből tudjuk.

Herkulesz ferrárai herceg 1486 márcz. 25 én levelet intéz *Vesachi Perottus*-hoz, melyben fiának, Hippolitnek az esztergomi érsekségre kineveztetése ügyében tanusított működéséért köszönetet mond és őt további közreműködésre kéri. Ugyanazon évi márcz. 26-án pedig Herkulesz neje, Eleonora, Vesach-i Perottusnak a magyar udvarnál a Hippolit érseki kineveztetése ügyében követendő eljárásra utasításokat ad.²

Vesach-i Perotto, ki az eddigiek szerint olasz ember, még Mátyás király halála után is Magyarországon tartózkodott, hol magasrangú állást is kapott. Beatrix királyné 1493 január 1-én értesíti t. i. Zólyom város előljáróságát, hogy *Perotthus de Vesak*, Zólyom-vár kapitánya, az ország és a királyné érdekében kifejtendő teendőik miatt távol van és e miatt a királyi adót személyesen be nem hajthatja.³

15. Vetovia.

Stibornak utódja a pozsonyi főispánságban bizonyos *Smil(o)*, kinek családi nevét hazai okirataink Wethau (1405 jun. 28-án), Wethaw, a legtöbb esetben azonban *Vethovia* alakban írják, a mi nem más, mint a morvaországi znaimi kerületi kapitányságban még most is létező *Völlau* (morvaul: a *Vitor*). Külföldi forrásokban: Bitov, Wo:obia, Wettaw. 1405-ben már Szilstrang az utódja s további nyomára csak egyetlenegyszer akadtam. Zsigmond király, t. i. 1412 szept. 3-án nobilem *Smylonem Weconczky* nevű hivat Sopronba küldi az ottani zsidó ügyek rendezése végett, miről Sopront értesíti s meghagyja a város birójának és tanácsának, hogy *Smilo* intézkedéseit mindenben hajtsák végre.⁴ Hogy «Weconczky» nem más, mint a Vetovia ferditése, bizonyosnak veszem.

Ugyanezen család egy másik tagja szintén

¹ Teleki, Hunyadiak kora XII. 277.

² Mátyáskori diplom. emlékek III. 73., 74.

³ Brüsszeli oklevéltár I. 15.

⁴ Magyar-zsidó oklevéltár I. 139.

magyar országnagy. Bizonyos *Lichtenburgi vagy Veloviai György* 1443 és 1447 között Sopronmegye főispánja¹ és — a mint alább látjuk — még 1457-ben is szerepelt.

Miután tudjuk, hogy Smilo, a volt pozsony-megyei főispán 1412-ben Sopronmegyében működött, György pedig később Sopronmegye főispánja, nagyon valószínű, hogy e György Smilonak a fia volt.

A Cseh- és Morvaországban törzsökös és a legelőkelőbbekhez tartozó *Lichtenburgi*-család egyik tagjának: I. Smil prágai várnagy († 1269) egyik leánya 1270-ben a Csehországba átpártolt Güsszingi Henrikhez ment férjhez. Smil fia Rajmond megkapta 1307 aug. 20-án a Morvaországban fekvő *Byetow* (= *Bitov*) nevű várt és ez ennek a magyarázata, hogy a család egynéhány későbbi tagja német okirataikban a *Vetaw* nevet használták, a mint ezt pl. 1356 jun. 16-án találjuk («Ich Hainrich von Vetaw und ich Hans von Vetaw und ich Jorig von Vetaw ... unserm vater hern czimeln [Smil] von Vetaw).

1395 ápr. 21-én Bécsben Albert osztrák herceg és Leuchtenbergi *Smilo*, Albert, Hinko, Leutold és János, Vettau urai között fogott bírák közbenjárására ítélet jön létre.² Alig csalódunk, ha ezen Smiloban a későbbi főispánra ráismerünk; 1440-ben szerepel Leuchtenburgi s Czarnsteini János.

Smilo főispán szűkebb családi viszonyait nem ismerem, de Györgyre nézve a következő adatokat találtam: a) Jodok morvaországi örgróf Brünnben 1401 nov. 5-én megengedi hívének *Georgio de Lichtenburg alias de Vethovia*, hogy nejeinek, Erzsébetnek hitbéri s hozományi követeléseinek kielégítéseül a Zelataw (talán a Prerau vidékén lévő Zelatowitz) nevű birtokot 1600 cseh garas erejéig biztosítsa; b) ugyanazon évi nov. 6-án pedig elismeri, hogy Zeletawa várt és várost Lichtenburgi, másként Vethoviai Györgynek 1600 prágai garasért mindaddig átutódai ki nem váltják.³

1379 jan. 28-án Hensel von Leuchtenburk *von Fetow genant* a morva örgrófnak glatzi és frankensteini kapitánya.⁴

¹ Csánki III. 667.

² Lichnowsky, IV. Regest. 2478. sz.

³ Jahrbuch des «Adler» 1886. évf. 104. skk.

⁴ Cod. dipl. Siles. X. 223.

1481 jan. 6-án pedig Heinrich zlichtenburga az Bitowa a morva főrendek sorában szerepel.¹

16. Von der Weiden.

Dr. Thallóczy Lajos ur a Turul 1908. évf. 102—110. lapjain «Magyar vonatkozású czimerek Reichenthal Ulrik és Grünenberg Konrád czimeres gyűjteményében» című felette érdemdús dolgozatában egy sasos czimert is közöl, melynek tulajdonosa Reichenthalnál: Herzog Peter von Lindwach von Ungern, Grünenbergnél: der Herczog von Limppeich in Ungarn. Grünenberg ezenfelül még egy sasos czimert közöl, melynek tulajdonosa: «Herczog Eberhart von der Weiden in Ungarn». Thallóczy ur ehhez a következő megjegyzéseket fűzi: Ismeretlen *hercegekről* itt nem lehet szó; vagy Lindvai, illetőleg szekcsői Herczeg Péterről és Eberhardról van szó, vagy tán a Lindvai Bánffyokról. A czimer, mondanunk sem kell, teljesen elüt a Héder-nembeli Herczegekétől és így ez a szincserelő sasos czimer nyílt kérdésnek marad.»

Nem egészen!

A sasos czimert használó Herzog Pétert háttározottan ismerhetjük fel. Hogy Lindwach és Limppeich nem más, mint a német *Lindenbach* (= Hársfapatak) ferdítése s hogy ebből az idő folyamán a magyaros Lindva, ebből pedig helylyel-közzel Lendva alakult, teljesen helyes; igaz az is, hogy jelen esetben ismeretlen, de valódi hercegekről szó sem lehet; de nem áll, hogy a Héder nb. szekcsői Herczegekről van szó. A tényállás a következő: A Balog nb. felsőlindvai (Rima-) Szécsi Miklós nádornak (ki 1342-től 1387-ig ismeretes) többi között egy Péter nevű fia is volt, ki a «Herczeg» nevet viselte s az ország történetében, nevezetesen a Nápolyi László trónkövetelő által létrejött zavarok alkalmával szerepelt. Ismerjük őt 1385-től 1428-ig; 1432 decz. 2-án róla már mint néhairól szólnak. Leánya Anna kétszer ment férjhez; első férje: Katyisz nb. Szécsényi László, másodika: Perényi Péter országbíró († 1423 nyarán.) Hogy a kétfejű sas a Balog nb. felsőlindvai Szécsiek czimere, oly ismeretes dolog, hogy közelebb bebizonyítása felesleges.

¹ Teleki, Hunyadiak kora XII. 152.

Eberhard von der Weiden-re nézve nincsenek oly határozott bizonyítékaink, mint Balog nb. Péterre; mindamellett mégis kockáztatom a következőket. Hogy a von der Weiden alatt nem a magyar vajdát kell értenünk, a mint ezt a német czimereskönyv, pl. Stibornál veszi. («Stiebor graf zu Stieborn von Plontag [= Bolondócz] und *Wayden* in sybenbürgen»), világos; a német nyelv szelleme szerint a von der Weiden lehet esetleg Eberhardnak a származási, illetve lakóhelye, de kétségtelen az is, hogy itt családi nevével van dolgunk, melyet valamely magyarországi helységtől le nem vezethetünk és melyet tehát másutt keresünk; azt is kell fontolóra venni, hogy az akkori (1417 kör.) magyar főurak sorából egyetlenegy Eberhard ismeretes, de ez a Hontpázmán nb. Szentgyörgyi és Bazini Gróf-család sarja, kinek czimerképe a csillag.

Zsigmond király Budán, 1412 jan. 30-án összes birodalmi alattvalóinak tudtára adja, hogy az Isztria és Friaul vidékén lakó népei a velenceiek részéről annyi üldözésnek ki vannak téve, hogy ezt megtorlás nélkül nem nézheti... de nem csak a velenceiek ellenségeskednek vele szemben, hanem a «*Zu der Weyden*» nevű város is. Ennek következtében — így folytatja — Blagaji Lászlót küldte Ortenburgi Frigyes segítségére, hogy a «*von der Weyden*»-családbelieket, kik Friaulban a leghatalmasabbak, kellőleg megbüntessék.¹

A «*zu der Weyden*» nevű város nem más, mint *Udine* — Friaul fővárosa s az aquilejai patriarka székhelye — *német neve*, a mit többi között maga Zsigmondnak okiratai is bizonyítanak; így pl. 1413 áprilisa és májusában az Udinén kiállított kiadványaiban sokszor a Widen és Wyden alakot használja Udine helyett. Windecke Eberhard, a király életirója pedig azt mondja, hogy Ozorai Pipó több egyéb váron és városon kívül «*die eptigen Wide*»-t is elfoglalta, a honnan a patriarka megszökött, mire Pipó a birodalom zászlaját «*uf daz velt zü der Widen*» kibontotta; «*eptige Wide*» annyi mint *die Abtei* (apátság = *abbazia*) Weiden vagyis Udine; a *velt zü der Widen* pedig a Wideni = Ulinei mező. Németországban 1417 körül nem igen kutattak valamely földrajzi tárgy helyes

meghatározása dolgában; minden nagy pompával és kísérettel bevonuló külföldi úrban teke-tória nélkül «*herczog*»-ot láttak; egy Udinei Eberhard átléphetett Zsigmond udvarába s szolgálatába, elkísérhette őt Konsztanzba s miután a németek nem azt vették figyelembe, hogy Istria és Friaul a *német* király fennhatósága alatt álltak, hanem csak azt, hogy von der Weyden Eberhard a királynak magyar kísérői sorában foglalt helyet, könnyen érthető, hogy az akkori tudósítók ezen Éberhardot magyarországi embernek vették.

Ismétlem, hogy ez csak valószínűségi számításom.

17. Wolffurt.

Már a Turul 1897. évf. 135. old. kimutattam, hogy a vöröskői s óvári Wolffurt-család valamikor Vorarlbergben, az Ach-völgy torkolatán, Bregentzól egy órányi távolságban lakó lovagi nemzetség sarja volt. A nemzedékrendi tábla, melyet a Turul 1892. évf. 69—72. old. közzé-tettem, nem meríti ki az azóta talált újabb adatokat¹ és így, azt hiszem, nem haszontalan dolgot végzek, ha az ott mondottakat a következőkkel pótlom.

Már fentebb láttuk, hogy II. Ulrik 1413 jan. 13-án a mosonyi Óvár várnagya. Ujabban azt is tudjuk, hogy Zsigmond királyt gyakori pénz-zavaraiban kíségette.

1415 máj. 31-én tanusítja a győri káptalan, hogy vöröskői Wolfard Ulrik lovag előtte személyesen megjelenvén, tekintettel az előrehaladt korával járó gyengeségére, következőleg vég-rendelkezett:

A Zsigmond király által bizonyos pénzösszegért neki zálogba adott Magyar-Óvár nevű várt fainak, Imrének és Pálnak hagyja; a meny nyiben ezek futódok hátrahagyása nélkül talál-nak meghalni, Óvár a (meg nem nevezett) le-világlík, hogy Hédervári Katalin 1415-ben még

¹ A család birtokviszonyaira vonatkozólag 1412-ben találjuk (Fejér X. 5., 353.), hogy Vöröskői Wolfard a Cathafalván eddig szedett vámot Keresztúr nevű birtokára helyezte át. Mindkét helység tartozott a vöröskői várhoz stb. Erre megjegyzendő, hogy Cathafalva helységet Pozsonymegyében nem ismerünk és hogy ez való-szerűleg a vöröskői várhoz már 1296 óta tartozott Latk-falva (Latindorf = Lottondorf = Lichtendorf?) ferditése.

¹ Fejér X. 5., 236—239.

ányaira száll át. A vöröskői várban lévő ugynevezett felső házat vagy kastélyt, melyben rendszeren a család nőtagjai laknak, hol Szent-Katalin tiszteletére felállított kápolna és ásott kut van, jelenlegi feleségének, Hédervári Miklós fia néhai Miklós leányának Katalinnak akképpen hagyja, hogy élete végéig ott lakjon, köteles azonban arra, hogy ezen lakóház mellett lévő nagyobb tornyot fiai Imre s Pál javára jó karban tartsa. A két fiu adjon az özvegynek minden néven nevezendő öröklött birtok javadalmából évi 200 arany forintnyi járadékot; ha ezt még nem teszik, akkor jogositva van az özvegy arra, hogy a némeül Ottental (= Ompital, ma Ottó-völgy), Nostorff (= Nussdorf = Diós), Lengenteif (= Langendorf = Dlha = Hosszúfalva) és Düerenpach (= Dürrnbach = Szucha = Szárazpatak) nevezett birtokokból eredő jövedelmekből a 200 forintnyi évi járadékát maga számára igénybe veheti stb.¹

Miután Ulrik ezen végrendelezést Győrött személyesen elintézte, nem szabad bizonyosnak vennünk, hogy még 1415-ben meghalt; a fenti 1417. évi okirati adat alapján, mely szerint Hédervári Lőrincz nővére, vagyis Wolffurt Ulrik özvegye számára ama bizonyos pénzösszeget Schaffhausen városától felvette, nagyon valószínűvé teszi, hogy Ulrik halála 1417-ben bekövetkezett.

A végrendeletből — mert Ulrik abban többször a még *születendő* gyermekeiről szól — ki fiatal asszony volt, a miből — egybevetve az 1417. évi adattal — majdnem bizonyosan kiviláglik, hogy ő Ulriknak a második neje. Nyomait csak 1421-ig tudjuk kimutatni.

Imre, kit a végrendelet említ, eddig ismeretlen volt. Miután 1425-ben, egyik nővére férjhezmenetele alkalmából csak Pál képviseli a családot, több mint valószínű, hogy 1425 előtt fiatalon és fiutód hátrahagyása nélkül meghalt.

Leányait Ulrik végrendelete névszerint nem sorolja fel. Egyiküket már ismertük: Zsuzsannát, ki 1425-ben monyorókeréki Ellerbach Burkárdhoz ment nőül.² Az 1417-ben említett Anna eddig ismeretlen volt.

Ezen Anna — mert 1417-ben már férjnél

van — valószínűleg Ulriknak öregebb leánya. Az osztrák kutfők egyszer Wolfurtri Ulrik, máskor Wolfurtri János leányának tartják; a kérdés fenti okirati adattal véglegesen tisztázva van.

Férje az ismert Puchheim nevű osztrák főúri család horni-göllersdorfi ágából való Pilgrim, ki 1427-ben meghalt. Hogy mikor keltek egybe, nem tudni. Az osztrák kutfők csak 1420 márcz. 26-án ismerik Wolfurtri Annát mint férjes nőt; e napon olvassuk t. i. hogy férje neki a pergauis obermallebarni bor- és gabonaadó felét adományozta. 1427-ben végrendelezvén, Annának a Krumaui uradalomra bekebelezett 1000 font bécsi dénárt hagyományozott. Anna meghalt 1430 márcz. 3-án; eltemették Bécsben a Dorottya-templomban. Pilgrim nevű fián kívül négy leánya is volt: Dorottya (Thürsteini Rudolfné), Borbála (muraui Liechtensteini Ulrikné), Amália (nikolsburgi Liechtensteini Kristófné) és Krisztina (Starhembergi Rüdigerne).¹

18. A Zákányi-család ismeretéhez.

A még most is Somogy megyében létező Zákány helység legrégebb világi birtokosai három különböző családcsoporthoz képeztek, melynek elsejére 1246-ban akadunk.

I. Nevezett évben (= 1246) tanúsítja a bácsi káptalan, hogy *Rüdiger fia Ampod* (az okiratban: Ledeger) rokonával: *Lothárd fia Miksával* csere-szerződést köt. Ampod odaadja Miksának a somogy megyei *Zákány*- és Nyulasban lévő rész-birtokait és megkapja Miksától a szintén somogy megyei két Komár-ban fekvő részeket, melyeket Miksa bizonyos Kökény után kapott. 1295-ben a cserélő felek utódaira akadunk, a mennyiben fenti *Ampod fia János* a szentirénei káptalan előtt kijelenti, hogy összes birtokai harmadát, nevezetesen a Valkó megyében, a Boszut folyó tulsó partján lévő Csütörtökhely, Purbysfalva s Hurczynafalvát nővéreinek, a bodrog megyei Lekcsei Iván fia Miklós nejének átengedi.²

Az 1246-ban szerepelt Miksáról csak azt tudjuk, hogy *András* és *Apor* nevű fiukat hagyott maga után. *András*ról, ki már a Zákányi vezetéknevet viselte, IV. László király 1276 jan.

¹ Hédervári-oklevéltár I. 148., 149.

² OL. DL. 11665.

¹ Jahrbuch des «Adler» 1890. évf. 155.

² Anjoukori okmánytár IV. 537., 538.

20-án azt mondja, hogy Gutkeled nb. Joákim zászlaja alatt a királyiak ellen harczolt.¹ Többet nem tudunk róla s miután 1303-ban már csak fiáról van szó, feltételezhető, hogy András akkor már nem élt. 1303-ban tanusítja t. i. a kevei káptalan, hogy *Miksa fia Apor* és (fivérének) *András fia István* rokonuknak, Ampod fia Jánosnak 1295-ben tett adományozásába beleegyeznek,² a miből világosan kitűnik, hogy egy és ugyanazon nemzetségből származtak. Ezen évben «*Valkói*» a vezetéknevük, miből megint az következtethető, hogy úgy mint Ampod fia János, ők is Valkómegyében birtokoltak.

1338-ig a család további sorsáról mitsem hallunk, de nevezett évben nagy birtokpör veszi kezdetét, melyben Miksa fiutódai a felperesek, Ampod leányának fia pedig az alperes. A kevei káptalan (1338 nov. 18-án) és Miklós macsói bán (1338 nov. 22-én kelt) okirataiból tudjuk, hogy Ampod fia János akkor már nem élt, hogy fiutódja nem volt és hogy Lecskei Miklósné fia András az 1295-ben említett birtokok ura s anyjának jogutódja. *Apor fia Gergely és Jakab*, valamint *István fia Bertalan* most azzal léptek fel, hogy Ampod fia János birtokai nem Lecskei Andrást, hanem őket illetik, a mi kétségtelenül újabb bizonyítéka annak, hogy János halála után Miksa utódai nemzetségbeli rokonság címén öröklési igényekkel felléptek; a pörnek azonban az lett a vége, hogy a bíróság a vitás birtokokat Lecskei Andrásnak ítélte.³ A bíróság tagjai Osl nb. Miklós macsói bánon kívül a következők voltak: 1) Gutkeled nb. Endre bán fia Marton, 2) Csák nb. Ugron fia Miklós, 3) Pozsegai Gergely fia Miklós, 4) Mórincz fia Gnojniczai Balázs,⁴ 5) Márton fia Valkói Tamás, 6) Matucsinaí Bakó Miklós fia János, 7) Bár nb. Szentszalvatori János fia István, 8) Pozsegai Gál fia Miklós, 9) Csák nb. Czimba István fia Domonkos, 10) Dorozsma nb. Garai Botos János, 11) (Valkói) Sándor fia István, 12) Polgári Imre fia Pál fia János, 13) Rűcsi András fia Mihály és Tamás, 14) Bár fia János, 15) Demeter bán fia László, 16) Miklós fia Domonkos stb. 1345

¹ Wenzel XII. 700.

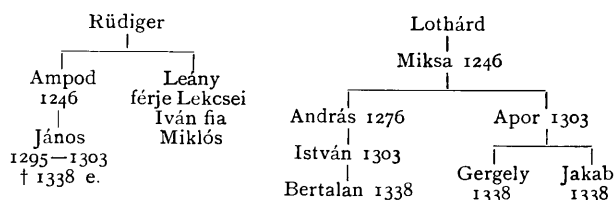
² Anjoukori okmánytár IV. 538.

³ Anjoukori okmánytár IV. 539.

⁴ V. ö. Anjoukori okmánytár V. 616. Fejér VIII. 2., 365. Knauz II. 729.

okt. 5-én Lecskei András a macsói várnagy és akkor átiratja Lajos királylyal I. Károlynak 1340. évi okiratát. Ampod fia Jánosról még 1347 aug. 14-én mint néhairól van említés téve, a mikor azt olvassuk róla, hogy a Valkómegyében feküdt Magyarmező s Koniszka nevű birtokai bizonyos vétsége miatt a Gutkeled nb. Maróti Istvánra szálltak.¹ Miksa utódairól pedig 1338 után mit sem hallunk.

Az eddigiek alapján megkapjuk tehát a következő nemzedékrendi töredéket:

II. 1309-ben Zákányban az előbbtől megkülönböztetendő birtokos-családdal találkozunk. Nevezett napon arról értesülünk, hogy Buzád-Hahót nb. Panyit fia Jakab özvegye Anna a somogy megyei Szenttrinitás és Kákonya, valamint a Dráva s Mura közti birtokát Erzsébet nevű leánya férjének: *Márton fia Pál fia Zákányi György*nek átengedi.² Ezen György és családjának korábbi viszonyait egyelőre nem ismerjük. Miután fentiekből tudjuk, hogy 1309-ben Zákányi (Miksa fia) András fiutódai még éltek, feltehető, hogy Zákányban mellettük még más birtokosok is léteztek, vagy hogy zákányi részeit másoknak eladván, valkómegyei jószágokra visszavonultak. 1349 márcz. 14-én Pál fia Zákányi György és neje Erzsébet kijelentik a somogyvári konvent előtt, hogy leányuknak, Erzsébetnek és ennek férjének, Lőrincz fia: Somogyvári Bereczk deáknak egyebek között Kákonya s Szenttrinitás nevű birtokaik felét átengedik; ugyanazon évi jul. 3-án pedig olvassuk, hogy Zákányi Pál fia Györgynek fiai s leányai vannak.³ Kákonyai Bereczk deák neje 1372-ben még él,⁴ fiait és más leányait azonban nem ismerjük.

III. 1379 jul. 5-én kijelenti Lajos király,

¹ Anjoukori okmánytár V. 116.

² Anjoukori okmánytár I. 171. — Zalamegyei oklevéltár I. 96.

³ Anjoukori okmánytár V. 262, 292.

⁴ Hazai okmánytár VII. 247.

hogy *Curiacus fia néhai Gergely comes fia Korbáviai Bodiszló* comessel csereviszonyba lépett. Megadja Bodiszlónak a Somogy megyében fekvő felső és alsó Zákányt a hozzátartozó Gyékényes, Inthe, Tótfalu, két Máli és Földvár nevű helységekkel és kapja értük a Szlavóniában, a boszniai határon fekvő Gereben és Zaraklyn (= Szraklin = Szuraklin) nevű várt. 1380 jan. 23-án már Bodiszló özvegye s fia Miklós iratják át ezen cserelevelet,¹ a miből következtethető, hogy Bodiszló 1379 végén vagy 1380 első napjaiban meghalt. Ezen utóbbi adat arra szolgál, hogy egy eddig fel nem ismert családtörténelmi állítást megcáfolja. Fejér IX. 5., 563. mondja t. i. hogy Gutkeled nb. (somlói) Bátori Lászlónak egyik meg nem nevezett leánya 1378-ban *Groadichi Bodiszló fia Miklós*nak a neje. Jelentsük ki mindjárt, hogy Groadich nem más, mint a ferdített Croatia s hogy itt Krbavai (= Korbáviai) Bodiszló fia Miklósról van szó. Fenti okiratunk azt mondja, hogy Bodiszló özvegye Erzsébet és fia Miklós 1380 jan. 23-án már szerepel; miután Bátori Lászlónak leánya Erzsébet Debreczeni Gergelynek a neje (él még 1415-ben), alig hihető, hogy Bodiszló özvegyével azonos és így, ha Fejér adatát valódinak vesszük, tényleg el kell fogadnunk, hogy a névtelen Bátorileány nem Bodiszlónak, hanem fiának, Miklósnak a neje.

Miklósról tudjuk, hogy 1399, 1408 és 1411-ben mint *Nicolaus filius Bodyzlo de Zakan* szerepel,² a miből kiviláglik, hogy a «Korbáviai» vezetéknevet teljesen feladta.

Két gyermekét ismerjük: Lászlót és *Katalint*, mely utóbbi Győr nb. Szerdahelyi János fia Imrének a neje. 1433-ban találjuk, hogy ezen Imre neje Erzsébet;³ de miután Imre 1412-től 1434-ig ismeretes, a nagyobb valószínűség arra vall, hogy Zákányi Katalin az első neje. Az e házasságból származó Szerdahelyi György és Anna (Zichi Benedekné) a zalamegyei Kákonya tulajdonosai, a mi kétségkívül arra vezetendő vissza, hogy anyjuk, Katalin ezt vagy mint Kákonyai Bereczk leánya, anyja Zákányi Erzsébet, vagy mint a Zákányi-család valamelyik tagja után örökölte.⁴

¹ Vjesnik Zem. Arkiv. 1911. évf. 224—225.

² Csánki II. 584. — Zalamegyei oklevéltár II. 338.

³ Turul 1893. évf. 5.

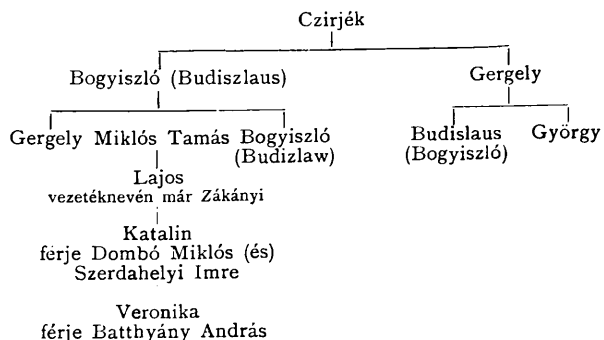
⁴ Zichy-oklevéltár X. 260.

László, ki 1431-ben felmerül, némelykor a «Zákányi Bodiszló» vezetéknevet is viseli.¹ 1444 jun. 10-én még él; 1446 nov. 25-én azonban már olvassuk, hogy (meg nem nevezett) özvegye és leányai: *Neste (= Anastasia), Orsolya s Ilona* a Pécz nb. Marczaliakkal Zákány kastélyt és tartozékait maguk között felosztották.² Orsolya 1450-ben a somogy megyei Dombai Miklós neje.³ 1453 szept. 29-én megparancsolja Pálóczi László országbíró a somogyi konventnek, hogy a Marczaliak és Zákányi László hátrahagyottai között Zákány miatt fennálló viszályokat megvizsgálja. A «avarosan irt vagy közlött okirat szerint az özvegy, ki akkor már Paksi Imre neje volt és leányainak egyike már nem élt volna, míg a második leány Dombai Miklósnak, a harmadik kisasszonyfalvi István fia Jánosnak a neje. A somogyi konvent az 1453 okt. 21-én kelt válaszában pedig világosan jelenti, hogy 1453 okt. 6-án Zákányi László özvegye és három leánya Zákányban tartózkodtak.⁴ Paksi Imre, a Ratold nemzetség sarja 1419-től 1455-ig ismeretes; Dombai (Péter fia György fia) Miklós neje Orsolya még 1467 máj. 1-én él.⁵

Mielőtt már most a horvátországi Korbáviaiaktól származó Zákányiak nemzedékrendi tábláját rajzolnók, a következőt ki kell emelnünk.

Dr. Thallóczy Lajos ur, «Tanulmányok a bosnyák bánság kezdetéről» című kitűnő dolgozatának 67-ik oldalán a következőt találjuk:

A Czirjék fainak nemzedékrendje a következőleg alakult:

¹ Csánki II. 584.

² Zichy-oklevéltár IX. 150.

³ Csánki II. 584.

⁴ Zichy-oklevéltár IX. 377., 378.

⁵ Ugyanott 428.

Ezen táblázat állításai pedig a fenti s egyéb okirati adatokkal homlokegyenes ellentétben állanak.

1. A horvátországi Korbáviaiak őseinek, Kurják-nak (= Cyriacus = Czírjék) volt három fia: Bodiszló, Pál és Gergely, kiket 1326-ban említenek¹ és kik közül tárgyunkra nézve csak Bodiszló s Gergely jönnek figyelembe. Fenti táblázat szerint már most azon Bodiszló, ki a somogy megyei Zákányiak őse, Czírjék fia Bodiszlóval volna azonos; ennek fia Miklós, Miklós fia Lajos stb. Az 1379 jul. 5-én kelt királyi okirat, melyre fentebb hivatkoztunk, világosan mondja, hogy azon Bodiszló, ki Zákányt és tartozékait kapja, Curiacus fia † *Gergely comesnek a fia*; megerősíti ezt Lajos király 1374 nov. 22-én, midőn Curyacus fia † Gergely comes fiainak, Bodiszlónak és Györgynek a boszniai határon fekvő Gereben és Szraklin nevű várt adja s ugyanezen okiratban Curyacus fia Bodiszló fiait: Gergelyt, Miklóst, Tamást és Bodiszlót említi.²

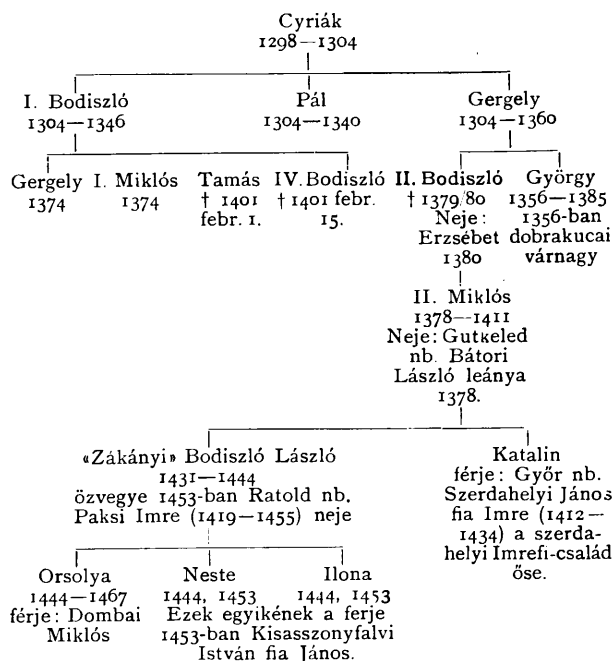
2. Hogy (Zákányi) Miklósnak egy Lajos nevű fia lett volna, arról az okirati adatok mitsem tudnak; «Lajos» kétségkívül írási vagy szedési hiba, mert itt *László a helyes*, a mint ezt fent találjuk.

3. Nem áll, hogy ezen Lászlónak egy Katalin nevű leánya lett volna. Leányai: Neste, Orsolya s Ilona; *Katalin pedig Lászlónak a nővére*.

4. Nem áll, hogy ezen Katalin első férje »Dombó» Miklós lett volna, mert a fenti okirati adatok bizonyítják, hogy Dombai Miklós Zákányi Lászlónak Orsolya nevű leányát feleségül vette. Katalinnak tudtommal csak Győr nb. Szerdahelyi Imre volt a férje s e házasságból csak egy Anna nevű leány származott (1457—1476), ki Zicsi Benedekhez ment férjhez. Dombai Miklósnak (Zákányi Orsolyával kötött házasságából pedig mindeddig csak fiait: Ferenczet és Dávidot ismerjük. Batthyáni Albert fia András, ki Gáspár és Boldizsár nevű fiaival 1452-ben fellép,³ 1458 jul. 7-én már »néhai»; akkor olvassuk, hogy Szerdahelyi Imre leánya, Anna (Zicsi Benedekné) saját valamint néhai Bathyáni András gyermekei,

Boldizsár, Gáspár, Krisztina s Ilona nevében Dombai Miklóst és Szerdahely Györgyöt Zákányi birtok ügyében tilalmazza.¹ Ebből a legnagyobb valószínűséggel kiviláglik, hogy Bathyáni András neje Szerdahelyi Anna nővére, illetve Zákányi Bodiszló fia Miklós leánya, Katalinnak pedig nővére volt.

Mindezek alapján megkapjuk a következő helyes nemzedékrendi töredéket:

E táblára megjegyzendő, hogy úgy Pál, mint I. Bodiszló fiai a családot folytatták és hogy utódaik közül számosan a magyar országnagyok sorában szerepeltek.

19. Az 1430 jan. 6-án kiállított kir. oklevél tanui.

Zsigmond király 1430 jan. 6-án Pozsonyban tanusítja, hogy a mazóvai hercegek (V. Ziemovit, Kázmér és Ulászló) és Garai Miklós nádor öt arra kérték, hogy néhai Garai Jánosnak Nándorfehérváron 1427 ben kiállított oklevelét írja át; ezen oklevelen öt pecsét függött; az egyiknek a tulajdonosa volt maga Garai János; a másodiké néhai János veszprémi püspök; a harmadiké Berzeviczi Péter tárnokmester; a negyediké *Zawysius niger de Gorbo*, az ötödiké *Johannes de Melstyen*, mely két utóbbit «lovag»-

¹ Anjoukori okmánytár II. 255.

² Thallóczy, a bosnyák bánság kezdetéről 66—67.

³ Hazai okmánytár V. 251.

¹ Zichy-oklevéltár X. 17.

nak (miles) nevez; vannak tehát itt magyar és külföldi tanuk. Az utóbbiak lengyelek.

Egyikök azon *Grabow'i Fekete* (= *Cserni*) *Zavis*, ki Zsigmond szolgálatában 1428 nyarán Galambócznál a törökök ellen elesett; a másik az ismert *Melsztin Spitko* krakói várnagy († 1399) fia. — A király teljesíti fentiek kérését és az átirat tanui a következők: 1) János biboros, az olmützi érsekség kormányzója; 2) Kenthener Konrád herczeg; 3) Fridricus de Ruscia herczeg; 4) Johannes de Mihalspergh; 5) Vilhelmus Zayech; 6) Johannes de Snijho; 7) Albertus de Kaldijch; 8) Herbordus de Fylsten.¹ Miután itt magyar királytól magyar főuri család érdekében kiállított oklevélről van szó, nem éppen érdektelen dolog, ha ezen részint ismeretlen, részint ferdített tanuneveket közelebbről és eredeti sorrendjükben meghatározzuk.

János biboros azon *Bucka János*, ki 1416-tól 1430-ig (mint XIII. János) Olmütz érseke és 1426 óta szent Ciriákról címzett biboros.

Kenthner Konrád Oelsi III. Konrád herczegnek a fia, ki Oels-en kívül a sziléziai Kanthura is volt és e miatt a *Kanthner*-nevet is viselte; † 1439.

Fridricus de Ruscia ismeretlen személy. Ruscia alatt Oroszország értendő; a lengyel királyok rusciai örökösöknek nevezték magukat. Az orosz fejedelmek között hiába keressük. 1426-ban Lundenburg (Morvaországban) előtt Zsigmond király és Albert osztrák herczeg ellen harczolt; IV. Frigyes császár *Friedrich von Reussenek* nevezi; úgy látszik, hogy a litváni fejedelmi család tagja.

Mihalspergh. A csehországi égeri kerület pláni járásában van egy Michelsberg nevű város, melyből a Michelsbergi-család nevét vette. Az 1424 körül a hussziták részéről Zsigmondhoz küldött levél aláírói között van legifjabb *Michelspergi Janos* is. Azon cseh követek egyike, kik 1448 augusztusában IV. Frigyes császártól védenetet kaptak, Michelspergi Venczel.

Zayech. Zajecz (hazai tótjainknál: zajác) a szláv nyelvben annyit jelent, mint *nyul* és ez magyarázza meg Zayech Vilmos családi hovatartozandóságát. Nyul a németben *hase* s így magyarázható, hogy a Zajecz nevű családbeliek

a mindenkori viszonyokhoz képest vagy a latin *lepus-t*, vagy a német *hase-t* használták, de használták a «Hasenburgi» előnevet is. Zsigmond király megígéri 1414 jan. 16-án, hogy *Has Vilmosnak* a tőle kapott 1000 aranyt okt. 16-ikáig megfizeti. 1419 jan. 16-án *Hasenburgi Vilmos* egyike azon követeknek, kiknek febr. 9-én a szkaliczai gyűlésen a hussziták ügyében kellett megjelenniök. A király 1420 jun. 29-én *Hasenburgi Vilmosnak* 3000 schock garas fejében Komotau és Blatna nevű cseh helységeket adja. 1423-ban ezen Vilmos, mint «Wilhelm Hasz von Waldecke herre zu der Sclewitz» szerepel. 1428 szept. 8-án *hasenburgi Has Vilmos* Csehország főkonyhamestere. Azon követek között, kik 1448 aug. havában Frigyes császártól menedéklevelet kapnak, vannak Nicolaus et Sbyanko *Lepori* (= *Lepus*) *de Hasenburg is*. 1458 máj. 6-án Zbinco Leporis de Hazunburg a cseh ország-bíró.¹

Johannes de Snijho. Zsigmond király 1435 máj. 20-án kiállított egyik oklevelében előadja, hogy Ludány nb. Gethfalvai Harabori Miklós fia: néhai Péter az által esett hűtlenségbe, mert *Smykowssky Jánosnak*, a király és az ország notorius ellenségének, ki a hussziták pártján nemrég Tapolcsán városát ostromolta, pártját fogta.² Egyéb forrásokból tudjuk, hogy Tapolcsán ostroma 1434-re esik. Fenti Snijho nem más, mint az eléggé ismert cseh *Smichow* helység ferdítése, Smykovszki tehát nem más, mint «Smichovi» vagyis «Szmichovból való» s így kézzelfogható, hogy fenti Johannes de Snijho a tapolcsáni husszitavezérrel azonos.

IV. Frigyes császár kijelenti 1441 aug. 24-én, saját, ugymint a kiskoru (V.) László nevében, hogy «*Jan Smykossky von Zdiara*» és Gindersich Zeczen von Pokomericz nevű uraknak (az utóbbi egyik helyen 1442-ben mint Gindersich Czezcza szerepel) az Albert római királytól származó, az osztrák ügyészekről 2600 forintra redukált kapitányi zsoldot és kártérítést jövő április 24-én kifizeti.³ Az országos levéltárban (DL. 12630.)

¹ Altmann 885., 3795., 4147., 7127. Chmel, Reg. Frid. IV. (függelék C). — Windecke Eberhard. — Mátyáskori diplom. emlékek I. 22.

² Czech János másolata a prágai nemzeti múzeumban.

³ Chmel, Reg. Frid. IV. Nr. 363., 599.

¹ Temesmegyei oklevéltár I. 629—638.

van zdjari Smikowsky Jánosnak 1434-ben kiállított okirata. Ugyanazon családból való Smikowsky Henrik is, kinek 1463-ban és 1464-ben kiállított okiratai ugyanott 15904. és 16075. szám alatt található. Zdiar nevű helység Csehországban még most is létezik; az egyik a daubai, a másik a münchengrätzi kerületi kapitányságban fekszik.

Kaldijch. A szászországi Grimma táján fekvő *Colditz (Kolditz)* valamikor egy tekintélyes dynasztia-család fészke volt. *Kolditzi Albert*, a család kiváló tagja († 1435) Schweidnitz, Jauer és Boroszló kapitánya, Szilézia s a felső Lausitz

tartományi főnöke, főkamarsmester. Zsigmondnak egyik főembere.

Fylsten. 1421 jan. 27. *Herbot v. Feylstein (Fulstein)* Zsigmond király kancelláriájának tisztje, egyik ügyirat előadója. Ugyanezen évben a hussziták ügyében Boroszlóba menesztett követ.¹

Az országos levéltárban (DL. 18744.) van *szlawkowi Fulstein János* egyik okirata. Slawkow nevű helység van Morvaországban az Ungarisch Hradischi s a holleschaueri kerületi kapitányságban.

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Altmann, 442., 4546., 6384., 6494., 6946. sz.

ÁLLATOKRÓL SZÓLÓ MENDEMONDÁK HATÁSA HERALDIKAI TIPUSOK KIALAKULÁSÁRA.

Néphitben s a köztudatban élő mendemondák tudományos kutatása a folklóre egy igen érdekes fejezetét teszi. A népies hit körébe tartozik minden olyan felfogás vagy magyarázat, melyet a nép hisz és vall, mint meggyőződést. A dolog természetében rejlő megkülönböztetés szerint ezek a népies hiedelmek vagy elméletek, vagy gyakorlatiak, ez utóbbiak átnyulnak a népszokások birodalmába, vizsgálatuk inkább az etnografia körébe vág.¹ A mendemondát szigorúan meg kell különböztetni a babonától. Mende-monda az olyan széltében elterjedt hibás állítás és magyarázat, mely nem ellenkezik a reális lehetőséggel, de a valóságnak még sem felel meg. Ezzel szemben a babona képtelen összefüggéseket és a természet elemi törvényeivel ellenkező csodákat tételez fel.² A mendemonda nem sui generis népi termék, a műveltebb körök köztudatában is élnek ilyenek. Az ilyen félszeg magyarázatok forrása sok esetben a primitívebb korok naív tudománya volt. A heraldika, mint sajátképeni középkori alakulat magát viseli az ilyen népies meggyőzések nyomán

A középkornak miszticizmusra, allegorizálásokra és szimbolikára hajlandó primitív szemlélete feltétlenül hatott heraldikai képletek kialakulására, igen régi eredetű mendemondák nyomát találjuk sok heraldikai képleten, különösen állatmotivumú czimerképen. A mende monda többféleképen került bele heraldikai ábrázolásokba. Előfordult pl., hogy a czimerképül választott állat heraldikai ábrázolásában ugyanazon tulajdonságokkal szerepel, a milyen tulajdonságokkal a hibás és primitív közhit ruházta fel. Máskor a szimbolizálásra való törekvés juttatta be a heraldikába az állatalakot, kedvelt allegoria lévén az állatmese szimbolikus állattipusaival. Ezek az állatalakok a heraldikai ábrázolás technikai szükségességei által módosulván stereotip alakba formálódtak ki s állandósultak.

Igy például az *oroszlán*, mint az «állatok királya» valósággal mithologiai magaslatra emelkedett.¹ A köztudat szerint méltóságos megjelenésű, asszonyt és gyermeket nem támad meg, hátulról sohasem támad, támadását lovagiasan előre bejelenti ordításával, óriási ereje van stb. A valóság ellenben az, hogy lehorgasztott fejjel járó, sunyi és gyáva, az ember elől megfut, szokatlan hangtól megijed, az elaggott oroszlán a baromfiudvart is meglátogatja. Épen olyan

¹ *Lehmann A.* Babona és varázslat. Ford. Ranschburg Pál. Term. tud. könyvkiadóvllalat kiadása Bpest. 1900. I. 3 lap.

² *Dalmady Zoltán.* Mendemondák a term. tud. köréből. Bpest. 1909. Athenaeum. Lenhossék Mihály előszava. II—VII. l.

¹ U. o. 81. és köv.

alattomos és gyáva mint a tigris, a kivel a köz-tudat mint nemes és bátor állatot állítja szembe. A közfelfogásnak megfelelően a heraldikában a bátorság és a harci erények szimbolumává nőtt fel, magyar heraldikánkban valósággal chablon-czimer az oroslán mint czimerkép. Czimerpaizsokon rendszeren ágaskodó helyzetben szerepel. Ennek nem csak eszmei okai vannak, hanem technikai okai is. Az ágaskodó oroslán a paizsmezőt szimmetrikusan betölti, a rendelkezésre álló paizsmező így ornamentálisan teljesen kihasználható. Az oroslán markáns állása tehát nem csak az erőt fejezi ki, hanem technikailag is szükségszerű helyzet. Állása és helyzete célzat vagy technikai okok miatt más és más. Háromszögű gótikus paizsban egy lábon áll, ezen láb összeesik a paizstengelyvel. A későbbi idők markáns oroslánja a XIII. sz. elején még nem szerepel, legfeljebb csak farka van dúsán kiképezve ornamentális célzattal. Ilyen a gróf Balm cs. czimere egy frizen¹ és Konrad von Thüringen landgraf († 1241) gyönyörű paizsa² a marburgi Elisabethkircheben. Ez utóbbin tisztán látszik a bádogból trébelt czimerkép technikája, a gót paizs alakja létesítette az oroslán helyzetét. Később, mikor a kerekesebb talpu paizsok jöttek divatba, az oroslán állása is változott s inkább lépő lett. A prágai Pulverturm kapuja feletti «cseh oroslán» ötszögű paizsban teljesen a paizs szegleteit követi, a dús akantuszszerűen stilizált fark és sörény kompozíciójában már renaissance érzéket mutat 1450 körül.³ Mindezt azért fontos megemlítenünk, mert ebből is nyilvánvaló, hogy az oroslánt a heraldikában nem csak a primitív és kritikátlan néphit folklorisztikus hagyománya tette a czimerpaizsok büszke és hatalmas alakjává, hanem technikai okok is, a paizsmező geometrikus kihasználása, a szimmetria, a festés illetve a trébelés technikája teremtették meg az oroslán ábrázolás stereotip stílusát és büszke «ragadozó» állását.

A legkülönbözőbb heraldikai fantasztikus állatok — unicornis, griff, sárkány, pegazus, habléányok — a primitív gondolkodás szülöttei.

¹ Ströhl. Heraldischer Atlas. Stuttgart, 1899. fig. 19. d.

² U. o. fig. 36.

³ U. o. fig. 51.

A naiv közhit a tudomány is táplálja.¹ Az erre vonatkozó népies hiedelmek vizsgálata körülkötően kívül esik, minket csak ábrázolásuk érdekel. Az unicornis szarva a paizsban mindig lefelé irányul. Ilyen a Bászai cs. czimere 1434. ápr. 20-ról [Mon. Hung. Herald. XV(XL)] és a Petneházy cs. czimere 1462. jan. 9-ről (u. o. XX). A szarv azért áll lefelé, hogy az állatalak betölthesse a paizst. Ha felfelé meredne, a czimerkép viszonylagosan túlkicsi lenne, ha ellenben a paizsalak kitölti a mezőt, a szarvnak lefelé kell görbülnie. Ugyanezen okból görbül lefelé a lengyel Koziel (zerge) czimertípus zergéjének a szarva gót paizson,² XVI. századbeli tárcsapaizson azonban már a szarv hátragörbül, az állat háta megett ugyanis maradt hely, melyet be kellett tölteni.³ A fantasztikus állatalakok közül csak a griff ábrázolása mutat érdekesebb vonatkozást. Köztudomású tény, hogy a heraldikai griff farka lefelé görbül ellentétben a heraldikai oroslán farkával. Ennek nézetünk szerint az az oka, hogy a griffnek — melynek állása az oroslánéhoz teljesen hasonló — szárnya is van, a szárny tehát elfoglalja azt a helyet, melyen az oroslán dusan kiképzett farka szokott szerepelni, így tehát a fark lejut, teljesen jelentéktelenül. Míg az oroslán farka a legdekoratívabb hatása kiképzést nyeri, a griff farka jelentéktelen mindig. Ennek oka az, hogy az oroslán háta megett *volt* hely, melyet ki *kell*t használni, a griffnél azonban nem volt hely. Ez azonban csak a kerekesebb talpu paizsokra áll, ezeken a griff farka tényleg lefelé görbül. Klasszikusan tiszta gót paizsokon, hol a griff egy lábon áll, a fark számára lenn még kevesebb hely van, tehát itt a fark felfelé görbül. Ilyen pl. a firenzei Palazzo Guadagni közcimere.⁴ A paizsmező még a háromszögű gót paizsnál is régebbi alaku, magassága szélességének kétszerese, a régi francia ökörbőrös bouclier-k hü tipusa, noha a XV. sz. második feléből való. Itt a griff farka felfelé görbül. Ez a Conti di

¹ V. ö. Joannes Hein. De draconis Carpathicis 1671., idézve: Dalmady Z. idézett műve 53—4. lapjain.

² Ströhl. Taf. V. I. a gr. Wilczek cs. ősi czimere.

³ A Hohenems grófok czimere: kék mezőben ágaskodó term. zerge. Ströhl. Taf. V. 9.

⁴ G. W. Ewe «Decorative Heraldry. London. 1897. cz. műve után közölve Ströhl i. m. X. 6.

Guadagni cs. ősi czimere, ebből a családból való gróf Gvadányi József.¹ A többi mesebeli állatkép heraldikai ábrázolásának nincs különösebb érdekessége. A kigyó is szerepel a heraldikában. A köztudatban gyűlölt és rettegett állat, alig van mitológia, melyben így ne szerepelne, a bibliában is mint a sátán szimboluma szerepel. Veszedelmessége tulzott és nagyított. A «kigyókő» meséje, a baziliskus, a «kigyókirály» épen úgy néhit, mint az óriáskigyó roppant ereje, támadó viselkedése, valamint az is, hogy a boa constrictor 3—4 hétig emészt egy jóllakás után.² A kigyómesék és mondák a folklóre s az ethnografia körében nyertek tudományos feldolgozást (Roscher, Mannhardt, Wundt stb.), minket a kigyó technikai ábrázolásának és a kigyóról szóló néphitnek összefüggése érdekel. Közhit ugyanis, hogy a kigyó teste függőleges síkban kanyarog, túlságosan felemelt fejjel. Sok ábrázoláson a kigyó a farka hegyén áll. Ez nem igaz, testüknek legfeljebb $\frac{1}{5}$ -ét emelik fel rövid időre. Épen olyan kevésbé igaz, mint az, hogy a kigyó farka végét szájába veszi s gurul, mint egy abroncs. Mozgása vízszintes síkban kanyargó gyűrűkben történik. A heraldikai ábrázolás ezzel szemben *mindig* függőlegesen gyűrűzőnek ábrázolja a kigyót. Ilyen a Gara és Bethlen cs. czimere, ilyen a Visconti családé is.³ Itt szintén nemcsak a közhit ideológiája, hanem technikai okok is hatottak. A jó heraldika ugyanis plasztikát nem ismer, perspectivás ábrázolást soha nem alkalmaz, mert mindig stilusos, stilusát pedig a könnyű előállítás, a jól kivehetőség és a bádognézés szabta meg. A kigyót tehát nem ábrázolhatta összegubbaszkodva, vízszintesen sem; csakis függőlegesen. A paizs alakja is hatott erre, egy lefelé keskenyedő háromszögbe elhelyezett hullámvonal artisztikus voltát érezték, a fogyó vonalritmus kitűnő decoratív ábrát ad. A farkába harapó kigyó — akár mint a közhit ábrázolása, akár mint a végtelenség szimboluma —

¹ A Jábrodi Jabrocky cs. czimerén (Orsz. Itár. Hom. Doboka 1792.) a kétszer hasított és kétszer vágott paizs 1. és 6. mezéjén pallost emelő befelé fordult griff van, felfelől görbülő farkkal. A tiparium vésése igen szép, de épen ez a művészi vésés teszi heraldikátlanná, mint a későbbi olasz renaissanceot.

² V. ö. Dalmady Zoltán id. művét: 134-145. l.

³ Ströhl i. m. fig. 71.

szerepel nálunk is, így a Branyicskai br. Jósika cs. négyelt czimerén (1. 4.)²

A medvéről elterjedt közhit, hogy két lábra állva támad. Ez egyszerűen nem igaz,³ 94 megfigyelt eset közül kétfőben történt meg. Czimeres ábrázolásban — különösen Erdélyben — mindig ilyen, így szerepel a Mezőbándi Bihari, Csiktusnádi Betegh stb. családok czimerén. Ennek oka a már kifejtett technikai ok is. A Genus Divék-ből kivált családok lépő medvéje valószínűleg egy ősi típus természetes továbbképzése, ha volt egyáltalában ősi típus, vagy már a természetes kék mezővel, zöld fával, nappal és holddal együtt keletkezett, ez esetben a fához való helyzete szükségképpen szabta meg lépő helyzetét.

Igen gyakori heraldikai ábrázolás a csőrében olajfát tartó galamb. Ilyen a Kissárosi és Árkosi Bihari cs. czimere is. A zöld olajfaág a béke és a szelidség szimboluma, gyakori lírai közhely és népies szólam, a mit a bibliai Noé galambja vihetett bele a középkori köztudatba. A meseirodalom dagályos és érzelmős erkölcsi tanításokra is felhasználta a galambot, pedig a galamb házsártos, veszekedő, páros életében polygám, gyermekeivel nem törődik. A köztudatban s így a heraldikában a szendeség jelképévé az is tette, mivel epehólyagja nincs, s a primitív felfogás az epét a rosszindulatusággal köti össze («epés ember», «rossz máju» stb.). Igaz, hogy a galambnak nincs epehólyagja, de az epének semmi köze az indulatokhoz. A nagy indulatokat követő epeömlés neuropathiás tünet, a rekeszizom görcse, semmi egyéb. Hippokrates és Galenus így hatott a heraldikára.⁴

A heraldikai daru féllábon áll és másik lábában követ tart. Ez a heraldikai ábrázolás abból a mende-mondából fakadt, hogy az őrt álló daru követ vesz a markába, azért, hogy ha véletlenül elaludna, a kő essen le s ő ébredjen fel. Más verzió szerint a daru oly könnyű reptü, hogy kénytelen súlyt vinni magával. Egyik mende-monda sem igaz.¹

A fiait saját vérével etető pelikán a leg-

¹ Az ősi czimer ágaskodó kardot emelő oroszlán. (M. N. Múzeum Régiség-tára. Poc. Nic. Jankovich. Jósika Gáborné serlegének alliance czimere.)

² Dalmady. 94.

³ Dalmady id. műve. 128 lap.

⁴ Dalmady id. m. 128.

közönségesebb czimerkép. A valóságban azonban a pelikán nem eteti a fiait a vérével. A hiedelem elterjedtségét mutatják Augustinus és Gregorius egyházatyák példázatai. A valóság az, hogy a pelikán zacskójában visz vizet és apró halat fainak. Ez nőtt meg az önfeláldozás szimbolusmául s jutott bele a heraldikába is.¹

¹ U. o. 130.

Általában azt mondhatjuk tehát, hogy több állatalak heraldikai típusá válását két momentum okozta, az egyik egy ideologikus elem; az állatról szóló köztudat mendemondái, melyek igen sokszor ősrégi folklóre vonatkozásokat mutatnak, a másik elem a par excellence heraldikai stílus technikája, mely előidézte a típus beosztását, compositióját és vonalalakulásait.

BEVILÁGUA BÉLA.

CZIMERES LEVELEK FEJÉR VÁRMEGYE LEVÉLTÁRÁBAN.

(Első közlemény.)

I.

1560 deczember 24. Bécs.

I. Ferdinánd király *Ujlaki Szöcs Péternek* (*Petro Szewch cognomine de Wlyak*) nemességét és czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare celestini coloris, in quo homo suis depictus coloribus, recta stare, atque manu dextra aristas tritici, sinistra autem vitem uvæ tenere, in superiori autem parte stella et luna media depictæ esse cernuntur. Scuto galea apposita militaris, supra eam corona aurea exqua dimidius homo priori similis manu dextra similiter spicas trifigas tenere conspiciuntur.»

A szövegben a nemesi rangemelésre nem történik hivatkozás, de a czimerszöveg annyiban is hiányos, hogy a czimerpaizsot körítő aranykék és ezüst-vörös foszlányok nincsenek leírva.

A nemeslevélen kihirdetési záradék nincs.

Eredeti hártján, kopott czimerképpel erősen vízfoltos. Függő pecsétje hiányzik. A hártyalap aljában valószínűleg a czimerfestő kézírásával: *Armalis nobilitatio Petri Sewch.*

Levéltári jegye: *Acta familiarum et locorum Armal. No. 1.*

Fejér vármegye levéltárába ma már kideríthetetlen uton-módon az 1810. évben került.

II.

1582 február 18. Pozsony.

II. Rudolf király *Chepke Mihályt* és általa feleségét . . . Margitot, János, Miklós és

György nevű fiait, nemkülönben testvéreit *Jakabot* és *Orbánt*, a kik nemes szülőktől származnak és nemesi jogokat mindig gyakorlottaknak mondatnak — a kétségtelen nemesek sorába emeli.

«Scutum videlicet militare erectum rubri coloris in cujus ima parte fluvius . . . currere atque anas naturalis, sagitta collo transfixa in dextrum scuti latus natate cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem clausam regio diademate brachium humanum armis indutum frameam nudam vibrantem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ laciniis, sive . . . rubri similiter colorum, in scuti oram defluentibus, illudque decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Győr vármegye közgyűlésén, de hogy mikor, példányunkból meg nem határozható.

A győri káptalan által kiadott hiteles másolat, 20 leveles ivrétű füzet, mely 2. oldalán a *Chapke* czimer színes rajzát őrzi. A kiadványban a család neve: *Chyetthkeý, Chethke, Chepke de Eadem Bächya, Chyepke de Dicta Bachya* formákban fordul elő.

Levéltári jelzése *Acta fam. et loc. Armal. No. 2.*

III.

1576—1608.

I. Rudolf király *Dulay Ferencznek* és *János fiának*, *Pál* és . . . nevű testvéreinek nemességét és czimert adományoz.

Dulay Ferencz, Monedulay Péter fia katona volt, a ki különböző időben és helyeken és

alkalmakkor szolgált hűen és vitézül a haza és a király védelmezésében, s a ki különösen a kereszténység örök ellenségével a törökökkel — sok tanuság szerint — számos esztendőkön által gyakran és serényül küzdött meg, mindezekért az uralkodó őt és nevezett hozzátartozóit meg-nemesíté.

Levéltárunkban egy körülbelül a XVII-ik századból származó czimereslevélmásolat-roncs van, a mely a nemességszerző nevét, érdemét, a társszerzők nevét, s a czimer színezett rajzát őrzi. Az eredeti nagyságnak megfelelő hártya — még a czimerrajz szövege előtt ollóval történt levágás által lett hiányossá, s így sem a czimer szövegét, sem a keletét, sem a kihirdető vármegyét nem tudhatjuk s nem lehet annak végére járnunk, hogy e másolat hitelesnek vagy koholt-nak veendő-e? A koholtságra benne sok minden gyanut keltő; de a czimeres levél mérete, a gyakorlatban levő forma, az arannyal festett betűk (a melyek természetesen ma zöldek) s a szöveg írásának hasonlósága a czimeres levelek írásával, s az a tény, hogy gyakran készült czimereslevélmásolat az eredetinek utánzott formájában lehetővé teszi, hogy jóhiszemű copióval van dolgunk.

A czimer: álló katonai vörös paizs, melyet egy kék haránt pólya oszt ketté. A pólyában vörös nyelvét öltő oroszlán áll, felette arany csillag, a felső mezőben arany lilium, az alsó-ban arany rózsa látszik. A paizs feletti sisak koronájában egy oroszlán növekvőn áll, jobbja-ban kivont kardot villogtatva. A paizsot ezüst — vörös, arany-kék foszlányok körítik.

Levéltári jegye: Act. fam. et locorum Armal. No. 3.

IV.

1599 április 1. Prága.

II. Rudolf király Kóssa Albertet és általa fiát Gergelyt s testvéreit Pált és Jánost czimeres levéllel nemesi rangra emeli.

«Scutum videlicet militare erectum in rubrum et album campos divisum, quos lamina coelestini coloris, a superiori dextraversus inferiorem sinistrum scuti angulum late ducta distinguit, in qua integer fulvus naturalis leo, ore hianti lingua rubicunda exerta, caudaque supra dorsum reflexa posterioribus pedibus et inferioribus

dispositis ac in dextrum scuti latus conversus, ceteri cursu sursum tendere cernuntur. Scuto incumbentem galeam militarem apertam regio diademate dimidium militarem virum, caput galea tecta strutionisque rubra plumma ornatum ac in super lorica thorace ferreo umbilico tenus indutum manu dextra frameam cum infixio ei capite turcico, sanguineque resperso capulotenus, fortiter comprehensam vibrare, sinistra vero militare vexillum aureo et coelestino coloribus discriminatum, per medium tenentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys, seu lemniscis hinc coelestini et crocei, illinc rubri et albi colorum in scuti oram fluitantibus, illudque decenter adornantibus . . .»

Kihirdettetett Bars megyének Kistapolcsányban 1600 -én tartott közgyűlésén.

Egy töméntelen hibája daczára hitelesített másolat, mely hiteles másolatról vétetett. Ivrétü papiron. 3 iv.

Levéltári jegye: Act. fam. loc. Arm. No. 59.

V.

1606 szeptember 22. Prága.

II. Rudolf király Wégh Istvánt, a verebélyi hadak kapitányát és általa sógorait, a két testvér Molnár Márton és Benedeket nemessé teszi.

«Scutum videlicet militare erectum rubri coloris, cujus inferiorem partem campus diffusus occupat ex quo duæ petræ acuminatæ exurgere in qua depressiori caprea, posterioribus pedibus stare dextro vero sagitta ferro oblique tergum versus tenere, ac labro eminentioris petræ culmina positam arborem attingere ac ei assilire velle superque arborem sol radys diffundentibus rutilare conspiciuntur. Scuto superimpositam galeam apertam brachium humanum frameam corona per medium circumdatam producente ornatam. A summitate vero sive a cono galeæ lacinys sive lemniscis hinc albi et nigri, illinc similiter albi et flavi in scuti oram defluentibus, illudque decenter exornantibus . . .»

Kihirdettetett [Bars vármegyének] Verebélyen 1613. évi június 26-án és Veszprém vármegyének Pápan 1614 -én tartott közgyűlésén.

Hiteles másolat természetes formában papiron.

Levéltári jegye: Acta fam. et loc. Armal. No. 4.

VI.

1613 márczius 14. Pozsony.

II. Mátyás király *Perlaki Horváth* István-
nak s feleségétől Margittól született gyermekei-
nek, u. m. Kristófnak, Istvánnak és Erzsébet-
nek czimeres nemeslevelet ad.

«Scutum nimirum militare erectum rubri colo-
ris triiugi viridi monticulo in fundo stratum, in
quo integer naturalis fulvus leo ore hiante
lingua rubicunda exerta, cauda supra dorsum
elevata, posterioribus pedibus dispositis collis
vertices præmendo, erecte stare, anteriorum
vero pedum dextro ensem nudum capulotenus
fortiter comprehensum, sinistro fruticem floris
tenere conspicitur. Scuto incumbentem galeam
militarem clausam regio diademate dimidium per
omnia similem fulvum leonem producente or-
natam. A summitate vero sive cono galeæ
laciniis seu lemniscis hinc cærulei et fulvi illic vero
albi ac rubri colorum, in scuti oram defluentibus,
illudque decenter adornantibus»

Kihirdettetett Szepes vármegyének 1613. évi
április 23-án Lőcse sz. kir. városban tartott
közgyűlésén és 1714. évben, midőn Fejér vár-
megye ez évi április 30-án Székesfehérvárt tar-
tott közgyűlést.

Egyszerű másolat nagy ivrét papiron, 5 levél.

Levéltári jelzése: Acta fam. et loc. Armal.
No. 53.

VII.

1616 április 18. Prága.

II. Mátyás *Alsó Takátsi* Farkas Mihályt,
Lőrinczet, Miklóst és Jánost, mint a kik már
régebben nemesi jogokkal élnek, az ország
kétségtelen nemesei közé emeli.

«Scutum videlicet militare erectum rubri coloris
in quo brachium humanum lorica indutum loca-
tum esse, quod nudam frameam, quam coluber
girando circumvoluit, capulo tenus compressisse
visitur. Scuto incumbentem galeam militarem
apertam regio diademate, medium album mono-
ceroten seu unicornum, protensis anterioribus
pedibus et inguinetenus prominentem, atque
ad dextram partem conversum producente or-
natam. A summitate vero sive cono galeæ
laciniis seu lemniscis hinc flavis et nigris, illinc
autem candidis et rubris in scuti extremitates

Turul. 1913. III.

sese diffudentibus, scutumque ipsum decenter
exornantibus . . .»

Pápán 1744 július 9-én kelt hitelesített
másolat, természetes formában, de kisebbített
nagyságban papiron a czimer színes rajzával.

A czimeres levél 1618 július 21-én Veszprém
vármegye közgyűlésén lőn kihirdetve.

Levéltári jelzése: Act. fam. et loc. Armaler
No. 5.

VIII.

1618 június 23. Bécs.

II. Mátyás király *Nagy-Gyrmóthi* Nyikos
Mihálynak és testvéreinek Istvánnak és Márton-
nak nemességét és czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum cœlestini
coloris in fundo stratum cujus sinistra inferiori
parte brachium humanum flavi coloris manica
obductum frameam nudam capulotenus fortiter
compressam elevate tenere ac in dextrum scuti
latus conversum positum esse visitur. Scuto
incumbentem galeam militarem apertam regio
diademate monocerotem naturalem umbilico-
tenus emergentem ore ensem nudum tenentem
pedibus dispositis cornu erecto producente
ornatam. A summitate sive cono galeæ laciniis
seu lemniscis dextris aureis et cœlestinis sinis-
tris vero nigris ac aureis in scuti oram fluitanti-
bus illudque apprime exornantibus.»

Kihirdettetett 1621. évi augusztus 11-én
Veszprém vármegyének Pápán tartott köz-
gyűlésén.

Hitelesített másolat ivrétű papiron két pél-
dányban. Mindkettő mellett Veszprém vármegye
nemesi bizonyoságlevele a fejérvármegyei Csurgón
lakó Nyikos István részére, mely Pápán 1743
márczius 28-án kelt, s Fejér vármegye bizonyít-
ványa Nyikos István nemességének kihirdeté-
séről. (1744 február 11.)

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal.
No. 6. a) b).

IX.

1622 június 14. Sopron.

II. Ferdinánd király *Virágh* Györgynek,
és általa feleségének *Foris* Zsuzsannának és
leányának Zsuzsannának, de még testvéreinek is
ugyancsak *Virágh* Gáspárnak nemességét és
czimert adományoz.

16

«Scutum videlicet militare erectum rubri coloris, cujus fundum viridis monticulus occupat, in cujus depressioribus partibus integer albus unicornis seu monoceros divaricatis posterioribus pedibus recte stare, ore hianti, linguaque erecta rubicunda cauda ad tergum elevata et anteriorum pedum sinistro protenso dextro autem ternas sagittas cuspidibus sursum versas inter unguis gestare inque dextram scuti partem conversus esse cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate alterum album monocerotem sive unicornim inferiori similem mediotenus proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc aureis et cœruleis illinc autem argenteis et rubris in scuti extremitates sese diffundentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Árva és Külső-Szolnok vármegyéknek Fülek várában 1622 -én tartott együttes közgyűlésén.

Hiteles másolat 2 levelű ivrét papiron.

Levéltári jegye: Act. fam. et locor. No. 7

X.

1622 október 23. Bécs.

II. Ferdinánd király *Monte-Petri* (*de Monte-Petri*) *Tergovcsics* Jánost, a kinek már elei is éltek nemesi jogokkal, és fiát *Tergovcsics* Istvánt, a ki előbb *Aldobrandini* Péter őgróf hadában szolgált, azután a birodalom különböző tartományokban dult zavarokban a felkelők ellen hűen és vitézül küzdött, azután unokatestvérét szintén *Tergovcsics* Pétert fiával Gáspárral együtt, nemesi rangra emeli s nekik czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum linea in formam crucis ducta quadripartite divisum. In cujus dextra superiori et sinistra inferiori nigri coloris scuti singuli aurei gryphi distentis posterioribus pedibus et caudis inter pedes reflexis, ac alis expansis et oribus patulis linguisque exertis atque anterioribus pedibus ad rapiendum protensis designati, et gradientibus similes atque erecti ad dextram scuti partem tendere. In superiori vero sinistra et inferiori dextra tesserata scuti parte albo et rubro coloribus alternatim variegata singuli virides monticuli assurgere visuntur. Scuto incumbentem militarem galeam craticulatam sive

apertam regio diademate inter duas alas aquilinas hinc albo et rubro, illinc vero flavo et nigro coloribus per medium transversum discriminatas militem cataphractum et clypeatum ac lorica quoque munitum et manuum sinistra lumbis injecta, dextra vero strictum gladium vibrantem capite quoque galea (quam ternæ strutionis plumæ exornant) tecto intuentique obversum et mediotenus eminentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et nigris, illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Sopron vármegyének Ujkéren 1623. évi -én tartott közgyűlésén.

1796 október 27-én hitelesített másolat ivrétű papiron. 2 levelű.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 8.

XI.

1624 (V. 5.) november 16. Sopron.

II. Ferdinánd király *Keszte*ll Jánosnak, feleségének Katalinnak, Lukács, Balázs és György nevű fiainak nemességét és czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum rubri coloris, fundum ejus campo viridi occupante supra quem homo sylvestris . . . pede stare atque umbilicotenens serto circumdatus dextra porro manu vexillum album extensum inteneret in dextrum scuti latum animadvertitur. Scuto incumbentem galeam militarem apertam regio diademate brachium instar ala aquilina vero parte cœrulea intra volam comprehedens preferenti ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc cœlestini et aurei illinc vero rubri et albi colorum in scuti oram defluentibus illudque decenter adornantibus.»

Kihirdettetett Veszprém vármegyének Pápán 1628. évi -én és Sopron vármegyének Ujkéren 1628. évi június 17-én tartott közgyűlésén.

Eredeti hártján függő pecséttel. Elég jó karban tartva, csak a hajtásokban töredezett s írása fakult, úgy hogy néhány szava, s az évszám is kibetűzhetetlen.

Levéltári jegye: Act. fam. et locorum Arm. No. 9.

XII.

1625 november 12. Sopron.

II. Ferdinánd király, Tóth Benedeknek, anyjának *Kijs* Dorottyának és feleségének *Simon* Erzsének nemességét és czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum cerulei coloris fundum illius viridi campo occupante, in quo integer vir juvenili forma et nigra mistace conspicuus, rubra tunica vestitus ac thorace munitus, et flavis coturnis calceatus, capite quoque rubro pileo cristis ornato ac manuum sinistra habenas equi regere, dextra vero nudam mucronem, cuius cuspidi absectum caput turcicum cidari tectum est, infixum gestare et ovanti similis ad dextram scuti partem equitare visitur. Scuto incumbens galea militaris clausa cui regium diadema margaritis ac pretiosis lapidibus ornatum incumbit, a summitate vero sive cono galeæ laciniis sive lemniscis hinc flavis et rubris, illinc autem candidis et ceruleis in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Sopron vármegyének a Rábaközben fekvő Mihály(?) községben 1629. évi január 17-én; Fejér vármegyének 1727. évi márczius 8-án és Győr vármegyének 1752. évi december 19-én tartott közgyűlésén.

Egyszerű másolat ivrétű papíron. 4. levél.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 10.

XIII.

1625 november 24. Sopron.

II. Ferdinánd király *Szent Iváni* Denchi (*Déchi*) Pálnak és általa fiainak: Jánosnak és Györgynek, leányainak Dorottyának, Ilonának, Erzsébetnek és Katalinnak, a kik már régebben élnek nemesi jogokkal, a kétségtelen nemesek sorában helyet ad, nekik czimert adományoz.

«Scutum nimirum militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi monticulo interoccupante in quo integer naturalis leo, distentis posterioribus pedibus erecte stare, anteriorumque pedum dextro baccillum intenterenere sinistro autem ad rapiendum protenso, ore hianti, lingua exerta caudaque supra dorsum elevata ad dextram scuti partem conversus esse cernitur. Scuto

incumbentem galeam militarem craticulatam regio diademate dimidium leonem inferiori similem proferente. A summitate vero sive cono galeæ laciniis sive lemniscis hinc ceruleis et aureis illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese diffundentibus scutumque ipsum decenter et venuste exornantibus.»

Eredeti hártján függő pecséttel.

A nemesség szerző neve egy helyen *Déchi*-nek van írva.

A czimereslevél 1810-ben mutattatott be s a kísérő iratokkal együtt a levéltárban maradt.

Kihirdettetett 1626 márczius 23-án Varasdon a horvát-szlavon királyság karai és rendei előtt.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 11.

XIV.

1629 márczius 20. Bécs.

II. Ferdinánd király Alapi Balázsnak, fiának Györgynek, mostoha testvérének *Szentmihályi* Benedeknek és fiának ugyancsak Benedeknek czimeres levelet ad.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius trifida rupe late occupante, in cuius externis depressioribus partibus integer fulvus leo, distentis posterioribus pedibus erecte stare, ac cauda duplicata villosa versus tergum sursum arrecta, ore hianti, et lingua rubicunda exerta naturaliter designatus, anteriorum pedum sinistro ad rapiendum extenso dextro mucronem strictum fortiter vibrare, inque dextram scuti partem conversus esse cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem clatratam sive apertam regio diademate alterum leonem inguinetenus exurgentem, alioquin inferiori per omnia similem, proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ laciniis seu lemniscis, hinc flavis et nigris, illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates sese passim diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Egy 1765 február 20-án kiadott hiteles másolat. Eredeti nagyságu papíron, czimerrajz nélkül.

A nemeslevél Győr vármegye karai és rendei előtt 1629. -én tartott közgyűlésen kihirdettetett.

Levéltári jelzése: Act. fam. et loc. Armales No. 12.

XV.

1633 január 6. Bécs.

II. Ferdinánd király Belligront Pált, feleségét *Tulianszky* Máriát, fiait Jánost és Mihályt s testvérét Andrást a nemesek sorába emeli.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, fundum illius triugi viridi monticulo occupante, in cuius intermedio eminentiori jugo aurea corona locata esse in eaque integra candida columba utrisque pedibus insistere ac expansis alis effigiata et ad dextram scuti partem conversa rostro olivæ virescentem ramusculum gestare visitur. In superioribus porro singulis scuti angulis singulis aureis stellis rutilantibus; scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate medium aureum griphum expansis alis oreque hianti et lingua exerta designatum anteriorique sinistro pede ad rapiendum prætenso, dextro itidem virescentem olivæ ramum ostentantem præferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et cæruleis illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett: Pozsony vármegyének 1634. évi Somorján tartott közgyűlésén.

Egyszerű másolat papíron. 2 iv.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armales No. 13.

XVI.

1633 június 18. Bécs.

II. Ferdinánd király Mihályko másként Peörfői Jánost, feleségét *Witsber* Évát, fiát Jánost, leányát Zsuzsannát a kétségtelen nemesek rendjébe emeli s nekik czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum rubri coloris quod cærulea lamina a superiori dextro scuti angulo ad sinistrum inferiorem oblique ducta in duos æquales rubros campos dividit in eademque cærulea lamina tres candidi lilij flores excrevisse in singulis autem rubris areis singula alborum monocerotum capita collotenus emergere visuntur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate validum Aethiopem flavo militari sago indutum

et nigra mustace conspicuum, capite cæruleo tegmine, quod pluma falconis exornat tecto ac manuum altera foemori adjecta, dextra vero fuscinatam sagittam per medium compressam tenentem intuentique obversum, ac pubetenus eminentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ, lacinys seu lemniscis utrinque flavis et nigris in scuti extremitates se se diffundentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.

Kihirdettetett Sáros-vármegyében. (A kihirdetés napja le van vágva az okmányról.)¹

Eredeti hártya, függő pecsétje elveszett.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 14.

XVII.

1634 márczius 23. Bécs.

II. Ferdinánd király Komáromy Jánost, atyjával szintén *Komáromy* Jánossal és testvérével Györggyel, nővérével Katalinnal együtt megnemesíti.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius præalta rupe interoccupante, in cujus summitate integer fulvus leo, ore patulo, lingua rubicunda exerta caudaque bifurcata villosa ad tergum elevata naturaliter effigiatus arrectaque tota corporis mole distentis posterioribus pedibus fortiter insistere, anterioribus vero sinistro coronam regiam margarittis et unionibus conspicuam in eaque rubram crucem duplicem gestare seu ostentare, dextro autem strictam frameam hungaricam vibrare et gradienti similis in dextrum scuti latus tendere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam, sive apertam regio diademate alterum leonem mediotenus eminentem, alioquin inferiori per omnia similem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et cæruleis illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates se se passim diffundentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Nyitra vármegyének 1634. évi — — — -én tartott közgyűlésén.

Hiteles másolat papíron. 6 ivrétű levél.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 15.

¹ *Tóth* Sándor Sáros vármegyéről írt monographiájának családtörténeti része a nemesség-kihirdetések idejéről — számos hiányainak egyike — nem ad felvilágosítást

XVIII.

1635 május 15. Bécs.

II. Ferdinánd király Szalay Jakobot és általa feleségét, Margitot, és testvéreit Andrást és Jánost a nememesek rendjéből a nemesi rendbe emeli, s azoknak czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum ejus viridi monticulo tricollis interoccupante in quo integer leo naturali suo colore expressus capite coronatus, erecta duplici cauda in distinctis postarioribus pedibus erecte stare ore . . . pedibus ad rapiendum protensis anterioribus in dextram scuti partem conversus offertur. Scuto incumbentem galeam militarem apertam regio diademate exornatam alium leonem medium coronatum inferiori per omnia similem proferente ornatam. A summitate [igy!] vero sive cono galæ lacinys seu lemniscis, hinc coccinis et flavis, illinc vero rubris et albis in scuti extremitates se se placide diffundentibus illudque decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Zala vármegyének Szent-Gróthon 1635. évi — — — -én tartott közgyűlésében.

1744 augusztus 26-án kiadott hiteles másolat ivrétü papiron. 2 levél.

Levél-tári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 16.

XIX.

1635 december 12. Bécs.

II. Ferdinánd király Schnierer Antalt és általa fiát, Ábrahámot a nemesek közé emeli s nekik czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum in tres areas seu partes divisum, intermedia portione flavi coloris, amedia superna scuti parte, lineis oblique in scuti latera sese demittentibus, trigoni formam effigiantes, cujus fundum petra occupat, in eoque ibex seu caprea naturali suo colore efformatus omnibus quatuor pedibus insistere, ac collo sursum erecto, et in dextram scuti partem conversa esse cernitur. Duabus . . . in superna scuti regione utrinque pariter trigoni formam constituentibus rubri coloris portionibus singula alba lilia efformata sita . . . Scuto incumbentem galeam militarem clausam,

regio diademata inter duas alas aquilinas, hinc albo et rubro, illinc vero nigro et flavo coloribus per medium transversum discriminatas alteram ibicem seu capream alioquin inferiori conf. . . em, inguinetenus eminententem, proferente ornatam. A summitate vero sive cono galæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et nigris, illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Hont vármegyének Korponán 1636. évi június 23-án tartott közgyűlésén.

Egyszerü másolat ivrét papiron. 2 levél.

Levél-tári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 17.

XX.

1636 márczius 10. Bécs.

II. Ferdinánd király Sebők Mihálynak, feleségének Gálos Erzsébetnek s fiának Jánosnak nemességét és czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum cærulei coloris fundum ejus viridi campo occupante in quo lupus integer naturaliter effigiatus, divaricatis posterioribus pedibus, caudaque villosa ad tergum elevata ac ore hianti et lingua rubicunda exerta, tota corporis mole arrecta, erecte stare anteriorum pedum dextra nudam frameam capulotenus compressam tenere, sinistro vero ad rapiendum protenso in scuti dextram partem conversus esse cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem clausam, regio diademate brachium virile objectum rubra manica indutum, gladium evaginatum tenentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galæ laciniis seu lemniscis hinc candidis et cæruleis, illinc vero rubris et candidis in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum ambiando decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Komárom vármegyének 1636. évi — — — -én tartott közgyűlésén.

Egyszerü másolat ivrétü papiron. 2 levél.

Levél-tári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 18.

XXI.

1640 április 21. Bécs.

III. Ferdinánd király Vásárhelyi Nagy Györgyöt és általa az ugyancsak Vásárhelyi

Nagy-nak nevezett Benedeket és Andrást, kik testvérei, a nemesi rendbe emeli.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, fundum ejus trijugi viridi monticulo occupante, in quo columba alba naturaliter effigiata inter duas stellas erecte stare rostro ramum olyvæ compressum gestare ad dextrumque scuti latus conversa [esse] cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam, sive apertam regio diademate, alteram columbam inferiori per omnia similem proferente ornatam; a summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et cæruleis illinc autem rubris et candidis in scuti extremitates sese passim diffudentibus illudque decenter exornantibus.»

Kihirdettetett 1641 február 7-én Veszprém vármegye közgyűlésén.

A győri káptalan kiadványának egyszerű másolata ivrétű papiron. 4 levél. Hátlapján egykorú írással «Stephani Nagy *alias* Vásárhelyi».

A másolat 1727. évben folyt investigatio iratával került a levéltárba, a hol jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 19.

XXII.

1649 február 4. Bécs.

III. Ferdinánd király Nagy Istvánnak és általa feleségének *Vy* Katalinnak, s fitestvéreinek: szintén Nagy Jánosnak, Péternek, Mártonnak, Mihálynak, nőtestvérének Magdolnának és *Toott* Istvánnak és Tamásnak s fiaiknak czimert és nemességet adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris rubra lamina per medium transversum ducta bipartite divisum in qua quidem lamina ternæ ferreæ soleæ justo ad invicem spatio positæ situm præbent, fundum vero scuti occupat viridis campus ex eoque ternæ similiter niticeæ spinæ efflorescere ac in superiore cæruleo scuti spatio manipulus ligatus cernere visuntur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate ex eoque virum mustaceum cœruleo habitu indutum, capite pileo nigro hungarico cooperto ac manuum sinistra lumbos fulcientem, dextra autem prædictas ternas triticeas spicas ostentare genuumtenus inter duas nigras alas aquilinas eminentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ

lacinys seu lemniscis, hinc flavis et cæruleis illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese diffudentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett 1651 — — — -én Sopron vármegye közgyűlésén.

Egy hitelesített és egy egyszerű másolat ivrétű papiron.

Levéltári jegye: Act. fam. et locor. Armal. No. 20. a) b).

XXIII.

1650 junius 4. Bécs.

III. Ferdinánd király *Geöncz* Mihály kapitánynak, feleségének Margitnak, leányainak: Dorottyának, Erzsébetnek, Ilonának, Katalinnak nemességet és czimert adományoz.

(*Michaelis Geöncz Præsidij nostri Mergessiensis Vainodæ . . .*)

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi campo occupante, super quo integer fulvus leo naturalis suo colore effigiatus divaricatis posterioribus pedibus tota corporis mole arrecta stare ore hianti et [lingua rubicunda] exerta caudaque bifurcata ad dorsum versam, anteriorum pedum sinistro ad rapiendum protenso dextro autem evaginatum fortiter . . . dimicanti similis in dextram scuti partem conversus esse cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate ex eoque hastam cum . . . bipido vexillo inter duas alas coloribus alteribus discriminatas eminentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et cæruleis, illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese diffudentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Győr vármegyének Győrött 1651. évi — — — -én tartott közgyűlésén.

Eredeti hártján, függő pecsétje elveszett. Igen rongált, alig olvasható.

Levéltári jegye: Act. fam. et locor. Armal. No. 21.

XXIV.

1655 február 19. Bécs.

III. Ferdinánd király Győry Jánosnak s általa feleségének *Büzüseő* Katának, gyermekeiknek: Ferencnek, Istvánnak, Magdolnának, Zsu-

zsannának és testvérének, szintén *Győry* István-
nak czimeres levelet és nemességet adományoz.

«Scutum nimirum militare erectum . . . campo occupante, super quo manipulus triticeus ligatus spicis sursum prominentibus erecte positus esse cernuntur, scuto incumbentem galeam militarem craticulatam, sive apertam . . . compositis insistere, rostro ternas spicas triticeas ordine ab invicem locatas gestante proferente ornatam. A summitate vero, sive cono galeæ lacinys, sive lemniscis hinc flavis et cæruleis . . . et rubris in scuti extremitates sese passim diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Győr vármegyének Győrött 1655. évi — — — -én tartott közgyűlésén.

Hiteles másolat Fejér vármegye közgyűlésének 1848. évi kötetében (561. kgy. szám).

XXV.

1659 augusztus 28. Pozsony.

Lipót király Vörös Pálnak s általa testvérének Miklósnak és Vörös Pál hitvesének *Sámuel* Annának czimeres nemeslevelet ad.

«Scutum videlicet militare erectum cœlestini coloris fundum illius latepatenti viridi campo occupante, in quo duo equites Turca videlitet et Ungarus congredi conspiciuntur et quidem Ungarus vexilliferum Turcam sinistra manu apprehensum, ex quo detrahere, dextra vero evaginato gladio decapitare visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam, de quo vir integer barbarus more ungarico cœrulei coloris vestitu indutus manibus expansis erecte prominene caput pileo ungarico, plumis aquilinis ornato coopertum habere et dextra acinacem evaginatum super eoque caput turcicum tenere, sinistra vero manibus vexillum rubri luna sive insigni Turcico signatum comprehendere cernitur. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis, hinc albis et rubris illinc vero flavis et cœruleis in scuti extremitates placide sese diffundentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.»

A czimerszerző érdemeiről az oklevél a következőkben emlékezik meg:

«. . . quæ ipse sacræ primum Hungariæ coronæ et deinde prædefunctæ quondam gloriæ reminiscentiæ imperatoriæ ac regiæ maiestati Ferdinando tertio, domino et genitori nostro

desideratissimo a juventute sua in varj's occasio-
nibus, ac in præsidio nostro Érsek-Vývariensi per viginti integros annos gregarium militem agens, iam vero maiestati nostræ in eodem præsidio certorum equitum archi-episcopalium ducis officio functus in propulsandis periculis, quæ ex continuis excursionsibus Turcarum tum præfato præsidio, quam vero circumadjacentibus locis, imminere consueverunt, cum subjecto sibi milite hactenus semper interfuit atque optimi ducis et boni simul militis officia animose et intrepide sæpe etiam cum manifesto vitæ periculo præstitit et præstare non cessat, etiam de præsentia ac inposterumquoque pari fidelitate et constantio se præstiturum et exhibiturum pollicetur.»

Kihirdettetett Esztergom vármegyének Érsek-
ujvártt 1659. évi 13-án tartott közgyűlésén.

Egyszerű másolat ivrétü papiron. 2 iv, mely a családnak 1727-ben letárgyalt igazoló pöre alkalmából került a levéltárba.

Levéltári jegye: Act. fam. et locor. Armal. No. 60.

XXVI.

1662 junius 17. Pozsony.

I. Lipót király Komáromy Györgyöt, feleségét *Fekete* Annát és fiát Sámuel a nememesek sorából a nemesek közé emeli s nekik czimeres nemeslevelet ad.

«Scutum nimirum militare erectum in quatuor divisum partes, in cuius superiori dextra inferiori sinistra fundis viridi campo occupante integræ binæ aves gruis, superior sinistram, inferior dextram versus partem conversæ esse, pedumque inferior dextro superior vero sinistro lapidem tenere et vigilare quasi cernuntur. In inferiori vero dextra superiori sinistra ternis monticulis occupante, ex regiis diadematibus ternæ albæ [rosæ] prominere cernuntur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate pelicanum effuso de pectore cruore pullos pascentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et cæruleis, illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates se se placide diffundentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Győr vármegyének Győrött 1662. évi — — — -én tartott közgyűlésén.

Eredeti hártján, függő pecséttel.

A címeres levél mellett található a nemesítettnek címerkerő folyamodványa, a címer rajzzal, melyet Szelepcsényi György kalocsai érsek irt alá s Győr és Esztergom vármegyék ajánlottak.

Levéltári jegye: Act. fam. et locor. Armal. No. 22.

XXVII.

1662 junius 27. Pozsony.

I. Lipót király *Alistali Kónya* Györgyöt és általa feleségét *Nagy Katalint*, fiát Györgyöt, leányait Erzsébetet és Katalint; testvérét *Kónya Mihályt*, sógorát *Szentmihályi Györgyöt*, kinek felesége *Kónya Magdolna*, az igazi és kétségtelen nemesek sorába emeli.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum eius trifida petra interoccupante, super qua integer fulvus leo naturaliter effigiatus faucibus apertis ac lingua rubicunda exerta, caudaque in dorsum elevata erecte stare, anteriorum pedum sinistro ad rapiendum protenso, dextro vero evaginatam frameam manubriotenus comprehensam acriter vibrare, et in dextrum scuti latus tendere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate, exeoque brachium humanum rubra manica indutum acynacem vibrans proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinis seu lemniscis, hinc flavis et coeruleis, illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates sese diffudentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Komárom vármegye 1662. évi — — — -én tartott közgyűlésén.

Egyszerű másolat ivrétü papiron 3 levél.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 23.

XXVIII.

1665 márczius 13. Bécs.

I. Lipót király *Maráz Gergelynek* és *Mátyásnak* címeres levelet ad. *Hamis*.

«Scutum videlicet militare erectum rubri coloris cujus fundum trijugis viridis culliculus prominens, supra cujus depressioris partis naturalis integer unicornis seu monoceros, distentis posterioribus pedibus cauda elevata sive erecta ore hianti

lingua exerta rubicunda, anterioribus pedibus protensis inque dextrum scuti latus conuersus, celeri cursu tendere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem apertam, regio diademate, medium Unicornim, pubetenus emergentem priori per omnia conformem producente ornatam, a summitate vero, sive cono galeæ, lacinyis seu lemniscis dextris argenteis et rubris, sinistris vero aureis et coeruleis in scuti oras fluitantibus, illudque decenter ornantibus.»

Eredeti erősen csonkitott, függő pecsét nélkül és másolat ivrétü papiron.

Levéltári jegye: Act. fam. et locor. Arm. No. 24.

A címeres levél kihirdetve nem lett.

Durva hamisítvány, a melyen az adományozó király nevéből aláírásáig minden lehető — igen ügyetlenül meg van másítva. Az 1816 augusztus 23-án Székesfehérvárt folytatva tartott törvényszék konstatálta is, hogy a «Ferdinandusból Leopoldus iratott, a második sorban «secundus Dei Gratia» helyett most «Dei Gratia» olvastatik, nem különben, hogy a huszonnyolczadik sorban megmásított kiadásának esztendeje nem Leopold, hanem Ferdinánd király ország-lásához alkalmaztatandható lett volna, e mellett világos lévén az is, hogy az alul feljegyzett ország zászlósi mind Ferdinánd idejében fényeskedtek.¹ Hivatalokkal sőt az aláírásban is szembe-tűnően a megmásítás, de egyébaránt mivel az érdekelt levél az Országunk élő törvénye szerint sehol ki nem hirdettetett, sőt abba a most látszó *Maráz* névnek vakarással tett bejegyzése szembe-tűnőképp világos lévén», úgy ítélte, hogy a nemesi jogait kereső *Maráz János* és *István* a Nemessek közé bé nem vétetnek.

XXIX.

1666 augusztus 7. Bécs.

I. Lipót király *Fejér*, másként *Bichkei Istvánt* és általa testvéreit, ugyancsak *Fejér*, másként *Bichkei Jánost*, *Györgyöt* és *Mihályt*; és *Horváth*, másként *Csötörtökj Pétert* és *Sánta Istvánt*, a ki *Érsekujváron* lakozik, ezeken kívül *Fárnady Csaba* Istvánt a nemesi rendbe emeli.

¹ Thurzó Szaniszló nádor, Zrinyi György Dalmátia stb. bánja Pázmán Péter primás stb.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, fundum ejus viridi latepatenti campo, super quo integer leo naturaliter effigiatus, divaricatis posterioribus oblique sursum stare, ore patulo, ac lingua rubicunda exerta, caudaque bifurcata, ad dorsum elevata, anteriorum vero pedum sinistro ad rapiendum protenso, dextro autem planum gladium cum affixo Turcico capite sursum protendere, gradientique similis dextrorsum tendere visitur. Scuto incumbentem galeam militare craticulatam sive apertam regio diademate, ex eoque brachium humanum rubra manica indutum ac in vola evaginatum frameam fortiter tenens proferente ornatam. A summitate vero sive cono galea lacinys seu lemniscis hinc flavis et coelestinis illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Egyszerű másolat papíron, ivrét. 4 levél.

Egy 1727. évi investigatio iratai között találtatott.

Kihirdettetett 1667 június 21-én Zemplén vármegye közgyűlésén.

Levéltári jegye: Act. fam. et. loc. Armal. No. 25.

XXX.

1668 december 12. Bécs.

I. Lipót király Antall Jánost, feleségét *Szentés* Erzsébetet, fiait: János Györgyöt és Istvánt, leányát Erzsébetet, testvéreit Pétert, annak fiával István Györggyel és Lőrinczczel s Vinczét annak fiával Mártonnal együtt nemesi rangra emeli.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi latepatenti amœno interoccupante campo, superquo vir militaris rubra veste amictus capite itidem rubra mitra aquilinis plumis ornata tecto, bene armis instructus albo insidens equo sinistra manu habenas in cursum laxare, dextra vero strictum acinacem cuspidi Turcicum caput infixum tenere atque in dextram scuti partem conversus esse cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam, seu apertam regio diademate ex eoque brachium, hic manum similiter rubro manica indutum cubitotenus eminens pugnoque seu capulo vexillum coerulei et albi coloris erectum et luna et stella conde-

coratum tenus proferente ornatam. A summitate vero seu cono galeæ lacinis seu lemniscis hinc flavis et coeruleis illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates se se passim diffundentibus.»

Kihirdettetett 1673 — — -én Sümegen tartott közgyűlésen Somogy vármegye karai, 1737 május 31-én Veszprém tartott közgyűlésen Veszprém megye karai előtt.

A czimeres levél Somogy vármegye által kiadott nemesi bizonyítványának egyszerű másolatában van meg levéltárunkban, hol is Acta fam. et loc. Arm. No. 26 jelzés alatt őriztetik. Ivret. 4 levél.

XXXI.

1677 márczius 11. Bécs.

I. Lipót király Puchóczy Györgyöt a nemesek sorába emeli.

«Scutum nimirum militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi latepatenti campo interoccupante super quo gryphus naturali suo colore effigiatus divaricatis posterioribus pedibus caudaque inter eosdem composita extensis post tergum alis ore hyante, linguaque rubicunda exerta erecta, corporis quantitate, anteriorum pedum dextro stellam lucidissimam (sinistro eidem applicato) tenere ac ad dextram scuti oram conversus esse visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam seu apertam regio diademate candidam columbam, stellam pariter inferiori per omnia similem, dextro pedum pre . . . tem ac sinistro stantem expansis denique ab invicem alis volitanti et ovanti similem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et coeruleis, illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffundentibus, scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Másolat ivrétü papíron. 4 levél.

Kihirdetve Vas vármegyének 1677. évi április hó 5-én tartott közgyűlésén.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 27.

XXXII.

1681 december 12. Sopron.

I. Lipót király Horváth, másként *Mecséry* Istvánt és általa testvérét Miklóst nemesi rangba emeli s nekik czimert adományoz.

«Scutum nimirum militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi latepatenti campo interoccupante superquo vir militaris catafractus erecte stare, manum quidem sinistra latus fulcire dextra vero evaginatam frameam fortiter vibrare cernitur. Scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate alium virum militarem Hungarum rubro ad more patrium habitu indutum, ac pileo mardurina pelle circumdato ternisque aquilinis plumis concrime ornato caput tectum sinistra equidem manibus latus fulcientem, dextra vero cambucam seu sceptrum ostentantem inque dextram scuti partem conversum mediotenus eminentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et coeruleis illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffudentibus scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Kihirdettetett 1682. évi szeptember 30-án Moson vármegyének Óvártt tartott közgyűlésén.

Egyszerű másolat ivrétű papíron. 2 levél.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 28.

XXXIII.

1681 november 8. Sopron.

I. Lipót király Czvitkovich Jánosnak és testvérének Mátyásnak nemességet és czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi latepatenti campo inter occupante inter [*igy integer helyett*] vir rubro indutus vestitu plumato pileo, pelle leopardina ornatus dextra frameam vibrans sinistra vero manuum purpureum vexillum girans, pedum quoque dextro præposito decolata capite Turcico in terra propinquiere fertitur (?) insistens esse visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate virum inferiori per omni similem rubro indutus vestitu pileo plumato pelle leopardina ornatum dextra frameam vibrantem sinistra vero manuum rubrum vexillum girantem pede utroque fixo insistentem proferente ornatum. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et coeruleis, illinc autem candidis et rubris

in scuti extremitates sese passim diffudentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Sopron vármegyének 1682. évi április hó 6-án tartott közgyűlésén.

Eredeti hártján függő pecséttel.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 29.

Ez a czimeres levél felettébb gyanus. A hártján mindazon helyeken, ahol a czimerszerző neve áll — kimosás nyomai láthatók.

De gyanus volt már az armális a kihirdetés idejében is, amennyiben a Sopron vármegye 1682. évi április 6-án tartott közgyűléséről szóló jegyzőkönyvbe a kihirdetés így vezetett be:

«Publicatæ sunt Armales Joannis et Mathiæ Czvitkovics, quibus contradixit Johan. Fodor nomine Hæredum condam Francisci Senney.

Ez armalist a helytartótanács, mint Fejér vármegyénél feltaláltat 1838. évi július 17-én 22,442. szám alatt köröztette.

XXXIV.

1685 márczius 25. Bécs.

I. Lipót király Tésla Péternek és általa feleségének *Takách* Zsuzsannának és vérrokonának R á cz Jánosnak, Gergelynek és Mihály-nak nemességet és cimert adományoz.

«Scutum nimirum militare erectum rubri coloris fundum illius viridi latepatenti campo interoccupante, superquo vir militaris Ungarus coeruleo vestitu ac lupina pelle circum amictus, ac capite loricata casside tectus, albo insidens equo, manuum quidem sinistra equi habenas dirigere, dextra vero strictum acynacem vibrare cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate exeoque brachium humanum cataphractum cubitotenus eminens ac in vola strictum gladium cuspidi ejusdem Turcicum caput infixum tenentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et coeruleis illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffudentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Győr vármegyének 1687. évi — — — -én tartott közgyűlésén.

Egyszerű másolat ivrétű papíron. Négy levél.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 30.

PETRUS GENTILE SENILIS DE MONTEFALCO CZÍMERE 1478-BÓL.

XXXV.

1686 január 11. Bécs.

I. Lipót király Nagy Ferencet és általa testvéreit Pált és Istvánt a nemesek sorába emeli.

«Scutum nimirum militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi latepatenti campo interoccupante super quo integer fulvus leo naturaliter effigiatus divaricatis posterioribus pedibus caudaque bifurcata sursum ad tergum elevata ore hiante et lingua rubicunda exerta erecte stare, ac anteriorum pedum sinistro ad rapiendum protenso, dextro vero sceptrum¹

¹ A «sceptrum» szó újabb időből származó írónjavitással «signum»-ra van átírva.

militare gestare cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate ex eoque brachium humanum cataphractum cubitotenus eminentem ac in . . . strictam frameam vibrantem proferente ornatam. A summitate vero seu cono galeæ . . . lacinys seu lacinys [egy] hinc flavis et cœruleis illinc autem candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffundentibus scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Kihirdettetett 1686 február 4-én Pozsony vármegye közgyűlésén.

Egyszerű másolat ivrétű papíron. 4 levél, mely 1727-ben a család nemességének igazolása alkalmával került a levéltárba, ahol jele: Act. fam. et loc. Arm. No. 31. REXA DEZSŐ.

VEGYES.

Petrus Gentile Senilis de Montefalco czimeres levele 1478-ból.

(Színes czimerképpel.)

Hunyadi Mátyás királynak egy eddig ismeretlen czimereslevelét mutatjuk be az alábbiakban, a mely úgy az adományt nyert személyiségénél, az adományozás körülményeinél, mint pedig az adományozót czimernél fogva elsőrangú érdekű.

A czimereslevelet Mátyás király 1478 május 27-én Budán adományozta az olasz származású Petrus Gentile Senilis de Montefalco, IV. Sixtus pápa követének és testvérének Mariottusnak, a jog és államtudományok doktorának. Péter urat a király familiáresei és udvari emberei sorába veszi fel és neki, fiágon való leszármazottainak és testvérének az oklevélben részletesen leírt czimert adományozza.

Az oklevél szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Mathias dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarieque rex, Slesie et Lucemburgensis dux, necnon Moravie et Lusatie marchio etc. fidei nostro nobili viro Petro Gentili Senili de Montefalco, sanctissimi domini nostri domini Sixti divina providentia pape quarti nuntio speciali salutem gratiamque nostram regiam et omne bonum. Regalis dignitatis sublimitas inter ceteros actus suos mirificos solet eo semper precipuo studio operari, quo throni et nominis sui gloria ceu solis radii late per orbem diffusa mirabili splendore choruscarent. Ad quod accedit rite ut sua

circumspecta providentia meritorum cuiusque et virtutum pensata qualitate alios favore et benivolentia prosequatur, alios decoret et attollat honoris amplitudine aliorum siquidem fidelia obsequia sibi donariis liberalibus et principe dignis conciliet. Sane attendentes illa tue probitatis et virtutum merita laudanda, morumque et generis claritatem, quibus sicuti dignum te apostolicum nuncium ipse sanctissimus dominus noster iudicavit ita et maiestati nostre maxime reverentia sacre dignitatis cardinalatus, cuius capello et insignibus reverendissimus in Christo pater dominus Gabriel, sancrosancte Romane ecclesie cardinalis Agriensis, amicus noster carissimus, ymmo in persona eius nos, regnumque nostrum Hungarie prefatum te ministro apprime decorata sunt gratum et ydoneum nostro regio favore iudicamus. Et nichilominus magnificentes etiam gratuita et fidelia obsequia fidelis nostri dilecti venerabilis et egregii Marioti utriusque iuris doctoris fratris tui, qui nunc quoque apud sanctam apostolicam sedem nostri oratoris officio fungitur, viri profecto nobis ob vitam, mores et summam prudentiam fidelique obsequia amantissimi, merito inducimur, ut personas vestras et amemus et speciali honoris titulo adoremus. Te ergo Petrum Gentilem prefatum tanquam ydoneum et benemeritum auctoritate regia deque plenitudine nostre potestatis, servatis servandis, militem creantes armisque militaribus decorantes prout nuper creavimus et decoravimus in domesticum familiarem accepimus, numeroque et cetui aulicorum nostrorum aggregavimus et asscripsimus, ymmo aggregamus et asscribimus, rogantes universos et singulos principes ecclesiasticos et seculares, aliasque personas cuiuscumque status, dignitatis, conditionis, preeminentie et linguagii existant, item civitates, oppida et quecumque loca earundemque rectores quosque fratres, amicos et be-

nevotos nostros, subditis vero nostris sub edicto damus firmissimo, quatenus te prefatum Petrum Gentilem familiarem et aulicum nostrum, dum et quando ac quotienscumque ad ipsorum terras, tenetas, principatus, dominia, possessiones, honores et officiolatus ac in ipsorum medium perveneris, veluti talem ubique favorabiliter suscipiant et honorifice pertractent, ob contemplationem et reverentiam nostre maiestatis. Subditi vero nostri debeant et teneantur sub gravi indignationis nostre pena tibi que famulis, equis, armis, valisiis necnon rebus et bonis tuis omnibus totiens quotiens opportuerit ac per te vel tuos nomine tuo requisiti fuerint, de securo et salvoconductu semper provideant, nullum a te aut tuis tricesime aut vectigalii, datii, telonei, gabelle, bolete, pedagii aut alterius cuiuscumque exactionis solutionem penitus exigendo. Ut autem amorem et benivolentiam nostram erga te et tuos agnoscas perdurare ac tui tueque posteritates tanto studeatis nobis et regno nostro Hungarie predicto propensiori diligentia et sollicitudine inservire, quo liberatioribus prerogativis et honoribus vos noveritis a nostra maiestate redimitos, tibi et cuncte tue prosapie masculini sexus ex te legitime descensure et item prenominate Marioto doctori germano tuo hec arma seu nobilitatis insignia videlicet scutum seu clipeum triangularem imperfectum directum campi bicoloris, supra et in fundo lazerei et in medio viridis haut equali dimensione divisi, campus superior lazereus servat duas cocleas seu conchilia ex armis prefati domini Gabrielis cardinalis et legati apostolici peculiaribus feneratas, inter quas medius, corvus anulum baiulans de nostris paternis armis, suis naturalibus coloribus designatus in nostre et ipsius domini cardinalis ferventis dilectionis argumentum concessa. Item in campo viridi ab uno latere clipei cum una linea alba subtus producto tres rosee purpuree post sese pari distantia locantur. Campus siquidem inferior tertius caput habet hominis nudum, sine collo media vividaque facie crinibus et barba prolixis tetri coloris parum tortuosus lewum versus respiciens. Supra scutum stat galea aureo fulgore rutillans, quibusdam floribus aureis lazereo colore mixtis ex utraque parte scuti a cervice galee in modum aulee defluentis et quasi fortis venti agitatione hincinde sparsim supra deque ipsum vibrati. Supra vero galeam pro crista est ala aquile extensa, nigro colore et per medium ale in campo viridi similiter tres rose purpuree, que omnia premissa quatuor linee auree gemmis margaritisque ornate quadrangulariter concludunt, prout hec in capite seu principio litterarum nostrarum presentium, arte pictoria suis appropriatis coloribus distinctius figuraliter sunt expressa limpidius et annotata, animo deliberato et ex certa nostra scientia, deque nostre potestatis plenitudine dedimus, donavimus et contulimus, ymmo damus, donamus concedimus et elargimur, quatenus vos, tota vestra prosapia masculini sexus thori legitimi tam in prefatis regnis, terris, dominiis et principatibus, quam alias ubique locorum a modo imposterum predictis armis seu insigniis nobilibus et militaribus, more aliorum nobilium familiarium et aulicorum nostrorum armis utentium, in preliis, duellis, hastiludiis et torneamentis, velis, anulis, tentoriis, cortinis, auleis et papilionibus, aliisque nobilitaris et militaribus exercitiis et generaliter in quarumcumque rerum et ex-

peditionum generibus, generalibus videlicet et particularibus sub omnibus et singulis illis iuribus, libertatibus, gratiis, indultis, privilegiis et prerogativis atque emunitatibus, quibus ceteri aule nostre milites et familiares de iure aut consuetudine gaudent et fruuntur, semper ea gestare, frui et gaudere in enom valeatis, tantaque ampliori studio, fervore et diligentia erga nos et dictam sacram regni nostri Hungarie coronam vestra sollidetur intentio, quanto vos largiori favore et benivolentia nostra regia preventos esse conspexeritis et munere gratiarum. In cuius rei testimonium et robur sempiternum presentes litteras nostras privilegiales pendentis et autentici secreti sigilli nostri quo ut rex Hungarie utimur, munimine roboratas duximus concedendas. Datum Bude feria quarta proxima post festum beati Urbani pape, anno domini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo, regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. vigesimo primo, Bohemie vero decimo.

Ez a szöveg több tekintetben felhívja figyelmünket. Először azzal, hogy a magyar czimerlevelekétől több tekintetben eltérő formában van tartva, a mi arra mutat, hogy külföldi minta alapján készült. A király országa összes egyházi és világi hatóságainak és lakosainak meghagyja, hogy a czimerszerzőt a szabad járás-keelésben semmiképen ne akadályozzák, sőt ellenkezőleg, neki ezt lehetővé tenni kötelességüknek ismerjék. Fölmenti őt mindennemű vám-, hid-, rév stb. pénz fizetése alól. E formulák a külföldi czimereslevelekben állandó formulák, magyar armálisokban ritkán fordulnak elő. Leginkább oly czimereslevelekben találtam eddig e formulákat, melyek vagy idegenek részére adományozottak, vagy pedig olyanok részére, a kik külföldi pl. birodalmi nemességgel, illetve czimmerrel bírtak. Egy második érdekessége az oklevélnek az, hogy az adományozott czimer csak Péter úr és fiágon való leszármazottainak, valamint testvéreinek, Mariottusnak adományozott. Péter úr leányai, valamint testvére leszármazottai annak élvezetéből ki vannak rekesztve.

A czimerszerző IV. Sixtus pápa rendkívüli követe volt, a ki Veronai (Rangoni) Gábor egri püspök részére hozta meg a pápa megbízásából a bibornoki kalapot. Ez a körülmény szolgált alkalmul e kitüntetésre. E mellett Mátyás megemlékezett azokról a szolgálatokról is, a melyeket Péter testvére Mariottus neki tett, a ki mint a király követe 1478-ban a pápai udvarban járt. E követségről nem tisztán az armális emlékezik meg, említve van Mariottus Mátyás királynak 1478 október 28-án a pápához intézett levelében is, a melyben a király a német lovagrend és az esztergomi érsekség ügyében előterjesztett kérelmeinek teljesítését megsürgeti.¹

Az oklevél külöleg is több tekintetben érdekes. Olasz irással van írva és a mint az első

¹ Mátyás király levelei. Külügyi osztály I. köt. 396. l.

pillantásra látni, nem volt soha megpecsételve. A hártján a megpecsételéseknek semminemű nyoma sincsen, a hártyaszalag felvételére szolgáló bevágások hiányoznak, a mi tehát annak a jele, hogy az oklevél nem került expedícióra.

Az oklevél élén festett czimer valósággal heraldikai csemege. Kék mezőben három vörös rózsával megrakott, alul fehér szegélyű zöld pólya, a pólya felett két arany zarándokkagyló között csőrében arany gyűrűt tartó hollófej; alul hosszú haju, szakállas, nyakban levágott vad emberfő. A paizsra illesztett balra forduló, mindkét oldalról kék arany takarókkal ékített, zárt arany sisak disze fekete sasszárny, megrakva a pajszbeli háromrózsás pólyával. A czimer biborvörös szőnyegre van helyezve, melyet drága kövekkel és gyöngyökkel ékített széles arany keret vesz körül.

A czimerképen ábrázolt fehér szegélyű zöld pólya a rózsákkal együtt kétségkívül a czimerszerző családi czimeréből van véve. A czimer többi alkatrészei közül a felső mezőben ábrázolt kagylóknak és a hollónak a szöveg magyarázatát adja. A két arany kagyló Veronai Gábor bibornok-püspök czimeréből van véve, míg a gyűrűt tartó hollófej Mátyás király saját családi czimere. «De nostris paternis armis» mondja róla az oklevél, a mely megmondja, hogy mindezekkel — a kagylókkal és a hollóval — a király a maga és Veronai Gábor tiszteletét és szerzetét a czimerszerző irányában akarta kifejezésre juttatni. Az alsó mezőben látható vad emberfő — a mely leírásból illetőleg nem balra, hanem jobbra fordul — kétségkívül — noha az oklevél erre nézve nem mond semmit — a Perényi-család czimeréből került az adományozott czimerbe. A Perényi-czimer vadember fejének sasszárnya és körme elmaradt, de a sasszárny helyet foglalt a sisakdiszben, a melyre a pajszbeli rózsás pólyát alkalmazták. Minde körülmény a czimert, a mely különben heraldikai tekintetben nem mondható teljesen kifogástalannak, elsőrangú érdekűvé teszi.

Az armális a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi országos könyvtárában őriztetik, a melyt az 1912-ben szerezte meg Jaques Rosenthal müncheni antiquáriustól. Az oklevél korábbi sorsáról nincs tudomásunk, provenientiájára vonatkozó feljegyzések nincsenek az oklevélen, a mely minden valószínűség szerint olasz földről kerülhetett az említett antiquárius birtokába.

Áldásy Antal.

Bokodi György kir. jegyző családi történetéhez.

Tudjuk, hogy a Héder nb. Héderváriaktól származó Héder fia Jakab saját és fiai: Lőrincz, Egyed, (H)Errik és István nevében a győri káptalan előtt 1278-ban kijelenti, hogy a vasmegyei

Bokod nevű birtokot nejének, Monoszló nb. Tamás bán leánya Nabuth-nak hozományából vásárolta, miért is e birtokot az asszonynak szabad rendelkezése alá bocsátják.¹ Bokod helységről tudjuk, hogy jelenleg csak mint Bokod pusztá ismeretes; Jakab fiainak esetleges utódairól azonban mindeddig mitsem tudunk. A következő adatok erre némi felvilágosítást nyújtanak:

a) 1311 nov. 1-jén tanusítja a vasvári káptalan, hogy *Jakab fia Bokodi Lőrincz* bokodi birtokának Nádszeg nevű részét Herény nb. Káldi Imrének eladta.² Itt határozottan mondhatjuk, hogy az eladóban az 1278-ban szerepelt Héder nb. Jakab fia Lőrinczre ráismerünk, ki anyja után Bokodon birtokol és 1311-ben már a «*Bokodi*» családnevet viseli.

b) 1330-ban ugyanezen Bokodon bizonyos Adorján (= Ádrián) fia Miklós is birtokol.³ Miután tudjuk, hogy IV. László 1284-ben az 1278-ban szereplő Héder nb. Jakab fia Herriket a vasmegyei Bolda nevű birtoktól megfosztotta s ezt bizonyos Ádrián fia Sándornak és társainak, a vasmegyei Köcski-család tagjainak, adta,⁴ kimondhatjuk, hogy az 1330-ban Bokodon birtokoló Ádrián fia Miklós nem a Héder nemzetség tagja, hanem a Köcski-család sarja. Atyja minden valószínűség szerint azon Bokodi Ádrián, ki 1317-ben Pápa nb. Pál fia Miklós hagyatékának rendezése alkalmából a bizalmi férfiak sorában szerepel.⁵

c) A zalavári konvent tanusítja 1336 okt. 7-én, hogy Pécz nb. Jakab fia Szőlősi Lukács nővérének, Chuna-nak, Bokodi Lőrincz fia István nejének és ennek János nevű fiának, Szőlős nevű birtokából a leányegyedet kiadta.⁶ Itt megint a Héder nb. Bokodiakkal van dolgunk.

d) A legközelebbi nyom ezek után csak 1391-re vezet, mely évben *Jekkel (= Jakab) fia Bokodi András és ennek fia Benedek* szerepelnek. András neje Dömölki Lőrincz fia Jakab leánya Ilona.⁷

e) 1397 ápr. 4-én találjuk, hogy 1. magister Andreas filius Jekkel filii Jacobi filii Isaak, 2. Georgius filius ejusdem Andreae, 3. Emericus filius Johannis filii Thomae filii dicti Jacobi sua ac Blsiii et Dominici filiorum suorum in personis, 4. item Thomas filius Stephani filii annotati Jekkel similitur sua ac Vincencii fratris sui carnalis in personis, mindannyian Bokodi nemesek... előadják: ut, quia nobilis domina Elizabeth nominata, filia dicti Jacobi filii Isaak

¹ Hazai okmánytár. VI, 233.

² Hazai okmánytár I. 106 (Fejér VIII. 5, 76 rosszul közli).

³ Fejér VIII. 3, 501.

⁴ Fejér V. 3, 400.

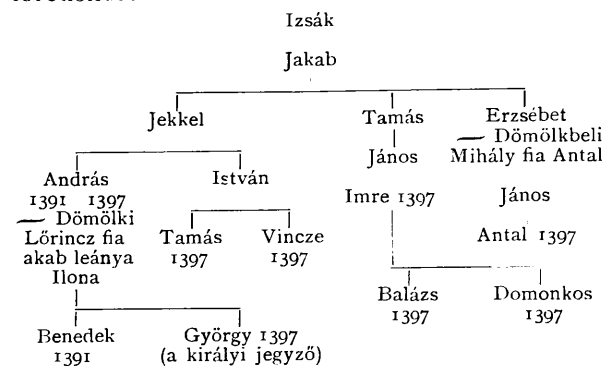
⁵ Anjoukori okmánytár I. 430.

⁶ Zalamegyei oklevéltár I. 321.

⁷ Hazai okmánytár IV. 231.

Anthonio filio Michaelis de Demenk velut homini ignobili et impossessionato... in conjugem tradita extitisset... in terra Guthafolde... ultra Pereztegh... Anthonio filio Johannis filii dictæ Elizabet' stb. stb.

Megkapjuk ebből a következő nemzedékrendi töredéket:

Ezen családról, mert Isaak nevű családtagot a Héder nemzetségben mindeddig nem ismerünk, határozottan nem állíthatjuk, hogy a Héder-nemzetséghez tartozik. Az okiratban előforduló Guthafölde a vas megyei Gutaházzal azonos.

Látjuk tehát, hogy 1397-ben egy *Bokodi György* felmerül, kiről már most is mondhatjuk, hogy tudunkkal családjának utolsó sarja. E György művelt, illetve tanult ember és mint ilyen a «litteratus» (=deák) jelzõt kapta. Ennek első nyomát 1405 nov. 25-én találom, midõn «Georgius litteratus de Bokwd» néven szerepel és akkor már neje is van.² 1406 és 1429-ben õ a királyi udvar jegyzõje.³ 1435-ben Bokodi György a vas megyei Hernádmesteri birtok egy részének zálogos tulajdonosa.⁴ 1441 szept. 8-án õ a nádor főjegyzõje.⁵ 1447 márcz. 9-én már nem él és akkor megkapja Hernádmesteri Péter azon hernádmesteri jószágokat, melyek eddig Bokodi Györgynél zálogban voltak. Az illetõ okirat⁶ világosan mondja, hogy ez György magvaszadkadtán történt.

Neje *Petronella a Pápa nb. mezõlaki Zámbo családból* származott és származása révén egy sokáig huzódott örökösödési perbe volt belekeverve. Pápa nb. mezõlaki Zámbo Miklós⁷

¹ Kiadatlan oklevélbõl, melynek eredetijét az esztergomi primási levéltár őrzi.

² Sopron megyei oklevéltár I. 573.

³ Zichy-oklevéltár VIII. 368. Zalamegyei oklevéltár II. 323.

⁴ Hazai okmánytár II. 259.

⁵ Hazai okmánytár I. 339.

⁶ Hazai okmánytár I. 447.

⁷ Ezen magyar országnagyot is — úgy mint másokat — a horvát írók horvát emberré akarják tenni, a mennyiben õt *Szamosbor* Miklósnak (a zágrábmegyei Szamosbor után) nevezik (v. ö. Hadtörténelmi Közlemények 1912. évf. 323).

királyi tárnokmester 1395-ben meghalt a nélkül, hogy egyenes fiutódot hagyott volna maga után, minek következtében birtokai oldalrokonaira átszálltak. Már 1395 okt. 29-én olvassuk, hogy a vas megyei gersei Petõ György és fivérei a következõ feleket a két Páh (Zalamegyében), Sársõmezadó, Nagymákfa, Mihalócc (Vas megyében) és Derze (Verõczemegyében) nevü birtokok elfoglalásától tiltják: *a)* Péter székesfehérvári örkanonokot és a b. Lajosról nevezett ottani kápolna fõnökét; *b)* Mezõlaki Márton fia Jánost; *c)* Mezõlaki István fia Györgyöt; *d)* Lőrincz pozsonyi prépostot; *e)* Pekri Klára nemes asszonyt. A rokonsági viszony meghatározása a következõ:

1. Péter kanonok — ha csak minden jel nem csal — a Zalamegyében törzsökös Mikesfalvi család tagja. Atyja Gergely (rövidítve: Gegus), fivére Illés.² Némelyeknél Csehi néven is szerepel, 1395 ápr. 3-án (mint Gergely fia Péter) az esztergomi zöldmezei szentgyörgytemplomi kerület prépostja,³ késõbb esztergomi nagyprépost, mely minõségben 1421 máj. 11-én meghalt. Zámbo Miklóshoz való rokonsági viszonya kétségkívül arra vezetendõ vissza, hogy anyja Miklósnak a nõvére vagy egyik fivérének a leánya volt, mert világos, hogy a tárnokmester után csak legközelebbi rokonai, illetve testvérei s ezeknek leszármazottjai örökölhettek.

2. Márton fia János a tárnokmester unokaöccse. A tárnokmesternek volt három fivére: Márton, László s István, kik vele együtt 1347-ben felmerülnek. Márton, ki 1395-ben már nem élt, fenti Jánost és Lőrinczet hagyta maga után, kik közül az utóbbi a fent említett pozsonyi préposttal azonos.

3. István fia György szintén a tárnokmester unokaöccse s ebbõl következik, hogy a tárnokmesternek István nevü fivére 1395-ben szintén már nem élt.

4. Pekri Klára asszony neve szerint a Körõsmegyében törzsökös Tétény nb. Pekri család tagja; de miután õ is csak akkor szerepelhetett Zámbo Miklós örökõsei között, ha ennek leánya, nõvére vagy unokahuga volt, világos, hogy õ is született Mezõlaki-leány és valamely Pekri-nek a neje. Közelebbi viszonyait nem ismerjük; csak azt tudjuk, hogy I. Lajos király anyja Erzsébet 1380-ban kiállított végrendeletében róla (ott is mint Pekri Kláráról) említést tesz.

1405-ben a per újabb mozzanatba lépett. Mezõlaki Márton fia János akkor már nem élt

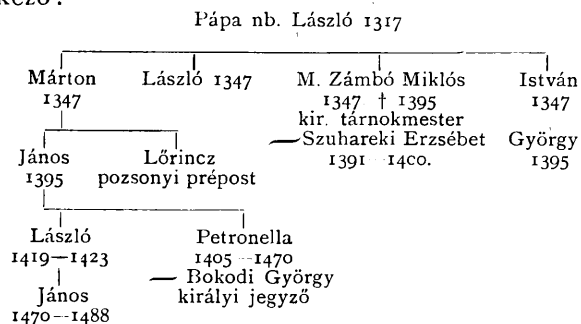
¹ Zalamegyei oklevéltár II. 273, (Derze tehát nem Bereg megyében volt, a mint ezt Sopronm. okl. I. 573 mondja).

² Ezen Illés 1419 márcz. 15-én mint a tolnamegyei máréi Gunya-család képviselõje szerepel (Zichy-oklevélt. VI. 5-9).

³ Mon. roman. episc. Vespri. II. 300.

és összes jogai két gyermekére szálltak át: Lászlóra s Petronellára, ki akkor már Bokodi Györgynek a neje.¹ Egy későbbi okiratból² tudjuk, hogy Mezőlaki Márton fiai János és Lőrincz (a pozsonyi prépost Mikefalvi Gegus (Gergely) gyermekeivel, Péter esztergomi préposttal, Illéssel és egy névtelen leánynyal kölcsönös örökösödési szerződést kötöttek, melynek erején a Mikefalviak a Zámbó Miklós hagyatékára vonatkozó okleveleket is kapták. János és Lőrincz halála után a Mikefalviak Mezőlaki Lászlóval együttesen Petronellát ki akarták játszani s elfoglalták az őt illető birtokokat, mire Petronella ügyét Zsigmond király elé vitte, ki ebben 1420 május 18-án az első tárgyalást kitűzte. Péter prépost halála után († 1421) a pör Illésre szállt át, melynek folyamán Petronella pernyertes lett. Igen magas kort érhetett el, mert 1470-ben még élt.³

A Pápa nb. mezőlaki Zámbó-család első tagjainak nemzedékrendi töredéke tehát a következő:

Megjegyzendő azonban, hogy a táblában említettekén kívül Zámbó Miklósnak még egyéb rokonai is voltak, a mint ezt az Anjoukori diplomatiai Emlékek (III. 695 do. 1391) mutatják; de az ott szereplő nevek nem csak a tárnokmester rokonaira vonatkozólag, de egyebeknél is annyira ferditvék, hogy meghatározásukat későbbi időre kell hagynom.

Dr. Wertner Mór.

Pabar hirnökmester.

1247. évi április havában történt,⁴ hogy Phintor comes és rokona Beled saját, ugy mint összes nemzetségük nevében Fábían és Pabar (=Pabor) nevű édes fivéreket (Gutkeled nb.) István nádor előtt Baksa (=Boxil) nevű baranyamegyei birtok miatt, melyről azt állították, hogy ősi tulajdonuk, beperelték. A nádor az

ügyet egy a pécsi káptalan éneklőkanonokából Gyurkából, Miklós comes, Almai István, Ist fia Miklós, Negol nb. Lőrincz és Bereve-ből álló választott bíróságra bízta, minek következtében Fábían és Pabar a birtok azon részét, melyet Phintor atyjától, Semruztól és nemzetiségétől husz márkáért vásároltak és melyet nevezett Phintor fenti rokonának, Belednek, az orosz fogságból való kiszabadítása végett eladott, békésen továbbra is, mintha ősi birtokuk volna, megtarthassák, de mivel Fábían és Pabar többet elfoglaltak vala e fődből, mintsem őket illette, a többlet visszaadására lettek elítélve. Az illető okiratból még azt is tudjuk, hogy Phintornak egyik helysége az ócsárdi (=olcsári) földekkel határos volt.

1261 aug. 21-én találunk bizonyos Pabart, mint a királyi hirnökök főnökét, mely minőségben azzal meg van bízva, hogy (Héder nb.) Güsszingi Henrik nádorral együttesen a somogyemei királyi hirnökök vityai földjének birtokviszonyait megvizsgálván, arról a királynak jelentést tegyen.¹ Henrik nádor azért lett megbízva az ügygel, mert egyúttal Somogyemei főispánja is volt; ebből pedig az következik, hogy Pabar is a megvizsgálendő birtok tájában birtokolt és így teljesen fel vagyunk jogosítva arra, hogy a Somogyemeyével határos baranyamegyei birtokosban, az 1247-ben szereplő Pabarban az 1261. évi hirnökmesterre ráismerjünk. Pabar az 1260-as évek kezdetén a IV. Béla s fia István között kitört villongások alatt állhatatosan Bélának hive maradt, kinek oldalán 1263 aug. 3-án mint hirnökmestert találjuk.² 1264 ápr. 5-én mint «kopasz» Pabar a király nagyjai között szerepel, a nélkül, hogy a tőle viselt tisztséget ismernök.³ Halála évét nem ismerjük; 1267-ben a Szo(v)árd nb. Miklós lovászmester — ha Fejér IV. 3, 430 megbízható — egyúttal a királyi hirnökmester is.⁴

1276-ban találjuk, hogy Németi Lénárd és egynehány baksabeli kovászti jobbágyok közötti választott bíróság sorában, kik a baranyamegyei Baksa helységben működtek, bizonyos Pabarnak is kellett volna résztvennie.⁵ Alig csalódunk, ha benne a hirnökmester fiára ráismerünk.

1332 jan. 13-án arról értesülünk, hogy Pabar fiai Péter és Dezső *Pabor—Boxája* (=Pabar—Baksája) nevű baranyamegyei birtokukon a nyulszigeti apácák érdekében meg lettek idézve.⁶

Az 1247-ben szerepelt Fábíanról további biztos adataink nincsenek.

¹ Wenzel VIII. 2.

² Wenzel VIII. 36.

³ Fejér IV. 1, 334 (tévesen 1244-re téve).

⁴ Fejér VIII. 5, 288 szerint Pabor még 1269-ben is volt a királyi hirnökök mestere (regiorum preconum).

⁵ Wenzel XII. 186.

⁶ Anjoukori okmánytár II. 375.

¹ Sopronmegyei oklevéltár I. 573.

² Fejér X. 6, 511-517.

³ Zalamegyei oklevéltár II. 416-417.

⁴ Fejér VII. 2, 293.

Egy keletnélküli okiratban¹ találunk bizonyos Fábiánt mint a baranyamegyebeli Kórógyiak képviselőjét és 1295-ben olvassuk, hogy Péter fia Fábián a baranyamegyei Németi Jakab comesnek a tisztviselője (=officialisa).²

Pobor—Baksán kívül Baranya megyében a XV. században még Pobor (falva), Poborsziget és Poborszőlős nevű helységek is léteztek, mely utóbbi a mai Babarcz-szőlőssel azonos. Volt egy szigeti s egy adorjáni Pobor(i) család is.³ Ha csak minden jel nem csal, akkor mindezek Pabar hirnökmesterrel összefüggésben állanak.

A mi pedig a Pabar (Pobor) nevet illeti, azt merem kockáztatni, hogy szász eredetű. A legnagyobb valószínűség a mellett vall, hogy közte s a cseh Bavor között némi rokonság létezik, a mit azon körülmény is támogat, hogy a mit fent láttuk, Poborszőlősből az idő folyamán Babarczszőlős lett. Dr. Wertner Mór.

Nemeslevelek a szepesi káptalan levéltárában.

A szepesi káptalan levéltárában 10 eredeti czimeres nemeslevél, 50 transumptum és 16 nemességi bizonyítvány van. E 76 okirat 108 családról emlékezik meg. Az eredeti armalisok 12, a hiteles másolatok 75 és a bizonyáglevelek 21 egyszerű vagy kettős családnevet foglalnak magukban. E nemesi okiratok legtöbbje be van jegyezve a hiteleshelyi jegyzőkönyvek valamelyik kötetébe, melyek mindég azon év számaival vannak megjelölve, a mely évben lapjaikra az első feljegyzés történt. Így pld. a VII. kötet 1570. a VIII-ik 1576, a IX-ik 1580 számmal bir, daczára annak, hogy belső tartalmuk nem mindég követi szigoruan az időrendet.

Az itt közölt jegyzékben az eredeti- és a hiteles másolatban levő nemeslevelek jegyzékét nyujtom, a család neve után az uralkodó nevét és az adományozás idejét jelezve.

- Adorján*, lásd Besze. (1649.)
Alch, II. Ferdinánd. 1629 febr. 21. (Prot. 1618. fol. 271.)
Almássy, Rudolf. 1593 jul. 19. (Prot. 1667. fol. 193.)
Baginszky. I. Lipót. 1667 ápr. 16. (Eredeti.)
Barvulszky. Mária-Terézia. 1760 junius 17. (Prot. 1756. fol. 162.)
Besze de Megyer. III. Ferdinánd. 1649 máj. 18. (Prot. 1673. fol. 34.)
Bibery. III. Ferdinánd. 1638 márc. 4. (Prot. 1632. fol. 426.)
Biner. II. Ferdinánd. 1631. aug. 29. (Prot. 1510. fol. 61.)
Chay. Zsigmond-Ágost lengyel király. 1551

¹ Wenzel XII. 680.

² Wenzel X. 196.

³ Csánki, Hunyadiak kora II. 529—559.

márcz. 2. (Eredeti. — Másolatban: Prot. 1616 fol. 178.)

Crausz (Krausz). Rudolf. 1592 nov. 18. (Prot. 1624. fol. 212. II.)

Czigandi. III. Ferdinánd. 1654 szept. 22. (Prot. 1656. fol. 65.)

Czuz, lásd Besze. (1649.)

Drivolovich de Prokunia, lásd Prokuratic. (1615.)

Dulovich. V. Ferdinánd. 1835 jul. 16. (Prot. 1827. fol. 241.)

Eötvös, lásd Ugroczy. (1609)

Farkas, lásd Krivacsy de Alsó-Szalók. (1669.)

Fossnar, lásd Lenczovicz. (1666)

Franiaffy. II. Mátyás. 1613 márcz. 1. (Prot. 1614. fol. 2.)

Frey. II. Mátyás. 1614 jul. 29. (Prot. 1618. fol. 325.)

Fürnstein. III. Ferdinánd. 1652 szept. 26. (Prot. 1656. fol. 196.)

Gadeczky, lásd Gattazky. (1650.)

Galli. II. Mátyás. 1619 okt. 14. (Prot. 1618 fol. 327.)

Gattazky (Gadeczky). III. Ferdinánd. 1650. dec. 3. (Eredeti.)

Gechik, lásd Franiaffy. (1613.)

Glivicz, lásd Krivacsy de Alsó-Szalók. (1669.)

Glós. III. Ferdinánd. 1649 szept. 25. (Prot. 1818. fol. 251.)

Goreczky (Poreczky). Miksa. — — — (Prot. 1624. fol. 81. III.)

Gönczy. I. Lipót. 1663 ápr. 24. (Prot. 1667. fol. 369.)

Groszmann, másképp Megander. III. Ferdinánd. 1655 aug. 25. (Prot. 1783. fol. 106.)

Günther. III. Ferdinánd. 1653 márcz. 18. (Prot. 1702. fol. 292 és 316.)

Hensch. III. Károly. 1717 márcz. 8. (Prot. 1729. fol. 585.)

Hyro, lásd Almássy. (1593.)

Hliva. I. Lipót. 1686 szept. 12. (Prot. 1685. fol. 95.)

Holló. I. Lipót. 1659 jul. 28. Prot. 1656. fol. 584.)

Horvath de Vegla. Zsigmond lengyel király. 1661 nov. 10. (Prot. 1656 fol. 465.)

Hrabuzay, lásd Holló. (1659.)

Jados, lásd Krivacsy de Alsó-Szalók (1669.)

Kezmarszky. III. Ferdinánd. 1649. máj. 28. (Prot. 1744. fol. 363.)

Klöss. I. Lipót. 1662 jun. 3. (Eredeti.)

Kokovay, másként Zajacz. I. Lipót. 1670 ápr. 19. (Prot. 1667. fol. 332.)

Krausz, lásd Crausz. (1592.)

Kray, lásd Klöss. (1662.)

Krivacsy de Alsó-Szalók. I. Lipót. 1669 jul. 19. (Prot. 1667. fol. 264.)

Kunsch de Kesmark. II. Miksa. 1573 aug. 9. (Eredeti. — Másolatban: Prot. 1744. fol. 233.)

Labsanszky. III. Ferdinánd. 1651 szept. 25. (Prot. 1656. fol. 109.)
Lasar (?) «Georgio de Lasar, Paulo filio Ivan filii Limble». I. Lajos. 1358 jun. 29. (Prot. 1715. fol. 406.)
Lenczovicz. I. Lipót. 1666 decz. 15. (Prot. 1685. fol. 376.)
Lipoczy. II. Ferdinánd. 1624. — — (Prot. 1656. fol. 65. és 109.)
Luzsinszky. II. Ferdinánd. 1627 — — (Töredékes másolat.)
Lyptaj, lásd Ondrejkovics. (1659.)
Maleter. I. Lipót. 1662 jul. 12. (Prot. 1656. fol. 618.)
Markovich, lásd Lenczovicz. (1666.)
Mataovovszky. I. Lipót. 1697 jun. 25. (Prot. 1744. fol. 98.)
Megander, lásd Groszmann. (1655.)
Mernaucsch, lásd Prokuratich. (1615.)
Miszleniczky. III. Károly. 1716 ápr. 16. (Prot. 1715. fol. 52.)
Mochnyaj. III. Károly. 1722 aug. 2. (Prot. 1702. fol. 312.)
Monyak. I. Lipót. 1674 febr. 21. (Prot. 1675. fol. 147.)
Motth. II. Ferdinánd. 1633 szept. 18. (Eredeti. — Másolatban: Prot. 1729. fol. 336.)
Motus. II. Ferdinánd. 1623 febr. 1. (Prot. 1618. fol. 197.)
Moys. I. Lipót. 1696 jul. 11. (Prot. 1694. fol. 336.)
Mulid, lásd Besze. (1649.)
Nagy de Nyiry. I. Lipót. 1664 ápr. 2. (Eredeti.)
Neblingh. III. Károly. 1719 szept. 11. (Prot. 1724. fol. 129.)
Nemes, lásd Usz. (1593.)
Nemesitzky, lásd Motus. (1623.)
Nyakas. III. Ferdinánd. 1639 márc. 2. (Prot. 1675. fol. 548.)
Ondrejkovics. I. Lipót. 1659 febr. 1. (Eredeti. — Másolatban: Prot. 1817 fol. 157.)
Ondrik, lásd Kokovay. (1670.)
Pálfalvay. I. Lipót 1661. — — (Prot. 1656. fol. 300.)
Peltz. III. Károly. 1712 jul. 1. (Eredeti. — Másolatban: Prot. 1710. 209.)
Podraf, lásd Hliva. (1686.)
Poreczky, lásd Goreczky.
Poreczky. II. Ferdinánd. 1630 máj. 6. (Prot. 1618. fol. 333.)
Priska, lásd Besze. (1649.)
Prokuratich, másként Drivolovich de Prokupia. II. Mátyás. 1615 — — Prot. 1614. fol. 229.)
Raisz de Cassovia, lásd Ugróczy. (1609.)
Roxer, lásd Hensch. (1717.)
Schechovith. III. Ferdinánd. 1655 jun. 20. (Prot. 1656. fol. 61. — Prot. 1715. fol. 227. — Prot. 1827. fol. 240.)

Smitz. III. Ferdinánd. 1649 nov. 16. (Prot. 1818. fol. 93.)
Stadler, lásd Poreczky. (1630.)
Stim. III. Károly. 1719 szept. 23. (Eredeti.)
Striska, lásd Kokovay. (1670.)
Sturmann. I. Lipót. 1699 márcz. 28. (Prot. 1715. fol. 317.)
Szalóky, lásd Krivacsy. (1669.)
Szegedy. III. Ferdinánd. 1649 nov. 11. (Prot. 1675. fol. 448.)
Szentkereszty. I. Lipót. 1660 — — (Prot. 1660. fol. 261.)
Thuold, lásd Moys. (1696.)
Ugróczy. II. Mátyás. 1609 október 12. Prot. 1710. fol. 213.)
Usz, másként Nemes. Rudolf. 1593 márcz. 1. (Prot. 1685. fol. 289.)
Vida. Rudolf. 1591 jun. 9. (Az eredeti nemeslevelet a káptalani levéltárban őrizték, honnan 1785-ben Wyda János kivette.)
Winckhler I. Lipót. 1669 márc. 30. (Prot. 1715. fol. 43.)
Zachar, másként Eötvös, lásd Ugróczy. (1609.)
Zajacz lásd Kokovay. (1670.)

Nemességt bizonyítványok:

Barany. (A szepesi tíz lándzsások törvényhatóságának bizonyítványa. — Prot. 1694. fol. 354.)
Bartova. Domanovszky. (A szepesi tíz lándzsások törvényhatóságának 1731 jun. 29-én kiadott bizonyítványa. — Prot. 1729. fol. 183.)
Elekessy, lásd Székely. *Gánóczy*, lásd Domanovszky. *Korompay. Krayaczich*. (A szepesi káptalan bizonyítványa 1619-ből. — Prot. 1618. fol. 67.)
Kukoly. Kutny. (Liptóvármegye törvényhatóságának 1725-ben kiadott bizonyítványa. Prot. 1724. fol. 119.)
Lehotzky (Zenkó). (Liptóvármegye törvényhatóságának bizonyítványa 1695-ből. — Prot. 1694. fol. 707.)
Pechovi. (Szepesvármegye törvényhatóságának bizonyítványa. Prot. 1656. fol. 618.)
Podhoralszky. (Prot. 1702. fol. 87.)
Soltesz. (Prot. 1827. fol. 236.)
Székely (A szepesi káptalan bizonyítványa. — Prot. 1618. fol. 257. — Prot. 1624. fol. 17.)
Thar. Biharvármegye bizonyítványa 1593-ból. — Prot. 1624. fol. 143.)
Toperczer. (Prot. 1744. fol. 390.)
Tornary. (Prot. 1729. fol. 632.)
Vitkóczy, lásd Podhoralszky. *Zabor* lásd Kutny. *Zenkó*, lásd Lehotzky. *Zimány*. (Prot. 1694.)

Közli: *Berwaldszky Kálmán*.

Zá-Völgye.

Hogy a szomorú emlékü Záh-nemzetség nevét annak idején nem Zácsnak ejtették ki, azt az ujabbkori történetírók — köztük dr. Kará-

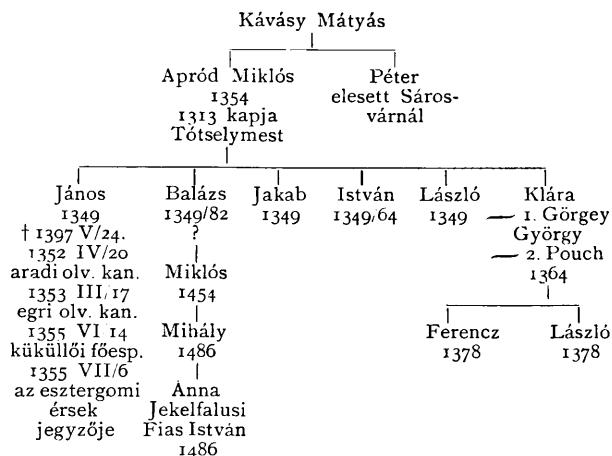
csonyi János is — teljesen tisztába hozták, a nemzetség számos tagjáról fennmaradt oklevelek nyomán. Említik a régi irások a Nógrádmarczal és Szűgy közti *Záhtelke* nevű területet s a nagyon régen elpusztult *Záhfalvát* is, mely a ma is élő hagyomány szerint Karancskeszi határában, a mostani falu alsó végén feküdt, Nógrád vármegyében, a nagy nemzetség ősi fészkeiben, hol talán a merénylő büszke Feliciánnak is bölcseje ringott.

Nem tudni, hogy az egykori Záhfalva azonos terület-e azon Záhvölgye nevű kiirtott erdőrészel vagy csapással, melyet még 1769-ben is említenek a nógrádmegyei irások; de ha külön hely — a mi valószínű — még érdekesebb bizonyítéka annak, hogy az 1330-iki Záh-öldöklés után a Karancs vidékéről kipusztult híres és gazdag nemzetségnek még hosszú évszázadok múlva is fennmaradt az emléke az ősi falujok egyes határrészeinek neveiben. (Karancskeszi is az 1227 táján élt, Záh Keszé-től vette a nevét.)

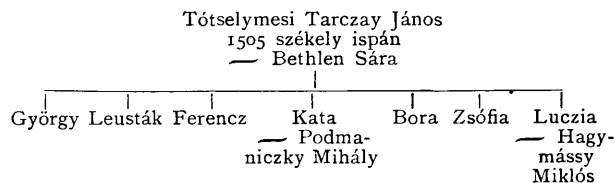
Ez az 1769-ből való irás, mely a nemzetség nevének Záh- vagy Zák-kiejtését véglegesen tisztázza, Nógrád megye levéltárában található az «Inquisitiones 1769. Fasciculus 12. No. 35.» jelzett alatt s még eddig nem volt ismeretes. 1769-ben Buday Ferencz karancskeszi-i plebános kérésére s Tótprónai és Blatniczai Prónay László királyi tanácsos, nógrádmegyei első alispán rendeletére határvizsgálat indított Karancskesziben s az akkor kihallgatott odavalló tanuk a Bocsbári Mocsáry György szolgabíró és Tornynos Gábor esküdt által Lapujtón július 30-án felvett tanuvallási jegyzőkönyvben négy ízben említik a «plaga Záh völgye» nevű vágásterületet. A többi közt Zsiday János, a Karancsberényi gróf Berényi Zsigmond jobbágya ily értelműleg vall: «Quod plagam *Záh Völgye* nuncupatam ac in terreno possessionis Karancs Keszi situatam etc. sibi pro exsirtipatura ante 17 circiter annos destinatam etc. ea cum conditione transtulerit etc. successu temporis ecclesiae Karancs Kesziensi protestet etc.»
Simon János.

János küküllői főesperes és családja.

Megboldogult Pór Antal az Anjoukor legkiválóbb ismerője, három értekezésében is foglalkozott János küküllői főesperes életével és családi viszonyaival, melyekben megállapítja azt, hogy a család őse, bizonyos Kávássy Mátyás, kinek fia Apród Miklós, ki 1312-ben kapta Tótselymest s ez időtől fogva a család magát tótselymesi Apródnak nevezte. A Pór által felsorolt adatok alapján a család leszármazása a következőleg állítható össze:

A mint ezen a családfán is láthatjuk II. Miklós atyjának nevét ez időszert meghatározni nem tudjuk, Pór, Balázs fiának gondolja. A fenti családfán azonban nem találjuk meg Jánost, ki magát Tárcazi és Tótselymesi Tárcaznak írta, kiről Pór megjegyzi, meglehet, hogy a tótselymesi Apródok ivadéka, «de bizonyára csak leányágon». Ezen Jánost Nagy Iván is ismeri s leszármazásáról a következő töredéket közli:

Ezen Tarczay Jánosról tudjuk, hogy 1493 szept. 15-én zempléni főispán, 1493 május 31-én barkói várnagy, 1498 február 24-től erdélyi sókamara ispán, 1499 május 29-től 1503-ig mármarosai sókamara ispán és kassai harminczados; 1504 nov. 11-től 1506-ig pedig székely ispán. Minden esetre érdekes kutatnunk, hogy ezen Tarczay János, ki ilyen magasra emelkedett, honnan és melyik családból vette eredetét, mert az bizonyos, hogy a híres Tarkói Tarczayak családjához nem tartozott.

Az első adat, mely utbaigazít, 1486-ban kelt, mely szerint Tótselymesi Apród Miklós fia Tarczay János milaji, harasztí, parachi egész, máthéfalvi, kertvélyesi, szathioczi, zenthgyörgyi, borthoczi, busoni, leznecki rész birtokait, továbbá Rykofalvát, Oszlopot, Lyndvát, Koterbakot, Halkvágását, Lyponiket 500 arany forintért eladja.

A Pór által fentebb közölt családfán találjuk Tótselymesi Apród Miklóst, ki 1454-ben élt, ezen Miklós még 1472-ben életben van és a szedliczi tizedek dolgában levelet ír Nagy-mihályi András egri kanonokhoz; hogy ezen

Miklós János küküllői főesperes valamelyik testvérének leszármazottja, igazolja a következő körülmény.

János küküllői főesperes nővére Klára Görgey Györgyhez ment nőül, kitől egy János nevű fia született; ezen János a papi pályára lépven, birtokai felett a következőleg intézkedik: Milajt, Harasztot, Kotherbachot és Lendvát felerészben anyja, felerészben pedig anyai nagybátyái János küküllői főesperes, Apród István és Balázs kapják, mely intézkedését Lajos király 1364 január 25-én helyben is hagyott. Továbbá azt is tudjuk, hogy 1378 január 13-án új adomány címén kapják a testvérek Máthéfalvát és Rikolfalvát. A mint láttuk, ezen birtokok 1486-ban tótselymesi Apród Miklós fia, János kezén voltak.

Eldöntetlen kérdés még, hogy ezen Miklós kinek a fia volt.

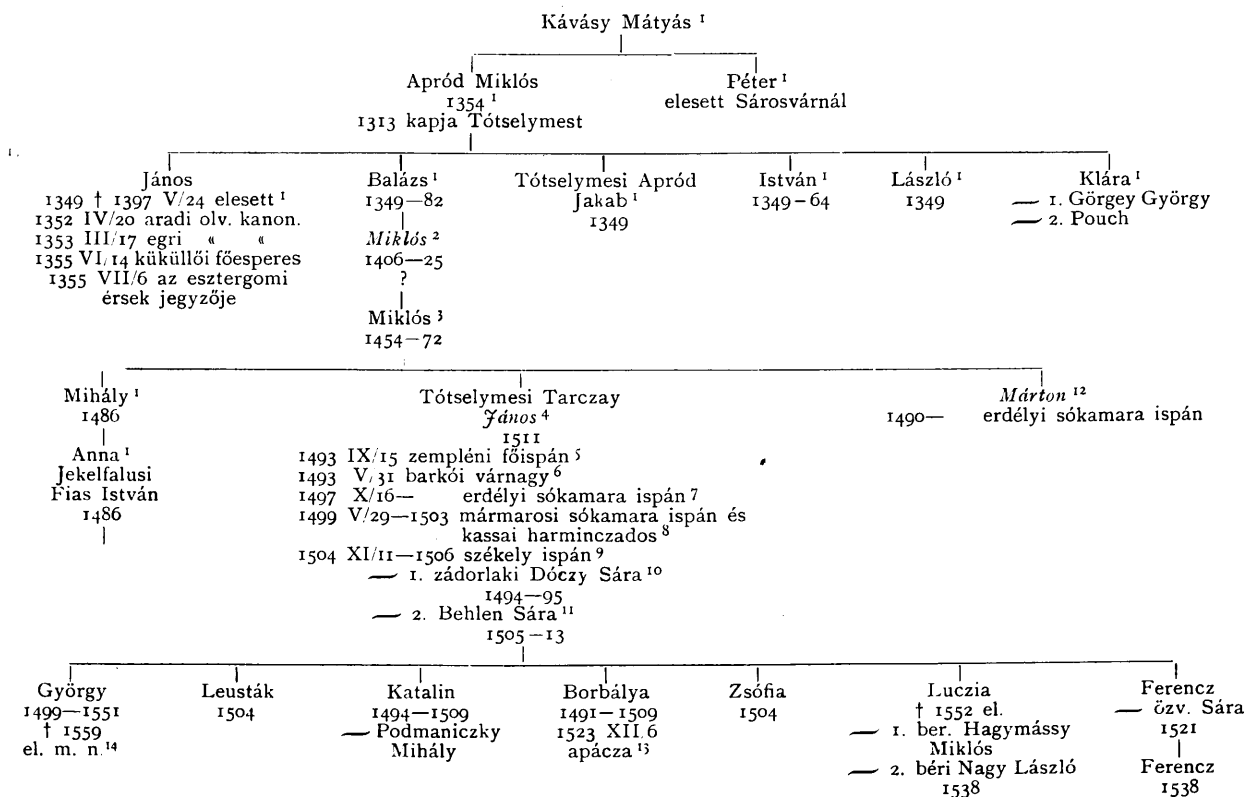
Annai bizonyos, hogy Apród Baláznak volt egy Miklós nevű fia, kit 1406-tól 1425-ig látunk

szerepelni, bizonyos hatalmaskodási ügyekben, nézetem szerint ezen Miklós nem lehetett Jánosunk atyja, mivel az időköz oly nagy János és Miklós szereplése között, hogy még csak feltevésnek sem adhatunk helyet s így nagyon hihető, hogy János atyja Miklós, Baláznak az unokája volt.

Tarczay Jánosnak egy Márton nevű fivérét is ismerjük, ki 1490 márczius 30-án mint erdélyi sókamaras fordul elő.

Nem czélem ez értekezés keretében Jánosnak nagymérvű birtokszerzéseiről beszámolni, az érdeklődőket a leleszi káptalan levéltárához utasítom, hol a családra mintegy 100 darab okmány található.

Nagy Iván után fentebb közölt családfa szerint János neje Bethlen Sára volt, ha ez való, úgy két neje volt, mert 1495-ben nejeül Zádorlaci Dóczy Imre leánya, Sára említettik. Ezek szerint tehát a családfa a következőleg állítható össze:

Daróczy Zoltán.

¹ Századok 1893. és 1900. évf.

² Iványi: Bártfa város 21., 57., 138., 239.

³ U. o. 1883.

⁴ Lehoczky: Beregm. tört. III. 194., 167., 11., 292., 68., 218., 335., 420., 684., 830., 697., 802., 801. Leleszi lt. Prot. Parv. L. fol. 144.; M. fol. 174., 184.; Z. fol. 176., 178., 181., 184.; J. fol. 185.; U. fol. 186.; S. fol. 187.; R. fol. 188.; A. fol. 190.; H. fol. 223.; Prot. nov. fol. 139.; C. fol. 146.; P. fol. 153., 208., K. fol. 187.; Elench. act. No. 48., 16.; Z. 175., 187.; V. 131 etc.

⁵ Iványi: i. m. 306r.

⁶ U. o. 3103.

⁷ Lázár M.: Székely ispánok 43.

⁸ Leleszi lt.: Elench. act. No. 20., 34.

⁹ Lázár M.: Székely ispánok 43.

¹⁰ Iványi: i. m. 3136., 3201.

¹¹ Nagy I.:

¹² Iványi: i. m. 2774.

¹³ Veszprémi püsp. okl. IV. 293

¹⁴ Péchy cs. lt. elench. Jászói kpt. lt.

ID. SZINNYEI JÓZSEF

1830—1913

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságot súlyos veszteség érte. F. évi augusztus hó 9-én költözött el az élők sorából id. Szinnyi József, az igazgató-választmány nestora, munkás életének 84. évében.

Szinnyi József elhunyt gyásza az egész magyar tudományos világnak, mely lelkiismeretes, buzgó munkását vesztte el benne. A magyar bibliographia és irodalomtörténet gyászolja első sorban, melyek sokat, nagyon sokat köszönhetnek neki. Azok a hatalmas kötetek, melyeknek betűit fáradhatatlan munkássággal róttá egybe egy egész emberöltőn keresztül, minden szónál ékebben hirdetik az elhunyt érdemeit. Bibliographiai repertoriumai, a melyekben összegyűjtötte a hazai folyóiratokban és hírlapokban megjelent történelmi, természettudományi és matematikai cikkeket és értekezéseket egész a 80-as évek elejéig, a régi hírlapirodalom tömkelegében nyujtanak megbízható és ép ezért megbecsülhetetlen tájékozódást. Monumentális nagy munkája, a Magyar Irók élete és munkái vaskos kötetei örök időkre meg fogják emlékét őrizni. Ez a nagy-szabású munka mindenkinek, a ki irodalommal foglalkozik, biztos kalauz a magyar irodalom munkásai és munkáikra nézve. Pontosság és teljesség tekintetében ebben a munkában el van érve az, a mi emberileg elérhető. 1890 óta dolgozott elhunyt társunk e munkán és csak egy-két füzet hiányzott még, hogy befejezze élete legfőbb munkáját. A sors nem engedte ezt megérnie, kihullt kezéből a toll, és más kéz fogja befejezni e művet, a mely a magyar irodalomnak a lehetőségig teljes repertoriuma.

De nemcsak a magyar bibliographia és irodalomtörténet gyászolja az elhunytban lelkiismeretes munkását. Munkái között nem egy van, a mely a hazai történelmi irodalomnak is becses gyarapodását képezi. Mint honvéd végigküzdötte a szabadságharcot, végig élve a komáromi eseményeket. Az ezekről vezetett naplójegyzetei, melyeket könyvben is kiadott, rendkívül becses adalékokat képeznek szabadságharcunk történetéhez. Szemtanu írta azokat, a ki lelkiismeretesen vetette papírra az eseményeket, a melyekben neki is nagy része volt. Ezek a följegyzések képezik naplói legrégebbi részét, mert az elhunyt pontos naplót vezetett 1848-tól kezdve élete végéig. Följegyzett ebbe mindent, a mit följegyzésre méltónak ítelt a napi eseményekből és ezeknek alapján írta meg azokat a naplójegyzeteket, a melyekben az utolsó évtizedekben a Komáromi Lapokban közzétett és a melyek az 1848/49 utáni időkről, a Bach korszakról szólanak. Ezek a naplójegyzetek nagy kulturtörténelmi anyagot rejtenek magukban. A maguk közvetlenségével, keresetlen egyszerűségükkel sokkalta jobban tájékoztatnak az akkori idők mindennapi életéről, mint kötetekre terjedő értekezések. Hasznukat fogja venni az irodalomtörténész is, mert az elmúlt korszak íróinak életrajzához is nem egy benső jellemző adatot nyujtanak. Az, a ki majd egyszer az 50-es évek eseményeivel, az akkori élettel fog foglalkozni, ezeket a naplójegyzeteket legbecsebb forrásai közé fogja számíthatni.

Társaságunknak megalakulása óta volt igazgató-választmányi tagja. Mint ilyen a legnagyobb buzgósággal vett részt mindenkor társaságunk működésében. Alig volt ülésünk, a melyről az ő meghitt alakja hiányzott volna és e mellett irodalmi téren is támogatót minket. Egyik kiadványunknak, a Főrangú Családok I. kötetének ő volt egyik szerkesztője. Tőle származik a kötet

genealogiai része, a melynek szerkesztésében is megnyilatkozik az a pontos, lelkiismeretes munka, a mely valamennyi irodalmi művét jellemzi. Az isteni gondviselés kegyelméből ritka magas életkort ért el, megőrizve mindvégig törhetetlen munkakedvét, szellemi rugékonyságát. Megnyugvással tekinthetett vissza munkában gazdag életére. Munkái nem fognak megbolygatlanul porosodni a könyvtárak polczain, mert azok mindenkor nélkülözhetetlen irodalmi segédeszközt fognak képezni. Művei fenn fogják tartani emlékét, a mely a mi körünkől sem fog eltűnni, a kik igaz barátot, buzgó és odaadó támogatót és munkatársat veszítettünk el benne.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányának szeptember hó 25-én tartott ülésén *Fejérfataky László* elnök elnöklete alatt jelen voltak *Ortvay Tivadar* másodelnök, *Csánki Dezső*, *Döry Ferencz*, *Gárdonyi Albert*, *Holub József*, *Iványi Béla*, *Komáromy András*, *Soós Elemér*, *Szentpétery Imre* ig. vál. tagok, *Isos Kálmán* alapító tag, *Sárközy Imre* lev. tag, *Lukinich Imre*, *Relkovic Neda*, *Závodsaky Levente* társ. tagok, *Áldásy Antal* titkár, *Szabó László* jegyző, *Sohár László* pénztárnok, *Baranyay Béla* és *Relkovic Davorka*.

Az ülés megnyitása után *Holub József* felolvasta Tolna vármegye 1698-iki pecsét kérése című értekezését, mely a Turulban fog megjelenni.

Ezután titkár bemutatta a Chawragh családnak 1524-i czimeres levelét, melynek 1569-i átiratát a gróf Csáky családnak a M. N. Múzeumban letéteményezett levéltára őrzi.

A folyó ügyek élén elnök mély megilletődéssel emlékezett meg arról a súlyos veszteségről, mely a társaságot nagyérdemű ig. választmányi tagjának id. Szinnyi Józsefnek augusztus 9-én bekövetkezett halálával érte. Meleg szavakkal emlékezik meg az elhunyt érdemeiről és indítványára az ig. választmány elhatározza, hogy részvétenek és fájdalmanak az ülés jegyzőkönyvében kifejezést ad, az ülésből kifolyólag

részvétiratot intéz az elhunyt családjához és hogy a Turul legközelebbi számában az elhunytól nekrológban történiék megemlékezés.

Uj évdijas tagokul megválasztattak *Georgievics Pál* máv. felügyelő Budapest, aj. Ujj György; *A művelődés történeti seminárium* Kolozsvár, aj. Erdélyi László és *dr. Lukinich Imre* tanár Budapest, aj. Csánki Dezső.

Titkár fölhivja az ig. vál. figyelmét, hogy a választmányban egy hely van üresedésben, a melyre az ajánlatok a novemberi ig. vál. ülést megelőző napig adandók be a titkári hivatalnál. Figyelmeztet arra, hogy levelezőtagok korlátlan számban ajánlhatók.

A folyó évi nagygyűlés december 15 és 20-a között, az elnökség által meghatározandó napon fog megtartatni a következő napirenddel: 1. Elnöki megnyitó. Fejérfataky László elnöktől. 2. Verböczy István nemzetsége. Komáromy András ig. vál. tagtól. 3. Titkári jelentés. 4. Pénztárnoki jelentés. 5. Esetleges indítványok.

A pénztárnok jelentése szerint a társaság bevétele az ülés napjáig 4802 K 50 f, kiadása 3531 K 64 fillér volt, egyenleg 1270 K 86 fillér.

Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Iványi Béla* és *Szentpétery Imre* ig. vál. tagokat kérve fel az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

A pannonhalmi szent Benedek-rend története. XII. B. kötet. Az elenyészett benczés apátságok, írta Sörös Pongrácz. Budapest, 1912. 531+4. l.

A többi kötethez mérve aránylag kis terjedelmű a benczések történetének ezen utolsó kötete, tartalma viszont talán még a többénél is jobban érdekel bennünket, mert az ország egész területén szétszórt, részben még fennálló, de nagyjából ma már meg nem található egyházi intézmények történetét mondja benne el a mű szerzője.

Arra, hogy az apátságok története iránt érdeklődőnek ne kelljen ma is Fuxhoffer-Czinár munkájához fordulnia, a kötet teljesen eleget nyújt. Alapvető s összefoglaló képet állít össze az egyes monostorok alapítására, kegyuraságára és történetére, főleg a nyomtatásban megjelent munkák alapján. Az előszó maga is bevallja, hogy a kiadatlan anyag felkutatása «csak bizonyos korlátok közt» történt. A szerző mentsége teljesen elfogadható; ha a rend olyan arányu kutatást akart volna indíttatni az eltűnt sok rendház történetére is, a hogy azt a meglevők ismeretetésénél láttuk, valóban nagy, a mű kiadására fordított anyagi eszközöknél sokkal nagyobbat kellett volna használnia. Minél szűkebb a kör, melyet a kutató maga elé kitűz, annál nehezebb annak történetét megvilágítani. Nem mondok vele ujat, hiszen Társaságunk elnöke is rámutatott erre egyik legutóbb elmondott megnyitójában, — de a jelen esetben felmerült alkalom miatt ismétlem én is azt, hogy a középkorból fennmaradt történelmi emlékek közzétételével sokáig kénsni nem szabad. Köz- és magánintézmények történetét mindaddig nem írhatjuk meg helyesen és kimerítő módon. A szerző maga is érzi sok helyen a biztos alap hiányát, a melyre építeni lehetne, s hogy az összefüggés az események sorában több helyen laza. Mindez nem is lesz másként addig, a míg a középkorról kimerítő forrásanyag nem áll a kutatónak rendelkezésére. Addig oly aránytalanul nagy lesz a speciális kérdésekre nézve fel nem kutatható anyag, annyi a meglepetés, s a legtárgyilagosabb nézetet is megdöntő annyi részlet marad elrejtve, hogy ezek ismerete nélkül következtetéseink mindig föltételes érvényűek maradnak.

Az előttünk fekvő munka, ismételjük, a mi viszonyainkhoz képest egészen megbízható, összefoglaló képét nyújtja az elenyészett magyar benczés apátságoknak.

Az előszóban mindenen előtt felsorolja azon monostorokat, a melyekről eddig nem bizonyult be az, hogy a benczések birták őket. Ezek: Aracs, Bátmonostor (Bodrogmegyében), Bol (Boldva?), Kürümo-

nostor, a Tisza mellett, Egeres (a kolozsmonostoriaké), Egyedmonostor (Biharmegyében), Felső-Gagy (Abaujban), Gáborjánmonostora (Szabolcsban), Gyerőmonostor (Kolozsmegyében), Gyulamostor (Békésben), Kaposfő (Somogyban), Monostor (Ákosmonostor? Pestmegyében), Ohát (Szabolcsban), Pankota (Aradmegyében), Pétermonostor (Pestmegyében), Pográny (Nyitrában), Poroszló (Hevesben), Sár (Esztergommegyében), Szent Imre (Biharban), Szer (Pusztaszer), Szőreg (Torontálban), Telegd (Biharban), Vaska (az Ágoston-rendieké), Zám (Szabolcsban). Ezeket egészen kihagyja a tárgyalás menetéből.

Az apátságokat a továbbiak során a kegyuri hatóságok szerint három csoportba osztva tárgyalja a munka: a királyi, a nemzeti és egyházi kegyuraságnak megfelelően.

A királyi kegyuraság alá kilencz benczés apátság tartozott: 1. Szent István király alapítása a pécsváradi, bár az alapítólevél mai alakjában hamisnak bizonyult is; hiteleshelyi működést is fejtett ki; 2. Szent-Endre (Visegrád mellett) eredetileg a Vazulrendiek monostora; 3. Szekszárd, melyet I. Béla király 1061-ben alapít a benczések számára; 4. Kolozsmonostornak a hagyomány szerint szintén ő vette meg alapjait; 5. Garam-Szent-Benedek I. Géza alapítványa 1075-ből. Történetét Sörös jórészt Knauz munkáját követve mondja el, sok becses részlettel kiegészítve az ország ezen, kiváló hiteleshelyi működést is kifejtő apátságának multját. Az apátok sorában 1473—1510 közt szereplő Széchenyi János kinevezése körülményeinek, valamint származásának beállítása azonban hibás, a szerzőnek óvatosabban kellett volna használnia a Csoma munkájából idézett, s ma már teljesen elavult és hibás Kandra-féle lezármazási táblát. Ez a Széchenyi nem a Kacsics nemzetség tagja, tehát nem a rokon kapcsolat az, a mely arra indítja Mátyás királyt, hogy az apát kinevezésének jogát kivételesen Ország Mihály nádorra ruházza, a ki tehát a sógorát nevezte ki öbenne. Mindez a hozzá fűzött következtetésekkel együtt nem áll meg.¹ Az ő apátsága idejéről fenmaradt 1508-ik évi vizsgálat meggyőző okokat mutat be arra nézve, miért kellett ennek a vagyoniilag jól felszerelt alapításnak is megszűnnie.

6. A bátai apátság Tolnamegyében volt, s a hagyomány szerint Szent László király alapította, de az Árpád-kor második felében magánkegyuraság alá került; 1539-ben a török űzte ki belőle az utolsó szerzeteseket. 7. Szent-Jobb alapítását is a hagyomány

¹ Az apát származására vonatkozó okleveleket közlöm a Sárvár-Felsővidéki gr. Széchenyi cs. történetének I. kötetében: l. a 24., 57., 584. stb. l.

tartotta fenn, 1095-re Szent Lászlónak tulajdonítja. Hiteleshelyi működést is fejtett ki a konvent, a melynek rendi jellege Mátyás király uralkodásának elején szűnt meg; mint javadalmas apátság ma is fennáll. 8. Somogyvárt ugyancsak Szent László vettette meg 1091-ben az apátság alapjait a szent Egyed tiszteletére emelt templommal és monostorral. Az alapító király első nyugvóhelye ebben az egyházban volt. A törökök foglalásai által előállott zavarok közt pusztult el, 1562-ben már nem áll fenn. 9. A földvári apátság alapításának ideje és az alapító személye is bizonytalan, Szent Istvánnak és II. Bélának tulajdonítják. Az előbb említett apátság sorsában osztozott ez is.

A nemzetségi és egyházi kegyuraság alá tartozó apátságok még rövidebb életűek voltak, gyakran csak a nevük maradt fenn egy-két oklevélben. Főleg ezeknek történeténél érezzük a rendelkezésre álló részletes adatok hiányát. Kolost (Nyitra megyében) Szent László alapította, Bozókot (Hont megyében) a Hunt-Pazman nembeli Lambert 1090—1130 közt, ennek történetét mindössze 1139-ig állította össze a szerző; Ludány a hasonló nevű nemzetség alapítása a Nyitra völgyében, Tereske (Nógrádban) 1219-ben már fennáll, a bars megyei Lekérről 1264-ben van az első biztos nyom, Jánosiról (Gömör megyében) a XIV. század végén hallunk első ízben valamit, Szolát a Fekalpatak mellett 1314-ben Szentgyörgyi Eberlaus csépanfalvi ispán és Meinhard stojánfalvai plébános alapítják meg, Tata alapítását a krónika Deodatusnak, Szent István keresztapjának tulajdonítja, előkelő apátság volt; a lébényi monostort 1199 előtt a Győr nemzetség Ováry ága alapította, a szerző a hirneves apátsági templom építésének történetét is elmondja; hasonló kimerítő leírást nyújt a Ják nemzetség tagjai által 1214-ben emelt jáki apátág történetéről is. Koppánymonostort 1222-ben említik először okleveleink, a hasonló nevű nemzetség alapítása gyanánt, a Kaposvártól nem messze eső Szent-Jakabon a Győr nemzetség épített monostort 1061-ben; a hahóti apátság (Zalamegyében) szintén a legkorábbi alapítások közül való, s a hasonló nevű nemzetségtől származik, ugyanott terült el a Gut-Keled nemből eredő Márton ispán által 1140 körül emelt csatári monostor is; a komárom megyei Kereszturon a Csák nemhez tartozó Ugrin ispán alapított 1146 előtt apátságot; a hiteleshelyek közt ismeretes kapornaki konvent alapítója és alapítási ideje mindeddig nem derült ki, Sörös szerint a Kador nem tagjaiban kell az alapítókat keresnünk; a kőszini (kuszini) monostor alapítójával Társaságunk utolsó gyűléseinek egyikén foglalkozott, a legkorábban alapított monostorok egyike. Az ercsii apátságot Tamás nádor a XII. század végén

adja a benczéseknek; a veszprémmegyei Jásdról elnevezett apátságról 1256-ból van az első adatunk, a Zalamegyében levő Almádon az Atyusz nemzetség emelt monostort a Boldogságos Szűz tiszteletére; a Kelenföldön épült kávai monostor alapítását a szerző az Aba nemzetségnek tulajdonítja, főleg azon alapon, hogy az apátság a telkiivel közösen az Aba nemzetségtől kapott birtokot; az apátság helyének megállapításával foglalkozik abudafoki áll. polgáriskola idei értesítőjében Mihalik igazgató is; a zalamegyei Mura-Keresztur alapításának ideje és alapítójának neve szintén ismeretlen; az (okori) osztró-mindszenti apátságnak 1183-ban a Szalók nemzetség a kegyura, igen ritkák a konvent által kiadott oklevelek; a tolnamegyei Ivánban a hagyomány szerint 1102-ben alakult meg a benczés-monostor, a madocsa monostor 1145-ik évi alapítóleveléről bebizonyult, hogy hamisítás, a valóságot nem tudjuk megállapítani; a siklósi (Baranyamegyében) apátság alapítóit alighanem a Kán nemzetség tagjai közt kell keresnünk, a valkói (berzétei) monostort 1225-ben találjuk első ízben az oklevelekben feljegyezve, Szent-Péter apátságának helyét a szerző Baranyamegyében keresi, ez is a XIII. században (1225) szerepel első alkalommal; aligha épült korábban a Tiboldok által emelt babocsa (somogy megyei) apátság, valamint a Szent-Mágócsoknak tulajdonított mágócsi monostor sem; a baranyamegyei Zebegényben alapított gazdag apátságnak a cikádorival való érintkezésére a XIV. század második feléből érdekes adatokat talál a kutató a Kende család levéltárában, a műben éppen ez a rész hiányos; a pozsegamegyei Rudina monostorát Sörös a Borics nemzetséghez fűzi, 1279-ből ismeretes az első apátja; Szent Lászlóról (Baranyában) 1327-ben találunk először adatot feljegyezve, a Száva melletti Szent Demeteren monostort Radó nádor alapította a XI. század közepe táján, a XIV. század közepéig a Vazul-rend tagjai lakták; a széki (cikádori) cisztercita apátságot a rend a XV. század közepétől bírta a XVII. századig, a birtokokat Mária Terézia 1751-ben a bécsi Theresianum alapjához csatolta. A heves megyei sári apátság alapítójának a hagyomány Aba Samut tartja, romjai részben ma is fennállnak, a monostorra nézve a XIV. századból több oklevél van az országos levéltárban és a Múzeum gyűjteményében.

Az 1067 körül létrejött százi apátság helyét a szerző helyesen teszi az eddig elhangzott véleménynyel szemben a borsodmegyei mai Szászud pusztára. De ezzel a kérdés még nem tekinthető eldöntöttnek, minthogy a szabolcs megyei Belső-Halászon, a melyet I. Károly 1323-ban az Amade fiaktól elvévén a Pécz nemzetségbeli Lukácsnak ad, szintén volt monostor: «in qua quidem Halaz est monasterium con-

structum in honorem virginis gloriose, cum tributo».¹ Érdemes lett volna azt is kideríteni, valjon igaz-e az, hogy a szászdi apátság azonosítandó a zámival.² A kérdésre nézve sok becses adatot találhat a kutató az Ibrányi levéltárban (Timár, Oszlár, Halász, Monostoroshalász alatt a XIII- XV. sz. oklevelekben), a Zichy oklevéltárban és Bunyitay Vinczének a szerző által szintén nem idézett értekezésében.³ Sörös valószínűnek tartja azt, hogy az apátság tagjai a tatárjárás után Ptrügyre (Szabolcsba) mentek át; eredeti alakja ennek Búdmonostora, 1340 körül sok adat van reá a Kállay levéltárban.

A kácsi apátságot (Borsodban) az Örosúr nemzetség alapította a XII. század elején, fennállott 1540 tájáig; a pásztói (hevesmegyei) apátságot a benczések 1190-ig birták, azután a ciszterciák telepedtek meg benne; a Kassa mellett fekvő széplaki monostort az Aba nemzetség 1140 körül alapította, a XV. század elejéről több oklevél található reá a Kende cs. levéltárában. A borsodmegyei boldvai apátság már a XIII. század vége felé elenyészik, s nagyon hiányosan lehet összeállítani a tapolczai monostor középkori történetét is; az egri egyházmegye területére eső péterii apátság helyét a szerző Abaujmegyében keresi; a szerencsi monostort (Zemplén megyében) a Bogát-Radvány nemzetség alapította 1247 előtt. A kompolti apátság kegyurai és alapítói az Abák voltak, a XV. század folyamán megszűnt. Az apátság történetére igen becses oklevélmásolatok sorozatát tartalmazza a Hevenesi gyűjtemény 80. kötete az egyetem könyvtárban.

A Tomaj nemzetség által épített tomaji apátságról a mű néhány sorban számol be, feltűnő itt hogy a nemzetség oklevéltárát a szerző nem használta, a melyben «Thomay monostora» 1322-től kezdve

¹ Az oklevél eredetije a jászói konvent hiteleshelyi levéltárában van, metales, fasc. 7. no. 7.

² Századok 1871, 611. l.

³ Ismeretlen apátságok (szól a fügi, szentjánosi, zámi, oháti és szentmiklósi monostorokról). Esztergom, 1880.

sokszor előfordul.¹ A dabolczi apátság helye Ugocsa-megyében keresendő a szerző szerint, s keveset tudunk róla; a monyoródi apátságot László herczeg építtette 1074-ben, Salamon király leveretése után, javait 1481-ben Mátyás a budai prépostsághoz csatolta. A zobori apátság multja a hagyomány szerint visszamegy a honfoglalás előtti időkbe, története 1468-ig vág bele a rend életébe, birtokait akkor a nyitrai püspökség szerezte meg. A szkalkai monostort 1224-ben Jakab nyitrai püspök alapítja meg, 1530 körül ez is megszűnik; a garábi apátság kegyura a XIII. században a Tibold nemzetség, alighanem ez az alapítója is, a mai Grabovo helyén feküdt.

Bánmonostor (másként Kő Szerémmegyében), Szent-Gergely (u. o. első ízben 1206-ban említik), Frankavilla vagy Nagy-Olasz és Dombó szintén szerémségi apátságok voltak; a Kaplony nemzetség által a XI. században emelt Kaplonymonostor, a Csanád nemzetség oroszánosi, s a csanádi apátság, továbbá az aradmegyei biszerei (biszriai) alapítója ismeretlen, az ugyanazon megyében levő eperjesinek alapítása szintén homályos, valamint az aytónyié (ittebőié) és a bulcsié is. A meszesi apátságot Álmos herczeg építtette 1108 körül, az almási és szentjánosi (mindhárom a váradi egyházmegye területén fekszik) keletkezését szintén nem lehet biztosan megállapítani.

A mű harmadik fejezete a pannonhalmi főmonostor kegyurasága alá tartozó telki (Pilismegyében, Buda mellett) és a ma is fennálló bélai (kőrösmegyei) apátság történetét adja.

A kötetben tárgyaltaikhoz igen jól használható név- és tárgymutató járul, végül a magyar benczések apátságoknak a szerző által tervezett térképe. Az utóbbi is tiszta képet ad arról, hogy az apátságok száma feltétlenül nagyobb volt, a mint azt a mai kutatások világánál hiszszük, mert lehetetlen az, hogy a Nagy-Alföldnek a Duna-Tisza közé eső részén egyetlen apátság sem lett volna, s hogy a Marostól északra és délre elterülő nagy területek szintén teljesen nélkülöztek volna a hittérítő gócpontokat. *B. Sz. I.*

¹ Varju Elemér: A Tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy-cs. története, I. k. Budapest, 1908.

A JÁRAI-CSALÁD CZIMERE.¹

I.

A gróf Teleki-család okmánytára I-ső kötete 110. és 111. lapján, Barabás Samu, két 1359. évi pecsétet tett közzé.

Az egyik György kolozs megyei kómesz (alispán): a Jakab fia pecsétje, a másik Miklós kolozs megyei szolgabíróé, a Tamás fiáé. Mindketten Járainak hivattak. Ezen Járaiak, «nobiles de Jára», a XIII. század utolsó évtizede előtt tűnnek fel, leginkább az Aranyos völgyében, de a kis Szamos völgyében is. Birtokaik vannak valószínűleg Alsójárán, bizonyosan Szin-

¹ Az értekezés megírásánál felhasznált művek a következők:

Bárczay Oszkár. A hadügy fejlődésének története.

Bárczay Oszkár. A heraldika kézikönyve.

Csoma József. Magyar nemzetségi czimerek.

Demmin August. Die Kriegswaffen in ihrer geschichtlichen Entwicklung. 1893.

Göschel Oskar (Pusikan). Entstehung und Bedeutung der Wappenbilder. Az Adler-egyesület 1906. évi Jahrbuchjában.

Gritzner, Max. Grundsätze der Wappenkunst vagy Heraldische Terminologie im Neuen Siebmacher.

Hohenlohe, F. K. Fürst zu Dr. Sphragistische Aphorismen 1882.

Karácsonyi János dr. A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.

Loserth, J. Dr. Prof. Genealogische Studien zur Geschichte des Steirischen Uradels.

Retberg, Ralph, von. Die Geschichte der deutschen Wappenbilder (aus Retbergs Nachlasse). Az Adlerverein 1886. és 1887. Jahrbuchjában.

Rudnay Béla. A Zsámbokrethyek. Családtörténeti tanulmány.

Zange und Anthony ritter von Siegenfeld. Des Zacharias Bartsch steirisches Wappenbuch. Gratz 1893.

Vegetius Flavius. De re militari. 1598.

den és Bön. Nevezik őket ezen időtájt «fili Murun», a Muron fiainak is.

Muron egyik fia 1288-ban az erdélyi vajda mellé kirendelt bírótárs, igen tekintélyes férfiak társaságában. Nevét, sajnos, nem tudhatjuk meg. Elenyészette az idő.

A 14-ik század első felében, — I. Károly, Nagy Lajos idejében, — Járai néven már több családágat vagy csoportot találunk. Összefüggésüket bizonyítani, elágazásuk módját kimutatni nem tudjuk.

Ilyen csoportot képeznek a Karácsonyi Jánosnál említett Marczel fiai, Dénes és Domonkos. Dénes (1303) a Gerendy-családból (Tyukod nemzetség) nősült volt és sógoraitól Bön, hol a Murun fiai már korábbról birtokosok voltak, újabb részeket ajándékol nyert. Domonkos (1310) a «provincia», talán több egyesült erdélyi megye, szolgabírája, Torda, Szarka táján birtokos volt. Dénes fiai, Tamás és László, Maros-Jára mellett Benken birtokosok. Tamás 1335-ben Járai Paskával együtt az erdélyi nemesség nuncius specialisa. — (Cod, dip. VIII. 7--285.) Talán Dénes unokája, a bevezetésben említett Miklós, szolgabíró. A benki birtoklás alapján hisszük, hogy ezekkel nagyon közel rokonok voltak Jakab fia György, az 1359. évi kolozs megyei alispán és Benedek, az Egyed fia. (Bánffy család lvt.) 110.—112.—113.—178. l.

Más csoport, melyet szinte Karácsonyi Jánosnál találunk, a Tordalakán is birtokos Detrehemiek leányági rokonai. Egy 1322-ben Karácsony birtokos Benedeket, ki akkor «clerikus», egy személynek vevén Benedek, «litteratus»-sal, Tetrehi Sebe fiával, kitünne, hogy apját Járai

Istvánnak hívták. (Z. W. Urkundenbuch I. 364. Anj. O. T. VI. 604. 1.)

Ismét más csoport volna az alvajda ága, mely egy szerzeményi birtokról Váradjainak is szólítottatott és melyről gróf Lázár Miklós a Turul II. kötetében értekezett. Pótlólag említjük itt, hogy Péter alvajda apja neve nem Miklós, de Mihály volt. Talán egy személy volt azon Mihálylyal, ki 1330-ban a Garai testvérek megosztogatásánál Csanád megyében, — hol szintén volt Jára falu, — szerepel. (Anj. O. T. II. 481. 1.) Péter már 1345 február 18-ika előtt is alvajda. Ekkor említik apósát Domonkos fia Miklóst, egy Telegdi székelyt is. (Bánffy-Lt. 124 l.)

Végül más csoport a Zichy család ősei, csoportja, köztük Paska fia Gáll, ki 1353 táján nemcsak Kolozs, de belső Szolnok megyének is alispánja. Főispán nem lehetett, mert az akkor az erdélyi vajda, Kont Miklós volt, ki őt «comes noster»-nek nevezi. (Bánffy-Lt. 204. 1.) Jakab, a család tovább terjesztője, már 1339-ben teljesít a királyi kancelláriánál a szeri Póság érdekében oly megbízást (relatiót) minőt többnyire a királyi familiarisek, juvenes aule etc. végeztek. (Krassó m. tör. IV. 381. 1.) Ezekkel a Turul XXVII. kötet 79. lapján foglalkoztam.

Legújabbán dr. Csánki D. a Magyarország történeti földrajza V. kötete 671—711—712. és 783., 785., 786. lapjain bőségesen gyarapítja a Járaiak felőli ismereteinket. — Mi itt csak XIV. századbéli adatokkal foglalkozván, nem éreztük szükségét, hogy egy alsójárai családot egy marosjáraiktól megkülönböztessünk.

II.

A felsorolt Járaiaktól mindössze három heraldikai emlék, három pecsét maradt reánk.

A legérdekesebb és legrégebb Péter alvajda pajzsalaku pecsétje volna, melylyel első alvajdasága idején, tehát 1350. előtt, élt. Sajnos, ezen pecsét azon példányain, melyeket láthattunk, csak a körirat egyes töredékei vehetők ki. A pecsét belseje, tehát a czimerkép, ezen példányokról teljesen lekopott. Méretei 40 és 46 mm. Körirata: «Sigillum Petri vicevojvode transsilvani».

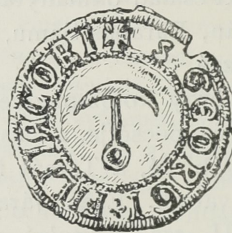
Péter alvajda, midőn másodizben lett alvajdává, 1360 táján, úgy látszik, új pecsétet vésetett. Ez kisebb köralaku, talán gyűrűpecsét volt.

Körirata is: «Sigillum Petri vicevajvode», az előbbi pecsét köriratától eltérő. Ismeretét, rekonstruált ábráját szintén a gróf Teleki-család okmánytárának és Barabás Samunak köszönhetjük. Leírására visszatérünk.

Teljesen eltérők ettől György alspán és Miklós szolgabíró pecsétjei.

Ezen kerek — úgy lát-zik gyűrűpecsétek — kettős gyöngysor között a köriratokat, a belső gyöngysoron belül pajzs nélkül merően a pecsétábrát, felfordított horgonyhoz hasonló alakot, tartalmazzák.

A pajzs vagy sisak hiánya késztet arra, hogy hivatkozva Csoma József a Turul XXVI. kötetében közölt értekezésére, felvessem azon kér-

dést jelképnek, emblemának tekintsük-e, ezen ábrát, vagy az alispán és szolgabíró csonka czimerének?

Itt XIV. századi pecsétről van szó. Ezen és a megelőző századból annyi kétségtelen czimeralak merően a pecsét mezejére vésve maradt ránk, hogy magát a pajzs hiányát a czimer vagy jelképkérdés eldöntésére elgondoló ismérvnek nem tekinthetjük.

Ugyanígy volnánk azon megkülönböztetésekkel is, melyek a jelkép önkéntes felvállalása vagy kizárólagosan személyes vonatkozásu használatára támaszkodnának. Hiszen eredetileg a czimerek mind önkéntesen vétettek fel. Hogy ezen gyakorlat nálunk a XIV. század első felében már megszűnt e, nem lesz egykönnyen eldönthető.

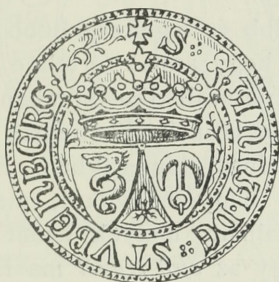
Ha pecséten czimert és személyes jelképet, meg akarunk egymástól különböztetni, az eltérést esetenként kell majd megállapítanunk. Általános megkülönböztető ismérvet, szabályt, úgy véljük, nem is lehet felállítani.

A Teleki okmánytár lapjain is találunk több Anjoukori pajzs nélkül való pecsétet, így a czegei Vas-család bölényfejes alakját is az 1358. és

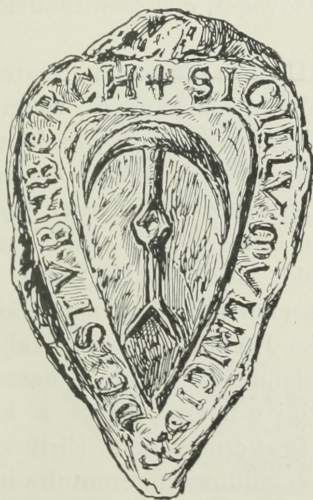
1379. évekből, melyek kétségtelen czimeralakot tartalmaznak. Ezért, de azért is, mert György és Miklós azonos ábrát vésettek pecsétjeikre, azt nem személyes emblemának, de közös családi czimernek tekintjük.

III.

György és Miklós pecsétjein, felfordított két-águ horgonyhoz hasonló tárgyat látunk. Ismételjük tehát, *hogy azt nem tartjuk horgonynak.*

Véletlenül akadunk a Turul XVIII. kötetében a Stubenberg czimerre Pettani Anna pecsétjén, mely a Járai-pecsét alakjával teljesen azonos. Jobb, élesebb vésetben látható ezen

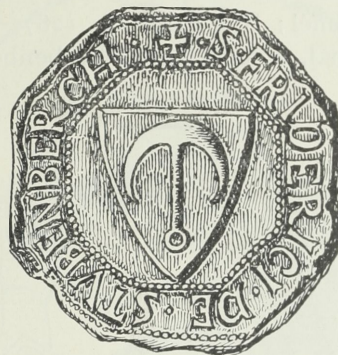

pecsét még Warnecke *Heraldisches Handbuch*-jában, Seylernél a *Neuer Siebmacher A.* kötetében és hg Hohenlohe *Sphragistische Aphorismen* című műve mellékletein.

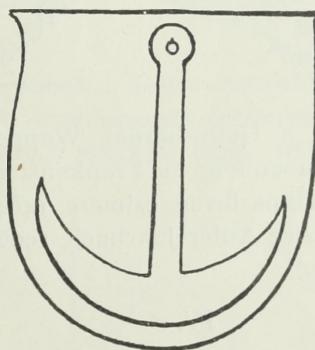
Hazánk középkori heraldikai monumentákban szegény. A sors mostohasága azok sorában borzasztó pusztítást végezhetett. Nyugati nagy szomszédunk a német, mely a heraldika fejlődési menetében amugy is vezérszerepet vitt,

szerencsésebb volt. Ha kutatásaink folyamán egy heraldikai alak értelme megállapításában adatok híján megakadunk, természetes és helyes eljárás szomszédunk tárházához fordulni segítségért, a megfejtést ott keresni, onnan átvenni.

A heraldika alakítási eljárása a középkorban, mint valami hieroglyph, képes írás, — ország, nyelv és néphatárokon túl azonos maradt. Így

kellett ennek lennie, mert azonos kor behatása alatt azonos gondolatok megtestesítésére, a művészek csak azonos alakításokat hozhattak létre. De amidőn — valahol kialakult egy tárgy *pregnans* ábrázolása, annak éppen a heraldika beszélő természete következtében és a könnyű és gyors

megérthetőség kedvéért csak hamar *tipussá* kellett válnia, mint típusnak annak másoktól átvételnie.

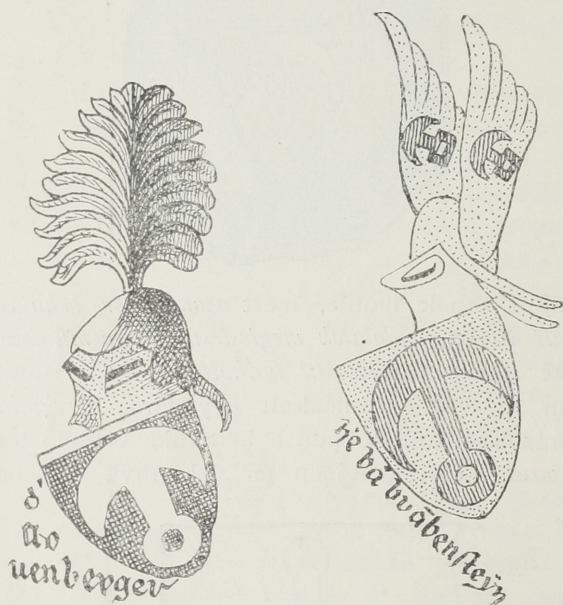
Igy jött át őseink legrégebb heraldikai alakjainak nem egyike a szomszéd nyugati népektől, nem utánzási viszketegből, nem alakítási szegénységből, legkevésbé pedig átöröklés által.

A mig a heraldika élő volt, a mig hadi czélokot szolgált, addig a típus szigorú betartását bármily művészi szabad alkotás fölé kellett helyezni. Művészi új alkotás, részletezés, variálás

csak a hadi jelleg megszűntével lehettek megengedhetők.

Járai György és Miklós czimeralakja meghatározását is külföldi analog ábrákra kívánjuk alapítani.

Ilyen analog alakok a steierországi *Stubenberge*k, a rajnavidéki *Frankensteinek*, a mecklenburgból eredő *Lüderitzek* címerei. — (Grafikai közlemények: Stubenberg Ulrik pecsétje 1216-ból Loserthnél; St. Fridriké 1287—90. közül Hohenlohenál, a fentemlitett Stubenberg-Pettan

aliance-pecsét; a Gelre-herold Wappenbockjában látható Stubenberg és Frankenstein címerek. Lüderitz Hans lovag címere 1484-ből Pusikán cikkéhez az Adler-Jahrbuch 1906. évi kötetében 79. lap.)

IV.

A külföldi irodalom elég sűrűen említi ezen típust, értelmére nézve azonban a vélemények eltérők.

Nem elég, hogy a Stubenberg családban a 700 éves czimeralak tényleg háromszor megváltozott, — nem elég, hogy az *első típust* és annak későbbi átalakulásait is a heraldikusok különböző nevekkel illették, különbözőmódon értelmezték, — de még a heraldikusok által szóba hozott hajitóbárd és farkashorog értelmezések alatt is ki-ki mást értett. A kalandosabb félreértéseket, a szijgyártó, csizmadia, kőfaragó esz-

közöket itt el is hallgatom. A tekintélyesebb szakírók ezen Stubenberg címereket hajóhorgonynak, hajitóbárdnak, vagy farkashorognak vélelmezték.

A különböző vélelmeket egyenként kívánjuk bírálat tárgyává tenni. Ennek folyamán a Járai pecséttel azonos alakot *első típusnak*, a Stubenberg-czimer első átalakulását (fokosvázához hasonló), *második típusnak*, ugyanennek másik elfajzását (γ betűhöz hasonló) *harmadik típusnak* fogjuk nevezni.

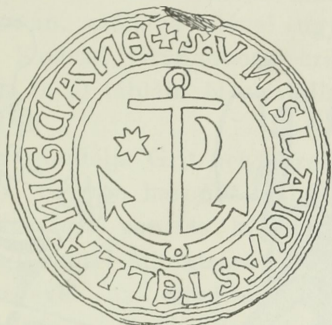
A legrégebb és legelterjedtebb vélemény az *első típusról*, hogy annak értelme hajóhorgony. A heraldika naturalistikus korában, a XVI. században, és ma is a Stubenbergeek valódi hajóhorgonyt viselnek czimerükben. Ezen tény későbbi családi hagyományokra, mondákra szolgáltatott alkalmat, melyek ismét azt eredményezték, hogy az *első típust* ma is horgonynak tekintik.

Siegenfeld lovag, az osztrákok szaktekintélye is, 1892-ben még a horgonyelmélet alapján állott. Ekkor irt Siegenfeld a Bartsch-féle XVI. századi steier czimerkönyv fascimile kiadásához magyarázó szöveget, melyben többek közt ezekre találunk:

«Midőn Ulrik 1216-ban kereszties hadjáratra indulása előtt a seckauai és reuni kolostorok részére alapítványokat tett, pecsétjén új czimert használt, mely *egy felfordított horgonyt, karikáján áthuzott és végén kétfelé vont hajókötéllel* ábrázolt. Ezen címerváltozás alkalmasint tervbe vett szentföldi utjára utalt, mert a horgonyt akkor a tengerre induló lovag jelképének tartották». Idézi Eschenbach Parsivalját, melyben Gamuret kalandokra indulva, hasonlóképp cselekszik, addigi címere helyett a hajóhorgonyt veszi fel. «Igy cselekedett Ulrik — folytatja Siegenfeld — midőn tengerentulra indult. Ámde onnan nem tért többé vissza és utódai címerül tovább is a horgonyt viselték.»

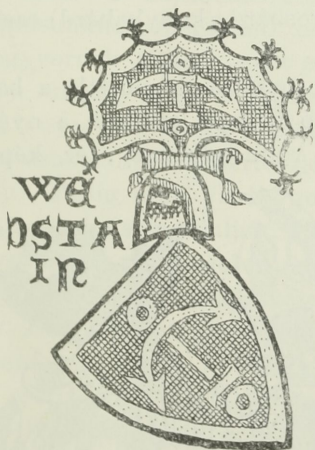
A német heraldikusok másik része azonban, ezen típust nem akarta horgonynak elismerni. Így jegyzi meg Gritzner, hogy hajóhorog keresztfa (Schwammholz) nélkül nem is képzelhető. Igaza van. Tényleg a kétágu horgony, ha azon a horgokkal keresztbe tett irányu keresztfa hiányoznék, a víz fenekén hatás nélkül laposan elfeküdne. Csak a háromágu horgony az, melyet

keresztfa nélkül el lehet gondolni. Csak a keresztfa hozza a kétágu horgonyt a kívánatos rézsütös helyzetbe. A visszahorgok teljes hiánya, a horgonyágak szokatlan vastagsága, ékalaku keskenyedése, — a rud szögletben való beillesztése, — mind a horgony elmélet ellen szólanak.

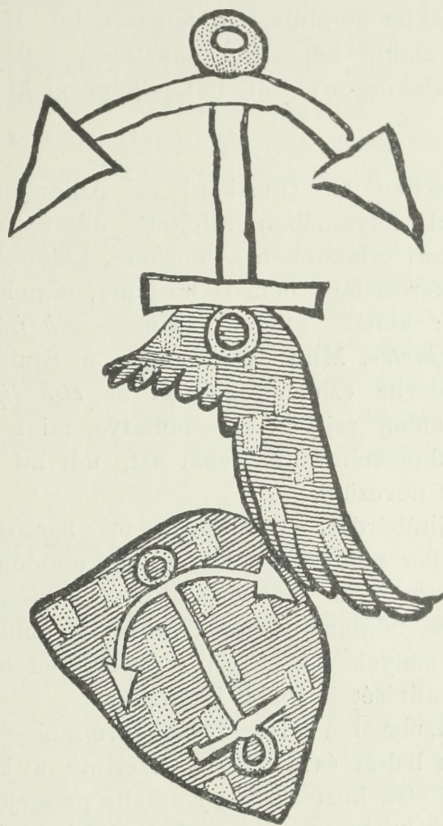
Lényegtelen eltérés a felfordított beállítás, mely Retberg nézete szerint is, kétségtelenül a háromszögű pajzsalakhoz való simulás kedvéért, a pajzs lehető legteljesebb kitöltése céljából keletkezett.

Feltehetné valaki, hogy ezen *első típus* talán a horgony egy, azon időben divott és szokásból ment alakja volna.

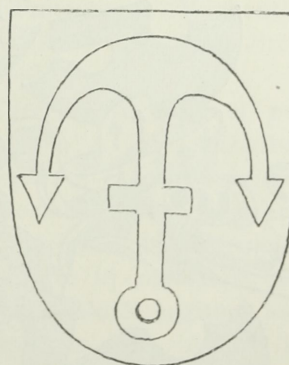

De ismerünk ugyanezen időből kétségtelen hajóhorgonyokat ábrázoló pecséteket és címereket Gritznernél, 5 tábla, 7 ábra látható egy nyilván a XIV. század elejéről származó pecsét, Vinislaus Danczkai várnagy pecsétje, mely kétágu, kétkarikás, visszahorgos és keresztvasas horgonyt ábrázol (mellesleg említve, szinte paizs nélkül). Teljesen ilyen, de felfordított horgonyt találunk azon század közepe előtt

a zürichi czimertekercsben, a Wedstein címert. Hasonló horgonyos címert látunk a Codex von den Ersten 7. v. lapján (1370). Ezek

mind régiebbek a Gelre heroldban levő Stubenberg- és Frankenstein-czimereknél, melyek az *első típusnak* felelnek meg. Jóval újabb folyta-

tása a valódi hajóhorgonyosorozatnak a Pettau-(Aukenstein)-Wurmberg címert a bécsi államlevéltár Arlbergi codexében és a «Hohenfeld» és «Wachenhaim an der Hart» czimerképek a Grünenberg czimerkönyvben.

Mindezekkel szemben a mi *első típusunk* következetesen ugyanazon eltéréseket mutatja.

Láttuk, hogy azon két század (a 14-ik és 15-ik) tudott hajóhorgonyt ábrázolni, tudta annak alakját heraldikailag felhasználni. Ha attól eltérő alakot képezett, csak azért tette, mert nem hajóhorgony volt, mit jelképezni kívánt.

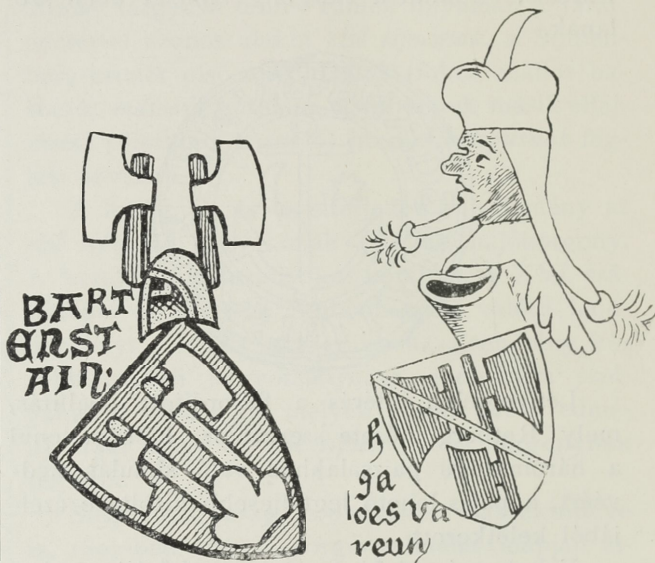
V.

Göschel O. (Pusikan) az Adler-Jahrbuch 1906-iki folyamában kifejtett nézete szerint, középkori czimereken a horgony, különösen ha nincs keresztfája, nem is horgony, minek lenni látszik; annak eredeti értelme «hajitóbárd», »*Wurffparte*». Mint ilyent említi a Stubenberg és Lüderitz czimert, utóbbit az *első típusnak* megfelelően rajzban is bemutatva, mint válfajt a Frankensteint. Érti tehát azt, mit mi *első típusnak* nevezünk.

Hajitóbárdot, természetesen, használatban élő ember nem látott. De ha nem csalódunk, az összes történeti fegyvertárakban, régiségárakban sem találunk ilyenre; azon szakmunkákban pedig, melyek középkori fegyverismét tárgyalnak, említését is hiába keressük.

Gritzner M. a «Heraldische Terminologie»-ben leírja a baltát és a bárdot. Szerinte a különbség a kettő közt az, hogy a balta pengéje egyenes vonalú, hogy vasa csak lent képez hegyes szöveget, de fent derékszögű, ellenben a bárd pengéje ívelt, azaz kifelé görbült, vasa ugy felső

mint alsó végén kifelé görbitett vonalú, tehát mindkét helyen hegyes szögben végződik, annak nyele a vas lyukán túlterjed. A balta formájára nem szükséges példát felhozunk. A bárdra nézve alig találhatunk ékeesebb példákat, a

Szent László király győri hermáján az ország czimere háttérben és a Bártfa város középkori czimerén láthatóknál. A bárd szó mai értelmének (mészárosbárd, konyhabárd) ezekhez semmi köze.

Gritzner továbbá bemutatja a hajító baltát. Ennek hajító jellegét szerinte a nyél mérsékelt hátrahajlott volta adja meg, ez képesíti a ha-

jíthatásra. Kétségtelenül helyesen okol és így is van; a hajtás teoriájának, a ballistikának csak ez felel meg.

Ezek után azt várnánk, hogy a hajtó bárdot a Bártfa város czimeréről is annyira ismeretes alaku vassal, de alól valamelyest görbitett nyéllal kell képzelnünk. Azt kellene hinnünk, hogy ez elhajítván, céljába élével úgy vágódik, mint az a Konrad Grünenberg czimerkönyve 169. és 173. e), b) tábláin öt sisakdiszen is látható.

Nem így gondolja Gritzner. Szerinte «ez (a *hajtó bárd*) nagyon hasonlít a bárd vasához, csakhogy *karikája* van és két visszorga. (?) A karika egy kötél áthuzására szolgált, melynek segítségével az elhajított bárdot ismét vissza lehetett huzni. A visszorgok, (?) ha a bárd kellő erővel hajított és az ellenfelet pánczél-től fedetlen helyen érte, súlyos sebet ejthettek, sőt a hajtót arra is képesíthették, hogy ellenfelét a lóról lerántsa, vagy a földre teperje, miként az hurokkal megejtetni szokott.»

«A *hajtóbárd* ismertető jele, hogy nemcsak *karikája* de rövid nyele is van, mely hajtására szolgál.»

Gritzner tehát a hajtóbárdnak elnevezett és az első típusunknak megfelelő eszközt nem is pengés fegyvernek tekinti, mire az elnevezés utalna, hanem *csákány* vagy horogszerű eszköznek. Gritzner lényeges szerepet tulajdonít a visszorgoknak és azokat mint ismertetőjeleket leírásában is említi. Pedig ezen visszorgokat az első idősak típusán soha sem találjuk. Gritzner ezen csákányt *nyelénél fogva* kezelve képzei, úgy, hogy az elhajítván, magával huzza a *karikába huzott kötelet*. Ennek segítségével rántják azután földre az ellenfelet.

Göschen osztja nagyjából Gritzner nézetét. A nyelet «nélkülözhetetlen kelléknek tekinti, mely nélkül azt sem kezelni, sem hajtani nem lehetne»; ellenben a kötelet olyannak tekinti, mely el is maradhat. Göschen tehát hajtófegyvernek tartja ugyan az első típust, de Gritzner nézetét a kötéllel való kezelésre nézve, nem osztja.

Egészen felületes hasonlatosság az, mely ezen típus hajtóbárd elnevezésére vezetett. Ha nem pengés, de ékes eszköz az, mit minden ábra igazol, ha használata nem baltaszerű, de *csákány-*

szerű volt, bizonyára nem nevezik vala azt hajtóbárdnak.

Ha pedig az első típus eszközét nem az ivszelet körvonalán lévő éllel képzeljük, hanem helyesen az ivszelet végén kifejtett csákányszerű éekkel és elgondoljuk Gritzner csáklyára emlékeztető kezelési teoriáját, úgy épen a nyél lesz az, mi útját állja, hogy a csáklya hátraírányult fogai hajtás esetén a céllal érintkezzenek, abba behatoljanak.

Azon *első típus*, melynek Göschen a hajtóbárd nevet adja, nem lehetett pengés, baltaszerű, fej zeszerű fegyver. Nem lehet azt hajtóbárdnak tekinteni. De ezen *első típus* hajtó használatra sem alkalmas. Ha nem érdemli meg a bárd nevet, a hajtó nevet sem érdemli meg.

Eredmény: hogy az *se bárd, se hajtó*.

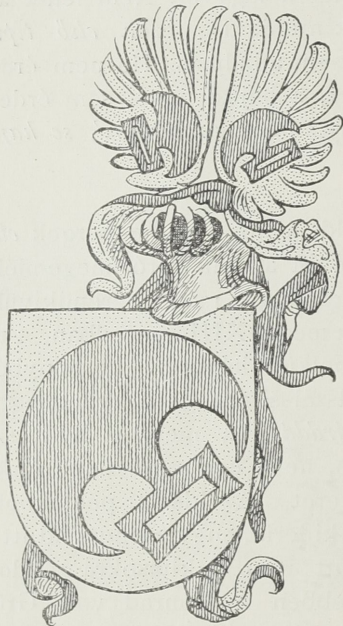
VI.

Siegenfeld, a hol a Stubenbergegek *első típusu* czimere későbbi alakulásairól megemlékezik, így szól: «Ezen pajzsalak 1120-ig is rendkívül ingatag, a mennyiben még a XIII. században, a többnyire visszhorog nélkül képezett horgonyból, az iv szerfeletti kiszélesítése és a nyél megrövidítése által *hajtóbárd* lett, mely a XIV. század végétől kezdve, néha egy rendszeres farkashorognak enged teret.» Az idézett példából de ezen szövegből is kiderül, hogy Siegenfeld itt a hajtóbárd név alatt azon alakításokra gondol, melyeket legékesebben a Conrad von Grünenberg Wappenbuch-jában (Stubenberg, Frankenstein, Kirchhaim, Blinkenstein, Margenthal családok czimerein) látunk és melyet mi itt *második típus*nak nevezünk.

Nézetünk szerint itt nem új pajzsalak felvétele forog fenn. A XV. században majdnem teljesen megszűnt a csücskös pajzs használata; általános gyakorlattá vált a kerek talpu pajzsé. A felfordított horgony és a tárgyalt első típus nem töltötték ki az új pajzsalak mezejét. Ezen bajon ezetikai okokból segíteni kellett. A heroldok segítettek is azon. Az iv kiszélesítése, valószínű pengévé való átalakítása, továbbá a nyél nem is megrövidítése, hanem teljes elhagyása által kitöltötték a pajzsmezőt. Így keletkezett az, mit Siegenfeld hajtóbárdnak nevez és mi mint *második típust* kívánunk jelezni.

Siegenfeld tehát itt épen azt nevezi hajtó-

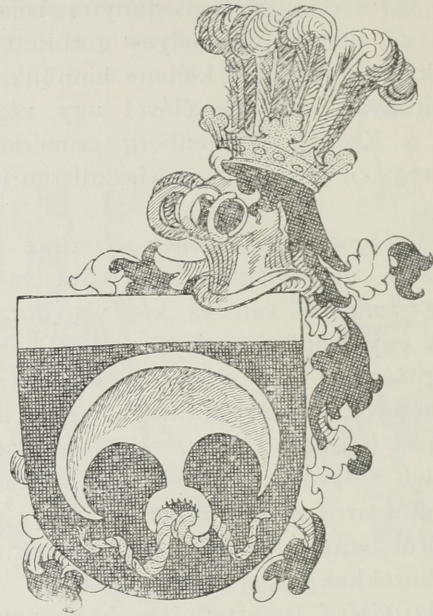
bárdnak, mit Gritzner és utána Göschen nézete szerint — az elmaradhatatlan nyél hiánya miatt — sehogysem szabadna annak tartanunk. A valóságos bárd vasához ezen második típus kétségtelenül az elsőnél sokkal több hasonlóságot mutat fel. Azon csáklyaszerű használatra, melyet Gritzner után fentebb idéztünk, ezen típus teljesen alkalmatlan. Ha ezen eszközöt fegyverül használták, hatása csakis vágó, tehát pengés lehetett, mint az egyszerű baltáé, bárdé és alabárdé. Hajításra nyél nélkül ugyan alig képzelhető. Ha pedig, mint a parittyát, a

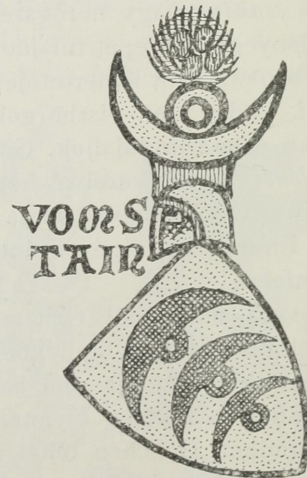
gyűrűbe huzott kötél segítségével képzeljük el-hajítottnak, minthogy a gyűrűs résznek tömörebbnek és ezért nehezebbnek kellett lennie, a czélba is nem az éllel, de a karikával kellene ütköznie. Göschen ezen második típus egy példányát, a Frankenstein-czimert, melynek karikája négyszögű, az ősnémet «francea»-nak, a hajitóbárd egy nemének, a czimert beszélő czimernek tartja. Hogy az ősnémet «francea» alakja ez lett volna, arra adatunk nincs. Élünk a gyanuval, hogy Göschent a «francea»-elméletre a Frankenstein név vezette, mi viszont a beszélő czimernre vonatkozó nézete hitelét ugyancsak megingatja. A Frankenstein vár nevét bizonyosan a frank néptörzstől vagy személynévtől és nem a «francea»-tól vette. A család a vártól.

A Frankenstein-czimernre nézve a Gelre-He-

roldénál régebb adatot nem ismerünk, ez pedig az ugyanott látható Stubenberg-pajzsalakkal teljesen megegyező, más szóval az *első típus* ismétlése.

A Grünberg czimernkönyvében felsorolt, — tehát XV. századbeli — ily *második típusu* — mondjuk hajitóbárdos pajzsalakot — eddig XIV. századbeli vagy csucsives koru czimernem találtunk.

A von Stein czimer a zürichi czimertekercsben, háromszög pajzsban, a pajzs teljes betöltésére három bárd-vasat (?) mutat.

Nem vonjuk kétségbe, hogy a bárd vasához hasonló és nyéllel nem bíró alak valóban hajitóbárdot *kíván jelképezni*; de azt hisszük, hogy

ezen fegyver, melyet a XV. században használatból már régen nem ismertek, melynek csak hagyománya, hire élt; azon kor heroldjai képzeletének szüleménye.

Azt hisszük, hogy ezen képzeleti fegyver megtalálására annak szerzőit eredetileg csak a fent felsorolt esztetikai okok és heraldikai szükségégek indították.

VII.

Midőn a kerekalju pajzs szokásbajotte következében a heroldok a heraldikai szabálynak, hogy minden pajzsalak lehetőleg töltse ki a pajzs mezejét, engedve, új alakot kerestek; nem érték be a hajitóbárdal, de egyidejűleg vagy még előbb igyekeztek az első soványnak bizonyult típus felcizfrázása által is elérni esztetikai céljukat. Az első típus nyelét két egymás körül kunkorodó nyéllal helyettesítették, az ivet két ivre osztották, a kötelét meggyújtották, jobbra, balra — és megtellett a pajzs. Nézetünk szerint így keletkezhetett a *harmadik típus*, az ugynevezett *farkas-horog*.

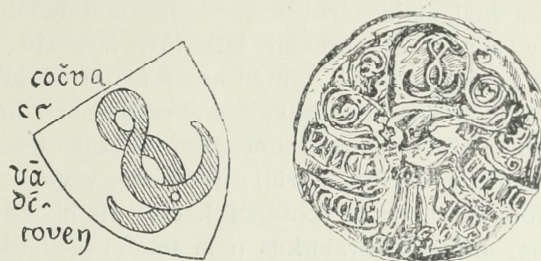
Ezen alak farkashorog értelme hasonlatosságon alapul. Az elmélet szerzője talán 1892-ben Siegenfeld lovag. Beszélő cimzer volta még bizonyításra szorul.

Midőn Siegenfeld a Stubenberg-cimzer ezen változását tárgyalja, idézett szavait még így folytatja: «a pajzsban a hajitóbárd helyét átengedi a *farkashorognak*, mely célzás a Wulfing névre, mely a nemzetségben gyakori volt, valamint a nemzetség eredeti ősi cimzerére, a farkasra, melyet az oldalági Neidberg-család ekkor is viselt.» (Igy, de ekkor tényleg már oroszánt viselt.) Látjuk, a XV. században, körülbelül annak közepén, felvett és pedig beszélő cimzerre céloz. Tovább megy ennél Loserth J. Ő már nemcsak a *harmadik típust*, hanem az *első típust is farkashorognak* tekinti.

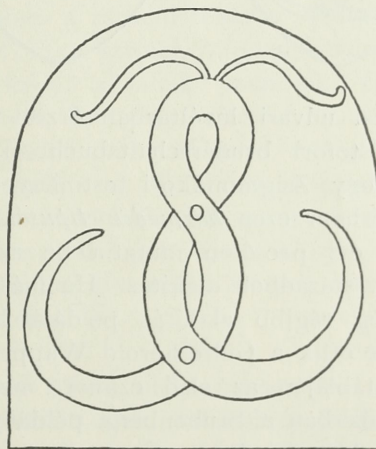
«Talán sikerül kimutatni,» ugy mondja, «hogy valótlan a Stubenbergegek horgonyczimzeréről szóló mese, valamint ezen cimzer lényegét megállapítani az igaznak megfelelően, tudniillik azt, hogy az a még régibb farkasos cimzer értelmi mása, (ein Correlat) a farkas megejtésére szolgáló eszköz, a farkashorog.»

Loserth tehát az 1210. óta kimutatható régi cimzeralakot — az *első típust* — már is farkashorognak tartja.

Kétségtelen, hogy ha beszélő cimzerről van szó és az a Vulfing = Farkas személynévre vonatkozik, akkor annak keletkezésére nézve csak, mint Loserth teszi, a XIII. századra lehet gondolnunk, oly korra, melyben a személy megjelölésére a személynév volt a fődolog, a vezetéknev pedig inkább az illetékességi hely megjelölése, mellékes és változó volt. Ha ilyen be-

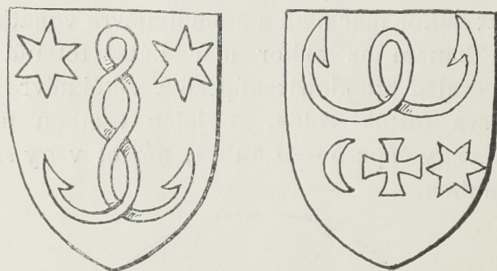
szélő cimzert a 15-ik században vesznek vala fel, azt akkor már nem a személynévre vonatkoztatva, hanem az akkor már kétségtelenül az egész család tulajdonát képező vezetéknevre vonatkozva tették volna. A jelen esetben talán szoba vagy lépcső — «stuba», német vagy szláv értelemben.

De ha beszélőcimzer alakításról van szó, ha nevet kellett képben bemutatni, akkor is más volt az eljárás. A keresztes lovag Wulfing cimzerében kétségtelenül beszélő volt a farkas, mert Wulfing a személynév értelme, farkas csak úgy, mint Wolfgangé Wolfgeré vagy Wolfé. De a Wolfangel = farkashorog szóban a fogalom *Angel*, azaz *horog*, mellette a Wolf csak jelző vagy melléknév. Ezért ha egy cimzerben a farkas-*orog* nevet pótol, a név mindig horog fogna

lenni, sohasem farkas. A Pettau czimerben beszőelő a horgony (anker), mert Ankensteini jogigényekre vonatkozik.

Lehetett-e az *első típus*, miként Loserth azt felteszi, farkashorog? Bajos elhinni. Loserth J. maga is leginkább azt állítja: «*hogyan eslevén az ok, mely miatt az 1210. évi pecsét ábráján (első típus) mindenkép hajóhorgonyt kellett látni, mi nem is felel meg a valóságnak, talán mégis vissza kell majd térni a farkashorog-elméletre, mely a régi czimereken látható*». Negatív és elég gyöngye érvek! Azután hozzá teszi: «A kérdés eldöntését heraldikai szakemberekre kell bíznom; stb.» Tudomásom szerint ezek ma a Stubenberg-czimer körüli irodalom végszavai. Tudomásom szerint Loserth J. ezen felhívására (1905) osztrák heraldikus nem felelt; a kérdés érdemileg eldöntve tehát nem lett.

A bécsi udvari levéltárban őrzött Arlbergi Sanct Kristofori bruderschaftsbuchban találjuk legelőbb egy Zsigmondkori festményen a Stubenberg czimer ezen *harmadik típusát*. Loserth egy 1498. évi pecséten mutatja be azt. Mindkettő XV. századbéli alakítás. Ha más hasonló s lehetőleg régibb alakítás példáját keressük, szemünkbe ötlük a Gelre herold Wappen-bookja XXV-ik tábláján az első czimer, mely megfordított alakban a Stubenberg példány hasonmása, miként azt Bouton ott meg is jegyzi. Ennek gazdája ott «Konrad von den Toren» másutt, de ott idézve «Konrad von Türingen», helyesen azonban Konrad im Thurn tiroli, azaz Etsch völgyi lovag, ki 1386-ban Sempachnál esett el, Leopold osztrák herceg seregében, a svájci szövetségesek bárdjai alatt. Mind a három képet tekintve, azokat ugy első pillantásra, mint huzamosabb vizsgálat után is *másnak, mint csákyának* (németül *enterhacken*, fracziául *crampon*) *tekinteni nem lehet*. Egyiken sincs vissz-

horog. Az im Thorn Konrádén nincs kötél. (Göschel 1886-ban, «Die Helden von Sempach»-ban visszahoroggal rajzoltatta!)

Azon ostromlott várak védelménél használatos forfex (olló) falx (sarló) nevű harpagók (csákyák) egyike volna-e ez, melyeket Vegetius és mások emlitenek? A rajz szerint nincsen ki zárva.

Ezen harmadik típushoz igen hasonló még a Solyági Sebestyén czimere 1410—1424-ből a Neuer Siebmacher magyar részében és Bárczay Oszkár heraldikájában. Lényeges különbség és jellegzetes vonása ennek, hogy belső oldalán visszahorgot, tehát egyoldalú visszahorgot tüntet fel. Alig lehet ebben fel nem ismerni a közönséges halászó horgot, megkettőztetett példányban. Miért tartotta Bárczay ezen alakot *horgonynak*, nem tudjuk elgondolni. Arra, hogy ezen alakítások vagy azok valamelyike, *farkashorognak* volna tekintendő, arra semmi támpontunk, semmi okunk nincs.

Igen ismeretes a heraldikai farkashorog azon alakja, mely irott nagy «V» betűhöz hasonlít és melyet a már idézett helyen Ralph von Retberg, az ő nyomán még Rudnay Béla is, a Z-ámbokrétyekről irt monografiájában, ismertetnek. Ott olvasható annak használata is élénk és kézzelfogható leírásban. Tárgyunkra nem tartozik annak vizsgálata, mivel bizonyítaná Retberg, hogy az ott ábrázolt szerszámot épen farkasfogásra használták. Gritzner e képet kétféleképp is, de mindig másra magyarázza. Hogy Göschel nem ezen képet tekinti farkashorognak, már említettük. Retberg is említi, hogy azon alak, melyet ő ismertet, a Loe-család czimere, nem tartozik a régi címeralakok közé. Ha jól értjük szavait, a Loék 1438 óta viselik.

Nem találunk tehát más heraldikai alakítást, mely a harmadik típushoz hasonlítana és melyet *farkashorognak* kellene tartanunk.

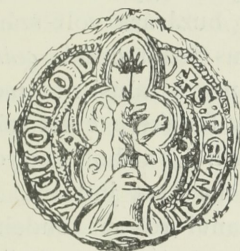
Nem is tarthatjuk a *harmadik típust* egyébnek, mint az *első típus* a kor igényeinek megfelelő díszes felujításának, talán épen a *második típus* mellőzhetése céljából.

VIII.

Mielőtt *első típusu* czimerünk értelmezésére visszatérnénk, nézzük a másik Járai-csoportból vagy családjából származó Péter alvajda második,

1360. évi pecsétjét. Ez körülbelül három cm átmérőjű kerek alakú pecsét. Belsejét csinos csucsives mérmű képezi két helyen megszakított körirattal. Az ilyen megszakított köriratu pecsét belseje kiváltképen alkalmas egy teljes czimer elhelyezésére, mert mintegy önmagától tagolódik három — alsó, középső, felső — részekre a pajzs, sisak és oromdisz befogadására.

Hogy-hogynem, a véső itt nem az egész czimert örököltte meg, hanem csak sisakczimert alkotott. A pajzs helyére a sisak, ezen esetben szépen megalkotott csőr-sisak lett helyezve. A középső részre, mely a sisak és takaró helye lett volna, az oromdisz jött. A felső részre, melyen az oromdisznek kellett volna elférni, jelen esetben az oromdiszt megnyújtó dárda vagy nyél jött,

egy második, még feljebb lebegő disztárggyal. Talán éppen ezen oromdisz második ismételt feldiszítése, az oromdisz így keletkező aránytalan megnyújtása okozta, hogy a pajzsok a pecsét-ről le kelle maradnia.

Az oromdisz ilyen dárda, tör, pálcza vagy más nyélszerű tárgy által való megnyújtásának nem akarnánk tulságos heraldikai fontosságot tulajdonítani. Részben azon szükségből keletkezhetek ezek, hogy lebegő tárgyakat a sisakhoz megerősíteni látszassanak, részben azért, hogy a még mindig tompán végződő oromdisznek hegyesebb, tehát ékebb befejezést adjanak. Ilyen az oromdiszre, vagy vele együtt a sisakra helyezett nyélszerű tárgyra annyi középkori példánk van, hogy itt ilyeneket felsorolni elengedhetőnek látszik. Csak utalunk a Hideghéti czimerre, melyen a félhold a sisakon ilyen nyélhez van megerősítve. Itt a nyél, hogy disze is legyen, az ismeretes tollbokrétában végződik, ép úgy, mint a Cilleiek jóval újabb négyelt czimerén, ép úgy, mint a Bebekek és Csetnekieknél a kettős kereszt. Csak utalunk a

Turul V. kötetében ismertetett Tornai János siremlékén látható czimerre, a melyen a sisakdisz, a vadkanfej, egy pofájába döfött nyársalakú tárgy által van, mint az ékesség superlativusa, megnyújtva és feldiszítve.

A Járai-pecséteken ama tárgy, mely a dárda vagy nyél hegyére van tűzve, úgy látszik, alig kivihető. Talán nem tévedünk, ha a Tornai-czimerhez hasonlóan tagozott markolatra, vagy a Hideghétihez hasonló tollbokrétára utalunk. A dárdára tűzött korona vagy agancs, mint kivihetetlenek, alig jöhetnek szóba.

Az oromdisz, tehát Péter alvajda kétségtelen czimere, talán pajzsalakja is, *egy növekvő, száját, első tagjait támadásra emelő farkas.*

E helyen tartozunk okát adni, miért nevezük ezen heraldikai állatot farkasnak, holott Barabás Samu azt ismertetésében mint «medve vagy farkas»-t határozza meg.

Összehasonlítottuk a Járai-pecsétet a korra legközelebb eső czimercodexek, a Zürichi czimertekercs és a Gelre herold Wappenbockja ábráival a bécsi minoriták nekrológiumával is. Az ezek alapján megállapított farkastípusnak a Járai-oromdisz teljesen megfelel.

Ellenben a Zürichi tekercs medvét ábrázoló 250., 320., 443. számai, minden hasonlatosságuk mellett, kivált a lábak (mancsok) és karmaik kezelésében, határozott eltérést mutatnak.

A Zürichi czimer-tekercs növekvő támadó farkas ábráit a Járai-oromdiszszel annyira egyenlőknek, mondhatjuk azonosaknak találtuk, hogy nem habozunk ezek alapján Péter alvajda oromdiszczimeréül a *növekvő támadó farkast megállapítani.*

IX.

Az *első típust*, mely czimereken a farkasnál sokkal ritkább alak, találtuk a Járaiaknál és a Stubenbergeknél. A farkast ágaskodón, támadóan találjuk a Járaiaknál, találjuk a «Wulfing»-ok nemzetségénél.

Ezen «Wulfing»-ok történetét, genealogiáját 1128-tól kezdve, megírta J. Loserth a «Forschungen zur Verfassung und Verwaltungsgeschichte der Steiermark» VI/1. kötetében. Onnan merítjük az alább említendőket.

Hat nemzedéken át, 1128-tól 1318-ig hat Wulfing nevű tagját ismerjük a családnak. Már a XII. században több családra ágaznak, több

birtokról, várról különböző nevezéseket vesznek fel. Ezért véltük a «Geschlecht der Wulfinge» szavakat Wulfingok nemzettségével magyarra fordíthatni. Neveik: Kapfenberger, Stubenberger, Neidberger, Landeserer (Lánzséri) Stadecker.

Ezek közül a Kapfenbergerek vagy másképp Stubenbergerek 1210-ben, 1218-ban még váltakozva majd a farkast, majd meg az első típust viselik. A más három család közös őse Schirling ragadmány nevű Gottschalk (Godeschalcus) 1224-ben farkast visel. Neidberger Gottschalk (IV) 1266-ban, ugyanaz 1276-ban, Stadecker Hartnid 1282-ben, Landeserer II. Erchingar (1211–1269), másik III. Erchingar 1282-ben mind farkast viselnek pajzsukban. Közös ősi czimere tehát a nemzetiségnek a farkas. *Ezen czimer az első időben beszélő czimer. Azt mondja «Wulfing» — «Farkas»!*

Ha azonban ezen esetben a pajzsban lévő farkas nem egy fenevad, hanem a tulajdonos jelképe, nevének hieroglyphje, mit jelentsen akkor a másik czimer első típusa, mely két esetben is, egészen idegen családoknál egymástól távolfekvő vidéken, ott lép fel, a hol a farkas is czimerkép lehetne?

Nem lehet merő véletlen, hogy az *első típus* mindig fellépjen a farkasos czimer árnyékában. Vonatkozásnak kell a kettő közt lenni. Az *első típus* értelmezésére nézve annak ismétlődése a Járai családban fényesen igazolja Loserth J. véleményét, «hogy ezen czimer a régibb, tehát a farkasos czimer, egy koronatanuja»; utalás a farkasra, valami, a mi úgy szól, hogy: «*más néven farkas*».

Ezen helyen kell visszatérnünk félbehagyott tárgyunkra, az *első típus* értelmezésére. Az értelmezéseknél eddig valamely közismert tárgyat kerestek, melyhez a kérdéses heraldikai alak annyira hasonló legyen, hogy első pillanatra is, annak körvonalaiából is, rá lehessen ismerni. Hogy ezen gyorsan megismerő eljárás veszélyes az eredményekből látható. Kövessünk más utat. Ragadjuk ki a pajzsból az első típus képét és részeikre taglalva, keressük meg rendeltetését.

A nyél alsó végén látjuk a gyűrűt vagy karikát, felső végén a kétoldalt nyuló ékeket. A karika kétségtelenül a tárgy megerősítésére, kötélre, rudra való felakasztására szolgál. Semmi

esetre sem arra, hogy abba más valamit beakasszanak. Kétségtelen tehát ebből folyólag az is, hogy az első típus minden czimeren és pecséten megfordítva van beállítva. Hogy ennek oka a pajzsalakhoz való simulás, már fennebb említettük. Az alak tehát a gyűrűn lógott. Alsó végén a kétoldalt nyuló ék, mely a Járai-féle pecséteken a bányászok csákányára emlékeztet. A legtöbb Stubenberg-pecséten ellenben ezen ékek nem is oldalt irányítvák, hanem tökéletesen hátrafelé, úgy hogy azokkal oldalt hatni nem is lehetne. Az alak tehát a gyűrűn lógva nem ingaszerű mozgásba hatva, hanem felfelé való húzásra, magamhoz való rántásra használva képzelendő. Végül az alak két ékjén *mindig* hiányoznak a visszhangok, ellenben az ékek a közepe felé tetemesen erősödnek. Ez ismét azt bizonyítja, hogy a tárgy erős behatolásra a megragadott tárgy húzására volt szánva.

Az első típus tehát csakis *csáklyaszerű* lehetett. Olyan, minőt a falusi nép még ma is használ mély kutak fenekére esett tárgyak kiemelésére vagy bárhol, a hol nagyobb, nehezebb tárgyakat kell magasra juttatni.

Tagadhatatlanul rokon rendeltetés ahhoz, a melyet fentebb a helytelenül hajító bárd néven illetett eszköznél Gritzner nyomán leirtunk.

A középkori heraldika természete is harcziás lévén, az ilyen lógó csáklyával leginkább a vár védelemnél való használatra gondolhatunk. Mellékes, hogy a lógó csáklyával a faltörő kost ragadták-e meg, hogy a fallal ferde irányba hozva, az ütés ereje kárba vesszen; vagy a várfalhoz támasztott létrát, hogy az a rajtaállókcal együtt a várakokba essék; vagy magát az ellenfelet, hogy társaitól elszakítván, kötéllel-lánczczal magukhoz húzzák a vár fokára.

Du Cange glossariumában is találunk leírva egy ily védelmi eszközt: «csáklyafajta eszköz, mellyel a faltörő kos ütése elháríttatik, úgy hogy nincs ereje kárt okozni.» Ezen szerszám szakszerű neve ott «*lupus*» farkas, mire Du Cange megjegyzi: «igy nevezve, mert éles fogai vannak, mint a farkasnak és mert kosokat (birkákat) ragadozó». Csakhogy a faltörő kos megragadására szolgáló «*lupus*» nevű csáklya, úgy látszik, inkább olló alaku volt. «Plures in modum *forficis* dentatum illigant ferrum, quem *lupum* vocant.» Vegetius Lib. IV. c. 23. Ellen-

ben egy Vegetiusnál más helyen említett *lupus*: «*ferreos harpagonēs* (csáklya) *quos lupos vocant et falces* (sarlók) *ferreas confixas longissimis contis* (rudak)», csáklyaalak az előbbénitől különböző egészen más eszköz. Talán az, melyre nézve Demmin mondja, hogy: «die an Ketten befestigte *manus ferrea* sowie der *lupus ferreus* uud der an einer Stange befestigte Krallenhaken, die Teufelskralle *harpago* (csáklyahorog) welche als Mauer Heher und auch als *Enterhaken* dienen»; Bárczay pedig így: «a felkuszó ellenséget fogókkal (forfices—ollók) *lupi* farkasok) fogták el s daru segítségével *huzták* a városba».

Nem tudjuk még megállapítani, melyik csáklyaszerű eszköz volt ezek közül az *első típusunk*. Nem tudjuk azt sem, hogy a latin *lupus* szó ezen átvett értelme, vagy jobban: kettős értelme, az élő nyelvekben, különösen a magyarban is megvolt-e. Utóbbi azonban felette valószínű. Hiszen a magyar népnél a horgonyt ma is vasmacskának (karmai miatt), a csapdát vidrának (fogai miatt) nevezik.

Az első típus használati értelme tehát hadi csáklya, ennek neve «*lupus*», «wulf», «farkas». A farkas fenevad rövidített, hieroglifszerű jelvénye.

X.

Két beszélő czimer. Mindegyik szava «farkas!» Mindkettő a pajzsról ekként szól: «*én vagyok! farkas vagyok!*» Mindkettő a zászló rudjáról így kiált a követők seregéhez: «*Erre! hozzánk, itt van a farkas!*»

Ugyan melyik lehetett a kettő közt a régibb? Az eredeti jelvény? Kétségtelenül az *első típus*, mert alakítása kevesebb művészetet igényel, mert nagyobb távolságról könnyebben és gyorsabban fölismerhető, minden mástól könnyebben megkülönböztethető.

Losérth J. kimutatta, hogy a Wulfingok családjában mindkét czimert már 1210-ben megtaláljuk. Ezen adatból az egyik régibb voltára sem lehet következtetni, de inkább arra, hogy mind a kettő a heraldika legrégebb korából ered. 1210-ben az egyik sem lehetett valami régi. Távolról való hatásra, zászlóra, mely lobog, a hadjárat alatt elkerülhetetlen elszennyedésnek ellentáll, kétségtelenül a csáklyaalak alkalmasabb. De a pajzson szegekkel, pántokkal való

kiverés útján, bőr- vagy nemezdarabok felragasztása útján való kiképzésre is a csáklyaalak jobban kínálkozik. Ha van a kettő között különbség a farkasalak egyénibb, beszélőbb, diszesebb volta daczára is, a csáklyát tartjuk a régibbnek.

XI.

Ha mindkét alak beszélő, ha mindkét alak Steierországban a Wulfingoknál, a Stubenbergerek elődjénél úgy szól, hogy «farkas», ha hazánkban együtt lépven fel, ismét csak beszélők voltak; mi indíthatta a Járaiakat ezen czimer felvételére?

Közel volna azon feltevés, hogy a hazánkban is elterjedt személynév «farkas»—«farkasius» lett volna a Járaiak egy szokásos személyneve vagy a család egy hirnevesebb tagjáé. Ilyennek nyoma nincs. Nem ismerünk Farkas nevű Járait.

Reménytelenül tennénk le kutatásaink fonálát, ha egy más véletlen hasonló esetet nem ismernénk.

Csoma József a magyar nemzetségi címerekben bemutatja az Agmánd nemzetségből származó Kechety család egy késő ivadéka, Márton veszprémi püspök pecsétjét, melyen a pajzsalak egy eléggé naturalistikusan rajzolt farkast mutat. Ez is beszélő czimer. A nemzetség hirszerinti őse Agmánd apja, *Apafarkas* volt. Az Agmánd nemzetség hazája, miként Karácsonyi Jánosnál olvassuk Kolos, Torda Belső-Szolnok megyék voltak. Származtak-e a Járaiak az Agmánd nemzetségből? nem tudjuk. Semmi kedvünk merész hipotéziseket felállítva a történeti tévedések számát szaporítani, de a birtokok fekvése nem zárja ki ezen lehetőséget sem. Egyet mégis, mint valószínűt, jelezni kívánunk.

A XIV. században, tehát akkor, midőn a Járaiak Kolos, Torda és Belső-Szolnok megyéket lakták és azok hivatalait időnkint betöltötték; élénken élt a köztudatban azon Apafarkas emléke, kit Tuhutum a meszes hegyen át épen ezen vidékre, Kolos, Belső-Szolnok, Doboka megyékbe kémkedni küldött, hogy azután a bérczes kis hazát a nagy Magyarországhoz foglalja.

A választott beszélő czimer tehát czélzás lehetett azon legendás alakra, ki ezen vidéken a honfoglalás főrészes, a vidék magyar lakosságának kétségtelenül szellemi elődje volt.

ZICHY NÁNDOR.

HITELES HELYEINK OKLEVÉL KRITIKÁJA.

A mai oklevélkritika alapja, az írás és szövegösszehasonlítás, a középkorban sem volt teljesen ismeretlen. Ha nem is lehet szó oly módszeres eljárásról és a részletekbe menő vizsgálatról, mint a minőt a mai kritika végez, gyakran előfordult, hogy midőn meg kellett állapítani, vajjon egy oklevél eredeti-e, avagy hamisítvány, más oklevelekkel hasonlították össze, melyeknek kiállítója ugyanaz volt, mint a kérdéses oklevélé.¹ A különbség, mely lényegesen befolyásolta a kritika eredményét, a mai és a középkorban követett eljárás közt az volt, hogy az összehasonlítás anyaga kisebb volt, rendszeresen csak arra szorítkozott, a mi egy-egy oklevelet nyerő fél levéltárában volt. Biztosabb eredményt csak akkor tudtak elérni, ha a közelmúltból eredő oklevelek forogtak szóban, melyeknél vagy még érvényben levő kancelláriai szokásokra vagy még működő kancelláriai személyzet emlékezetére lehetett támaszkodni. A pápai kuriában már III. Incze megállapította ismert decretalejában «De crimine falsi» az elveket, melyek az egyházat az oklevelek megbírálásánál vezessék.² Mindazonáltal hányszor megesett, hogy a kuria szakértőit hamisítványokkal csapták be.³ Azokat a már említett körülményben kell keresnünk. De vajjon nem téved-e akárhányszor a legképzettebb modern kritikus is ítéleteiben? Ne gondoljuk azonban, hogy az oklevélkritika rendszeren oly alapon folyt, mint ma. Ez csak kivétel volt és csak igen fejlett kancelláriai gyakorlat mellett fordult elő. Legtöbbször csak a pecsétvizsgálatra szorítkoztak. A pecsét alakja, anyaga, sulya voltak azon tényezők, melyekre egy-egy bíróság az oklevélbírálatnál támaszkodott.

Ilazai bíróságaink és elsősorban a királyi oklevélvizsgálatnál a pecsétet vették figyelembe. A pecsét alakja, köriratának betűi, épsége, anyaga, felfüggesztésének módja voltak azon

kérdések, melyeket a vizsgálat alá veendő oklevéllel szemben elsősorban vetettek fel nálunk is az oklevélkiállítók.¹ Különösen fontos volt, hogy kétségbe vont oklevélben ne legyen rasure és hogy a szokásos formulák szerint legyen kiállítva. 1351. pl. az országbíró elvet egy állítólag I. Károlytól eredő oklevelet, mivel egész terjedelmében ellentmond stilusa az országos szokásnak és teljesen elütő és idegen a szövege és oly gyanus helyen, minő a birtok neve, rasure teszi gyanussá. Különben is nem Tothsolyumus szó van a rasure helyére írva, mely birtokról a perben szó volt, hanem Somlyo, mely szó rövidebb lévén, nem tölti be a vakarás helyét, úgy hogy még annyi hely maradt, hogy más birtok nevét is oda lehetne írni; a kiállítás évét nem ugyanaz a scriptor írta, ki az oklevelet egész a dátumig leírta, a pecsétet sem a szokásos helyen függesztették az oklevélre.²

Hiteles helyeink is gyakran jöttek olyan helyzetbe, hogy régebben kiállított okleveleiket meg kellett vizsgálniok. Különösen három esetben kellett kritikát gyakorolniok. 1. Ha újra kiállították valamely oklevelüket. 2. Átirásnál. 3. Ha az oklevéllel szemben a bíróság előtt kérteltek merültek fel. Ujra akkor állították ki a hiteles helylyel oklevelet, ha az pecsétjét megváltoztatta, avagy ha a fél elvesztette eredeti oklevelet vagy az oklevél külső körülmények folytán olyan állapotba került, hogy bizonyítás esetében a bíróság előtt kétségek merültek volna fel vele szemben. A hiteles pecséthez a hiteles helyek szigoruan ragaszkodtak és azt gyakran évszázadokon át sem változtatták meg. A jászói konvent pl. a XIII. századtól kezdve ugyanazt a pecsétet használta.³ Mindazonáltal különböző körülmények: a pecsét elvesztése, elrablása stb. szükségessé teheték a megújítást, illetőleg átalakítást, mi a XIV. század óta csak királyi intézkedéssel történhetett. Ily megújításokkal még a XIII. században elég gyakran

¹ L. cikkemet: A diplomatikai kritika és a hazai okleveles anyag. Tört. Szemle I. évf. 562.

² C. 6. de crimine falsi X. 5., 20.

³ L. M. *Tangl*. Eine Rota-Verhandlung vom Jahre 1323. Mitteil. d. Instituts für österr. Geschichtsforsch. 6. Ergb.

¹ A király 1284. Wenzel IX. 385. Az esztergomi érsek 1281. Knauz II. 148.

² Fejér IX. 3. 653.

³ Tóth-Szabó Pál. Turul 1909. 117.

találkozunk. A vasvári káptalan egy oklevelét így datálja: *Anno ab incarnatione 1257. sigilli nostri innovationis anno primo.*¹ 1265-ben a nyitrai káptalan előtt az esztergomi keresztes konvent egy oklevelét mutatják be, mely annak régi pecsétjével volt megerősítve.² Mikor 1276-ban a veszprémi káptalan elveszti pecsétjeit, a király az egész országnak tudtára adja, hogy azokat megújította. Mint maga a káptalan írja: *Amiſſis noſtris ſigillis autenticis caſualiter et tuncdem ex clementia regie maiestatis reformatis iuxta edictum regalis providentie promulgatum apud omnes regnicolas.*³

Történhetett a pecsét átalakítása visszaélések meggátlása céljából is. Igen szép példája ennek a csornai konvent esete, melynek II. Ulászló oly módon változtatta meg pecsétjét, hogy a régi pecséten levő angyal fölé egy csillagot vésetett.⁴

Miként ha a király megváltoztatta pecsétjét, a régi pecsét alatt kiállított okleveleket újra meg kellett erősíteni az új pecséttel, úgy a hiteles helyeknél is a pecsét megváltoztatása az oklevelek új kiállításával járt, rendszeren transsumptum formájában, melyben meg van mondva az átírás oka. A feleknek érdekükben állott okleveleket újra kiállítani, hogy bizonyítás esetében semmi kétség se merülhessen fel az oklevél ellen a miatt, hogy pecsétje nem volt ismert. A veszprémi káptalan előtt 1278-ban bemutatnak egy oklevelet azon kéréssel, hogy a káptalan azt újra kiadja azon pecsétje alatt, melyet most használ.⁵ A győri káptalan 1279-ben átírja a bemutatók kérésére egy oklevelét, mely azon pecsétjével volt megerősítve, melyet akkor használt, mielőtt a németek a király gyermekéiben elpusztították az egyházat.⁶ A rendes formula az ily újakiadások bevezetésére: *exhibuit nobis quaedam litteras nostras sub antiquo sigillo nostro confectus petens nos instanter, ut easdem... transscribi... faciendo nostro novo sigillo et autentico dignaremur confirmare...*

Az ily átírás, illetőleg új kiállítás célja

volt a régi pecséttel való visszaéléseket, mely esetleg idegenek kezébe kerülhetett, hamis oklevelek készítését megakadályozni, hisz az új kiállításnál módjában volt a hiteles helynek megállapítani, hogy vajjon ilyenül van-e dolga. A szepesi káptalantól 1286-ban László király és tatárjai elrabolták a pecsétjét és elrejtették. «Hogy úgy a magunk, mint mások tisztességét fenntarthatassuk — írja a káptalan — kik különböző ügyekben nálunk okleveleket kapnak és hogy senkise követhessen el csalárd-ságot oklevelek kiállításában», elhatározták, hogy új pecsétet készíttetnek, közhírré téve, hogy összes a régi pecséttel megerősített okleveleiket mutassák be az új pecséttel való megerősítés végett.¹ Ugyanakkor mindazon okleveleket, melyeket új pecsétjükkel nem erősítettek meg, semmiseknek és érvényteleneknek nyilvánítják.²

Hogy senki a pecsétváltozással ne károsodhassék oly módon, hogy nem vevén róla tudomást, nem ujittatja meg okleveleit, a hiteles hely kihirdette környékén, hogy az okleveleket mutassák be átírás végett. Így mikor 1287-ben a szászok felgyújtották a gyulafehérvári egyházat és az erdélyi káptalan elvesztette pecsétjét, a káptalan kihirdettette egész Erdélyben, melyre hatásköre kiterjedt, hogy a kinek az elveszett pecséttel megerősített oklevelei vannak, mutassák be, hogy új pecsétjük alatt megújithassák.³ Rendezett viszonyok között, minőkről a IV. László alatti zavarok idején alig beszélhetünk, maga a király örködött azon, hogy alattvalói ilyen változások folytán kárt ne szenvedjenek. A vasvári káptalan pl. 1328-ban tömegesen erősíti meg új pecsétjével a régi alatt kiadott okleveleit «iuxta regie maiestatis preceptum».

Új kiadás végett fordultak a hiteles helyhez akkor is, ha az először kiállított oklevél elveszett vagy úgy megrongálódott, hogy bíróság előtt nem lehetett volna gyanu veszélye nélkül bemutatni. A hiteles helynek módjában állott az oklevelet újra kiadni, még ha az első példány, melyet a bevallást tevőnek adtak át, el is ve-

¹ Wenzel VII. 474.

² Knauz II. 170.

³ Hazai Okm. I. 68.

⁴ Pór Antal Turul XI. 182.

⁵ Hazai Okm. VII. 170.

⁶ Wenzel IX. 260.

¹ Fejér VI. 3. 442.

² Hazai Okm. VII. 226.

³ Zimmermann—Werner Urkundb. I. 152.

⁴ Hazai Okm. IV. 130—141. III. 91—94. Anjou II. 356.

szett. A hiteles helyek ugyanis kezdettől fogva megőrizték productumaik egy példányát akár chirografálás révén, akár protocollumba vezetve. A chirografálás szokását kétségkívül a külföldről vették át. Ott a chirografálás célja az volt, hogy kétség esetén egyik fél ellenőrizhesse a másikat. Az oklevelet egy pergamenlapra teljesen megegyező módon kétszer leírták és a szövegek közti helyet az *Abc* betűivel vagy bizonyos szavakkal töltötték ki. Azután a pergamenlapot az *Abc* betűin át keresztülvágták és a felek mindegyike kapott egy-egy példányt az oklevélből. Ha bizonyításra került a sor, a bíróság előtt bemutatott két példánynak össze kellett illeni, hogy a kétoldalu szerződéssel szemben semmi gyanu se merülhessen fel. Az oklevélhitelesítésnek ez a módja különösen addig volt fontos, míg a pecséttel való megerősítés szokása el nem terjedt.¹

A chirografálás ily czéllal kétoldalu jogügyleteknél nálunk sem volt ismeretlen. Mint csekély számú emlékeinkből látható, ha a földesur és népei közti viszonyt szabályozták és azt írásba foglalták, gyakran chirografummal szétválasztott kettős példányban helyezték azt jogi biztosság alá. Az esztergomi érsek 1209-ben Imre királytól nyert colonusai jogviszonyát szabályozva chirografált oklevelet állít ki.² Sőt a király is ily oklevelet állít ki, mikor a földesur és népei közti viszonyra vonatkozólag dönt. II. Endre megállapítván a feltételeket, melyek mellett az esztergomi káptalan fellázadt német telepesei Szebelléb birtokba visszafogadtatnak, erről kettős oklevelet állít ki, melynek egyik példánya a káptalannál, másik a vendégeknél őriztessék meg.³ A cél világos: ha kétség merülne fel bizonyos kötelezettségek felett, összehasonlítás útján lehet dönteni.

Mikor tehát a 13. század elején a hiteles helyek megkezdik működésüket, a chirografálás szokása már ismert volt a magyar okleveles gyakorlatban. A hiteles helyek átvették a szokást, az első káptalani oklevelek mind chirografáltak (*litteræ alphabeto bipartitæ*,⁴ *alphabeto*

*medio intercisæ*¹ *divisæ*). A chirografálás, ugylátszik, eleinte azon szándékkal is készült, hogy ha a hiteles hely előtt kötött valamely kétoldalu szerződés bizonyítására került a sor, a két oklevél összeillesztése útján lehessen dönteni. A zágrábi káptalan előtt 1234-ben ajándékozásról tesznek bevallást. A káptalan kettős oklevelet állít ki a felek kérésére chirografált alakban, hogy a betűk összeillesztésével lehessen szükség esetén bizonyítani. (*Duobus litterarum paribus per ordinem alfabeti signatis et per medium divisis factum dedimus annotari, ut ex litterarum conferentia rei probatio possit reperiri.*² A nagy oklevélanyagban ez az egyetlen előttünk ismert hivatkozás a chirografálás ily céljára, de közvetve sem tudunk erre bizonyítékokat felhozni. Ha valamely hiteles helyi oklevéllel szemben kétség merül fel, sohasem bizonyítanak a két példány összeillesztésével a bíróság előtt, hanem mindig a pecsétet, mint a bizonyítás legfőbb eszközét vizsgálják.

A chirografálás csak formalitás volt. A főcél volt a félnek, illetőleg a feleknek kiadott oklevél egy-egy példányát a hiteles hely levéltárában megőrizni, hogy szükség esetén annak alapján újra ki tudják az oklevelet állítani. Azért is, ha oly jogügyletekről volt szó, melyekben mindkét félnek érdekében állott oklevéllel rendelkezni: mint csere, osztozkodás, egyesség, akkor az oklevelet három, esetleg négy példányban is kiállították (*litteræ alphabeto, in ordine alphabeti tripartitæ*).³ 1231-ben, írja egy osztozkodás alkalmával, a pécsi káptalan: *Ut igitur nulla super hoc in posterum hesitatio habeatur, presentum paginam huius facti testimonium continentem sigilli nostri munimine fecimus insigniri et duabus ab eisdem resectis per alphabetum partibus, mediam in camera b. Petri fecimus reservari, duas vero extremas predictorum fratrum duabus commisimus partibus.*⁴ A győri káptalan 1258-ban állít ki egy oklevelet négy példányban, tehát háromszoros chirografumot: *«quartam partem earundem in nostra camera reservando».*⁵ A hiteles helynél maradt

¹ L. bővebben Redlich die Privaturkunden des Mittelalters 97 s. köv. 1.

² Knauz I. 194.

³ Knauz I. 298.

⁴ Wenzel VII. 537.

¹ Hazai Okm. II. 161. Zalai Okl. I. 87.

² Wenzel XI. 273.

³ Wenzel XI. 514. Soproni okl. I. 191.

⁴ Hazai Okm. VIII. 28.

⁵ Wenzel II. 309.

oklevelet is annak módja szerint megpecsételtek. Hogy csak egy példát hozzunk fel: 1274-ben írja az esztergomi káptalan, mikor valaki elveszett oklevél párját keresi nála: invenimus in nostra camera sub authentico et vero sigillo nostro.¹ Valahányszor ily régi oklevél kikéréséről van szó, csaknem mindig megemlítik, hogy a megőrzött példányon pecsét függ.

A hiteles helyek nem mindig ily alakban őrizték meg kiadványaikat. A chirografálással egyidejű a registrumvezetés, vagyis az a szokás, hogy az okleveleket egy-egy protocollumba irták be. Egyes helyeken az egyik, másokon a másik módot gyakorolták a hiteles működés productumainak megőrzésére. A XIII. században a másodpéldányt tulnyomóan chirografálással állítják elő. A XIV-ben a registrumvezetés és a chirografálás ugy látszik, egyformán voltak képviselve; az egyik hiteles hely még ragaszkodott a chirografáláshoz, a másik meg már állandóan vezetett registrumot. Arra is van emlékünkhöz, hogy a hiteles hely a chirografálás mellett is vezetett registrumot, szóval mindkét módon megőrizte az oklevelet. 1355-ben írja az esztergomi káptalan: Quarum tenorem ad uberiozem cautelam de verbo ad verbum nil addendo, neque diminuendo in nostro registro rescribi faciendo in custodia seu conservatorio predictae nostre ecclesie sub sigillo nostro fecimus reponi perpetuo conservandum.² Avagy még világosabban 1356-ban; rescribi faciendo cum pare eiusdem privilegio interciso in custodia... fecimus reponi.³ A XV. században a registrumvezetés lesz csaknem kizárólag uralkodóvá. A chirografálásra is találunk azonban még a XV. század második felében is példát. A vasvári káptalan ragaszkodott talán leginkább az oklevélmegőrzés e módjához.⁴

Akár meglevő, de megrongált eredeti példány alapján, akár a hiteles hely levéltárában megőrzött chirografum alapján történt az újra kiállítás, azt mindig oklevélvizsgálat előzte meg. A hiteles helynek meg kellett győződnie arról, hogy a bemutatott példány valóban tőle való

és nem hamisítvány. Elsősorban természetesen a pecsétet vizsgálták.¹ Ily vizsgálat alkalmával pl. az esztergomi káptalan azt találja, hogy az oklevél rendben van, csak a pecsét oly régi, hogy már pusztulóban van és leírja, mit látni a pecséten.² A váradi káptalan egy oklevele elárulja, hogy az ilyen vizsgálat nem szoritkozott mindig csak a pecsétre, hanem valósággal szakszerű összehasonlításon alapult. Az összehasonlításra a hiteles hely levéltárában őrzött másodpéldányok nyújtottak anyagot. A váradi káptalan 1379-ben királyi parancsra átírja egy 1284. évi oklevelét, mely régebbi pecsétjével volt megerősítve. Hogy az oklevelet alaposan megvizsgálják, kikeresnek levéltárukból több olyan oklevelet, melyen régi pecsétjük függött, azokkal összehasonlítják a bemutatott oklevelet, azok hártáját, írását és stilusát és miután semmi gyanusát sem találtak az oklevélben, átírják azt és megerősítik új pecsétjükkel: Nos itaque... predictas litteras nostras sub nostro sigillo priori confectas recipientes et cum aliis nostris litteris in conservatorio nostro repositis dicto nostro priori sigillo consignatis conformantes, licet eas in cera et sigillo propter nimiam vetustatem in parte corruptas fore reperimus, tamen examinatis carta scriptura et stilio veras nostras litteras omni prorsus suspicione carentes... nisto modo emanatas fore... pronunciamus...³ Ha az újra kiállítás a hirtelen hely levéltárában őrzött chirografum alapján történt, azt is megvizsgálták, vajjon tényleg megilleti az új kiadást kérőt az oklevél és csak azután állították ki neki. Ha az oklevél tényleg megillette az illetőt, úgy a hiteles hely kötelessége volt azt kiadni, melynek teljesítését a közigazság parancsolta.⁴ Ily újra kiadásoknál természetesen kevesebb óvatossággal járhatott el a hiteles hely, hisz már az a körülmény, hogy az oklevél a levéltárban őriztetett, eléggé bizonyította annak hitelességét.

¹ Knauz II. 191. Wenzel IX. 503.

² Knauz II. 389.

³ Zichy IV. 86.

⁴ Et quia prefatum dominum Gregorium prepositum et ecclesiam suam legitime concernere agnovimus, ideo fraude et dolo absque omni pro defensione suorum iurium eidem domino Gregorio duximus concedendas *communi instituta regni requirente*... Hazai Okm. II. 322.

¹ Wenzel IX. 89.

² Anjouk. okm. VI. 353.

³ U. o. 460.

⁴ Chirografált oklevelei: 1433. Hazai okm. III. 367; 1464. Hazai okm. III. 415; 1478. Hazai okm. IV. 430.

Másként volt ez a közönséges átírásnál, akár valamely fél kérésére, akár királyi parancsra. Itt az átírandó oklevelet alaposan megvizsgálták. Persze, minthogy nemcsak, sőt többnyire nem az átírást végző hiteles hely kiadványáról van szó, nem állott az összehasonlításra anyag rendelkezésre és a vizsgálat csupán a pecsétre, a hártya épségére és bizonyos mértékben az írásra szorítkozott. Mindez kevés alapot nyújtott az ítéletre, úgy hogy a hiteles helyek leginkább ily átírásoknál lehettek tévedésnek kitéve.

Legjobban érdekel azonban bennünket az az eljárás, melyet akkor követtek, ha a bíróság előtt támadta meg valaki okleveleiket, azt hamisnak mondotta (*litteras falsificare*) akár azt állítván, hogy az oklevelet nem a hely állította ki, akár azt, hogy a hiteles helyet rászédtek pl. hogy álszemélyeket (*personae larvales, fictitiae*) állítottak a hiteles hely elé és az jóhiszeműleg járt el,¹ vagy maga a hely járt el rosszhiszeműleg. A bíró mindezen esetekben vizsgálatot rendelt el. Az oklevelet a bíró minden csalás elkerülése végett dobozba tette, melyet pecsétjével lezárt (*in trapellum sub capite sigilli nostri includendo...*). Mindkét fél, felperes és alperes mellé adott egy-egy megbizottat, kikhez még egy más hiteles hely megbizottja járult. Ezeknek a bíró mandatumot adott át, hogy azzal a meggyanusított hely elé járuljanak. A bírói megbizottak a melléjük rendelt hiteles helyi emberrel az illető káptalan vagy konventhez mentek, bemutatták a bírói mandatumot, mely a vizsgálatot elrendelte, átadták a lezárt dobozban az oklevelet, felszólítva a káptalan, illetőleg a konvent tagjait, lelkiismeretükre és a közigazgatásnak tartozó hűségükre hivatkozva, hogy vizsgálják meg a benyújtott oklevelet és mondjanak róla véleményt. A hiteles hely tagjai testületileg összegyűlvén, felnyitották a dobozt és vizsgálat alá vették az oklevelet. A vizsgálat után újból a dobozba zárták az oklevelet, ráútvén a káptalan pecsétjét és a bizottsággal visszaküldték a bírónak. A vizsgálat eredményét a kiküldött hiteles hely jelentette.² Jogában állott a feleknek még a hiteles hely véleményadása előtt

megegyezni, mely esetben a vizsgálat elmaradt.¹

A hiteles helyek, midőn saját okleveleik felett mondtak ítéletet, nem elégedtek meg az oklevél hiányai megállapításával, hanem valószínűleg modern oklevélkritikát gyakoroltak. Külső és belső kritériumokat egyaránt figyelembe vettek. A külsők közül itt is elsősorban a pecsét, de azonkívül a pergamen, az írás, a belsők közül a formulák, mint mondják *modus dictandi* voltak elsősorban a vizsgálat tárgyai. Ha nem régen kiállított oklevélről volt szó, mindehhez még az oklevél kiállításában résztvevő tagok emlékezete is járult.

Írásnál és dictatumnál a modern oklevélkritikának megfelelő összehasonlítást végeztek. Nem elégedtek meg az írásnál annak megállapításával, hogy a kornak megfelel-e, melyben az oklevél kelt, hanem azt is kutatták, hogy megegyezik-e az a hiteles hely kancelláriájában a kiállítás idejében működő jegyző írásával, szóval az individuális kézírást keresték. Az anyagot úgy a pecsét, pergamen, mint az írás összehasonlítására azon oklevelek szolgáltatták, melyeket a chirografálás után a hely levéltárában helyeztek el. Szép példát nyújt a váradi káptalan egy 1347. évi oklevélvizsgálata, mikor egy 1275-ben kelt oklevélről mond véleményt: *Nos itaque mandatis regiis obedientes — írja a káptalan — ut tenemur in pleno capitulo simul congregati, eadem litteras nostras tam in sigillo, quam in pergamento et litteris atque forma scribendi notariorum illius temporis diligenter examinavimus mensurando sigillum, perspicendo, litteras nostras comparando eodem tempore emanatas et in sacristia nostra depositas ac diligenter custoditas invenimus eadem litteras per ipsum Zoard nobis reportatas nostras fore veras omnique suspicione carentes et in nullo penitus vitiatas.*² Már 1296-ban olvassuk a győri káptalan egy oklevelében, melyben régiebb kiadványát átírja, hogy a káptalan a vizsgálat alkalmával felismerte jegyzője kézírását: *recognoscendo sigillum nostrum et manus notarii nostri de verbo ad verbum presentibus litteris nostris duximus inserendas.*³

Hasonló, talán még érdekesebb esetet ismer-

¹ Fejér III. 1. 365. Knauz II. 335.

² Soproni okl. I. 214. Anjou okm. IV. 574.

¹ Hazai okm. III. 219.

² Fejér IX. 1. 523.

³ Pannonh. rendtört. II. 345.

rünk 1347-ből, melyben a bíróság előtt azt a vádat emelik, hogy az oklevélben szereplő egyén sohasem jelent meg bevallás megtételére a hiteles hely előtt, mely az ő állítólagos bevallásáról oklevelet állított ki. Az országbíró a feleket a kiállító hiteles hely, a győri káptalan elé küldi és meghagyja a káptalannak, hogy összegyülvén, vizsgálja meg alaposan az oklevelet és mondja meg, vajjon a vádló tényleg megjelent-e előttük a bevallás megtételére. A káptalani tagja harangszóra összegyültek, felolvastak az országbíró parancsát és azt megértvén, elővették a kétségbevont privilegiumokat és 1. mivel az oklevélre függesztett pecséteket szorgos vizsgálat után a sajátjukénál kisebbnek találták; 2. mivel azok írása sem mostani, sem régi jegyzőjük irásának meg nem felelt; 3. mivel ők a római naptár szerint, mint az oklevélben találták, sohasem állítottak ki oklevelet;¹ 4. mivel a szomszédok közül senkisémet jelent

meg a hiteles hely előtt ily fontos bevallásnál, minő az eladás volt; 5. mivel nem emlékeznek, hogy az eladó vagy képviselője valaha megjelentek volna előttük az eladás bevallására; 6. mivel a megfelelő cartat, vagyis a chirografált másodpéldányt nem találták meg levéltárunkban; 7. mivel a régibb oklevelen függő pecsét viasza újabb volt, mint az újé; 8. mivel *pecsétjük titkos jelei* az oklevelek pecsétjein nem voltak találhatóak, az okleveleket hamisítottaknak jelentik ki.¹

Ily részletekbe menő pontos kritika csak oly fejlett oklevéladó fórumoknál volt lehetséges, minők a hiteles helyek voltak. Nagy kancelláriai praxisuk, a tagok jártassága az oklevélkiadásban, a szervezett levéltár, a tagok tanultsága és felelősségérzete az oklevélkritika terén is magasan kiemelik a hiteles helyeket, a külföldi hasonló hatáskörrel működő oklevéladó testületek fölé. ECKHART FERENCZ.

A SZTRANYAVAI SZTRANYAVSZKY CSALÁD.

A Sztranyavszky család trencsénmegyei eredetű, azonban idők folytán a Felvidék több más vármegyéjében, így Nyitra, Zólyom, Pozsony, Gömör s közel két század óta Nógrád megyében is elterjedt s ma is tekintélyes helyet foglal el. Ősi fészke a trencsénmegyei Sztranyava vagy Sztrányavi község — ma Felsőosztorány, a zsolnai járásban, — hol több mint háromszáz esztendővel ezelőtt Straniawsky János és általa Miklós és Mihály nevű testvérei II. Mátyás királytól. Pozsonyban 1609 december 5 én czimeres nemeslevelet nyertek, melyet 1610-ben Pál fordulása előtti csütörtökön (január 21-én) hirdettek ki Trencsénben, a vármegye közgyűlésén.

A nemesi oklevél, mely ma is ép állapotban dr. Sztranyavszky Sándor országgyűlési képviselő tulajdonában van, diszes kiállítású, a mi II. Mátyás armálisai közt elég gyakori. A felső és kétoldali

széle le egészen a behajtásig arany, piros, lila, zöld színárnyalatu stilizált virágokkal van kitöltve. A király nevének arany betűi közé is ilyen virágok vannak beékelve. Maga a czimer is művészies kivitelű. Az aranynyal szegélyezett keretben háromréteges talpazatu, két arany-kék színű oszlopra helyezett boltozat sarkaiban kívül egy-egy rózsa piroslik, a bekeretelt zöld mező arany czirádákkal van damaszkolva. Ebben van plasztikusan elhelyezve a tulajdonképeni czimer, mely három sor, piros-kékkel váltakozó rombuszkockázat közepén nyugszik, s a pajzs a szélein kettős, egyenközü, tehát a vastagságot is feltüntető vonallal van körülhatárolva, a czimerkeretben vagy inkább czimerteremben való plasztikus elhelyezés követelményeképen.

A czimer, mely rendez nagyságu, a következő. Az egyenesen álló, kétkarélyos, csücsköstalpu paizs aranynyal damaszkolt vörös mezejé-

¹ A 13. században bizony állítottak ki.

¹ Anjou V. 5.

ben hármasszikla középsőjén bal lábon álló s jobbában követ tartó, jobbra néző, természetes színű daru látható. Az előreálló koronás nyílt lovagsisak dísz: a paizsbeli daru, bokától kinőve. Takarók a szöveg leírása szerint, a mi irányadó: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst. A festményen tévesen a sablónos kék-arany, vörös-ezüst szerepel.¹ A magyar családok címereiben (Prónay, Lehoczky, Tétényi stb.) elterjedt őrdaru, mint az éberség jelképe, talán várvédelmi szolgáltatokra emlékeztet. A nemesség megszerzésének címéül a szövegben csupán a szokásos formula, a haza és király iránti hűséges szolgálat van feltüntetve. Az oklevél felhajtott részén (plikaturáján) bent a protector vagy commendator, Czobor Mihály neve is fel van jegyezve, a mi ritkábban fordul elő.

A családnál levő iratok szerint 1608 július 1-én Sztranyaván még egy negyedik testvér, Simon is birtokol s a nevezettek másképpen (alias) Cservenky néven említettek.

A nemességszerző János utódok nélkül halt el. A családot az armálisban említett három testvér közül csak Miklós terjesztette tovább, kinek János és Boldizsár nevű két fia — a leszármazást igazoló okiratok szerint — még a névadó ősi faluban töltötte gyermekkorát, azonban a tudományok szeretete később mindkettőt elszólitotta otthonából. János az idősebbik testvér, ki később a nógrádi ágnek is ősapja lett, a nyitrai vármegyei Miavára, majd Brezovára származott és ez utóbbi helyen halt meg 1725 körül 90 éves korában, valószínűleg lelkipásztori minőségben, mert az ő ágazatának másfél századon át majd minden tagja, a kinek foglalkozásáról adatunk van, az ág. evangélikus egyház lelkésze volt s tudományuk gyarapítása végett többen a wittenbergai egyetemen is megfordultak.

A nemességszerző Miklós ifjabbik fia Boldizsár Zólyom vármegyébe költözött s «mint a maga conditióját kereső okos és iskolákat végzett deák» — jövevény léttére — Breznóbánya város főbírói székébe emelkedett. Talán ő a Sztranyavszky-családnak az a tagja, a kiről később egy öreg tanu azt vallotta, hogy Wesselényi gróf nádorispánnak kedvelt hive, «nagyele-

zetü, híres ember vala»; az ille'ő Sztranyavszky-nak keresztnévére már nem emlékezett.

Trencsén megyében azonban tovább is éltek Sztranyavszkyak. A Sztranyava község tala-jából kihajtott életrevaló családnak az 1609-ben legelőbb megnemesített tagjain kívül még más ágazatai is voltak, melyek néhány évtized mulva, talán vérök hullásával, talán főurak buzgó szolgálásával avagy aranyaik feláldozásával, szintén megszerezték maguknak a kutyabőrt, mely a régi világban az emelkedésnek első lép-csője volt. Ezek azonban már *ekkor* kiléptek az ősi faluból, de a vármegye határát még századok mulva sem hagyták el. Egyik Sztraniavszky Miklós, valamint neje Chrispini Jusztina és fiai Mihály és János III. Ferdinánd királytól 1646 szeptember 30-án Pozsonyban nemeslevelet nyertek, mely a következő évben husvét utáni szerdán, azaz április 24-én hirdettetett ki Trencsénben. (Eredetije az Orsz. Ltban Htt. o. Documenta C. Trencsén N. 2.) Ennek czimere, mely erdei csatajelenetet vagy párbajt ábrázol, a következő. Kék paizsban, zöld talaj közepén álló, zöldleveles, makkos cserfa alatt jobb oldalon egy vörös ruhás, turbános török vitéz kétkézre fogott hosszú puskával a fa baloldalán látható fehér lovon ülő, vörös ruhás, tollas fekete kalpagos magyar vitézre céloz, a ki viszont a jobbában felemelt pisztolyát süti öreá. Sisakdísz: a deréktól kiemelkedő (győzelmes) magyar vitéz, jobbában a füstölgő pisztolylyal. Takarók: kék-arany, vörös-ezüst.

Valószínű, hogy a czimerkép a nemességszerzőnek valamely harci kalandját örökítet meg az akkori török világból.

Ismét egy másik Sztranyavszky Miklós és felesége Brezjanszky Zsuzsanna, valamint testvére Sztranyavszky András, csak pár hónappal később, 1646 december 5-én kaptak armalist a királytól Pozsonyban s Trencsénben hirdették ki 1647-ben, Szent Katalin vértanu ünnepe utáni kedden (november 26.)¹

Akárhányszor megtörtént, hogy ugyanegy személy, ha alkalma nyílt rá, több nemeslevélbe is beírta a nevét, nagyobb biztosság kedvéért.²

¹ Ez valószínűleg az utódoknál van.

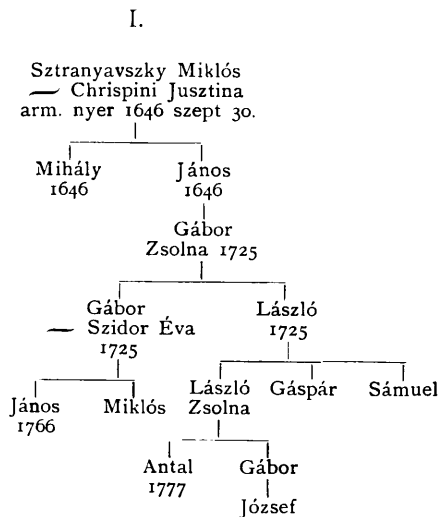
² Pl. A miskolci Her-család a hajduvilágban három év alatt három kutyabőrt szerzett, kettőt Bocskaytól,

¹ Közölve Nógrád megye monografiájában. 624. l.

Itt azonban az ugyanegy vármegyében, körülbelül ugyanegy időben élt három Sztranyavszky Miklósnak külön-külön személyisége nemcsak a családi adataikból, hanem főképen a leszármazottairól szóló feljegyzésekből világosan kitűnik.

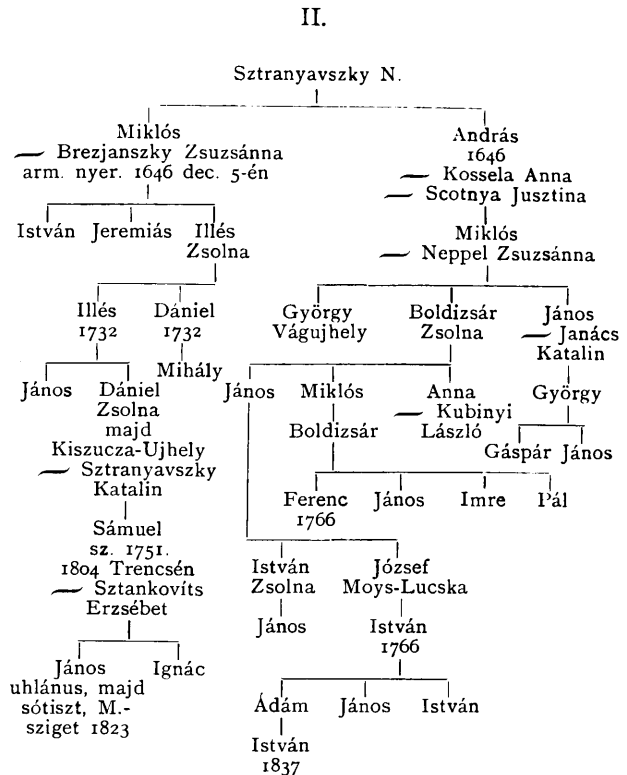
Nagy Iván, ki nagy munkájában (X. 875.) a Sztranyavszky családról is említést tesz, csak a Miklós és neje Chrispini Jusztina részére 1646 szept. 30-án adományozott czimerlevélről bir tudomással s ezt a Miklóst tartja az összes Sztranyavszkyak, ezek közt a nógrádmegyeiek ősapjának is. Behatóbb vizsgálat folytán azonban meg lehet állapítani, hogy az évszázadokon át elszaporodott Sztranyavszkyak három különböző armálisszerző Miklóstól (és egyiknek András nevű testvérétől) származnak.

Az 1646-ban kelt két armálisban megnevesítették utódai Trencsén megyében nagyobb részt a Sztranyava közelében fekvő Zsolnán éltek és többen (köztük Sztranyavszky József kanonok) ma is ott laknak. Ezek leszármazását a trencsénmegyei levéltár bőséges adatai alapján több generáczió át az alábbi táblázatokban közöljük: ¹

apa és fiú (György és János) külön-külön, 1606 április 17-én és 1606 április 25-én, a harmadikat pedig együttesen II. Mátyástól 1610 január 24-én. (Borsod megyei lt. III. jkv. 634., 674. és 844. l.

¹ Az 1754—55. évi nemesi összeírás hiányos voltának eklatáns példája, hogy trencsénmegyei Sztranyavszkyak is teljesen hiányoznak belőle, holott más összeírásokban fel vannak véve s többször kaptak bizonyítványt a megyétől (1804., 1823).

Ezek után visszatérünk a legrégebbi Sztranyavszky-család leszármazásának ismertetéséhez, a mi tulajdonképeni célunk. Főbb forrásaink erre nézve a következők. A Nógrád vármegye levéltárában (nemesi iratok I. 56.) is elhelyezett nyitramegyei terjedelmes tanuvallási jegyzőkönyv, mely Új-Galgócson, 1755 január 24-én kelt s magában foglalja a gróf Pálffy János nádor, királyi helytartó rendeletére Pongrácz Dániel nádori és királyi táblai felesküdt jegyző által 1750-ben foganatosított tanukihallgatásokat is (latin és tót nyelvű). Nógrád vármegye nemesi bizonyítványai a család részére, Balassagyarmat, 1757 augusztus 11. Sámuel, Dániel, Mihály, Sámuel, István, János, Dániel, Mihály, András; ¹ Balassagyarmat 1810 május 14. Pál; Balassagyarmat 1841 április 27. Pál, Lajos és Péter részére. S ezek mellékletei. Losonczy inquisitionalis jegyzőkönyv (Inquisitiones 1757. 11. 4.) Továbbá a családnál Balassagyarmaton őrzött okiratok a nemeslevélen s a fentebbi bizonyítványokon kívül: Kishont megyében, Rimaszombatban 1749

¹ 1774-ben Ábrahám Izsák is kap nemesi bizonyítványt, de ennek atyját nem ismerjük.

augusztus 15-én helytartótanácsi intézkedés folytán felvett tanuvallomási jegyzőkönyv a zólyomi és kishonti (ma gömöri) ágakról. Trencsén megyének 1752 augusztus 3-án Sámuel lónyabányai pap számára kiadott eredeti bizonyítványa a család sztranyavai eredetéről; ebbe van belefoglalva az 1608 évi legrégibb (tót nyelvű) családi okirat, melyet 1752-ben Nedeczky Tóbiás Sztranyava akkori földesura adott át a megyének. Továbbá régi családi levelek s más okiratok.

Az armálisban kiírt Miklós idősebbik fiának Jánosnak, a ki — mint fentebb említettük — pátriárkai magas korban hunyt el a nyitrai megyei Brezován, négy fia volt: Sámuel, János, Dániel és Tóbiás. Fel van jegyezve, hogy atyjuk gondosan nevelte s a tudományokban és szabad művészetekben nagy költséggel taníttatta őket. De bővebb kutatás hiányában ezidő szerint alig tudunk róluk valamit. Lakhelyeiket mind megváltoztatták; ez a körülmény is a mellett szól, hogy papok voltak, atyjukhoz hasonlóan. Sámuel — úgy látszik — Galgócson lakott, mert egyik János nevű pap fiáról Bartholomæides azt írja, hogy Galgócson született. A négy testvér másodikáról, Jánosról csak annyi van feljegyezve, hogy Mátyás nevű fia Verbón lakott 1750-ben. A harmadik testvér, Dániel Körmöczbányára költözött; Stanislaides Ágnestől 1724 okt. 12-én született hasonló nevű pap fia külföldi egyetemet végzett. Tóbiás, a negyedik testvér Pozsony megyébe, a Csallóközbe származott el.

A négy testvér legidősebbjének, Sámuelnek három fia volt, ugymint János, István és Sámuel, kik a 18-ik század első felében már Nógrád megyében laktak. Lehet, hogy már atyjuk költözött ide a nyitrai megyei Galgócra.

János a mint a wittenbergai egyetemről hazajött, 1727-ben Nógrád megyében Kürtösön, Tapolcsányban, majd Alsósztrégován lett lelkész.¹ Testvére István 1750-ben Miaván lakott, de fiai István és János már a nógrád megyei nemesi bizonyítványba vannak felvéve. Sámuel, ki 1757-ben 43 éves volt, Losonczen tett vallomást a zólyom megyei ággal való rokonságról.

Jánosnak, az alsósztrégovai papnak három fia volt, Sámuel, Dániel és Mihály. Sámuelről, a ma is szereplő nógrád megyei ág elődéről

tudjuk, hogy Lónyabányán volt lelkész. Bár ő és az ugyanabban az időben élt Dániel uhorszkai pap, testvéreknek nevezik egymást a családnál ma is meglevő eredeti levek szerint, azonban Bartholomæides az anyakönyv nyomán azt írja, hogy ezen Dániel a Körmöczbányán lakott Dánielnek — a kiről már fentebb szóltunk — volt a fia s a wittenbergai egyetemről haza jöve, 1749-ben Polichnón, majd 1752-ben Uhorszkán lett pap.¹ Így őt Sámuelnek szintén Dániel nevű egyik testvérel nem azonosíthatjuk s a «Reverendus Dominus *Fráter* nœus Daniel» kitélt csak rokonai és papi értelemben vehetjük. Éppen úgy, mint a hogy a Kishont megyében lakó Mihály és András testvérek is a nemességük igazolására kikölcsönzött nemesi iratokról adott elismervényükben szintén Dominus *Fráter*-nek nevezik az említett Sámuel, holott harmadunoka'estvérei voltak.

Ezen lónyabányai pap sokat fáradozott a család leszármazásának igazoltatásával, a mivel pap elődei addig nem igen törődtek. Oda járt Nyitra megyében s az ősi földön Trencsén megyében is, hol nemességszerző ősei már ismeretlen sirban porladoztak. Jogos igényének sikerült is érvényt szerezni. Nógrád megye kiállította neki és rokonainak a pecsétes testimoniálist.

Ez az 1757. évi bizonyítvány helyesen sorolja fel azon kilencz családtagnak a keresztnévét, a kiknek nemességét igazolta a vármegye, de már ezek atyját és testvéri összetartozását több helyen hibásan jelöli meg, a mi csaknem példátlan eset az ilyenmü okiratokban. Először mindjárt Sámuel, Dániel, Mihály és másik Sámuel nevű négy testvért említi, mint néhai Sztranyavszky János fiait. Élő testvérek közt ugyanaz a keresztnév nem igen szokott kétszer előfordulni. De ez a másik Sámuel nem is testvére, hanem nagybátyja volt az előbbi három testvérenek. Az a Sámuel ez, a ki a két évvel előbbi nyitrai megyei deutrumban is szerepel s a ki 1757-ben vallomást tesz a zólyom-kishonti ágnak a nógrádi ággal való mikénti összetartozásáról. A testimoniális továbbá a néhai *Miklós* fainak nevezi az élő Dánielt, Mihályt és Andrást. Ez utóbbi két testvér, mint a losonczy tanuvallásból kitünik, nem Miklósnak (mert ilyen nevű családtag ez

¹ Bartholomæides: Memoria Ungarorum. 217. l.

¹ U. o. 253. l.

időtáiban nem volt), hanem a zólyomi ágból (Tiszolczról) való *Mihálynak* volt a fia. Ez a Dániel pedig nem testvérök volt, hanem a Körmöcbányán lakott Dánielnek fia, mint azt a Bartholomæides műve és hiteles családi levelek is mutatják.

Már a bizonyítvány kiadását megelőzőleg a család három tagját: Sámuel pap és testvéreinek még élő atyját Jánost, ennek öcscsét Sámuel és rokonukat Dánielt (Uhorszkáról), mindhármat Losonczon lakóknak jelezve, felvették az 1754—55. évi országos nemesi összeírásba is. Ekkortáiban és megelőzőleg a III. Károly alatti investigációk alkalmával sokan kiestek a nemesek rendjéből, a kik nem tudták a legtöbbször megkövetelt gyökeres próbát letenni, vagyis a nemességszerzőtől való leszármazásukat izrólizre beigazolni.

Ez a Sámuel pap, mint a szétágazott család legidősebb ágának feje s régi magyar jogszokás szerint a nemeslevél és más családi iratok őrzője, a távoli rokonainak is készséggel és eredményesen segítségére volt nemességük elismertetésében. Ugyanis a nemességszerző Miklós Boldizsár nevű fiának Breznóbánya város főbírájának szintén maradtak utódai, de a kikről neveiken és lakóhelyeiken kívül alig tudunk valamit, pedig azok is latinos műveltségű emberek voltak. Ezen Boldizsárnak János nevű idősebb fia a kishontmegyei Tiszolczra szakadt s az ifjabb testvérnek, a szintén Boldizsárnak fia Mihály is oda követte később a nagybátyját. Ezen Mihálynak (az 1757-iki testimoniálisban tévesen Miklós) egyik fia Mihály Tamásfalván, a másik, András Breznóbányán lakott, de Nógrád megyében igazolták őket.

Érdekes, hogy a család ezen időtáiban röviden Sztranzky-nak is írta némelykor a nevét. Az 1754—55-iki összeírásban is így vannak felvéve, de a nemesi bizonyítványokban mindig az eredeti nevük van beírva.¹ Bartholomæides a már fentebb említett két családtagot, Jánost és Dánielt «Sztranzky rectius Sztranyowszky» néven említi szintén a munkájában.² Sámuel is

¹ Ausztriában ma is szerepel egy Sztranzky család. Nem lehetetlen, hogy eredetileg ezek is Sztranyavszkyak voltak s hazánkból kerültek Lengyelországba, a mire több eset volt a Felvidéken.

így nevezi Nagyréti Darvas József 1750-ben egy Lónyabányára küldött levélben. Ezt a komplikáló névváltozatot azonban nemsokára letették az utódok.

Utalva a család sztranyavai eredetére, a lónyabányai pap kezdte először használni — adataink szerint — a «Sztranyavai» előnevet. 1776-ban egy utlevélben «de eadem»-nek van írva. A nejétől Matthæides Évától 1753-ban született fia Pál, szintén «de Sztranyava» előnévvel van bejegyezve a Lónyabányán 1784-ben született hasonnevű fia anyakönyvében. Azóta is állandóan használja azt a család.

Az előbbi Pálon kívül Sámuelnek fia volt valószínűleg az a János is, ki 1783-ban Ecsegen volt pap. A vármegye levéltárában több keresztlevélen fenmaradt czimere ugyan a paizsban oroszlánt ábrázol, de sisakdisze a követ tartó daru.

Az előbb nevezett Pálnak, ki lónyabányai tanító, majd szintén pap volt, hasonnevű fia jogot tanult a debreczeni főiskolán, hol 1804-ben volt hallgató. Később ügyvéd lett. 1810-ben nemességi bizonyítványt kap a vármegyétől. (1832-ben egy ízben még ő is Sztranzky néven említették.) Ő a dúsgazdag Gyürky Pál alispánnak volt uradalmi jogtanácsosa hosszú ideig s nagyobbára Kisterennén lakott. Marczalon, hol utódainak ma mintaszerű gazdasága van, ő szerzett először birtokot, a Tornyosokkal való rokonság folytán. A vármegyénél táblabírói tisztséget viselt. Felesége Bornemisza Zsuzsánna révén a kis- és utas-terennei birtokokat örökölte, melyeket 1826-ban a nagyhalapi jószággal szándékozott elcserélni.³ Nógrád megyétől 1841-ben új nemesi bizonyítványt váltott, melybe fiai, Lajos és Péter nevét is befoglaltatta, s mint akkor pusztavarsányi lakos, Pest megye közgyűlésén is kihirdettette 1842 június 16-án. Az 1841. évi nógrádmegyei nemesi összeírásba Marczal lakóhellyel van felvéve, míg idősebb fia Lajos ludányi lakosként említették, hol akkor tisztartó volt. Az ifjabb fia Péter Marczalon és Heréden van bejegyezve. Ezen összeírásban többen is szerepelnek még a Sz. családból, ugymint György tereskei, András és György uhorszkai (ma

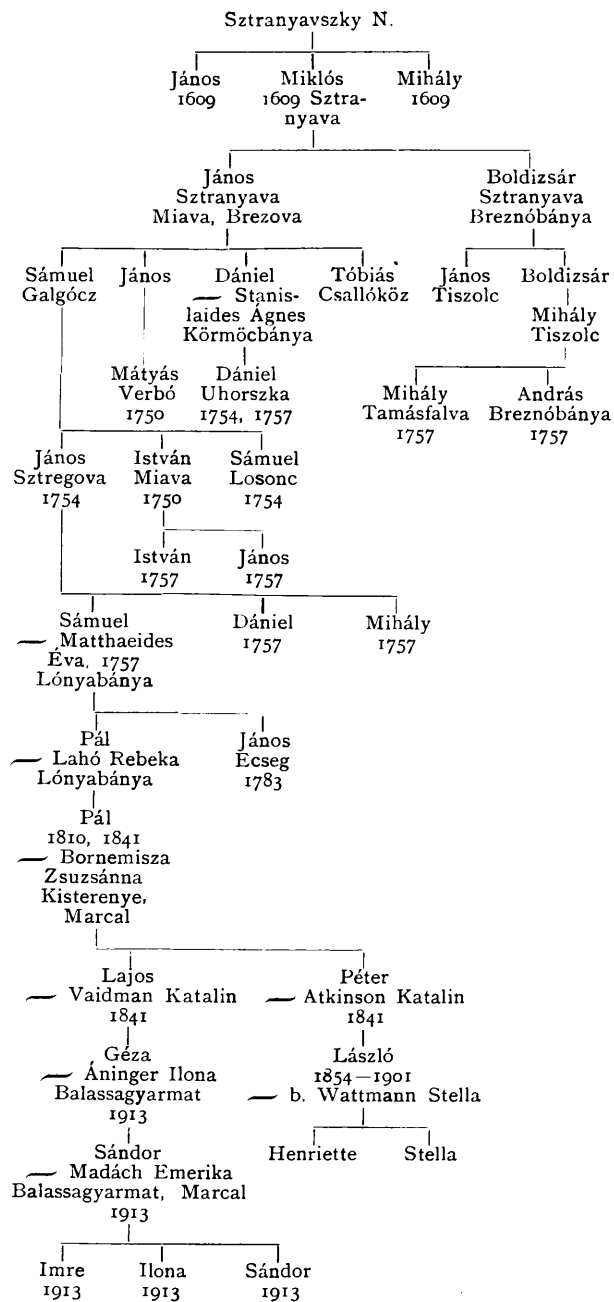
³ Nógrádmegyei kgy. jkv. 206/1826. sz.

Ipolymagyari) lakosok, bizonyára Dániel uhorszkai lelkésznek későbbi utódai.

Péter Petőn és több helyen birt. Az 1867-iki kiegyezés után megalakult vármegyei tiszti karba főpénztárnokká választott s hosszú ideig hiven szolgált a Nógrád vármegyét. Atkinson Katalin nevű, angol születésű nejétől 1854-ben született fia László a császári és királyi hadi tengerészeti pályára lépett s aránylag korán elérte a törzstiszti fokozatot. Volt tengerészeti attasé Londonban s mint fregattkapitány, a «Szigetvár» hadihajó parancsnoka és több rendjel tulajdonosa hunyt el 1901-ben. Özvegye báró Wattmann Stella s leányai, Henriette és Stella Galicziában élnek.

Lajosnak fia Géza 1854 január 16-án született P.-Varsányban. Ügyvédi oklevelet szerzett s már 25 éves korában kir. közjegyzővé neveztetett ki Balassagyarmatra, hol ma is működik. Családjának hagyományaihoz hiven az egyházat is szolgálja, mint a balassagyarmati ág. ev. egyház felügyelője. Nógrádmarczali nagybirtokát fiával megosztva kezeli. A birtokon lévő, renovált uri lakok régebben az Ebeczky és Tornynos családok tulajdonait voltak.

Korán elhunyt nejétől, Aninger Ilonától Balassagyarmaton 1882 december 9-én született fia Sándor, államtudományi doktor, császári és királyi tartalékos huszárhadnagy, az 1912. évi időközi választáson a balassagyarmati kerületben gróf Wickenburg Márk örökébe egyhangulag országgyűlési képviselővé választott s azóta a Háznak agilis tagja. A család régi okleveleit jelenleg ő őrzi. Neje alsósztrégovai és kelecsényi Madách Emerika, a nagy költő testvéröccsének, Madách Károly nógrádvármegyei alispánnak unokája. (Esk. Balassagyarmat, 1907. okt. 2.) Gyermekük a mellékelt táblázaton láthatók.

MISKOLCZY-SIMON JÁNOS.

CZIMERES LEVELEK FEJÉR VÁRMEGYE LEVÉLTÁRÁBAN.

(Befejező közlemény.)

XXXVI.

1687 május 25. Laxenburg.

I. Lipót király Szeker es Pálnak és általa feleségének Miklós j Annának, fiának Istvánnak, leányának Katalinnak s testvéreinek szintén Szeker es Mátyásnak és Istvánnak nemességét és címert adományoz.

«Scutum nimirum militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi latepatenti campo, inter occupante superquo les integer naturali colore adumbrataque ore hiante, linguaque rubicunda exerta et bifurcata post tergum elevata cauda divaricatis posterioribus pedibus erecte stare, auteriorum vero pedum sinistro quidem caput Turcicum comatenus quater, dextro vero nudam cruentam frameam vibrare, ac in dextram scuti plagam conversus esse visitur. Scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate nudum pugionem cum infixo cuspedi ejusdem turcico capite inter binas nigras aquilinas alas situatum proferente ornatum. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis, hinc flavis et cæruleis illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffundentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Kihirdettetett Győr vármegyének 1687. évi június 10-én tartott közgyűlésén.

Egyszerű másolat ivrétű papíron. 4 oldal.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 32.

XXXVII.

1687 június 5. Bécs.

I. Lipót király Juhász Istvánt és általa feleségét Mocskos Katalint, fiait szintén Istvánt, Pált, Pétert, Jánost és leányait: Juditot, Évát, Erzsébetet és Zsuzsannát a nemesi rendbe emeli.

«Scutum videlicet militare erectum rodestini¹ coloris, fundum illius viridi late patenti campo inter occupante, super quo lupus erectus, naturali

¹ Igy coelestini helyett.

colore effigiatus ovem faucibus præhensam tenere umbiliquoque tenus sagitta transfossus sese cernitur; scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate lupum pariter mediotenus eminentem ovemque prout inferius comprehend... proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ laciniiis seu lemniscis hinc flavis et cæruleis, illinc autem candidis ac rubris in scuti extremitates sese placide diffundentibus illudque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdetési záradék nélkül.

Egyszerű másolat ivrétű papíron 6 levél.

Levéltári jegye: Act. fam. et locorum Armal. No. 33.

XXXVIII.

1688 január 15. Pozsony.

I. Lipót király Kováts Jánost és általa feleségét Marancsik Erzsébetet és testvérét szintén Kováts Györgyöt a nemesek rendjébe emeli.

«Scutum nimirum militare erectum coelestini coloris, fundum illius viridi colore interoccupante, super quo vir integer eum ad... inductus, rubra tunica, dextra manu evaginatam frameam, cujus cuspede caput turcicum tenere, sinistra vero latus fulcire visitur, scuti demum incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate, exquo regia corona, cui brachium dextrum rubra tunica indutum, vola frameæ in strictum comprimi cujus æque cuspidi caput Turcicum inflixum proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ laciniiis seu lemniscis hinc flavis ac cæruleis, illinc rubris ac subcæruleis in scuti extremitates sese placide diffundentibus, illudque ipsum decenter ornantibus.»

Kihirdettetett Nyitra vármegyének Vágújhelyen 1688. évi — — — -án tartott közgyűlésében.

Hiteles másolat Fejér vármegye közgyűlésének 1847. évi kötetében (4327. kgy. szám).

XXXIX.

1688 november 2. Bécs.

I. Lipót király Boros Mártonnak s általa fiainak, szintén Boros Mihálynak és Istvánnak, ezeken kívül Sorok Györgynek s fiainak szintén Györgynek; szintén Sorok Jánosnak s fiainak Sámuelnek; ismét Péternek és Istvánnak, kiknek mellékneve szintugy *Sorok*, nemességet és címert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum ejus viridi campo interoccupante in quo fulvus les divaricatis pedibus, posterioribus insistens, anteriorum vero dextro nudum gladium per manubrium strictum gestans, sinistra ad rapacitatem extensa cauda bifurcata sursum versus inflexa ore hiante rubeaque exerta lingua ad dextrum scuti latus conversus cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive ad apertam regio diademate, fulvum pariter leonem in dextro anteriorum pedum nudum gladium per manubrium strictum gestantem, sinistri vero ad rapacitatem protensa cauda bifurcata sursum versus inflexa, ore hiante rubram linguam exerentem ad dextrum scuti latus conversum mediotenus eminentem, inferiori per omnia similem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ, laciniy sive lemniscis hinc flavis et cœruleis illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffundentibus, illudque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Győr vármegyének 1688. évi december 29-én, Fejér vármegyének 1740. évi január 16-án tartott közgyűlésén.

Egyszerű másolat, melyet a fejérmegyei kihirdetés záradéka ugyan hitelessé tesz. Papíron az eredeti kisebbitett formájában.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armales. No. 34.

XL.

1689 május 20. Laxenburg.

I. Lipót király Deömeöry Andrászt és általa Kocsis Margit nevű feleségét és fiát: Deömeöry Mátyás Mihályt a nemesi rendbe emeli.

«Scutum videlicet militare coelestini coloris fundum illius viridi latepatenti campo interoccupante super quo columna candida e mar-

more polite elaborata inter geminos fulvos leones erecte stantes bifurcatis caudis et . . . divaricatis . . . rapiendum protensis proque virente lauro in superficie columnæ constitutum decerentis consistere visitur. Scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam sine apertam regio diademate tertium leonem mediotenus erum . . . in quo dextro . . . latam gladem tenentem proferente ornatum. A summitate vero sive cono galeæ laciniy seu lemniscis hinc flavis et cœruleis, illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffundentibus illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Eredeti, igen rongált, függő pecsétje hiányzik. Hátsó oldalán régi írásban különféle probatio calamic, többek között egy valószínűleg régi gúnyverstörödék első két sora:

Második Ferdinánd.

Ezer felett hatszáz tizenhatod idő

Minden resteiben szépen kedveskedő.

Kihirdetési záradékkal nincs ellátva.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armales. No. 35.

XLI.

1696 márczius 12. Bécs.

I. Lipót király Kolosváry Mihálynak és általa nejeének Karácson Erzsébetnek és fiainak s leányának Mihálynak s Magdolnának czimert s nemességet adományoz.

A czimeres levél külön kiemeli, hogy nemességszerző a kitüntetésre nem csak azzal tette magát érdemessé, hogy különböző helyeken és alkalmakkor vitézül szolgálta a királyt, hanem, hogy Buda, Székesfejérvár, Palota, Kanizsa ostrománál s több ütközetben serényül és rettentetlenül buzgólkodott.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi latepatenti campo interoccupante, super quo vir militaris albo insidens equo, rubra indrotus tunica, rubro pariter tectus pileo, dextra manuum hastam Coronæ aureæ seu diademati Regio infixam, sinistra vero froenum sive habenam equi tenere, ac ad dextram scuti partem currere visitur. Scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate ex eoque brachium humanum rubra manica indutum

in vola evaginatam arinacem capite Turcico cuspidi infixo sanguineque rigato vibrant proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscys hinc flavis et cœruleis, illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffundentibus, illudque ipsum decenter exornantibus.»

Kihirdettetett 1696 július 3-án Fejér vármegye közgyűlésén.

Egyszerű másolat, ivrétű papíron. 4 l-vél.

Levéltári jegye: Act. fam. et locor. Armal. No. 36.

XLII.

1696 május 12. Laxenburg.

I. Lipót király Szücs Péternek és Pálnak, általuk Péter hitvesének Kovács Annának s fiainak Mihálynak, Péternek, Jánosnak és Andrásnak s leányainak Katalinnak, Juditnak, Annának és Péter fentnevezett testvére Pál hitvesének Göllert Zsuzsannának s ezek gyermekeinek Istvánnak és Erzsébetnek czimeres levelet ad.

«Scutum videlicet militare erectum in ternas inæquales divisum partes fundum eius viridi colliculo occupante, super quo manipulus triticeus, maturis et fertilibus spicis collocatus, medium partis eiusdem scuti rubri coloris acume galeam militarem tangentis et alias duas cœrulei coloris scuti partes a dextris quidem sol, radijs circumvallatus a sinistris vero luna dimidia occupare visuntur. Scuto demum jucumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate brachium humanum rubra manica indutum binos maturos botros tenens interque binos virentes palma ramos collocatum proferente ornatam. A sumitate vero sine cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et cœruleis, illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffundentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Eredeti hártján függő pecséttel.

A czimeres levél, melyet Baracska Szüts Jenő, Fejérvármegye alispánja 1909-ben megőrzés végett a levéltárban elhelyezett, 1697 — — — —-én Győr vármegye közgyűlésén kihirdettetett.

Levéltári jegye: Act. fam. et locor. Armal. No. 37.

XLIII.

1701 november 7. Bécs.

I. Lipót Posta Györgynek, feleségének Nagy-Kis Annának s gyermekeinek: Istvánnak és Erzsének; Szilágyi Mihálynak s feleségének Viro Katának, Bálintnak és ifj. Istvánnak, kinek felesége Virágos Erzse; egy másik Szilágyi Istvánnak s feleségének Balogh Erzsének s fiainak: Jánosnak, Istvánnak; Székely Jánosnak s feleségének: Vass Erzsének s gyermekeinek: Mihálynak, Erzsének, Katának czimeres nemes'levelet ad.

«Scutum videlicet militare erectum quadri-farium divisum in cujus quidem superiori dextra et inferiori sinistra cœlestini coloris bini fulvi leones naturaliter effigati super binis aureis coronis ex adverso ad invicem locati hiantibus patulis oribus linguisque rubicundis exertis pedum anterioribus superior quidem sinistro, inferior vero dextro tubas postarias versantes, aliis vero ad rapiendum protensis caudis bifurcatis ad tergora elevatis et posterioribus divaricatis erecte stare; inferiori porro dextra et superiori sinistra rubri coloris partibus bina itidem brachia humana catafracta evaginatam frameas sanguinolentas in volis vibrantia visuntur; scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam; sive apertam regio diademate leonem inguinetenus eminentem, dextro anteriorum pedum frameam sanguinolentam, a dextris quidem hasta Turcico capite infixo, a sinistris vero vexillo rubro interiectis gestantem cæteroquin inferiore similem præferente ornatum in summitate vero . . . cono galeæ lacinis seu lemniscis hinc flavis et cœruleis, illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates sese placide diffundentibus, illudque ipsum decenter et venuste exornantibus.»

Kihirdettetett Bihar vármegyének Várad-Olasziban 1703 mártius 5-én; Csongrád vármegyének Szegvár helységében 1833 mártius 11-én s köv.; és Fejér vármegye Székesfehérvárt 1837 június 26. s következő napjain tartott közgyűlésében.

Csongrád vármegye által kiadott nemesi bizonyítvány szövegében, mely a közgyűlési jegyzőkönyvbe a kihirdetés alkalmával szószerint bevezettetett. (Kgy. jk. 1535, 1837.)

XLIV.

1702 január 31. Bécs.

I. Lipót király Bedő Mihálynak, István, Ádám, Ferencz és János nevű fiainak, nemkülönben Ferencz nevű öcscsének nemességet és czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi interoccupante colliculo, super quo regium diadema ex eoque brachium humanum rubra manica indutum cubitu tenus eminens in vola evaginatam frameam vibrare visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate similiter brachium humanum inferiori per omnia simile prof-rente ornatam; summitate vero sive cono galeæ laciniiis seu lemniscis hinc flavis et cæruleis, illinc vero candidis et rubicundis in scuti extremitates sese placide diffundentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Egyszerű másolat papiron ivrét. 4 levél.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Arm. No. 38.

Kihirdettetett a czimereslevél 1702 márcz. 27-én Fejér vármegye közönsége előtt.

XLV.

1702 július 17. Bécs.

I. Lipót király Hiemer Mihályt, feleségét Orsolyát és fiait Mátyást és Sebestyént a nemesek rendjébe emeli.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi latepatientiori campo inter occupante, super quo integer fulvus leo naturaliter effigatus, hiante ore linguaque rubicunda exerta divaricatis posterioribus pedibus caudaque bifurcata ad tergum elevata erecte stare, ac anterioribus pedibus sinistro quidem ad rapiendum protenso, dextro vero nudam frameam in altum vibrare, ac in dextram scuti partem conversus esse cernitur; scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate, fulvum itidem leonem duas inter nigras aquilina salas inquinatenus eminentem coeteroquin inferiori per omnia similem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc

flavis et rubris, illinc vero cæuleis et candidis in scuti exornantes se se placide diffundentibus illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Kihirdettetett 1702. évi június 16-án tartott vármegyei közgyűlésen, de hogy melyik vármegyén, az nem tudható — a másoló tollában maradt; a hitelesítő notarius Poga Ferencz neve mellé is annyit írt, «præfati Comitatus Notar». Megjegyzendőnek tartjuk azonban, hogy az armalis másolója vagy végtelenül szórakozott, gondatlan, vagy latinul egyáltalán nem tud írni lehetett. A szövegben található vaskos hibák (pld. «sive cono Gallia») legalább arra engednek következtetni.

Másolat ivrétü papiron 4 levél.

Egy 1727. évi investigatio irataival került a levéltárba, hol jelzete: Act. fam. et loc. Armal. No. 39.

XLVI.

1703 április 16. Bécs.

I. Lipót király nemes Lechman (*de Lechman*) Pétert, a ki nemesi jogokat már gyakorolt, és általa feleségét Finold Anna Reginát, és fiait Jánost, Pétert, Ferdinánd Gotlibot és leányát Theréziát a kétségtelen nemesek sorába emeli.

«Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris in quo integer fulvus leo coronatus rubroque colore adumbratus divaricatis posterioribus pedibus cauda bifurcata ad tergum elevata, ore hiante lingua rubicunda exerta erecte stare, posterioribus vero pedum sinistro ad rapiendum protenso, dextro evaginatam frameam vibrare, ac in dextram scuti oram conversus esse cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate Satyrum sine sylvestrem hominem naturaliter effigiatum inter bubalina cornua diversis coloribus variegata mediotenus exurgentem manuum quidem sinistra latus fulcientem dextra vero evaginatam pariter frameam gestantem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis hinc flavis et cæruleis, illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates se se placide diffundentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Nemességszerző, (kiról a czimeres levél megjegyzi, hogy husz éven keresztül szolgálta ha-

záját, midőn háborúban részben, mint katona, részben, mint katonai szállító hűségese és buzgón élt kötelességeinek) a czimeres levelet Hont vármegyének Korponán 1703. évi május 5-én tartott közgyűlésén kihirdettette.

Eredeti hártján függő pecséttel.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 40.

XLVII.

1708 junius 20. Bécs.

I. József király Novák Györgynek és feleségének Szabó Ilonának, fiának Ferencznek, leányainak Máriának, Klárának, Justinának; Gyurkovics Mártonnak, feleségének Finta Zsuzsannának, ezek fiának Jánosnak, Ferencznek, leányának Ilonának, azután Farkas Jánosnak s feleségének Bertek Erzsébetnek nemességet és czimert adományoz.

«Scutum nimirum militar erectum coelestini coloris fundum illius viridi latepatenti campusculo interoccupante, super quo integer vir miles Hungaro rubro vestita indutus, capite pileo eiusdem rubri coloris plummis aquilinis superne adornato tecto pedibus erecte stare manibus vero dextro quidem strictam frameam, sinistro vero decolatum caput turcicum tenere conspicitur. Scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate alterum virum militem inferiori per omnia similem manibus ense pariter ac caput decollatum tenentem, . . . erecte stantem proferente ornatam. A summitate vero seu cono galeae lacinys sive lemnisciis hinc flavis et caeruleis, illic vero candidis et rubris in scuti extremitatibus placide sese diffundentibus scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Kihirdettetett-e e czimeres levél vagy sem, nem tudható, példányunkról a kihirdetési záradék hiányzik.

Egyszerű másolat ivrét papíron. 2 levél.

1733-ban egy nemesi igazolási per irataival került a levéltárba.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 41.

XLVIII.

1717 junius 15. Bécs.

III. Károly király Perczel Tamás, Mihály, István; Tamás felesége: Zsuzsanna, s gyermekei:

József, Éva, Imre, Zsuzsanna; Mihály neje Orsolya, s gyermekei: József, György, Mária; István felesége: Kata s gyermekei: Mihály, István, Mária részére a II. Rudolf által Perczel János és Dénes részére 1593-ban, majd I. Lipót által a fent nevezett Perczel Tamás részére adományozott nemeslevelet megújítja.

«Scutum videlicet militare erectum quadripartito divisum in cuius inferiori sinistra, et superiori dextra nigris peripherys singulis naturaliter effigiatus, et in altum erectus leo, ille quidem ad dextram, iste vero ad sinistram scuti oras conversi esse visuntur. Demum in transversali forma binæ itidem oræ candidæ quarum superiorem una, inferiorem vero duæ puniceæ, coloris trabales moles obliquæ positæ decorare conspiciuntur. Scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam seu adapertam, regio diademate inferiori similem naturaliter effigiatus et inter bina bubalina cornua latere tenus extantia sursum eminentem leonem proferentem ornatam. A summitate vero sive cono galeae lacinys seu lemnisciis hinc candidis et rubicundis illinc vero nigris et flavis in scuti extremitates sese placide diffundentibus id ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

1717. évi április 7-én Fejér vármegyének Székesfejérvárt tartott közgyűlésén kihirdettetett.

Hitelesített másolat ivrétű papíron. 3 iv.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 58.

XLIX.

1719 szeptember 23. [Bécs.]

VI. (III.) Károly király Vicenti Ferenczet s nejét Matoni Prudentiánát s gyermekeit Domokos-Inczét, Péter-Ferenczet, Dorottyát és Francziskát a magyar nemesek közé emeli.

«Scutum videlicet militare erectum caeruleis coloris, fundum illius viridi colliculo interoccupante, superquo nuda persona muliebris Fortuna repræsentans, defluentibus per humeros capillis, sinistro pede erecte stare et candidum vetum umbilico obrecto manuum sinistra tenere, dextra vero supra caput elevare cernitur. Scuto demum incumbentem galeam militarem clatratam seu adapertam, regio diademate unicornem quampridem inter duas alas aquilinas mediotenus eminentem et protensis anterioribus pedibus ad præsiliendum

dispositam præferente ornatam. A summate vero seu cono galeæ lancinys seu lemniscis hinc candidis et rubris, illinc vero flavis et cæruleis ad scuti extremitates sese placide diffundentibus illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Kihirdettetett Fejér vármegyének 1721. évi jan. 21-én tartott közgyűlésén.

Egyszerű másolat 4 levelű ivrét papíron.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 42.

L.

1721 november 30. Bécs.

VI. (III.) Károly király Mészöly János és Gergely, s Jánosné Hadri Zsuzsánna s gyermekei: János, Anna, Ilona, Zsuzsánna s János fiától született unokája János és Mária; Gergelyné, Szabó Zsuzsánna s gyermekei: János, István, Gergely, Judit részére czimert s nemességet adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum cœlestini coloris fundum illius viridi campo interoccupante super quo integer fulvus leo naturaliter effigiatus aureum diadema in capite gestans, divaricatis posterioribus pedibus caudaque bifurcata ad tergum elevata ore hiante, linguaque rubicunda exerta erecte stare, ac anterioribus pedibus nudum pugionem cum turcico capite eidem infixo tenere et ad dextram scuti partem conversus esse cernitur. Scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam seu apertam regio diademate alium leonem cauda tenus eminentem cæteroquin per omnia similem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ lacinys seu lemniscis, hinc flavis et cæruleis, illinc vero candidis et rubris in scuti extremitates se se placide diffundentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Másolat papíron két példányban.

Kihirdettetett Fejér vármegye 1722. évi febr. 23-án tartott közgyűlésében.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 43.

LI.

1722 október 9. Bécs.

VI. (III.) Károly király Németh Istvánnak, Andrásnak és Gergelynek s általok István feleségének: Arany Annának, fiának: Istvánnak,

leányának Erzsébetnek; András feleségének: Kovács Ilonának s fiainak: Istvánnak, Andrásnak és Péternek; Gergely feleségének: Somogyi Annának s azok fiának Istvánnak nemességet és czimert adományoz.

«Scutum nimirum militare erectum cœlestini coloris, fundum illius viridi campo interoccupante super quo leo naturaliter effigiatus ore hiante linguaque rubicunda exerta et cauda bifurcata ad tergum elevata posterioribus pedibus divaricatis, anterioribus vero sursum elevatis, quorum dextro ternas spicas triticeas tenere et ad dextram scuti oram conversus esse visitur. Scuto autem incumbentem galeam militarem craticulatam seu apertam regio diademate brachium humanum rubrea indutum manica nudam in vola frameam tenens proferente ornatam. A summitate demum sive cono galeæ lacinys seu lemniscis, hinc candidis et rubris, illinc vero flavis et cæruleis in scuti extremitates se se placide diffundentibus illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus.»

Kihirdettetett 1723. évi január hó 23-án Fejér vármegye közgyűlésén.

Egyszerű másolat ivrétű papíron. 3 levélen.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 44.

LII.

1752 december 12. Bécs.

Mária Terézia királynő Wallaszka Jánosnak és Mártonnak nemességet és czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum perpendiculariter sectum et anteriore sui parte adhuc horizontaliter bipartitum, in cujus superiore coccinea area brachium humanum argentata veste tectum, serpentem æque argenteum ingyrum actum, ita ut cauda pone caput ad sinistram emergat, manu prehensum ostentare, in inferiori candidi seu argentei coloris area, jugum alarum expansarum rubrum dorso obversum assurgere; in sinistra demum cærulei coloris area super prato viridi leo aureus divaricatis posterioribus pedibus cauda post tergum elevata, rictu hiante et lingua rubicunda exerta, anteriorum pedum dexteris falcibus tres sagittas in palum et dextris dispositas itidem aureas, spiculis tamen et pennis argentatis tenere visitur. Scuto super-

incumbentem galeam militarem craticulatam, seu apertam, situ pro more obliquo nobilibus propriam, regio diademate aliud jugum alarum expansarum, quarum priori coccineæ serpens scutarius, posteriori vero seu sinistræ cæruleæ, tres sagittæ pariter scuteriæ habentur impressæ proferente ornatam; a summitate, sive cono galea lacinys seu phaleris hinc candidis et rubris illinc vero flavis et cæruleis in scuti latera venusti defluentibus.»

Hiteles másolat ivrétü papiron. 8 levél.

Kihirdetési záradék nélkül.

Levél-tári jegye: Act. fam. et loc. Armales No. 45.

LIII.

1755 október 13. Bécs.

Mária Terézia királynő *Mentler* Mihálynak és testvérének Mátyásnak s azok által Mihálynak nemes *Korláth* Anna Máriától született Alamizsnás János-Károly, Zsigmond nevű fiainak s Mária-Antonia és Anna-Borbála nevű leányainak, Mátyásnak nemes *Póra* Teréztől született Márton, Mihály nevű fiainak s Johanna, Róza, Teréz nevű leányainak a magyar nemeséget adományozza.

A nemességre emelés indokai az adományozás okmányában így vannak felsorolva:

«... quæ Ipsi pro quarumvis circumstantiarum ratione atque occasionum exigentia, peculiariter vero in consulari, quo prior, primarÿ item camerarÿ, quo alter in libera et regia civitate nostra Tyrnaviensi non sine notabili peculÿ nostri regÿ incremento actutum laudabiliter funguntur, officÿs, sacræ cum primis præfati regni nostri Hungariæ coronæ augustæque domui Austriacæ, ac jam Majestati quoque nostræ fideliter et constanter exhibuerunt et impenderunt, ac in futurum etiam (uti Nobis de *Ipsis* benigne ac firmiter pollicemur) pari idealitatis et constantiæ studio exhibituri sunt, et impensuri...»

A czimer leírása pedig a következő:

«Scutum videlicet militare erectum cœlestini coloris ad cuius sinistram in altum extollitur petrosus mons naturaliter adumbratus, in vertice rupicapram argenteam a cornibus nigris, cui tincturæ respondent barba, et ungulæ pendentem exhibens. Scuto incumbit galea tornearia

clathrata, coronataque, situ pro more obliquo nobilibus propria inter duas expansas alas aquilinas nigras viro militari cataphracto manuum dextra evaginatam gladium stringente, leva vero latus fulciete a lumbis emergente, fastigiata lacinia de cono galeæ in utrumque scuti latus argenteæ et cæruleæ venuste diffunduntur.»

Eredeti könyvalaku hártya, függő pecséttel, bársony kötésben.

Kihirdetett 1755 december 4-én Pozsony vármegye, 1756 október 22-én Fejér vármegye közgyűlésén.

Levél-tári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 46.

A czimeres levél mellett van a taxator számlája, mely szószerint így hangzik:

Quod pro benignis Literis Nobilitaribus pro parte Dnorum Michaelis et Matthiæ Mentler Fratrum clementer resolutis ad Officium Taxatoratus Excelsæ Cancellariæ Regiæ Hungarico Aulicæ Nomine Taxæ floreni Bis mille et quatuor Rhen depositi sint, hisce recognosco. Viennæ Die 14. Octobris Ao. 1755.

Joannes Franciscus de Jaszvitz
Sæ Cæ Regiæque Mattis Consiliarius,
qua Taxator.

Item depositi sunt pro Libello	12 fl
Pro revisione Armorum	10 "
Titulo Postæ Portorÿ	6 " 20 x
Pro Rictore vÿro præter	duo aurei ord.
Pro Dno Expeditore simul concipista Aurei Tres Cremnicien.	
Pro Janitore et sigillatore insimul Aurei Duo Cæsarei.	
Pro Pixide Sigilli et Metallo	fl 14
Pro laminea Scatula	" 1 x 42 *
Pro cera Rubra	" 2
Pro scribente Aurei Sex Cremnicien.	
Pro Dno Agente Aurei Sex Cæsarien.	

LIV.

1759 december 28. Bécs.

Mária Terézia királynő *Heinrich* Jánost s nejét *Sticz* Anna Máriát s gyermekeit: 1. Jó-

* Ez 22 volt, de aztán felszámolták 42-re.

zsefet, ennek nejét *Paur* Erzsébetet s gyermekeit : Jánost, Józsefet, Katalint, Anna Máriát, Teréziát, Erzsébetet, Éva Máriát, Rozáliát; 2. János-Györgyöt ennek nejét *Prandstetter* Katalint s fiát: János Györgyöt; 3. Antalt, ennek nejét *Koller* Magdolnát; 4. Erzsébetet, először *Redl* Fülöpnét, másodsor *Loninger* János Mihálnét; 5. Terézt *Fuchs* Jánosnét; 6. Anna Máriát *Loninger* Antalnét és 7. Eleonorát; továbbá vejeit s ezek gyermekeit ugymint: 1. *Loninger* Antalt (a ki Anna Mária férje) s gyermekeit János Mihályt és Évát (a ki Bauer Jánosné; 2. *Loninger* János Mihályt (a ki Erzsébet férje) s mostoha gyermekeit: *Redl* Pált, Katalint, Rozáliát, s saját gyermekét: *Loninger* Ferenczet; 3. *Fuchs* Jánost (a ki Teréz férje) s gyermekeit: Antalt, Jánost, Györgyöt, Rozáliát; továbbá *Paur* Jánost (a ki *Loninger* Éva férje) s gyermekeit: Jakabot s Jánost — végül pedig testvérét, *Heinrich* Adámot, a ki a györmegyei (Grönyön) lakik s ott postamester, nejét: Mária Magdolnát és leányát Eleonorát megnemesíti, s nekik czimeres nemeslevelet adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum quadripartitum prima et ultima regione cæruleum, in quibus diadema regium auro, gemmisque conspicuum duas per idem indecussim trajectas argenteas hastas claudi . . . lucente in capite aureæ stella sexangula aurea, secunda et tertia quadra refert leonem argenteum in posteriores pedes erectum cauda . . . tergum projecta, rictu hiant lingua rubicunda exerta anteriorum pedum dextris falculis clavam militarem vibrantem; scuto super incumbit galea tornearia clathrata seu aperta regio diademate inter jugum alarum expansare nigrum brachium humanum cataphractum in vola stringens gladium præferente ornata phaleris, hinc aureis et cæruleis, illinc vero argenteis et rubris a cono galeæ in utrumque scuti latus venuste propendentibus.»

Kihirdtetett Fejér vármegye közgyűlésén 1760. évi február 4-én.

1. Egyszerű másolat ivrét papiron. 4 levél.
2. Arad megye nemesi bizonyítványában hiteles másolat.

Levéltári jegye: 1. Act. fam. et loc. Armal. No. 47.

2. Act. fam. et loc. Fasc: «L.» *Loninger*.

LV.

1760 november 25. Bécs.

Mária Terézia királynő *Petrás* Jánost és általa feleségét *Zsuzsannát*, Márton, Pál, János nevű fiait és *Katalin* nevű leányát a nemesi rendbe emeli.

«Scutum videlicet militare erectum zaphirini coloris in quo super solo præsinio vir militaris Hungarus equo candido in cursum effuso rubris phaleris strato insidens, rubra pariter tunica aureis fibulis et nodis ornata et flavis cothurnis indutus, pendente a latere framea, caput pileo nigro tectus, manuum sinistra frenum equi regens, dextra hastile vexilli bifidi argentei scilicet, et rubri retro ad oram sinistram fluitantis auro illum sustinens conspicitur. Scutum ipsum tegit galea tornearia clathrata seu aperta coronataque, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus propria jugo alarum expansarum sed, complicatarum nigro in scriptis, ad latus dextrum stella sexangula aurea et ad latus sinistrum hemispherio lunæ crescentis argenteæ fastigiata lacinys seu lemniscis hinc aureis et cæruleis, illinc vero argenteis et rubris. A summitate galeæ in latera scuti large defluentibus »

Másolat papiron ivrétben. 2 példány.

Kihirdtetett 1761. évi január 12-én Fejér vármegye karai s rendei előtt.

Levéltári jegye: Act. fam. et loc. Armal. No. 48.

LVI.

1791 november 9. Prága.

II. Lipót király *Popovics* Eptimiusnak Zombor szab. kir. város birájának és általa fiának Áronnak, Jánosnak, Györgynek és Miklós-nak, leányainak *Pulcheriának*, *Zsófiának*, *Katalinnak*, a kik *Kirkovics* Erzsébet nevű hitvesétől származtak, továbbá Áron nevű fia feleségének *Damaszkin* Annának, János nevű fia feleségének *Kirkovics* Erzsébetnek,¹ s azok fiának Eptimiusnak nemességét és czimert ad.

A nemességszerző érdemeit a czimeres levél így mondja el:

¹ Abban, hogy *Popovics* Eptimiusnak is, meg fiának Jánosnak is *Kirkovics* Erzsébet nevű felesége van, az itt — úgy látszik, — nem tollhiba. Lásd: *Illésy-Pettko*: Királyi könyvek. 173 lap.

«... quæ idem vestigiis antenatorum suorum signanter genitoris sui militaria signa sequentis actam in priori Turcico, quam successionali Bavarico bellis non secus et occasione reincorporationis districtus Tybiscani semet distingventis insistendo serie triginta annorum diversis civitatensibus præcipue senatoris et judicis, quod actu quoque gerit muneribus ea fidelitatis, felique ac in agendis pertractandisque negotiis edidit specimina, ut pro recenter celebratis regni comitiis communi civium voto in ablegatum deputari meruerit.»

A czimer illetve nemességszerző és családja a nemesitással egyidejűleg Popovics név helyett a *Papházy* nevet nyeri.

A czimer leírása pedig a következő:

«Scutum videlicet militare erectum quadripartitum prima et quarta sui parte rubrum exhibens virum militem cataphractura armatum et caput casside tribus strucionibus pennis ornata tectum ex corona aurea tricollis viridi basiscuti occupante imposita genatenus exurgentem manuum dextra frameam vibrantem et sinistra latus fulcientem; in secunda vero et tertia area cærulea, continetur leo aureus rictu hiante lingua rubicunda exerta et cauda sinuatim post tergum elevata anteriorum pedum falcibus hastam vexillo rubro candido et viridi coloribus fasciato defluente, palariiter tenens, cui duæ fasciæ argenteæ angustiores superinductæ sunt. Scuto incumbit galea tornearia coronata clatrataque situ pro more ad dextram obliquo nobilibus dari consueta, e qua emergit vir catafractus scutarius laciniis hinc argenteis et rubris, illinc vero aureis et cæruleis scuti latera decenter ac venuste exornantibus.»

Kihirdettetett Bács vármegyének Baján 1791. évi november hó 28-án tartott közgyűlésén.

A czimeres levél szövege Bács vármegyének e kihirdetésről adott eredeti bizonyítványában.

Levéltári jegye: Act. fam. et locor. Armal. No. 49.

L.VII.

1809 február 10. Bécs.

I. Ferencz király Vastagh Pálnak, a báró Frimont-féle huszárezred kapitányának, nemeséget és czimert adományoz.

Turul 1914. IV.

A czimerszerző érdemeit az okmány a következőkben sorolja fel:

«... quæ idem spatio triginta unius, et quod excurvit, annorum e sorte gregarii militis, gradatim ad altiores militarium honorum gradus, equitum quippe magistri munus ob insignia ejusdem militaria facinora eluctatus sibi comparaverat, dum nempe is penes exercitum nostrum cæsareo regium data omni occasione in sui nominis decus et utilitatem altissimi servitii nostri regii luculenta heroicæ virtutis suæ documenta edidit, vel ex hoc sane conatu per tempus servitii sui cunctis intervenientibus pugnis ad plenum superiorum suorum contentum cum distinctione generosæ militaris suæ indolis interfuit, atque in tot tantisque conflictibus gravia octo vulnera recepit, quapropter anno millesimo septingentesimo nonagesimo ob singularem ad fortalium Belgradiense remonstratam militarem virtutem, et fortitudinem ex caractere vigiliarum magistri ad officium locumtenentis promotus anno vero millesimo septingentesimo nonagesimo quarto ad Ceva in pedemontio ad dignitatem equitum magistri evectus, semper et ubique coram hoste generosi militis partes martiali animo singularique dexteritate adimplendo, sacræ imprimis autelati regni nostri hungariæ coronæ, augustæque domui Austriacæ, ac jam majestati quoque nostræ fideliter et constanter exhibuit et impendit.

«Scutum videlicet militare erectum cyano, argento et rubeo colore diagonaliter divisum, basi rubeæ insistit leo, posterioribus pedibus juxta diagonales sectiones erectus rictu hiante, lingua sanguinea exerta, et cauda bifurcata post tergum elevata, dextris anteriorum pedum falcibus frameam stringens; scuto incumbit galea tornearia coronata, clatrataque seu aperta, purpura suffulta, auro reducta, torque ac monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus concedi solita; in apice emergit Hussarus uniformi legionario vestitu indutus, dextra manu frameam vibrans. Laciniis seu lemniscis hinc rubeis et argenteis, illinc cæruleis et argenteis, scuti latera venuste exornantibus.»

Eredeti könyvalakhan, függő pecséttel.

Kihirdettetett Fejér vármegyében 1810 okt. 3-án és Somogy vármegyében 1811 szept. 9-én.

Levélt. jegye: Act. fam. et locor. Armal. No. 50

LVIII.

1816 márczius 27. Verona.

I. Ferencz király Kövesdy Ferencznek, a Hessen-Homburg herczeg gyalogezred kapitányának és mindkét nemen lévő már megszületett és ezentul születendő gyermekének czimeres nemeslevelet adományoz.

A nemesített érdemeit a czimeres levél így sorolja elő:

«. . . quæ idem in statu militari tum pacis, tum belli tempore cunctas militares suas functiones cum laude explendo sibi comparaverat. Is enim inde a decima mensis Aprilis anni millesimi septingentesimi octuagesimi secundi, qua gregarius militare servitium adortus, per deductum prope triginta quatuor annorum in diversis campi ductibus, signanter annorum millesimi septingentesimi octuagesimi septimi usque millesimi septingentesimi nonagesimi septimi, dein millesimi octingentesimi quinti, millesimi octingentesimi noni, millesimi actingentesimi decimi tertii, millesimi octingentesimi decimi quarti et millesimi octingentesimi decimi quinti, quibus interfuit, acceptis in diversis actionibus quinque honorificis vulneribus ea fortitudinis et intrepidi animi distinctæque militaris virtutis suæ edidit specimina, ut anno millesimo septingentesimo nonagesimo secundo, qua corporalis argenteo, anno vero millesimo septingentesimo nonagesimo quarto, qua vigiliarum magister aureo militari numismate præmiari, ac ob restatas quoque cæteras insignes ejusdem animi dotes et qualitates gradatim usque ad modernam capitanei munus, quod actu cum laude gerit evehit meruerit, ac ita qua strenuus miles quavis occasione a suis superioribus omnem reportavit laudem, sed et alias etiam pro locorum et temporum varietate atque occasionum exigentia fidelia servitia sacræ cumprimis autelati regni nostri Hungariæ Coronæ . . . constanter exhibuit.»

«Scutum videlicet militare erectum in inferiori sui parte in cuspidem vergens dextro diagonaliter divisum, in cujus area rubro colore tincta castellum muratum ferestris et porta clausis ac prope ad illud aureus leo in posteriores pedes erectus rictu hiante, lingua rubra exerta caudaque post dorsum sinuatim elevata, dextri anterioris pedis falculis auream clavim tenens con-

piciuntur, alia vero area cœlestini coloris super saxo basim scuti occupante, columbam candidam rubro rostro lauream frondem tenentem complectitur. Scuto incumbit galea tornearia coronata, clatrataque seu aperta purpura suffulta auro reducta, torque ac monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus concedi solitæ emergente, e corona leone aurea scutario laciniisque seu lemniscis hinc aureis et rubris illinc cæruleis et argenteis a cono galeæ per utrumque scuti latus placide decurrentibus.»

Kihirdettetett a m. helytartó tanácsnak 1805 szept. 13-án kelt 8937. sz. rendeletére Fejér vármegye 1818. évi június 16. és 17-én tartott közgyűlésén.

Hiteles másolat a vármegye 1818. évi közgyűlési jegyzőkönyvében (1143. sz.)

LIX.

1817 február 17

I. Ferencz király Stulfa Péter orvos s egyetemi tanárnak, első nejétől *Prandt* Erzsébettől származott József, Anna, Alojzia, második nejétől *Hafner* Antóniától származott Károly, Mária nevű gyermekeinek nemességet és czimert adományoz, mely alkalommal nevezettek családnevét Székly-re változtatja.

A czimeres levél szerzőjének életrajzát a czimeres levél így mondja el:

«. . . Petri Stulfa medicinæ doctoris et a regiam scientiarum universitatem Pestanam therapie specialis et medicinæ clinicæ pro chyurgis professoris publici ordinarii, qui per decursum viginti annorum penes antelatum regiam scientiarum universitatem variis in muniis constitutus signanter in qualitate assistentis in nosocomio medico-practico, dein supplementis adjuncti artis veterinariæ, postmodum supplementis cathedræ therapie specialis et medicinæ practicæ pro chyurgis; demum ordinarii professoris ejusdem cathedræ et una supplementis artis obstetriciæ patriam juventutem distincta sui cum commendatione erudiendo, cum semper zelum testatus est ut ob singularem prorsus et indefessam diligentiam et dexteritatem in præcensitis suis muniis exhibitam plenam superiorum etiam suorum approbationem retulerit subin castra nobilis insurrectionalis militiæ

Hungaricæ anno millesimo octingentesimo primo, primum quidem, qua campestris, dein vero districtualis, ac tandem legionarius medicus equestris legionis cum sacrificio proprii sui commodi ac emolumentis, valetudinisque ac vita suæ secutus functionibus his æque indefesso studio laudabilique promptitudine incumbendo, eximam ægris et sancis militibus signantem in capitali nosocomio Soproniensi, ejus que filialibus in Vimpassing, et Maria Loretto epidemice decumbentibus, omnem humanitus possibilem medicam opem, cum vitæ suæ discrimine ad ferendo, navavit, operam anno propterea millesimo octingentesimo sexto ægratos equos ad servitia militaria destinatos ope sua medica partim ipse solus curavit, partim ad curam eorum efficaciter cooperatus fuit. Remunerationique sibi oblatae renunciavit; anno in super millesimo octingentesimo nono occasione grassantis Pestini in latepatente sub urbio Josephino dicto, febris putridæ epidemice ad supprimendum hoc malum, qua publica auctoritate constitutus medicus districtualis indefesso conatu suo non parum contulit, remissa, quæ eidem idcirco per liberæ ac regiæ civitatis nostræ Pestiensis magistratum oblata fuit; remuneratione hacque rationo postposito omni privato suo commodo singularem patrioticum zelum amoremque erga patriam contestatus est.»

Az adományozott czimer leírása a következő:

«Scutum videlicet militare erectum argenteum in inferiori sua parte in cuspidem vergens, dextro rubro baltheo, in quo serpens per baculum gyrans velut symbolum Aesculapii conspicitur in bifariam sectum, in superiori sinistra parte brachium cærulea tunica indutum, et vola frameam aureo capulo ornatam dextrorsum strigens, in inferiori dextra parte vero plantam uvæ ursinæ partim florescentem, partim jam fructiferam complectens. Caput scuti premit galea tornearia coronata clatrataque seu aperta purpura suffulta auro reducta, torque ac monili circumducta situ pro ad dexteram obliquo nobilibus concedi solita; emergente a dorso coronæ milite Insurrectionali cæruleo vestitu, aureis finbriis et nodis ornato cinguloque aureo proviso, perdente a collo chlamyde grisei coloris circumferentiam habente, capiteque mitra, e qua cæruleus pannus pendet, tecto dextra manu frameam vibrantem lacinysque, seu lemniscis hinc argenteis

et rubris illinc aureis et cæruleis a cono galeæ per utrumque scuti latus venuste defluentibus, iotumque decenter exornantibus.»

Kihirdettetett Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye 1817. évi november 11-én tartott közgyűlésén.

A czimeres levél szövege Pest vármegyének a fent említett kihirdetésről adott eredeti bizonyosságlevelében. A nemességszerző 1818-ik év júniusában azon kérelemmel járult Fejér vármegye karai elé, hogy nemeslevelét a pest-vármegyei bizonyosságlevel alapján hirdesse ki. E kihirdetés 1818. évi június hó 17-én tartott közgyűlésen meg is történt.

Levéltári jegye: Act. fam. et locor. Armal. No. 51.

LX.

1694 október 10. Ebersdorff.

I. Lipót király Fejér vármegyének czimer-pecsétet adományoz.

«Arma porro seu insignia eiusmodi sigillo sequentia insculpenda nempe sigilli ipsius figuræ sphæricæ seu rotundæ et consequenter scuti ipsius fundum sive infimam partem viridem campum interoccupantem, super quo effigies sancti regis Stephani regali paludamento induti, sacramque coronam et sceptrum regium utraque manu tenentis ac flexis genibus posito, virgini Dei paræ superne inter nubila emicanti infantemque Jesulum in ulnis foventi præsentantis ac dedicantis adumbrata circa hanc autem in ipsa sphærica sigilli superficie hæc epigraphe (Sigillum Comitatus Albensis) inscripta esse visuntur.»

Hiteles másolat ivrétü papiron. 2 levél.

Levéltári jegye: Istrumenta Publica fasc. XI. No. 139 a.

LXI.

1837 május 26. Bécs.

I. (V.) Ferdinánd király Fejér vármegyének I. Lipót által 1694 október 10-én adományozott pecsétjét megerősíti s magyar körirattal látja el.

«Scutum videlicet ad moreun veterem rotundum, exhibens: Divum Stephanum protoregem Hungariæ Apostolicum, paludamento regali aureo indutum, caput radio nitente-sanctitatis tessera-redimitum, qui coram beatissima virgine

DEI parente MARIA ejusdem regni patrona tunica coccinea, syrmate vero coeruleo amicta, in superiore sinistra ætheris regione inter nubila et radios fulgentes emicante, natumque divinum infantem JESULUM manu dextra exporrecta benedicientem sinu suo ferente, super campo viridi genu flexus, cœlumque suspiciens, eidem repositam pulvillo coccineo sacram regni coronam cum sceptro et ense ambabus manibus præsentare atque offerre conspicitur, subjecta clenodiis his parmula erecta, præfati regni nostri Hungariæ insignia deferens, quorsum illa referantur symbolice indicante. Demum ipsius scuti peripheriæ, limbo binis filis aureis concluso definitæ, subsequa majusculis literis justo intervallo in orbem dispositis Epigraphe: FEJÉR VÁRMEGYE PETSÉTJE inscripta esse visitur.»

Eredeti könyvalakban hártján függő pecséttel.

Levéltári jegye: Instrumenta Publica fasc. XI. No. 139. b.

LXII.¹

1530 decz. 20. . . .

[Zápolya] János király *Bechei Bornemisza* Lászlónak nemességet és a fejérmegyei Csepelszigeten fekvő *Becse*² községben háztelket adó-

E kiadási hely nélkül adott donációs levél nevezett Bornemisza Lászlót, a ki János királyt Ferdinánd cseh király elleni hatalmas ellenségeskedés idején hűen szolgálván, Budának ötven napig tartott körülzárólása alatt hűségben munkálkodott s a királyság megtartásáért életét és vérért nem sajnálta — a nemnemesek rendjéből a nemesek közé iktatja és az akkoron fejérmegyei Csepelszigeten levő Becse községben azt a kuriát, mely egy oldalról Borsos Pál, más oldalról Berthalan Mihály polgárok háza által határoltatik) — s azt annak minden tartozékaival egyetemben — minden néven nevezendő fizetésektől és szolgálmányoktól felmentetten neki adományozza.

Egyszerű másolat ivrétü papíron, a mely úgy látszik az eredetiről vétetett, mert a kézirat fején a «Mppa. dni Regis» az eredeti vonásai-
ban van lerajzolva.

Levéltári jegy: Act. fam. et loc. Armal. No 62.

¹ Pótlék. A levéltár anyagában utóbb feltalált armálisok.

² Ma *Szigetbecse* Pest-Pilis-Solt-Kiskún vmegyében. mányoz.

LXIII.

1718 aug. 26. Bécs.

VI. (helyesen III.) Károly király Horváth Istvánnak, feleségének *Madocsi* Juditnak s fiainak Jánosnak, Pálnak, Józsefnek és Istvánnak, nemkülönben leányának Zsuzsannának nemességet és czimert adományoz.

«Scutum videlicet militare erectum cœlestini coloris fundum illius viridi campo interoccupante, in cuius superficie unus candidus agnus naturaliter depictus stare et ad dextram scutorum conversus esse visitur scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam seu adapertam, regio diademate inter cornucopiam bipartitam ternas spicas triticias . . . divisas et supereminentes proferente ornatam, A'summitate vero sive cono galeæ lacinijs seu lemniscis hinc caudidis et rubris, illinc vero flavis et cœruleis in seuti extremitate se placide diffundentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus . . .»

A czimeres levelet Győr vármegye 1718 november 28-ikán Győr városában tartott közgyűlésen hirdette ki.

1774 január 22-én az eredetiről Székesfejérvárt másolt és hitelesített papírcópia nagy ivrét. E másolat 1773-ban a Horváth család nemesség igazoló pere során jutott a vármegye levéltárába.

Levéltári jegye: Art. fam. et loc. Armal. No 61.

LXIV.

1816 mart. 27. Verona.

I. Ferencz Kövesdy Ferenczet és már élő s az isteni jószág révén ezentul születendő törvényes utódainak magyar nemességet adományoz.

Az adományos a következő viselt dolgaival tette magát méltóvá a magyar nemességre:

«Francisci Kövesdy Principe Hasso Homburgianæ pedestris legionis capitanei, quæ idem in statu militari tum pacis, tum belli tempore cunctas militares suas functiones cum laude explendo sibi comparaverat; is enim inde a decima mensis Aprilis anni millesimi septingentesimi octuagesimi secundi, qua gregarius militare servitium adortus, per dec . . . prope triginta quatuor annorum in diversis campi ducti-

bus, signanter annorum millesimi septingentesimi octuagesimi septimi usque millesimi septingentesimi nonagesimi septimi, dein millesimi octingentesimi quinti, millesimi octingentesimi noni, millesimi octingentesimi decimi tertii, millesimi octingentesimi decimi quarti, et millesimi octingentesimi decimi quinti, quibus interfuit, acceptis in diversis actionibus quinque honorificis vulneribus ea fortitudinis et intrepidi animi distinctæque militaris virtutis suæ edidit specimina, ut anno millesimo septingentesimo nonagesimo secundo, cua corporalis argenter, anno verso millesimo septingentesimo nonagesimo quarto qua vigiliarum magister aureo militari numismate præmiari, ac ob testatas quoque cœteras insignes ejusdem animi dotes et qualitates gradatim usque ad modernum capitanei numus, quod actu cum laude gerit eveli meruertt, ac itaquæ strenuus miles quavis occasione a suis superioribus omnem reportavis laudem, sed et alias etiam pro locorum et temporum varietate atque occasionum exigentia fidelia servitia sacræ cumprimis antelati regni nostri Hungariæ coronæ, augustæque domui nostræ Austriacæ exhibuit et impendit...

Az adományozott czimer leírása:

«Scutum videlicet militare erectum in inferiori sui parte in cuspidē vergens dextro diagonaliter divisum, in cujus area rubro colore tincta castellum muratum fenestris, et porta clausis, ac prope ad illum aureus leo in posteriores pedes erectus, victu hiantē, lingua rubra exerta, caudaque post dorsum sinuatim elevata, dextri anterioris pedis falculis auream clavim tenens

conspiciuntur, alia vero arca cœlestini coloris super saxo... sim scuti occupante columbam candidam rubro rostro lauream frondem tenentem complectitur, scuto incumbit galea tornearia coronata clatrataque seu aperta purpura suffulta, auro reducta torque ac monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus concedi solita emergente e corona leone aureo scutario laciniis seu lemniscis hinc aureis ac rubris, illinc cœruleis et argenteis a cono galea per utrumque scuti latus placide decurrentibus.»

Kihirdettetett Fejér vármegye 1818 évi július 16. és 17-én Székesfejérvártt tartott közgyűlésén — a következő megjegyzéssel:

— — — minthogy az ekor előfordult a'beli észrevétel is: hogy a kihirdetésre szabott törvényes idő a' nemesítő czimeres levélnek még 1816 martius 27-én lett kiadattása után mái napig a' rendes határt meghalladta, jóvall elmúlt volna, a N. M. M. K. Hto Tanátsnak 1792-ki Május 18-ki 10,822 sz. a. szinte hasonló tárgyban költ Kegyelmes Királyi resolútiót hirdető és a nemesítő czim-leveleket e belitilalomtól felmentő, 's a' felolvasást esztendő után is megrendelő, sőt még 1805-ki september 13-ikán 8937. sz. a. leotsátott kegyelmes Parantsolatjával a Fő. Mélt. Udvari Magyar Cancelláriának ujra megállapított — Parantsolatjának világos értelmével megzfoltatott és e'kép minden minden nehézségek elhárítottak...

A czimeres levél szövege a kihirdetés alkalmával szószerint beiktatott a közgyűlési jegyzőkönyvbe. (Kgy. jk. száma: 1143/1818.

REXA DEZSŐ.

VEGYES.

A Héder nemzetség eredete.

(Néhány megjegyzés dr. Závodszy Levente cikkére.)

Ha történeti kérdésben nyomós nyilatkozat történt, egy időre eláll a vita, bekövetkezik az égháboru utáni csend, absorbeálódik a légben volt villamosság, azaz tisztázódnak a kérdések. A tudományos világ, a szakkörök ilyenkor elfogadják, magukévá tették az utolsó szóló szavát, az tekintélylyé, szava kánonná vált. Nem kö-

vetkezik ebből, hogy törekvő szorgalmas buvár ne gazdagithassa ismereteinket még tul is azon ponton, melyen a tekintély megpihent. De az, ki e munkára vállalkozik, szigorú itészet alapján és szilárd alapokon nyugvó adattal jöjjön. Ha nem ezt teszi, csak megzavarja, csak homályosítja az orvó képet, melyet a tekintély az előbbi tapogatódzás helyébe állított. Összevetéseken épült sejtelmek, még ha a leglelküismeretesebb jóhiszeműség állt is bölcsőjüknél, tudományos

szempontból nem értékesebbek a hagyomány-nál, a nagyotmondásnál vagy a dajkamesénél. Évekkel ezelőtt adta elénk három kötetben dr. Karácsonyi János azt, mit történelmi és genealogiai szempontból a magyar nemzetségekről (genusokról) tudni lehet és hinni kell. Adat gazdagságán, lehető kimerítő voltán kívül, még inkább a nemzetség fogalmának szabatos megállapításán kívül, fő érdeme és a könyv legnagyobb vonzóereje azon szigorú kritika, melyel következetesen mellőzi minden olyan említést, mi az összképet ugyan színesebbé, változatosabbá tehetné, de a tartalom pozitív alapját, történelmi igazságát helyenként veszélyeztethetné. A ki tehát Karácsonyi János után a magyar nemzetségek genealogiája kérdé-éhez, vagy azok egyikének leszármazásához nyul, nagy érdeklődéssel kell hogy körünkben találkozzon, nagy köszönetre kötelez bennünket szívós szorgalmával, rokonszenves egyszerűségével, még inkább merészségével, kiváltképpen ha elfogadható és szilárd tényekre alapított adatokkal gazdagítja pozitív tudásunkat.

Sajnos, Závodszy Levente dr., a Turul utolsó füzetében megjelent cikkében a Héder nemzetség eredetére vonatkozólag kifejtettektől a hitelt meg kell tagadnunk. Sajnos, hogy a cikk tartalma alkalmas arra, hogy a Héder-nemzetség eredetére vonatkozólag már egyszer a történelmi pozitívumokra redukált ismereteinket újból sejtelmekkel bővítve homályosítsa.

Mit állít Závodszy? Szerinte: «a virágkorában Wildoninak nevezett és Riegersburgból odaszakadt családokból származik a Héder nemzetség»; — «ez a rövid életű, de fényes multu Wildoni család s a mi Héder nemzetségünk egy közös törzs hajtásai». — Szerző nézete szerint a krónikás szavai úgy lennének értelmezendők, hogy a Héder nemzetség egyrészt, másrészt a krónikás életidejében Wiltoniai néven ismert család közös eredetűek. Midőn Wolfger és Héderik jövevények hazánkba bevándoroltak, a családok közös őseinek még más, ismeretlen helyen fekvő hazája volt. Ez a hely volna a Héderék, Wiltoniak közös bölcsője.

Alapítja pedig szerző ezen nézetét Kézai szavain kívül «a család tagjainak neveire, a melyek tudvalevőleg szokás szerint megisméltődnek».

Első helyen kell felemlitenünk, hogy Kézai csak «Viltoniát» a hely vagy vidék nevét említi, melyről értesülése szerint Wolfger és Héderik kijöttek. Hogy Kézai ezzel a Wiltoniai miniserialok családjára akart volna célozni, nem következik szövegéből, azt legfeljebb bele kellene interpretálni. De a Wiltoniai család azonban, midőn Wolfger és Héderik hazánkba jöttek, még nem is volt Viltoniában és így ott a Héder nemzetség elődeivel nem is találkozhatott. Kummer az «Archiv für oesterreichische

geschichte» LIX. 1879. évi kötetében terjedelmesen és okadatalva adja elő a Wiltoniai miniserialis család történetét. Két ismét terjedelmes jegyzetben kifejti, hogy az «Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark» (Zahne) 1147 év körüli több okmánya, melyeket Závodszy is felhasznál, nem keletkezhetek azon 1147 körüli években, hanem csak mintegy 40 évvel később és így az azokban említett Rutkerspurziak is csak a XII. század utolsó harmadában élhettek. De kimutatja és okadatalja Kummer azt is, hogy a Rutkersburgi vagy Rigersburgi Hartnid, Herand és Riker a Wildonaiainak nevezett azonos nevű három személylyel azonosak nem lehettek, hogy családi összetartozásuk nem bizonyítható, annak állítására kellő támpont hiányzik.

Nem bizonyos tehát és nem állítható, hogy a Wildonaiak előbb Rigersburgiak lettek volna. Nem állítható, hogy a Wildonaiak Riegersburgból származtak volna Wildoniába. A nevezetes Wildonai család története az 1173. év előtt homályba vész. Ezen időben Wolfger és Héderik már teljesen meghonosodtak volt Magyarországon.

A személynevek azonosságára alapítja szerző először a Rutkersburgiak és Wildonaiak azonosságát, ebben téved; utóbb ugyanerre alapítja a Héderék és Wildonaiak rokonságát is, újból téved. Bizonyos személynevek idő, kor és helyenként annyira ismétlődők voltak, hogy azok használata mit sem bizonyít. Hasonló alapon nálunk Magyarországon a Döbrentei Himfiek és a Szalók nemzetség egy ága között lehetne összefüggést keresni, pedig ilyen — legalább tudtommal — nem létezik. De a Héder nemzetség és a Wildonaiak közt még a személynév-azonosság sem létezik. A Héder nemzetségnél sűrűen előforduló két személynév Henricus (Heinrich = Henrik) és Hedericus (Hederich = Héder). — A Henricusból származhatott a Hemerich Emericus = Imre, az Almericus (nem Albrecht) és kicsinyítővel a Heinz. A Hedericus származhatott a Haide-reichből vagy a Haderichből, bajorosan a «hederich» nevű növényből. De sem az egyik, sem a másik nem azonos és nem is elfajulása a Wildonai és még több középkori Dunavölgyi német családban szokásos és nagyon elterjedt Hartnid (Hartneid), Herrant (Herand) és Richer (Rikár) személyneveknek. Még Rigersburg is, minthogy a középkorban Rutkersburg a neve, nem vehette nevét Rikertől, hanem valamely Rütgertől, mely másképp Rüdigernek (franciául Roger) hangzik.

Egyedül a Herand névre akadunk, mely a Rutkersburgereknél és a Wildoniereknél szokásos és a Héder nemzetségnél is található, de csak egyetlen egy személynél.

Ily sovány adatra nézetem szerint genealogiai összefüggést felépíteni és állítani nem lehet.

Tudtuk eddig, hogy a Héder nemzetség jövevény és pedig német származású. Ezt bizonyítják német hangzású személynevei is. Hazájukat a stájerhoni Wildon táján kereshetjük. Ennyi tudással meg *kell* elégednünk.

*

Mikor a krónikás megemlékezik egy-egy előkelő nemzetség külföldi beszármasáról, kétségtelenül kellemeset kíván az ősökről az élő utódoknak mondani. Külföldről jöttek be. Hogy is jöhettek volna másképp, mint fényesen, diadalmasan, 300 lándzsás vitéz élén! Csakhogy a logika mást sejtet. Ha mint hivatlan hadakozók, hódító ellenségek jönnek ide, bizony nem soká lett volna itt maradásuk. A kalandvágyon kívül — a bőkezű hirében álló magyar király jutalma reményén kívül — még kellett egy mozgató erőnek lenni, mely utba indítsa a beköltözőket.

Roszsabb sor reményében senki sem hagyja el régi hazáját, jó helyét, előkelő állását. A bevándorló jövevényeknek jó okuknak kellett lennie a távozásra. A kit nem üldözött el balsors, vizsálya, megélhetési nehézség vagy családi patvar, — kit csak vitézsége és izomerejének nagyobb érvényesítése vitt a kivándorlásra — még annak is nehéz lehetett eldicsekednie korábbi sorsával. Ha vitézségüknél, jó fegyverüknél és lovuknál mást nem hoztak magukkal, ha jobb jövőt keresni jöttek, multjuk a legtöbb esetben szerény lehetett, minőnek nyomát még néhány nemzedék után is bajos megtalálni.

Ez lehet oka, hogy jövevény nemzetségeink egyike sem tért vissza eredeti honába, hogy közülök egy sem tartott fenn bizonyíthatóan összeköttetést előkelő külföldi rokonokkal, ez oka, hogy a bevándorló és itt nemzetségeket alapító jövevény lovagok külföldi elődeit, rokonnait, családját kipuhatólnunk jóformán mindig meddő keresés marad.

A magyar genealogia ma okmány-adatokon kíván állani. Megszabadult a krónikáktól, legendáktól és a családi hagyományoktól. Ha pozitív kíván maradni, óvakodjon merész kombinációktól is.

Z. N.

—————

Melyik családot illeti a Mikó (?) armalis.

A Magyar Nemzeti Múzeum egy 1613 márczius 10-én Pozsonyban II. Mátyás királytól adományozott armalist őriz, mely czimeres nemes levélből a czimer szerző családi neve ki van vakarva és helyére a *Mikó* név írva. A ne-

mes levél Abauj vármegye 1613 június 10-én Gönczön tartott közgyűlésén hirdetetett ki. Az armalist . . . János felesége, Palojthay Anna, leányai Anna, Borbálya és Eufrozina, továbbá mostoha fia Somogyi István kapták.¹

A czimerkerő nem Mikó, hanem Gyeöri János volt, mit igazol a következő:

Abauj vármegye 1613 június 10-én Gönczön tartott közgyűlésén kihirdetetett «Gyeöry János s általa neje Palisthay (téves olvasás lehet Palojthay helyett) Anna, valamint leányai Anna, Borbálya és Eufrozina, továbbá mostoha fiának, Somogyi Istvánnak 1613 márczius hó 10-én II. Mátyás királytól adományozott czimeres nemes levele».²

Gyeöri Jánosról a czimeres nemes levél azt írja, hogy nevezett a felsőmagyarországi hadi kamara jegyzője volt.

Siebmacher az Áldásy által közölt czimerhez egy hasonló czimeres pecsét rajzát közli, melyet 1614-ben Gyeöri János notár. bellicus használt.³

Ezekből tehát határozottan megállapítható, hogy a Mikó család nevére hamisított armalis a Gyeöri családot illeti.

Daróczy Zoltán.

Nedeczkyek a Daróczyak családfáin.

Nedeczky Gáspár a «Nedeczky család» cz. munkájához 25 leszármazási táblát mellékel, melyen a Nedeczky család és rokon családok leszármazását ismerteti. Ezen táblák között azonban nem találjuk a Nedeczky-Daróczy összeköttetést; pedig mint a mellékelt táblán látjuk, a Nedeczky család több ága rokonságban volt a Daróczyakkal s az ezek után örökölt birkokon laktak.

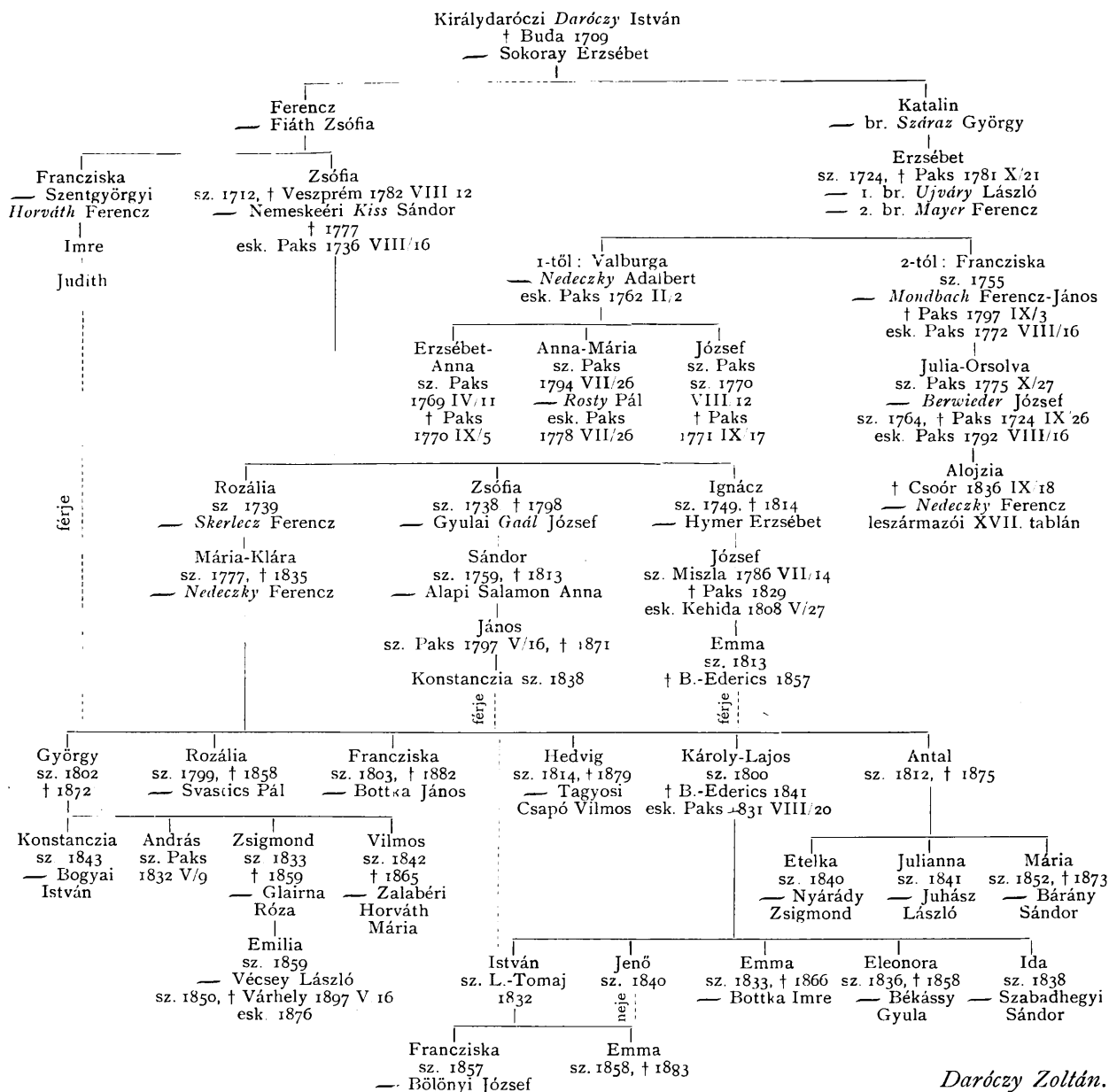
Az alábbi leszármazási tábla több oly adatot tartalmaz, melyet Nedeczky nem ismer, vagy hibásan közöl, így például nem ismeri Nedeczky Albert leszármazóit; hibásan közli, hogy Károly, a tomaji ág ősének neje Patvarhegyi Teréz lett volna, mert neje, kitől a gyermekei maradtak, lengyeltóti Lengyel Krisztina (br. Majthényi M.).

A családfához még a következő megjegyzéseim vannak: br. Száraz György nádori ítélőmester leányának, Erzsébetnek I. férje, Ujváry László kapitány 1722 augusztus 10-én, Mayr Ferencz pedig M. Teréziától kap báróságot.

¹ Áldásy: A Magy. N. Muz. cz. ns. I. 456.

² Korponay: Abauj. mon. II. 104.

³ Siebmacher: Supplementband 59. T. 38.

«Gallo isti».

Losonczy István macsói bán Gál nevű tisztjének meghagyja 1391 jan. 17-én, hogy bizonyos elfoglalt erdőt letelepítőjének adja át. A parancsoló levél a Valkó megyei Neset-en van kibocsátva s a kívül olvasható czime következőleg hangzik: «*Gallo isti filio Luræ in Sancto Demetrio*». Az illető okirat kiadója¹ ehhez a következő megjegyzést fűzi: «Igy, mit jelenthetett az *isti*, nem valamely tulajdonnév torzalakja-e, meg nem állapítható.»

¹ Bánffy-oklevéltár I. 435.

Azt hiszem: nem torzalak és megállapítható. A latin «iste» névmására gondolni sem lehet és így csakis valamely hely- vagy személy-, illetve családnév utján kell a magyarázatot keresnünk.

Pest megye alsó járásában még most is van egy (alsó és felső) Dabas nevű helység, melyről a Pest megyében előforduló dabasi *Isti* (= *Isthy*) család előnevét vette.¹ Egy *Ist* nevű helységet azonban a középkorban sem találunk Pest megyében. De ismerünk Nyitra

¹ Csánki, Magyarország földrajza a Hunyadiak korában. I. 41.

megyében a Dudság táján egy Ista, Iste, Wet, Wsthe nevű helységet, mely 1251-től 1331-ig előfordul.¹ De ismerünk Istei-családot vagy családokat is. László pozsonyi prépost a királyi kancellária nevében tanúsítja 1363. febr. 24-én, hogy *Istey* Pál fiai, János és László, az Esztergom megyében lévő Byklad nevű pusztát zálogba vették.² 1399. decz. 5-én pedig találjuk, hogy *Istei* János Pozsony megye egyik szolgabírája.³ Vajjon e két adatban egy és ugyanazon családdal van-e dolgunk, nem tudom, de semmiesem akadályozza azon feltételezést, hogy azon Istei-ek, kik a Pest megyével határos Esztergom megyében egy birtokot zálogba vettek, dabasi, illetve pestmegyei birtokosok lettek volna; de még azon esetben is, hogy a nyitramegyei Istből származtak, teljesen elfogadható, hogy még Dabas megszerzése után régi családnevüket az új előnév mellett tovább is használták. Minket itt azonban csak a dabasi Isti-család érdekel,

1474-ben találjuk, hogy monoszlói Csupor Miklós halála után a Szentgyörgyvánka nevű valkómegyei vár *dabasi Isti Péter és fivéréi Benedek, Bernát és Dénes* birtokába került. A család előfordul Valkó megyében, mint «Dabasi» is. Birtokaihoz tartoztak Leve, Berzetemonostora s Ivánkaszentgyörgy részei. Péter magvaszakadtával (1488-ban) birtokait vingárfi Geréb László, Péter és Mátyás kapták.¹

Az 1391. évi adat világot vet arra, hogy miképpen lettek a dabasi Isti-ek valkómegyei nagybirtokosok, *Lukács fia, az 1391-ben szereplő «Gallus istí» nem más, mint az Isti-család Gal nevű tagja*, ki mint a macsói bán tisztje, a szintén valkómegyei Szent-Demeteren tartózkodik. Kétségteljesnek kell vennünk, hogy vagy egyenes utódai vagy oldalágon való rokonai Valkó megyében maradtak, ott jószágokat szereztek és a XV. század vége felé tekintélyű nagybirtokosok lettek. *Dr. Wertner Mór.*

TÁRCSA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányának f. évi november hó 27-én tartott ülésén *Fejérfataky László* elnök elnöklete alatt jelen voltak: *Ortway Tivadar* másodelnök, *Barabás Samu*, *Csánki Dezső*, *Döry Ferencz*, *Horváth Sándor*, *Holub József*, *Makay Dezső*, *Reiszig Ede*, *Soós Elemér*, *Szentpétery Imre* ig. vál. tagok, *Áldásy Antal* titkár, *Szabó László* jegyző, *Sohár László* pénztárnok, *Relkovič Neda* társ. tag és *Relkovič Davorka* vendég.

Elnök az ülést megnyitva, titkár felolvassa Nagy Géza ig. vál. tagnak Trónöröklés az Árpádok korában című értekezését, mely a Turulban fog megjelenni.

Ezután Horváth Sándor ig. vál. tag bemutatta a Nagyszántói Ányos-családnak 1523-i eredeti és a Martonosi Baráth-család középkori armálisának egy későbbi másolatát, titkár pedig II. Rákóczi Ferencznek 1708-ban Esze Tamás részére adományozott címereslevelét.

A folyó ügyek élén elnök bemutatta id. báró Daniel Gábor ig. vál. tagnak hozzá intézett levelével együtt a Vargyasi Daniel-család történetének most megjelent befejező részét, melyet az ig. választmány nagy örömmel fogad és elnök indítványára id. báró

Daniel Gábornak, ki áldozatkészségével a monografia megjelenését lehetővé tette, köszönetet mond.

Új évdíjas tagokul ajánlatnak és megválasztatnak Saághi Saághi István joghallgató, Kámon, aj. Reiszig Ede és dr. Tóth Zoltán m. n. muzeumi gyakornok, Budapest, aj. a jegyző.

Titkár jelenti, hogy dr. Szinnyei József az édes atyja, id. Szinnyei József ig. vál. tag elhunyt alkalmasból a társaság részéről kifejezett részvétért köszönetet mondott.

Az ig. választmányban megüresedett tagsági helyre egy ajánlat érkezett be, a mely az ülésben felbontatván, abban ig. vál. tagul dr. Domanovszky Sándor évd. tag ajánlatott. Elnök a szavazást elrendelve beadatott 14 szavazat, melyből dr. Domanovszky Sándorra 13 szavazat esvén, ig. vál. tagnak megválasztatott.

A titkár, jegyző és szerkesztő választását illetőleg, kiknek mandátuma lejárt, elnök javasolja, hogy a választás a következő ig. választmányi ülésen történjék meg, mihez az ig. vál. hozzájárul.

A pénztárnok jelentése szerint a társaság bevétele az ülés napjáig 5003 korona, a kiadás 4139 K 64 fill. volt, egyenleg 863 K 36 fillér. Ezzel kapcsolatosan az ig. vál. az 1913. évi számadások átvizsgálására Soós Elemér elnöklete alatt Döry Ferencz és Hóman Bálint ig. vál. tagokat kéri fel.

¹ Anjoukori Okmánytár II. 198, 519. Apponyi-oklevéltár I. 8. Hazai Oklevéltár 20. Történelmi Tár 1908. évf. 489. okk.

² A Nedeczky-család 180.

³ Történelmi Tár 1908. évf. 490.

¹ Csánki II. 271, 373.

Elnök ezután a jegyzőkönyv hitelesítésére Makay Dezső és Soós Elemér ig. vál. tagokat kérve fel, az ülést bezárja.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi december hó 18-án tartott nagygyűlésén *Fejérfataky László* elnök elnöklete alatt jelen voltak: *Barabás Samu, Domanovszky Sándor, Horváth Sándor, Hóman Bálint, Holub József, Komáromy András, Kállay Ubul, Makay Dezső, Soós Elemér, Szentpétery Imre* ig. vál. tagok, *Isoz Kálmán, Sigmond Ákos* alapító tagok, *báró Györffy Samu, Jalsoviczky Sándor, Nemes József, Tihanyi Béla, Thurzó, Závodszy Levente* pártoló és évdíjas tagok, *Kujáni Gábor* vendég, *Aldásy Antal* titkár, *Szabó László* jegyző, *Sohár László* pénztárnok.

Elnök a nagygyűlést a következő beszéddel nyitotta meg:

Tisztelt Nagygyűlés!

Ezelőtt néhány évvel nagygyűlésünk megnyitása-kor programot adtam arról, hogy művelésre felőlet szaktudományaink terén mi mindent lehetne, mi mindent kellene társaságunknak tette váltania. Valóban, ha számba vesszük a tennivalókat, megállapíthatjuk, hogy jóval több az, a mi még megvalósításra vár, annál, a mi már megtörtént. Ha annak okát vizsgáljuk, miért nem produkálunk többet, miért nem valósítja meg a társaság mindazt, a mit programjába vett, egyszerű, de mindent megmagyarázó a válasz: kevesen vagyunk ahhoz számban és erőben, hogy szaktudományaink terén többet tegyünk; sőt az anyagi terhek nagymérvű emelkedésével azon a ponton állunk, hogy tudományos törekvéseinket szűkebb korlátok közé kell szorítanunk, hacsak tagtársaink buzgalma segítségünkre nem jön és társadalmi uton nem igyekszik anyagi erőnk gyarapítására.

Mikor harmincz évvel ezelőtt társaságunk megkezdte működését, ha nem is dusskalkodtunk anyagi javakban, de a rendelkezésünkre álló fedezet nagyjából elegendő volt arra, hogy elvállalt kötelezettségeinknek megfeleljünk. Azóta megváltoztak a körülmények. Tagjainknak létszáma évről-évre kevés gyarapodást mutat, sőt vannak esztendőök, a mikor stagnálás következik be. Az az áldozat, a melyet tagtársainktól céljainkra kérünk, ugyanaz maradt, a mi három évtizeddel ezelőtt volt. Csakhogy annak a 10—20 koronának igazi értéke ma sokkal kevesebb, mint társaságunk megalakulása idejében volt. Néhány esztendő óta alig mulik el év, mely a nyomtatás árait és az ezzel kapcsolatos technikai költségeket ne emelné; a most lezáródó 1913-ik esztendő is az év végén azt a kellemes meglepetést tartogatta számunkra, hogy ezentul nyomdai munkákért 20%-al, vagyis az eddigi,

már különben is magas áraknak egyötödével többet kell fizetnünk. Hogy hogyan győzzük meg ezt az emelést, ha tagjaink száma az eddiginél nagyobb arányokban nem szaporodik s ha rendkívüli bevételek nem jönnek segítségünkre, a jövendő titka.

Hálásan kell megemlékeznem ez alkalommal mindazokról, a kik eddig is segítségünkre jöttek, hogy terheinken könnyítsenek. Így az Országos Casinóról, a mely a Nemzeti Zsebkönyvnek készülöben lévő kötetét tekintélyes összeggel támogatja, a Magy. Tud. Akadémiáról, a mely Czimeres Emlékeink legközelebbi kötetének kiadási terheit jelentékeny segélyével könnyíti meg. Végül őszinte köszönet illeti meg folyóiratunk buzgó munkatársait, a kik önzetlen lelkesedéssel készek tudományos termékeik gazdag és tanulságos sorozatát rendelkezésünkre bocsátani, megelégedvén azzal a nagyon is csekély, a mai viszonyok közt valóban tarthatatlanul alacsonyra szabott anyagi elismeréssel, melylyel társaságunk a szellemi munkát honorálni kénytelen.

Jól tudom, hogy tudományos működésünk korlátozása, folyóiratunk terjedelmének esetleges kevesbitése éppen ez időtájt nem volna czélszerű és alkalmas eszköz arra, hogy társaságunknak új barátokat szerezünk s hogy a régieket megtartsuk. Nem volna czélszerű már csak azért sem, mert épen most nagyarányu tevékenység mutatkozik szaktudományunk művelése körül. Családtörténeti munkálatok, füzetes vállalatok, levéltári anyagról szóló ismertetések egymás után látnak napvilágot, egyik-másik nyomán élénk irodalmi vita keletkezik, mely alkalmas arra, hogy sok homályos kérdést megvilágítson. Azt az esztendőt, a melyben elnöktársamnak, Csoma Józsefnek nagyszabásu műve: A Magyar Heraldika Korszakairól napvilágot látott, s a melyben Csánki Dezső tagtársunk kiadta a Hunyadiak kora legújabb kötetét és ebben százakra menő erélyi családok történetének ritka gazdagságu adatbányáját tette hozzáférhetővé, ismétlem, ezt a nevezetes esztendőt nem zárhatjuk le azzal, hogy azon szaktudományok művelését, melyekből ily jelentős alkotások látnak napvilágot, szűkebb korlátok közé szorítjuk.

Hogy ez be ne következék s hogy legalább is az eddigi mederben tarthassuk fönnt társaságunk tudományos és irodalmi munkásságát, ehhez a társaság minden tagjának közreműködése szükséges. Szerezzünk mennél több új barátot társaságunk részére, igyekezzünk a társadalomnak annyi oldalról igénybe vett áldozatkészségéből társaságunk részére is juttatni valamit s akkor talán sikerülni fog a nyomasztó terhek daczára társaságunkat és szakirodalmi vállalatainkat az eddigi méretekben továbbra is fenntartani.

Abban a reményben, hogy tagtársaink a társasá-

gunk érdekében elhangzott kérést megszívlelik, szerencsém van a nagygyűlést megnyitni.

A zajos tetszéssel fogadott elnöki megnyitó után Komáromy András ig. vál. tag felolvassa Verbőczy István nemzetsége című tanulmányát, melyet a jelenlévők éljenzéssel fogadott.

Ezután Áldásy Antal titkár felolvassa a társulat működéséről az 1913. évhez szóló titkári jelentést, melyet a nagygyűlés jóváhagyólag tudomásul vesz és Komáromy András ig. vál. tag indítványára titkárnak a lefolyt évben kifejtett buzgó működéséért köszönetet és elismerését fejezi ki.

Sohár László pénztárnok bemutatja a pénztárnoki jelentést, mely szerint a nagygyűlés napjáig a bevétel volt 5726 korona, a kiadás 4370 korona 64 fillért egyenleg tehát 1355 kor. 36 fill. Vagyonállás cselekvő-vagyonban 41308 kor., szenvedő vagyonban 8971 kor. 80 fill., tiszta vagyon 28766 kor. 20 fillér.

Mint hogy az ig. vál. az 1913. évi számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyűlés a pénztári jelentést ideiglenesen tudomásul veszi.

Indítvány nem lévén, elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Komáromy András ig. vál., Isoz Kálmán alapító tagot kérve fel, az ülést bezárta.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1913. évben.

Mélyen Tisztelt Nagygyűlés!

Sulyos veszteségekre való visszaemlékezéssel kell ezidei titkári jelentésemet kezdenem. Két haláleset borította gyászba társaságunkat az év folyamán. Elköltözött az élők sorából társaságunk tiszteletbeli elnöke, gróf Andrássy Dénes, a ki a jelen év első napjaiban távol hazájától, Olaszország verőfényes ege alatt hunyta le örök álmra szemeit. A magyar közéletnek egyik tiszteletreméltó alakja tért meg benne őseihez, a ki míg élt, szinte aggályosan került a szereplést a nagy nyilvánosság előtt, a ki nem szerepelt a politikai élet terén, de a kinek neve emberbaráti működése és főleg a művészi törekvéssel szemben tanúsított bőkezűsége révén az ország határain túl is ismert és tisztelt volt. Életét a nagy nyilvánosságtól elvonulva, legnagyobb részt külföldön töltve el, társaságunk munkásságában tevőlegesen nem vett részt, nem tartozott azok közé sem, a kik irodalmi téren is szerepelnek, de származásánál, széleskörű nagy műveltségénél fogva birt. érzékkel a tudományos törekvések, így társaságunk működése iránt is. Halála sulyos veszteség a hazai kultúra és művészetre, mely az elhunytban a bőkezű pártolót gyászolja, sulyos veszteség a közéletre, mely egy finom lelkületű, igaz főurat vesztett el benne.

A másik halott igazgató-választmányunk nestora

id. Szinnyei József, a ki f. évi augusztus hó 9-én fejezte be földi pályáját. Elhunyt gyászba borította az egész magyar tudományos világot, a mely lelkiismeretes, buzgó és fáradhatatlan munkását vesztette el benne. A magyar bibliographia és irodalomtörténet ép úgy, mint a hazai történeti tudomány művelői egyaránt fájdalmas érzéssel fogadták elhunytának híreit, a mely a mi társaságunkat közvetlen közelről érintette. Szinnyei József társaságunk megalakulása óta foglalt helyet az igazgató-választmányban és a legnagyobb odaadással és buzgósággal vett részt mindenkor társaságunk működésében. Alig volt ülésünk, a melyen meg nem jelent volna és sokáig fogjuk fájo érzéssel nélkülözni sorainkban az ő meghitt alakját. Tudományos munkásságát is szolgálatába állította társaságunknak, a midőn a Főrangú Családok I. kötetének genealogiai része szerkesztését elvállalta. Az az alapos, lelkiismeretes munka, a mely valamennyi művét jellemzi, ebben a munkában is kifejezést lelt és valószínű mintájává tette a hasonló kiadványoknak. Igaz barátot, buzgó és odaadó támogatót és munkatársat vesztettünk el benne, a kire mindenkor kegyelettel fogunk visszaemlékezni.

Társaságunk tudományos munkássága az elmúlt évben is a rendes keretek közt folyt le. Folyóiratunkból négy füzet látott napvilágot az 1912. évfolyam IV. valamint az idej évfolyam első három füze, a negyedik most van sajtó alatt. A füzetekben közzétett tudományos cikkek és értekezések tartalmilag a mélyen tisztelt nagygyűlés tagjai előtt ismeretesek, azok felölelik a társaságunk művelte szaktudományok egyes ágait, a magyar családtörténet csak úgy, mint a pecsét és czimertan egyes kérdéseit. Munkatársaink sorából a régi kipróbált erők ez évben sem hiányoztak és valamennyien előzékenységgükkel, buzgóságukkal megkönnyíteni igyekeztek a szerkesztőnek gyakran épen nem irigyelhető munkáját.

Tudományos törekvéseinknek sajnos gátat vet az a körülmény, hogy a sokszorososan növekedő nyomdai árak ólomsúlylyal kötik le erőnket. Szinte elviselhetetlen az az óriási áremelkedés, a mely a nyomdai árak és a reproductionalis technika termékeinek árában ránk nehezedik és a melyre már az elnöki megnyitó is rámutatott. A horribilis áremelkedés adja magyarázatát annak, hogy színes melléklet az elmúlt évben csak egyet adhattunk, ezt is csak azért, mert az előállítási költségek tulnyomó részét egy másik tudományos intézmény bőkezűsége fedezte. A szerkesztői készletek között ugyan már évek óta vár néhány színes melléklet közzétételre, de az azokat kísérő tudományos tanulmányok még nem nyervén befejezést, közlésüket el kellett halasztanunk.

Középkori czimeres leveleink sora az elmúlt év-

ben egy eddig ismeretlen darabbal gyarapodott, a Bobai-családnak 1418. évi czimeres levelével, a mely igazgató-választmányi üléseink egyikén bemutatásra is került. Bemutattuk továbbá a Chawragh-családnak 1524-ki czimeres levelét annak 1569-ki megerősítő átiratában, azonkívül a már régebb idő óta ismert eredetiek közül a Thelegdi-családnak 1502-ben XII. Lajos francia királytól nyert armálisát, a Nagyszántói Ányos-családnak 1523-ban II. Lajostól nyert czimeres levelét és a Monostori Baráth-család czimeres levelének későbbkori átiratát. A mohácsi vész utáni czimeres levelek sorából bemutatásra került a Körmenyi Farthagh-családnak 1559. évi, a Fejérpataky-családnak 1564-ki czimeres levele, valamint II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek eddig ismert egyetlen eredeti czimeres nemeslevele az 1708-ban Esze Tamás részére adományozott armális.

Utolsó nagygyűlésünket 1912 december 27-én tartottuk, melyen Ortway Tivadar másodelnökünk Pór Antal ig. választmányi tagtársunkról mondott kegyeletteljes, az elhunyt nagyterjedelmű tudományos munkásságát behatóan méltató emlékbeszédet. Az igazgatóválasztmány az alapszabályokban meghatározott négy igazgatóválasztmányi ülésen tárgyalta a társaság belső ügyeit. Az ülések felolvasásainak tárgyait képezték Kujáni Gábor vendégnek tanulmánya a Brodarics-család őseiről, Závodszy Leventéé a Héder-nemzetségről és a küszéni monostorról, Holub Józsefé Tolna vármegye 1698-iki pecsétkérdéséről és Nagy Gézáé az Árpád-házi trónöröklés kérdéséről.

A választmány tárgyalta folyó ügyek között érdemre nézve a legfontosabb a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv folytatásának ügye volt. A múlt évi titkári jelentés már jelezte azt, hogy ez a kérdés a társaságra nézve kedvező megoldás alatt áll. Azóta ez be is teljesedett. Szily Kálmán min. tanácsos, akadémiai főkönyvtárnok, társaságunk nagyérdemű tagja és Hoitsy Pál urak közbenjártára az Országos Kaszinó 3000 koronát szavazott meg társaságunknak Nemes Családok II. kötetére, azzal a kikötéssel, hogy a kötet legkésőbb az 1914. évben megjelenjék. E nagylelkű adomány folytán abban a helyzetben voltunk, hogy a II. kötet előkészítéséhez hozzáfoghattunk. A februári igazgatóválasztmányi ülés a kötet szerkesztőivé dr. Reiszig Ede és dr. Holub József ig. vál. tagokat választotta meg, a kik hozzáfogván a munkálatokhoz, a kötet megjelenése a jövő év első felében várható. Ugyancsak akkorra várható a Monumenta Hungariae Heraldica III. füzetének megjelenése is, a melynek költségeire a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága a folyó évre 600 koronát szavazott meg.

A novemberi ig. választmányi ülés töltötte be az id. Szinnyei József elhunytával megüresedett tagsági

helyet, a melyre dr. Domanovszky Sándor évdijas tagunk választatott meg.

Társaságunk vagyoni helyzetéről a társaság pénztárnoka fog a mélyen tisztelt nagygyűlésnek beszámolni. A tagjaink sorában végbement változás a következőkben nyer kifejezést.

Alapító tagjaink közül az elmúlt évben elhunyt egy 1000 koronás és három 200 koronás alapítónk, pártoló tagjaink közül kilépés és halálozás folytán három tagot, évdijas tagjaink közül ugyancsak halálozás és kilépés folytán kilencz tagot veszítettünk. Belépett egy pártoló és 13 évdijas tag, úgy hogy a gyarapodás és veszteség egybevetése után a társaság tagjainak létszáma a következő: nyolcz alapító tag 1000 koronával (élő és elhunyt), 39 alapító tag 400 koronával (élő és elhunyt), 38 alapító tag 200 koronával (élő és elhunyt), 84 pártoló tag, 549 évdijas tag, úgy hogy az összes tagok száma, beleértve az elhunyt alapítókat is, a mai napon 718, eggyel kevesebb, mint volt az elmúlt esztendőben.

Kérem a mélyen tisztelt nagygyűlést, hogy jelenésemet tudomásul venni sziveskedjék.

Budapest, 1913 december 18-án.

Aldásy Antal
titkár.

SZAKIRODALOM.

Genealogie von Otto Forst Battaglia. Grundriss der Geschichtswissenschaft zur Einführung in das Studium der deutschen Geschichte des Mittelalters und der Neuzeit. Herausgegeben von Aloys Meister. Reihe I. Abteilung 4a. B. G. Teubner, Leipzig, Berlin, 1913.

Majdnem teljes már a *Grundriss der Geschichtswissenschaft* szép sorozata, a melyben a fenti kötet is megjelent, s a legvilágosabban szóló kritika a vállalatról az a körülmény, hogy a legrövidebb idő alatt a legtöbb kötetnek immár második kiadása forog közkézen. Két kis kötetéről szó esett már e folyóirat hasábjain* s nem kevésbé érdekelhet minket a most megjelent legutolsó kötet, a genealogiáról szóló rész sem, amely méltóan sorakozik a többi mellé s az elméleti genealogiának örvendetes gazdagodását jelenti.

A vállalat célja megszabta a mű irányát és terjedelmét: a *Grundriss*-nek tömött összefoglalásban és velős előadásban kell bevezetésül, ismétlésül és elmélyítésül szolgálnia a tanulmányozóknak, a történet-

* *Sphragistik* von Theodor Ilgen. *Heraldik* von Erich Gritzner. (Lásd *Eckhardt Ferencz* ismertetését: *Turul* 1910. 95—96. l.)

tudomány mai állapotát kell bemutatnia azokban az egyes disciplinákban, a melyeket tárgyál; nemcsak eredményeket nyújt, hanem felvet új és megvitatásra váró kérdéseket is. Az a nagy irodalmi apparatus, a melyet benne kapunk, alkalmat ad a további munkára s arra is, hogy főként vitás kérdésekben a megállapított ítélet helyességét ellenőrizhessük.

Tudományosan iskolázott történészek számára készült tehát ez a Genealogia is s ezért más alapon áll, mint a népszerű, gyakorlati célú szolgáló munkák, nem tér ki oly fogalmak magyarázatára, a melyeknek ismeretét történésznél joggal feltételezheti. Ez magyarázza meg azután azt is, hogy a genealogia tisztán természettudományi részének kidolgozását kizárja a történelmi előadás keretéből.

Bevezetésül a *genealogia történetével és tankönyveivel* ismertet meg a szerző s mivel a genealogiai kutatás oly régi, mint maga a történelem, a legrégibb írásos emlékekhez kell visszamennünk. A történetírás fejlődésével párhuzamosan küzd fel magát a genealogia is a mithikus személyek végtelen nemzedékeinek naiv felsorolásától a föld nagyjai rokonsági viszonyainak pragmatikus előadásáig, — az egyiptomiak királylajstromaitól és a Védák istengenealogiáitól a rómaiak fejlett családtörténeteig.

Nyugaton a francziáknál lép fel először a genealogiai kutatás, de az egész középkoron át csak gyakorlati célú szolgált, a tudományos szellemet csak a renaissance vitte bele s a XVI. századé az érdem, hogy először foglalkozott mint tudománnyal a genealogiával. Nagy érdeme van a XVII. századnak is e téren, a mely után ijesztő visszaesés áll be. A forradalom természetesen majdnem teljesen mellőzte a genealogiai kutatást s csak a hetvenes évek elején kezdi a jelentős kutatók egész sora intenzívebben művelni a genealogia történeti oldalát. Fontos momentum *Ottokar Lorenz* hatalmas munkájának megjelenése 1898-ban (*Lehrbuch der gesammten wissenschaftlichen Genealogie*), a mely csak a czime után ítélve az addig szunnyadozó Genealogia tanításainak összefoglalása, tényleg pedig egy új tudomány programja. Örömmel emeljük ki azt a nagy elismerést, amelylyel szerző genealogiai irodalmunk érdemes régi, buzgó munkásának, Wertner Móricznak adózik, a mikor uttörő érdemeit nyomósan kiemeli.*

A legújabb korszakot az jellemzi, hogy elméleti alap megteremtésére, az alapfogalmak megvilágítására

* «Unrecht wäre es, wollten wir nicht des Johannes gedenken, der den Lorenzschen Ideen den Weg bereitete und selbst ein Bahnbrecher auf der Genealogie war. Es ist *Moritz Wertner*, der grösste ungarische Geneologe.»

törekszik s igyekszik megállapítani a genealogia viszonyát a többi tudományokhoz, hangsúlyozza erősebben az ősfák s a leszármazási táblák gondos művelését, szoros érintkezést igyekszik teremteni a természettudósokkal és orvosokkal s végül a genealogiai kutatás intenzív felhasználását célozza a jogtörténeti kutatás számára a rendiségnél.

A genealogia a legtágabb értelemben nem érdekelhet bennünket (pl. kéziratok genealogiája), de még akkor sem, ha úgy korlátozzuk, hogy az élőlények leszármazási viszonyaival foglalkozik, hanem csak akkor van szerepe, mint a történelem testvér- és segédtudományának, ha az élőlények meghatározást az emberre korlátozzuk.

Nagyon sokféle az a szerep, a mely az összes tudományok mezején a genealogiának jut: fontos szerepet tölt be az átöröklés tanánál s a fajhygiene kérdésénél, a társadalmi tudományoknál, a statisztikánál, a jogtudománynál, itt azonban ezeket a kérdéseket csak röviden érinti a szerző — nagy bibliografiai utmutatással, — mert a cél a genealogiának, mint történelmi segédtudománynak a bemutatása.

Minden genealogiai kutatás az egyénből indul ki, a melyet genealogiai szempontból, mint aktív vagy passív szereplőt tekinthetünk s mivel megszoktuk azt, hogy a genealogiai tényeket táblázatos formában feltüntetve gondoljuk el, megkaptuk a genealogiai gondolkodás alapformáit: a *leszármazási táblát* (*Deszendenztafel*), a hol az egyénnek aktív, s az *őstábla* (*Ascendenztafel*), a hol passív szerepe van. Az őstábla az átöröklés vizsgálatánál s az őspróbánál bir fontossággal. Különböféle alfajai vannak, így a *descentorium* amely a probansnak leszármazását mutatja egy őstől minden vonalon; ennek mintegy kivonata az, a mely a probansnak csak egy leszármazási sorát nyújtja egy őstől. (*Deszent.*) Itt foglalkozik szerző az ősök különféle megszámozási módjaival s az *ősveszteséggel* (*Ahnenverlust*) is.

A *leszármazási tábla* egy személy összes leszármazóinak feltüntetése; régen kedvelt alfaja ennek az *ascensorium*, oly táblázat, a mely bizonyos számú egyenrangú személyeknek, pl. uralkodóknak egy közös őstől való leszármazását mutatja. Ide tartozik a genealogiai ábrázolásnak leggyakoribb formája, a *családfa* (*Stammtafel*), a mely egy személynek összes ivadékait tünteti fel férfi ágon, tehát tulajdonképp nem más, mint kivonat a leszármazási táblából. Egyéb fajai: az *össor* (*Stammreihe*), a mely a családfán belül az összes férfi-ivadékokat foglalja magában, továbbá az uralkodói s egyéb táblák, a melyek tisztán külső történeti szempontok szerint egy leszármazási táblának csak a jelentősebb tagjait adják.

A családfának gyakorlati haszna van, mint

szemléltető eszköz a történelemhez a történeti segéd-tudománynak leggyakoribb ábrázolási formája. Megemlíti még a *vérrökonsági táblát* (*Konsanguinitätstafel*), a melynek egyrészt átöröklési kutatásoknál van fontos szerepe, másrészt pedig ez az alapja ma örökségi jogunknak; ez tulajdonkép egyesített alakja az őstáblának s a leszármazási táblának. Ennek a kibővítése a családba beházasodott nők őseivel adja a *rokonsági táblát* (*Sippschaftstafel*).

A következő fejezetben a *genealogiai kutatás módszeréről, bizonyításáról és eredményeinek bemutatásáról* szól. Kifejti a genealogia alapelveit: a filiatiót s a koitiót, illetőleg házasságot, s az ezekhez járuló melléktényezők egész sorát, a melyek befolyásolják az embert; ilyenek: az idő és hely, a környezet, külső habitus, betegségek, lelki tulajdonságok. Hogy lehet ezeket kimutatni? Erre a kérdésre külön megadja a feleletet minden egyes fő- és mellékténynél, előadja, milyen tényeket kell összegyűjtenie a genealogiai kutatásnak s miképp igyekszik ez azok helyességéről meggyőződni, s kimerítően megadja az utmutatást, hogy mi módon kell az így nyert egyes eseteket egyesíteni s a szokásos képletbe foglalni, más szóval micsoda tartalmat követelhetünk egy genealogiai táblától.

Igy elér a *genealogia forrásainak* kérdéséhez s nagyon helyesen erősen hangsúlyozza a forrásokon nyugovó szigorú bizonyítást s ezek idézését. A munka legnagyobb fejezete ez, mely a genealogiai forrásokról szól s két részre oszlik: az elsőben általánosságban tárgyalja ezeket három csoportban: 1. szájhagyomány, 2. írott források [a) nem oklevél természetű genealogiai följegyzések; b) oklevelek; c) akták]; 3. Monumentális források (sirkövek, feliratok, szobrok, fényképek stb.).

A második rész, a mely tulajdonkép függelék az elméleti részhez, a *genealogia irodalma*, nagyon becses része a könyvnek; nem kimerítő természetesen, de oly gondosan van összeválogatva, hogy minden fontosabb mű helyet foglal benne, s ezek alapján könnyen összeállítható a speciális szempontból szükséges genealogiai bibliografia is. Először a genealogiai munkákról szól, (1. Rein genealogische. 2. Gemischte genealogische. 3. Zufällig genealogische Darstellungen), majd a második fejezetben a bibliografiákról.

Mindkét helyen nagyon megkönnyíti a keresést az a körülmény, hogy országok szerint adja a könyvészeti felvilágosításokat. Hazánkat sem hagyja ki s felemlíti a Nagy Ivánt, továbbá megcsillagozva Karácsonyi munkáját, a melyet különösen kiváló, modern kritikai munkák megkülönböztetésére használ; a folyóiratok közt megtaláljuk a Turult, a melyről azonban a külföldi kutató a neve után — egy angol s

egy lengyel genealogiai munka közé ékelve — nem fogja tudni, hogy milyen nyelvű folyóirat, — továbbá az enciklopédiák közt a Pallas-Lexikont, a mely tényleg genealogiai szempontból többet nyújt, mint az új, Révai-Lexikon. A bibliografiák közt megemlíti a Petrik-féle könyvészetet s kiválóbb nemzetségeknél itt is a Pallasra utal. «Spezialbibliographie nicht vorhanden» írja, pedig a Köblös Zoltán-féle speciális genealogiai bibliografia 1909-ben jelent meg. Külön szól Horvátországról is, kiemelve a Margalits-féle Horvát tört. rep. értékét; láthatjuk, hogy tájékoztatásul eleget nyújt s az esetleges hiányok könnyen kiegészíthetők egy újabb kiadásnál, a mi valószínűleg a legrövidebb idő alatt be fog következni, s Csánki, Köblös, Kempelen, Genealogiai füzetek, Nagy Iván helyet fognak ott nyerni.

A hetedik fejezet a *genealogia segéd-tudományai-val* foglalkozik, röviden vázolva a heraldikát, pecsét-tant, mumizmatikát, epigrafiát, archontológiát, oklevél-tant, jogtörténetet, történeti földrajzot, kronológiát, biológiát, jogtudományt és filológiát s nyelvészetet gazdag bibliografiai jegyzetekkel.

Érdekes kísérlet a könyv utolsó fejezete, mely a *genealogiai kritikáról* szól. Az Előszóban megemlíti, hogy azért nem terjeszkedhetett ki jobban ez érdekes és fontos kérdés tárgyalására, mert ezrészben összeesik a történeti kritikával, a melyet a Grundriss egy más kötete tárgyal* és a hely is meg volt szabva, azért kilátásba helyezi, hogy ezzel jelen műve kiegészítésképp külön publikációban fog foglalkozni. Előmunkálatokra itt nem támaszkodhatott, csak az általános történelmi kritikával foglalkozó munkákat forgathatta s első sorban Bernheim kitűnő könyvéből (Lehrbuch der hist. Methode) merített sok ösztönzést.

Tárgyalja a forráskritikát, foglalkozik a források külső alakjával (anyag, írás, stílus, datálási mód stb.) s tartalmuknak vizsgálatával (belső kritika); végül pedig a legfontosabb általános szabályok előadása után még röviden néhány speciális esetet tárgyal, fejtegeti azokat a momentumokat, a melyek a filiatiók vizsgálatánál megkönnyítik a kritikát. Ilyenek: 1. jogi kritériumok, 2. történelmi tények, 3. biológiai tények.

Ezzel be is fejeztük könyvünk ismertetését s csak megismételhetjük azt a nagy elismerést, amelylyel már a bevezető sorainkban adóztunk a tudós szerzőnek. Világos, de a mellett szigoruan tudományos és módszeres fejtegetései, mindenre kiterjedő figyelme, alapossága, rövidege mellett is nemcsak a genealogusoknak tesz nagy szolgálatot, mint kitűnő «Nachschlagewerk», mint a Grundriss többi kötete is,

* Dr. Aloys Meyer: Grundzüge der historischen Methode. 1. Reihe, Abteilung 6.

hanem kitűnő bevezetésül és tájékoztatóul fog szolgálni a történészeknek is, a kik még eddig nem igen méltányolták a történelem e fontos testvér- és segédtudományának fontosságát.

A *Grundriss*, mint alcíme is — *zur Einführung in das Studium der deutschen Geschichte* — mutatja, a német történelem tanulmányozásának és művelésének megkönnyítését és elmélyítését célozza. Jelen kötet azonban nagyrésztben átlépi e korlátot s egyrészt általános érvényű elméleti fejtegetései, másrészt pedig nagy bibliografiai apparátusa révén számot tarthat a legáltalánosabb érdeklődésre és figyelemre s reméljük, hogy a következő kiadás, a melyet igen közelre jósolhatunk, a minket illető pótlásokkal is gazdagabb lesz.

Holub József.

Heraldry for Craftsmen and Designers by W. H. St. John Hope, Litt. D., D. C. L., with Diagrams by the Author and numerous Illustrations, coloured Lithographs and collotype Reproductions from ancient Examples. Published by John Hogg 13. Paternoster Row London, 1913. 8-rét, 425 lap, 31 tábla és 199 szövegábra. Ára: 7 sh. 6 d.

Megjelent a W. R. Lethaby által kiadott iparművészeti kézikönyvek* sorozatában, melynek eddigi kötetei a könyvkötést, az ötvösséget, a faragást, az üvegfestést és a himzömesterséget tárgyalják. Rendeltetése mindennemű czimerábrázolásnál felvilágosítást adni, úgy a tervezésre mint a kivitelre nézve. A tudós és műértő szerző fejtegetéseiben az angol heraldika virágkorában divott elvekre támaszkodik, azokat számos remekműnek sikerült képével illusztrálva, és így teljes áttekintést nyújt az angol középkor czimerművészetének utólérhetetlen tökéletességéről. A hanyatlás korát, mely a Tudor-házbeli uralkodók alatt állott be, egészen röviden érinti.

A második és harmadik fejezet a pajzsról és annak különféle változatáról szól. A háromszögpajzs mellett már korán mutatkoznak ettől eltérő formák. Így Hugh de Vere 1301. évből való pecsétjén a pajzs alól kerek, mint az úgynevezett spanyol pajzstypus (XXIII. tábla). Már korán találkozunk azon pajzsformával is, mely a XVIII. és XIX. század czimereslevelei által vulgarisálva, mai napig is gyakran ábrázoltatik (Bárczay O. Heraldikájában «csücskös pajzs» néven 105. ábra). Ilyenforma Simon de Montagu 1391. évi pecsétjén (18. ábra) és János Kenti gróf 1351. évi pecsétjén látható, Henry Percy Northumberland első grófja 1377. évi pecsétjén 1377. (XXIX. tábla). Hasonló pajzs szerepel utóbbinak egy másik pecsétjén is (kiadva: Gerard Brenan: A History of

the House of Percy T. I. p. 28); mindkettőn a gróf pánczélos alakja áll szembe fordulva, a pajzsot, mely a földtől mintegy övig ér fel, maga előtt tartja. A tizenötödik században nagy divatja van a tárcsapajzsoknak, különféle alakban; a felhozott példák mind a pajzsképet magában mutatják, nem pedig, mint némely német tárcsa, a sisakos, sisakdiszes czimert. Igen decoratív egy VII. és VIII. Henrik király idejében használt erősen homoru, fent és talpán mélyen csukokba vágott forma (20, 21., 23., 184. ábra).

A modern angol heraldikának sokszor elítélt divatja a sisakdiszt sisak nélkül közvetlenül a pajzsra helyezni.

Itt is idézhető a régi mondás: nihil novi sub sole; William de Montagu, Salisbury grófja 1337-1344. lovaspecsétjén koronás sisakján fél griffet visel; titkos pecsétjén pedig a sisaktól elválasztott sisakdiszt közvetlenül az álló pajzs felső peremére van illesztve; a korona fedi a pajzsot, melyet két griff tart. (Mindkét pecsét a XII. táblán.) Érdekes a lancasteri herceg, Henrik, 1341. évi pecsétje: álló pajzs, felette a sisakdiszt; tornakalapon koronás leopárd: a kalap hermelinpereme és a pajzsfő között előtűnik a sisaknak egy keskeny része: a szemnyílás (XIII. tábla). A pecsétvéső a sisakot tehát az erősen domború pajzs megett jórészt eltakarva ábrázolta.

Az ábrák közül kiemelendő egy sorozat, mely a Windsorban őrzött Stall plate vagy Garter plate gyűjteményből ad példákat: színes czimertáblák a térdszalagrend lovagjainak czimerével, a legrégebbi 1390. év tájáról.

A nemesi koronák fejlődésére érdekes adatokat találunk, nagyrészt oly siremlékek után, melyek teljes díszben, hű szoborképmásban ábrázolják a hercegeket, grófokat és nejeiket. A zászlókon való czimerhasználat, és a badge alkalmazása az angol heraldika legérdekesebb fejezeteit adják; mindezt kitűnő, gazdag illusztratio teszi szemlélhetővé.

A munka befejezése (335-407. lapokon) chronologikus sorrendben ismétli a szövegben előforduló kiválóbb remekműveket; a legrégebbi III. Henrik király czimere kb. 1255-ből, a Westminster Abbeyből; a legújabb 1700 tájáról. Sajnos, hogy itt nem találkozunk újabb czimeremlékekkel, ez a máris oly gazdagon illusztrált könyvet még értékesebbé tette volna.

Különösen ajánlható Mr. Hope könyve a pecsétvésőknek, kik számtalan kitűnő mintát találhatnak benne, és az angol nyelv ismerete nélkül is sokat tanulhatnak belőle. Kiemelendő a műnek fényes kiállításához viszonyítva bámulatosan csekély ára.

Ghyczy Pál.

* The Artistic Crafts Series of Technical Handbooks.

Anleitung zur Darstellung von Wappen. Auf Veranlassung des königl. Sächsischen Ministeriums des Innern verfasst von Oberst z. D. Hans Alfred von Kretschmar. Mit 2 farbigen Tafeln und 97 Abbildungen im Text. Dresden. Verlag der Buchdruckerei der Wilhelm und Bertha v. Baensch Stiftung. 1913. (8 vo 79 lap.)

Követésre méltó példát adott a szász királyi belügyministerium, a mikor a hibás és izléstelen czimerábrázolások kiküszöbölése céljából e kis munkát megíratta. Ezen intézkedést a bevezetésben indokolja. A heraldikai érzék és értelem hiánya épületeken, műemlékeken, sirköveken, pecséten, zászlón, stb. gyakran alkalmaz hibás, helytelen czimert; ez mindig tudatlanságra, hanyagságra vall és sokszor továbbra is tévedésekre ad alkalmat. A belügyministerium gondoskodik a fiatal művészek és műiparosok kiképzéséről; arról is kell tehát gondoskodnia, hogy a művészetet és műipart tanítók és tanulók a heraldika törvénye és izlése ellen ne vétsenek; ennek lelkiismeretes betartásától a műipar fejlődésére kedvező befolyás várható.

Szerző röviden, könnyen érthetően vázolja a címerek keletkezését, fejlődését, a legfontosabb heraldikai szabályok felsorolásával; figyelmeztet arra, hogyan és hol vétenek leggyakrabban ezen szabályok ellen. A szöveget számos szép ábrázolás illusztrálja, úgy régi emlékek, mint modern mesterek után. A munka befejezése: a szász királyi czimer leírását és színes képét adja.

A szász királyi kormány dicséretes kezdeményezése mindenestre meg fogja hozni gyümölcseit, különösen ha ezen munka nem csak a művészek és műiparosok körében, hanem a társadalom szélesebb rétegeiben is elterjed; a tapasztalás ugyanis azt mu-

tatja, hogy az izléssel, értelemmel dolgozó mesterek is kénytelenek a megrendelőnek heraldice bizony legtöbbször helytelen felfogásához alkalmazkodni.

Vajha az illetékes irányadókörök minálunk is hatóságos támogatásban részesítenék a heraldikának művészetben és műiparban való érvényesülését, szakembereink pedig annak tudományos művelése mellett, gyakorlatias alkalmazását se hanyagolnák el. Sajnálatlaltal kell látnunk, hogy tehetséges fiatal iparművészeti tanulók, kiváló művészek vezetése alatt, oly heraldikai munkákat produkálnak, melyek semmi tekintetben sem ütnek meg a mértéket. Miért? mert kellő útmutatás hiányában nem hatolhatnak a heraldikai művészet szellemébe, nem sajátíthatják el a szükséges érzéket és helyes ítéletet, melyet egyedül a régi mesterek remekeinek beható tanulmányozása adhat meg. A «Magyar Iparművészet» 1913. évfolyam 278. lapján 315. szám alatt elrettentő szomorú példát látunk: a czimerábrázolásban a sisak idomtalan, a sisakon «öt pontos» korona; a takaró a sisak aljából, hátul indul ki; még laikusnak is feltűnik a nehézséges, izléstelen elrendezés. Ugyanott látunk, ugyancsak az Országos m. kir. Iparművészeti Iskola tanulóitól más, nem heraldikus jellegű munkákat, melyeknek minősége arra vall, hogy hazánk ezen előkelő intézete a czimerábrázolás különböző technikáiban is, megfelelő irányítás mellett, kitűnőt tudna alkotni. Szép, művészies mintákat nem is kellene a szomszédságunk kiadványaiban, a Turulban, a «Monumenta Heraldica»-ben, az oly életre való, a magyaros heraldikát ápoló Genealogiai Füzetekben, és ezeknek kiváló művészenek: Sebestyén Józsefnek rajzaiban. Teremtsünk e téren egészségesebb állapotokat, ezzel elősegítjük iparművészetünk fellendülését.

Ghyczy Pál.